МІНІСТЕРСТВО НАУКИ І ОСВІТИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

СТУДЕНТСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО

ЮРИДИЧНА ОСІНЬ 2025

Збірник тез доповідей та наукових повідомлень учасників міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів

14 листопада 2025 р.

м. Харків

УДК 340.13(477)

Адреса редакційної колегії:
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
вул. Григорія Сковороди, 77, Харків, 61024, Україна

Тези друкуються мовою оригіналу,
відображають позицію автора,
який несе відповідальність за зміст

Юридична осінь 2025 року: зб. тез доповідей та наук. повідомл. учасників міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (Харків, 14 листоп. 2025 р.) / за заг. ред. Д.В. Лученка. – Х.: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2025. – 549 с. – Електронне наукове видання – https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/vnd/zbirnyky-naukovyh-konferenczij/

УДК 340.13(477)

©Національний
юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2025 р.

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Соляннік Костянтин,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., доцент, декан факультету юстиції

ВІДКЛАДЕНІ ЗМІНИ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Військова агресія проти української держави та державності змінила пріоритети законодавчого забезпечення розвитку відносин в сфері здійснення публічної влади в бік регламентування організації та діяльності в аспекті національної безпеки та оборони. На нашу думку, функціонування муніципальної влади протягом останніх років має великі загрози у забезпеченні обраного з набуттям незалежності курсу розвитку цього демократичного інституту, який має виступати партнером державної влади в управлінні територіями. Однією із загроз державності, що принесла війна, є «одержавлення» муніципальної влади, формування у суспільній свідомості її другорядності у здійсненні влади народом. Безумовно, вести мову про повноцінний розвиток місцевого самоврядування можна виключно у мирних умовах, проте, незважаючи на військову агресію, Україна має зберегти ті цінності, які український народ визнав з 1996 року і вмонтував у державну сутність.

У науковій, науково-практичній літературі науковці постійно акцентують на необхідності повної імплементації норм Європейської хартії місцевого самоврядування, використання світового та європейського досвіду організації місцевого самоврядування та її органів тощо. Вважаючи цей інститут загальним напрацюванням усіх демократичних країн, наше законодавство має максимально повно врахувати всі позитивні практики, що містить сучасна муніципально-правова думка, особливо що стосується країн з близькою до нас суспільно-політичною формацією та перехідними етапами державного будівництва демократичної держави. В той же час, власний досвід правової регламентації вже сьогодні дає підстави для корегування

існуючого законодавства в сфері регламентації організації та діяльності органів місцевого самоврядування України.

Законодавство нашої держави в цій сфері протягом розвитку незалежності піддавалося постійним змінам, про що свідчать, зокрема, зміни до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Проте вони не торкнулися концептуальних понять, що є визначними в організації влади територіальної громади, й продовжують нагадувати і сьогодні про радянські принципи організації представницьких органів, їх взаємодію з іншими суб'єктами влади, розподілу компетенції, участі населення, підстави конституційно-правової відповідальності тощо. Причиною цього явища є існуючий на момент прийняття базового закону брак власних практик, але, як головне, помилкове розуміння про ймовірну «автоматичну» зміну змісту відносин влади та управління в місцевому самоврядуванні при інституалізації територіальних громад як первинних суб'єктів муніципальної влади.

Дійсно, із запровадженням нової моделі управління територіальним розвитком через місцеве самоврядування, були запроваджені нові для нашої дійсності політико-правові інститути, які й досі залишаються проблемними в їх теоретичному обґрунтуванні, та правовому закріпленні, як-то: територіальна громада, форми участі членів територіальної громади в управлінні місцевими справами, статути громад, відповідальність органів та посадових осіб перед територіальною громадою та перед державою, питання місцевого значення, первинний та вторинний рівень місцевого самоврядування тощо. Проте нижче будуть окреслені ті правові приписи, які є наслідком діяльності місцевих рад народних депутатів радянської доби і на сьогодні виступають блокуючим елементом у становленні повноцінного місцевого самоврядування.

По-перше йдеться про норми щодо дії в часі певних актів органів місцевого самоврядування, тобто їх прив'язки до відповідного скликання. Ці акти стосуються діяльності відповідних структур місцевого самоврядування, що повертає нас до «робочих корпорацій», розуміння місцевої ради як єдиного органу державної влади. Зокрема, регламенти місцевих рад, положення про виконавчі

органи місцевої ради, рішення і термін діяльності органів самоорганізації населення. В сучасному розумінні побудови владних інституцій досить складним є аргументація прийняття відповідних документів на відповідний термін, що закріплено в чинному законодавстві. Місцева рада в місцевому самоврядуванні вже не може розглядатися в широкому сенсі, як то було характерним для радянської науки і вона займає самостійне місце серед інших суб'єктів: виконавчі органи, органи самоорганізації населення. Вибори до місцевої ради лише змінюють персональний склад депутатів, а не призводять до припинення (дострокового припинення) повноважень її як інституції. Якщо ж розглядати систему органів територіальної громади як єдину структуру (муніципалітет), то зміна персонального складу колегіального органу (ради) ніяким чином не має впливати на припинення діяльності інших структур.

По-друге, збереження понять в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» «загальна компетенція» (ст. 25) і «виключна компетенція» (ст. 26) стосовно місцевої ради. Такий підхід був характерним у той період, адже розподіл на такі види компетенції гарантував захист представницького органу вирішення основних питань розвитку територій від можливості вирішувати відповідні питання виконавчим комітетом у міжсесійний період. У сучасних умовах така конструкція закріплення компетенції не відповідає ст. 19 Конституції України, а також створює хибне бачення місця і ролі виконавчого комітету, зокрема, як організаційної форми діяльності місцевої ради.

По-третє, існування самого виконавчого комітету в структурі органів місцевого самоврядуванні. Якщо в радянські часи цей орган виступав як колегіальний виконавчо-розпорядчий орган з подвійним підпорядкуванням, до складу якого входили відділи та управління, то на сьогодні це одна із виконавчих структур, яка поряд з іншими виконавчими органами місцевої ради здійснює відповідні функції, а іноді на практиці і без статусу юридичної особи. Якщо радянські державознавці доводили необхідність формування саме колегіального органу для реалізації виконавчо-розпорядчих функцій, то на сьогодні важко обґрунтувати доцільність його існування. Як свідчить сучасна практика

територіальних громад, за кількісними показниками ці органи стають паралельними радам колегіальними органами в місцевому самоврядуванні. Компетенція цих структур зараз прямо не закріплюється законодавством і фактичний обсяг повноважень виконавчих комітетів різний залежно від територіальної громади. Єдине, що обґрунтовує доцільність існування цих структур у вітчизняному муніципальному менеджменті, це входження до складу старост старостинських округів (але обов'язковість їх входження залежить від сільського, селищного, міського голови). На нашу думку, залишення виконавчих комітетів як колегіальних виконавчих органів можливе тільки-но при зміни законодавства в частині чіткого визначення їх компетенції з обов'язковим входженням всіх старост відповідної територіальної громади, яких було обрано після 2020 року.

По-четверте, одночасність виборів депутатів місцевих рад, які обрані на чергових та позачергових виборах, кількість депутатського корпусу та здійснення повноважень депутата на громадських засадах, існування районних в місті рад та їх виконавчих органів. З першого питання є позиції Конституційного Суду України, в яких він по-різному підходить до його вирішення. Але з розуміння мети управління муніципальном розвитком, розробки та реалізації програм розвитку територіальної громади, відповідальності депутатів перед територіальною громадою безумовно основним аргументом має бути п'ятирічний термін обраного депутата при позачергових виборах всього персонального складу раду, а не порядок визначення скликань місцевих рад та/або «сприяння стабільності виборчих правовідносин у державі» (рішення КСУ № 2-рп/2013 від 29.05.2013 р.). Достроково припинення повноважень всього складу раду, як правило, і відбувається в результаті оцінки його незадовільної роботи і новообраний склад не повинен розглядатися як антикризова інституція, яка протягом невеликого терміну має змінити муніципально-правову політику в громаді.

Чисельність місцевої ради та робота депутата на громадських засадах є також питанням фахової дискусії, яка продовжується з моменту запровадження місцевого самоврядування в Україні. В будь-якому випадку, зарубіжний

досвід та вітчизняна практика роботи депутата місцевої ради в раді та з виборцями свідчать про необхідність кардинальних змін в цьому питанні як на рівні представництва територіальної громади, так і представництва останніх в районних та обласних радах.

По-п'яте, правове регулювання та практика організації роботи місцевої ради. В законодавстві, яке регламентує порядок проведення сесій на сьогодні фактично не окреслюється різниця між поняттями сесія та пленарне засідання місцевої ради. Фактично, законодавець ототожнює ці поняття, залишаючи роботу депутатів у фракціях (групах) та постійних і тимчасових комісіях як позасесійну діяльність. Відсутність процедур розробки та прийняття рішень у місцевих радах (читання, внесення доповнень, поправок та зауважень та їх опрацювання) фактично створюють орган, який лише схвалює рішення, позбавляючись статусу його ініціатора та розробника, центру його прийняття. Як свідчить практика, порядок денний місцевої ради, який можуть становити більше 100 питань, опрацьовується депутатами за кілька годин. Інше розуміння представництва територіальної громади в місцевій раді має змінити кількісні показники формування ради на якісні показники залучення у процес розробки та прийняття рішення через професіоналізацію діяльності депутата місцевого виборчого органу.

Удянський Владислав,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри цивільного права, 3 курс,
голова Студентського наукового товариства

РОМАНО-ГЕРМАНСЬКА СУТНІСТЬ ДАО: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ZWECKVERMÖGEN

Попри свою технологічну новизну, децентралізовані автономні організації (далі – ДАО) не є цілком унікальним правовим феноменом. Ще класичне цивільне право знало форми організації, що існували без визнання в них окремого суб'єкта права. Яскраві приклади простежуються вже у римському праві. Так, публічна скарбниця римського народу (populus Romanus), міські громади (municipia) та колегії (collegia) володіли майном, не

закріпленим за конкретною фізичною особою [1, с. 488–496]. Окремі категорії речей навіть визнавалися «вилученими з приватного обігу» і присвяченими вищій меті – наприклад, res sacrae (священні речі, призначені богам) та пожертви на благочестиві справи (piae causae) [1, с. 497–503; 507]. У всіх цих випадках йшлося про безсуб'єктні з погляду приватного права утворення, де матеріальні ресурси об'єднувалися заради певної цілі, а не заради вигоди конкретної особи [1, с. 497–503; 507].

Римські юристи нерідко застосовували персоніфікацію, щоб надати таким безсуб'єктним утворенням ознак носія прав. Вони говорили, наприклад, що місто чи храм «володіє» своїм майном, або що святині належать богам – фактично надаючи меті правосуб'єктність [1, с. 488–496; 500–503]. Насправді ж ця техніка слугувала юридичним засобом закріпити права за самим майновим комплексом, присвяченим визначеній цілі [1, с. 509–515]. Populus Romanus чи міські громади у реальності не були окремими особами, проте їхня казна функціонувала як самостійний комплекс спільного призначення [1, с. 488–496]. Так само і res sacrae юридично класифікувалися як нічиє майно (res nullius), однак по суті являли собою особливий набір речей «для» божества або культу, а не власність конкретного суб'єкта [1, с. 497–503; 541–543]. Отже, уже римське право допускало існування майна, присвяченого меті, без власника – хоча для зручності персоніфікувало цю мету [1, с. 497–503].

У подальшому історичному розвитку право успадкувало ці ідеї та розвинуло різні форми цільових майнових комплексів. Середньовічні міські громади, церковні установи та монастирі продовжували накопичувати багатства, що не належали жодному індивіду, а були призначені для колективних або благих цілей [1, с. 507]. Такі утворення фактично функціонували як цілісні майнові комплекси із визначеним призначенням, без потреби ототожнювати їх із певною фізичною чи навіть вигаданою юридичною особою [1, с. 507]. Юристи того часу могли називати монастир «persona ficta» задля пояснення його прав і обов'язків, але по суті монастирське майно розглядалося як особливий духовний патримоніум (напр., patrimonium pietatis), тобто як майновий комплекс, присвячений релігійній меті, а не власність ченців [1, с. 507]. Аналогічно, у

новіші часи виникли установи: їхнє майно цільово відокремлювалося для досягнення визначеної засновником мети (наприклад, освіти, інших соціальних цілей) [1, с. 545–551]. Таким чином, задовго до появи цифрових технологій правова система навчилася оперувати категорією «майна без суб'єкта», коли активи закріплюються за абстрактною ціллю чи спільнотою [1, с. 507; 545–551].

Алоїз фон Брінц розробив теорію Zweckvermögen, тобто концепцію «цільового майна» [1, с. 509–513]. Відповідно до його поглядів, корпоративне або установче майно насправді не належить жодній штучно створеній юридичній особі, а існує без власника – заради визначеної мети [1, с. 509–515; 545–551]. Іншими словами, правопорядок може безпосередньо визнати особливий майновий комплекс, що утримується не «для когось», а «для чогось» [1, с. 509–515]. Такий комплекс, Zweckvermögen, становить відокремлене майно зі своєю правоздатністю та механізмом управління, і все це без потреби у власнику [1, с. 552–567]. Доктрина Брінца по суті усунула фіктивну обгортку: замість того, щоб вигадувати умовну «особу», яка володіє майном, слід визнати самостійне існування цільового майна як носія прав і обов'язків, присвяченого певній меті [1, с. 509–515; 552–556].

Сучасні децентралізовані автономні організації концептуально відтворюють ту саму ідею цільового майна. ДАО по суті є алгоритмічно керованим майновим комплексом, підпорядкованим певній заздалегідь визначеній меті [2, с. 86]. Наприклад, та чи інша ДАО може бути створена для функціонування децентралізованого протоколу, фінансування спільних проєктів, розвитку децентралізованого застосунку або керування колективними ресурсами – і всі його кошти будуть спрямовані виключно на цю мету. У ДАО відсутній традиційний власник: майно знаходиться у смарт-контрактах і управляється спільнотою учасників виключно в інтересах закладеної мети. Програмний код та процедури голосування гарантують, що активи ДАО використовуються тільки на визначені цілі. Отже, ДАО фактично є цільовим майном – сучасним Zweckvermögen, – що існує і функціонує без необхідності його персоніфікації.

Таким чином, для правового регулювання ДАО цілком достатньо визнати їх особливими цільовими, безсуб'єктними утвореннями. Такий підхід узгоджується і з римською правовою традицією, і з доктриною Zweckvermögen. Відповідно, ДАО як алгоритмічно керований майновий комплекс може бути легітимізований у праві саме в цій іпостасі – як цільове майно, без віднесення його до жодної з традиційних форм корпорації чи об'єднання через відсутність у ДАО засновника (псевдонімність учасників) і власників (децентралізація) [2, с. 84, 86]. Такий висновок дозволяє досягнути тяглості розвитку цивільного права і легітимізувати ДАО у романо-германській правовій сім'ї – від римських юридичних персоніфікацій до сучасних цифрових реалій.

Список використаних джерел:

1. Brinz A. v. Das Zweckvermögen. Ерланген : Deichert, 1888. 134 p. URL: https://www.digitale-sammlungen.de/de/view/bsb11159630?page=12,13 (дата звернення: 30.10.2025).
2. Udianskyi V. Genesis and legal nature of Decentralized Autonomous Organizations: personified purpose and algorithmic will. Theory and practice of jurisprudence. 2025. Т. 1, № 27. С. 84–86. URL: https://doi.org/10.21564/2225-6555.2025.27.332083 (дата звернення: 30.10.2025).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ісаєв Арсен.

Dr Katerina Kalaitzaki
University of Central Lancashire (UCLan) Cyprus, School of Law
Lecturer in EU Public Law

THE EU'S COMMON SECURITY AND DEFENCE POLICY AT THE CROSSROADS OF DEEPER INTEGRATION AND GLOBAL LEGAL ORDER

European integration in the area of security and deference was seen as an impossible task (or at least very unlikely) for a long time. The Treaty of Maastrich (1992) established the Common Foreign and Security Policy (CFSP) and as one of its components, the Common Security and Defence Policy (CSDP). The amending Treaty of Maastrich included a provision for the gradual introduction of a common defence policy that would possibly lead to a common defence

framework eventually. Since then, rapid advancements have been taken place in the area, especially following the EU global strategy on foreign and security policy (2016) and the Russian invasion in Ukraine. Therefore, the common defence policy re-emerged as a core element of European integration. The paper intends to explore the legal and institutional evolution of the CSDP with a focus on the defence policy, including the recent developments of Rearm and SAFE. The analysis will also assess possible conflicts between the internal integration process and the commitments of the Union under international frameworks.

The first main section of the paper discusses the legal foundations of the EU's Common Security and Defence Policy (CSDP), from the failed European Defence Community (1954) to CSDP under the Lisbon Treaty. The CSPD is regulated by the Treaty on EU (TEU) under Articles 42-46, which lay down a complex constitutional architecture underscoring the distinctiveness of the CSDP from other EU policies, as demonstrated by its legal instruments, decision-making mechanisms, and the nature of EU competences (Masło, 2024). Specifically, the cooperation under the CSDP does not fit neatly within the traditional treaty rules governing the division of competences between the EU and its Member States. The CSPD is characterised from an intergovernmental nature, as fundamental competences in the field are reserved for Member States, while the EU's supranational institutions such as the Court of Justice of the EU (CJEU), play a strictly limited role in this field (Masło, 2024). The analysis includes the assessment of several amendments adopted through the Treaty of Lisbon, *inter alia*, Article 43(1) TEU which enabled the EU to conduct missions related to military advice or post-conflict stabilisation, while Article 46 TEU allows the Member States to deepen defence integration within the framework of permanent structured cooperation. Importantly, a commitment to collective self-defence in the event of armed aggression was incorporated under Article 42(7) TEU, the so-called, mutual assistance clause (Dijkstra & Vanhoonacker-Kormoss, 2017) which raises questions of enforcement and compliance with this duty on behalf of the Member States.

The second section of the paper turns to the legal implications of the EU's objective of 'strategic autonomy' on security and defence

matters. The notion of 'strategic autonomy' was further elaborated in the 2016 Global Strategy where the necessity of a strong relationship between the European defence industry and strategic autonomy was specifically highlighted (Beaucillon, 2023). The Russian military aggression against Ukraine, triggered the need for further integration to achieve strategic autonomy (Perotto, 2023). Legal mechanisms such as the Permanent Structured Cooperation (PESCO), the European Defence Fund (EDF) and the mutual assistance clause under Article 42(7) TEU have enhanced the EU's capacity to act autonomously. The recent mechanisms of Security Action for Europe (SAFE) (Regulation (EU) 2025/122) and proposed ReArm Europe Plan are also discussed with the legal challenges they pose.

In the next and final section, the legal developments in the CSDP are placed within the broader international legal order. The analysis will raise questions on whether these developments also test the boundaries of existing international legal frameworks, such as in relation to NATO's collective defence obligations under Article 5 of the NATO Charter and the UN's primacy in the maintenance of international peace and security (Koutrakos, 2011; Ojanen, 2006). Questions of legitimacy, legality and/or responsibility will be raised and discussed, assessing the EU's increasing identity as a legal actor in international security and defence governance.

In conclusion, the paper argues that the EU's evolving legal and political interest in security and defence policies embodies both challenges and opportunities. On the one hand, opportunities for further integration and strategic autonomy that can alter the future of European security. On the other hand, it challenges the established boundaries between the EU, the Member States, and international competences which pose important legal questions of legality and legitimate regional security governance.

List of references:

1 Masło, K. (2024). Common Security and Defence Policy: A Legal Framework for Developing the European Defence Industry. In: K. Zombory & J. Ede Szilágyi (Eds.), Spocielding Europe with the Common Security and Defence Policy. The EU Legal Framework for the Development of an Innovative European Defence Industry in Times of a Changing Global Security Environment, (pp. 161–211)

2 Dijkstra, H., & Vanhoonacker - Kormoss, S. (2017). The Common Foreign and Security Policy. Oxford Research Encyclopedia of Politics. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.155

3 Koutrakos, P. (2011). The role of law in Common Security and Defence Policy: functions, limitations and perceptions. In: Koutrakos, P. (Ed.), European Foreign Policy - Legal and Political Perspectives. (pp. 235-258). Edward Elgar Publishing.
4 Perotto, G. (2023). The Legal Framework of the EU Defence Industry and the Pursuit of Strategic Autonomy. European Papers, 8(2), European Forum, Insight of 27 July 2023, pp. 475-486
5 Beaucillon, C. (2023). Strategic Autonomy: A New Identity for the EU as a Global Actor. European Papers, 8(1), European Forum, Insight of 27 July 2023, pp. 417-428
6 Ojanen, H. (2006). The EU and Nato: Two Competing Models for a Common Defence Policy. Journal of Common Market Studies, 44(1), pp. 57-76

Шумейко Іван,
Запорізький національний університет,
докторант кафедри конституційного
та адміністративного права, доктор філософії;
Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного,
старший викладач кафедри менеджменту
та публічного адміністрування

ЗАКОННІСТЬ І ОБГРУНТОВАНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ АКТІВ У СПРАВАХ ПРО ФІНАНСОВУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Існуючі в Україні численні закони, які встановлюють фінансову відповідальність (у вигляді «штрафів», «штрафних санкцій», «фінансових санкцій», «адміністративно-господарських штрафів», «заходів впливу» тощо), на жаль, не систематизовані та по-різному врегульовують вимоги до адміністративного акта, що приймається за результатами розгляду справи про фінансову відповідальність. Певним позитивним кроком до такої систематизації стало прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру». Найважливішими властивостями таких актів є їхня законність та обґрунтованість. Порушення вимог законності та / або обґрунтованості адміністративного акта, залежно від впливу цих порушень на результат розгляду справи про фінансову відповідальність, може бути підставою для його скасування за наслідками адміністративного або судового оскарження. Тому слід визначити критерії, за якими можна

визначити адміністративний акт у справі про фінансову відповідальність як законний і обґрунтований.

Законність та обґрунтованість адміністративних актів були предметом наукових досліджень на тему адміністративної процедури. Так, В. Колпаков, А. Шарая та Н. Галіцина у своїй статті розкривають, зокрема, принцип законності в адміністративно-процедурному праві і вказують, що цей принцип означає те, що здійснення адміністративних процедур має ґрунтуватись на підставі суворої відповідності вимогам чинного законодавства, а прийняті адміністративні акти не мають суперечити законам та підзаконним актам України, міжнародним актам [1, с. 62]. П. Гуйван зазначає, що будь-який правозастосовний акт має бути обґрунтований як із фактичної (доказової) сторони, так і з юридичної (нормативно-правової) [2, с. 99]. М. Гаріфуллін наголошує на тому, що прийняте адміністративним органом рішення має містити фактичне правове обгрунтування, особливо, якщо цей адміністративний акт може негативно вплинути на свободи, права та законні інтереси громадян; мотиви органу в прийнятті конкретного рішення та обсяг їх обґрунтування мають бути достатніми; обґрунтування може бути зазначене у відповідному рішенні, або у документі, яким це рішення доводиться до відома громадянина [3, с. 373]. І. Бойко вказує, що принцип обґрунтованості є складовою права на належне адміністрування, що закріплене в ст. 41 Хартії основних прав Європейського Союзу від 07 грудня 2000 року [4, с. 50]. Разом з тим, законність та обґрунтованість адміністративного акта саме у справі про фінансову відповідальність наразі ще не була предметом дослідження.

Провадження у справі про фінансову відповідальність (крім антимонопольно-конкурентної сфери) має ґрунтуватися на нормах Закону України «Про адміністративну процедуру». Законність та обґрунтованість є принципами адміністративної процедури, зміст яких розкрито в статтях 6 і 8 цього Закону. Застосовуючи ці положення до специфіки інституту фінансової відповідальності, слід дійти висновку, що адміністративний акт у справі про фінансову відповідальність є законним, якщо: 1) справу розглянуто суб'єктом владних повноважень, якому ця справа підвідомча згідно

з законом; 2) розгляд справи розпочато та здійснено на підставі виявлення ознак правопорушення, за яке законом встановлена фінансова відповідальність; 3) справа розглянута з дотриманням процедурних норм, які врегульовують порядок провадження у справі; 4) зміст прийнятого акта відповідає встановленим законодавством повноваженням адміністративного органу, які він реалізує за результатами розгляду справи; 5) до фінансової відповідальності притягнуто особу, в діянні якого є склад правопорушення, за яке встановлено таку відповідальність; 6) правова оцінка діяння особи, надана адміністративним органом, відповідає закону та правовим висновкам Верховного Суду щодо застосування норм права; 7) розмір накладеного на особу стягнення не перевищує встановленої законом верхньої межі, а також відповідає нормам, що визначають критерії вибору розміру стягнення, та попередній правомірній адміністративній практиці цього органу.

Принцип обґрунтованості адміністративного акта у справі про фінансову відповідальність втілюється у процедурних нормах, які врегульовують форму та зміст рішення (постанови) у справі, насамперед – вимоги до мотивувальної частини такого акта. Разом з тим, зміст мотивувальної частини акта – це лише зовнішнє вираження обґрунтованості адміністративного акта; неможливо прийняти обґрунтований адміністративний акт, не дослідивши всіх зібраних адміністративним органом та наданих учасниками провадження доказів та не забезпечивши таким учасникам (насамперед особі, яка притягається до фінансової відповідальності) можливість реалізувати своє право «бути почутим». Застосовуючи положення стос. 8 і 72 Закону України «Про адміністративну процедуру» до правовідносин з розгляду справ про фінансову відповідальність, слід дійти висновку, що адміністративний акт у справі про фінансову відповідальність є обґрунтованим, якщо: 1) він має мотивувальну частину (крім закриття справи з реабілітуючих підстав: в таких випадках існування мотивувальної частини може вимагатися спеціальним законодавством); 2) висновки про існування чи відсутність фактичних обставин, що мають значення для справи, ґрунтуються на належних, допустимих, достовірних і достатніх доказах, а не на

припущеннях; 3) всі докази, покладені в основу прийнятого акта, були досліджені в ході розгляду справи; 4) адміністративний орган забезпечив учасникам провадження право подати докази, а також вжив вичерпних заходів для з'ясування обставин, що входять до предмету доказування; 5) правова кваліфікація діяння особи, надана адміністративним органом, відповідає встановленим фактичним обставинам справи та попередній адміністративній практиці щодо аналогічних обставин; 6) вибір виду і розміру фінансової санкції (крім абсолютно-визначеної) ґрунтується на встановлених обставинах та є достатньо вмотивованим; 7) адміністративний акт містить зрозумілі, логічні та вичерпні відповіді на кожен суттєвий аргумент учасника адміністративного провадження.

Отже, перевірка законності та обґрунтованості адміністративних актів у справах про фінансову відповідальність здійснюється насамперед шляхом зіставлення змісту акта (передусім його мотивувальної та резолютивної частин) з нормами закону, які визначають склад правопорушення, розмір санкції, компетенцію та обсяг повноважень органу, який прийняв такий акт, визначають процедуру розгляду справи, а також з доказами, використаними при прийнятті акта, обставинами, існування яких вбачається з цих доказів, та доводами учасників адміністративного провадження. При систематизації існуючого законодавства про фінансову відповідальність доцільно врахувати положення ст.ст. 6, 8, 72 Закону України «Про адміністративну процедуру», адаптувавши їхній зміст під особливості правовідносин щодо розгляду справ про фінансову відповідальність, в тому числі розробити універсальні вимоги до мотивувальної частини адміністративних актів у справах про фінансову відповідальність.

Список використаних джерел:

1. Колпаков В.К., Шарая А.А., Галіцина Н.В. Універсальні принципи адміністративно-процедурного права: загальнотеоретична характеристика. Приватне та публічне право. 2021. № 3. С. 61-72. DOI: 10.32782/2663-5666.2021.3.10. URL: http://pp-law.in.ua/archive/3_2021/12.pdf.

2. Гуйван П.Д. Мотивованість та обґрунтованість правозастосування як складова частина юридичної визначеності. Порівняльно-аналітичне право. 2017. № 5. С. 96-99. URL: https://surl.li/ncghpx.

3. Гаріфуллін М.В. Вирішальна роль принципів адміністративної процедури в забезпеченні ефективного регулювання адміністративних актів. Електронне

наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. № 1. С. 366-374. DOI: 10.24144/2788-6018.2024.01.65. URL: https://surl.li/eboqns.
4. Бойко І. Принципи адміністративної процедури та їх практичне значення. Вісник Національної асоціації адвокатів України. 2023. № 4 (90). С. 47-53. URL: adminprocedure.org.ua/assets/docs/Boiko_Pryntsypy%20AP.pdf.

Гнітій Андрій,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
заступник декана факультету
міжнародного та європейського права,
асистент кафедри права
Європейського Союзу, доктор філософії

ЕВОЛЮЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ ЄС: ВІД ШЕНГЕНСЬКОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ДО СИСТЕМИ В'ЇЗДУ/ВИЇЗДУ

Заснування простору свободи, безпеки і справедливості та інтеграція Шенгенського acquis до правової системи Європейського Союзу (далі – ЄС) передбачали відкриття внутрішніх кордонів для вільного руху осіб між державами-членами. Водночас це супроводжувалося впровадженням ефективних заходів контролю на зовнішніх кордонах ЄС. Реалізація таких цілей вимагала розроблення і застосування дієвих механізмів співпраці, які б забезпечували своєчасний обмін інформацією та оперативне реагування на нові виклики і загрози, що виникали на зовнішніх кордонах Союзу.

У цьому контексті інформаційні системи ЄС стали головними інструментами, які дозволяють державам-членам здійснювати ефективний обмін даними, спрямований на підтримання внутрішньої безпеки, а також на зміцнення колективних зусиль у протидії зовнішнім загрозам. З огляду на геополітичні виклики, з якими стикається ЄС та Шенгенська зона протягом останніх років (міграційна криза 2015 р., пандемія Covid-19, збройний конфлікт на території України), питання посилення солідарності між державами-членами набуває особливого значення. У цьому зв'язку актуалізується потреба у вдосконаленні механізмів співробітництва

шляхом оновлення та розширення цифрових інструментів, які сприяють підвищенню ефективності управління кордонами держав-членів ЄС [1], [2].

У березні 1995 року із офіційним початком функціонування Шенгенської зони була введена в дію Шенгенська інформаційна система (далі – ШІС). Правову основу функціонування ШІС було закріплено в розділі IV Шенгенської конвенції, де визначено, що система створюється для обміну інформацією між компетентними органами держав-членів у сфері поліцейського, прикордонного та митного контролю. Основним завданням ШІС є забезпечення оперативного доступу до актуальних відомостей про осіб і об'єкти, які перебувають у розшуку, або щодо яких існує потреба у здійсненні певних адміністративних чи правоохоронних дій. ШІС функціонує як централізована база даних, яка дозволяє уповноваженим органам держав-членів швидко перевіряти інформацію про особу, транспортний засіб, документ чи інший об'єкт, а також визначати дії, що мають бути вжиті у відповідь на конкретне сповіщення.

З метою зміцнення спільної політики безпеки та управління міграційними процесами у державах-членах ЄС була створена Візова інформаційна система (далі – ВІС). Її основною метою є підвищення рівня внутрішньої безпеки Союзу шляхом забезпечення ефективного обміну інформацією про громадян третіх країн, які звертаються за короткостроковими шенгенськими візами або перетинають зовнішні кордони Шенгенської зони. Система функціонує як централізована база даних, у якій зберігаються біометричні дані (зокрема, відбитки пальців та цифрові фотографії), а також ідентифікаційні відомості заявників.

ВІС виконує декілька важливих функцій: 1) збір, зберігання та обробка даних про осіб, які подають заяви на отримання короткострокової візи; 2) ідентифікація заявників та обмін відповідними даними між компетентними органами держав-членів; 3) запобігання та виявлення випадків візового шахрайства, зокрема подання багаторазових заяв у різні консульські установи; 4) підтримка контролю на зовнішніх кордонах Шенгенської зони та сприяння виявленню загроз транскордонного характеру, у тому числі ризиків, пов'язаних із нелегальною міграцією та безпекою.

Задля збереження цілісності Шенгенського простору та забезпечення ефективного функціонування Європейської системи надання притулку у 2003 році було запроваджено функціонування системи Eurodac. Її основне призначення полягає у створенні централізованої бази даних, яка містить відбитки пальців осіб, що належать до кількох визначених категорій. По-перше, до системи вносяться дані осіб, які подають заяву на отримання міжнародного захисту в одній із держав-членів ЄС або країн ЄАВТ, за умови, що заявникові виповнилося 14 років. У випадку, коли під час перевірки відбитків пальців виявляється збіг із інформацією, уже наявною в базі, застосовуються положення Дублінського регламенту (Регламент ЄС № 604/2013), згідно з якими відповідальність за розгляд заяви покладається на державу, де особа вперше звернулася по міжнародний захист. По-друге, держави-члени зобов'язані здійснювати збирання відбитків пальців усіх громадян третіх країн, затриманих під час незаконного перетину зовнішніх кордонів, із подальшим порівнянням цих даних із відбитками, наданими заявниками про міжнародний захист. По-третє, система Eurodac використовується також для перевірки відбитків пальців громадян третіх країн, які перебувають на території держав Шенгенської зони без законних підстав. Такий механізм дозволяє з'ясувати, чи не зверталася відповідна особа раніше із заявою про надання притулку в іншій державі-члені ЄС.

Міграційна криза 2015 року виявила суттєві недоліки в управлінні зовнішніми кордонами ЄС та підкреслила потребу у зміцненні солідарності між державами-членами. Попри вжиті заходи, окремі країни й надалі стикаються з масовим напливом мігрантів і перевантаженими центрами розміщення. Це засвідчило необхідність створення більш стійкої європейської системи управління міграцією, здатної забезпечити координацію політики держав-членів і швидке реагування на кризові ситуації [2].

У відповідь ЄС розпочав модернізацію інформаційних систем як ключового елемента своєї архітектури безпеки. Реформування передбачало три напрями: 1) оновлення існуючих інформаційних систем із розширенням їхніх функціональних можливостей; 2) створення нових систем для посилення контролю на кордонах та

запобігання транскордонним загрозам; 3) забезпечення взаємосумісності між усіма інформаційними платформами безпеки.

У 2023 році було модернізовано ШІС шляхом розширення її функціональних можливостей. До системи інтегровано нові категорії попереджень, а також біометричні дані, зокрема, відбитки долонь, пальців і зразки ДНК осіб, які вважаються зниклими безвісти. Крім того, ШІС було доповнено інструментами, спрямованими на підвищення ефективності боротьби зі злочинністю та тероризмом. Паралельно, у межах Нового пакту про міграцію та притулок (2020 р.) передбачалося суттєве оновлення системи Eurodac через розширення її функціоналу. Зокрема, було збільшено перелік категорій осіб, стосовно яких можуть вноситися дані до бази та знижено мінімальний вік осіб, щодо яких збираються дані, з 14 до 6 років. Держави-члени тепер зобов'язані фіксувати не лише відбитки пальців, але й зображення обличчя, біографічні відомості та копії проїзних чи посвідчувальних документів. Такі заходи спрямовані на полегшення процесу ідентифікації осіб та сприяють оформленню проїзних документів для повернення нелегальних мігрантів.

Вагомим досягненням у сфері міграційного управління стало прийняття Регламентів ЄС № 2017/2226 та № 2018/1240, якими було започатковано дві нові інформаційні системи – Entry/Exit System (EES) та ETIAS. Їхнє впровадження має на меті оптимізувати процедури прикордонного контролю та підвищити його ефективність. Так, 12 жовтня 2025 року офіційно запрацювала система реєстрації в'їзду/виїзду (EES), що охоплює громадян третіх країн, які подорожують до ЄС на короткостроковий період. Її впровадження передбачає обов'язкову реєстрацію мандрівників через надання біометричних даних (зображення обличчя та відбитків пальців). Таким чином, нова система поступово замінює традиційну практику штампування паспортів. Наступним етапом стане запуск Європейської інформаційної системи авторизації подорожей (ETIAS), що запланований на кінець 2026 року.

У 2019 році було прийнято два законодавчих акти ЄС – Регламент ЄС № 2019/817, який встановлював правові рамки для взаємодії між інформаційними системами ЄС у сфері кордонів та віз і Регламент ЄС № 2019/818, який передбачав таку взаємодію у

сфері поліцейської й судової співпраці, притулку та міграції. Основною метою цих актів стало забезпечення коректної ідентифікації осіб і запобігання шахрайству, пов'язаному з використанням персональних даних. Для реалізації зазначених цілей було запроваджено 4 основні компоненти взаємосумісності інформаційних систем: 1) європейський пошуковий портал – інструмент, що дозволяє здійснювати одночасний пошук даних у кількох базах ЄС, підвищуючи швидкість та ефективність обміну інформацією; 2) спільна служба біометричного зіставлення – механізм, який забезпечує перехресну перевірку біометричних даних для встановлення зв'язків між записами про одну й ту ж особу у різних інформаційних системах; 3) спільне сховище ідентифікаційних даних – централізована база, призначена для зберігання біографічних і біометричних даних громадян третіх країн; 4) детектор множинних ідентичностей – автоматизована система сповіщення, що виявляє випадки створення множинних або фальсифікованих ідентичностей. Запровадження цих інструментів спрямоване на підвищення якості даних, гармонізацію стандартів їх зберігання та зміцнення довіри до інформаційної інфраструктури безпеки ЄС [3, с. 103].

Отже, розвиток та модернізація інформаційних систем ЄС засвідчують його прагнення до створення цілісної, взаємопов'язаної архітектури безпеки, здатної ефективно реагувати на сучасні міграційні, прикордонні та криміногенні виклики. Для України, яка перебуває на шляху інтеграції до ЄС, важливим завданням є поступове приведення національного законодавства й технічних можливостей у відповідність до європейських стандартів у сфері управління кордонами та обміну даними.

Список використаних джерел:

1. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council of 06.04.2016 "Stronger and Smarter Information Systems for Border and Security". URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2016%3A205%3AFIN (дата звернення: 27.10.2025).
2. Communication from the Commission on a New Pact on Migration and Asylum of 23.09.2020. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0609 (дата звернення: 27.10.2025).
3. Wahl T. Works on Interoperability of EU Information Systems Can Start – Legal Framework Established. *EUCRIM*. 2019. Issue 2. Pp. 103-104.

Шеляженко Юрій,
директор Приватної наукової установи
«Інститут миру і права»,
доктор філософії у галузі права

ЮРИДИЧНІ ФІКЦІЇ, ЩО ПЕРЕШКОДЖАЮТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ І ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УКРАЇНИ ІЗ ЗАХИСТУ ПРАВА ЛЮДИНИ НА СУМЛІННУ ВІДМОВУ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

У цій доповіді критично аналізуються юридичні фікції, сформовані у судовій практиці при розгляді кримінальних проваджень за статтею 336 Кримінального кодексу України (ухилення від призову на військову службу під час мобілізації), а саме: фікція еквівалентності релігійних переконань злочинному умислу, фікція національного інтересу у виконанні військового обов'язку усіма громадянами України та фікція можливості військової служби без зброї. Обґрунтовано, що вказані фікції слугують меті обійти міжнародно-правові та євроінтеграційні зобов'язання України із захисту права людини на сумлінну відмову від військової служби, є деструктивними з точки зору правової доктрини міжнародних органів контролю за дотриманням прав людини і в кінцевому рахунку є шкідливими для національної безпеки України, що є підставою для виключення з юридичної практики вказаних деструктивних юридичних фікцій.

Цю доповідь підготовлено в рамках науково-дослідної роботи «Вивчення проблем, перспектив і технологій реалізації національних інтересів щодо захисту права людини на сумлінну відмову від військової служби і залучення сумлінних відмовників до альтернативної невійськової служби, включаючи управління цією службою, для мирного (ненасильницького) захисту України, забезпечення людської безпеки, національної злагоди і безпеки, міжнародного миру і безпеки» (Державний реєстраційний номер: 0125U003717).

Юридичні фікції, як відомо, можуть створюватися як законодавцем, так і судами, і, як зазначав ще Вільям Блекстон у 18 столітті, вони можуть бути корисними лише за умови, якщо запобігають шкоді, усувають несправедливості та незручності від

занадто буквального застосування приписів права. Джон Гвільям критикує широке застосування юридичних фікцій у кримінальному праві під час війни та інших надзвичайних становищ, коли життю нації загрожує небезпека, внаслідок чого людина може бути несправедливо покарана за злочин, який у дійсності не був вчинений, але з юридичних фікцій випливає, що нібито мало місце кримінальне правопорушення [1].

Ця критика є застосовною і до судової практики, яка склалася в Україні при розгляді кримінальних проваджень щодо ухилення від призову на військову службу під час мобілізації за ст. 336 КК України відносно громадян, які об'єктивно не можуть виконувати військовий обов'язок через несумісні з ним релігійні переконання і швидше підуть на мучеництво та терпітимуть несправедливі покарання, ніж погодяться виконувати глибоко аморальний, з точки зору їх світогляду та ненасильницького способу життя, обов'язок. У одній з перших постанов у цій категорії справ у 2023 році, скасовуючи вирок і звільняючи з-під варти сумлінного відмовника Віталія Алексеєнка, Верховний Суд визнав, що мета прагнення альтернативної невійськової служби є відмінною від мети ухилитися від призову [2]. Однак, подібно до того, як декретом злочинного комуністичного режиму, прийнятим у 1918 році, передбачалося притягнення до суду за "ухилення" від виконання громадянських обов'язків "з релігійних мотивів", і подібно до судової практики часів тоталітарного комунізму, в якій караність "ухилення від призову під приводом релігійних переконань" стала офіційною доктриною [3], останніми роками в нашій демократичній правовій державі Верховний Суд та суди інших інстанцій так само часто повторюють, що "жодні релігійні переконання не можуть бути підставою для ухилення... від мобілізації" і при повторному розгляді справи того ж Алексеєнка у 2025 році Верховний Суд знову застосував цю юридичну фікцію еквівалентності релігійних переконань злочинному умислу [4].

Оскільки фактичні обставини кримінальних проваджень щодо сумлінних відмовників постійно засвідчують існування суттєвої різниці між ухиленням від виконання обов'язку із захисту України та прагненням виконати цей обов'язок у єдино прийнятний для сумлінних відмовників (невійськовий) спосіб, у розвиток

юридичної фікції еквівалентності релігійних переконань злочинному умислу було винайдено ще одну юридичну фікцію національного інтересу у виконанні військового обов'язку усіма громадянами України. Наприклад, у справі сумлінного відмовника Сергія Іванущенка Верховний Суд виснував, що "на переконання Суду, перебування держави у правовому режимі воєнного стану є вагомою причиною, щоб вести мову про необхідність виконання військового обов`язку усіма громадянами України, в тому числі й Свідками Єгови" [5]. При викладі подібних обгрунтувань зазначеної юридичної фікції не береться до уваги, що розраховувати на участь всього населення у війні, особливо у якості солдатів, цілком нереалістично і оборонне планування, яким це не враховується, є безвідповідальним та шкідливим для національної безпеки. Зі змісту статей 17, 65 Конституції України очевидно, що громадянський обов'язок із захисту України не вичерпується військовим обов'язком та може передбачати невійськову участь у забезпеченні економічної та інформаційної безпеки держави. Президент України Володимир Зеленський вірно зазначив: "Є правило: на одного військового, якого оплачує Україна (з цим нам ніхто не допомагає), припадає 6-8 платників податків. Якщо ви в Україні, не на фронті, але працюєте і сплачуєте податки – ви так само бороните державу. Це дуже потрібно" [6].

Крім того, у судовій практиці, включаючи постанову Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі в'язня сумління Віталія Криушенка, нерідко повторюється юридична фікція щодо можливості військової служби без зброї [7]. Це пов'язано із тим, що, як слушно вказала у своєму висновку № 1219/2024 Венеційська комісія, за жодних обставин сумлінний відмовник від військової служби не може бути зобов'язаний носити або використовувати зброю, навіть для самооборони країни. На практиці, однак, не існує будь-яких юридичних гарантій проходження військової служби без зброї, і більше того, законом передбачено обов'язок військовослужбовців користуватися зброєю за наказом командира та кримінальна відповідальність за невиконання такого наказу (стаття 11 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, статті 402, 403 КК України). Таким чином, хитка юридична фікція можливості

військової служби без зброї залежить виключно від милості командира, на яку розраховувати не доводиться: за даними дослідника Сергія Рабіновича, Європейська асоціація Свідків Єгови повідомляла про непоодинокі кримінальні переслідування за непокору [8].

Європейський суд з прав людини та Комітет з прав людини ООН неодноразово зазначали, що військовий обов'язок може суперечити релігійним чи іншим глибоким і щирим переконанням людини і в такому випадку його застосування суперечитиме праву мати такі переконання, яке держава має захищати навіть під час війни. У Розділі 3.3 Дорожньої карти з питань верховенства права, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 р. № 475-р, передбачене забезпечення права на сумлінну відмову від військової служби під час воєнного стану. Крім того, що захищеність людських прав сама по собі є основою національної безпеки, від дотримання основоположних прав людини, а отже і від виключення з судової практики юридичних фікцій, якими виправдовується порушення цих прав, залежить перспектива європейської інтеграції України. Фікції, створені для виправдання порушень права на сумлінну відмову, мають залишитися у тоталітарному комуністичному минулому і неприйнятні у демократичній правовій державі.

Список використаних джерел:

1. Gwilliam, John. Legal Fictions - A Critical Analysis. Victoria University of Wellington Law Review. 1975. № 8. С. 452.
2. Постанова Верховного Суду, URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111160092
3. Уголовный кодекс Украинской ССР : научно-практический комментарий / Под общей редакцией председателя Верховного Суда Украинской ССР В.И. Зайчука. Киев: Издательство политической литературы Украины, 1969. – 543 с.
4. Постанова Верховного Суду, URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124630246
5. Постанова Верховного Суду, URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126906863
6. «На одного військового припадає 6-8 платників податків», – Зеленський, URL: https://bukvy.org/89951/
7. Законодавство України не передбачає виключення з обов’язку проходити військову службу за призовом під час мобілізації, яке ґрунтується на релігійних або інших переконаннях. Такі переконання не можуть бути підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності у разі її ухилення від мобілізації у значенні ст. 336 КК України, Supreme Observer, URL: https://so.supreme.court.gov.ua/news/1697/zakonodavstvo-ukrainy-ne-peredbachaie-vykliuchennia-z-oboviazku-prokhodyty-viiskovu-sluzhbu-za-pryzovom-pid-chas-mobilizatsii-%E2%80%93-op-kks-vs

8. Рабінович С.П. Заміна виконання військового обов'язку альтернативною (невійськовою) службою як позитивне зобов'язання держави в умовах воєнного стану: pro et contra // Український часопис конституційного права. № 2/2025 (35). 2025. С. 45-76.

Сизонова Діана,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет слідчої та детективної діяльності,
2 курс, 3 група

НАСЛІДКИ КОРУПЦІЇ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Станом на сьогоднішній день однією з найактуальніших тем для суспільства та національної безпеки держави в цілому є корупція. Через зростанням чисельності випадків використання практики корупційних схем, наслідки цього явища починають набувати характеру особливої суспільної небезпечності, проникаючи в усі сфери життєдіяльності. За своєю суттю корупція має характер ерозії, адже поступово роз'їдає засади конституціоналізму та демократичного суспільства, що вибудовувались протягом багатьох років. Аналіз суспільної небезпеки корупції як складного соціального явища дозволить визначити найбільш криміналізовані сфери у структурі державного апарату і, відповідно, розробити ефективні заходи запобігання щодо таких кримінальних правопорушень [3; 4].

Термін корупція знайшов своє відображення в українському законодавстві як використання корупційним суб'єктом своїх службових повноважень або пов'язаних з ними можливостей для одержання неправомірної вигоди або отримання такої вигоди [5]. Зловживання таких повноважень являю собою загрозу для всіх основних сфер національної безпеки, але в значній мірі зазнає деструкції економічна , політична та соціальні сфери.

Як нам відомо Україна наразі страждає від збройної агресії з боку російської федерації, а тому в нашій країні запроваджено воєнний стан, з цього буде випливати, що значної деструкції зазнає саме обороноздатність, яка є надзвичайно важливою для стабільного захисту країни. Для ефективного захисту державного

суверенітету та територіальної цілісності, як правило збільшуються державні витрати, через тривалий воєнний стан знижується боєздатність військ, а з цим морально-психологічно становище та загалом страждає імідж Збройних сил України. Всі ці чинники значно полегшують засоби використання корупційних схем, а особливістю є те, що це унеможливлює проведення виборів до органів державної влади та породжує безкарність і відчуття безмежної влади.

Можна відмітити, що кожного року ми несемо незлічену кількість втрат через низку причин, наприклад:

- у зв'язку із війною міжнародна допомога, яка надається країнами підтримувачами для стабілізації економіки перенаправляєься через незаконні схеми та з'являється ризик неправомірного збагачення через розкрадання гуманітарних вантажів;

- інфляція , яка призводить до погіршення якості продуктів;

- втрати бюджету, які мали б місце в фінансуванні сфер життєдіяльності, наприклад соціальної сфери, освіти чи медицини, тобто гідного життя громадян;

- втрата країною політичних та економічних позицій на міжнародній арені;

- перешкоди на шляху до вступу в авторитетні міжнародні організації або виключення з них [6];

- не отримання потенційних інвестицій;

- загроза втрати довіри до органів державної влади з боку громадян;

- підрив демократичних інститутів.

Особливо важливими є корупційні кримінальні правопорушення, які стосуються військово-безпекової сфери, оскільки саме вони являють загрозу ефективної обороноздатності країни. Одним з найяскравіших прикладів у цій сфері є корупція у тиловому забезпеченні, а саме справа Вищого Антикорупційного Суду (ВАКС) та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) «Золоті яйця» Міноборони.

Розслідуванням було встановлено що упродовж 2022-2023 років продукти для армії закуповували так званими комплектами за затвердженим каталогом, який налічував 409 найменувань.

Найуживаніші, як-от овочі, крупи, м'ясо, вода, становили лише 10% асортименту. Решта ж, на кшталт спецій, желатину або ягід, замовляли зрідка або ніколи. Ціну комплекту формували з урахуванням усіх найменувань каталогу та за середньою вартістю. В свою чергу це дозволяло постачальникам маніпулювати цінами: завищувати їх на ходові продукти та занижувати на маловживані або ті, які не можна замовляти через сезонність постачання (черешня чи абрикоси взимку). Щоправда, картоплю, яку постачали тисячами тон, реалізовували втричі дорожче, а сезонні ягоди та фрукти, які майже не замовляли, коштували значно менше.

У результаті таких порушень протягом серпня-грудня 2022 року дві компанії-постачальниці, контрольовані однією власницею, незаконно отримали надприбутки на суму понад 733 млн грн. Це підтверджує висновок комплексної товарознавчої та економічної експертизи. До злочину причетний посадовець Міноборони, який під час підписання договорів «не помічав» цінових аномалій у каталозі [2].

Опираючись на розслідування можна дійти висновку, що в системі управління ресурсами Міноборони є значні недоліки, які демонструють неефективність механізмів внутрішнього контролю. Важливо відзначити, що це кримінальне правопорушення було скоєне під час повномасштабної війни, а тому сприймається як особиста нажива на воєнному стані держави.

Дуже важливим є закриття справи Вищим Антикорупційним Судом про розкрадання 1,5 млрд грн на боєприпасах. Служба безпеки України спільно з Міністерством оборони України затримали в Києві керівника одного з Головних управлінь Міноборони, який причетний до розкрадання 1,5 млрд грн на закупівлі артилерійських снарядів для ЗСУ. За даними слідства, у грудні 2022 року він підписав угоду з компанією-спецекспортером на придбання оптової партії артилерійських снарядів для ЗСУ, проте бюджетні кошти так і не переказали на рахунки спецекспортера. Під час обшуків у фігуранта виявили документи, які підтверджували незаконну діяльність. Міноборони проводить заходи для повернення до бюджету України привласнених майже 1,5 млрд грн [1]. Але справу було закрито через те, що строки

досудового розслідування закінчились, оскільки їх продовжував неналежний суд, а саме Шевченківський районний суд в м. Київ, а не Вищий антикорупційний Суд, а також відмічається, що слідство вела Служба безпеки України через недостатність доказів, а не Національне антикорупційне бюро України чи САП, які мають повноваження щодо слідства топкорупції. Це може говорити про так звану умисну недбалість з боку високопосадовців, як спробу вивести причетних з-під кримінальної відповідальності. Ця ситуація демонструє деякі корупційні ризики для країни, оскільки прослідковується байдужість з боку високопосадовців до вирішення проблеми.

Звідси випливає необхідність ефективної протидії корупції та загалом зменшення практики використання незаконних схем. У 2024 році в Індексі сприйняття корупції міжнародної організації Transparency International Україна посіла 105 місце зі 180 досліджених країн. На жаль, демократична держава яка розбудовувалась протягом багатьох років може перетворитись на своєрідну олігархію та антисценарій бажаної статистики, оскільки демократичним засадам не має місця там, де панує корупція. Тому це має заохочувати нас докласти чимало зусиль для достойного отримання кращого місця. Щодо наведених справ, вони є досить вагомим доказом яке вирішальне місце займає боротьба з корупцією для національної безпеки України. Корупція є так званим каталізатором який з року в рік поступово веде країн до краху, а на основі вищевказаних справ відмітимо, що під час воєнного стану рівень такого лиха значно підвищується.

Список використаних джерел:

1. Викрито спробу розкрадання 1,5 млрд грн на закупівлі артилерійських снарядів для ЗСУ. URL:https://bukvy.org/vykryto-sprobu-rozkradannya-15-mlrd-grn-na-zakupivli-artylerijskyh-snaryadiv-dlya-zsu (дата звернення: 25.10.2025).

2. «Золоті яйця» Міноборони: завершено слідство у справі розкрадання понад 733 млн грн та замах на розтрату 788 млн грн. 2024. URL:https://nabu.gov.ua/news/zoloti-iayitcia-minoborony-zaversheno-slidstvo-v-spravi-rozkradannia-ponad-733-mln-grn-ta-zamakh-na-roztratu-788-mln-grn (дата звернення: 26.10.2025).

3. Сметаніна Н. В. Небезпечні наслідки корупції для особи, держави та суспільства. Право і суспільство. 2017. № 4, ч. 2. С. 162–165.

4. Holovkin B. M., Semenyshyn M., Tavolzhanskyi O. V., Lysodyed O. V., Smetanina N. V. Fight against Corruption-Related Crimes in Wartime in Ukraine. International Annals of Criminology. 2023. Vol. 61, Iss. 3–4. P. 384–409. DOI: 10.1017/cri.2023.31

5. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text (дата звернення: 25.10.2025).
6. Хрипунов Д. Вплив корупції на забезпечення національної безпе-ки та оборони України в умовах воєнного стану. URL:http://www.er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/16346/1/14.pdf (дата звернення: 26.10.2025).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінально-правової політики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сметаніна Наталія.

Биковець Дар'я,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»,
факультет правничих наук, 4 курс

ПРОПОЗИЦІЇ ПОКРАЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА КЕРУВАТИ ТРАНСПОРТОМ

Мобільність та гнучкість сучасного життя дорівнює смерті однієї людини кожні 24 секунди [1]. Одним із способів запобігання таким наслідкам є боротьба з порушниками ПДР ефективними засобами[1] правового впливу. Такими у кримінальному праві є додаткові покарання, зокрема позбавлення права керувати транспортом. Однак законодавець застосовує цей засіб несистематично, всупереч принципу справедливості та принципу *culpae poena par esto* [**].

Вищезгаданий засіб правового впливу передбачений ще у ст. 24 КпАП України [2] у вигляді позбавлення спеціального права, наданого певному громадянинові, зокрема права керування транспортним засобом («ТЗ»). Ч. 4 ст. 121, ч. 3 ст. 121-3, ч. 5 ст. 122, ч.1 ст. 122-2, ст. 122-4, ч. 2-3 ст. 123, ст. 124, ч. 5 ст. 126, ст. 130 КпАП України охоплюють ті порушення ПДР, за які застосовують цей вид додаткового покарання, а у КК України [3] – за ст. ст. 286, 286-1.

[1] *Примітка*. У чинному кримінальному законодавстві України застосовується термін «захід кримінально-правового характеру», проте у цій роботі буде використовуватися термін «засіб кримінально-правового впливу» у зв'язку з його логічністю та змістовним навантаженням.
[**] *Примітка*. Нехай покарання відповідає провині. – лат.

За адміністративним законодавством водія можуть позбавити права керувати транспортом на строк від трьох до шести місяців (ч. 4 ст. 121, ч. 3 ст. 121-3, ст. 122-2 КпАП України), від шести місяців до одного року (ч. 5 ст. 122, ч. 2 ст. 123, ст. 124 КпАП України), від одного до двох/трьох років (ст. 122-4, ч. 3 ст. 123 КпАП України відповідно), від п'яти до семи років (ч. 5 ст. 126 КпАП України), а також й – на десять років (ч. 3 ст. 130 КпАП України). У ст. 286 – 286-1 КК України межі строку позбавлення сягають від одного до десяти років. Отже, верхня межа покарання однакова в двох юрисдикціях. Тому виникає питання: чи раціонально дублювати цей засіб впливу в двох юрисдикціях та чи треба перенести ті норми з адміністративно-деліктного права до кримінального.

Леонардо да Вінчі розмірковував, що єдиним критерієм істини є досвід. Тому для пошуку відповідей на вищезгадане питання варто зазирнути до зарубіжного досвіду, передусім європейського через євроінтеграційні прагнення нашої держави. У країнах ЄС сформувалися дві концепції розвитку права про проступки: німецька («широка») та французька.

У Німеччині, Швейцарії, Італії, Португалії, Словенії, Сербії, Хорватії, Болгарії, Естонії адміністративні делікти мають кримінально-правову природу. Наприклад, за дослідженнями О. А. Банчука виокремлено такі ознаки «широкого» кримінального права: 1) поширення положень кримінальних законів; 2) поширення дії кримінально-процесуальних законів на відповідні провадження; 3) перелік обмежувальних заходів є більшим, ніж у попередній групі, але вони здійснюються лише на підставі санкції кримінального суду [4, с.183].

У свою чергу відокремленому праву про адміністративні делікти, що притаманне праву Франції, Греції, Іспанії, Нідерландів, Польщі, Словаччини, Сербії, Хорватії властиві такі ознаки: 1) на нього не поширюються положення кримінальних законів; 2) грошовий штраф є основним стягненням; 3) регулювання порядку накладення стягнень здійснюється загальними адміністративно-процедурними законами; 4) перелік обмежувальних заходів, які проводяться без санкції суду, є незначним [4, с. 183].

У Польщі та Франції диференціація діянь, вчинених у стані сп'яніння, на проступок та злочин відбувається на підставі рівня алкоголю в крові. У Польщі порушенням (wykroczeniem) буде вважатися керування автомобілем у стані сп'яніння, якщо рівень алкоголю в крові буде коливатися від 0,2 до 0,5 проміле (ст. 87 Кодексу правопорушень [5]), злочином (przestępstwem) – більше 0,5 проміле (ст. 178a Кримінального кодексу [6]). У Франції допустимий рівень алкоголю в крові залежить від досвіду та професії водія. Для водія, що мають водійське посвідчення менше 3 років 0,2 проміле; 0,5 проміле – водіям, що мають водійське посвідчення більше 3 років та водіям за професією (для водіїв автобусів та водіїв інструкторів – 0,2 проміле). Злочином є перевищення рівня алкоголю в крові від 0,8 проміле (стаття L234-1 Кодекс про дорожній рух [7]).

В Естонії проступком – від 0,2-1,49 проміле, однак рівень алкоголю в крові впливає на розмір покарання відповідно до Закону про Дорожній рух [8]; злочином є перевищення 1,5 проміле в крові (§224 Закону про Дорожній рух).

КК ФРН (*Strafgesetzbuch*) виокремлює злочини (*Verbrechen*) та проступки (*Vergehen*) [9]. Відповідно до §12 КК ФРН розподіл здійснюється за санкцією: для злочинів характерне позбавленням волі на строк не менше одного року, а для проступків – менше ув'язнення (*einer geringeren Freiheitsstrafe*) або штраф. Німецький законодавець відносить до кримінальної відповідальності випадки, коли особа керує ТЗ у стані сп'яніння з перевищенням алкоголю в крові від 0,5 до 1,0 проміле, що карається позбавленням волі на строк до п'яти років або штрафом (п. а ч.1, §315c КК ФРН – створення загрози дорожньому руху). §316 КК ФРН передбачає відповідальність за водіння в нетверезому стані (більше 1,1 проміле алкоголю в крові), за що передбачене позбавленням волі на строк до одного року або штраф. До цих діянь можуть застосувати єдине додаткове покарання (штраф) у КК ФРН – тимчасова заборона керування ТЗ (*Fahrverbot*) на строк від одного до шести місяців (§44 КК ФРН). Позбавлення права керувати ТЗ (Entziehung der Fahrerlaubnis) у Німеччині передбачено, наприклад, за створення небезпеки для дорожнього руху (§315c), за автоперегони (§315d), за керування в нетверезому стані (§316) тощо відповідно до §69.

В Україні законодавець не визначає рівень вмісту алкоголю в крові як чинник, що має відфільтровувати правопорушення за ступенем суспільної небезпеки для віднесення в ту чи іншу юрисдикцію. На нашу думку, в Україні варто застосувати певне змішування двох вищезазначених концепцій співвідношення правопорушень ПДР у КК та КпАП України. Адже різке нівелювання КпАП України призведе до сумнівних наслідків, оскільки певні правопорушення опиняться поза правовим регулюванням. Варто здійснити фільтрування статей КпАП України за характером відповідальності. Д.С. Азаров пропонує «визнати кримінальними (не обов'язково проступками) ті адміністративні правопорушення, які є загальними або розраховані на регламентацію поведінки окремих категорій осіб, проте за які передбачені стягнення, що за своєю суворістю, каральним та превентивним характером відповідають покаранню» [10].

Відповідно пропонуємо статті КпАП України, які у санкції містять покарання позбавлення права керування ТЗ більше одного року, перенести в інститут проступків КК України. Зокрема таке перенесення стосуватиметься ст. 122-4, ч. 3 ст. 123, ч. 5 ст. 126, ст. 130 КпАП України.

Невипадково один рік позбавлення права керування ТЗ розглядається як визначальний критерій для віднесення вищезгаданих проступків до КК України. Адже відповідно до вивчення емпіричної бази [11] мінімальне позбавлення права керування ТЗ за порушення ст. 286 КК України сягало одного року. Досить нелогічно залишати в КпАП України ті статті, де передбачене стягнення, що за своєю суворістю, каральним та превентивним характером дорівнює покаранню.

Згадане перенесення норм, пов'язаних з порушеннями ПДР, є актуальним також й з огляду практичних міркувань. У справі № 557/662/24 [12] водія було позбавлено права керування ТЗ на 56 років, враховуючи повторність порушення за ст. 126 та ст. 130 КпАП України. Тобто адміністративне покарання не сприяло запобіганню повторного порушення законодавства. Відтак з'являються сумніви щодо ефективності такого покарання за ці правопорушення. Ми вважаємо, що у загальнонаціональній свідомості українців закладене сприйняття виправлення через

суворе покарання. Як зазначають В.В. Голіна та С.С. Шрамко: *«суворі, а інакше і не може бути, з погляду на стан аварійності в Україні, адміністративні стягнення і кримінально-правові покарання – це ті на сьогоднішній день актуальні і переконливі інструменти, за допомогою яких, ураховуючи наші національні особливості, тільки і можна, образно кажучи, підняти і навіть певним способом «стандартизувати» культуру правосвідомості учасників дорожнього руху»[13].*

Тому правосвідомість учасників дорожнього руху має зазнавати впливу і через кримінально-правові засоби, які відповідатимуть характеру правопорушення.

Список використаних джерел:

1. У світі кожні 24 секунди в ДТП гине одна людина – ВООЗ. *ТСН.ua*. URL: https://surl.lt/yzjosr
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24): Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-
X: станом на 1 вересня 2025 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text
3. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: станом на 17 липня 2025 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text
4. Банчук О. А. Доповідь «Адміністративно-деліктне законодавство в європейських державах і пропозиції щодо його реформування в Україні». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. С. 183-185. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2016/53.pdf
5. Kodeks wykroczeń (Кодекс правопорушень Польщі: Закон Польщі від 20.05.1971). URL: https://surli.cc/vkqmst
6. Kodeks karny (Кримінальний кодекс Польщі: Закон Польщі від 06.06.1997). URL: https://arslege.pl/prowadzenie-pojazdu-mechanicznego-w-stanie-nietrzezwosci-lub-pod-wplywem-srodka-odurzajacego/k1/a211/
7. Code de la route (Правила дорожнього руху Франції від 13.06.2003). URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000006841045
8. Liiklusseadus (Про Дорожній рух Естонії: Закон Естонії від 01.07.2011). URL: https://www.riigiteataja.ee/akt/117032011021
9. Strafgesetzbuch (Кримінальний кодекс Німеччини: Закон Німеччини від 15.05.1871). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/
10. Азаров Д.С. Трансформація адміністративних правопорушень у кримінальні проступки: концептуальні засади. *Наука і правоохорона*. Київ. 2013. №1 (19). С. 150-
151 URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b353cdcd-fa70-46da-a0e0-cc2075e2d507/content
11. Зведені таблиці узагальнення судової практики кримінальних правопорушень за ч. 1-2 ст. 286 КК України, за вироками судів першої інстанції, ухвалених в січні 2025 року в Україні.
URL:
https://drive.google.com/file/d/17fhVdsTW8IaztZaEMxvIdKkj7S2Z1126/view?usp=sharing
12. Постанова Гощанського районного суду Рівненської області від 11.06.2024 у справі № 557/662/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119888629

13. Культурологія безпеки дорожнього руху в Україні: теорія та практика запобігання автотранспортним правопорушенням: монографія / Голіна В.В., Шрамко С.С.; Нац. акад. прав. наук України; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України. Харків: Право, 2023. С. 90. URL:https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2024/02/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE_%D0%93%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B0-%D0%92.%D0%92.-%D0%A8%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BA%D0%BE-%D0%A1.%D0%A1._%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F-%D0%91%D0%94%D0%A0.pdf

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального та кримінального процесуального права факультету правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія» Багіров Сергій.

Зубашков Максим,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», аспірант кафедри цивільного права і процесу

ПРОЦЕСУАЛЬНІ БАР'ЄРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОСУДДЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Електронне правосуддя в рамках цивільного процесу є усталеною правовою реальністю, що виникла внаслідок розвитку цифрових технологій та їх інтеграції у сферу правосуддя. Попри те, що використання електронних засобів не змінює сутності функцій правосуддя, воно трансформує порядок та форму їх реалізації в межах цивільного процесу.[5,с.41]

Варто підкреслити, що реалізація правосуддя як явища не обмежується діяльністю судів, однак у цьому контексті мова йтиметься саме про реалізацію правосуддя через судовий розгляд конкретних цивільних справ.

Функціонально електронне правосуддя не відрізняється від класичного, оскільки воно виконує ті ж самі функції, однак цифрові технології впливають на порядок та форму їх реалізації.

Однак, реалізація електронного правосуддя у цивільному процесі ускладнена наявністю процесуальних бар'єрів, які проявляються на всіх етапах судового розгляду цивільної справи: від подання позову до виконання судового рішення. Такі бар'єри мають комплексну природу: частина з них зумовлена прогалинами процесуального законодавства, інші-організаційними

дисфункціями судової системи та технічними недоліками інформаційних ресурсів.

Одним із основних процесуальних бар'єрів є застаріле законодавство. Так, чинний Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) не передбачає можливості направлення справи в електронному вигляді до апеляційного чи касаційного суду.

Відповідно до пункту 10 частини третьої статті 2 ЦПК України, одним із принципів цивільного судочинства є розумність строків розгляду справи. Проте на практиці часто виникають затримки з надсиланням справи до суду апеляційної інстанції, що порушує строки, встановлені статтею 210 ЦПК України, і ускладнює реалізацію принципу процесуальної економії.[4]

Впровадження можливості надсилання справ у електронній формі дозволило б усунути зазначені проблеми-шляхом доповнення ЦПК України та ч.1 ст. 2 Розділу IX Інструкції з діловодства у місцевих та апеляційних судах України[2] нормами про електронне пересилання справ забезпечило б ефективнішу реалізацію принципу процесуальної економії та правозахисної функції суду.

Аналогічно, участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції відповідно до статті 212 ЦПК України може вважатися найпопулярнішим та найочевиднішим проявом електронного правосуддя у цивільному процесі.

Порядок участі у справі в режимі відеоконференції саме у процесуальному аспекті регламентовано ст. 212 ЦПК України. Відповідно до положень ч.2 ст. 212 ЦПК України учасник справи подає заяву про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання. Копія заяви в той самий строк надсилається іншим учасникам справи.

За наслідками розгляду вказаного клопотання суд постановляє ухвалу про задоволення чи відмову у задоволені згаданого вище клопотання.

Однак чинним процесуальним законом не передбачено можливості для сторони подавати клопотання про участь у справі в режимі відеоконференції у всіх судових засіданнях по справі; такі

клопотання за своєю суттю є «одноразовими», що зумовлює для сторони необхідність його подачі для кожного судового засідання окремо, а для суду-необхідність постійного постановлення ухвал про відмову чи задоволення таких клопотань, що не дозволяє ефективно реалізовуватися як контрольній, так і відновлювальній функціям правосуддя.

Важливою проблемою є також питання допиту свідків поза межами суду. Хоча стаття 212 ЦПК України дозволяє участь свідка у процесі через відеозв'язок, порядок підтвердження особи свідка та здійснення присяги відповідно до статті 230 ЦПК України у такому випадку не врегульований, що призводить до дублювання функцій між судовими секретарями та ризику визнання свідчень таких свідків доказів недопустимими доказами.

Окрему групу бар'єрів становлять питання доказування, зокрема щодо електронних доказів. Відповідно до статті 76 ЦПК України доказами визнаються будь-які дані, що підтверджують обставини справи, спеціальною ж нормою щодо електронних доказів є стаття 100 ЦПК України. Проте, вказані норми ЦПК не враховують специфіку технічної природи електронних даних, питання їх автентичності та цілісності. Відсутність чітких критеріїв для оцінки електронних доказів призводить до неоднорідної судової практики та порушення прав сторін.

Забезпечення автентичності електронних доказів є ключовим аспектом їх допустимості. ЦПК України дозволяє подавати електронні докази у вигляді оригіналу або електронної копії із кваліфікованим електронним підписом, що надає їм юридичну силу, еквівалентну власноручному підпису, що, однак, жодним чином не гарантує автентичність таких доказів, а реальне підтвердження чи спростування їх автентичності потребує залучення до справи експерта.

Ще процесуальним бар'єром можна вважати захист персональних даних. Сторони подають до суду документи, що містять паспортні дані, ідентифікаційні коди, інформацію про сімейний та фінансовий стан. ЦПК України не містить норм, які б регламентували захист персональних даних, а Інструкція з діловодства лише частково охоплює питання конфіденційності. Наявність профільного закону щодо захисту персональних

даних[3] у цьому випадку не забезпечує ефективного захисту таких даних у рамках цивільного процесу, оскільки ,де факто, його норми можуть бути реалізовані вже внаслідок того цивільно-правового делікту, що може виникнути через незбалансованість цивільного процесуального законодавства у коментованому вище аспекті.

Відсутність механізму контролю доступу до документів, що містять персональні дані, створює ризики порушення конституційного права на таємницю особистого життя, закріпленого статтею 32 Конституції України[1], та підриває довіру до правосуддя, оскільки фактично в рамках суду будь-хто із його працівників до таких даних може отримати доступ.

Таким чином, удосконалення ЦПК України та нормативних актів цивільного процесуального спрямування має забезпечити можливість електронного направлення справ, участі у судових засіданнях через відеоконференцію, визначення правил подання та оцінки електронних доказів, а також захист персональних даних. Подолання цих бар'єрів є необхідною умовою забезпечення ефективності електронного правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 26.10.2025).
2. Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : Наказ від 20.08.2019 № 814 : станом на 15 лип. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text (дата звернення: 26.10.2025).
3. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI : станом на 14 черв. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text (дата звернення: 26.10.2025).
4. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення: 26.10.2025).
5. Zubashkov M. IMPACT OF THE ELECTRONIC JUSTICE ON THE FUNCTIONS OF CIVIL PROCEDURE. Juris Europensis Scientia. 2025. No. 3. P. 39–43. URL: https://doi.org/10.32782/chern.v3.2025.8 (date of access: 26.10.2025).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права і процесу ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Феннич Василь.

Буднік Ілона,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 3 курс, 12 група

НАСЛІДКИ ЗАСТОСУВАННЯ БІЛОГО ФОСФОРУ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ: МЕДИКО-БІОЛОГІЧНИЙ ТА ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ

Білий фосфор (БФ) – алотропна форма фосфору, відома за хімічною властивістю самозаймання при контакті з атмосферним киснем. Його відкрив у XVII столітті алхімік Хенніг Бранд; назва походить від грецького «φωσφόρος» — «носій світла» через його люмінесценцію [1]. У XX столітті БФ став застосовуватися як запалювальна речовина та для генерування диму у військових діях. Сьогодні таке його використання продовжується: в перший рік війни окупанти застосували фосфорні боєприпаси у районі села Черкаські Тишки та Руська Лозова на Харківщині [2,3].

Правовий статус такого роду зброї регулюється окремими міжнародними нормами (зокрема Протокол III до Конвенції про певні звичайні види зброї [4]), що накладають обмеження щодо застосування поблизу цивільних об'єктів тому, що відбувається отруєння БФ організму зі смертельними виходами.

Щодо фізико хімічних властивостей та механізму дії на людське тіло, то слід зазначити, що БФ є високозаймистою, токсичною речовиною, тому його зберігають під водою. Температура займання БФ приблизно 34–40°C, що дозволяє самозаймання. Температура його горіння в середньому складає близько 1300°C, що значно вище температури при звичайних пожежах. БФ розчиняється в ліпідах (ними вкрита шкіра людини) і це дає змогу проникати у глибокі шари тканин, м'язи та кістки. В процесі його горіння утворюється фосфорний ангідрид, котрий гідролізується й перетворюється на ортофосфорну кислоту, що зумовлює хімічний некроз тканин організму людини. Механізм ураження БФ подвійний: термічний компонент (безперервне горіння до повного вигоряння, висока температура, випалювання тканин); хімічний компонент (утворення кислих продуктів горіння, ліпофільне проникнення, корозійна дія на тканини) [4].

В організмі людини сполуки фосфору становлять близько 1% маси тіла і локалізація його наступна: 90% у кістках та зубах; 9% у клітинах різних тканин; 1% у складі позаклітинної рідини. Добова потреба організму у фосфорі – 700 мг. Фосфор у вигляді фосфоліпідів, фосфопротеїнів та фосфатів присутній у всіх тваринних та рослинних продуктах. Фосфор приймає участь у формуванні кісток, енергетичному обміні, синтезі білку, обміні жирів і вуглеводів та може виступати в якості каталізаторів, а також регулює кислотно-лужний баланс. Надлишок фосфору перешкоджає засвоєнню кальцію, магнію, цинку, заліза, міді – мікроелементів ферментів. Шляхами надходження в організм БФ є: аерогенний, контактний та ентеральний.

Як і будь який фактор БФ діє на організм людини місцево: виникають локальні глибокі термохімічні опіки II–III ступеня із характерним жовто сірим забарвленням, які супроводжуються характерним запахом часнику та «димленням» ран, якщо там присутні незгорілі частинки БФ. Щодо очей, місцеві пошкодження проявляються корнеальними виразками, перфорацією рогівки, ендофтальмітом, що примножує ризик втрати зору. Загальна дія цього небезпечного фактору проявляється, в першу чергу, при вдиханні зависі БФ, коли відбувається всмоктування його у кров з розвитком інтоксикації: страждають печінка, нирки, серце (від зниження кальцію в крові). Паралельно подразнюються та опікаються слизуваті верхніх дихальних шляхів, що ускладнюється відстроченим набряком легень. Дальність ураження парами дихальної системи складає до 150 м від місця вибуху в залежності від погодних умов. Після всмоктування розвивається різного ступеню інтоксикація, яка проходить певні фази розвитку: гостра фаза (0–8 годин), супроводжується нудотою, блювотою, діареєю, абдомінальним болем; можливий розвиток шоку та швидкої смерті протягом перших 24–48 годин; безсимптомна фаза (8 - 72 години): спостерігається відносне полегшення симптомів, але відбувається приховане прогресування ураження внутрішніх органів; токсична фаза (4–8 днів) проявляється поліорганною недостатністю (тяжке ураження печінки й нирок, коагулопатія, внутрішні кровотечі, неврологічні та психічні прояви (судоми, делірій), серцево-судинний колапс. БФ сприяє зв’язуванню кальцію в крові, від того

його летальна доза може бути дуже низькою (орієнтовно 1,4 мг/кг), а через це виникає смертельна аритмія шлуночків навіть при невеликих опіках. Тому при огляді місця події (МП) необхідно встановити периметр безпеки (приблизно 800 м у всіх напрямках від осередку горіння) через ризик задимлення токсичними парами БФ, циркуляції летких частинок і можливості повторного займання [5]. Гігієнічні й епідеміологічні ризики при використанні БФ - забруднення ним довкілля, води, рослин, зничтоження мікроорганізмів в землі, розвиток вторинних опіки шкіри від контакту [6].

Після ураження такою зброєю слід використовувати стандартизовані, алгоритми дій: припинити доступ кисню до частинок БФ, усунути їх механічно або за допомогою води, не виконувати дій, що підсилюють всмоктування. В пріоритеті при огляді такого місця події: безпека слідчо-криміналістичної групи та рятівників, швидка евакуація та госпіталізація постраждалих із зони ураження, постійна зволоженість зон забруднення на тілі (для запобігання доступу кисню).

Таким чином, застосування білого фосфору у воєнних діях викликає значні гуманітарні й правові питання через важкі та довготривалі наслідки для людей і довкілля. Питанням контролю за хімічною безпекою та наданням медичної допомоги необхідно приділяти значну увагу у військово правовій сфері та у сфері захисту цивільного населення. Судові медики, військові токсикологи мають ретельно збирати факти, що підтверджують скоєння військових злочинів у війні проти України [7,8].

Список використаних джерел:

1. Krafft F. Phosphorus. From Elemental Light to Chemical Element. Angewandte Chemie International Edition in English. 1969. Vol. 8, no. 9. P. 660–671. URL: https://doi.org/10.1002/anie.196906601 (дата звернення): 29.10.2025).
2. Цьомик Г. російські війська застосували фосфорні боєприпаси на Харківщині – Генштаб. https://tinyurl.com/3eemyfek (дата звернення: 29.10.2025).
3. Назарчук І. У війні проти України росія використовує заборонену зброю. Про що конкретно йдеться?. Юридична газета. URL: https://tinyurl.com/2fa8srv2 (дата звернення: 29.10.2025).
4. Protocol on Prohibitions or Restrictions on the Use of Incendiary Weapons (Protocol III). Geneva, 10 October 1980. International Humanitarian Law Databases. URL: https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/ccw-protocol-iii-1980 (date of access: 29.10.2025).

5. Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми. Міжнародний комітет Червоного Хреста. URL: https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/ukr-irrc_857_henckaerts.pdf (дата звернення: 29.10.2025).
6. White phosphorus munitions: pathophysiology, clinical management, and multidisciplinary perspectives on burn injuries and humanitarian challenges / M. Wang et al. Frontiers in Public Health. 2025. No. 13. https://doi.org/10.3389/fpubh.2025.1632840.
7. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 лип. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 29.10.2025).
8. Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 13.01.1993 : станом на 16 жовт. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_182#Text (дата звернення: 29.10.2025).

Науковий керівник: к.мед.н., доцентка кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Білецька Ганна.

Крижанівська Анна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Навчально-науковий інститут
міжнародних відносин, 4 курс, 3 група

МІЖНАРОДНЕ ПОВІТРЯНЕ ПРАВО: СУЧАСНИЙ СТАН І НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

Міжнародне повітряне право є однією з найбільш динамічних і технічно складних галузей міжнародного публічного права. Його предметом виступає регулювання правових відносин, пов'язаних із використанням повітряного простору та діяльністю держав, міжнародних організацій і суб'єктів авіаційної галузі. У XXI столітті воно набуває особливої ваги у зв'язку з глобалізацією, інтенсифікацією міжнародних авіаперевезень, появою нових технологій та зростанням ролі безпекових і екологічних аспектів.

Історично становлення міжнародного повітряного права розпочалося на початку XX століття, коли людство вперше усвідомило необхідність правового врегулювання польотів над територією різних держав. Уже Паризька конференція 1910 року окреслила питання правового режиму повітряного простору, а

Паризька конвенція про аеронавігацію 1919 року стала першим документом, що закріпив принцип суверенітету держави над повітряним простором. Проте фундаментальним актом сучасного міжнародного повітряного права є Конвенція про міжнародну цивільну авіацію, підписана в Чикаго 7 грудня 1944 року, яка визначила основоположні принципи міжнародної авіаційної діяльності та започаткувала створення Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО) – спеціалізованої установи ООН, покликаної координувати діяльність держав у сфері авіаційної безпеки, стандартизації та розвитку авіації [2].

Основоположним принципом міжнародного повітряного права є повний і виключний суверенітет держави над повітряним простором, що простягається над її територією та територіальними водами. Кожна держава самостійно визначає умови допуску іноземних повітряних суден до свого неба, що відображено у численних двосторонніх угодах про повітряні сполучення. Поряд із цим діє принцип свободи польотів над відкритим морем, який гарантує право всіх держав використовувати міжнародний повітряний простір без обмежень. Іншими ключовими принципами є забезпечення безпеки польотів, відповідальність держав за дотримання міжнародних стандартів, недискримінація авіаперевізників і взаємне визнання сертифікатів, ліцензій та документів екіпажів [1].

Розвиток авіації поставив перед міжнародним правом низку викликів, що зумовлюють необхідність його вдосконалення. Передусім ідеться про безпековий вимір. Трагедії 11 вересня 2001 року стали переломним моментом, після якого увага міжнародного співтовариства зосередилася на антитерористичних заходах у сфері авіації. ІКАО розробила низку документів, спрямованих на посилення контролю доступу до повітряних суден, удосконалення перевірки пасажирів і вантажів, створення систем моніторингу ризиків. Безпека польотів сьогодні охоплює не лише фізичні, а й кібернетичні аспекти: автоматизовані системи управління рухом, навігаційне обладнання, обмін інформацією між аеропортами й диспетчерськими службами потребують надійного захисту від кіберзагроз [3].

Новою сферою правового регулювання стає використання безпілотних літальних апаратів – дронів, які дедалі активніше застосовуються як у цивільних, так і в комерційних цілях. Чинні міжнародні конвенції не враховують специфіки безпілотних польотів, що створює колізії між вимогами безпеки, приватності, контролю за повітряним рухом і правом власності. Науковці пропонують розробити універсальний міжнародний документ, який би встановив вимоги до використання безпілотних систем і визначив механізми їх сертифікації та моніторингу [4].

Не менш актуальною залишається екологічна складова. Авіація є джерелом викидів парникових газів, тому ІКАО запровадила програму CORSIA (Carbon Offsetting and Reduction Scheme for International Aviation), що передбачає зменшення вуглецевих викидів шляхом компенсаційних механізмів та впровадження «зелених» технологій. Реалізація таких ініціатив залежить від готовності держав гармонізувати свої екологічні стандарти з міжнародними нормами [4].

Інституційно-правовий механізм міжнародного повітряного права охоплює як універсальний, так і регіональний рівень. На глобальному рівні центральну роль відіграє ІКАО, яка ухвалює стандарти та рекомендовані практики, що містяться в 19 додатках до Чиказької конвенції. Взаємодія між міжнародними та національними структурами має забезпечувати баланс між державним суверенітетом і глобальними інтересами безпеки та розвитку цивільної авіації [1].

Серед напрямів подальшого вдосконалення міжнародного повітряного права слід виділити кілька ключових тенденцій. По-перше, необхідним є створення єдиного міжнародного документа щодо правового статусу безпілотних літальних апаратів, який би враховував не лише технічні, а й правові, етичні та безпекові аспекти їх використання. По-друге, важливо посилити міжнародну відповідальність держав за порушення повітряного простору, особливо під час збройних конфліктів, коли цивільні літаки можуть потрапити в зону бойових дій. По-третє, потребує вдосконалення система контролю та нагляду ІКАО за виконанням стандартів авіаційної безпеки – нині вона здебільшого базується на добровільній звітності держав, що не гарантує повної прозорості.

По-четверте, актуальним є розширення екологічного компоненту міжнародного повітряного права через запровадження обов'язкових норм щодо скорочення викидів, шумового впливу та використання альтернативного палива. Нарешті, важливим напрямом є цифровізація авіаційного права – впровадження електронних сертифікатів, глобальних баз даних безпеки та інтегрованих систем управління польотами.

Висновок: Міжнародне повітряне право постійно еволюціонує, відображаючи технічний прогрес і зміни у сфері безпеки. Його розвиток нерозривно пов'язаний із завданнями публічно-правових наук – забезпеченням верховенства права, міжнародного порядку та захисту прав людини в глобальному транспортному просторі. Сучасні тенденції свідчать про те, що майбутнє галузі визначатиметься балансом між державним суверенітетом і міжнародною співпрацею, між економічною доцільністю та екологічною відповідальністю, між технологічними інноваціями та безпекою.

Список використаних джерел:

1. Myint Nandar Thein. Nature of Air Law. — Dagon University Commemoration of 25th Anniversary Silver Jubilee Research Journal, 2019. Vol. 9(1). URL: https://www.dagonuniversity.edu.mm/wp-content/uploads/2019/08/Myint-Nandar-Thein-1.pdf.
2. Peace Palace Library. Air Law – Research Guide. — 2024. URL: https://peacepalacelibrary.nl/research-guide/air-law.
3. Pahuja M. International Aviation Law: Regulations in Three Dimensions. — Jusscriptum Law, 2024. URL: https://www.jusscriptumlaw.com/post/international-aviation-law-regulations-in-three-dimensions.
4. ICAO. Air Transport Policy and Regulation. — International Civil Aviation Organization, 2023. URL: https://www.icao.int/sustainability/pages/economic-policy.aspx.
5. USLegal. International Aviation Law. — 2024. URL: https://aviation.uslegal.com/international-aviation-law/.
6. Міжнародне повітряне право : підручник / О. Григоров ; Київ. нац. Ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ; Одеса : Фенікс, 2023. – 166 с.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри міжнародного права Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Григоров Олександр.

Новіков Євгеній,
Харківський національний
університет внутрішніх справ,
Навчально-науковий інститут №4,
курсант, 206 група

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ACQUIS COMMUNAUTAIRE В УКРАЇНІ

Процес європейської інтеграції України являє собою системну трансформацію національної правової системи, метою якої є досягнення конвергенції зі стандартами Європейського Союзу. Ключовим імперативом цього процесу виступає імплементація *acquis communautaire*, що визначається як «сукупність актів законодавства, політичних документів та практики їх застосування, що у кожний даний момент існують у Європейсько Союзі» [1]. Надання Україні статусу кандидата на членство (червень 2022 р.) суттєво інтенсифікувало процеси гармонізації, адже «впровадження *acquis* у національні правові системи є необхідною умовою завершення процесу приєднання країни до ЄС» [1].

Термін *acquis communautaire* охоплює комплекс установчих договорів, судових рішень, директив, регламентів тощо. Обсяг *acquis* оцінюють приблизно в 97 тисяч сторінок Офіційного віснику Європейських Співтовариств або близько 20 тисяч актів[1].

Відповідний обсяг нормативної бази підкреслює надзвичайну складність процесу імплементації європейських норм у національну правову систему, адже адаптація навіть частини такого масиву потребує значних зусиль парламенту, аналітичних підрозділів та органів державного управління**.**

Забезпечення ефективної імплементації вимагає точного узгодження термінів, систематизації норм за сумісністю, ідентифікації можливих прогалин та комплексної координації на всіх рівнях державного управління.

Таким чином, *acquis communautaire* є не лише юридично об’ємним, а й організаційно та методологічно складним для впровадження в країнах-кандидатах.

В Україні цей процес визначається Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27.06.2014. Частина 1

Статті 124 цієї угоди встановлює, що «Україна забезпечує поступове приведення своїх чинних законів та майбутнього законодавства у відповідність до *acquis* ЄС» [2].

Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 визначає державну політику в сфері європейської інтеграції, окреслює мету та завдання адаптації, її етапи, послідовність здійснення та інституційні механізми забезпечення цього процесу. Розділ ІІІ констатує, що «досягнуто спільне розуміння, що одним із найбільш ефективних шляхів використання можливостей нинішнього розширення ЄС для України є інтенсифікація нею роботи у напрямі адаптації національного законодавства, норм і стандартів до відповідних норм ЄС»[3].

Формування незалежної антикорупційної інфраструктури, зокрема НАБУ, САП та ВАКС, стало виконанням фундаментальних вимог ЄС у сфері верховенства права. Хоча створення цих органів мало ширший контекст, їхня діяльність безпосередньо гармонізується з європейськими стандартами, зокрема зі стандартами, закріпленими у Директиві (ЄС) 2017/1371, в частині захисту фінансових інтересів та боротьби з корупцією на високому рівні, що є необхідною передумовою для ефективного управління майбутніми фондами ЄС в Україні [4].

Іншим прикладом успішної імплементації є ратифікація Україною Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Вона прагне сприяти усуненню будь-яких форм дискримінації стосовно жінок, просувати істотну рівність між чоловіками і жінками та пропагувати міжнародне співробітництво з метою ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства [5]. Українське законодавство не дає визначення гендерно зумовленого насильства, проте містить визначення поняття насильство за ознакою статі [6]. Водночас гендерний аспект проявляється імпліцитно, без прямого вираження, через захист категорій осіб, які є найбільш вразливими до насильства, зокрема жінок та неповнолітніх. Таким чином, українське законодавство імплементує положення про гендерно зумовлене насильство через практичні механізми захисту потерпілих**.**

Аналіз прогресу України у сферах судової та антикорупційної реформ демонструє нелінійну динаміку, що перейшла від початкового імпульсу до подальшої стагнації. Звіт Європейської комісії за 2024 рік фіксував «певний прогрес», зокрема відновлення роботи ключових органів суддівського врядування (ВРП та ВККС) , поновлення кваліфікаційного оцінювання суддів та інституційне посилення НАБУ і САП. Проте вже тоді відзначалися системні виклики: «гострий кадровий дефіцит» у судовій системі та відставання у виконанні Державної антикорупційної програми. Ця тенденція загострилася, оскільки очікуваний звіт за 2025 рік, за попередніми оцінками, характеризує цей період як «рік стагнації», вказуючи на «уповільнення» судової реформи та спроби «атаки на антикорупційну інфраструктуру» у липні 2025 року [7; 8].

Процес імплементації *acquis* суттєво ускладняється викликами, якісно посиленими повномасштабною агресією російської федерації. До фундаментальних проблем належать: обмежена інституційна спроможність органів державної влади, гострий дефіцит кваліфікованих кадрів та системне недофінансування реформ через пріоритезацію та переорієнтацію переважної частини ресурсів на потреби національної безпеки та оборони.

Імплементація *acquis communautaire* в Україні постає як складний трансформаційний процес, що вимагає глибокої адаптації, а не формальної рецепції. Аналіз моніторингу Єврокомісії підтверджує нелінійну динаміку цього процесу: початковий «певний прогрес» 2024 року, зокрема відновлення органів суддівського врядування, змінився у 2025 році «роком стагнації». Це виражається в уповільненні судової реформи та спробах атак на антикорупційну інфраструктуру. Дана стагнація зумовлена синергією екзогенних чинників (повномасштабна агресія рф та переорієнтація ресурсів) та ендогенних викликів (обмежена інституційна спроможність та політичний спротив). Таким чином, успіх євроінтеграції залежить від здатності держави забезпечити стійкість і незворотність реформ, подолавши інституційну слабкість навіть в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Жаровська Г. «Acquis communautaire»: європейська правнича термінологія : вебсайт. URL: https://law.chnu.edu.ua/acquis-communautaire-yevropeiska-pravnycha-terminolohiia/

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : міжнародний документ від 27.06.2014 № 984_011. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_011
3. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text .
4.Директива (ЄС) 2017/1371 Європейського Парламенту та Ради від 05.07.2017 про боротьбу з шахрайством проти фінансових інтересів Союзу : Директива; Європарламент, Рада ЄС, № 2017/1371 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-17#Text .
5. Стамбульська конвенція: Посібник для парламентарів / Рада Європи. Страсбург, 2022. 72 с. URL: https://assembly.coe.int/LifeRay/EGA/WomenFFViolence/2022/2022-HandbookIstanbulConvention-UA.pdf .
6. Мін'юст застерігає: як захиститися від гендерно зумовленого насильства / Міністерство юстиції України. *Урядовий портал*. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/miniust-zasterihaie-iak-zakhystytysia-vid-henderno-zumovlenoho-nasylstva .
7. Ukraine 2024 Report : Commission Staff Working Document. Brussels, 30.10.2024. SWD(2024) 699 final. 104 p.
8. Сидоренко С. Рік стагнації, а не реформ. На Україну чекає критичний звіт Єврокомісії. *Європейська правда*. 22.10.2025. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2025/10/22/7223108/ .

Науковий керівник: д.ю.н., доцент, професор кафедри теорії та історії держави та права Харківського національного університету внутрішніх справ Загуменна Юлія.

Кравченко Ірина,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 2 курс, 3 група

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЩОДО ПОСИЛЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДОБРОСОВІСНОГО НАБУВАЧА» від 12.03.2025 № 4292-IX І СТАНДАРТИ ЄС: МЕЖІ ДОПУСТИМОГО ЗАХИСТУ ДОБРОСОВІСНОГО НАБУВАЧА

12 березня 2025 року Верховна Рада України прийняла закон «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо посилення захисту прав добросовісного набувача» № 4292-IX (надалі – Закон № 4292-IX). В пояснювальній записці до проекту в обґрунтування

необхідності прийняття акту зазначено, що чинна редакція Цивільного кодексу України приводить до неоднозначної судової практики, яка суперечить практиці ЄСПЛ та ст.1 Першого протоколу до Конвенції захисту прав людини та основоположних свобод [2]. Проте чи справді прийняття цього акту наблизило Україну до забезпечення цінностей, гарантованих Конвенцією та забезпечила однозначну судову практику?

Судова практика показала, що прийняття закону фактично заблокувало роботу прокуратури. Наприклад, в Одесі кадастрові номери ділянок з зеленими насадженнями, які перебували під судовим арештом, було змінено, ділянки виставлено на продаж та придбано новим власником. Попри те, що позовна заява була подана до набуття Законом № 4292-IX чинності, суд відмовився приймати позов без попереднього внесення вартості ділянки на депозитний рахунок суду посилаючись на зворотну дію Закону № 4292-IX у часі. На пояснення прокурора про недобросовісність набувача суд зауважив, що це питання може бути розглянуто лише в межах судового розгляду, а не до відкриття справи [4]. В результаті позовну заяву прокуратури було залишено без розгляду.

Аналогічна ситуація відбувалася з ділянкою з с. Новосілки Вишгородського району Київської області, розташованій у прибережній захисній смузі річки. Суд залишив позов прокуратури без розгляду через невнесення грошової суми рівної вартості земельної ділянки на депозитний рахунок суду, попри те, що позов було подано до суду до набрання чинності Законом № 4292-IX [3].

Також наявний приклад протилежної судової практики, коли суддя відмовився застосувати положення Закону №4292-IX, реалізуючи його зворотну дію. Під час розгляду справи № 921/252/23 відповідач ТОВ «Ювітас» подав заяву про залишення позовної заяви без руху, вимагаючи внесення на депозитний рахунок суду коштів у розмірі вартості спірного майна згідно з новими вимогами Закону №4292-IX. Господарський суд Тернопільської області відмовив у задоволенні заяви про залишення позовної заяви без руху, мотивуючи це наступним. Згідно зі статтею 58 Конституції України закони не мають зворотної дії в часі, крім випадків пом'якшення або скасування відповідальності особи. Суд послався на рішення Конституційного Суду України від 09 лютого 1999 року № 1-рп/99 та від 05.04.2001 №

3-рп/2001 років, які закріпили принцип незворотності дії законів у часі. Суд визнав, що положення пункту 2 розділу II Закону №4292-IX про зворотну дію в часі суперечить статті 58 Конституції України. Тому нові вимоги щодо внесення коштів на депозитний рахунок не можуть застосовуватися до позовів, поданих до набрання чинності цим Законом [5]. Застосувавши норми Конституції як норми прямої дії, суд звернувся з відповідним поданням до Верховного Суду щодо неконституційності зазначених положень Закону №4292-IX.

Надалі на засіданні 12 вересня 2025 року Верховний суд звернувся до Конституційного суду з проханням перевірити на відповідність приписам статті 58 Конституції України пункт 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону [1]. У своєму поданні Верховний Суд зазначив, що застосування Закону № 4292-IX із зворотною дією в часі може порушувати статтю 6 Європейської конвенції з прав людини, оскільки таке втручання законодавця у судовий процес шляхом ухвалення актів, які заздалегідь визначають результат справи, де держава є стороною, суперечить принципу справедливого судового розгляду. [1, с. 5]

Європарламент також негативно оцінив Закон. Його резолюція від 9 вересня 2025 року містить пряму критику українського Закону № 4292-IX, вказуючи на його невідповідність стандартам Європейського Союзу. У пункті 69 документа міститься заклик до Верховної Ради та уряду України «внести зміни до Закону № 12089, який дозволяє приватним особам легалізацію власності на землю, незаконно вилучену в держави, включаючи ліси та водойми, що не відповідає acquis ЄС» [6].

Як зазначає ЄСПЛ у справі Gladysheva v. Russia, держава повинна забезпечити «справедливий баланс» між інтересами власника та добросовісного набувача, і що ст.1 Першого протоколу до Конвенції треба тлумачити саме в світлі цього принципу [7]. Натомість, Закон № 4292-IX створює непропорційний тягар для держави. Вимога про попереднє внесення повної вартості майна на депозит суду фактично унеможливлює судовий захист державної власності. Справедливий баланс передбачає, що компенсація добросовісному набувачу має виплачуватися після встановлення його добросовісності судом, а не як передумова для розгляду позову.

Таким чином, прийняття Закону № 4292-IX не лише не наблизило Україну до європейських стандартів, а й створило нові проблеми невідповідності acquis ЄС та практиці ЄСПЛ. Закон порушує принцип справедливого балансу між правами власника та добросовісного набувача, встановлений у практиці ЄСПЛ, створюючи непропорційний тягар для держави через вимогу попереднього внесення коштів на депозитний рахунок суду. Зворотна дія закону суперечить статті 58 Конституції України та створює ризики порушення статті 6 ЄКПЛ щодо справедливого суду. Для забезпечення відповідності європейським стандартам необхідно: 1) скасувати зворотну дію закону в часі; 2) переглянути механізм компенсації добросовісному набувачу, передбачивши виплату після встановлення добросовісності судом; 3) налагодити діалог з Європарламентом для з'ясування конкретних невідповідностей acquis ЄС.

Список використаних джерел:

1. Конституційне подання щодо відповідності Конституції України пункту 2 розділу II «прикінцеві та перехідні положення» закону України від 12 березня 2025 року № 4292-IX «Про внесення змін до цивільного кодексу України щодо посилення захисту прав добросовісного набувача». URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/rizne/Konstut_podannya_postan_Plenymy_VS_18.pdf.
2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо посилення захисту прав добросовісного набувача». Верховна Рада України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/2551562.
3. Ухвала Вишгородського районного суду Київської області від 30.05.2025 у справі № 363/1198/25 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127750935.
4. Ухвала Господарського суду Одеської області від 10.06.2025 у справі № 916/1173/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128031480.
5. Ухвала Господарського суду Тернопільської області від 12.05.2025 у справі № 921/252/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127735361
6. European Parliament resolution of 9 september 2025 on the 2023 and 2024 commission reports on Ukraine. Strasbourg, 2025. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-10-2025-0175_EN.html.
7. Judgment of European Court of Human Rights of 06.03.2012 in no. 7097/10. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107713.

Науковий керівник: доктор філософії, асистент кафедри цивільного судочинства, арбітражу та міжнародного приватного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Анісімов Кирило.

Мягких Анна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 2 курс, 2 група

КРИПТОВАЛЮТА ЯК ОБ'ЄКТ ПРИВАТНИХ ПРАВ: СУЧАСНА СВІТОВА РЕАЛЬНІСТЬ

У сучасному світі цифрові технології суттєво змінюють економічні, фінансові та правові відносини. Однією з таких інновацій є криптовалюта – форма цифрового активу, що використовує криптографію для забезпечення безпеки транзакцій і контролю створення нових одиниць. Поява криптовалют, зокрема Bitcoin, Ethereum та інших спричинила появу нових юридичних питань, зокрема щодо їх правового статусу як об'єктів приватних прав. Сучасне законодавство традиційно оперує категоріями майна, грошових коштів та цінних паперів, однак криптовалюта поєднує ознаки кількох із цих категорій, створюючи потребу у визначенні її правового режиму.

Криптовалюта як цифровий актив не має фізичної форми, не випускається центральним банком і не гарантується державними органами, що відрізняє її від традиційних грошей. Водночас вона виконує функції засобу обміну, одиниці обліку та збереження вартості певної економічної системи. У приватному праві важливо визначити, що криптовалюта є майновим правом її власника, оскільки володіння нею дозволяє здійснювати операції купівлі-продажу, укладати договори, передавати активи та розпоряджатися ними за власним розсудом [1]. При цьому правовий режим криптовалют, що існують виключно у цифровій формі, реєструються у розподілених реєстрах блокчейн, і їх володіння підтверджується приватними ключами власника, відрізняється від правового режиму традиційних речей.

З точки зору приватного права, криптовалюта може розглядатися як новий вид майна, що підлягає правовому захисту. Власник криптовалюти має право на володіння, користування та розпорядження своїм цифровим активом, а також на захист від неправомірного втручання третіх осіб. Проте виникають складнощі у визначенні належності криптовалют, адже їх облік ведеться у

децентралізованих системах, а транзакції зазвичай анонімні. Це створює ризики шахрайства, незаконного привласнення активів та порушення майнових прав, що потребує впровадження спеціальних правових механізмів для забезпечення захисту власності у цифровому середовищі.

Важливо зазначити, що приватне право різних країн по-різному підходить до питання визнання криптовалюти як об'єкта цивільних прав. У багатьох країнах Європи, США, Японії та Південній Кореї криптовалюта визнається майновим правом, що підлягає цивільно-правовому регулюванню та оподаткуванню. Законодавство передбачає можливість укладення договорів купівлі-продажу, дарування, застави та успадкування криптовалют, а також відповідальність за їх незаконне використання. В Україні наразі ведеться активна дискусія щодо правового статусу криптовалют, що передбачає необхідність врегулювання питань цивільної власності, обліку, оподаткування та захисту прав користувачів цифрових активів [2].

Однією з проблем правового регулювання криптовалют є їх подвійна природа функціонування як цифрового активу, так і засобу платежу. Ця подвійність створює складнощі у визначенні правового режиму операцій з криптовалютами, особливо у випадках банкрутства, розподілу майна у спадщині або розірвання цивільно-правових договорів. Законодавці та юристи відзначають, що відсутність чіткої регламентації може призвести до невизначеності правових наслідків для сторін угод, що, у свою чергу, підвищує ризики для бізнесу та інвесторів.

Особливої уваги потребує питання реєстрації та обліку криптовалют. Традиційні форми майна підлягають нотаріальному або державному обліку, що гарантує захист прав власників. У випадку з криптовалютами власник самостійно контролює свої приватні ключі, а втрати доступу до них або їх викрадення означають фактичну втрату активу. З правової точки зору це вимагає запровадження механізмів цивільної відповідальності за неправомірне заволодіння криптовалютами та механізмів відновлення втрачених активів, що може реалізовуватися через систему смарт-контрактів та децентралізованих реєстрів.

Криптовалюта також ставить питання щодо приватно-правових відносин, пов'язаних із захистом інтересів третіх осіб. Наприклад, у випадках використання криптовалют для фінансування стартапів, залучення інвестицій через ICO або здійснення платежів у міжнародних торговельних угодах, необхідно регулювати права та обов'язки сторін, встановлювати механізми контролю ризиків та відповідальності за невиконання зобов'язань. Це передбачає, що цивільне право повинно враховувати особливості децентралізованих систем та неможливість централізованого контролю за активами, а також забезпечувати баланс між свободою користувачів та захистом їх майнових прав [3].

Ще одним аспектом є визначення правового статусу криптовалют у контексті спадкового та сімейного права. Цифрові активи можуть включатися до складу майна, що підлягає спадкуванню, а також використовуватися для забезпечення виконання обов'язків у шлюбі чи цивільно-правових угодах. При цьому важливо забезпечити легітимність прав власників криптовалют, визначити порядок їх обліку та передачі, а також врахувати ризики їх втрати у разі неправомірного доступу третіх осіб.

Незважаючи на наявність проблем, криптовалюта відкриває нові можливості для розвитку приватного права та економічних відносин. Вона дозволяє формувати цифрову економіку, забезпечувати швидкі та безпечні транзакції, а також інтегрувати глобальні фінансові системи. З точки зору приватного права, визнання криптовалют як об'єкта майнових прав створює правові підстави для укладення договорів, захисту власності, врегулювання спорів та розвитку інноваційних форм бізнесу.

Таким чином, криптовалюта є новим об'єктом приватних прав, що поєднує ознаки цифрового активу та засобу обміну. Вона підлягає цивільно-правовому регулюванню, а правовий захист власника має включати володіння, користування та розпорядження активом, а також механізми запобігання шахрайству та незаконному заволодінню. Проблеми, що виникають у зв'язку з анонімністю, децентралізацією та подвійною природою криптовалют, потребують комплексного підходу законодавців та

правозастосовної практики. Визнання криптовалют як об'єкта приватних прав відкриває нові горизонти для розвитку цивільного, сімейного, спадкового законодавства та забезпечення правового захисту власників цифрових активів у сучасному інформаційному суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Проценко А. Т. Правовий статус віртуальних валют: світовий досвід та українські реалії. *Право і суспільство*. 2016. № 2 ч. 3. с. 130134. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/2_2016/part_3/2.pdf. (дата звернення: 10.10.2025).

2. Логойда В.М. Правовий статус криптовалют у країнах ЄС. *Закарпатські правові читання*. Матеріали XI Міжнародної науковопрактичної конференції (11-31 квітня 2019 р., м. Ужгород). Том 2 / Ужгородський національний університет. За заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Савчина. Ужгород: РІКУ, 2019. с. 5059. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/36748 (дата звернення: 10.10.2025).

3. Логойда В.М. Перспективи врегулювання правового статусу криптовалюти в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету.* Серія Право. 2021. Випуск 63. С. 152157. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/36761 (дата звернення: 10.10.2025).

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка кафедри цивільного судочинства, арбітражу та міжнародного приватного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Панченко Вікторія.

Єщенко Катерина,
Національний юридичний університет,
імені Ярослава Мудрого,
факультет права та економічної безпеки,
1 курс магістратури, 1 група

ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У РОЗВИТКУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ

Станом на 2025 рік система соціального забезпечення України залишається нестабільною та фрагментованою, що створює суттєві виклики у захисті соціально вразливих груп населення. Основною причиною таких прогалин є тривала економічна нестабільність, спричинена повномасштабним вторгненням рф, яка ускладнює

формування дієвих механізмів соціальної підтримки. За цих умов посилюється потреба у пошуку нових підходів до реалізації соціальної політики, зокрема через розвиток соціального підприємництва як ефективного інструменту недержавного соціального забезпечення.

Діяльність таких підприємств має ґрунтуватися на принципах створення робочих місць для соціально вразливих груп населення та спрямування частини прибутку на фінансування соціальних програм, що забезпечить баланс між економічною вигодою бізнесу та суспільною відповідальністю.

Соціальне підприємництво є поширеною практикою в країнах ЄС і США, де воно довело свою ефективність у подоланні безробіття, інтеграції людей із вразливих груп та розвитку локальних громад. В Україні спроби його законодавчого впровадження тривають з 2013 року, проте відсутність чіткого правового визначення створює ситуацію правової невизначеності, що ускладнює залучення інвестицій у соціальні ініціативи. Це особливо важливо в умовах війни, коли підтримки потребують ветерани, внутрішньо переміщені особи, люди з інвалідністю та сім'ї, які втратили годувальників.

Законодавче закріплення принципу створення робочих місць для таких категорій і обов'язку спрямовувати частину прибутку на соціальні програми може стати дієвим механізмом партнерства між державою та бізнесом у реалізації соціальної політики. Як зазначав О.М. Ярошенко, предметом права соціального забезпечення є система суспільних відносин, спрямованих на задоволення першочергових потреб громадян, які опинились у складних життєвих обставинах [1, с. 90]. Поєднуючи визначене науковцем з твердженням Л.Л. Кот, яка визначає соціальне підприємництво як бізнес, зорієнтований на вирішення соціальних завдань (працевлаштування осіб з інвалідністю, підтримка пенсіонерів, сиріт, біженців), можна стверджувати, що соціальне підприємництво має бути інтегроване у систему соціального забезпечення як її недержавний компонент соціальної політики [2].

Деякі наукові підкреслюють, що соціальне підприємництво поступово визнається ключовим інструментом реалізації соціальної функції держави. Зокрема, науковці підкреслюють, що воно дозволяє державі ефективніше виконувати свої соціальні обов'язки через залучення приватного сектору [3]. О.Г. Боднарчук же розкриває

взаємозв'язок між цими категоріями, наголошуючи на необхідності участі недержавних суб'єктів у соціальній сфері [4]. А.О. Панченко визначає соціальне підприємництво як один із видів недержавного соціального забезпечення, де роботодавець виступає суб'єктом правовідносин, що поєднує економічну діяльність із виконанням соціальної місії [5, с. 173]. Науковий підхід А.О. Гудзь полягає у двох форматах участі бізнесу: як джерело фінансування соціальних ініціатив або як безпосередню організацію підприємницької діяльності з соціальною метою [6, с. 153].

Досвід інших країн підтверджує ефективність законодавчого регулювання цієї сфери. У США функціонує понад 100 тис. соціальних підприємств, які створюють робочі місця та фінансують соціальні програми. У Європі діють моделі, що поєднують прибутковість із соціальною місією – як BlueAssist (Нідерланди) чи Cafedirect (Велика Британія). Поштовхом до формування європейської моделі стало ухвалення в Італії Закону №381/91 про соціальні кооперативи, який став зразком для інших держав [7, с. 47].

Нині десятки країн (Бельгія, Фінляндія, Словаччина, Словенія, Литва, Велика Британія, Латвія) мають спеціальні закони або системи сертифікації соціальних підприємств, що базуються на п'яти критеріях: соціальна мета діяльності, комерційна самостійність, незалежність від держави, соціальний розподіл прибутку, відповідальне корпоративне управління [7, с. 45].

У більшості країн ЄС діють реєстри соціальних підприємств, що забезпечують їхню офіційну ідентифікацію, доступ до грантів і податкових пільг. В Україні, попри відсутність законодавчо визначеного статусу соціального підприємства, уже створено національну базу соціальних підприємств, де зібрано інформацію про сотні ініціатив із зазначенням їхньої сфери діяльності, типу підприємства та цільових груп (ветерани, ВПО, люди з інвалідністю, діти-сироти тощо). Це свідчить про готовність українського суспільства до повноцінного законодавчого впровадження соціального підприємництва як інструменту відновлення соціальної справедливості в умовах післявоєнного періоду.

Окрім законодавчого закріплення статусу соціального підприємництва, важливими напрямами розвитку можуть стати податкова мотивація та освітній компонент.

Держава може запровадити систему податкових пільг для бізнесів, які офіційно зареєстровані як соціальні підприємства та виконують соціальні зобов'язання — наприклад, створюють робочі місця для вразливих груп або спрямовують частину прибутку на соціальні програми. Це стимулюватиме бізнес брати участь у вирішенні соціальних труднощів не лише з моральних, а й з економічно-прибуткових причин.

Важливо розвивати культуру соціального підприємництва через навчальні програми у вищих навчальних закладах. Формування у молоді розуміння, що бізнес може бути інструментом соціальних змін, сприятиме появі нового покоління підприємців із соціальною свідомістю.

Саме в Україні це могло б суттєво посилити розвиток соціального сектору, адже багато ініціатив уже діють на практиці, але потребують підтримки — як у вигляді податкових стимулів, так і у формуванні знань, досвіду та ціннісних орієнтирів для майбутніх соціальних підприємців.

Враховуючи те, що соціальне підприємництво вже є перспективним інструментом, хоча й офіційно не закріпленим у законодавстві, воно здатне зміцнити систему соціального забезпечення України, поєднуючи економічну ефективність із соціальною відповідальністю бізнесу. Міжнародна практика підтверджує, що його подальший розвиток потребує законодавчого врегулювання, визначення чітких критеріїв діяльності та запровадження податкових стимулів. Теоретична цінність роботи полягає у доведенні взаємозв'язку між соціальним підприємництвом і системою соціального забезпечення як частина єдиної соціальної політики держави. Практичне значення полягає у можливості використання отриманих результатів для формування законодавчої бази, запровадження податкових пільг і розвитку освітніх програм, спрямованих на формування соціально свідомого бізнесу в Україні.

Список використаних джерел:

1. Ярошенко О. М. До питання про предмет права соціального забезпечення. *Вісник Національної академії правових наук України*. №3 (90), 2017. С. 90–98.

2. Кот Л. Соціальне підприємництво, соціальне підприємство, соціальний підприємець: засади макроекономічного розуміння. *Економіка та суспільство.* 2022. № 39.

3. Бєлова М. В., Гусейнова С. З. Соціальне підприємництво як реалізація соціальної функції держави. *Аналітична та порівняльно-правова юриспруденція.* 2022. № 5. С. 158–162.
4. Боднарчук О. Г. Теоретична сутність понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення»: окремі дискусійні питання. *Юридичний науковий та електронний журнал.* 2020. № 4. С. 96–99.
5. Панченко А. О. Недержавне соціальне забезпечення як форма соціального захисту : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.05. Одеса, 2025. С. 392 с.
6. Гудзь А. О. Соціальне підприємництво як інноваційний інструмент соціального захисту: вітчизняний досвід та перспективи. *Сталий розвиток суспільства та держави: сучасні виклики та напрямки розвитку:* матеріали Всеукр. наук. конф. молодих вчених (м. Одеса, 18 листоп. 2022 р.). Одеса, 2022. С. 152–155.
7. Соціальне підприємництво: посібник для викладачів курсу : посібник / ред. А. О. Корнецького. Київ: Фам. друк. Huss, 2019. С. 160.

Науковий керівник: д.ю.н., професорка, завідувачка кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Середа Олена.

Чередниченко Олександр,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.е.н, доцент, професор

Чаленко Поліна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка Інституту СБ України

НЕЗАКОННЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ДІТЕЙ З ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ: РОЗГЯД В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ, ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ ТА ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ

Однією з найвизначальніших характеристик російської окупаційної політики став системний процес незаконного переміщення українських дітей з тимчасово окупованих територій (далі – ТОТ) на територію російської федерації. На сьогодні правоохоронні органи України документували випадки депортації понад 19 тисяч дітей, однак експерти вважають, що реальне число набагато більше [1].

Конвенція про запобігання та покарання злочину геноциду від 1948 року визначає геноцид як будь-який з наступних актів, вчинених з наміром знищити, цілком або частково, національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку: вбивство членів групи; умисне завдання серйозної шкоди психічному або фізичному здоров'ю членів групи; навмисне створення для групи таких життєвих умов, які розраховані на повне або часткове фізичне знищення її; заходи, спрямовані на запобігання народженням в межах групи; насильницька передача дітей групи до іншої групи [3]. Саме остання форма геноциду має винятково важливе значення для розуміння характеристики незаконного переміщення українських дітей.

Російська Федерація, здійснюючи системну депортацію дітей, реалізує стратегію культурної асиміляції, спрямовану на змінення їх національної ідентичності та стирання українськості [1]. Документовані випадки свідчать про те, що дітей розміщують в закритих державних установах на території російської федерації, позбавляють можливості спілкуватися українською мовою, забороняють контакти з батьками та розповідають їм, що вони є російськими дітьми, евакуйованими з небезпечного регіону [4]. Така практика складає насильницьку передачу дітей з однієї групи (українців) до іншої групи (росіян), що є одним з визначень геноциду за міжнародним правом.

Міжнародна комісія ООН з розслідування ситуації в Україні в своїх повідомленнях прямо вказала на ознаки геноциду в діяннях російської держави щодо українських дітей [5]. Спеціалісти у сфері міжнародного гуманітарного права відзначають, що при встановленні вину за геноцид ключовим моментом є наявність spécifique intent (спеціальний умисел) – наміру знищити групу саме як таку. У разі депортації дітей такий намір може інферуватися з систематичного характеру операцій, їх масштабу та офіційної риторики російських посадовців, які відкрито говорять про «десилаванізацію» України [2].

Окрім кваліфікації як геноциду, незаконне переміщення дітей становить злочин проти людяності, передбачений статтею 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду [2]. Злочини проти людяності охоплюють широкий спектр дій, включаючи насильницьке переміщення населення, яке здійснюється як частина широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти

цивільного населення. Депортація український дітей відповідає всім критеріям цієї кваліфікації: вона носить систематичний характер, здійснюється органами держави та організаціями, контрольованими державою, охоплює широкомасштабні операції, мета яких – переміщення дітей з окупованих територій [6].

Статус дітей як найбільш вразливої категорії цивільного населення посилює ступінь тяжкості такого вчинення. Міжнародне гуманітарне право встановлює спеціальні гарантії для дітей під час збройних конфліктів. Четверта Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни [7] та Додатковий протокол I [8] передбачають, що діти мають право на особливий захист. Відокремлення дітей від батьків без їх згоди розглядається як один з найтяжчих порушень міжнародного гуманітарного права.

Крім того, депортація дітей кваліфікується як військовий злочин згідно зі статтею 8 Римського статуту [2]. Військові злочини охоплюють серйозні порушення Женевських конвенцій та інших норм міжнародного гуманітарного права. Конкретно, насильницька передача цивільних осіб, особливо дітей, з окупованої території становить порушення статті 49 Четвертої Женевської конвенції, яка явно забороняє депортацію або передачу населення окупованої території на територію окупуючої держави [7].

Російська система переміщення дітей включає також елементи торгівлі дітьми, розлучення сімей та навіть залучення дітей у збройні сили російської федерації [1]. Експерти відзначають випадки, коли українські діти поміщалися у військові товариства та тренувальні центри російської армії, що становить порушення статті 77 Додаткового протоколу I про захист дітей від вербування та участі у військових діях [8]. Це добавляє до основного складу злочину депортації ще й елемент військового вербування дітей.

Ратифікація Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду в серпні 2024 року [9] створила новий правовий базис для розслідування та притягнення до відповідальності осіб, відповідальних за депортацію дітей. На національному рівні Верховна Рада України ухвалила низку документів, спрямованих на забезпечення кримінальної відповідальності за депортацію дітей [10]. Проте існують серйозні проблеми з розслідуванням та документуванням цих злочинів, позаяк діти розташовані на

територіях, що знаходяться поза контролем України, а докази часто зберігаються в російських архівах. Міжнародна спільнота повинна забезпечити механізми для збору доказів та виявлення осіб, які керували та реалізовували операції з депортації [5].

Список використаних джерел:

1. Виявлення та репатріація дітей з росії: звіт Уповноваженого Верховної Ради з прав людини // Офіційний веб-портал Верховної Ради України : веб-сайт. – Режим доступу: https://www.rada.gov.ua
2. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України : веб-сайт. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
3. Конвенція про запобігання та покарання злочину геноциду від 9 грудня 1948 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України : веб-сайт. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text
4. Депортація українських дітей до росії: фактичні дані та юридичні наслідки // Українська Гельсінська спілка з прав людини : веб-сайт. – Режим доступу: https://www.helsinki.org.ua/
5. Доповідь Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування ситуації в Україні щодо незаконного переміщення дітей // ООН : веб-сайт. – Режим доступу: https://www.un.org
6. Звіт Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) щодо примусового переміщення та депортації українських дітей від 4 травня 2023 р. // ОБСЄ : веб-сайт. – Режим доступу: https://www.osce.org
7. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України : веб-сайт. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
8. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України : веб-сайт. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
9. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 21 серпня 2024 р. № 3909-IX // Офіційний веб-портал Верховної Ради України : веб-сайт. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-IX
10. Постанова Верховної Ради України про засудження злочинів примусової депортації українських дітей від 3 травня 2023 р. № 3099-IX // Офіційний веб-портал Верховної Ради України : веб-сайт. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-IX

Дискусійна панель № 1:

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Загурський Олександр,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
к.ю.н., доцент кафедри права
імені академіка УАН о. Івана Луцького

ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ ПРАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан істотно трансформував умови здійснення правничої діяльності, посилюючи відповідальність юристів за дотримання високих стандартів професійної етики. В умовах збройної агресії загострилися проблеми забезпечення доступу до правосуддя, захисту прав людини, гарантування справедливості та недопущення зловживання правовими механізмами. Саме тому етичні орієнтири правника набули ключового значення як для підтримання верховенства права, так і для збереження довіри суспільства до правових інститутів.

Під впливом воєнних викликів характер професійної взаємодії між адвокатами, суддями, прокурорами та іншими учасниками правовідносин зазнав відчутних змін. Правники опинилися у ситуаціях, де необхідно одночасно дотримуватися принципів гуманізму, професійної доброчесності та неупередженості, але при цьому працювати в умовах обмеженості ресурсів, підвищеної психологічної напруги та моральних дилем. Це актуалізувало потребу в осмисленні сучасного змісту етичних стандартів та їх адаптації до умов правозастосування в кризових обставинах.

Як наслідок, етичний вимір правничої діяльності набуває особливого значення у зв'язку з посиленням ролі захисту прав людини, роботи з внутрішньо переміщеними особами, військовослужбовцями та особами, що постраждали від збройної агресії. Від якості етичної поведінки правника залежить не лише ефективність захисту прав, але й суспільне сприйняття справедливості та легітимності державних рішень.

Етичні та деонтологічні засади професійної діяльності мають нормативне підґрунтя, оскільки саме право надає їм обов'язковості та формалізованого характеру, що у разі їх порушення зумовлює застосування юридичної відповідальності. У цьому контексті правові приписи виконують роль первинного критерію розмежування належної та неналежної поведінки громадян. Наявність правових норм, побудованих на засадах деонтології, виступає ключовим інструментом забезпечення мінімального стандарту професійної етики.

Разом з тим, етичні вимоги не зводяться виключно до сфер правового регулювання. Формальне закріплення правил поведінки створює лише необхідні рамки для доброчесної діяльності, однак не гарантує її дотримання без відповідної внутрішньої мотивації та усвідомлення моральних орієнтирів. Тому правова норма є базисом, але не єдиною передумовою формування етичної поведінки правника в сучасних умовах.

На думку О.Г. Рогової, «випробування правничої професії в умовах війни носить різноаспектний, багатоплановий характер: 1) самі втрати внаслідок війни (особисті, матеріальні, психологічні тощо); 2) правова рефлексія подій війни (від почуттів втрати, несправедливості, жалю, болю до почуттів необхідності відновлення справедливості, навіть помсти) та пов'язане з цим професійне вигорання; 3) нові умові правової реальності, які потребують неординарних стратегічних та тактичних рішень щодо регулювання правових відносин у суспільстві, яке несе на собі весь тягар війни» [1].

На сьогоднішній день, до етичних викликів в сфері правничої діяльності можна віднести: 1) обмеження конституційних прав і свобод, дії воєнної цензури, особливості судочинства та функціонування правоохоронних органів створюють безпрецедентний контекст для професійної діяльності правника. У цих умовах класичні етичні принципи, такі як конфіденційність, конфлікт інтересів, адвокатська таємниця і належне представництво інтересів клієнта, стикаються з новими викликами та обмеженнями. Виникає гостра потреба в адаптації цих стандартів до екстремальних умов без втрати їх основоположного змісту; 2) воєнний стан суттєво загострив питання балансу між професійним обов'язком правника та

громадянським, патріотичним обов'язком. Правники зіштовхнулися з морально-етичними дилемами, коли інтереси клієнта (наприклад, у справах щодо мобілізації, діяльності на тимчасово окупованих територіях або співпраці з окупаційною владою) можуть входити в протиріччя з інтересами національної безпеки та оборони; 3) зросла роль правника як гаранта прав людини в умовах, коли держава змушена частково обмежувати їх задля власного збереження. Захист військовослужбовців, цивільних осіб, внутрішньо переміщених осіб, а також представництво інтересів держави на міжнародних аренах (зокрема, у справах про воєнні злочини агресії) виходять на перший план.

Н. Камінська стверджує, що «у процесі виконання міжнародних зобов'язань, умов на кандидатство в члени Європейського Союзу актуалізується потреба вивчення теоретичних і практичних аспектів низки важливих процедур, принципів й інших засад здійснення сучасних реформ. Це посилюється системними трансформаціями національної правової системи, частими кадровими змінами у владних інституціях, неефективністю державної антикорупційної політики, виявами недоброчесності в судових та інших органах публічної влади в Україні, недовірою до них населення. В умовах дії правового режиму воєнного стану ці проблеми загострюються» [2].

Таким чином, в умовах дії воєнного стану етичні стандарти правничої професії набувають особливого нормативного та соціального значення, оскільки забезпечують не лише підтримання авторитету інститутів правосуддя, а й збереження довіри громадян до механізмів захисту їхніх прав за обставин обмежених правових гарантій. Воєнна реальність істотно змінює характер професійних викликів для юристів, посилюючи вимоги щодо їхньої доброчесності, нейтральності, професійної стриманості та відповідального прийняття рішень.

Формування стійкої етичної культури в юридичній діяльності неможливе лише за рахунок нормативного закріплення стандартів поведінки; необхідною умовою є існування ефективних інституційних механізмів контролю, професійної підготовки та безперервного розвитку правничої компетентності, орієнтованої на внутрішнє прийняття етичних орієнтирів.

Отже, дотримання етичних стандартів правничої діяльності в умовах воєнного стану є не лише індикатором професійної культури, але і важливим чинником збереження правової ідентичності держави, захисту її демократичних основ та підготовки до відбудови в післявоєнний період. Міцна етична основа професії є тим стрижнем, який дозволяє правовій системи вистояти і відновитися навіть у найскладніші часи.

Список використаних джерел:

1. Рогова О.Г. Випробування правничої професії в умовах військового стану. Виклики правничої професії в умовах воєнного стану : матеріали круглого столу до Дня юриста, Харків, 6 жовт. 2022 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, Харків. нац. екон. ун-т ім. С. Кузнеця ; [уклад.: О. О. Коваленко, Т. Г. Головань, М. Д. Ждан ; за ред. О. О. Коваленко]. Харків : [б. в.], 2022. С. 55-57. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/8670.
2. Камінська Н. Доброчесність: соціально-правовий зміст і значення для сучасних реформ. Філософські та методологічні проблеми права. 2023. № 2 (26). С. 32-41. doi: 10.33270/02232602.32.

Мороз Надія,
Львівський державний університет
внутрішніх справ,
к.ю.н., доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін

НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Незаконний обіг зброї в Україні залишається одним із найбільш небезпечних чинників, що впливають на стан національної безпеки. В умовах правового режиму воєнного стану протидія незаконному обігу зброї та боєприпасів набуває особливої актуальності для забезпечення національної безпеки. У структурі заходів національної безпеки ключову роль відіграють правоохоронні органи, на які покладено завдання виявлення, запобігання та припинення незаконного обігу зброї.

Національна поліція України здійснює комплексні заходи, що включають контроль за обігом зброї, її складових частин та боєприпасів, а також впровадження ефективних механізмів профілактики та оперативного реагування.

Одним із ключових кроків є створення координаційного центру з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, який забезпечує міжвідомчу взаємодію та інтеграцію інформації про наявні загрози [1]. Важливим інструментом правового регулювання стало запровадження єдиного реєстру зброї [2, 3] та впровадження процедури декларування зброї цивільними особами відповідно до Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» [4].

Реалізація цих заходів сприяє підвищенню ефективності контролю за законністю обігу зброї, ранньому виявленню потенційних каналів нелегального використання або контрабанди, а також зміцненню безпекового потенціалу держави. Комплексний підхід Національної поліції поєднує правові, профілактичні та оперативно-розшукові інструменти, що дозволяє ефективно протидіяти загрозам національній безпеці в умовах воєнного стану.

Внаслідок активних дій та процесу законодавчого врегулювання сфери обігу зброї, запровадження сучасних моделей контролю за обігом зброї спостерігається позитивна динаміка щодо зменшення кількості прихованої зброї серед населення. Станом на 11 серпня 2025 р. задекларовано 11 209 одиниць вогнепальної зброї та 5 049 727 боєприпасів до неї [5].

Список використаних джерел:

1. Про утворення Координаційного центру з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї : Постанова Кабінету Міністрів України від 05 липня 2024 р. № 790. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-2024-%D0%BF#Text

2. Єдиний реєстр зброї. Початок роботи. Офіційний вебсайт Міністерства внутрішніх справ. URL : https://mvs.gov.ua/news/jedinii-rejestr-zbroyi-pocav-praciuvati (дата звернення 02.10.2025)

3. Про затвердження Положення про функціональну підсистему «Єдиний реєстр зброї» єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ : Наказ Міністерства внутрішніх справ від 10 січня 2022 р. № 2. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0090-22#Text

4. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України : Закон України від 03 березня 2022 р. № 2114-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text

5. В Україні задекларовано 11209 одиниць вогнепальної зброї та понад 5 мільйонів боєприпасів до неї. Офіційний вебсайт Міністерства внутрішніх справ. URL : https://mvs.gov.ua/news/v-ukrayini-zadeklarovano-11209-odinic-vognepalnoyi-zbroyi-ta-ponad-5-milioniv-bojepripasiv-do-neyi (дата звернення 02.10.2025)

Левкун Тетяна,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
кандидат наук з державного управління, доцент
кафедри права та публічного управління

УКРАЇНА У СИСТЕМІ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ: ВИКЛИКИ Й ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасні глобальні геополітичні трансформації, що зумовлені зміною балансу сил та активізацією агресивної політики держав-ревізіоністів, значною мірою впливають на безпекову ситуацію в Європі. Україна, яка з 2014 року протистоїть військовій агресії російської федерації, стала ключовим актором у системі європейської та міжнародної колективної безпеки. Умови повномасштабної війни з 2022 року актуалізували переосмислення ролі України в існуючих механізмах безпеки та необхідність розширення міжнародної співпраці у військово-політичній сфері [1, с. 114].

Місце України в системі європейської та міжнародної безпеки

Тривалий час Україна декларувала політику позаблоковості, що формально передбачала збереження рівновіддаленості від військово-політичних союзів. Однак події Революції Гідності та зовнішня військова загроза зумовили перегляд цього підходу. У 2014 році було взято курс на євроатлантичну інтеграцію, який поступово трансформувався у прагнення повноправного членства в НАТО [2, с. 67].

Україна послідовно доводить здатність бути чинним учасником регіональної безпеки, беручи участь у міжнародних миротворчих операціях, створенні спільних військових підрозділів, а також у розбудові сучасної системи управління обороною. Водночас інтеграція в євроатлантичний простір передбачає не лише отримання гарантій безпеки, а й відповідальність за підтримання стабільності у Східній Європі.

Сучасні формати взаємодії України із системою колективної безпеки включають:

- поглиблене партнерство з НАТО та участь у програмах «Партнерство заради миру», «Оцінка та зворотний зв'язок» тощо;

- військово-технічну допомогу та навчальні місії держав-членів ЄС і НАТО; участь у спільних програмах підготовки, логістичної та технічної допомоги;
- участь у регіональних коаліціях (Люблінський трикутник, Кримська платформа);
- дипломатичні формати G7+ щодо вироблення довгострокових гарантій безпеки.

Виклики на шляху інтеграції України до системи колективної безпеки відображені на рисунку 1.

Тривала війна з росією, що потребує значних оборонних ресурсів та підвищує ризики прямої конфронтації між НАТО і Російською Федерацією [3, с. 41].

Неоднорідність позицій держав-членів НАТО щодо перспектив і темпів членства України.

Економічні та технологічні диспропорції оборонного сектору України порівняно з розвиненими країнами блоку.

Інформаційно-психологічні загрози та кібератаки, що спрямовані на підрив єдності українського суспільства та міжнародних партнерів.

Рис.1. Основні виклики на шляху інтеграції України до колективної безпеки

Перспективи поглиблення участі України в системі колективної безпеки

Подальша інтеграція України передбачає низку управлінських кроків (рис.2):

Рис.2. Перспективні кроки інтеграції України в систему колективної безпеки

Важливим перспективним напрямом є формування стійкого суспільного та інформаційного середовища**,** здатного протидіяти гібридним впливам, а також створення економічних умов для післявоєнного відновлення, що зміцнить оборонний потенціал держави.

Висновки

Україна стала ключовим елементом сучасної системи колективної безпеки, оскільки саме на її території визначається майбутній міжнародний порядок та принципи непорушності кордонів. Перспективи поглиблення інтеграції України з міжнародними безпековими структурами безпосередньо залежать від ефективності внутрішніх реформ, стійкості суспільства, а також продовження підтримки союзників. Формат членства в НАТО і гарантований безпековий статус України в майбутньому є важливою умовою стабільності Європи та світу.

Список використаних джерел:

1. Баран В. Система міжнародної безпеки в умовах глобальних трансформацій. – Київ: НаУКМА, 2021. – 220 с.
2. Зелена М. Євроатлантична інтеграція України: сучасний стан і перспективи. – Львів: Вид-во ЛНУ, 2020. – 156 с.

3. Колісник О. Геополітичні виклики в умовах російсько-української війни. // Державне управління та міжнародні відносини. – №4. – 2023. – С. 38–49.
4. Ukraine's Security Agreements / Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. 2024. URL: https://mfa.gov.ua (дата звернення: 30.10.2025).

Врублевська-Місюна Катерина,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., доцент кафедри господарського права

ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У сучасних умовах глобальної конкуренції, цифрової трансформації та подальшого поствоєнного відновлення України особливої актуальності набуває формування ефективної інноваційної політики. Вона є одним із ключових чинників сталого розвитку держави, забезпечуючи підвищення конкурентоспроможності національної економіки, розвиток науки, технологій і модернізацію виробництва. Ефективна інноваційна політика передбачає взаємодію держави, бізнесу, наукових установ і закладів освіти, ґрунтуючись на чітких правових засадах, що визначають механізми її реалізації та гарантують стабільність господарського правопорядку.

Водночас реалізація інноваційної політики неможлива без розуміння системної природи національної економіки як базису її розвитку. Національна економіка – це цілісна система взаємопов'язаних елементів, що функціонують у межах внутрішнього і зовнішнього середовищ. Вона є простором, де поєднуються різні сектори виробництва, фінансові потоки та інституції, спрямовані на реалізацію єдиної програми розвитку [1; с. 206].

Одним із ключових параметрів ефективності національної економіки є баланс між ринковими механізмами та державним регулюванням. Як свідчить еволюція економічної думки – від меркантилізму до неокласичного синтезу – держава повинна відігравати активну роль у підтримці інновацій і захисті стратегічних галузей [2; с. 20–23]. Саме від цього балансу залежить

конкурентоспроможність економіки, її інвестиційна привабливість та стійкість до зовнішніх викликів.

Конкурентоспроможність держави визначається рівнем продуктивності використання людських, капітальних і природних ресурсів. За М. Портером, саме продуктивність є основним чинником добробуту суспільства та визначає рівень життя населення [3; с. 4]. Класичні теорії А. Сміта та Д. Рікардо доводять, що конкуренція й міжнародна спеціалізація забезпечують ефективне використання національних переваг. Показники України у Глобальному індексі конкурентоспроможності залишаються на рівні 70–90 позицій, що свідчить про потребу посилення реформ та стимулювання інновацій.

Саме інновації є ключовим чинником підвищення конкурентоспроможності. Вони забезпечують адаптацію до глобальних викликів, створення нових ринків і технологічне оновлення виробництва. Як зазначають І. Ломачинька та О. Горняк, інноваційний потенціал формується через інвестиції, наукові дослідження, модернізацію інфраструктури та вдосконалення інституційного середовища [4]. Для України інновації мають стати інструментом не лише економічного зростання, а й відновлення державності, конкурентоспроможності та міжнародного партнерства у період післявоєнного відновлення. Реалізація інноваційного потенціалу потребує чіткої державної стратегії, заснованої на узгодженій політиці та сучасних правових механізмах регулювання.

Як наголошує Д. В. Задихайло, економічна політика – це форма реалізації державної економічної влади через систему правових механізмів [5; с. 215]. У цьому контексті важливо виокремити інноваційну функцію держави, спрямовану на стимулювання технологічного розвитку, комерціалізацію науки та підтримку інноваційних підприємств.

Водночас скасування Господарського кодексу України створило ризики для системності правового забезпечення економічної політики. Його відсутність актуалізує потребу в нових правових інструментах реалізації економічних і інноваційних функцій держави.

Ефективна інноваційна політика має поєднувати державне регулювання з ринковими механізмами. Її результативність, за В. Лагутіним, залежить від наявності трансмісійного механізму – інституційних каналів, через які держава впливає на економіку [6; с.9].

На думку Д.В. Задихайла, необхідним є чітке законодавче визначення господарсько-правової політики, яка повинна стати сполучною ланкою між економічною політикою держави та правовим господарським порядком. Це дозволить забезпечити узгодженість стратегічних програм розвитку, підвищити ефективність державного управління й стабільність правового середовища [5; с. 217].

Інноваційна політика є ключовим елементом конкурентоспроможності держави та визначає її здатність до сталого розвитку. Для підвищення ефективності державної інноваційної політики доцільно: виокремити інноваційну функцію держави як самостійний напрям економічної політики; удосконалити нормативно-правову базу господарського регулювання; розвинути інституційний та фінансовий механізми підтримки національної інноваційної системи; створити ефективну модель взаємодії держави, науки, бізнесу та громадянського суспільства.

Таким чином, удосконалення правових засад інноваційної політики має стати одним із ключових пріоритетів державного управління, особливо в умовах післявоєнної відбудови та інтеграції України у європейський інноваційний простір.

Список використаних джерел:

1. Проданова І. І. Національна економіка як система взаємопов'язаних середовищ: показники результативності їх функціонування. *Глобальні та національні проблеми економіки: електронне наукове фахове видання.* Миколаїв, 2016. Вип. №11. С.205-210. Режим доступу: http://global-national.in.ua/archive/11-2016/45.pdf

2. Гейко Л. М., Сментина Н. В. *Національна економіка: навчальний посібник.* Одеса : Ротапринт, 2012. 315 с. Режим доступу: https://dspace.oneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d5c61add-37f0-4b9a-9322-9be6fc7857a0/content].

3. Porter E. Competitiveness and Economic Development: Where Does Texas Stand? Texas Economic Summit. San Antonio, Texas, 2006. 42 с. Режим доступу: https://www.hbs.edu/ris/Publication%20Files/20061114_Texas_Economic_Summit_a709fa58-011b-4277-b695-01eac5323bae.pdf].

4. Ломачинська І., Горняк О. Інноваційний потенціал як чинник зростання конкурентоспроможності національної економіки: аналіз, оцінка та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство.* 2025. Вип. №72. Режим доступу: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5672/5613.
5. Задихайло Д. В. Економічна політика держави в системі правового і законодавчого забезпечення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. Вип. №3 (74). С. 214-221. Режим доступу: https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/ilovepdf_com-214-221.pdf.
6. Лагутін В. Економічна політика держави та ефекти її реалізації. *Держава та економіка. Вісник КНТЕУ*. 2017. №4. С. 5-20. Режим доступу: https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/768/707.

Решетнік Вікторія,
Одеський державний університет
внутрішніх справ,
факультет підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України, курсант, 3 курс, 307 взвод

ВОЄННИЙ СТАН ЯК ПРАВОВИЙ РЕЖИМ: СПІВВІДНОШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ГАРАНТІЙ ТА ОБМЕЖЕНЬ ПРАВ ЛЮДИНИ

Воєнний стан є складним правовим явищем, яке поєднує елементи публічного управління, конституційного та міжнародного права. В умовах збройної агресії російської федерації перед Україною постала нагальна потреба забезпечення національної безпеки при одночасному збереженні конституційних гарантій прав і свобод людини. Особлива актуальність теми зумовлена необхідністю вироблення критеріїв пропорційності, законності та тимчасовості таких обмежень.

Проблематика захисту прав людини в умовах воєнного стану була предметом наукових досліджень багатьох українських учених, серед яких варто відзначити Ю. Битяка, В. Богуцького, С. Вородіна, В. Геращука, А. Крусян, Х. Маркович та інших.

Метою дослідження є аналіз правового режиму воєнного стану в Україні, зокрема його впливу на реалізацію та обмеження конституційних прав і свобод громадян.

Україна була вимушена запровадити режим воєнного стану унаслідок збройної агресії російської федерації, що передбачає

тимчасове обмеження окремих прав і свобод громадян. Такі заходи спрямовані на гарантування національної безпеки та потребують особливо уважного дотримання рівноваги між інтересами оборони держави і захистом основоположних прав людини. Конституція України та міжнародні правові акти визначають конкретні межі та умови, за яких можуть бути застосовані подібні обмеження.

Як зазначає А.Р. Крусян, «в умовах правового режиму воєнного стану змінюються як нормативна, так і інституційна складові механізму захисту прав і свобод людини. Було прийнято ряд нормативно-правових актів, якими зміцнюються гарантії прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина» [2, с. 350].

Правовим підґрунтям для тимчасового обмеження конституційних прав і свобод, визначених статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України [1], а також прав та законних інтересів юридичних осіб став Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64, яким введено воєнний стан на території держави [4]. Ці конституційні норми регулюють різноманітні категорії прав людини. До громадянських прав належать недоторканність житла (стаття 30), конфіденційність кореспонденції та приватного життя (статті 31-32), свобода пересування (стаття 33) і свобода вираження поглядів (стаття 34). Серед політичних прав, що підлягають обмеженню, — виборчі права (стаття 38) та право на мирні зібрання (стаття 39). Економічна сфера охоплює право власності (стаття 41), підприємницьку свободу (стаття 42) і трудові права (статті 43-44). Додатково можуть запроваджуватися обмеження права на освіту (стаття 53), особливо за умов евакуації населення або загрози життю людей [1]. Зазначені обмеження здійснюються лише у межах, необхідних для захисту держави, та не можуть скасувати основоположні права людини.

Ст. 64 Конституції України встановлює правову межу між допустимими тимчасовими обмеженнями прав громадян за особливих обставин та абсолютно захищеними правами, які не можуть бути обмежені за жодних умов. До категорії непорушних належать права, визначені статтями 24, 25, 27-29, 40, 47, 51, 52, 55-63 Основного Закону, що охоплюють право на життя, людську гідність, захист від катувань, рівність перед законом, право на

правовий захист, презумпцію невинуватості та заборону примусової праці [1]. Ця конституційна норма відображає фундаментальний принцип, згідно з яким навіть у надзвичайних ситуаціях держава зобов'язана дотримуватися верховенства права, визнаючи людину найвищою цінністю.

Правовий режим воєнного стану характеризується істотним розширенням компетенції військового командування, яке отримує додаткові повноваження у сфері регулювання прав і свобод цивільного населення. Зокрема, командування Збройних Сил наділяється правом встановлювати тимчасові обмеження на пересування громадян та переміщення транспортних засобів у визначених зонах, запроваджувати комендантську годину, перевіряти документи, що посвідчують особу, а також здійснювати особисті обшуки громадян та обшуки приватних помешкань у випадках, передбачених законодавством про воєнний стан.

Водночас запровадження таких обмежень викликає складне правове питання щодо збереження балансу між забезпеченням державної безпеки та необхідністю захисту конституційних прав і свобод громадян. На сучасному етапі цей баланс базується на принципах пропорційності, адекватності загрозі, тимчасовості обмежень та їх мінімальної достатності для досягнення мети.

Х.М. Маркович відмічає, що держава, «як учасник соціально-економічних відносин, несе відповідальність перед людиною за свою діяльність, а отже зобов'язана забезпечувати захист прав і свобод громадян, створювати умови для їх розвитку та нести відповідальність перед людиною за свою діяльність» [3, с. 97]. Отже, конституційний обов'язок держави щодо захисту прав і свобод людини зберігає свою юридичну силу та пріоритетність навіть за умов функціонування особливого правового режиму воєнного стану.

Органи публічної влади, приймаючи рішення про обмеження конституційних прав громадян, повинні забезпечити їх відповідність таким критеріям: законність, легітимність мети, необхідність у демократичному суспільстві, пропорційність та тимчасовість, тобто визначеність строків дії.

Особливо важливо, щоб усі обмеження мали чітко визначений строк дії. Держава не повинна допускати, щоб

тимчасові надзвичайні заходи перетворювалися на постійні, адже це може призвести до фактичної зміни конституційних прав людини на невизначений час.

Отже, основним завданням правової системи у період дії воєнного стану є забезпечення балансу між інтересами національної безпеки та захистом основоположних прав людини. Конституція України та міжнародні стандарти формують правову основу, що гарантує недоторканність базових прав навіть у надзвичайних умовах. Збереження цього балансу є важливою умовою функціонування демократичної держави, у якій верховенство права залишається пріоритетом навіть у період воєнних випробувань.

Науковий керівник: к.ю.н., професор кафедри загальноправових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ Янчук Наталія.

Мачух Дар'я,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри господарського права

ПРАВОВІ РЕЖИМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК КЛЮЧОВА ІНСТРУМЕНТАЛЬНА КАТЕГОРІЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

Слід зазначити, що конструкція правовий режим щодо діяльності суб'єктів господарювання активно використовується в системі правового регулювання відносин організаційно-господарського впливу на господарську діяльність. Особливо актуальним в цьому контексті виглядає зміст розділу VIII Господарського кодексу України «Спеціальні режими господарювання», що нещодавно був безвідповідально скасованим.

Втім, дійсно, правове регулювання, загалом, знає такі категорії як «національний режим», «спеціальний режим», «режим найбільшого сприяння» тощо. Але уявляється, що саме «спеціальний правовий режим господарювання» є найбільш ефективним інструментом впливу держави на зміст визначеного типу господарських відносин.

Свого часу в Україні категорія спеціальний режим інвестиційної діяльності широко і головне різноманітно застосовувалася як змістовний чинник спеціальних економічних зон та територій з пріоритетним розвитку, а також окремих галузей та видів промислового виробництва. Вітчизняне законодавство оперує також і категорією спеціальний режим інноваційної діяльності, зокрема щодо технологічних парків.

Разом з тим, зазначена проблематика є недостатньо вивченою, особливо не стільки у ретроспективному, скільки у прогностичному плані. Дійсно, національний правовий господарський порядок в умовах воєнного стану, а також і в умовах неминучого періоду повоєнного відновлення вочевидь вимагає широкого, творчого конструювання та застосування спеціальних правових режимів господарювання.

Це актуально, зокрема для стимулювання виробництва різного роду озброєнь, виробництва та встановлення енергетичного обладнання, будівництва захисних споруд та об'єктів тощо. Можна передбачити необхідність застосування спеціальних правових режимів господарської діяльності і за територіальною ознакою: на визволених територіях, на прифронтових територіях, на територіях де відбувалися активні бойові дії тощо. Особливої актуальності зазначена конструкція набуває для стимулювання будівельно-відновлювальних робіт в сфері будівництва об'єктів інфраструктури, житла, транспортних мереж, тощо. Важливим об'єктом застосування спеціальних правових режимів можуть стати також і такі види предметної господарської діяльності як екологічне господарювання в сфері відновлення стану довкілля, діяльності щодо надання послуг в сфері реабілітації стану здоров'я постраждалих військових та цивільних громадян, освітніх послуг щодо професійного навчання та перенавчання демобілізованих військовослужбовців тощо.

Особливого значення застосування спеціальних правових режимів має отримати також і в процесі структурної перебудови національної економіки на користь виробництва конкурентноспроможної, інноваційної продукції. В цілому сфера створення інноваційних продуктів та залучення технологій у виробничий процес є найактуальнішою сферою ефективного

організаційно-господарського впливу держави. В цьому контексті спеціальні правові режими господарювання необхідно розглядати як комплексний засіб (механізм) реалізації конкретних положень, завдань економічної політики держави. Оскільки така політика сама має комплексний характер і включає в себе інвестиційну, інноваційну, зовнішньоекономічну, конкурентну, кредитну тощо, складові, то відповідно і спеціальні режими господарювання мають формуватись із «набору» різноманітних засобів державного регулювання господарської діяльності.

Важливо усвідомлювати, що сучасна потужна інноватизація сфери господарювання призводить до появи окремих виробництв, що є унікальними. За рахунок діяльності таких суб'єктів господарювання у подальшому створюються цілі галузі або види виробництва. Ці унікальні підприємства потребують особливих умов реалізації власних інноваційних проектів. Це можна ілюструвати на прикладі створення обладнання для виробництва мікрочіпів, фармацевтичного виробництва, виробництва передових видів озброєнь. Вочевидь ці суб'єкти господарювання потребують спеціальних режимів господарювання для утворення власних лідерських позицій на ринку, а також з огляду на безпекові питання в епоху тотального промислового шпіонажу. Необхідно додати, що сам факт скасування Господарського кодексу України з відповідним законодавчим регулюванням зазначених правових конструкцій, створює невиправні перешкоди подальшому розвитку господарського законодавства України, зокрема і в цій частині.

Разом з тим, в науковій літературі абсолютно недостатньо приділено уваги теоретичному обґрунтуванню самої конструкції «правовий режим господарювання» та її використання як засобу організаційно-господарського впливу на відносин сфери господарювання. Зокрема важливим аспектом є відмежування зазначеної категорії від поняття « особливостей господарсько-правового регулювання», що тільки підкреслює комплексний, варіативний та творчий характер моделювання спеціальних правових режимів під конкретне завдання економічної політики держави. Вочевидь, застосування державою окремих засобів державного регулювання господарської діяльності накшталт ліцензування або податкових пільг не утворює спеціальний

правовий режим господарювання, а лише створює саме особливості реалізації загального правового режиму.

Слід визнати, що в господарсько-правові літературі, можна знайти дисертаційні дослідження, що стосуються зазначеної тематики. В першу чергу, це роботи Л.В. Таран « Спеціальний режим підприємницької діяльності у вільних економічних зонах України (комплексне дослідження)», Н.І. Злепко « Господарсько — правове забезпечення банківської діяльності в екстраординарні періоди: український та міжнародний вимір.», В.Е. Вакім «Спеціальні правові режими інноваційної діяльності». Однак, цих, безумовно цікавих і доволі продуктивних, наукових досліджень недостатньо, щоб забезпечити законодавця універсальною методологією конструювання спеціальних правових режимів господарювання під різноманітні завдання економічної політики держави.

Господарсько-правова наука, як уявляється, потребує розробки цілісної концепції призначення, змісту, класифікації та особливостей застосування спеціальних правових режимів господарювання. Характер суспільно-економічного та політичного розвитку світу безперечно актуалізує зазначену категорію у правовому регулюванні. Український законодавець має отримати інструментально опрацьовану методологію створення спеціальних правових режимів господарювання інвестиційного, інноваційного, зовнішньоекономічного спрямування економічної активності в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Крусян А. Особливості захисту прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні: конституційно-правовий аспект. *Правова держава*. 2024. № 35. С. 348–361.

3. Маркович Х. Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 95–99.

4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

Науковий керівник: к.ю.н., професор кафедри загальноправових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ Янчук Наталія.

Пархонюк Юлія,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Навчально-науковий інститут права,
ОР «Магістр», 1 курс,

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ МОДЕЛІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Актуальність даної теми полягає у тому, що та чи інша модель цивільного судочинства впливає на процес здійснення правосуддя, зокрема його тяжкість, швидкість, тощо. На мою думку, основною проблемою є визначення оптимальної моделі цивільного судочинства, оскільки у процесі історичного розвитку кожна держава сформувала свою правову традицію та уявлення про ідеали справедливості.

Власне, пропоную проаналізувати переваги кожної моделі цивільного судочинства та спробувати визначити, яка модель є характерною для України.

Як зазначає Мамницький В.Ю., визначення моделі цивільного судочинства залежить від того, як реалізується принцип змагальності у судовому процесі. Залежно від цього виділяються змагальну та слідчу модель цивільного судочинства [1, с. 167].

Грабовська О.О. вказує, що змагальна модель цивільного процесу – це спосіб вирішення судової справи, якому притаманний певний набір характеристик, зокрема: здійснення сторонами самостійно своїх процесуальних прав щодо збору та подання доказів, а також залучення професійних адвокатів до участі у розгляді справи [2, с. 17].

Доктрина цивільного процесуального права виокремлює низку позитивних рис змагальної моделі судочинства, що своєю чергою сприяє ефективному захисту порушених прав.

По – перше, на противагу слідчому цивільному процесу – розгляд справи у змагальному цивільному процесі є набагато швидшим, оскільки учасники справи ознайомлені зі усіма обставинами та мають всі необхідні докази для підтвердження своєї позиції.

По – друге, наявність двох абсолютно протилежних думок дає суду можливість ухвалити об'єктивне та обґрунтоване рішення, що сприяє утвердженню права на справедливий судовий захист та верховенства права.

Слідча модель цивільного судочинства визначає іншу форму процесуальної участі судді у розгляді справи, а саме його обов'язок полягає у введені слідства.

На думку Виприцького А.О., слідчий цивільний процес унеможливлює маніпулювання суду сторонами, оскільки за такої моделі суд самостійно збирає докази та встановлює факти об'єктивної дійсності. Крім цього, під час слідчого процесу, суд, здійснюючи керівництво розглядом справи, фактично позбавляє учасників справи можливості зловживати своїми процесуальними правами, що досить часто має місце, наприклад для затягування процесу вирішення спору [3, с. 36].

Особливо актуальним та в той же час дискусійним залишається питання визначення моделі цивільного судочинства в Україні.

З огляду на такі підходи доктрини цивільного процесу досить актуальним та дискусійним залишається питання щодо визначення моделі цивільного судочинства в Україні.

Після прийняття нової редакції Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) у 2017 році модель цивільного судочинства в нашій державі набула ще більше ознак змагальної. Утіленням принципу змагальності в цивільному процесі України стала ст. 12 ЦПК України.

Крім цього ЦПК України містить й інші прояви принципу змагальності, зокрема ст. 43, де зазначено, що кожна сторона процесу має відповідні права та обов'язки, а також те, що саме сторона збирає та подає докази на доведення своїх вимог та заперечень [4, с. 53].

Водночас вчені зауважують про те, що у чинному ЦПК України наявні норми, які характеризують модель цивільного судочинства як слідчу. Це зокрема положення ст.13, яка вказує, що суд має право збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи лише у випадках, коли це необхідно для захисту малолітніх чи неповнолітніх осіб або осіб, які визнані судом

недієздатними чи дієздатність яких обмежена, а також в інших випадках, передбачених ЦПК.

Наявність правових норм, які описують слідчу модель цивільного судочинства, можна пояснити з точки зору історичного аспекту, оскільки значний проміжок своєї історії Україна перебувала у складі Радянського Союзу.

Наприклад, ч. 1 ст. 15 ЦПК 1963 року зазначала, що суд зобов'язаний, не обмежуючись поданими матеріалами та поясненнями сторін, вживати всіх передбачених законом заходів до всебічного, повного та об'єктивного з'ясування дійсних обставин справи, прав та обов'язків сторін.

Крім цього, в ЦПК редакції 1963 року обов'язок щодо збирання доказів імперативно покладався на суд, зобов'язуючи в подальшому через всебічний, повний та об'єктивний судовий розгляд оцінювати кожен такий зібраний доказ [5, с. 185].

Як бачимо, такий шлях розвитку вітчизняного цивільного процесуального права призвів до проблеми визначення моделі цивільного судочинства України як в теоретичному так і практичному аспектах.

Науковці зазначають, що у сучасних реаліях не існує змагальної або слідчої моделі цивільного судочинства у чистому вигляді. Зазвичай мова йде про так звану змішану модель.

У будь – якому разі, Н.Ю. Сакара зазначає, що модель цивільного судочинства має відповідати вимогам справедливості, оскільки саме справедливість є найфундаментальнішим стрижнем відправлення правосуддя [1, с. 169].

Отже, актуальність дослідження моделей цивільного судочинства зумовлена їхнім впливом на ефективність, швидкість та справедливість правосуддя. Аналіз змагальної та слідчої моделей показує, що кожна має свої переваги.

Після реформи цивільно-процесуального законодавства у 2017 році у нашій державі переважають ознаки змагальної моделі, проте наявність норм, що передбачають можливість суду збирати докази свідчать про елементи слідчої.

Оптимальна модель цивільного судочинства в Україні має поєднувати переваги змагальності для забезпечення ефективності

та слідчі елементи для гарантування об'єктивності, що відповідає фундаментальному принципу справедливості.

Список використаних джерел:

1. Мамницький В.Ю. Принцип змагальності та моделі цивільного судочинства. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: юриспруденція*. 2014. Т. 1, № 10-2. С. 167–170;
2. Грабовська О.О. Теоретико-правові проблеми доказування у цивільному процесі україни : автореф. Дисертація. Київ, 2019. 34 с;
3. Виприцький А. О. Слідчий або змагальний цивільний процес у контексті збирання та дослідження доказів. *Право і суспільство*. 2017. № 2 ч. 2. С. 34 -38;
4. Пасайлюк і. Змагальність сторін як основний принцип цивільного судочинства. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 3(24). С. 51–57;
5. Кройтор В. А. Роль суду в змагальному процесі з метою удосконалення чинної моделі вітчизняного цивільного судочинства україни. *Право.ua*. 2024. № 3. С. 179 -190.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Захарова Олена.

Цімерман Орест
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри господарського права

ПРОБЛЕМА ТЕОРЕТИЧНОГО РОЗУМІННЯ ЗМІСТУ ТА ПРИРОДИ ФІДУЦІАРНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Наразі існує багато теоретичних підходів до розуміння фідуціарних відносин. Такі теорії зазвичай концентруються на певній обставині або обмежених ситуаціях. Як от Теорія фідуціарних повноважень (Paul B. Miller) або ж Теорія критичних ресурів (D. Gordon Smith) [1, с. 8]. Водночас, історія національної юрисдикція демонструє запит не на механічне накопичення в академічних колах усіх можливих теорій щодо усіх можливих сторін фідуціарних відносин, а на чітке та зрозуміле пояснення чому? як? і для чого? на підставі інституту фідуаціарних відносин в Україні починають задовольнятись позови до фізичних осіб на мільярди гривень.

Слід зазначити, що сама природа виконання господарських зобов'язань в умовах притаманної ринку мінливої кон'юнктури, часто робить формулювання змісту таких зобов'язань, шляхом визначеного в договорі чіткого алгоритму дій, просто неможливим. Агент дійсно має діяти в інтересах принципала, але невизначеність стану ринкової кон'юнктури тягне за собою неможливість наперед визначити комплекс необхідних дій агента. Відтак, принципал має покладатись на професійний досвід агента, його добросовісність у прийнятті власних рішень на користь майнових інтересів принципала. В свою чергу необхідність для агента прийняття рішень управлінського та майнового характеру за своїм власним розумінням ґрунтується на особистій оцінці стану динаміки ринкових процесів ускладнює питання точності розуміння агентом інтересів принципала, а також питання підстав відповідальності довіреної особи перед довірителем у випадку причинення шкоди, або недосягнення бажаних довірителем результатів. Слід зазначити, що існуюча практика реалізації господарських відносин зазначеного типу індикативно підсвічує цілу низку проблем реалізації фідуціарних відносин з численними юридичними конфліктами.

Зокрема, станом на жовтень 2025 року, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб звітує про як мінімум 9 відкритих виконавчих проваджень щодо стягнення шкоди за управлінські рішення колишнього менеджменту та власників банків на мільярди гривень [2, с. 10 - 11].

У таких справах сторони по-різному бачать справедливе рішення. Довгий час відповідачі, захищаючись від вимог Фонду, посилались на позитивні результати перевірок НБУ діяльності їх банків, або ж на відсутність формального закріплення фідуціарних обов'язків у момент прийняття управлінських рішень (відповідальність лише за умисне доведення до банкрутства, а не порушення обов'язку дбайливого ставлення). Вказане свідчить про актуальні уявлення відповідачів про стягнення шкоди як несправедливих рішень та штучне створення судами підстав відповідальності, які не були притаманні банківській системі у момент прийняття оспорюваних управлінських рішень.

Заперечення щодо НБУ можна розуміти як свідченням відсутності мети існування фідуціарних відносин у досліджуваний період, адже як можна зараз стягувати шкоду за управлінські рішення, які не критикувались офіційно призначеним державою регулятором у період ухвалення таких рішень [3, п. 7.64 – 7.66.]. Заперечення щодо відсутності на момент прийняття управлінських рішень того тлумачення нормативного поля, яким зараз оцінюють ці рішення - свідчить про незрозумілість форми закріплення фідуціарного обов'язку. Водночас посилання судів на старі норми законодавства про добросовісність схожі на намагання ретроспективно відкоригувати моральні засади фідуціарних відносин у період повної відсутності їх сучасного розуміння.

Виникає питання щодо того, як саме має бути побудований теоретичний підхід до аналізу фідуціарних відносин, щоб учасники найбільших судових справ сперечались не щодо концепції, а щодо доказів.

Фідуціарні обов'язки є правовим феноменом, що поєднує етико-філософське підґрунтя довіри, нормативно-правову форму фідуціарного обов'язку, та економічну функцію зменшення агентських ризиків. Їх теоретичне осмислення неможливе в межах лише однієї дисципліни, тому методологічна основа має бути інтердисциплінарною.

Отже, теоретична база фідуціарних обов'язків може мати триєдину структуру, яка забезпечить методологічну чистоту без еклектики. Перший рівень формує моральний імператив довіри, другий рівень закріплює форму юридичного зобов'язання, третій рівень пояснює економічну доцільність.

Така модель допоможе уникнути механічного поєднання несумісних теорій, забезпечивши послідовність: від морального сенсу до юридичної норми та економічної функції.

Для українського права така інтеграція має не лише теоретичну, а й практичну значущість, оскільки створює підґрунтя для розроблення доктрини фідуціарної відповідальності управлінців як чинника економічної безпеки держави.

Список використаних джерел:

1. Miller, Paul B., 'The Identification of Fiduciary Relationships', in Evan J. Criddle, Paul B. Miller, and Robert H. Sitkoff (eds), The Oxford Handbook of Fiduciary Law,

Oxford Handbooks (2019; online edn, Oxford Academic, 9 May 2019). URL: https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190634100.013.19 (дата звернення: 31.10.2025).
2. Стан роботи зі стягнення збитків з колишніх власників неплатоспроможних банків та пов'язаних з такими банками осіб (станом на 01 жовтня 2025 р.). URL: https://www.fg.gov.ua/storage/files/stan-roboti-zi-styagnennya-zbitkiv-01-10-2025.pdf (дата звернення: 31.10.2025).
3. Постанова Верховного Суду від 25 травня 2021 року у справі № 910/11027/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/98235845 (дата звернення: 31.10.2025).

Науковий керівник: д.ю.н., доцент, завідувач кафедри господарського права Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого Задихайло Дмитро.

Перкій Руслан,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри господарського права

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ІННОВАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ

Інноваційна діяльність суб'єкта господарювання пов'язана з системоутворюючим характером функціонування національної інноваційної системи. Остання визначає взаємодію підсистем та інституційно визначеного інноваційного середовища.

Національна інноваційна система (НІС) - це сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу [1].

Сьогодні це визначення, що втратило чинність, стало єдиним нормативним орієнтиром, схваленим Розпорядженням КМУ «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи» від 17 червня 2009 р. №680-р.

За трактуваннями А. І. Денисова, інноваційна система розуміється, як певна ієрархічно побудована та законодавчо закріплена сукупність суб'єктів та відносин, що забезпечують створення, трансфер, застосування, вдосконалення, забезпечення

залучення інноваційних продуктів у сфері господарювання з метою підвищення конкурентоздатності окремих суб'єктів господарювання та національної економіки в цілому за рахунок випуску та реалізації інноваційної продукції, а також використання інновацій [2, С. 57].

Виходячи із аналізу наданого автором визначення, вбачається, що останній у порівнянні з положеннями КМУ розширив складові інноваційної системи, включивши до неї підсистему інноваційної діяльності.

Логіка включення останньої відповідає меті державної інноваційної політики та в повній мірі корелюється з цілями профільного Закону України «Про інноваційну діяльність», де інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [3].

Крім того, в межах поділу інноваційної системи пропонується виокремлювати наступні підсистеми: державне регулювання, освіта та інноваційна діяльність (що в свою чергу складається з підсистем генерації знань, інноваційної інфраструктури та інноваційного виробництва). На додачу, як зазначає автор, виходячи з визначення інноваційної інфраструктури, наданого у ст. 1 Закону України «Про інноваційну діяльність», остання являє собою підсистему інноваційної діяльності (інноваційна інфраструктура – сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо) [2, С. 51].

Одним із основних елементів національної інноваційної системи є суб'єкти, склад яких надзвичайно урізноманітнений численними інноваційними ланцюгами та траєкторіями. Комплексна характеристика останніх буде проведена у подальших дослідженнях. Наразі вектор уваги спрямовується на виокремлення кваліфікуючих ознак суб'єкта господарювання в національній інноваційній системі при здійсненні ним інноваційної діяльності.

Із втратою чинності ГКУ поняття суб'єкта господарювання перестало містити своє легальне визначення. Останній у ст. 55 визначав суб'єктів господарювання як учасників господарських відносин, які *здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність* за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством [4].

Кодифікований акт до них відносив господарські організації - юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до ГКУ, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку. До цього переліку також належать громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Звертаючись до ст. 5 Закону України «Про інноваційну діяльність», суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути фізичні і (або) юридичні особи України, фізичні і (або) юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні *інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності*, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проектів [3]. Із положення випливає широке коло суб'єктів інноваційної діяльності.

Із наведених норм, а також, беручи до уваги законодавче визначення інноваційної діяльності, вбачається специфіка правового статусу суб'єктів господарювання в інноваційній сфері. Характеристика останньої можлива через вказівку на конструктивні та функціональні елементи.

По-перше, функціональна складова суб'єкта господарювання в інноваційному циклі зумовлює створення та комерціалізацію інноваційних продуктів. Відмінність таких суб'єктів від традиційних полягає у наявності інноваційного потенціалу, здатності до науково-технічних досліджень і впровадження результатів у виробництво. Важливою складовою діяльності таких суб'єктів господарювання є направленість на підприємницький

результат у вигляді комерціалізації результатів наукових досліджень, підвищення конкурентоспроможності товарів і послуг та, відповідно, досягнення економічного ефекту. Останній передбачає виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру. Така господарська діяльність спрямована на одержання прибутку та є підприємництвом.

В ракурсі цього слід підмітити, що не всі установи та організації, що проводять дослідження є інноваційними і, водночас, підприємницькими. Аналогічно не кожна підприємницька діяльність є інноваційною.

Різні технологічні ланцюги та траєкторії, які мають місце в НІС, породжують численні відносини та взаємодію різних учасників інноваційного циклу. Роль кожного з них має характерні особливості.

Акцентуємо увагу та тому факті, що лише діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг можна вважати інноваційною підприємницькою діяльністю.

По-друге, конструктивними особливостями таких суб'єктів господарювання є організаційно-правова кваліфікація.

Відповідно до ст. 16 Закону України «Про інноваційну діяльність», інноваційним підприємством визнається підприємство (об'єднання підприємств) будь-якої форми власності, якщо більше ніж 70 відсотків обсягу його продукції (у грошовому вимірі) за звітний податковий період є інноваційні продукти і (або) інноваційна продукція [3].

Надалі стаття наводить перелік форм функціонування інноваційного підприємства – інноваційний центр, бізнес-інкубатор, технополіс, технопарк тощо. Крім того, більш обширне тлумачення надається у ст. 1 цього ж Закону, де інноваційне підприємство (інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор тощо) – підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому

вимірі перевищує 70 відсотків його загального обсягу продукції і (або) послуг.

Вбачається, основним критерієм визначення підприємства інноваційним є обсяг продукції і (або) послуг, що у грошовому еквіваленті повинен перевищувати 70%. Крім того, юридичний склад інноваційного підприємства включає необхідність розробки, виробництва і реалізації інноваційних продуктів і (або) продукції.

Проведене дослідження продемонструвало ключову роль суб'єктів господарювання в національній інноваційній системі. Останні є чи не найважливішим бустером економічного зростання економіки ринкового типу. Притаманні кваліфікуючі ознаки суб'єктів господарювання інноваційного підприємництва дозволили виявити їхні ключові характеристики та відмінні риси у порівнянні з традиційними суб'єктами господарювання. Подальші наукові пошуки дозволять з'ясувати види інноваційних підприємств та їхнє законодавче забезпечення. Крім того, важливими для аналізу є форми власності інноваційних підприємств, відносини останніх з іншими учасниками НІС на макро- та мікрорівні, включаючи специфіку технологічних ланцюгів та траєкторій інноваційного процесу.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.06.2009 р. № 680-р. *Офіційний вісник України*. 2009 р. № 47. Ст. 1593

2. Денисов А. І. Господарсько-правове забезпечення технологічної безпеки держави: монографія. Харків, Юрайт, 2017. 232 с.

3. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text (дата звернення 11.10.2025).

4. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.20202 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003 р. № 18-22, Ст. 144.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент, завідувач кафедри господарського права Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого Задихайло Дмитро.

Висоцький Владислав,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри господарського права

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ІНОЗЕМНЕ ІНВЕСТУВАННЯ В УМОВАХ ПОВОЄННИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Необхідність законодавчого врегулювання правового режиму іноземних інвестицій є фундаментальним етапом на шляху розбудови української державності з огляду на європейський курс розвитку як держави в цілому, так і її економічної системи. Інтеграція України в європейський економічний простір несе за собою низку обов'язків, серед яких: модернізація поточного законодавства з урахуванням трансформацій в світовій економіці, розвиток та реформація державних інститутів та уповноважених органів, в першу чергу органів, які мають виконувати функцію державного регулятора "нової" сфери господарювання, а з іншого боку дає країні значний поштовх для розвитку економіки, в першу чергу за рахунок іноземних інвестицій, актуальність та необхідність яких значно зростає у зв'язку з тими руйнуваннями яких зазнала та зазнає державна економіка під час ворожої збройної агресії.

Для того, щоб перетворити іноземне інвестування на інструмент якісного впливу на національну економіку, в першу чергу потрібна модернізація законодавчої матеріальної бази. На мій погляд, до теперішнього часу, шлях розвитку законодавства про іноземні інвестиції був обумовлений необхідністю термінового реагування законодавця на зміну тих чи інших умов міжнародної економіки, з одного боку такі швидкі перетворення є логічними з огляду на саму сутність поняття економіки, якій притаманний постійний розвиток науково-технічного потенціалу, що спричиняє появу нових технологічних рішень, механізмів, та суб'єктів що їх реалізують. Такий невпинний розвиток ускладнює процес становлення законодавчої бази, оскільки відсутня можливість передбачити появу нових технологій та явищ, а отже на законодавця лягає обов'язок постійно тримати руку "на пульсі"

світових змін і відображати їх, зокрема, через модернізацію законодавства. Проте, нормативна база не може існувати без впровадження відповідних органів державної влади, головним функціоналом яких буде догляд за дотриманням норм законодавства, та звісно застосування санкцій у випадках виявлення порушень та маніпуляцій з боку суб'єктів. Ефективність роботи законодавчої бази на сучасному етапі має полягати у фокусуванні уваги на правовому режимі діяльності суб'єктів інвестиційної діяльності, запровадженні кола регулюючих органів, наділених відповідними повноваженнями, та визначенні пріоритетних напрямків та стимулів для залучення таких інвестицій, що має відповідати державній стратегії, перетворення іноземних інвестицій на інструмент побудови нової економіки - високоефективної, висококонкурентної, здатної бути базою для вирішення соціальних та в першу чергу безпекових функцій держави.

На сучасному етапі наявне законодавство не окреслює чітке коло особливо актуальних об'єктів для інвестування, з метою сприяння відбудові стратегічно важливих промислових комплексів, відновленню аграрного потенціалу країни, який зазнав руйнувань у зв'язку із збройною агресією. Особливо важливо звернути увагу на територіальний аспект, з огляду на розташування низки промислових центрів у безпосередній близькості до території ведення активних бойових дій, або на тих територіях, що є тимчасово окупованими. У відповідності до цього актуальним може стати повернення до законодавства про спеціальні економічні зони, метою якого якраз було впровадження на відповідних територіях пріоритетного розвитку спеціального режиму інвестиційної діяльності та залучення інвестицій у пріоритетні галузі. Важливого значення набуває недопущення реалізації суб'єктами інвестиційної діяльності своїх функцій, що переслідують іншу мету, окрім добросовісної господарської діяльності з метою отримання позитивного впливу на об'єкт інвестування зокрема, і на державну економіку в цілому.

Визначення кола пріоритетних об'єктів та напрямів для іноземного інвестування звісно не може охопити весь обсяг об'єктів, що постраждали від руйнувань, а отже поза зоною

пріоритетів залишиться низька “менших” підприємств, які поодинці не входять до числа стратегічно важливих, проте разом становлять велику частку, яка звісно впливає на стан економіки України. Відтак, для підтримки малих та середніх підприємств, та забезпечення їх збереження, і подальшого функціонування на засадах добросовісної господарської діяльності, необхідний розвиток державної політики в сфері фінансової підтримки малого та середнього бізнесу. В цілому ж, не варто забувати і про негативний досвід, коли інвестування відбувається з метою монополізації ринків, для ведення діяльності яке шкодить економічній безпеці країни, або ж супроводжується тіньовим виводом коштів за межу України, в такому випадку інвестування суперечить головній меті, а саме побудові високоефективної національної економіки, та використання інвестицій як інструменту відновлення промислового та аграрного потенціалу держави.

Таким чином, інвестиційне законодавство потребує значного оновлення з огляду на головну мету та державну стратегію з урахуванням міжнародного досвіду у сфері іноземного інвестування, насамперед у питаннях визначення кола суб’єктів що мають право здійснювати інвестування, виділення пріоритетних напрямів залучення інвестицій та забезпечення державного контролю за веденням такої діяльності, для унеможливлення здійснення інвестування з порушенням чинних норм законодавства, та особливо з метою тіньового виведення національних інвестицій з України та використання коштів в спосіб, що не відповідає головній цілі, а саме побудові нової економіки з використанням сучасних технологій та знань, для забезпечення становлення системи яка стане бази для укріплення державного та економічного суверенітету України.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент, завідувач кафедри господарського права Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого Задихайло Дмитро.

Канівець Сергій,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції, 4 курс, 7 група

«ЗЕЛЕНА ЕНЕРГЕТИКА» ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ СТІЙКОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Під традиційною енергетикою розуміють галузь, що виробляє енергію шляхом використання невідновлюваних природних ресурсів.

Використання викопних енергоресурсів, таких як вугілля та нафта, що узагальнено терміном «традиційні джерела енергії», характеризується вираженим негативним впливом. Продукти їхнього спалювання не лише забруднюють навколишнє середовище, а й безпосередньо шкодять здоров'ю людей, що дозволяє класифікувати ці джерела енергії як екологічно небезпечні.

На противагу традиційній, «зелена енергетика» об'єднує технології, розроблені для мінімізації впливу на довкілля, зокрема для скорочення викидів парникових газів. Основою для цієї галузі слугують відновлювані та практично невичерпні ресурси, такі як сонячне світло, енергія вітру, водних потоків та геотермальне тепло.

Загальновизнано, що «зелена енергія» має суттєві екологічні переваги порівняно з традиційними джерелами, що базуються на викопному паливі. Її використання значно зменшує рівень забруднення повітря та води, на відміну від спалювання вугілля, нафти чи газу. Ключова перевага відновлюваних джерел, таких як сонце, вітер і вода, полягає у відсутності викидів діоксиду вуглецю (CO_2). Саме цей газ є основним чинником зміни клімату, що призводить до таких катастрофічних наслідків, як посухи, повені, лісові пожежі, втрата біорізноманіття та загострення ризиків для здоров'я людей.

Перехід енергетики на чисті та безпечні відновлювані джерела (ВДЕ) є багатогранним процесом із низкою позитивних наслідків. *По-перше*, він сприяє збереженню невідновлюваних

запасів викопного палива, продовжуючи термін їх можливого використання. *По-друге*, що є критично важливим, він уповільнює темпи зміни клімату, адже ВДЕ залишають мінімальний вуглецевий слід і, як наслідок, зменшують кількість кліматично обумовлених несприятливих явищ. Нарешті, такий перехід безпосередньо впливає на якість життя населення: скорочення шкідливих викидів в атмосферу, за оцінками експертів, здатне зберегти до 7 мільйонів людських життів щорічно.

Повномасштабне вторгнення рф в Україну стало каталізатором для переосмислення політики енергетичної безпеки. Воно викрило глибокі ризики, пов'язані із залежністю від російських викопних палив, та значно прискорило необхідність диверсифікації енергопостачання шляхом переходу на відновлювані джерела енергії (ВДЕ).

Напередодні повномасштабної війни потенціал України у сфері ВДЕ був достатньо високим, щоб значно скоротити залежність від російських енергоносіїв. Про це свідчать її високі позиції в міжнародних рейтингах: входження до ТОП-10 світу за динамікою розвитку галузі у 2019 році та до ТОП-5 Європи у секторі сонячної енергетики у 2020-му.

Станом на 2021 рік провідні позиції за загальною встановленою потужністю об'єктів ВДЕ в Україні посідали Дніпропетровська, Херсонська та Запорізька області. Таке лідерство південних та південно-східних регіонів є закономірним, оскільки саме ці території мають найсприятливіші природні умови для розвитку сонячної та вітрової генерації.

Географічне розташування значної частини об'єктів ВДЕ на півдні та південному сході України зумовило їхню високу вразливість в умовах війни. Оскільки саме ці регіони стали ареною інтенсивних бойових дій, розташовані там сонячні та вітрові електростанції зазнали систематичних атак з боку російських окупаційних військ. Це призвело до того, що багато об'єктів відновлюваної генерації отримали значні пошкодження або були повністю зруйновані.

За оцінками Української вітроенергетичної асоціації, сектор вітроенергетики зазнав критичних втрат: загалом виведено з експлуатації три чверті (75%) потужностей, повністю зруйновано

п'ять турбін на Херсонщині та зупинено станції на Запоріжжі. Схожа ситуація спостерігається і в секторі біоенергетики, де припинили генерацію станції на Донеччині. На цьому тлі неушкодженими залишаються лише об'єкти малої гідроенергетики, що пояснюється їхньою концентрацією в безпечніших західних областях.

Повномасштабне вторгнення зупинило реалізацію запланованих на 2022 рік проектів з будівництва ВЕС, які вже мали дозволи, договори за «зеленим» тарифом та частково завезене обладнання.

Розвиток відновлюваних джерел енергії відіграє ключову роль у зміцненні енергетичної незалежності України. До повномасштабного вторгнення цей сектор демонстрував стрімке зростання, нарощуючи потужності та залучаючи як вітчизняні, так і закордонні інвестиції. Однак війна створила системну кризу, що поставила під загрозу його подальший розвиток. Серед головних викликів – фізичне руйнування та зупинка об'єктів, фінансова нестабільність, заморожування нових проектів та відсутність чіткої державної стратегії.

Подолання існуючих викликів та відновлення курсу на розбудову відновлюваної генерації є не просто можливістю, а стратегічним імперативом для України. Адже відновлення та подальший розвиток сектору ВДЕ є не лише питанням екології, а й фундаментальною умовою для того, щоб держава остаточно здобула енергетичну незалежність та посилила свій суверенітет.

Війна трансформувала "зелену" енергетику з екологічної ініціативи на фундаментальну основу національної безпеки України. Доктрина енергетичної стійкості, що народжується в горнилі війни, базується на принципах децентралізації, гнучкості та енергетичної демократії.

Перехід до розподіленої генерації – це не просто технологічна зміна, а глибока трансформація, що робить країну сильнішою та стійкішою до будь-яких майбутніх загроз. Це втілення принципу «Build Back Better» («Відбудувати краще, ніж було»), де повоєнне відновлення стає можливістю побудувати нову, сучасну, безпечну та енергетично незалежну європейську

державу. В новій реальності стійка енергетика стала невід'ємною частиною самого поняття державного суверенітету.

Список використаних джерел:

1. Михайлова Л., Семенишина, І., & Шпатакова, О. Зелена енергетика як чинник енергетичної незалежності україни. Журнал «Економіка та суспільство», 2023. - Випуск №47.
2. Мельник Л., Карінцева О., Пархоменко Д., Кубатко О., Завдов'єва Ю. Еколого-економічні аспекти переходу України на «зелену» енергетику в умовах воєнного стану. Київський економічний науковий журнал. – 2025.- Випуск №8. – С. 173-182.
3. Шабала О., Матійчук Л. Біоенергетичний потенціал України: тенденції розвитку в умовах воєнного стану. Збірник наукових праць «Економічний простір». – 2023.- Випуск №183. – С. 31-36.
4. Про розрахунки з виробниками за «зеленим» тарифом: Наказ Міністерства енергетики України № 206 від 15.06. 2022 р. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0692-22#Text .
5. «Зелене» повоєнне відновлення України: візія та моделі. Аналітична записка. – Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» (2022).
6. К. Криницький, Д. Сакалюк, М. Лук'яник, О. Савицький, М. Лук'янова, Ю. Усенко, О. Кисіль, А. Конеченков, О. Карпенко, Ш. Берні. Путівник: рішення для «зеленого» енергетичного відновлення громад: експертні думки. Коротка версія. м. Київ – ГО Greenpeace, 2024. – 42 с.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шинкарьов Олег.

Івашковський Антон,
Одеський державний університет
внутрішніх справ,
факультет підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України, 2 курс, 203 взвод

МЕХАНІЗМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАБІЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується надзвичайно складними умовами, зумовленими збройною агресією російської федерації проти України. Унаслідок цих подій держава перебуває в умовах дії особливого правового

режиму воєнного стану, що потребує посилення зусиль у сфері забезпечення національної безпеки, консолідації суспільства та підтримання правопорядку. Держава-агресорка, використовуючи військові, політичні та інформаційно-психологічні засоби впливу, прагне дестабілізувати внутрішню ситуацію в Україні, посіяти недовіру до державних інституцій і зруйнувати суспільну єдність шляхом розповсюдження дезінформації та пропаганди.

У цьому контексті особливого значення набуває питання збереження національної єдності, що виступає важливою передумовою стійкості держави у протидії зовнішнім загрозам. Єдність українського народу слід розглядати як стан суспільної згуртованості, цілісності та взаєморозуміння між представниками різних національностей, культур і соціальних груп, які спільно усвідомлюють свою належність до єдиної політичної нації. Саме формування та підтримання такого стану є необхідною умовою ефективного функціонування державних інституцій, зокрема органів сектору безпеки й оборони, серед яких важливе місце посідає Служба безпеки України.

Відповідно, пріоритетним напрямком діяльності держави у реаліях сьогодення є збереження національної єдності. У свою чергу, уповноважені органи влади діють з метою координації зусиль, спрямованих на зміцнення згуртованості суспільства, протидію інформаційним загрозам та підтримку української ідентичності, що є основою для стабільності держави в умовах війни [1, с. 81–83]. Зокрема, 3 грудня 2024 року на базі ліквідованого Міністерства реінтеграції тимчасово окупованих територій створено – Міністерство національної єдності, основним завданням якого є збереження і розвиток української ідентичності, просування національних наративів та протидія російській дезінформації.

Ще одним важливим напрямом є підтримка з боку громадянського суспільства. Так, в Україні активно діють волонтерські організації, які не лише надають гуманітарну допомогу, а й сприяють об’єднанню людей навколо спільної мети – захисту держави. Волонтерський рух став символом єдності українців, адже люди різних професій, віку та соціального статусу об’єднуються для підтримки Збройних Сил України, переселенців

та інших громадян, які постраждали від війни. Держава, у свою чергу, підтримує ці ініціативи через грантові програми та створення платформ для координації їхньої діяльності [2, с. 286].

Важливо зауважити, що освіта також відіграє важливу роль у формуванні національної єдності. Впровадження у навчальні програми предметів, які популяризують українську історію, культуру та мову, сприяє вихованню патріотизму серед молоді. У воєнний час особлива увага приділяється протидії дезінформації через медіаграмотність. Зокрема, курси з медіаграмотності, які проводяться як у школах, так і для дорослого населення, допомагають українцям розпізнавати фейкові новини та маніпулятивні наративи, що поширює агресор.

Політика держави у сфері культури є ще одним інструментом зміцнення єдності. Зокрема, проведення культурних заходів, таких як фестивалі, концерти, виставки, спрямовані на популяризацію української культури, сприяє не лише внутрішній консолідації, а й підвищенню підтримки України на міжнародній арені. Наприклад, організація виставок українського мистецтва за кордоном чи підтримка кінематографу, який розповідає про боротьбу українців, допомагає формувати позитивний імідж України та об'єднує діаспору з громадянським суспільством в Україні. Держава відіграє ключову роль у координації всіх цих механізмів.

Окрім цього, важливим є залучення до співпраці міжнародних партнерів. Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями, такими як UNESCO чи ОБСЄ, для обміну досвідом у сфері протидії дезінформації та підтримки культурної ідентичності. Такі партнерства дозволяють не лише отримувати фінансову та експертну підтримку, а й ділитися українським досвідом боротьби за єдність у складних умовах війни. Незважаючи на значні зусилля, перед Україною стоять серйозні виклики. Одним із них є вплив російської пропаганди, яка намагається розколоти суспільство, використовуючи мовні, релігійні чи регіональні відмінності. Для подолання цього виклику необхідно посилювати міжрегіональний діалог, створюючи платформи для спілкування між представниками різних громад. Наприклад, організація форумів, де представники сходу, заходу,

півночі та півдня України можуть обмінюватися думками, сприяє зменшенню стереотипів і зміцненню взаєморозуміння [3, с. 81].

Таким чином, збереження національної єдності є ключовим аспектом для забезпечення стабільності України в умовах воєнного стану. Механізми, які застосовує держава, такі як інформаційна політика, підтримка громадянського суспільства, освіта та культурна дипломатія, дозволяють ефективно протидіяти спробам агресора дестабілізувати суспільство. Створення Міністерства національної єдності стало важливим кроком у координації цих зусиль. Подальший розвиток цих механізмів, а також подолання наявних викликів, сприятиме зміцненню згуртованості українського народу та забезпеченню стабільності держави.

Список використаних джерел:

1. Мураховська Т.Є. Єдність народу – його сила. *Міжкафедральний круглий стіл до Дня Соборності України* : зб. матеріалів., 20 січ. 2017 р. Харків: ХНУВС,2017.С.81–83.URL:
https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/20_01_2017/pdf/20.pdf

2. Пархоменко-Куцевіл О. Проблеми забезпечення національної безпеки в умовах воєнного часу. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування».* 2023. № 3. С. 285–297. DOI: https://doi.org/10.32782/2786-5681-2023-3.19

3. Лемак О.В. Національна самосвідомість як найбільш пріоритетний об'єкт забезпечення національної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право.* 2024. № 86 (1). С. 78–89. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.11

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ Мирза Світлана.

Гуменюк Юлія
Хмельницький університет управління і права імені Леоніда Юзькова, юридичний факультет, 3 курс

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНИЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Принцип верховенства права – це один із основоположних конституційних принципів, який закріплений у ст. 8 Конституції

України, та який зобов'язує державні органи діяти в межах і на підставі закону [1].

У мирний час цей принцип реалізується через прозоре правотворення, незалежні суди, та ефективний доступ до правосуддя.

Умови надзвичайних ситуацій, серед яких воєнний стан, надзвичайний стан, правовий режим тимчасово окупованих територій та інші тимчасові обмеження, створюють комплекс викликів, які ускладнюють ефективну реалізацію принципу верховенства права, зокрема в адміністративному судочинстві.

У воєнний або надзвичайний стан значна частина території може бути небезпечна або тимчасово окупована, суди можуть бути обмежені, а мешканці – переміщені. Це породжує проблему реального доступу громадян і організацій до адміністративного судочинства (подача позовів, участь у засіданнях, отримання судових рішень). Між тим, міжнародні стандарти та національні зобов'язання вимагають мінімізації обмежень права на доступ до правосуддя навіть під час надзвичайних обставин.

У ч. 2 ст. 12^2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» зазначено, що повноваження судів, органів та установ системи правосуддя в умовах правового режиму не можуть бути обмежені [2]. Аналогічна норма міститься і в Законі України «Про правовий режим надзвичайного стану» у ст. 31. Зазначено, що введення будь-яких скорочених або прискорених форм судочинства забороняється [3].

Закони про воєнний/надзвичайний стан прямо передбачають можливість тимчасового обмеження прав (пересування, доступ до інформації тощо). Це ускладнює реалізацію адміністративно-правових вимог (наприклад, оскарження рішень військових адміністрацій, обмежений доступ до публічних реєстрів, збір доказів). Існує ризик, що обмеження стають надто широкими або непропорційними, що підриває верховенство права.

У кризові періоди збільшується ризик адміністративного, політичного чи інформаційного тиску на суди (включаючи адміністративні суди), особливо при наданні розширених повноважень військовим і тимчасовим адміністраціям. Це може відбуватися у формі надмірних формальних вимог, втручання у кадрові питання, обмеження ресурсів судів, переведення суддів тощо.

Підрив незалежності суддів безпосередньо впливає на реалізацію верховенства права.

Проблеми реалізації принципу верховенства права в адміністративному судочинстві особливо проявляються в умовах дії воєнного стану. Відповідно до п.5 ч.1 ст. 236 Кодексу адміністративного судочинства України суд зобов'язаний зупинити провадження у справі, якщо одна із сторін перебуває у складі Збройних Сил України [4]. У справі №852/2а-2/24 суд зупинив розгляд через мобілізацію відповідача. Верховний Суд підтвердив правомірність такого рішення, але наголосив, що зупинення не повинно бути формальним, адже тривале блокування процесу може порушувати право на справедливий суд і доступ до правосуддя [5]. Це приклад того, як у спеціальних правових режимах важливо дотримуватись балансу між вимогами безпеки та принципом верховенства права.

Важливо пам'ятати, що саме адміністративне судочинство у період дії спеціальних правових режимів виконує особливу роль – воно виступає гарантом контролю за законністю дій органів публічної влади в умовах, коли їхні повноваження істотно розширюються. Саме адміністративні суди мають забезпечувати, щоб навіть у воєнний чи надзвичайний стан рішення органів державної влади, військових адміністрацій чи посадових осіб залишалися правомірними, обґрунтованими та пропорційними. Збереження судового контролю за діяльністю влади в умовах кризи є не лише юридичною вимогою, а й індикатором демократичності держави, яка не відмовляється від правових стандартів навіть у найскладніших обставинах.

Саме тому подальший розвиток адміністративної юстиції має бути спрямований на зміцнення гарантій судового контролю, удосконалення процедур електронного правосуддя, забезпечення стабільності правових позицій судів і підтримку незалежності суддівського корпусу. Лише послідовне дотримання цих засад дозволить Україні зберегти довіру громадян до судової системи та підтвердити, що принцип верховенства права є не гаслом, а реальною основою функціонування держави навіть у часи спеціальних правових режимів.

Отже, забезпечення дії принципу верховенства права в адміністративному судочинстві під час спеціальних правових режимів

потребує гнучкого, але водночас правового підходу, який поєднує дотримання процесуальних гарантій із врахуванням реалій правового режиму. Це передбачає вдосконалення законодавчого регулювання дистанційного судочинства, зміцнення незалежності суддів та єдності судової практики. Лише за таких умов верховенство права залишатиметься не декларацією, а реальним інструментом захисту прав людини навіть у періоди кризи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 19.10.2025).
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 №389-VIII: станом на 14 трав. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 19.10.2025).
3. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 № 1550-III : станом на 18 трав. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text (дата звернення: 19.10.2025).
4. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV : станом на 8 серп. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text (дата звернення: 19.10.2025).
5. Постанова Верховного Суд. Касаційного адміністративного суду від 25.07.2024 у справі № 852/2а-2/24. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/120609517 (дата звернення: 19.10.2025).

Науковий керівник: доктор філософії, доцент кафедри конституційного, адміністративного і фінансового права Хмельницького університету управління і права імені Леоніда Юзькова Владовська Катерина.

Маслякова Єлизавета,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції, 4 курс

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПІСЛЯВОЄННОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ІНСТРУМЕНТИ ВІДНОВЛЕННЯ ДОВКІЛЛЯ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України спричинила масштабну екологічну катастрофу, що охоплює мільйони гектарів забруднених земель, знищені ліси,

акваторії, критичні об'єкти водопостачання та унікальні екосистеми. Завдана шкода довкіллю створює довгострокові загрози, що виходять за межі України. Тому екологічна відбудова є ключовою складовою загального плану відновлення держави. У час воєнного стану екологічна безпека держави знаходиться під серйозною загрозою, тому її забезпечення стає одним із найважливіших завдань. Військова агресія рф проти України наблизила людство до екологічної катастрофи. Довкілля виступає безмовною жертвою цієї агресії. Екотероризм має бути покараний. Відновлення довкілля після негативного впливу збройної агресії рф проти України є важливим пріоритетом державної екологічної політики [1].

Післявоєнна відбудова України неможлива без відновлення природного середовища, адже стійкий розвиток держави має ґрунтуватися на збереженні природних ресурсів і гарантуванні права людини на безпечне довкілля. Саме тому, як на мене, створення ефективних правових механізмів екологічної відбудови є ключовим завданням держави та міжнародної спільноти. Екологічна відбудова своїм існуванням вимагає розробки та впровадження комплексних правових механізмів, які діятимуть на двох взаємопов'язаних рівнях. Перший рівень – це міжнародно-правовий, на якому має відбуватись забезпечення ефективного притягнення держави-агресора до відповідальності та стягнення повної компенсації за завдані збитки. Другий – це, безумовно, національний, що передбачає створення інституційної та законодавчої бази для якісної оцінки, моніторингу та фізичного відновлення довкілля за принципами сталого розвитку.

Міжнародне право встановлює низку фундаментальних принципів, що регулюють відповідальність держав за шкоду, заподіяну навколишньому природному середовищу під час збройних конфліктів. Положення Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів 1977 року, наприклад, забороняють застосування методів ведення війни, які спричиняють надмірні, широкомасштабні чи довготривалі збитки природному середовищу.

Принцип «не заподіяння шкоди навколишньому середовищу за межами національної юрисдикції», який передбачено

Стокгольмською Декларацією 1972 р. Всесвітньої Хартії природи, Декларацією Ріо-де-Жанейро 1992 року, означає вимогу до держав забезпечувати, щоб діяльність, яка ведеться під їх юрисдикцією або контролем, не завдавала шкоди навколишньому середовищу інших держав або районів. При цьому навіть наявність збройного конфлікту не звільняє сторони від виконання цієї вимоги. Якби цей інститут отримав розвиток і була чутлива шкала оцінки заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу, то це забезпечило б проведення відповідної екологічної політики кожної держави [2].

Більш докладно принципи та правила відповідальності держав-учасниць міжнародних збройних конфліктів за шкоду, завдану навколишньому природному середовищу, висвітлюються у Резолюції Ради безпеки ООН 687 (1991), яка вважається знаковим та найбільш масштабним міжнародно-правовим документом, який закріпив визначені спеціальною Компенсаційною комісією ООН умови відшкодування Іраком шкоди за вторгнення та окупації Кувейту, що включало й шкоду навколишньому природному середовищу [3].

Згідно з «Проектом статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння», держава, яка вчинила агресію, зобов'язана здійснити повне відшкодування заподіяної шкоди (реституція, компенсація, сатисфакція). Для України ключовим є створення спеціального міжнародного компенсаційного механізму. У травні 2023 року при Раді Європи створено Міжнародний Реєстр збитків, завданих агресією російською федерацією проти України. Цей орган акумулює заяви про збитки, у тому числі щодо втрат природного характеру, і є першим етапом створення міжнародного компенсаційного трибуналу.

Поряд із міжнародними механізмами, важливе значення має формування національної системи правових засад екологічної відбудови, основу якої складають положення Конституції України.

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів розробило Методику визначення шкоди, заподіяної об'єктам природно-заповідного фонду, Методику розрахунку збитків лісовому фонду та порядок фіксації воєнних екологічних злочинів. Такі документи дозволяють державі формувати доказову базу для майбутніх позовів проти агресора. Важливу роль відіграє Державна

екологічна інспекція, яка проводить обстеження та визначає масштаби забруднення і розмір збитків. Дані, зібрані в результаті таких перевірок, вносяться до спеціальних реєстрів пошкоджень, які мають бути інтегровані з міжнародним Реєстром збитків Ради Європи.

Національна екологічна політика, що вибудовується на європейських стандартах, має бути чітко інтегрована до процесу повоєнного відновлення. Держава повинна розробити відповідну загальну стратегію, що охоплює весь спектр дотримання законодавства в природоохоронній сфері у період воєнного стану. На сьогодні немає дієвого механізму в сфері міжнародного співробітництва щодо екологічного тероризму. Правова сторона дозволяє оцінити інформацію з боку допустимості використання її джерел і отриманих у ній відомостей у кримінальному провадженні, визначити чи є вона доказовою, отримана вона процесуальним чи оперативним шляхом, й відповідно чи можливо її використовувати як доказ [4].

Крім того, держава створює національні інституційні та фінансові інструменти для екологічного відновлення. В Україні діє платформа «ЕкоЗагроза» та чатбот Державної екологічної інспекції України «Екошкода», де можна повідомити про наслідки воєнних дій для навколишнього середовища. Пріоритетом подальшого фінансування, звісно є відновлення лісів, очищення водойм, рекультивація зруйнованих земель, ліквідація екологічно небезпечних відходів і відновлення природно-заповідних територій [5].

Отже, повномасштабна військова агресія рф призвела до безпрецедентної екологічної катастрофи. Екологічна відбудова є невід'ємним пріоритетом державної політики та ключовою умовою стійкого повоєнного відновлення України на засадах європейського «зеленого курсу» та сталого розвитку. Успішна відбудова вимагає консолідації зусиль: від міжнародного співтовариства — у сфері компенсації та справедливості, а від України — у сфері системної відбудови, інтегрованої із європейськими стандартами екологічної безпеки.

Список використаних джерел:

1 Ковтун О.М. Забезпечення екологічної безпеки України в умовах воєнного стану: зміна пріоритетів. Еколого-правова безпека суверенної держави в умовах

воєнного стану: матеріали наук.-практ. онлайн-конференції (Харків, 8 груд. 2022 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана; МОН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. екол. права, Каф. права Європ. Союзу, Рада молодих вчених. Харків: Право, 2022. С. 87–91.
2 Інтернет-ресурс
https://stud.com.ua/57340/ekologiya/printsipi_mizhnarodnogo_prava_navkolishnogo_seredovischa
3 Стрілець І. Ю. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування, 2023
4 Білоконь М.В. Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: 48 Актуальні проблеми розвитку українського суспільства, № 2 2023
5 Інтернет-ресурс https://rubryka.com/blog/eko-vidnovlennya/

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шинкарьов Олег.

Форманчук Андрій,
Одеський державний університет внутрішніх справ,
факультет підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України
курсант, 3 курс, 308-й навчальний взвод

ПОРУШЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Проблема порушення прав і свобод людини на тимчасово окупованих територіях сьогодні є однією з найгостріших у сучасному світі. Особливо важливого значення вона набула після початку повномасштабної збройної агресії росії проти України. У XXI столітті, коли міжнародне співтовариство декларує відданість принципам гуманізму, верховенства права та поваги до людської гідності, ми стали свідками численних злочинів, що порушують основоположні права і свободи людини та супроводжують окупацію українських територій. Порушення основоположних прав людини на тимчасово окупованих територіях України стали системним явищем, яке має всі ознаки воєнних злочинів і злочинів проти людяності.

Проблематика порушення прав і свобод людини на тимчасово окупованих територіях висвітлювалась в працях низки науковців, серед яких К.В. Бортняк, О.О. Бортник, А.В. Герич, А.Й. Герич, К.В. Громовенко, А.А. Заяць, К.В. Катеринчук Р.С. Мкртчян, А.І. Ткачук та інші. Їхні дослідження мають важливе теоретичне та практичне значення для формування сучасного розуміння проблеми порушення прав і свобод людини на тимчасово окупованих територіях.

Досліджуючи питання порушення прав людини на тимчасово окупованих територіях, потрібно почати з 2014 року, а саме окупації Автономної Республіки Крим. У справах, що стосуються порушень прав людини під час окупації українських територій, першочергове значення мають скарги, подані Україною проти російської федерації до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Україна подала низку скарг, посилаючись на порушення положень Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема: статтю 2 (право на життя), статтю 3 (заборона нелюдського поводження та катування), статтю 5 (право на свободу та безпеку), статтю 6 (право на справедливий суд), статтю 8 (право на повагу до приватного життя), статтю 9 (свобода релігії), статтю 10 (свобода вираження поглядів) та статтю 11 (свобода зібрань) та порушення статті 14 (заборона дискримінації) [1].

Аналізуючи проблему порушення прав людини на тимчасово окупованих територіях на теперішній час, після повномасштабного вторгнення 24.02.2022, потрібно зазначити, що з перших днів окупації українських міст і сіл російські військові почали масові репресії проти цивільного населення. Людей викрадали, катували, утримували в нелюдських умовах, розстрілювали без суду і слідства. Упродовж звітного періоду Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) задокументувало численні випадки катувань і жорстокого поводження з цивільними особами, які перебували під вартою на тимчасово окупованих територіях України. Було проведено конфіденційні інтерв'ю з 21 цивільною особою (14 чоловіків і 7 жінок), з яких 19 повідомили про застосування катувань або інших нелюдських методів під час утримання [2, с. 12]. Після аналізу звіту УВКПЛ можна

констатувати, що зазначені порушення охоплюють низку положень Загальної декларації прав людини, закріпленої Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році та інших міжнародних документів, що стосуються прав людини. Задокументовані факти жорстокого поводження свідчать про порушення статті 3, що гарантує право на життя, свободу та особисту недоторканість. Застосування катувань і нелюдських умов утримання посягає на фізичну цілісність людини. Порушення статті 4 проявляється у випадках примусової праці чи підневільного становища, що можна вважати сучасним проявом рабства. Особливо грубо порушено статтю 5, яка забороняє катування та нелюдське або принижуюче гідність поводження. Фіксується також порушення стаття 13, котра стосується свободи пересування, та низки інших порушень викликаних діями російських військ на тимчасово окупованих територіях.

Окрім цього, говорячи про порушення прав і свобод людини на тимчасово окупованих територіях не можна не згадати про право на освіту, яке гарантоване ст. 53 Конституції України, адже в місцях тимчасово окупованих російськими військами забезпечити це право неможливо, за даними ЮНІСЕФ, війна перервала освіту для мільйонів маленьких українців, а багато дітей нині відчувають наслідки війни [3, с. 7-8]. Ще одним прикладом порушенням російськими військами прав і свобод людини на тимчасово окупованих територіях є порушення права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання закріплені в ст. 33 Конституції України. Звісно, в умовах воєнного стану дане право може буте обмежене в встановленому законом порядку - це зазначено в Указі президента «Про введення воєнного стану в Україні», а саме в ч.3 «У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України» - це зроблено з метою забезпечення безпеки населення та обороноздатності держави [4]. Водночас унаслідок збройної агресії ці права були грубо порушені: російські війська окупували частину територій, блокували населені пункти, руйнували транспортну інфраструктуру та примусово переміщували цивільне населення.

Такі дії є беззаперечним доказом воєнних злочинів, що суперечать усім міжнародним та національним нормам права.

З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну слідчі Національної поліції України розпочали 172 691 кримінальних проваджень за фактами вчинення на території України злочинів військовослужбовцями збройних сил російської федерації та їхніми пособниками. З них: 155 936 – за ст. 438 ККУ (Воєнні злочини); 9 368 – за ст. 110 ККУ (посягання на територіальну цілісність і недоторканість України); 4 577 – за ст.111-1 ККУ (колабораційна діяльність); 414 – за ст.111 ККУ (Державна зрада) та ін [5].

Міжнародна спільнота не залишилася осторонь цих подій. Міжнародний кримінальний суд у Гаазі розпочав розслідування злочинів, скоєних на території України. Суд визнав юрисдикцію щодо злочинів, що підпадають під дію Римського статуту, навіть попри те, що росія не є його учасницею. У березні 2023 року Міжнародний кримінальний суд видав ордер на арешт президента росії Володимира путіна та уповноваженої з прав дитини Марії львової-бєлової за незаконне переміщення та депортацію українських дітей. Цей крок став історичним прецедентом і продемонстрував готовність міжнародних інституцій притягнути до відповідальності навіть найвищих посадовців держави-агресора.

Розслідування триває і сьогодні. Українські та міжнародні прокурори, представники Міжнародної комісії ООН, організації Нагляд за правами людини, Міжнародна амністія та інші правозахисні структури збирають докази злочинів, опитують свідків, документують місця масових поховань, знищених населених пунктів і тортурних камер. На тимчасово окупованих територіях, де досі тривають бойові дії або встановлено тимчасову адміністрацію, правозахисникам важко отримати доступ, однак зібрані свідчення вже формують величезну доказову базу, яка стане основою майбутніх судових процесів.

Проблема порушення прав і свобод людини на тимчасово окупованих територіях України є однією з найсерйозніших викликів сучасного світу. Події останніх років - зокрема окупація Криму у 2014 році та повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України з 2022 року - показали, що окупаційний

режим супроводжується системними та цілеспрямованими порушеннями прав і свобод людини. Отже, вирішення проблеми порушення прав і свобод людини на тимчасово окупованих територіях України потребує комплексного підходу - поєднання внутрішньодержавних реформ, міжнародної співпраці, ефективного правосуддя та невпинної фіксації воєнних злочинів.

Список використаних джерел:

1. Forthcoming Grand Chamber ruling in the case Ukraine v. Russia (re Crimea): Press Release. European Court of Human Rights. 2021. URL: https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-6901411-9265559&filename=Forthcoming+Grand+Chamber+ruling+in+the+case+Ukraine+v.+Russia+%28re+Crimea%29.pdf

2. Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні, 1 грудня 2024 – 31 травня 2025 року. Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини. 2025. 29 с. URL: https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2025-08/2025-07-24%20OHCHR%2042nd%20periodic%20report%20on%20Ukraine%20UKR.pdf

3. Волошин С., Коба М. Захист прав людини на тимчасово окупованих територіях україни згідно міжнародних конвенцій. *Конституційне право, муніципальне право* : Науково-практ. конф. м. Полтава. 2023 р. С. 5-10.

4. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022. URL: https://www.president.gov.ua/ documents/642022-41397. (дата звернення 23.10.2025)

5. Злочини, вчинені військовими рф під час повномасштабного вторгнення в Україну. URL: https://cv.npu.gov.ua/news/zlochyny-vchyneni-viiskovymy-rf-pid-chas-povnomasshtabnoho-vtorhnennia-v-ukrainu-stanom-na-16092025 (станом на 16.09.2025).

Науковий керівник: к.ю.н., професор кафедри загальноправових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ Янчук Наталія.

Верховод Катерина,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції, 4 курс, 8 група

БЕЗПЕКА ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Війна – це не лише загибель людей, зруйновані міста й розбиті долі. Це ще й масштабна катастрофа для природи, наслідки якої ми відчуватимемо десятиліттями. Військові дії знищують екосистеми,

забруднюють ґрунт, повітря і воду, змінюють кліматичну рівновагу регіонів.

Аналіз екологічних норм про безпеку довкілля в умовах війни набуває значної актуалізації, оскільки війна виявляє слабкі місця екосистем, породжує нові екологічні загрози та робить забезпечення екологічної безпеки ще складнішим завданням.

Згідно зі статтею 16 Конституції України, забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги є одним з основних обов'язків держави. Це не просто політична декларація – це конституційна норма, яка визначає напрям державної політики [1].

Під час воєнного стану пріоритети змінюються: держава зосереджується на обороні, і питання довкілля часто сприймаються як «другорядні». Та війна не звільняє державу від обов'язку гарантувати право людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля, закріплене у статті 50 Конституції України. Це право є невідчужуваним і не може бути обмежене навіть за надзвичайних умов [1].

У реальності, під час бойових дій важко дотримуватися цього балансу. Підриви промислових об'єктів, обстріли хімічних підприємств, пожежі на нафтобазах, знищення лісів, руйнування водних систем – усе це створює прямі загрози життю. Наприклад, підрив Каховської ГЕС у 2023 році спричинив одну з найбільших екологічних катастроф у Європі XXI століття: загинули тисячі тварин, зруйнувалися ґрунти, отруїлися водойми, а ці наслідки матимуть тривалий ефект.

Стаття 50 Конституції України наголошує, що кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена, проте в сьогоднішніх умовах потрібно зазначити, що дана стаття обмежується статтею 64 Конституції України яка встановлює окремі обмеження прав і свобод в умовах воєнного стану [1]. Тому, на сьогоднішній день можна з точністю сказати що право на безпечне довкілля є відносним.

Таким чином, хоча Конституція України і гарантує екологічну безпеку, в умовах війни держава часто не має можливості забезпечити її повною мірою. Це створює серйозну правову дилему – як зберегти життя людей, не знищуючи середовище їхнього існування?

Стаття 66 Конституції України покладає на кожного обов'язок не завдавати шкоди природі та відшкодовувати завдані збитки. Проте в умовах війни ці норми майже неможливо реалізувати, оскільки ведуться активні бойові дії [1].

Відповідно до статті 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» екологічна безпека – це стан, за яким попереджується погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей. Війна автоматично створює таку небезпеку, і тому виникають чисельні порушення екологічних прав громадян [3].

Захист навколишнього середовища в умовах збройних конфліктів регулюється нормами міжнародного гуманітарного права, які в свою чергу виступають одним із механізмів регулювання даних відносин. Відповідальність за заподіяння шкоди природному середовищу внаслідок воєнних дій у сучасному міжнародному правопорядку сформувалася за допомогою цілісної системи положень, які встановлюють обмеження та заборони.

Відповідно до пункту 3 статті 35 Додаткового протоколу I до Женевської конвенції 1949 року, встановлена заборона на використання таких методів і засобів ведення війни, які спрямовані на заподіяння масштабної, тривалої та серйозної шкоди природньому середовищу [4]. У цій нормі, закріплений спеціальний принцип, що стосується охорони довкілля під час збройних конфліктів. Цей підхід був розвинений у Конвенції про заборону або обмеження застосування певних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію 1980 року закріплене положення, яке прямо забороняє використання бойових запальних засобів проти лісів та інших зелених насаджень [5]. Проте, наразі впевнено можна сказати, що рф не виконує низку міжнародних зобов'язань, через що Україна стикається з численними проблемами, в тому числі екологічного характеру.

На практиці головною проблемою є фіксація екологічних злочинів і притягнення винних до відповідальності. Україна документує екологічні збитки, завдані агресором, але міжнародно-правові механізми поки що не забезпечують реальної компенсації. Екологічні злочини рідко розглядаються як самостійний вид воєнних

злочинів, хоча за своїми наслідками вони можуть бути не менш руйнівними.

Гострою проблемою сучасних міждержавних відносин є відповідальність держав за дії збройних сил, що завдали шкоду навколишньому середовищу, тому існує нагальна необхідність у створенні міжнародно-правових механізмів відшкодування завданої шкоди. Адже зруйноване довкілля — це не лише про рослинний та водний світ, це про наше право на життя. Тому притягнення агресора до відповідальності має включати і екологічну реституцію – відновлення навколишнього середовища.

Значним кроком є ратифікація Верховною Радою України 21 серпня 2024 року Римського статуту, відповідно до якого наша країна стала повноцінним членом Міжнародного кримінального суду [6]. Норми національного законодавства України, що передбачають відповідальність за екоцид та порушення правил ведення війни, можуть стати правовою основою для притягнення до відповідальності за екологічні злочини, вчинені рф.

В умовах війни держава вже вимушена адаптовувати екологічне законодавство до нинішніх реалій. Це передбачено Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період» від 15 березня 2022 року [2].

Цей закон спрощує ряд процедур – наприклад, проведення оцінки впливу на довкілля або екологічної експертизи, якщо йдеться про об’єкти критичної інфраструктури чи оборонного значення. Такі зміни були необхідні, щоб швидко реагувати на загрози, відновлювати житло, енергетичні об’єкти та транспорт [2].

Але це створює ризик зловживань у майбутньому, особливо у відбудовний період. Коли закінчиться війна, деякі забудовники можуть користуватися цими спрощеннями, ігноруючи екологічні стандарти. Це призведе до нових екологічних проблем – ерозії ґрунтів, забруднення води, неконтрольованого вирубування лісів.

На мою думку, держава вже зараз має створити систему екологічного моніторингу відбудови, щоб контроль за станом довкілля не припинився. У відновленні України не можна жертвувати природою заради швидкості. Бо екологічна стабільність – це частина національної безпеки, а не її альтернатива.

Безпека довкілля – це не абстрактна ідея для екологів, а реальний фронт боротьби за життя.

Кожен з нас має свій обов'язок перед довкіллям, навіть у дрібницях: не палити сміття, не забруднювати водойми, сортувати відходи.

Держава ж повинна не лише фіксувати збитки, а й діяти стратегічно: створити національний реєстр екологічних злочинів війни; запровадити програму екологічної реабілітації територій; залучити міжнародні фонди до відновлення природних ресурсів; навчити молодь екологічній відповідальності через освіту.

Бо турбота про довкілля – наш обов'язок.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 30.10.2025).
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період» від 15.03.2022 № 2132-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text (дата звернення 30.10.2025).
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#n606 (дата звернення: 30.10.2025).
4. Додатковий Протокол до Женевських конвенцій від 12 вересня1949 року, що стосується жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення 30.10.2025).
5. Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію від 10 жовтня 1980 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266#Text (дата звернення: 30.10.2025).
6. Закон України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» від 21 серпня 2024 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#Text (дата звернення: 30.10.2025).

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шинкарьов Олег.

Данько Оксана,
Хмельницький інститут ПрАТ
«ВНЗ Міжрегіональної Академії
управління персоналом», 2 курс магістратури

КОМУНІКАЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ПРОТИДІЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДОВІРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Аналіз комунікаційної діяльності органів публічної влади в умовах повномасштабної агресії в Україні є комплексною науковою проблемою. Він вимагає всебічного вивчення політико-правових рішень, механізмів інформаційної безпеки, психологічних аспектів впливу, а також ефективності міжнародної співпраці. Критична важливість розуміння цих факторів зумовлена необхідністю ефективного кризового управління комунікацією. Зокрема, С. Гайдученко та Б. Жуков [2] наголошують, що в сучасному суспільстві неможливо недооцінити вагомість інформації, а оскільки її поширення відбувається через засоби масової комунікації, взаємодія публічної влади з ними набуває особливого значення.

Криза, спричинена воєнним станом, вимагає перегляду класичних концепцій національної безпеки та функціоналу держави Категорія комунікаційна стійкість виступає як інституційна здатність органів публічної влади підтримувати незмінний та достовірний інформаційний потік, що є критичним для функціонування усіх інших державних систем. З погляду теорії державного управління, комунікаційна стійкість вказує на управління інформаційним капіталом нації, яке забезпечує внутрішню узгодженість суспільства [1, с. 26].

Комунікаційна стійкість публічної влади в умовах війни виступає як здатність ефективно протидіяти дезінформації, забезпечувати громадян правдивою інформацією та формувати суспільну довіру. Ця стійкість є критично важливою, оскільки вона допомагає зберігати стабільність, мобілізувати суспільство та протистояти інформаційним атакам ворога. Для досягнення цього публічна влада повинна використовувати прозорі та швидкі методи

комунікації, залучаючи різні канали для досягнення широкої аудиторії.

Комунікаційна стійкість безпосередньо пов'язана із забезпеченням інформаційного суверенітету тобто здатності держави захищати свій інформаційний простір від зовнішнього маніпулятивного впливу, який є невід'ємною частиною гібридної війни. Таким чином, комунікація під час війни перестає бути лише піаром чи інформуванням, а стає критичним елементом національної оборони [2].

В умовах тотальної війни, коли державна інфраструктура може бути зруйнована, соціальний контракт між владою та громадянами переходить у фазу кризової солідарності. Високий рівень довіри дозволяє владі ухвалювати складні та непопулярні рішення (обмеження прав, мобілізація, фіскальні зміни) без ризику соціальних протестів чи саботажу. Це забезпечує політичну стійкість уряду. Також довіра в кризу формується через чітке декларування дій та наслідків, компетентність та моральне лідерство. Цей досвід підтверджує розширення функціоналу та набуття нових ролей представниками публічного управління. Однак, критичним завданням для державних органів на місцях є системне навчання посадових осіб (старост, соціальних працівників тощо) практичних навичок комунікації, інформування та розпізнавання дезінформації.

Дезінформація в умовах воєнного стану є інструментом психологічного терору. Її основна мета деморалізація населення та підрив легітимності інститутів влади. Атаки можуть здійснюватися за двома основними напрямками, як: 1. Когнітивний вплив – це створення інформаційної невизначеності та перевантаження (Infodemic), що ускладнює громадянам відокремлення правди від вигадки.

2. Емоційний вплив – спрямований на запуск деструктивних емоцій (паніка, страх, гнів, взаємна підозра) з метою руйнування соціальних зв’язків та солідарності [3, с. 102-106].

Воєнний стан радикально змінив психологічний портрет ефективного публічного службовця органів влади. Комунікація тепер вимагає не лише знання процедур, а й стресостійкість та психологічну компетентність, що забезпечує здатність працювати в

умовах постійної небезпеки та ефективно взаємодіяти з травмованим населенням. Також оперативність та гнучкість, що покриває миттєву реакцію на запити, готовність працювати в ненормованому графіку та використовувати всі доступні канали (зокрема, соціальні мережі) для комунікації та ще етичну відповідальність, як жорстке дотримання комунікаційної етики, запобігання поширенню неперевіреної інформації та уникнення політизації чи маніпуляції [4, с. 19].

Успішний досвід протистояння агресору в інформаційному просторі має бути інституціолізований у поствоєнний період. Це означає законодавче закріплення тобто розробка правових норм, що чітко визначають повноваження державних органів у сфері інформаційного суверенітету, а також створення професійних, міжвідомчих та постійно діючих центрів кризової комунікації, які будуть інтегровані в систему Національної безпеки і зможуть працювати як у мирний час, так і в умовах нових криз (техногенних, екологічних, соціальних).

Для забезпечення довгострокової комунікаційної стійкості держава має зробити медіаграмотність обов'язковим та пріоритетним елементом громадянської освіти на всіх рівнях. Здатність громадян розпізнавати фейки та спеціальні інформаційно-психологічні операції є визначальною для оцінки медіаграмотності в умовах інформаційної війни. Отже, для забезпечення сталої та ефективної комунікації з населенням, державні органи активно мають впроваджувати програми медійної грамотності, спрямовані на підвищення навичок українців щодо розрізнення неправдивої інформації, а також запровадження обов'язкових курсів та регулярних тренінгів для державних службовців з питань виявлення маніпуляцій, фактчекінгу та захисту персональних даних [2].

Підсумовуючи, військовий конфлікт слід розглядати як каталізатор еволюції комунікаційної діяльності органів публічної влади, що відкриває простір для формування інноваційних комунікаційних екосистем та актуалізує потребу в нових цифрових та комунікаційних компетенціях. Отже, успішність комунікації органів публічної влади безпосередньо залежить від їхньої

здатності інтегруватися у нову систему обміну інформацією, що функціонує серед громадян.

Дослідження чинників, що впливають на комунікацію органів публічної влади під час військової агресії, є критично важливим для ефективного управління, безпеки та стабільності, а також для збереження довіри громадян до державних інституцій. Врахування цих факторів поглибить розуміння кризової комунікації та допоможе органам публічної влади краще підготуватися до майбутніх викликів, забезпечуючи населенню надійну та своєчасну інформаційну підтримку.

Список використаних джерел:

1. Гайдученко С.О., Жуков Б.С. Взаємодія органів публічної влади із засобами масової комунікації. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2019. № 14(1). С. 25-27.

2. Є. О. Івасюк. Фактори впливу на комунікацію органів публічної влади під час повномасштабної війни в Україні. Публічне управління та митне адміністрування: науковий збірник. Дніпро: Видавничий дім «Гельветика», 2024. № 2 (41). 84 с.

3. Орел О.В., Мідіна А.С., Євтушенко І.В. Інформаційна безпека як системоутворюючий елемент моделі забезпечення національної безпеки України, Харків.: Честь і закон, 2022. № 4 (83). С. 101-110.

4. Третяк О.А. Політичні інститути, владні відносини, політичні комунікації та політичні трансформації: контексти взаємодії в класичному поняттєвому просторі публічної сфери політики. Epistemological studies in philosophy, social and political sciences. 2023.

Науковий керівник: доктор філософії в галузі права, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональної Академії управління персоналом» Авсієвич Алла.

Дорошко Данило,
Одеський державний університет
внутрішніх справ,
факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України,
курсант, 2 курс, 203 взвод

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Національно-патріотичне виховання молоді у сучасних умовах набуває особливого значення. Україна сьогодні переживає один із найскладніших і водночас найважливіших етапів свого розвитку, коли на перший план виходять питання державності, національної ідентичності та формування громадянської свідомості. Події останніх років – Революція Гідності, війна на сході, повномасштабна агресія російської федерації – стали серйозним випробуванням для всього суспільства. Саме вони довели, що патріотизм не може залишатися абстрактним поняттям, а набуває конкретного змісту, що проявляється у щоденних вчинках, готовності захищати країну, підтримувати армію, допомагати ближнім, брати активну участь у суспільному житті.

Метою національно-патріотичного виховання є самоусвідомлення й національна самоідентифікація українців як гідної самодостатної європейської нації; утвердження любові до Батьківщини, української мови, культури, історії, традицій; збагачення, засвоєння учнівством і міжпоколінна трансмісія національних, патріотичних і абсолютних цінностей; становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано захищати й розбудовувати її як унітарну суверенну незалежну демократичну правову соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку; знати свої конституційні права й обов'язки, цивілізовано обстоювати їх; сприяти єднанню українського народу, громадянському миру й злагоді в суспільстві [1, с.9].

Однак сучасні реалії створюють низку серйозних викликів, найбільший вплив та вразливість через війну в Україні та світові конфлікти відчувають підлітки. Так, в ході дослідження 50 %

опитаних у віковій групі 13-15 років зазначили, що сильно або помірно постраждали від спричиненої росією війни в Україні, та 47 % – від світових війн та конфліктів. І це найвищий показник серед усіх вікових груп [2].

Молоде покоління живе в умовах постійної небезпеки, усвідомлює ціну свободи і водночас долає важкі психологічні випробування. Для багатьох юнаків і дівчат патріотизм уже давно не зводиться лише до гасел, адже тисячі з них беруть участь у волонтерській діяльності, підтримують своїх рідних і друзів на фронті.

Не менш важливим чинником національно-патріотичного виховання є інформаційний простір, зокрема контент, який поширюється в мережі Інтернет. Останнім часом спостерігається активна діяльність російських спеціальних служб, спрямована на здійснення інформаційно-психологічного впливу на молодь та пересічних громадян. Через розповсюдження дезінформації, маніпулятивних матеріалів та фейкових новин ворог намагається дестабілізувати суспільно-політичну ситуацію, посіяти недовіру до органів державної влади та Збройних Сил України, водночас сучасне молоде покоління в більшості виявляє інформаційну грамотність та критичне мислення, що дозволяє ефективно протидіяти ворожим інформаційним атакам.

З початком збройної агресії російської федерації проти України та в сучасних умовах повномасштабної війни значна частина молоді долучається до волонтерської діяльності та надає всебічну допомогу Збройним Силам України. Така громадська активність є важливим елементом національно-патріотичного виховання, оскільки сприяє формуванню у молодого покоління почуття відповідальності, єдності та громадянської свідомості, багато молодих громадян займаючись волонтерством усвідомлюють свій внесок у спільну перемогу. Вони беруть участь у зборі гуманітарної допомоги, організації логістичної підтримки військових підрозділів, інформаційних кампаніях, а також у фінансовій підтримці обороноздатності держави шляхом добровільних пожертв (донатів). Незважаючи на те, що такі внески часто є невеликими, їх масовість свідчить про високий рівень національної свідомості та солідарності української молоді, таким

чином, волонтерський рух і благодійна діяльність молоді виступають не лише проявом громадянської активності, а й дієвим механізмом формування патріотизму, моральних цінностей і готовності до захисту суверенітету та територіальної цілісності України. Подолати ці виклики можна лише за умови спільної праці держави, освітніх закладів, родини та громадянського суспільства.

Допомагають у вихованні молоді національно-патріотичні заходи, що проводяться на різних рівнях у формах ігор, конкурсів, акцій. Так, наприклад, в 2024 році проведена всеукраїнська акція «Молодь – за безпечний світ», спрямована на формуванню української громадянської ідентичності на основі суспільно-державних цінностей. Цей захід охопив 15 тис. осіб, безпосередньо взяло участь 120 осіб [3].

Важливу роль у патріотичному вихованні відіграє сім'я. Саме у родинному колі дитина вперше знайомиться з традиціями, звичаями, мовою, вчиться шанувати пам'ять предків і любити рідну землю. Приклад батьків, їхнє ставлення до держави, мови та культури мають вирішальне значення для формування світогляду дитини.

Одним із ключових аспектів національно-патріотичного виховання є вшанування пам'яті загиблих військовослужбовців, які віддали своє життя, захищаючи незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України. Ця традиція формує у громадян, особливо молодого покоління, глибоке усвідомлення ціни свободи та важливості громадянського обов'язку перед державою.

Щодня о дев'ятій годині ранку по всій території України оголошується хвилина мовчання – символ єдності та вдячності тим, хто пожертвував власним життям заради майбутнього нашої держави. Цей жест національної пам'яті має глибоке виховне значення: молодь спостерігає, як громадяни, незалежно від віку, соціального статусу чи зайнятості, зупиняються, щоб віддати шану полеглим Героям. Це виховує почуття поваги, гідності, солідарності та національної єдності, таким чином, вшанування загиблих воїнів є не лише моральним і духовним обов'язком суспільства, а й важливим елементом державної політики у сфері національно-патріотичного виховання. Воно сприяє формуванню у молоді правової та громадянської свідомості, вихованню почуття

відповідальності за майбутнє України та готовності захищати її незалежність.

Отже, національно-патріотичне виховання є стратегічним завданням, від реалізації якого залежить майбутнє України. В умовах війни, глобалізаційних процесів та кризових явищ воно стає гарантією збереження незалежності, державності та розвитку країни. Майбутнє української держави залежить від того, наскільки свідомими, активними та відповідальними виростуть її молоді громадяни. Патріотизм не повинен обмежуватися емоційними почуттями чи гаслами, він має проявлятися у конкретній діяльності: у навчанні, професійній праці, волонтерстві, служінні суспільству. Виховання покоління, яке вміє поєднувати любов до Батьківщини з активною громадянською позицією, стане запорукою відродження й процвітання України як незалежної, демократичної та європейської держави.

Список використаних джерел:

1 Бондаренко Н.В., Косянчук С.В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації. Київ: Фенікс, 2022. 64 с. URL:https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732103/1/BNV%20KSV%202022rek.pdf?utm_source=chatgpt.com

2 Білотіл Н. Підлітки найвразливіші до впливу війни – результати міжнародного опитування. URL: https://hubz.ua/news/pidlitky-najvrazlyvishi-do-vplyvu-vijny-rezultaty/

3 Інформація про стан виконання у 2024 році операційного плану заходів з реалізації у 2023-2025 роках Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2023 р. № 1322 URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Patriotychne_vyhovannia/Zvity/2024/information-2024.pdf

Науковий керівник: старший викладач кафедри загальноправових дисциплін факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ Шевчук Вікторія.

Козлова Тетяна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції, 4 курс, 4 група

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ГЕОТЕРМАЛЬНОЇ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ

Використання геотермальної енергії є одним із перспективних напрямків розвитку альтернативних джерел енергії в Україні, які сприятимуть вирішенню енергетичних проблем. Заміщення традиційних органічних палив сприятиме екологізації енергетичного сектору та нівелює проблему, пов'язану з вичерпністю корисних копалин. Пріоритетність розвитку геотермальної енергії підвищується в умовах війни в Україні та викликів, що нею спричинені: захоплення атомних та теплових електростанцій, масштабні руйнування критичної інфраструктури, захоплення родовищ корисних копалин тощо.

Доцільність розвитку геотермальної енергії в Україні підкріплюється наявністю реальної можливості – значних ресурсів. Багатими регіонами з родовищами, що придатні для промислового розвитку нашої країни, є Карпатський регіон, південні області (включаючи тимчасово окупований Крим) та Дніпровсько-Донецька западина [8].

Аналіз сучасного законодавства дає підстави виокремити низку нормативних актів, які створюють підвалини для правового регулювання використання геотермальної енергії: Закон України (далі – ЗУ) «Про альтернативні джерела енергії» від 20 лютого 2003 року, ЗУ «Про теплопостачання» від 2 червня 2005 року, Постанова НКРЕКП №1817 від 30 серпня 2019 року. Варто зауважити, що найбільш значущим є ЗУ «Про альтернативні джерела енергії», адже ним було внесено низку новацій, про які йтиметься далі. Зазначимо, що прийняття згаданого закону було обумовлено взятими на себе Україною зобов'язаннями щодо адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС). В даному випадку мова йде про законодавство Енергетичного Співтовариства, зокрема про Директиву Європейського Парламенту та Ради 2009/28/ЄС про заохочення до

використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії [1]. В цьому нормативно-правовому акті акцентується увага на необхідності використання відновлювальних джерел енергії та потребі законодавчого врегулювання пов'язаних з цим питань.

Внесені ЗУ «Про альтернативні джерела енергії» нововведення полягають в наступному [2]. По-перше, в ст. 1 надаються визначення альтернативних джерел енергії, в тому числі і геотермальної енергії. Відповідно до п. 12 ч. 1 ст. 1: «геотермальна енергія – енергія, накопичена у формі теплової енергії під твердим шаром земної поверхні». По-друге, в ч. 2 ст. 10 визначаються умови видобутку геотермальної теплової енергії для того, щоб вона вважалася видобутою з відновлювального джерела енергії. Спираючись на низку статей визначеного раніше закону, а саме від ст. 9 до ст. 9-6, можна стверджувати, що ухвалення цього закону передбачило стимулювання виробників електричної енергії з альтернативних джерел енергії [5, с. 163]. Однак фактично, «зелений тариф», про який також йдеться у раніше зазначеній Постанові, є єдиним стимулюючим інструментом, тому потрібно впроваджувати системну державну підтримку геотермального напрямку альтернативної енергетики.

Зважаючи на те, що наразі відновлювальні джерела енергії не набули широкого використання в нашій країні, ми вважаємо за доцільне звернути увагу на стратегічні документи у цій сфері. Розпочнемо аналіз із Енергетичної стратегії на період до 2030 року від 24 липня 2013 року [3] і Енергетичної Стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» від 18 серпня 2017 року [4]. Ці документи наразі втратили чинність, але для того, щоб простежити загальну тенденцію, їх варто згадати. Мусимо констатувати, що в розділі, який присвячено питанню, яке нас цікавить, містяться загальні тези. Загалом увагу зосереджено на видобутку нафти і газу, вугілля і секторі ядерного палива, а також на більш свідомому використанні наявних ресурсів. Невелику частину документу відведено відновлювальним джерелам енергії, але мова йде про вітрову та сонячну енергії, гідроенергетику та біомаси, згадки про геотермальну енергію немає. Актуальним є розглянути Енергетичну стратегію України на період до 2050 року від 21

квітня 2023 року [7], цей документ ураховує наслідки повномасштабного вторгнення та ставить такі цілі: досягнення максимального рівня кліматичної нейтральності, скорочення використання вугілля в енергетичному секторі, оновлення та модернізація енергетичної інфраструктури та найголовніше – розвиток альтернативних джерел енергії, нових продуктів та інноваційних рішень в енергетичному секторі. Отже, ми маємо підстави вважати, що цей документ робить крок уперед і закріплює положення про геотермальну енергію.

Слід зауважити, що потрібно не тільки акцентувати увагу на будівництві теплових геотермальних станцій, а і на геотермальній системі теплопостачання на основі теплових насосів. За оцінками, майже 71% загальної потужності геотермальних теплових систем у світі припадає на теплонасосні системи. Добре розвинена така технологія у США, Швеції, Англії, Франції та Китаї. Зручним є те, що такі системи потребують низькопотенційну термальну воду (температурою до 55 °С), а в Україні такі джерела наявні практично в усіх регіонах. Тож, цей напрямок є перспективним в нашій країні і потребує уваги [6, с. 55].

Підсумовуючи, певні позитивні зрушення є, але вони є недостатніми. Зазначені здобутки поки що не роблять Україну конкурентоспроможною та інвестиційно привабливою. Це відображається у тому, що, незважаючи на ресурсний потенціал, в нашій країні досі немає жодної геотермальної електростанції. Наразі потрібно поліпшувати якість екологічної політики у сфері альтернативних джерел енергії. Варто систематизувати та наповнити законодавство потрібними нормами, удосконалити економіко-правові стимули. Також існує необхідність у підкріпленні нормативно-правових документів реальними практичними кроками, такими як створення Енергетичної стратегії на період до 2050 року, на яку ми покладаємо сподівання.

Список використаних джерел:

1. Директива 2009/28/ЄС від 23 квітня 2009 року. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU09267 (дата звернення 13.10.2025)

2. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20 лютого 2003 р. № 555-IV/ Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#top (дата звернення 13.10.2025)

3. Енергетична стратегія України на період до 2030 р.: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №1071-р/ Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13#Text (дата звернення 13.10.2025)
4. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р/ Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-р#Text (дата звернення 13.10.2025)
5. Мелех Л., Нагірняк О. Правове регулювання альтернативної енергетики в Україні. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка".* 2021. с. 159-166. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/sep/24809/25.pdf (дата звернення 13.10.2025)
6. Платонова Є.О., Дубінін Ю.С. Правові засади використання геотермальної енергії в Україні. *Juris Europensis Scientia.* 2023. с. 51-58. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/2_2023/10.pdf (дата звернення 13.10.2025)
7. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2050 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 р. № 373-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2023-%D1%80#Text (дата звернення 13.10.2025)
8. Геотермальна та гідротермальна енергія: міф чи реальність? *Інтернет ресурс «Прес Клуб».*2022. URL: https://pressclub.lviv.ua/heotermalna-ta-hidrotermalna-enerhiia-mif-chy-realnist/ (дата звернення 13.10.2025)

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Туліна Ельбіс.

Бобрусь Єлизавета,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції, 4 курс, 6 група

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ ОНЛАЙН

Сьогодення вимагає від суспільства все більш активного провадження Інтернету у повсякденне життя. Пандемія Covid-19 посприяла поглибленій цифровізації економічних процесів у світі, сприяючи переходу значної частини бізнес-операцій у дистанційний формат. Початок повномасштабного вторгнення рф на територію України у лютому 2022 році також зумовив суттєві трансформації в економічному житті України.

Внаслідок цих подій усі сфери людської діяльності зазнали суттєвих змін, що змусило суб'єктів господарювання адаптуватися

до нових умов. Бізнес перейшов в «онлайн» режим, що на відміну від традиційного паперового документообігу, потребує менше ресурсів на обслуговування. Одним із ключових напрямів таких змін стало активне впровадження електронних технологій у сферу господарювання, зокрема перехід до укладення договорів в електронній формі [1].

Правила укладання договорів у сфері господарювання онлайн визначаються загальними нормами щодо правочинів, але й в свою чергу – спеціальними правилами, які регулюють саме електронну форму правочину. З 28 серпня 2025 року на підставі Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» Господарський кодекс України втратив чинність. Це спричинило зміну моделі регулювання господарських правовідносин: тепер вони ґрунтуються на нормах Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) та спеціальному законодавстві, що вплинуло на підходи до формування, тлумачення й реалізації господарських договорів [2,3].

Такі трансформації зумовили необхідність оновлення договірної практики шляхом перегляду шаблонів, коригування істотних умов та адаптації до цивільно-правових стандартів відповідальності, забезпечення, санкцій та інших елементів договірного забезпечення взаємовідносин у господарській сфері.

ЦК України в ст. 638 зазначає, що договір вважається укладеним, якщо сторони досягли згоди з усіх істотних умов договору. Разом з тим, ст. 639 ЦК України не встановлює чітких вимог щодо форми договору, тобто договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо інше не передбачено законом. При цьому електронна форма договору прямо не визначена як одна з допустимих і правомірних форм. Окрім того, частиною 2-ю цієї ж статті зазначено, що сторони можуть самостійно погодити форму, у якій вони бажають укласти договір. Водночас варто звернути увагу, що Закон України «Про електронну комерцію» (далі - ЗУ № 675-VIII) доповнив частину 2-гу ст. 639 ЦК України положенням, відповідно до якого, якщо сторони домовилися укласти договір за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, то він

вважається укладеним у письмовій формі, тому можна вважати, що електронний договір є таким, що прирівнюється до письмового договору [3, 4].

Основою електронного договору є електронний документ, який відповідно до ч. 1 ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» (далі – ЗУ № 851-IV) є документом, у якому інформація зафіксована у формі електронних даних із зазначенням усіх необхідних реквізитів. Відповідно до законодавства, такий документ повинен мати електронний підпис, яким згідно із п. 15 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» (далі – ЗУ № 2155-VIII), є електронні дані, які підписувач додає до інших електронних даних або логічно з ними пов'язує та використовує як власний підпис [5, 6].

Укладення договорів у сфері господарювання має відбуватися згідно із ЦК України, згідно зі ст. 640-642 ЦК України, з моменту прийняття оферти (пропозиції), яка містить істотні умови й приймається повністю та без застережень, тоді як зміни до неї вважаються новою офертою [3].

Електронний договір, відповідно до ст. 11 ЗУ № 675-VIII, укладається у два етапи – надсилання оферти та її акцепт в електронній формі, що створює проблему фіксації змісту договору, і водночас його укладення в адже обидва документи існують лише в цифровому вигляді [4].

Таким чином, укладення договорів у сфері господарювання онлайн є важливим інструментом сучасної цифрової економіки, що вимагає адаптації правових механізмів до нових умов. Правове регулювання укладення договорів у сфері господарювання онлайн поєднує положення ЦК України та спеціальних законів, зокрема ЗУ № 675-VIII та ЗУ № 2155-VIII, що потребує дотримання форми договору, фіксації істотних умов, використання оферти та акцепту в електронній формі й застосування кваліфікованого електронного підпису, що робить процес укладення таких договорів специфічним.

Список використаних джерел:

1. Левицький В., Радинський С., Артеменко Л., Радинська С. Підприємництво України в умовах війни та цифровізації / В. Левицький, С. Радинський, Л. Артеменко, С. Радинська. – 2024. – URL:

https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/46648/2/ColMon_2024_Levytskyi_V-Entrepreneurship_of_Ukraine_235-253.pdf;
2. Закон України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2025. – №№ 28–29. – Ст. 94.;
3. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356.;
4. Закон України «Про електронну комерцію» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2015. – № 45. – Ст. 410.;
5. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 36. – Ст. 275.;
6. Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» (редакція Закону № 2801-IX від 01.12.2022) // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2017. – № 45. – Ст. 400.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Врублевська-Місюна Катерина.

Іщенко Олена,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 2 курс, 2 група

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У сучасних реаліях для України ключовим стратегічним питанням є подальша реалізація політики децентралізації, яка є багатоаспектним процесом, розрахованим на довгострокову перспективу. Децентралізація є визначальною передумовою для ефективного вирішення не лише внутрішньополітичних завдань, таких як мінімізація корупційних ризиків та підвищення результативності управлінських рішень, але й для досягнення зовнішньополітичних цілей: забезпечення європейської інтеграції, відповідності положенням Європейської хартії місцевого самоврядування [1] та укріплення міжнародного статусу держави. Втім, особливого наукового інтересу набуває аналіз того, яким чином децентралізація функціонує в умовах воєнного стану та чи не створює військовий конфлікт передумов для реверсивних процесів.

Як слушно підкреслюється у Стратегії національної безпеки України, *«справжня сила держави вимірюється не лише міццю її центральної влади, але й стійкістю та спроможністю її громад»* [2]. Такий підхід визначає децентралізацію не лише як адміністративну реформу, а як фундамент національної безпеки, особливо в умовах воєнного стану, коли саме місцеві громади забезпечують життєздатність держави на місцях.

Децентралізація - це передача повноважень та бюджетів від державних органів місцевому самоврядування. Реформа децентралізації в Україні почалась у 2014 році й пов'язана зі зміною територіальної організації та місцевого самоврядування. Тобто в першу чергу вона спрямована створити базовий, ефективний суб'єкт місцевого самоврядування – спроможну територіальну громаду. З початку реформи досягнена основна ціль: створено дієвий інститут місцевого самоврядування на базовому рівні – об'єднану територіальну громаду (ОТГ). Тільки станом на 2020 рік у 1070 ОТГ об'єдналися 4882 громади шляхом місцевих виборів. Реформа децентралізації враховувала історичні та культурні відмінності кожної громади. [3]. Цією реформою була утворена нова посадова виборча особа місцевого самоврядування у складі ОТГ – старости [4]. До прикладу, в Литві старости призначаються на конкурсній основі. Перші вибори старости відбулися 17 січня 2016 року в селі Ірдинь Черкаської області [5].

Втім, воєнний стан утворив складний контекст для проведення реформи децентралізації. Указом Президента України на місцях обласних державних адміністрацій утворились військові адміністрації, яким надалась значна частина повноважень, що інколи унеможливлює діяльність роботи місцевого самоврядування. Це призводить до юридичних і організаційних складнощів, зокрема через відсутність депутатів або їх неможливість виконувати свої функції, а також нерівномірність у доступі до повноважень залежно від безпекової ситуації у регіоні. Додатковими викликами є питання фінансування, відновлення пошкодженої інфраструктури, кадровий голод і проблеми безпеки, що підсилюють складність управління на місцевому рівні під час війни [6].

Якщо виділяти фінансовий аспект, то війна призвела до централізації бюджетних коштів: зокрема, у 2022-2023 роках

спостерігалося посилення централізації фінансів, що пояснюється зростанням доходів державного бюджету, що фінансуються переважно за рахунок запозичень, та необхідністю швидкого реагування на нагальні державні потреби. У 2025 році держава планує виділити значні кошти через Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР) на підтримку проектів державних інвестицій, що відповідають стратегіям розвитку громад та спрямовані на відновлення інфраструктури [7].

Водночас війна дає унікальний досвід органам місцевої влади у плануванні розвитку та фінансуванні в кризових умовах, що може бути потужним ресурсом для подальшого розвитку. Влада на місцях активно займається відбудовою територій, підтримкою внутрішньо переміщених осіб і готується до періоду післявоєнного відновлення, плануючи розвиток, пошук партнерів і реалізацію проєктів. Перспективи розвитку децентралізації пов'язані з необхідністю переходу до європейських стандартів контролю і управління на місцевому рівні, реформуванням адміністративних структур у напрямку префектурної моделі та чітким розподілом повноважень між центральною і місцевою владою. Український уряд планує такі заходи не лише законодавчо закріпити, але й забезпечити активну участь громадян у прийнятті рішень через механізми громадянського суспільства – навіть в умовах, коли вибори тимчасово неможливі [8].

Незважаючи на тенденцію до централізації в часи війни, важливо зберігати баланс, щоб ця централізація не переросла в авторитаризм. Для цього на всіх рівнях влади потрібен розподіл повноважень і відповідальності, взаємодія з громадськими структурами і підтримка місцевих ініціатив. Подальше укріплення реформи децентралізації є ключовим елементом стабільного розвитку України, яке дозволить не лише відновити, а й значно підвищити ефективність місцевого самоврядування, сприяючи демократичному врядуванню і інтеграції країни в європейські структури [9].

Отже, децентралізація влади під час воєнного стану в Україні стикається з серйозними викликами, які включають централізацію повноважень, організаційні проблеми і обмеження через безпеку, але водночас відкриває нові можливості для розвитку, активізації участі громадськості, впровадження європейських стандартів управління і підготовки до післявоєнної відбудови та сталого розвитку громад.

Список використаних джерел:

1 Європейська хартія місцевого самоврядування : Хартія, вчинена у Страсбурзі 15.10.1985. *Офіційний вісник України*. 1998. № 38. Ст. 1406. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 01.11.2025).

2 Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020 // База даних "Законодавство України" / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/392/2020 (дата звернення: 01.11.2025).

3 Реформа децентралізації. *Урядовий портал*. URL: https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi (дата звернення: 01.11.2025).

4 Нестерович В.Ф. Децентралізація як конституційний принцип здійснення публічної влади на регіональному та місцевому рівнях. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. С. 50–51.

5 Офіційний сайт Центральної виборчої комісії України. Вибори старост 17 січня 2016 року. URL: https://cvk.gov.ua/ (дата звернення: 01.11.2025).

6 Притула, О. Внутрішньополітичні події в Україні воєнного часу від лютого 2022 року. *Критика*. URL: https://krytyka.com/ua/articles/vnutrishnopolitychni-podiii-v-ukraiini-voiennoho-chasu-vid-liutoho-2022-roku (дата звернення: 01.11.2025).

7 ДФРР 2025: як будуть використовувати кошти. *Децентралізація*. 2025. 28 серп. URL: https://decentralization.ua/news/19932 (дата звернення: 01.11.2025).

8 Децентралізація: пріоритети 2025. *Децентралізація*. URL: https://decentralization.ua/news/19093 (дата звернення: 01.11.2025).

9 Агапова, В., Виговська, В., Городніченко, Ю. та ін. Біла книга реформ 2025. Розділ 2. Децентралізація. *VoxUkraine*. 2025. 1 трав. URL: https://voxukraine.org/bila-knyga-reform-rozdil-2-detsentralizatsiya (дата звернення: 01.11.2025).

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ігнатченко Ірина.

Євтушенко Олександр,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 4 курс, 9 група

АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАКТИКА ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ

Повномасштабна агресія рф проти України суттєво вплинула на всі сфери суспільного життя, зокрема на судову владу. В умовах воєнного стану адміністративне судочинство відіграє ключову роль у забезпеченні верховенства права, контролі за діяльністю органів влади

та захисті прав громадян [1]. Формування сталої судової практики в цей період є необхідною умовою стабільності та ефективного захисту прав людини [2]

Відповідно до Конституції України, захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності – обов'язок кожного громадянина [3]. Це формує взаємну відповідальність: громадянин зобов'язаний захищати державу, а держава – забезпечувати його соціальний і правовий захист [4]. Конституційний Суд України наголошує, що статтю 65 слід тлумачити у системному зв'язку зі статтею 17 Конституції, яка гарантує безумовний соціальний захист військовослужбовців і членів їхніх сімей [5].

Адміністративні суди в умовах воєнного стану забезпечують дотримання принципів верховенства права, пропорційності та юридичної визначеності. Верховний Суд України відіграє провідну роль у забезпеченні єдності судової практики, розглядаючи типові та зразкові справи [6].

Станом на травень 2025 року до Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду надійшло понад 146 тисяч справ, з яких 49 % – податкові, 20 % – соціальні, а 31 % – виборчо-політичні [7]. Це свідчить про високу довіру громадян до адміністративного судочинства навіть у кризових умовах.

У постанові від 05.10.2023 р. у справі №520/14773/21 Верховний Суд зазначив, що сам факт воєнного стану не звільняє платників від відповідальності без доведеного причинно-наслідкового зв'язку між бойовими діями та невиконанням зобов'язань [8]. Аналогічну позицію суд висловив у справі №818/2429/18 від 19.08.2022 р. [9]. У постанові від 26.02.2025 р. (справа №200/4768/23) підкреслено, що норми «ковідного» мораторію на податкові санкції втратили чинність після ухвалення Закону №2260-IX [10].

Окремий напрям практики – захист соціальних прав військовослужбовців і їхніх родин. Конституційний Суд у рішенні №7-р(II)/2022 підтвердив, що держава має забезпечити підвищений рівень соціального захисту осіб, які виконують конституційний обов'язок – захист Вітчизни [4].

Отже, практика адміністративних судів у період воєнного стану демонструє стійкість і гнучкість української правової системи. Стаття 65 Конституції України є не лише нормою про обов'язок громадян, а

й основою державних гарантій для захисників України. Адміністративні суди забезпечують неперервність правосуддя, а Верховний Суд формує єдність судової практики та захищає соціальні права.

Список використаних джерел:

1. Битяк Ю.П., Гетман А.П. Адміністративне право України: підручник. – Х.: Право, 2021. – 624 с.
2. Веніславський Ф.В. Конституційні засади діяльності органів судової влади у воєнний час. – К.: Юрінком Інтер, 2023.
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
4. Рішення Конституційного Суду України від 06.04.2022 № 7-р(II)/2022. – URL: https://zakononline.ua/documents/show/504338___688619
5. Рішення Конституційного Суду України від 12.05.2022 № 1-р(II)/2022. – URL: https://ccu.gov.ua/dokument/1-rii2022
6. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text
7. Костенко В.О. Адміністративне судочинство України: сучасні виклики та практика Верховного Суду. – К.: Видавництво Ліра-К, 2024.
8. Постанова Верховного Суду від 05.10.2023 у справі № 520/14773/21 // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=114097638&red=1000036745c215ad48475fb913e201df50355d&d=5
9. Постанова Верховного Суду від 19.08.2022 у справі № 818/2429/18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: https://precedent.ua/105852269
10. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI (із змінами станом на 2025 рік). – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ігнатченко Ірина.

Балюк Анастасія,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Військово-юридичний інститут, 4 курс, 2 група

РЕЙДЕРСТВО У ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Земля в Україні є об’єктом особливої правової охорони. Відповідно до ст. 1 Земельного кодексу України, вона належить до основного національного багатства, а право власності на неї

гарантується та захищається державою [1]. Проте на практиці земля часто стає об'єктом незаконних посягань. Так, у Київській області правоохоронними органами викрито схему незаконного заволодіння 47 земельними ділянками загальною площею 24 га шляхом підроблення договорів оренди, внаслідок чого територіальній громаді завдано збитків понад 11 млн грн [2].

На сьогодні жоден із чинних нормативно-правових актів України не містить чіткого легального визначення поняття «рейдерство», попри те, що сам термін використовується в окремих законодавчих актах. Зокрема, він згадується у Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству» від 12 травня 2022 року № 2255-IX однак його нормативна дефініція відсутня. У доктринальному аспекті земельне рейдерство може розглядатися у двох взаємопов'язаних площинах: як різновид господарського рейдерства, за якого об'єктом протиправних дій виступає земельна ділянка, що належить суб'єктам господарювання; як самостійне протиправне посягання на права власності або інші речові права на землю, де правопорушником чи потерпілим може бути як фізична, так і юридична особа.

Однією з ключових передумов виникнення рейдерських захоплень земельних ділянок в Україні є наявність системних прогалин у сфері правового регулювання та організаційного забезпечення земельних відносин. Такі прогалини мають історичний та комплексний характер, що зумовлено недосконалістю документальних і електронних систем реєстрації земельних ділянок та прав на них, неузгодженістю норм земельного та реєстраційного законодавства, а також частими змінами компетенції органів державної влади у сфері земельних ресурсів. Наслідком цього є фрагментарність облікових даних, відсутність єдиної системи державної реєстрації прав на землю та невідповідність між паперовими і електронними реєстрами. До найбільш гострих проблем, що створюють передумови для реалізації рейдерських схем, відносяться: 1) відсутність кадастрових номерів на розпайовані земельні ділянки, право власності на які підтверджувалося державними актами старого зразка; 2) невнесення відомостей про такі ділянки до Державного

земельного кадастру або наявність у ньому недостовірних даних; 3) невідповідність інформації кадастру відомостям первинних документів; 4) відсутність оформлення спадкових прав на земельні ділянки; 5) технічні помилки у землевпорядній документації, спричинені зміною методів проведення обмірів і визначення меж [3].

В літературі наголошується, що вагомими прогалинами залишаються неналежний стан та неузгодженість відомостей, що містяться у Державному земельному кадастрі та Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, а також відсутність ефективного обміну інформацією між цими системами. Значна частина даних про земельні ділянки досі не перенесена до електронної бази ДЗК, тоді як заявницький принцип формування ДРРП зумовлює повільне та неповне наповнення його відомостей [4, с.12].

Окремої уваги заслуговує питання правового режиму нерозподілених (невитребуваних) земельних ділянок. Відповідно до постанови Великої Палати Верховного Суду від 01 жовтня 2019 року у справі № 922/2723/17 (провадження № 12-2гс19) [5], «спірні земельні ділянки є сформованими та належать до категорії нерозподілених (невитребуваних) земельних часток (паїв). Такі ділянки не входять до земель державної чи комунальної власності, а перебувають у тимчасовому розпорядженні відповідних органів влади до моменту, коли їхні власники отримають державні акти (свідоцтва) на право власності на землю.». Таким чином, невитребувані земельні частки (паї) фактично належать до колективної власності, тобто не є ані державним, ані комунальним майном, і перебувають у тимчасовому розпорядженні органів місцевого самоврядування або адміністрацій. Наслідком такого правового режиму є те, що після формування земельні ділянки/невитребувані паї часто передаються в оренду без проведення земельних торгів та належного контролю за правомірністю цих угод. У поєднанні з недосконалою системою реєстрації прав на землю та відсутністю актуальної інформації у Державному земельному кадастрі це створює сприятливі умови для рейдерських схем, зокрема незаконного оформлення договорів

оренди, підробки документів або «двійного» розпорядження земельними ділянками.

Отже, рейдерство у сфері земельних правовідносин становить одну з найбільш актуальних загроз правопорядку та стабільності ринку земель сільськогосподарського призначення. Його поширення зумовлене комплексом правових, організаційних та інституційних чинників, серед яких: відсутність у чинному законодавстві нормативно закріпленого визначення поняття «земельне рейдерство»; недосконаліть механізму державної реєстрації речових прав на земельні ділянки; відсутність належної взаємодії між ДЗК і ДРРП; неврегульований правовий статус невитребуваних земельних часток (паїв). З метою усунення зазначених проблем доцільним є прийняття Закону України «Про запобігання та протидію земельному рейдерству», який повинен містити офіційне визначення поняття «земельне рейдерство», визначити механізми запобігання та відповідальність за такі дії. Крім того, необхідно нормативно врегулювати порядок державної реєстрації прав на земельні ділянки, право власності на які виникло до 1 січня 2013 року, встановивши, що така реєстрація здійснюється виключно на підставі заяви власника земельної ділянки з нотаріальним засвідченням підпису та долученням нотаріально завірених копій правовстановлюючих документів.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text

2. Шахраї у Київській області привласнили 47 земельних ділянок. URL: https://agroreview.com/en/newsen/agripolicy/fraudsters-kyiv-region-appropriated-land/?utm_source=chatgpt.com

3. Рейдерство земельних ділянок. URL: https://www.zemfond.net/post/reiderstvo-zemelnykh-dilianok

4. Поліводський О., Кобилянський В., Юхновський О. Юридична безпека у земельних відносинах. Національна асоціація адвокатів України. URL:https://ucci.org.ua/uploads/files/5ee8ff206cdf1023999043.pdf

5. Постанова Верховного суду від 01 жовтня 2019 року в справі № 922/2723/17. URL: https://zakononline.ua/court-decisions/show/86002041

Науковій керівник: **к.ю.н., доцент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ігнатенко Ірина.**

Сніжко Софія,
Донецький державний
університет внутрішніх справ,
факультет підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України, 3 курс

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Право на звернення є одним із найважливіших конституційних прав людини і громадянина, що забезпечує реалізацію принципів демократії, відкритості та підзвітності органів державної влади перед суспільством. Це право є важливим механізмом комунікації між громадянами та державою, способом захисту їхніх прав, свобод і законних інтересів. Його гарантує стаття 40 Конституції України, відповідно до якої кожен має право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, місцевого самоврядування та посадових осіб, які зобов'язані розглянути звернення і надати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [1].

Загальні правові засади реалізації цього права визначено Законом України «Про звернення громадян», який регулює порядок подання, розгляду, реєстрації та вирішення пропозицій, заяв і скарг[3]. Однак у період воєнного стану, запровадженого в Україні відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», здійснення окремих прав громадян може бути тимчасово обмежено, якщо цього потребує оборона держави чи безпека населення [2]. У таких умовах реалізація права на звернення набуває певних особливостей, зумовлених обмеженнями комунікацій, переміщенням населення, функціонуванням органів влади в умовах бойових дій або окупації.

Насамперед, варто відзначити, що навіть під час воєнного стану право на звернення не скасовується, оскільки воно є невід'ємним елементом демократичного державного устрою. Проте механізм його реалізації зазнає певної трансформації. Зокрема, частина звернень нині подається в електронній формі через

офіційні вебпортали органів влади, систему «Дія», електронну пошту або гарячі лінії. Це сприяє безперервності комунікації навіть у разі обмеження пересування громадян чи пошкодження інфраструктури.

Крім того, суттєво зросло значення військових адміністрацій, які в умовах воєнного стану виконують частину функцій органів місцевого самоврядування. Саме вони нині часто стають адресатами звернень громадян із питань евакуації, гуманітарної допомоги, відновлення житла чи соціальних виплат. Водночас спостерігаються труднощі, пов'язані з логістикою, нестачею персоналу, перебоями в електронних комунікаціях, що іноді ускладнює дотримання встановлених строків розгляду звернень.

Особливої уваги заслуговує захист персональних даних під час обробки звернень у воєнний період. Відповідно до Закону України «Про захист персональних даних», обробка інформації має здійснюватися з дотриманням принципів конфіденційності та безпеки. У воєнний час це питання набуває додаткового значення, оскільки витік даних може становити загрозу життю, здоров'ю або безпеці заявника [4].

У практичному вимірі право на звернення громадян сьогодні використовується не лише як інструмент захисту особистих прав, а й як механізм суспільної взаємодії. Громадяни активно звертаються до органів влади, поліції, військових адміністрацій, органів соціального захисту з питань компенсацій, гуманітарної допомоги, пошуку зниклих осіб, встановлення фактів воєнних злочинів тощо. Це свідчить про зростання ролі звернень у забезпеченні стабільності суспільних відносин у кризових умовах.

Проблемним залишається питання ефективності розгляду звернень у регіонах, де ведуться активні бойові дії. Часто органи влади фізично не мають можливості забезпечити своєчасний розгляд звернень, що потребує додаткового нормативного врегулювання строків та порядку їх обробки в умовах воєнного стану. Також необхідно розробити механізми передачі звернень між органами влади у разі переміщення їх діяльності на безпечні території.

Отже, реалізація права на звернення громадян в умовах воєнного стану залишається важливим інструментом забезпечення

комунікації між державою та суспільством. Попри об'єктивні труднощі, це право повинно гарантуватися в повному обсязі, а держава має забезпечити альтернативні, цифрові й дистанційні способи його реалізації. Подальше вдосконалення правового регулювання у цій сфері сприятиме підвищенню довіри громадян до влади, зміцненню правової держави та забезпеченню ефективного публічного управління навіть у надзвичайних умовах.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // URLhttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 05.10.2025).
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII // URLhttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text(дата звернення: 05.10.2025).
3. Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР // URLhttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text(дата звернення: 05.10.2025).
4. Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 р. № 2297-VI // URLhttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text(дата звернення: 05.10.2025).

Науковий керівник: старший викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України Донецького державного університету внутрішніх справ Шишкарьова Олена.

Федоренко Андрій,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри теорії та історії права

ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОТВОРЧОЇ ПРОЦЕДУРИ

Правотворча процедура являє собою офіційне визнання та встановлення права спеціально уповноваженими суб'єктами. Вона не має вираженого правоохоронного характеру, проте є надзвичайно важливою в контексті забезпечення прав людини. Ключову роль у ній відіграють процедурні гарантії – передбачені законодавством засоби, які забезпечують ефективне провадження та захищають права й законні інтереси учасників процесу.

Серед гарантій прав людини в цій сфері можна виокремити такі:

1. Обов'язковість доведення необхідності прийняття нормативно-правового акту. У деяких країнах, у тому числі в Україні, ця процедурна вимога встановлюється ще на стадії розробки законопроекту. Такий обов'язок, зокрема, передбачено у ст. 27 Закону України «Про правотворчу діяльність» [1], яка регулює порядок розроблення концепції нормативно-правового акта та в якій указано, що ця концепція має містити обраний підхід до регулювання суспільних відносин, мету і завдання правового регулювання, обґрунтування необхідності прийняття нормативно-правового акту, опис нових або зміну прав та обов'язків учасників суспільних відносин, а також прогнозовані соціально-економічні та інші наслідки його реалізації (ч. 1). Підкреслюється, що розроблення концепції проекту кодексу або первинного закону є обов'язковим (ч. 2).

2. Проведення експертизи проекту нормативно-правового акта та публічних консультацій. Відповідно до ст. 44 вказаного Закону проект нормативно-правового акта підлягає обов'язковій експертизі на відповідність зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції та праву Європейського Союзу (acquis ЄС), а також науковій, юридичній (правовій), антикорупційній, гендерно-правовій, антидискримінаційній та іншим експертизам (ч. 1). Стосовно проектів нормативно-правових актів може проводитися незалежна експертиза експертними організаціями з числа наукових, освітніх, міжнародних та інших організацій відповідного профілю, експертами з числа вчених і фахівців (ч. 3). До того ж, відповідними суб'єктами проводяться публічні консультації щодо проекту нормативно-правового акту з метою реалізації принципів відкритості та прозорості правотворчої діяльності (ст. 45).

3. Дотримання порядку розгляду проекту та прийняття (видання) нормативно-правового акта. Як закріплено в ст. 46 Закону, суб'єкт правотворчої діяльності розглядає проект нормативно-правового акта та приймає (видає) нормативно-правовий акт з додержанням процедури, визначеної Конституцією України та (або) законом, іншими нормативно-правовими актами

(ч. 1). Окрім Конституції, порядок розгляду проектів законів і прийняття законів передбачено Регламентом Верховної Ради України (ч. 2).

4. Відкритість і гласність правотворчої процедури. Відповідно до ст. 3 Регламенту Верховної Ради України [2] її засідання є відкритими та гласними, крім випадків, установлених Конституцією та Регламентом. Відкритість засідань Верховної Ради забезпечується шляхом доступу до них будь-яких осіб, крім випадків, передбачених законодавством. Порядок доступу до відкритих засідань визначається розпорядженням Голови Верховної Ради. Гласність засідань Верховної Ради забезпечується шляхом їх трансляції в лінійних аудіовізуальних медіа, публікації стенографічних бюлетенів засідань Верховної Ради, її рішень у Відомостях Верховної Ради України, газеті «Голос України», інших виданнях та шляхом розміщення інформації на офіційному веб-сайті (частини 1–5). Водночас Регламент передбачає можливість проведення закритих пленарних засідань Верховної Ради для розгляду окремо визначених питань. Особам, які беруть участь у таких засіданнях, забороняється використовувати фото-, кіно-, відеотехніку, засоби зв'язку, звукозапису та обробки інформації (ст. 4).

5. Участь у правотворчій процедурі різних суб'єктів та розподіл між ними процедурних повноважень з метою забезпечення належного правового результату. Так, у країнах з двопалатним парламентом верхня палата наділена правом схвалювати або відхиляти прийняті нижньою палатою закони, президент наділений правом ветувати закони та ін. Майже в усіх країнах право вето голови держави не є абсолютним, воно може бути подолане повторним прийняттям закону кваліфікованою більшістю голосів членів парламенту. В Україні це право прямо передбачено ст. 94 Конституції [3], згідно з якою закон підписує Голова Верховної Ради та невідкладно направляє його Президентові України, який протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду. Якщо Президент України протягом

встановленого строку не повернув закон для повторного розгляду, закон вважається схваленим Президентом і має бути підписаний та офіційно оприлюднений. Якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий Верховною Радою не менш як двома третинами від її конституційного складу, Президент зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів. У разі якщо Президент не підписав такий закон, він невідкладно офіційно оприлюднюється Головою Верховної Ради та опубліковується за його підписом.

6. Право на отримання інформації про правотворчу діяльність. Ця гарантія безпосередньо закріплена у ст. 6 Закону України «Про правотворчу діяльність», яка має назву «Гарантії забезпечення права на доступ до інформації щодо правотворчої діяльності». Відповідно до вказаної статті право на доступ до інформації щодо правотворчої діяльності гарантується низкою заходів, а саме: 1) обов'язком суб'єктів правотворчої діяльності надавати та оприлюднювати інформацію щодо правотворчої діяльності в порядку, обсягах та строки (терміни), визначені законом; 2) доступом до засідань представницьких суб'єктів правотворчої діяльності; 3) здійсненням державного та громадського контролю за дотриманням права на доступ до інформації щодо правотворчої діяльності; 4) визначенням законом юридичної відповідальності за порушення законодавства про доступ до публічної інформації. Разом із цим ця стаття містить виключення, за яким доступ до інформації щодо правотворчої діяльності може бути обмежено з метою захисту таємної, конфіденційної та (або) службової інформації.

7. Можливість конституційного контролю над діяльністю правотворчих органів. Так, згідно зі ст. 147 Конституції України Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України, інших актів та здійснює офіційне тлумачення Конституції. Схоже положення закріплено в ст. 1 Закону України «Про Конституційний Суд України» [4], згідно з якою Конституційний Суд є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції, вирішує питання про відповідність Конституції законів України та інших

актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції, а також інші повноваження відповідно до Конституції України.

Таким чином, законодавство України передбачає низку важливих гарантій прав людини в процесі реалізації правотворчої процедури. Та незважаючи на ці процедурні гарантії, слід визнати наявність окремих теоретичних і практичних проблем, які пов'язані з недостатньою опрацьованістю, певною незрозумілістю та суперечливістю нормативно-правових актів, які ухвалюються, тенденцією до їх невиправданого кількісного збільшення, порушенням процедури їх прийняття та оприлюднення тощо. Наведені проблеми вкрай негативно впливають на систему забезпечення прав людини в процесі реалізації правотворчої процедури, а тому вони повинні бути ретельно досліджені та мінімізовані.

Список використаних джерел:

1. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text
2. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
4. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри теорії та історії права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Процюк Ігор.

Дискусійна панель № 2:

НАПРЯМИ ПОДАЛЬШОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ НАУК

Задихайло Дмитро,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., доцент кафедри екологічного права

СУСПІЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА У СИСТЕМІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Чинна Конституція України 1996 року, за великим рахунком, виконала свою історичну місію. Такою можна вважати становлення Української незалежної держави з усіма необхідними суверенно-правовими атрибутами.

Слід зазначити, що і за своїм змістовним наповненням текст нашого Основного Закону отримав високі оцінки європейського експертного середовища. В той же час, компромісний характер змісту конституційно-правових норм визначався як складною конфігурацією політичних сил у тогдашньому складі українського парламенту, так і у відсутності концептуальної ясності щодо спрямування, завдань, форм та законодавчої техніки конституційного нормотворення в академічній спільності. Проте слід визнати, що зазначений конституційний документ відбувся майже тридцять років тому і на той час це була робота надзвичайно високої якості.

Разом з тим, сьогодні в ході подальшого розвитку суспільних відносин, досвіду функціонування державної влади, а особливо в умовах збройної агресії рф проти України і відповідно надзвичайної актуалізації питань безпекового, економічного, міжнаціонального, міжконфесійного, інформаційного та багатьох інших, стає очевидною необхідність оновлення змісту Конституція України.

В цьому сенсі слушною уявляється наукова позиція щодо Основного Закону як кодифікації конституційно-правових норм. Такий підхід висуває особливо вимогливі умови щодо системного

характеру внутрішньої розбудови конституційного документу. Чинна Конституція України, за великим рахунком, тримає в фокусі уваги два основних об'єкти – функціонування державної влади та права людини. Дійсно, Розділ Конституції України «Загальні засади» містить в собі спробу об'єднати велике коло суспільно значимих об'єктів конституційно-правового регулювання. Серед них, звичайно, є і економічні, екологічні, безпекові, міжнаціональні та інші типи суспільних відносин. Разом з тим, ці норми існують у декларативно-фрагментарному форматі, що не дозволяє казати про існування необхідного цілеспрямованого каркасу для розвитку системи поточного галузевого законодавчого регулювання. Як уявляється, у Основному Законі мають міститися системоутворюючі норми, що дозволяють в межах поточного галузевого законодавства відтворювати відповідні механізми правового регулювання. Відтак, таким чином, мало б було практично забезпечено верховенство права, але також відкрились би широкі можливості для функціонування Конституційного Суду України, для прийняття ним предметних, обґрунтованих рішень виходячи із необхідної та достатньої кількості визначальних конституційно-правових норм, функціонуючих у системній взаємодії.

Таким чином, необхідно наголосити, що в процесі напрацювання нової редакції Конституції України, в її структурі обов'язково має з'явитися окремий підрозділ «Екологічна система». Як уявляється, важливим об'єктом першочергового конституційно-правового закріплення є саме українське суспільство із визначенням суспільних цінностей екологічного характеру. В першу чергу, це має бути раціональний, екологічно детермінований характер споживання. За великим рахунком, доцільно було б оціночно сформувати основні стандарти екологічного способу життя як такого. Основною частиною такого суспільного життя мають стати чинники зеленої, циркулярної економіки, екологічного господарювання.

Як уявляється, також мають бути визначеними основні загрози, чинники та наслідки діяльності людства, що поглиблюють та посилюють швидкість настання екологічної катастрофи. Окрім наслідків Чорнобильської катастрофи, що логічно знайшли своє

відображення у змісті ст.16 Основного Закону, маємо констатувати колосальні екологічні наслідки збройної агресії рф на стан довкілля України та необхідність концентрації на їх подоланні, не тільки усіх зусиль суспільства та держави, але і ресурсів міжнародної спільноти.

Наступними складовими конституційно-правової регламентації мають стати визначальні аспекти реалізації державної влади, її організаційно-управлінського впливу на екологічні відносини. В першу чергу, мова має йти про чітку визначеність саме екологічних функцій держави. Використання в цьому сенсі загальних аморфних понять є неприпустимим. Від такого роду варіантів законодавчої техніки конституційного нормотворення треба остаточно відмовитись. Так, Конституція дійсно є і ідеологічним і програмним документом, документом, що також закріплює аксіологічну природу функціонування суспільства. В той же час, якщо ми стоїмо на позиціях, що норми Конституції України є нормами прямої дії, то вимоги до досконалої законодавчої техніки формальної визначеності змісту норм права в сфері конституційного нормотворення є надвисокими. Відтак, визначення функцій держави в екологічній сфері системно взаємопов'язано із визначенням відповідної системи органів держави, що мають забезпечувати зазначені функції. Відповідно тісний зв'язок також існує із змістом компетенційного навантаження зазначених органів, що має бути необхідним та достатнім для виконання зазначених функцій.

Особливого значення у зв'язку з визначеними екологічними функціями держави набуває і така суперважлива форма державної діяльності як формування та реалізація державної політики, зокрема екологічної. Дійсно, у тексті чинного Основного закону, зокрема у статті 116 зафіксовано серед повноважень Кабінету міністрів України – забезпечення проведення політики в сферах охорони природи, екологічної безпеки і природокористування. Разом з тим, в цій нормі, або в будь-яких інших не міститься будь-яких параметрів ефективності такої діяльності по яких би можна було робити висновки щодо фундаментальності діяльності держави в цій сфері, та відповідності за її наслідки. Вочевидь, конституційно-правовими нормами має бути визначено

обов'язковий характер екологічної політики держави та її найбільш важливих напрямів. Об'єктом конституційно-правового закріплення мають стати також характерні особливості процесів формування такої політики, її формально-юридичного закріплення, відповідальності за відсутність функціональної ефективності органів держави у визначеній сфері.

Особливого значення, як уявляється, для системного характеру конституційно-правового регулювання має стати механізм конвергенції екологічних та економічних завдань суспільного розвитку.

Сама стратегічна ціль – формування зеленої економіки, а відтак і зелених енергетики, транспорту, аграрного виробництва тощо, об'єктивно є комплексним об'єктом правового регулювання. Його комплексний характер полягає в об'єднанні вимог досягнення екологічних ефектів в процесі господарської діяльності та створенні складних за природою правових режимів реалізації «зелених екологічних проектів» та екологічного господарювання в цілому як особливого типу економічної діяльності. Дані правові режими мають містити в собі окремі елементи інвестиційного та інноваційного характеру що є важливими чинниками отримання власне екологічного ефекту.

Як уявляється, базові засади екологічного господарювання мають бути зазначені в системі конституційно-правового регулювання щоб дати поштовх формуванню відповідного ефективного міжгалузевого еколого-господарського інституту.

Слід визнати, що така складна робота не може бути виконана силами самих тільки фахівців конституційного права. Сучасний етап розвитку конституційно-правового регулювання, усвідомлення складної природи системоутворюючого характеру конституційного права для усієї системи права, вимагає об'єднання зусиль з фахівцями в сфері екологічного, господарського, фінансового, інформаційного права та інших галузей.

Вочевидь прийшов час для відповідних організаційно-наукових зусиль.

Шевченко Михайло,
Університет митної справи та фінансів,
старший викладач кафедри публічного та
приватного права, доктор філософії з права

КОНЦЕПТУАЛЬНА ПРОБЛЕМАТИКА САМОРЕГУЛІВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЯК РИНКОВИХ РЕГУЛЯТОРІВ

Сучасна державна економічна політика спрямована на досягнення якомога більш високого ступеня дерегуляції, демократизації та децентралізації державного регулювання ринків товарів, робіт та послуг з одночасним забезпеченням невідворотності відповідальності за недобросовісні підприємницькі практики, які призводять до спотворення конкуренції та завдають шкоди споживачам. Покладення на організації галузевого ринкового самоврядування регуляторних та контрольно-наглядових владних управлінських функцій широко визнається одним інструментів досягнення цієї мети, який наближує повноваження щодо прийняття регуляторних рішень до осіб, які є найбільш обізнаними з відповідними ринковими механізмами з точки зору розуміння закономірностей та особливостей їх функціонування.

Разом з тим, є переконливі аргументи та зростаюча підтримка позиції про те, що позитивні аспекти наділення саморегулівних організацій делегованими регуляторними повноваженнями та джерела їх потенціалу забезпечувати оптимальне середовище для діяльності учасників ринків супроводжуються притаманними природі саморегулівних організацій факторами, які ставлять під сумнів їх демократичну легітимність як носіїв публічно-владних повноважень, а також негативно впливають на їх здатність приймати якісні регуляторні рішення з точки зору сприяння справедливій економічній конкуренції, захисту інтересів споживачів та забезпечення невідворотності відповідальності членів саморегулівних організацій за допущені ними порушення ринкових правил.

Насамперед, у науковій літературі наводиться міркування концептуального характеру щодо проблематики природи саморегулівних організацій з делегованими регуляторними

повноваженнями, які ставлять під сумнів демократичне й конституційне підґрунтя їх діяльності, а також можливість забезпечення їх репрезентативності.

У цьому контексті, передусім, стверджується про те, що сумнівною є легітимність саморегулівних організацій, персональний склад органів управління яких не формується демократично обраними державними інституціями або призначеними ними посадовими особами (уряд та керівники міністерств тощо). Сфера застосування нормативно-правових актів, прийнятих саморегулівною організацією на виконання її делегованих повноважень, охоплює не лише її членів, а включає ще й споживачів їх товарів та послуг, що є підставою для висновку про те, що права та обов'язки необмеженого кола осіб визначаються посадовими особами саморегулівних організацій, які не мають жодного персонального мандату на здійснення влади таким шляхом. Більше того, надмірно складним є забезпечення репрезентативного представництва учасників відповідних ринків товарів та послуг, оскільки єдиним справедливим критерієм визначення ваги голосу членів саморегулівних організацій є їх частка ринку, а її правильне вимірювання є непростим завданням. Будь-який інший спосіб формування та організації діяльності саморегулівних організацій може призвести до штучного викривлення динаміки розвитку ринків або інших наслідків, пов'язаних з набуттям безпідставних переваг лише частиною членів саморегулівних організацій. Водночас, панівне становище підприємств зі значною часткою ринку може призвести до подібних наслідків на шкоду підприємствам з меншою часткою ринку та спричинити виникнення явища, яке називають фаворитизмом у контексті економічної конкуренції.

Так, той аргумент проти повноцінного саморегулювання, який пов'язаний із конкуренцією, спирається на значну ймовірність набуття вирішального впливу у саморегулівній організації особами та їх групами, які давно діють на ринку та є більшими за фінансовими та організаційними можливостями, за рахунок яких вони матимуть змогу фінансувати діяльність саморегулівних організацій та забезпечити їх управлінськими кадрами. М. Пріст припускає, що такі члени саморегулівних організацій можуть бути

захищені від обов'язку дотримуватись регуляторних актів та дисциплінарних заходів саморегулівної організації та можуть навіть використовувати їх проти конкурентів, які прагнуть мати більшу частку ринку. Таким чином, така структура може дискримінувати певних представників галузі, особливо менших фірм або практиків у певних сферах [1, с. 271-272].

Значна частина наукових дебатів також точиться навколо питання про те, чи може система саморегулювання гарантувати захист споживачів і служити іншим публічним інтересам, а не використовувати регуляторні повноваження для першочергового задоволення інтересів самих галузей. Це явище у зарубіжній науці часто називають «регуляторним захопленням» або «картелізацією».

З цього питання А. Сміт у своєму «Дослідженні про природу та причини багатства народів» наголосив на тому, що люди одного ремесла рідко зустрічаються разом, навіть для розваги та світських бесід, але якщо це стається, то розмова закінчується змовою проти громадськості або домовленістю для підвищення цін [2]. Зважаючи на це, загальноприйнятою є думка про те, що ключове занепокоєння щодо саморегулівних організацій випливає з того, що структура стимулів, яка лежіть в основі розвитку та наділенні владними повноваженнями цих організацій, може спонукати їх членів розробляти правила, які сприяють їх власним економічним інтересам, нерідко на шкоду суспільному інтересу [3, с. 12-13].

Взявши до уваги вищевикладене, зазначимо, що на тлі джерел потенціалу саморегулівних організацій є підстави вважати природу саморегулівних організацій несумісною з конституційними та демократичними засадами організації та здійснення влади. Це аргументується тим, що персональний склад їх органів управління не формується демократично обраними державними інституціями або призначеними ними посадовими особами (уряд та керівники міністерств тощо), а репрезентативне представництво учасників відповідних ринків, яке потребує кореляції їх частки ринку з вагою їх голосу як членів саморегулівних організацій, забезпечити неможливо без неприйнятного ризику штучного викривлення динаміки розвитку ринків або інших наслідків, пов'язаних з набуттям безпідставних переваг лише частиною членів саморегулівних організацій. Також,

є притаманні саморегулівній діяльності обмеження та ризики, породжують конфлікт інтересів, який може негативно впливати на їх здатність приймати якісні регуляторні та правозастосовні рішення з точки зору сприяння справедливій економічній конкуренції, захисту інтересів споживачів та забезпечення невідворотності відповідальності членів саморегулівних організацій за допущені ними порушення ринкових правил.

Список використаних джерел:

1. Priest M. The privatization of regulation: five models of self-regulation. *Ottawa Law Review*. 1998. No. 29:2. pp. 233-302. URL: https://rdo-olr.org/wp-content/uploads/2018/01/olr_29.2_Priest.pdf.
2. Sagar P. Adam Smith and the conspiracy of the merchants. *Global Intellectual History*. 2021. No. 6:4. pp. 463-483. DOI: 10.1080/23801883.2018.1530066.
3. Mysicka R. Who Watches the Watchmen? The Role of the Self-Regulator (October 8, 2014). C.D. Howe Institute Commentary 416. URL: http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2510112.

Пузирна Наталія,
Національний університет
«Чернігівська політехніка»,
к.ю.н., доцент кафедри
публічного та приватного права

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ

Розглядаючи правові засади державного управління у сфері фізичної культури та спорту Федеративної Республіки Німеччини, слід зазначити, що вони ґрунтуються на федеральній системі, де відповідальність поділяється між федеральним урядом, та урядом земель (федеральних земель).

Оскільки, Німеччина є прикладом країни з розвиненою системою, яка поєднує державне регулювання з активною участю громадських організацій. Система фізичної культури та спорту в Німеччині базується на принципах федералізму, де відповідальність розподіляється між федеральним урядом, землями (Bundesländer) та місцевими органами влади. Заснування сучасної спортивної інфраструктури та політики почалося після Другої світової війни, коли у 1949 році було створено Німецький

олімпійський спортивний союз (DOSB), який відіграє ключову роль у координації спортивного руху [1, с. 15].

Державне управління у цій сфері ґрунтується на низці нормативно-правових актів, зокрема на Основному законі Німеччини (Grundgesetz), який у статті 3 гарантує рівність прав усіх громадян, включаючи доступ до спорту, а також на законах земель, які деталізують організацію та фінансування [2, с. 22]. Федеральний уряд визначає загальну стратегію, тоді як землі та муніципалітети відповідають за практичну реалізацію. Наприклад, Закон про сприяння спорту (Sportförderungsgesetz) у Баварії, прийнятий у 1998 році, встановлює обов'язки держави щодо підтримки спортивних клубів та інфраструктури [3, с. 8].

Особливу увагу приділено інтеграції спорту в освіту та суспільство. У 1970-х роках Німеччина запровадила обов'язкове фізичне виховання в школах, що регулюється рамковими директивами Міністерства освіти та культурних справ [4, с. 34]. Крім того, модель фінансування базується на партнерстві між державою та приватним сектором, де значну роль відіграють спортивні лотереї та спонсорство. За даними досліджень, у 2020 році близько 60% фінансування спорту в Німеччині надходило від внесків громадян та приватних джерел, що демонструє ефективність децентралізованої моделі [1, с. 19].

Одним із ключових досягнень є створення системи спортивного права, яке інтегрує міжнародні стандарти, зокрема принципи Всесвітнього антидопінгового кодексу. У 2006 році Німеччина прийняла Національний антидопінговий план, який координується Національним антидопінговим агентством (NADA), що підпорядковане DOSB. Цей план забезпечує прозорість та відповідальність у спорті вищих досягнень [3, с. 12]. Дослідження показують, що правові механізми Німеччини сприяють високим результатам на міжнародних змаганнях, зокрема на Олімпійських іграх [4, с. 45].

У 1990-х роках Німеччина також розширила свою міжнародну співпрацю, беручи участь у програмах ЮНЕСКО та Ради Європи з розвитку фізичної культури [4, с. 38]. Це дозволило адаптувати німецьку модель до європейських стандартів, зокрема у сфері інклюзивного спорту. Наприклад, Закон про інтеграцію осіб з

інвалідністю (Schwerbehindertengesetz) 2001 року гарантує доступ до спортивних програм для людей з особливими потребами, що є важливим елементом державної політики [1, с. 27].

На сьогоднішній день Німеччина є прикладом, де правові засади поєднують державне регулювання з автономією спортивних організацій. Зокрема, DOSB об'єднує понад 90 тисяч спортивних клубів, що охоплюють близько 28 мільйонів осіб, демонструючи високу громадянську залученість [2, с. 21]. Аналітики відзначають, що гнучкість системи дозволяє швидко реагувати на виклики, такі як пандемія COVID-19, коли уряд надав субсидії на суму понад 1 мільярд євро для підтримки спортивної інфраструктури [3, с. 15].

Досвід Німеччини у правовому регулюванні сфери фізичної культури та спорту є зразком балансу між державним контролем і самоорганізацією. Ця модель може слугувати основою для інших країн, зокрема України, у вдосконаленні власної системи. Ефективність німецького підходу підтверджується як соціальними, так і спортивними результатами, що робить його гідним детального вивчення.

Таким чином, правові основи державного управління у сфері фізичної культури та спорту в Німеччині базуються на принципі поділу влади та відповідальності між федеральним урядом та землями, що дає можливість врахувати як загальнодержавні інтереси, так і специфічні потреби кожної із земель.

Список використаних джерел:

1. Deutscher Olympischer Sportbund (DOSB). Jahresbericht 2020. Frankfurt am Main, 2021.
2. Bundesministerium des Innern, für Bau und Heimat. Sportpolitik in Deutschland. Berlin, 2022.
3. Müller, N. & Schantz, O. The Olympic Movement and the Sport of Peacekeeping. Lausanne, 2019.
4. UNESCO. International Charter of Physical Education, Physical Activity and Sport. Paris, 2015.

Ткаченко Владислав,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
доктор філософії права,
докторант кафедри трудового права

ПРАВО НА ВІДПОЧИНОК ЯК СКЛАДОВА ГІДНИХ УМОВ ПРАЦІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Право людини на відпочинок є одним із базових соціально-економічних прав, гарантованих Конституцією України та ратифікованими міжнародними договорами, які становлять частину національного законодавства. Воно є складовою права на гідні умови праці та має комплексний характер, поєднуючи соціальну, економічну і правову складові. Відпочинок виконує функцію відновлення фізичних, психічних і емоційних сил працівника, сприяє підтриманню працездатності, попередженню професійних захворювань, формуванню балансу між трудовою діяльністю та особистим життям працівників. У контексті сучасних соціально-трудових трансформацій, пов'язаних із диджиталізацією економіки, дистанційною роботою та масовим використанням комп'ютерної техніки, питання нормативного забезпечення права на відпочинок набуває особливої актуальності.

Питання визначення змісту часу відпочинку у трудовому праві неодноразово ставало предметом наукових досліджень. Так, В.Д. Авескулов формулює дефініцію цього поняття як «передбачене законодавством, угодою, колективним чи трудовим договором вивільнення працівника від виконання трудових обов'язків, яке надається йому для відпочинку й відновлення працездатності». Учений підкреслює, що час відпочинку є необхідним елементом трудового процесу, який забезпечує відновлення фізичних і духовних сил працівника [1, с. 333]. Такий підхід узгоджується з концепцією трудових прав як прав соціального призначення, що спрямовані не лише на захист інтересів працівника, але й на підвищення ефективності виробничого процесу в цілому. Відповідно, правове регулювання часу відпочинку має подвійний зміст: з одного боку – гарантійний, що забезпечує дотримання соціальних прав працівника, а з іншого

– організаційно-економічний, що сприяє раціональному використанню робочого часу.

У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства та розповсюдження цифрових технологій відбувається трансформація класичних підходів до організації робочого часу. Зокрема, для значної кількості працівників характерним стає постійне перебування перед екраном комп'ютера, що зумовлює зростання рівня статичних навантажень, візуального та нервово-емоційного напруження. Наукові дослідження доводять, що тривала робота із комп'ютерною технікою призводить до зорової втоми, зниження концентрації уваги, головних болів, болю у спині та руках, а також до порушення психоемоційного стану працівників. Ці фактори є причиною зниження продуктивності праці, підвищення рівня захворюваності та емоційного вигорання працівників.

До квітня 2025 року питання регламентації режиму праці й відпочинку при роботі з комп'ютером в Україні регулювалося Державними санітарними правилами і нормами роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин (ДСанПіН 3.3.2-007-98), затвердженими наказом МОЗ України від 10 грудня 1998 р. № 7. Згідно з п. 5.1 цих Правил, «при організації праці, що пов'язана з використанням ВДТ ЕОМ і ПЕОМ, для збереження здоров'я працюючих, запобігання професійним захворюванням і підтримки працездатності слід передбачити внутрішньозмінні регламентовані перерви для відпочинку» [2]. У п. 5.8 документа навіть визначено конкретну тривалість таких перерв: «Для розробників програм із застосуванням ЕОМ слід призначати регламентовану перерву для відпочинку тривалістю 15 хвилин через кожну годину роботи за ВДТ; для операторів ЕОМ - 15 хвилин через кожні дві години; для операторів комп'ютерного набору - 10 хвилин після кожної години роботи за ВДТ» [2]. Таке нормування було прикладом комплексного підходу до профілактики професійних ризиків, спрямованого не на компенсацію вже завданої шкоди, а на запобігання її виникненню.

Після втрати чинності зазначених правил утворився нормативний вакуум, який залишив поза увагою значну категорію працівників, діяльність яких безпосередньо пов'язана з використанням комп'ютерної техніки. Міністерство охорони

здоров'я України у Роз'ясненні від 07.03.2007 р. № 05.03.01-Д-1/455 наголосило, що «робота з використанням персональних комп'ютерів супроводжується зоровим і нервово-емоційним напруженням, негативними зрушеннями в кістково-м'язовій системі людини». Підкреслено, що «регламентовані перерви під час роботи з комп'ютером сприяють профілактиці перевтоми та підвищують ефективність праці» [3]. Таким чином, навіть на рівні галузевого підзаконного акта визнано необхідність нормативного закріплення спеціальних перерв при роботі з комп'ютером як засобу збереження здоров'я працівників.

У праві Європейського Союзу питання організації часу праці та відпочинку врегульовано комплексно. Директива 2003/88/ЄС Європейського парламенту та Ради від 4 листопада 2003 року «Про деякі аспекти організації робочого часу» передбачає, що держави-члени мають ужити необхідних заходів для забезпечення кожному працівнику права на перерви, «тривалість і умови яких визначаються з урахуванням характеру роботи та необхідності забезпечення безпеки й охорони здоров'я працівників» [4]. Згідно з цією Директивою, час відпочинку визнається не лише соціальною гарантією, а й обов'язковим елементом політики у сфері охорони праці.

Досвід держав-членів ЄС демонструє ефективність такого підходу. Зокрема, у Республіці Польща стаття 134 Кодексу праці передбачає: «Працівнику, який працює за комп'ютером безперервно понад 50 хвилин, надається п'ятихвилинна оплачувана перерва, що включається до робочого часу» [5]. Польська модель правового регулювання дозволяє досягти балансу між інтересами працівника та роботодавця: регулярні короткі перерви запобігають перевтомі й професійним хворобам, не знижуючи продуктивності праці. Цей досвід є показовим для України в контексті її євроінтеграційного курсу.

Наукові підходи також підтверджують необхідність упровадження подібних гарантій. Як слушно зазначає К. І. Дмитрієва, у країнах із розвинутою економікою значна увага приділяється внутрішньозмінним перервам, що сприяють відновленню працездатності працівника і запобігають перевтомі [6, с. 196]. Авторка підкреслює, що внутрішньозмінні перерви є

невід'ємним елементом реалізації права на відпочинок, адже забезпечують профілактику професійних ризиків і збереження здоров'я працівників. Таким чином, вони виконують функцію не лише організаційну, але й охоронну, спрямовану на зниження шкідливого впливу виробничих чинників.

Проблематика раціонального поєднання часу праці та часу відпочинку також тісно пов'язана з інститутом гнучкого робочого часу. О. І. Гафич у своєму дослідженні визначає, що «гнучкий режим робочого часу є формою організації праці, за якою допускається встановлення іншого режиму роботи, ніж визначений правилами внутрішнього трудового розпорядку, за умови дотримання встановленої норми робочого часу» [7, с. 10]. Учений також наголошує, що «розвиток інформаційного суспільства та зростання ролі цифрової комунікації зумовлює необхідність адаптації традиційних режимів праці до нових умов» [7, с. 18]. Таким чином, впровадження спеціальних перерв для працівників, які постійно працюють із комп'ютерною технікою, може бути розглянуте як складова сучасної гнучкої організації праці, що поєднує вимоги продуктивності з охороною здоров'я.

Отже, удосконалення правового регулювання часу відпочинку шляхом нормативного закріплення додаткових перерв для працівників, які працюють із комп'ютерною технікою, є нагальною потребою сучасного трудового права України. Це сприятиме підвищенню рівня охорони праці, запобіганню професійній втомі, покращенню психоемоційного стану працівників і створенню умов для продуктивної праці. В умовах євроінтеграційних процесів такі зміни стануть важливим кроком до побудови трудових відносин, у центрі яких перебуває людина праці, її здоров'я, добробут і гідність.

Список використаних джерел:

1. Авескулов В.Д. Використання часу відпочинку у трудових правовідносинах. *Форум права.* 2015. № 2. С. 331–335.

2. ДСанПіН 3.3.2-007-98 «Гігієнічні вимоги до організації роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» : затв. наказом МОЗ України від 10.12.1998 р. № 7. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0007282-98#Text

3. Роз'яснення МОЗ: «Щодо набуття права на перерву у зв'язку з роботою за комп'ютером» від 07.03.2007 р. № 05.03.01-Д-1/455. URL:

https://moz.gov.ua/article/rekomendacii/rozjasnennja-schodo-nabuttya-prava-na-perervu-u-zvjazku-z-robotoju-za-kompjuterom
4. Директива ЄС: Directive 2003/88/EC of the European Parliament and of the Council of 4 November 2003 concerning certain aspects of the organisation of working time. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32003L0088
5. Kodeks pracy. Dz.U. 1974 Nr 24 poz. 141 z późn. zm. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19740240141
6. Дмитрієва К. І. Правове регулювання часу відпочинку за законодавством країн із розвинутою економікою. *Часопис Київського університету права.* 2013. № 1. С. 195–197.
7. Гафич О.І. Гнучкий режим робочого часу : дис. д-ра філософії: 12.00.05. Харків: НЮУ ім. Я. Мудрого. 2023. 276 с.

Пунтус Денис,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
доктор філософії права,
докторант кафедри трудового права

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

Права людини є фундаментальною цінністю сучасного світу, а їх захист – основою стабільного розвитку будь-якої держави. У другій половині XX століття міжнародна спільнота виробила низку документів, які заклали засади соціальної справедливості, рівності та гідності кожної людини. Серед них особливе місце посідає Загальна декларація прав людини ООН 1948 року**,** яка вперше закріпила універсальні стандарти прав і свобод. Подальший розвиток цих ідей відбувся в Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права 1966 року**,** а також у Рекомендації МОП № 202 (2012 р.), що деталізували права людини на соціальний захист, достатній життєвий рівень і належні умови існування.

Загальна декларація прав людини ООН 1948 року вважається у всьому світі провідним документом у сфері прав людини. Статті 22 і 25 Декларації підкреслюють право кожної людини на соціальне забезпечення і достатній життєвий рівень. Так, нагадаємо, що у статті 22 зазначено, що кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особистості прав у

економічній, соціальній і культурній галузях шляхом національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до організації і ресурсів кожної держави.

А стаття 25 говорить, що кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення на випадок безробіття, хвороби, інвалідності, вдівства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини. Материнство і дитинство мають право на особливе піклування і допомогу. Усі діти, народжені у шлюбі чи поза ним, користуються однаковим соціальним захистом [1].

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (далі – МПЕСКП) 1966 року є найбільш широко схваленим міжнародним документом у цій сфері і, що найважливіше, юридично обов'язковим для країн, які його ратифікували. На відміну від Декларації, держави-учасниці Пакту, які його ратифікували повинні забезпечити дотримання своїх зобов'язань, що випливають з нього.

Приймаючи цей документ, держави визнають: 1) право кожної людини на соціальне забезпечення (включаючи соціальне страхування) (стаття 9); 2) що сім'ї повинні надаватися якнайширший захист і допомога, включаючи особливий захист вагітних жінок, а також спеціальні заходи захисту і допомоги в інтересах усіх дітей і молоді без будь-якої дискримінації (стаття 10); 3) право кожного на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло, і на безперервне поліпшення умов життя (стаття 11); 4) право кожного на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я (стаття 12); 5) право кожного на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я (стаття 12) [2]. Цікаво, що тлумачачи статтю 9 про право на соціальне забезпечення, Економічна і Соціальна Рада ООН у своєму Зауваженні загального порядку № 19 про право на соціальне забезпечення зазначає, що ця стаття вимагає, щоб заходи, які використовуються для надання допомоги по соціальному забезпеченню, були гарантовані всім людям, включаючи безробітних [3].

У 2012 році МОП прийняла Рекомендацію № 202 про

національні мінімальні рівні соціального захисту, яка містить рекомендації щодо створення комплексних систем соціального захисту та доповнює існуючу міжнародну нормативну базу в галузі соціального забезпечення. Рекомендація визначає мінімальні норми соціального захисту як визначені на національному рівні набори базових гарантій соціального забезпечення, які забезпечують захист, спрямований на запобігання або пом'якшення бідності, вразливості та соціальної ізоляції [4].

Держави-члени МОП закликаються підтримувати або встановлювати, відповідно до національних умов і якомога швидше, мінімальні норми соціального захисту, що включають базові гарантії соціального захисту. Ці гарантії повинні забезпечувати, як мінімум, щоб протягом усього життєвого циклу всі, хто цього потребує, мали доступ до базової медичної допомоги та базового доходу, що в сукупності забезпечує ефективний доступ до товарів і послуг, визначених як необхідні на національному рівні.

Елементи мінімального соціального захисту повинні бути забезпечені принаймні для всіх жителів і дітей. Аналізуючи Рекомендацію № 202, можна дійти висновку, що національні мінімуми соціального захисту повинні включати щонайменше такі основні гарантії соціального забезпечення, які, серед іншого, можуть бути досягнуті за допомогою схем соціальної допомоги: а) доступ до визначеного на національному рівні набору товарів і послуг, що становлять основну медичну допомогу, включаючи охорону материнства, яка відповідає критеріям наявності, доступності, прийнятності та якості; б) гарантії базового доходу для дітей, принаймні на визначеному на національному рівні мінімальному рівні, що забезпечує доступ до харчування, освіти, догляду та будь-яких інших необхідних товарів і послуг; в) гарантії базового доходу, принаймні на визначеному на національному рівні мінімальному рівні, для осіб працездатного віку, які не в змозі отримувати достатній дохід, зокрема у випадках хвороби, безробіття, материнства та інвалідності; г) гарантії базового доходу, принаймні на визначеному на національному рівні мінімальному рівні, для осіб похилого віку.

Важливо, що Рекомендація № 202 стверджує, що основні гарантії соціального забезпечення повинні бути встановлені законом

(п. 7). Вона передбачає, що – національні закони та підзаконні акти повинні визначати коло, кваліфікаційні умови та рівні виплат, що забезпечують ці гарантії; мають бути визначені неупереджені, прозорі, ефективні, прості, швидкі, доступні та недорогі процедури подання скарг та оскарження; доступ до процедур подання скарг та оскарження має бути безкоштовним для заявника; мають бути створені системи для посилення відповідності національним правовим рамкам [4].

Таким чином, міжнародні стандарти забезпечують основу для розробки національних політик соціального захисту, сприяючи гармонізації та підвищенню ефективності систем соціального забезпечення у різних країнах. Регіональні стандарти адаптують міжнародні принципи до специфічних умов та потреб окремих регіонів, що дозволяє забезпечити більш цілеспрямовану та ефективну підтримку. Впровадження та дотримання міжнародних і регіональних стандартів сприяє захисту прав людини, забезпеченню соціальної справедливості та покращенню добробуту громадян. Для успішного впровадження цих стандартів необхідна тісна співпраця між урядами, міжнародними організаціями, громадянським суспільством та іншими зацікавленими сторонами.

Отже, міжнародні документи у сфері прав людини формують цілісну систему норм, спрямованих на забезпечення гідного життя кожної особи. Вони визначають право людини на соціальне забезпечення, достатній життєвий рівень і доступ до основних соціальних послуг як невід'ємну частину людської гідності. Виконання цих стандартів вимагає від держав активної політики, міждержавного співробітництва та дотримання принципів соціальної справедливості.

Список використаних джерел:

1 Загальна декларація прав людини: ООН від 10.12.1948 р. URL: https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights

2 Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text

3 «Щодо права на соціальне забезпечення»: Загальне зауваження Комітету ООН з економічних, соціальних і культурних прав від 04.02.2008 р. № 19. URL: https://undocs.org/E/C.12/GC/19

4 «Щодо національних мінімальних рівнів соціального захисту»: Рекомендація МОП від 14.06.2012 р. № 202. URL: https://un.social-protection.org/gimi/ShowRessource.action?id=58919&utm_source=chatgpt.com

Гринь Дмитро,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
доктор філософії права,
докторант кафедри трудового права

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ БАЛАНСУ МІЖ РОБОТОЮ ТА ОСОБИСТИМ ЖИТТЯМ ПРАЦІВНИКІВ

У сучасних умовах динамічного розвитку суспільства питання забезпечення балансу між роботою та особистим життям набуває особливої актуальності. Соціально-економічні зміни, зростання навантаження на працівників, розвиток цифрових технологій і трансформація сімейних структур суттєво впливають на можливість поєднання професійної діяльності з особистими обов'язками та дозвіллям. Усе частіше дослідники, організації та державні інституції розглядають цей баланс як важливий чинник психологічного добробуту, продуктивності працівників і стабільності трудових колективів.

Водночас відсутність єдиного підходу до визначення поняття «баланс між роботою та особистим життям» ускладнює його дослідження та практичне застосування. Різні науковці трактують його як рівновагу між професійними й особистими ролями, відсутність конфлікту між ними або як стан взаємного збагачення цих сфер. Саме тому аналіз теоретичних підходів до визначення, вимірювання та забезпечення цього балансу є важливою передумовою для розроблення ефективних стратегій управління трудовими ресурсами й підтримки добробуту працівників.

Так дослідники Greenhaus, Collins, та Shaw зазначають визначають баланс між роботою та сім'єю як «ступінь, до якого людина однаковою мірою залучена і однаково задоволена своєю робочою роллю та роллю в сім'ї» [1]. Grzywacz та Carlson вказують, що баланс ґрунтується на бажаності досягнення «рівності» у виконанні ролей, тоді як на практиці в літературі мало свідчень того, що люди прагнуть «рівності» у своїй роботі та позаробочих сферах. Якщо баланс між роботою та особистим життям є суб'єктивним досвідом людини, це перекладає тягар спроб досягти його повністю на неї і звільняє організацію від будь-якої відповідальності [2]. На

противагу цьому, Frone визначає баланс між роботою та особистим життям як «низький рівень міжрольового конфлікту та високий рівень міжрольового сприяння» з точки зору компонентного підходу [3].

Попередні дослідження використовували два основні підходи до вимірювання балансу між роботою та особистим життям [2]. Загальна оцінка балансу пов'язана зі сприйняттям людиною своєї загальної ситуації за допомогою таких запитань, як «Наскільки успішно ви поєднуєте оплачувану роботу та сімейне життя?».

На противагу цьому, компонентний підхід вважає, що баланс між роботою та особистим життям формується різними елементами, які передбачають і надають сенс концепції балансу [4]. Однією з ключових переваг цього компонентного підходу над загальною оцінкою є те, що він використовує встановлені перевірені показники концепцій, які охоплюють різні аспекти балансу між роботою та особистим життям, такі як конфлікт між роботою та особистим життям і збагачення.

Rantanen та його колеги використовують термін «баланс між роботою та особистим життям» як загальний термін для позначення конфлікту та збагачення і запропонували чотири типи балансу між роботою та особистим життям: активний, шкідливий, пасивний та корисний баланс. Показниками психологічного функціонування є висока енергійність і низька виснаженість/стрес на роботі, висока емоційна стабільність, висока самоефективність, висока самооцінка, високий локус контролю, самооцінка здоров'я і задоволеність життям. Індикаторами залученості в робочу роль є велика кількість робочих годин на тиждень, надмірна відданість роботі, висока організаційна залученість і низькі наміри щодо плинності кадрів. Результати показали, що сприятливий тип балансу між роботою та особистим життям асоціюється з найвищим рівнем психологічного функціонування, а шкідливий – з найнижчим [4].

Ключовий теоретичний аргумент, який використовують Demerout з колегами, щоб пов'язати ресурси і вимоги, пов'язані з роботою і особистим життям, з конфліктом між роботою і особистим життям і збагаченням на різних етапах життя і кар'єри. Їхній аргумент ґрунтується на моделі «робота-вимоги-ресурси». Модель моделі «робота-вимоги-ресурси» стверджує, що будь-яка робота (або

будь-яка професійна діяльність) ставить перед працівником вимоги та ресурси. Вимоги до роботи – це «фізичні, психологічні, соціальні або організаційні аспекти роботи, які вимагають постійних фізичних та/або психологічних (когнітивних та емоційних) зусиль або навичок і, отже, пов'язані з певними фізіологічними та/або психологічними витратами» [5]. Прикладами вимог до роботи є перевантаження на роботі та погане фізичне середовище.

Таким чином, можна стверджувати, що термінологічний аспект забезпечення балансу між роботою та особистим життям працівників є критично важливим для розвитку сучасного ринку праці та забезпечення загального благополуччя працівників. Вивчення та уніфікація термінології, що використовується для опису концепцій та практик у цій сфері, сприяє більш чіткому розумінню і впровадженню ефективних політик та стратегій на рівні організацій та державних інституцій. Важливим висновком дослідження є те, що формування єдиного термінологічного апарату сприяє кращій комунікації між дослідниками, практиками та політиками, що дозволяє ефективніше вирішувати проблеми, пов'язані з забезпеченням балансу між роботою та особистим життям працівників.

Список використаних джерел:

1. Greenhaus J.H., Collins K.M., Shaw J.D. The relation between work–family balance and quality of life. *Journal of Vocational Behavior*. 2003. № 63(3). С. 510–531.
2. Grzywacz J.G., Carlson D.S. Conceptualizing work–family balance: Implications for practice and research. *Advances in Developing Human Resources*. 2007. № 9(4). С. 455–471.
3. Frone M.R. Work–family balance. In J.C. Quick & L.E. Tetrick (Eds.), *Handbook of occupational health psychology*. Washington, DC: American Psychological Association. 2003. С. 143–162.
4. Rantanen J., Kinnunen U., Mauno S., Tillemann K. Introducing theoretical approaches to work–life balance and testing a new typology among professionals. In S. Kaiser, M. Ringlstetter, D.R. Eikhof, & M. Pina e Cunha (Eds.), *Creating balance? International perspectives on the work–life integration of professionals*. Berlin: Springer. 2011. С. 27–46.
5. Demerouti E., Peeters M. C. W., van der Heijden B. I. J. M. Work–family interface from a life and career stage perspective: The role of demands and resources. *International Journal of Psychology*. 2012. № 47(4). С. 241–258.

Новіцька Ірина,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка,
аспірант кафедри галузевого права та
правоохоронної діяльності

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЯКОСТІ ОСВІТИ УКРАЇНИ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСВІТУ НЕПОВНОЛІТНІМИ

У сучасних умовах реформування освітньої галузі в Україні особливої актуальності набуває питання забезпечення якісної освіти для дітей і підлітків. До того ж, ситуація ще більше ускладнилася внаслідок повномасштабної збройної агресії рф, яка спричинила переміщення значної кількості учнів, руйнування закладів освіти та дестабілізацію освітнього середовища. У таких умовах контроль за якістю освіти та захист прав неповнолітніх на її здобуття стають пріоритетним завданням державної політики. Важливу роль у реалізації цього завдання відіграє Державна служба якості освіти України (ДСЯО), яка утворена постановою Кабінету Міністрів України [1].

У Положенні про Державну службу якості освіти України зазначено, що Державна служба якості освіти України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра освіти і науки та який реалізує державну політику у сфері освіти, зокрема з питань забезпечення якості освіти, забезпечення якості освітньої діяльності, здійснення державного нагляду (контролю) за закладами освіти щодо дотримання ними законодавства [2]. Закріплений у Положенні статус ДСЯО як центрального органу виконавчої влади надає їй вагомі повноваження у формуванні та реалізації освітньої політики. Водночас така модель управління дозволяє забезпечити баланс між автономією освітніх закладів та ефективним державним контролем.

Згідно з Положенням про Державну службу якості освіти України [2] та Законом України «Про освіту» [3], основні завдання цієї структури спрямовані на забезпечення якості освіти, реалізацію державної політики у сфері освіти, проведення нагляду (контролю) за дотриманням законодавства та удосконалення нормативно-правової

бази. ДСЯО має широкі повноваження: від інституційного аудиту та моніторингу якості освіти – до розгляду звернень громадян, акредитації незалежних установ оцінювання, а також звернень до суду у разі порушення освітнього законодавства органами влади. Закон додатково надає ДСЯО право ліцензувати освітню діяльність, здійснювати контроль за дотриманням вимог щодо організації зовнішнього незалежного оцінювання, сертифікувати вчителів та впливати на освітню політику шляхом аналітичної діяльності. Важливо, що діяльність ДСЯО безпосередньо сприяє реалізації права на якісну освіту, особливо для неповнолітніх, шляхом запобігання порушенням, контролю за доступністю та відповідністю освіти стандартам. Отже, діяльність ДСЯО безпосередньо пов'язана з адміністративно-правовими механізмами, які визначають порядок та межі її повноважень.

У контексті реалізації права на освіту неповнолітніми ДСЯО реалізує такі функції, як оцінка безпеки освітнього середовища, дотримання принципів інклюзивності, аналіз ефективності навчальних програм для дітей з особливими освітніми потребами, а також проведення анкетувань серед здобувачів освіти та їхніх батьків. Зібрані дані дозволяють формувати рекомендації та політики, орієнтовані на інтереси дитини.

Таким чином, можемо підкреслити, що діяльність ДСЯО прямо впливає на реалізацію права на освіту неповнолітніми, оскільки через її прямі завдання – аудит, моніторинг, контроль, аналітику – створюються умови, за яких право на якісну, доступну, безпечну та безоплатну освіту набуває реального змісту.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що Державна служба якості освіти України є ключовим органом у забезпеченні якості освіти, який поєднує функції нагляду, аналізу, оцінювання та удосконалення системи освіти. Її діяльність створює умови для реалізації права кожної дитини на якісну, доступну та безпечну освіту. Визначені законодавством повноваження служби забезпечують дієвий контроль за дотриманням освітніх стандартів, що неабияк важливо для дітей, особливо неповнолітніх. Таким чином, ДСЯО виступає гарантом якості та захисту права на освіту в нашій державі.

Список використаних джерел:

1. Про утворення Державної служби якості освіти України : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.12.2017 р. №947. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/947-2017-%D0%BF#Text (дата звернення: 18.10.2025).
2. Положення про Державну службу якості освіти України : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2018 р. № 168. Дата оновлення: 16.09.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2018-%D0%BF#Text (дата звернення: 18.10.2025).
3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145–VIII. Дата оновлення: 22.09.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 18.10.2025).

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка Максименко Наталія.

Маркевич Діана,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
юридичний факультет

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДО СУДДІВ

Дисциплінарна відповідальність – це вид юридичної відповідальності, яке використовується при вчиненні відповідною особою дисциплінарного проступку, що містить у собі порушення дисципліни у трудових, навчальних та службових нормах і наносить шкоду саме у внутрішньому порядку роботи [4, ст. 96].

Щодо суддів, як єдиного носія правосуддя, то до них застосовуються дисциплінарна відповідальність з таких підстав: незаконна відмова судді у доступі до правосуддя; створення перешкод для реалізації прав учасників судового провадження; порушення правил щодо відводу судді; невмотивоване затягування розгляду заяви та справи протягом строку, який встановлений законом; своєю свавільною поведінкою заплямовувати звання судді та підривати загальний авторитет правосуддя; порушення прав людини та основоположних свобод; внесення неправдивих відомостей у свою декларацію доброчесності та родинних зв’язків; зловживання своїми повноваженнями, щоб отримати матеріальну вигоду; вчинення корупційного правопорушення [2].

У зв'язку з тим, що суддя вчинив дисциплінарний проступок до нього можуть застосовуватися такі стягнення: попередження, догана, сувора догана, тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя, переведення на нижчу посаду, звільнення з посади [2].

Вища рада правосуддя є постійно діючим органом, що забезпечує належне функціонування судової влади в Україні та здійснює дисциплінарне провадження щодо судді [1].

На жаль, як і будь-яка система, дисциплінарна відповідальність застосовується не завжди коректно, це відбувається через неправильне тлумачення законодавчих норм Вищою радою правосуддя.

До прикладу, постанова Верховного Суду України (далі - ВСУ) містить у собі скаргу судді на рішення Вищої ради правосуддя (далі – ВРП) і просить скасувати його в частині притягнення до дисциплінарної відповідальності. ВСУ постановив, що ВРП є дисциплінарним органом, який перевіряє наявність складу дисциплінарного проступку і не є органом, що самостійно здійснює судочинство. Було зазначено повноваження ВРП, що до їх компетенції відноситься оцінювати законність судового рішення, перевіряти його правовий зміст. А вже відповідний суд здійснює перевірку законності та обґрунтовує судові рішення. У такому випадку ВСУ скасував висновок ВРП щодо наявності дисциплінарного проступку в діях судді під час арешту майна, оскільки ВРП містило неналежне доведення факту грубої недбалості судді [3].

Ще однією проблемою постає доволі абстрактне розуміння підстав дисциплінарної відповідальності. Наприклад, істотне порушення норм процесуального права, не має у собі конкретики, тож дозволяє ВРП або особі, яка вчинила дисциплінарний проступок трактувати його на свій розсуд та на свою користь.

Також до цього можна віднести грубу недбалість щодо порушення прав людини і основоположних свобод, немає чіткого трактування чим груба недбалість відрізняється від звичайної. Тобто суддею може бути допущено недбалість цими правами, бо вони не зазначені як грубі, якщо так, то це ставить під загрозу їх захист.

Отож, використання таких суб'єктивних понять породжує проблему застосування до судді дисциплінарної відповідальності, оскільки ускладнює притягнення його до стягнення, а також у випадку невірного тлумачення норм може зашкодити практичній діяльності самого судді, який виступатиме потерпілим від дій ВРП.

Список використаних джерел:

1. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII : станом на 15.04.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text (дата звернення: 08.10.2025).
3. Наталія Шевцова Суддя Великої Палати Верховного Суду. Практика Великої Палати Верховного Суду з розгляду скарг на рішення Вищої ради правосуддя стосовно дисциплінарної відповідальності суддів (2024-2025 роки). 02.05.2025 р. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/Dyscuplinarna_vidpovidalnist_2025_02_05.pdf
4. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права / за заг. ред. д. ю. н., проф. Л. Р. Наливайко. — К.: «Хай-Тек Пресс», 2016. – 628 с.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент, професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Гаврік Роман.

Новарчук Маріна,
Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова,
юридичний факультет

РОЗГЛЯД ЕЛЕКТРОННИХ ПЕТИЦІЙ В СИСТЕМІ ПРОВАДЖЕНЬ ЗА ЗАЯВАМИ, СКАРГАМИ ТА ПРОПОЗИЦІЯМИ ГРОМАДЯН

В національному законодавстві відсутнє визначення терміну «Електронна петиція», тому для його тлумачення потрібно звернутися до правової доктрини. Електронна петиція – це форма колективного звернення громадян України з вимогою, пропозицією чи скаргою до органів державної влади, органів місцевого самоврядування через офіційний веб-сайт органу, якому вона адресована, або веб-сайт громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку цієї петиції [5].

Законом України «Про звернення громадян» встановлюються загальні вимоги щодо подачі та змісту електронних петицій. В петиції обов'язково повинна зазначатися суть звернення, відомості про автора та його контактні дані. В петиції не можна вказувати заклики до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, заклики до вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини [3]. Якщо електронна петиція не відповідає цим вимогам, тоді вона не оприлюднюється на веб-сайті органу, до якого вона була адресована, а автору про це повідомляється.

Стадії подання електронної петиції умовно можна поділити на 8 стадій: формування змісту звернення та вибір адресанта; розміщення петиції на офіційних веб-сайтах органу, до якого вони адресовані; перевірка її на відповідність встановленим вимогам; оприлюднення електронної петиції; збір підписів; надсилання петиції адресанту; розгляд петиції; повідомлення результатів розгляду [1].

Розглядаються електронні петиції органами, яким вони адресовані. До цих суб'єктів належать: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та органи місцевого самоврядування, зокрема сільські, селищні, міські, районні у містах ради, їх виконавчі органи, тощо [3].

За загальним правилом розгляду підлягають ті петиції, які протягом не більше трьох місяців зберуть на її підтримку як мінімум 25000 підписів, якщо вони адресовані Президенту України, Верховній Раді чи Кабінету Міністрів. Якщо петиції адресовані органу місцевого самоврядуванню, тоді кількість підписів громадян та строки їх збору залежать від статуту територіальної громади. Наприклад, в Хмельницькій міській територіальній громаді електронна петиція підлягає розгляду у разі збору на її підтримку не менше ніж 500 підписів громадян жителів громади протягом 90 календарних днів [7]. В Бердичівській міській територіальній громаді буде розглядатися петиція, яка протягом 45 днів з дня оприлюднення набере не менше ніж 150 підписів громадян [6].

Забезпечення розгляду електронних петицій, що адресовані Президенту, покладається на Адміністрацію Президента України. Інформація про початок розгляду петицій оприлюднюється на веб-

сайті Офіційного інтернет-представництва Президента України не пізніше як через 3 робочі дні після набрання на її підтримку необхідної кількості підписів. Розгляд повинен здійснюватися невідкладно, але не більше ніж 10 робочих днів з дня початку її розгляду. Адміністрація у результаті розгляду електронної петиції розміщує на веб-сайті Офіційного інтернет-представництва Президента публічне оголошення про підтримку або непідтримку Президентом електронної петиції; оприлюднює відповідь Президента на електронну петицію; надсилає відповідь на електронну петицію у письмовому вигляді автору електронної петиції [4].

Порядок та особливості розгляду електронних петицій, адресовані Кабінету Міністрів України, регулюється Постановою КМУ «Про затвердження Порядку розгляду електронної петиції, адресованої Кабінету Міністрів України». Встановлюється, що розгляд петицій, які набрали необхідну кількість підписів протягом встановленого строку, здійснюється невідкладно, але не більше ніж 10 робочих днів з дня оприлюднення інформації про початок її розгляду. Секретаріат КМУ забезпечує організацію розгляду електронних петицій. Він надсилає петицію органам виконавчої влади для розгляду порушених у ній питань протягом 1 робочого дня після дня початку розгляду. Після отримання пропозицій, які надійшли від органу виконавчої влади, Секретаріат протягом 2 робочих днів опрацьовує їх та передає керівництву Секретаріату для доповіді Прем'єр-міністру. Оприлюднення оголошення з відповідним обґрунтуванням щодо підтримки чи непідтримки її Прем'єр-міністром України здійснюється не пізніше наступного робочого дня після закінчення строку розгляду петиції на Урядовому порталі, а також надсилається відповідь автору петиції чи громадському об'єднанню [2].

Наразі не існує окремого порядку, яким би регулювався розгляд електронних петицій Верховною Радою України та органами місцевого самоврядування. Так, регулювання розгляду цими органами буде здійснюватися відповідно до норм Закону України «Про звернення громадян», Регламенту Верховної Ради, а також до статутів місцевих територіальних громад та регламентів органів місцевого самоврядування.

Отже, електронні петиції є одним із способів звернення громадян з вимогою, пропозицією чи скаргою до органів державної

влади та місцевого самоврядування. Встановлено, що вимоги до петицій, строки їх подання та необхідна кількість підписів для розгляду визначається в Законі України «Про звернення громадян», а також підзаконними нормативно правовими актами. Запровадження інституту електронних петицій суттєво сприяє участі населення у формуванні державної політики.

Список використаних джерел:

1. Дончак. Л.Г., Шкварук Д.Г. Електронна петиція як елемент реформування публічної влади. Правові засади організації та здійснення публічної влади : збірник тез III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 28.02.2020–02.03.2020). – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. URL: https://old.univer.km.ua/doc/1_Zbirnik_Publichna_vlada_2020.pdf#page=124

2. Про затвердження Порядку розгляду електронної петиції, адресованої Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-2016-%D0%BF#n8

3. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text

4. Про Порядок розгляду електронної петиції, адресованої Президентові України : Указ Президента України від 28.09.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/523/2015#n11

5. Собків Я.М. Електронна петиція як одне з інформаційних прав людини і громадянина. Право і суспільство. 2015 р. №6 URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bd95f55e-9e75-49a4-bbf7-a25a1a210205/content

6. Статут Бердичівської міської територіальної громади (нова редакція 2023 року). URL: https://berdychiv-rada.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%94%D0%BA%D1%82_%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82%D1%83.pdf

7. Статут Хмельницької міської територіальної громади (нова редакція 2024 року). URL: https://www.khm.gov.ua/uk/content/pro-zatverdzhennya-statutu-hmelnyckoyi-miskoyi-terytorialnoyi-gromady-v-noviy-redakciyi-0

Науковий керівник: к.ю.н, доцент, професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Роман Гаврік.

Колодяженський Володимир,
Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова,
юридичний факультет, 3 курс, 8 група

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Сучасне суспільство характеризується стрімким розвитком цифрових технологій, які проникають у всі сфери життєдіяльності, включаючи систему правосуддя. У цих умовах адміністративне судочинство України стоїть перед необхідністю фундаментальних змін, спрямованих на забезпечення швидкості розгляду справ, відкритості судових процедур та можливості реального доступу до правосуддя для всіх верств населення. Інформаційні технології, що активно інтегруються у правову систему держави, перетворюються з допоміжного механізму на ключову передумову реалізації конституційного права громадян на судовий захист. Це набуває особливої важливості саме у сфері адміністративного судочинства, оскільки саме адміністративні суди розглядають спори між приватними особами та суб'єктами владних повноважень, забезпечуючи захист фундаментальних прав і свобод людини від можливих порушень з боку держави.

Адміністративні суди, здійснюючи контроль за законністю рішень, дій чи бездіяльності органів публічної влади, потребують сучасних технологічних інструментів для оперативного та якісного розгляду справ. Впровадження електронного судочинства, автоматизованих систем документообігу, можливості дистанційної участі у судових засіданнях та використання електронних доказів докорінно змінює традиційні підходи до здійснення правосуддя в адміністративних справах [8, с. 286].

Актуальність дослідження використання інформаційних технологій в адміністративному судочинстві обумовлена необхідністю аналізу існуючих цифрових механізмів, виявлення проблемних аспектів їх функціонування та визначення перспективних напрямів удосконалення електронного правосуддя. Особливої уваги потребують питання забезпечення кібербезпеки судової інформації, гарантування процесуальних прав учасників

через цифрові платформи та адаптації законодавства до викликів цифрової епохи [8, с. 285-286].

Впровадження інформаційних технологій у судову систему України є ключовою складовою сучасних правових реформ, спрямованих на підвищення ефективності, прозорості та доступності правосуддя. Цей процес відбувається в контексті глобальної цифровізації, яка охоплює усі сфери суспільного життя, у тому числі й судочинство.

Нормативна база в цій сфері формується на основі національних законів та міжнародних стандартів. Основним документом є Закон України «Про судоустрій і статус суддів», що закладає фундамент для створення та функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) [1; 3]. Ця система забезпечує електронний документообіг, автоматизацію судових процесів, а також інтеграцію з іншими державними реєстрами. Положення про функціонування окремих підсистем ЄСІТС регламентують роботу таких сервісів, як «Електронний кабінет», «Електронний суд» та відеоконференцзв'язок, що відкриває нові можливості для проведення судових засідань в електронному форматі [3].

У рамках адміністративного судочинства широко використовуються різні інформаційні платформи. Серед них – Автоматизована система документообігу суду (АСДС), Єдиний державний реєстр судових рішень, а також система електронного документообігу (СЕД), які сприяють автоматизації, підвищують прозорість та доступність інформації для учасників процесу [4, с. 329-330]. Завдяки електронним платформам громадяни можуть подавати процесуальні документи дистанційно, що значно знижує витрати часу й ресурсів, особливо в умовах воєнного стану [8, с. 287-288].

Однією з найважливіших складових цифровізації судочинства є впровадження електронних доказів, що відповідає сучасним вимогам доказової бази у адміністративних справах. Кодекс адміністративного судочинства України детально регламентує поняття електронних доказів та їх використання в судовому процесі [2]. При цьому європейська судова практика, зокрема рішення ЄСПЛ, формує стандарти оцінки електронних

доказів з урахуванням принципів справедливого судового розгляду [5].

Забезпечення інформаційної безпеки у системі електронного судочинства є критично важливим фактором для збереження конфіденційності, цілісності інформації та довіри громадян до правосуддя [6]. Використання сучасних засобів шифрування, автентифікації та захисту від кібератак дозволяє мінімізувати ризики витоку або фальсифікації судових даних [3]. Водночас, підтримка стабільності функціонування цифрових систем вимагає постійного оновлення технічної інфраструктури, резервного копіювання та впровадження хмарних технологій.

Попри численні переваги, цифровізація судочинства стикається з викликами, серед яких – недостатня технічна оснащеність судів, нестача кваліфікованих кадрів, високі вимоги до захисту інформації та організаційні бар'єри [7, с. 83]. Для подолання цих проблем необхідна посилена державна підтримка, розвиток нормативно-правової бази та модернізація інфраструктури.

Підбиваючи підсумки можна сказати що, трансформація адміністративного судочинства через призму цифрових технологій демонструє якісно новий етап розвитку правосуддя в Україні. Інтеграція електронних систем документообігу, створення спеціалізованих цифрових платформ та впровадження механізмів дистанційної участі у судових процесах формують сучасну модель взаємодії між громадянами та судовою владою. Аналіз існуючих цифрових інструментів засвідчує їх значний потенціал у забезпеченні оперативності розгляду адміністративних справ та розширенні можливостей доступу до правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (Закон No 1402-VIII від 2 червня 2016 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19 (Дата звернення: 21.10.2025).

2. Кодекс адміністративного судочинства України (Закон No 2747-IV від 6 липня 2005 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text (Дата звернення: 21.10.2025).

3. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (Рішення No 1845/0/15-21 від 17 серпня 2021 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text (Дата звернення: 21.10.2025).

4. Климова К. (2021). Системи спеціальної документації: чинники впливу на формування та організацію. Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація, (11), 316–347. URL: https://sdc-journal.com.ua/web/uploads/journals_pdf/SDC_2021_11.pdf#page=316 (Дата звернення: 21.10.2025).
5. Європейський суд з прав людини. (2011). Рішення у справі «Жуковський проти України» (Заява No 31240/03). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_714#Text (Дата звернення: 21.10.2025).
6. Закон України «Про захист персональних даних» (Закон No 2297-VI від 1 червня 2010 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17 (Дата звернення: 21.10.2025).
7. Кравчук В. (2024). Порівняльний аналіз судової практики країн європейського союзу та України у сфері захисту персональних даних у соціальних мережах. Наука і техніка сьогодні, (4 (32)). URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/10852 (Дата звернення: 21.10.2025).
8. Дзіковський М.Р., Використання інформаційних технологій в адміністративному судочинстві України. Науковий вісник Ужгородського Національного університету, 2024. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/45-2.pdf#page=6.29 (Дата звернення: 21.10.2025).

Науковий керівник: к.ю.н, доцент, професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Роман Гаврік.

Корінець Ангеліна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
факультет прокуратури та слідства,
(кримінальна юстиція), 1 курс магістратури

ЩОДО СУТНОСТІ ПИТАННЯ КОРПОРАТИВНИЙ СПІР

Досліджуючи ознаки корпоративного спору, слід виходити з тих характеристик, які притаманні будь-якому правовому спору. О.В. Бринцев визначає основні риси правового спору, до яких належать: наявність або припущення про існування матеріальних правовідносин між учасниками спору; специфіка взаємного становища сторін; наявність суб'єктивного інтересу в учасників; а також практична значущість самого поняття [1, с. 34-45].

Проте для корпоративного спору обов'язкова наявність матеріальних правовідносин між його суб'єктами не є визначальною. Конфлікт може виникнути навіть тоді, коли одна із сторін лише вважає, що такі правовідносини існують. Наприклад, коли акціонер подає вимогу до акціонерного товариства щодо отримання дивідендів на підставі підроблених акцій – матеріальні відносини між ним і корпорацією лише передбачаються, але фактично відсутні. Отже, реальне існування таких відносин не має вирішального значення для кваліфікації спору як корпоративного.

Варто зазначити, що характерною рисою корпоративного спору є не лише припущення про наявність корпоративних правовідносин, а й припущення про порушення суб'єктивного корпоративного права. На відміну від самого суб'єктивного права, яке може реально існувати або лише передбачатися, корпоративний спір завжди має реальний характер – незалежно від того, чи було фактичне порушення права. Навіть якщо сторона помилково вважає, що її корпоративні права порушені або заперечуються іншою особою, сам факт такої заяви створює спір, оскільки суб'єкт фактично виступає ініціатором конфлікту, заперечуючи права іншої сторони або неправомірно претендуючи на певні блага.

Отже, фактично, коли особа ініціює корпоративний спір, саме вона визначає іншого учасника цього спору, з яким виникає конфлікт. Таким чином, ініціатор спору фактично розглядає іншу сторону як винну, тобто як порушника своїх корпоративних прав. Питання щодо наявності помилки або підтвердження такого припущення з'ясовується вже під час розгляду корпоративного спору в установленому процесуальному порядку.

Однією з ключових ознак, притаманних будь-якому правовому спору, зокрема й корпоративному, є юридична рівність сторін – обидва учасники мають рівні процесуальні права та обов'язки, незалежно від їхнього статусу чи ролі у правовідносинах.

У юридичній доктрині висловлюється думка, що правовим може вважатися навіть спір, який виникає між особами, що перебувають у відносинах підпорядкування [2, с. 411]. Проте у випадку корпоративного спору така характеристика є неприйнятною, адже його сторонами виступають учасники

господарського товариства та саме товариство. Відносини між цими суб'єктами мають приватноправовий, а не публічно-правовий характер, що виключає елемент адміністративного підпорядкування.

Корпоративний спір виникає саме тому, що жоден із його учасників не має можливості одноосібно вирішити конфлікт або нав'язати власну волю іншій стороні. Таким чином, однією з визначальних рис корпоративного спору є юридична рівність його учасників**,** що забезпечує змагальність і баланс прав сторін у процесі вирішення такого спору.

Важливою складовою у визначенні корпоративного спору є наявність суб'єктивного інтересу його учасників. При цьому слід чітко розмежовувати поняття «корпоративне право» та «корпоративний інтерес». Так, наприклад, учасник господарського товариства має право на отримання частки прибутку, однак його інтерес полягає саме у матеріальній вигоді, яку він прагне отримати в результаті реалізації цього права.

Будь-яке суб'єктивне право спрямоване на задоволення певного інтересу. Воно є гарантованою державою можливістю особи діяти певним чином для реалізації власних потреб та очікувань. Отже, право виступає інструментом, за допомогою якого забезпечується досягнення інтересу. [3, с. 2; 5, с. 165]

У корпоративних правовідносинах, зокрема й на етапі виникнення корпоративного спору, рушійною силою поведінки сторін є насамперед не формальне право, а саме їхній корпоративний інтерес**.**

На практиці можуть траплятися випадки, коли корпоративний спір виникає без фактичного порушення корпоративного права, проте завжди – за наявності порушеного або оспорюваного інтересу. Саме інтерес є тим чинником, який спонукає одну сторону ініціювати спір, а іншу – вступити в нього для захисту власних позицій.

Варто також зазначити, що інтерес учасника може існувати незалежно від наявності конкретного права**,** тоді як саме порушення чи загроза порушення інтересу стає підставою для виникнення спору.

Отже, при визначенні сутності корпоративного спору доцільно враховувати поєднання двох категорій — суб'єктивного права та суб'єктивного інтересу, які у взаємодії визначають мотивацію та динаміку поведінки його учасників.

Список використаної літератури:

1. Бринцев О.В. Сутність правових спорів у сфері підприємництва та способи їх вирішення: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2001. С. 228
2. Штефан М.Й. Цивільний процес: Підручник: - Київ: Ін Юре, 1997. С. 608.
3. Кузнєцова Н.С. Поняття, ознаки і класифікація корпоративних спорів / http://www.legalweekly.com.ua/article/?uid=133 .

Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри господарського права і процесу Національного університету «Одеська юридична академія» Гофман Олександр.

Безмаленко Вероніка,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
факультет прокуратури та слідства
(кримінальної юстиції),
1 курс магістратури, 512 група

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА РЕАЛІЗАЦІЮ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

Цифровізація корпоративного управління в Україні набула реального змісту: після оновлення Закону України «Про акціонерні товариства» у 2023 році вперше прямо закріплено можливість проведення електронних загальних зборів та прийняття рішень у дистанційній формі, включаючи електронне голосування [1]. Закон дозволяє акціонерам брати участь у зборах за допомогою електронних засобів зв'язку, якщо це передбачено статутом або положенням про загальні збори. Додатково, Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» визнає можливість прийняття рішень шляхом опитування або з використанням засобів електронної ідентифікації [2]. Таким чином, базове законодавство уже формує підґрунтя для цифрової трансформації корпоративного управління, хоча воно залишається фрагментарним і вимагає подальшого розвитку технічних

стандартів, створення єдиних вимог до електронних платформ та механізмів державного контролю їх використання.

Актуальність проблеми цифровізації корпоративних прав зумовлена тим, що сучасні економічні процеси дедалі більше залежать від швидкості обміну інформацією та доступності управлінських рішень. Учасники корпоративних відносин потребують зручних і безпечних засобів участі у зборах, особливо в умовах воєнного стану та глобальної мобільності капіталу. Водночас правова невизначеність щодо достовірності електронних рішень, ризики маніпуляцій або втручання у цифрові системи створюють загрозу підриву легітимності корпоративних процесів. Проблематика полягає у відсутності комплексного законодавчого підходу до регламентації цифрових процедур: норми розпорошені між кількома актами, а правові гарантії — мінімальні.

Цифровізація, безумовно, сприяє підвищенню участі міноритарних акціонерів і зниженню витрат на організацію зборів, однак породжує нові юридичні проблеми — ризики підміни волевиявлення, технічні збої, нерівний доступ до технологій, різне розуміння «присутності» в онлайн-форматі, відсутність нормативно затверджених вимог до автентифікації учасників, аудиту результатів голосування тощо. Практичне впровадження електронних форматів наразі ускладнюється низкою правових прогалин, проте вже були реалізовані деякі позитивні аспекти, а саме розроблено Порядок проведення загальних зборів учасників товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю із застосуванням засобів електронних комунікацій через облікову систему часток, який встановлює обов'язковість використання кваліфікованого електронного підпису та вимогу фіксації часу голосування в системі [3]. Це є важливим кроком уперед, проте без чіткої законодавчої систематизації така регламентація залишається вразливою до тлумачень і зловживань.

Порівняно з іншими правопорядками, українське законодавство перебуває лише на початковій стадії інституціоналізації електронних зборів. Так, у США Delaware General Corporation Law § 211 прямо передбачає можливість проведення віддалених зборів за умови реалізації «reasonable

measures» для ідентифікації акціонерів та забезпечення конфіденційності їх волевиявлення. У Великій Британії Companies Act 2006 тривалий час вимагав фізичне місце проведення зборів, однак після пандемії COVID-19 законодавець дозволив hybrid AGMs, за яких частина акціонерів бере участь онлайн, а частина — очно. Ці підходи демонструють тенденцію до «гнучкої гібридності»: держава забезпечує технічну можливість, але водночас встановлює жорсткі вимоги до достовірності ідентифікації учасників і фіксації рішень, що може стати взірцем для України.

У процесі трансформації українського корпоративного права цифровізація поступово переходить із декларативного рівня на рівень реального правового регулювання, формуючи нову якість корпоративного управління. Впровадження електронних загальних зборів та дистанційних механізмів є закономірною реакцією законодавця на глобальні зміни. Це не просто технічна інновація, а ключовий елемент еволюції корпоративного права, що здатен змінити парадигму корпоративного управління в Україні. Вони підвищують рівень прозорості, залученості учасників, забезпечують більшу швидкість прийняття рішень і водночас створюють виклик для законодавця — знайти баланс між гнучкістю цифрових технологій і суворістю юридичних гарантій. Для вирішення існуючих проблем доцільним є запровадження комплексного підходу, який поєднує технологічну інноваційність із правовою безпекою. Зокрема, варто розробити єдину державну концепцію цифрового корпоративного управління, створити реєстр сертифікованих електронних платформ, доповнити Закон України «Про акціонерні товариства» положеннями про обов'язковий аудит електронного голосування та забезпечити інтеграцію технології блокчейн для фіксації корпоративних рішень. Такий підхід сприятиме формуванню стійкого правового середовища, підвищить довіру до електронних процедур та дозволить українському корпоративному праву відповідати сучасним європейським стандартам прозорості й корпоративної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про акціонерні товариства» від 27.07.2022 № 2465-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text (дата звернення: 28.10.2025)

2. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 № 2275-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text (дата звернення: 28.10.2025)
3. Рішення Про затвердження Порядку проведення загальних зборів учасників товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю із застосуванням засобів електронних комунікацій через облікову систему часток від 17.05.2023 № 526. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0526863-23#Text (дата звернення: 28.10.2025)

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри господарського права і процесу Національного університету «Одеська юридична академія» Гофман Олександр.

Самелюк Марина,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
факультет прокуратури та слідства
(кримінальної юстиції),
1 курс магістратури, 512 група

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ПОСАДОВИХ ОСІБ КОРПОРАТИВНИХ ОРГАНІВ

Конфлікт інтересів у діяльності посадових осіб корпоративних органів є одним із найважливіших питань сучасного корпоративного права, адже від ефективності його врегулювання залежить рівень прозорості бізнесу, довіра інвесторів і стабільність корпоративного управління. Під конфліктом інтересів розуміють суперечність між особистими інтересами посадової особи та її службовими повноваженнями, що може вплинути на об'єктивність, неупередженість і добросовісність прийняття нею рішень. Це явище є загрозою для корпоративної етики, справедливого розподілу прибутків і дотримання інтересів усіх учасників товариства.

Нормативне регулювання цього питання в Україні здійснюється низкою актів, серед яких основним є Закон України «Про запобігання корупції» [1]. Відповідно до ст. 1 цього Закону, реальний конфлікт інтересів – це суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність прийняття рішень. Згідно з ч. 1 ст. 28 цього Закону, особи, уповноважені на виконання

функцій держави або місцевого самоврядування, а також посадові особи юридичних осіб, які здійснюють публічні закупівлі чи інші дії від імені підприємства, зобов'язані вживати заходів для запобігання конфлікту інтересів. Хоча закон насамперед антикорупційний, його положення поширюються й на корпоративну сферу, зокрема у випадках, коли діяльність підприємства має публічне або змішане фінансування.

Важливим нормативним актом, який прямо регламентує поведінку посадових осіб у корпоративному управлінні, є Закон України «Про акціонерні товариства» [2]. Відповідно до ст. 89 цього Закону, посадові особи органів товариства зобов'язані діяти добросовісно, розумно та в інтересах акціонерного товариства, уникаючи будь-яких конфліктів між своїми особистими інтересами та інтересами товариства. У разі виникнення конфлікту така особа зобов'язана негайно повідомити про нього наглядову раду або загальні збори акціонерів. Крім того, ст. 71 встановлює, що правочини, у яких посадова особа має зацікавленість, повинні погоджуватись наглядовою радою, а їх недотримання може бути підставою для визнання таких правочинів недійсними.

Корпоративне законодавство України також передбачає відповідальність посадових осіб за дії, вчинені в умовах конфлікту інтересів. Згідно з Цивільним кодексом України (ст. 92), орган або особа, яка виступає від імені юридичної особи, повинна діяти в інтересах цієї особи, а не на користь власних чи третіх осіб [3]. Якщо посадова особа порушує цей обов'язок, товариство має право вимагати відшкодування збитків, завданих такими діями. Судова практика підтверджує, що приховування конфлікту інтересів може розглядатися як порушення принципів добросовісності та розумності у здійсненні корпоративного управління.

Особливої уваги заслуговує й Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», який у ст. 42 встановлює подібні обов'язки директорів і учасників товариства. Зокрема, керівник товариства зобов'язаний повідомити учасників про наявність у нього конфлікту інтересів і не має права вчиняти дії, які можуть призвести до заподіяння шкоди товариству або надати перевагу окремим учасникам [4]. Таким чином,

законодавець прагне уніфікувати підходи до корпоративного управління незалежно від форми господарського товариства.

З практичної точки зору, конфлікт інтересів найчастіше проявляється у випадках, коли посадова особа бере участь у прийнятті рішень щодо укладення договорів із пов'язаними особами, розподілу дивідендів або відчуження активів товариства. Для запобігання таким ситуаціям у багатьох компаніях затверджуються внутрішні кодекси корпоративної етики, де прописуються правила розкриття інформації про потенційні конфлікти та процедури їх врегулювання. Проте навіть за наявності таких норм основну роль відіграє правосвідомість посадових осіб, адже саме вона визначає, чи будуть формальні приписи закону реалізовані на практиці.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text (дата звернення: 28.10.2025)
2. Закон України «Про акціонерні товариства» від 27.07.2022 № 2465-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text (дата звернення: 28.10.2025)
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 28.10.2025)
4. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 № 2275-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text (дата звернення: 28.10.2025)

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри господарського права і процесу Національного університету «Одеська юридична академія» Гофман Олександр.

Білошкурський Анатолій,
Комунальний заклад вищої освіти
«Барський гуманітарно-педагогічний
коледж імені Михайла Грушевського»,
кафедра соціально-економічних дисциплін, 3 курс

РОЛЬ ПОДАТКІВ У ФОРМУВАННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Податки є основним інструментом формування доходів державного бюджету, забезпечуючи реалізацію фіскальної функції держави та впливаючи на соціально-економічні процеси в країні. Через податкову систему держава здійснює перерозподіл валового

внутрішнього продукту, регулює господарську активність, стимулює інвестиції та формує бюджетну політику. Відповідно до статті 95 Конституції України, бюджетна система ґрунтується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами [1]. Таким чином, податки є головним фінансовим джерелом забезпечення виконання державою її економічних і соціальних функцій.

Податкова система України регулюється Податковим кодексом України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI, який визначає вичерпний перелік податків і зборів, принципи їх встановлення, адміністрування та відповідальність за порушення податкового законодавства. У статті 4 Кодексу закріплено основні принципи податкової системи – загальність, рівність, невідворотність сплати, економічна обґрунтованість, соціальна справедливість, стабільність і публічність [2]. Ці засади забезпечують фіскальну стабільність держави та створюють умови для реалізації бюджетної політики, спрямованої на збалансування доходів і видатків бюджету.

Застосування зазначених принципів знаходить своє практичне відображення у формуванні дохідної частини державного бюджету, насамперед через систему податкових надходжень. За даними Міністерства фінансів України, у 2024 році обсяг податкових надходжень до загального фонду державного бюджету становив 2,2 трлн грн., що на 21% більше, ніж у 2023 році [3]. Основними джерелами доходів залишаються податок на додану вартість (ПДВ), податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) та податок на прибуток підприємств. ПДВ забезпечив понад 47% усіх податкових надходжень, що свідчить про його визначальне значення для фіскальної системи. Водночас, К.А. Сочка зазначає, що надмірна залежність бюджету від непрямих податків збільшує податковий тиск на споживачів і знижує соціальну справедливість податкової політики [4].

У науковій літературі податки розглядаються не лише як джерело формування доходів бюджету, а й як дієвий інструмент державного впливу на економіку. На думку П. Сенища, «податки виступають одним із найефективніших механізмів регулювання економічних процесів, адже за допомогою податкових важелів

держава може забезпечувати стабільне економічне зростання, раціональне використання ресурсів і стимулювати інвестиційну та підприємницьку діяльність» [5]. Відповідно, ефективна податкова політика повинна поєднувати фіскальні та стимулюючі функції – забезпечуючи стабільні бюджетні надходження й одночасно сприяючи інноваційному розвитку економіки. Саме такий підхід відповідає сучасним європейським принципам «розумного оподаткування», які інтегруються в українське законодавство в межах процесу євроінтеграції.

Національна стратегія доходів України до 2030 року визначає ключові пріоритети державної фіскальної політики: підвищення ефективності адміністрування податків, зниження рівня тіньової економіки, розширення бази оподаткування та зміцнення податкової дисципліни [6]. У документі також підкреслюється важливість прозорості бюджетного процесу, що забезпечується завдяки цифровізації податкових і фінансових даних. Запровадження електронного аудиту та автоматизованого обміну інформацією між податковими органами, Державним казначейством і Міністерством фінансів дозволяє мінімізувати ухилення від сплати податків і підвищити ефективність контролю за виконанням бюджету.

Важливою складовою бюджетного регулювання є взаємозв'язок між податковою та монетарною політикою. У періоди економічної нестабільності або війни держава використовує податкові важелі для підтримки бізнесу, збереження робочих місць і стабілізації доходів громадян. Наприклад, у 2022–2023 роках уряд запровадив низку податкових пільг для підприємців, зокрема спрощене оподаткування для малого бізнесу (ставка 2% від обороту), відстрочку сплати податків у зонах бойових дій та скасування штрафів за несвоєчасну звітність [7]. Ці заходи дали змогу зменшити фіскальне навантаження та зберегти економічну активність в умовах війни.

На сучасному етапі одним із ключових завдань держави є забезпечення рівноваги між фіскальною стійкістю та економічним зростанням. Надмірне підвищення податкового тиску може призвести до скорочення інвестицій, зниження конкурентоспроможності та посилення тінізації економіки. Тому

важливим напрямом удосконалення податкової політики є оптимізація структури податкових надходжень, підвищення ролі прямих податків (зокрема, податку на прибуток і ПДФО) і зменшення частки непрямих. Як зазначає М. Когут, «баланс між прямими та непрямими податками є необхідною умовою соціально справедливої фіскальної системи» [8].

Додатковим чинником посилення ефективності податкової політики є цифровізація адміністрування податків. З 2020 року в Україні діє електронна система e-Data, яка забезпечує відкритість бюджетних витрат, а також Платформа «Є-Податки», що спрощує процес звітності для платників податків. У 2024 році Державна податкова служба України впровадила автоматизовану систему податкового моніторингу ризикових операцій, що дало змогу запобігти незаконному відшкодуванню ПДВ на суму понад 6 млрд грн. Отже, цифрові інструменти відіграють важливу роль у підвищенні прозорості податкової системи та забезпеченні стабільного бюджетного наповнення.

Підсумовуючи, слід зазначити, що роль податків у формуванні та реалізації державної бюджетної політики України є системоутворюючою. Вони забезпечують фінансову базу держави, впливають на соціально-економічні процеси та визначають можливості реалізації бюджетної стратегії. Удосконалення податкової системи має базуватися на принципах стабільності, прозорості, справедливості та цифрової інтеграції, що дозволить підвищити ефективність бюджетного регулювання і забезпечити стійкість державних фінансів у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 27.10.2025).
2. Податковий кодекс України: Закон від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 (дата звернення: 27.10.2025)
3. Міністерство фінансів України. Звіт про виконання Державного бюджету за 2024 рік. URL: https://surl.li/ohgpdk (дата звернення: 28.10.2025)
4. Сочка К.А. Порівняльний аналіз податкових доходів бюджетів окремих країн ЄС та державного бюджету України. *Науковий вісник Ужгородського Університету.* Серія Економіка. Випуск 1 (61). 2023. С. 154–160.
5. Сеницщ П. Податкове стимулювання розвитку банківської діяльності в забезпеченні економічного зростання. URL: http://ibo.wunu.edu.ua/index.php/ibo/article/view/305 (дата звернення: 28.10.2025)

6. Податкова стратегія України до 2030 року: курс на прозорість і стабільність державних фінансів. URL: https://sumy.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/932229.html (дата звернення: 29.10.2025)
7. З 17 березня діють нові податкові пільги для ФОПів та підприємств під час війни. URL: https://news.dtkt.ua/taxation/common/75358-z-17-bereznia-diiut-novi-podatkovi-pilgi-dlia-fopiv-ta-pidprijemstv-pid-cas-viini (дата звернення: 29.10.2025)

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського» Нікітіна Леся.

Губа Олександра,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 4 курс, 9 група

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ : ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРАВОВІ РИЗИКИ

З розвитком суспільства та впровадженням новітніх технологій – змін зазнає і правова система. Використання Штучного інтелекту (далі – ШІ) має вагомий потенціал для підвищення ефективності розгляду справ, скорочення строків ухвалення рішень, автоматизації процесів аналізу доказів і судової практики. Водночас надмірне або необдумане застосування ШІ породжує низку правових і процедурних ризиків, що потребують належного нормативного врегулювання. Тому дослідження перспектив і правових ризиків застосування штучного інтелекту в адміністративному судочинстві є надзвичайно актуальним для розвитку сучасної правової системи.

Насамперед варто зазначити, що судова система вже активно впроваджує сучасні технології, зокрема через створення Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи, питання функціонування якої врегульоване статтею 18 Кодексу адміністративного судочинства України. Ця система спрямована на забезпечення електронного документообігу, обміну процесуальними документами між судом і учасниками справ, а також автоматизацію

окремих елементів судового процесу, що є важливим кроком до подальшої інтеграції технологій у сферу правосуддя.

Низка вітчизняних науковців присвятили свої дослідження проблематиці впровадження штучного інтелекту, зокрема: Кривицький Ю. В., Бєлікова М. І., Ільчишин Н. В., Туров В. Д., Шишка Н. В., Борщевська О. М., Заснов І. О. та інші.

Як зазначає Кривицький Ю.В., фундаментальною перевагою технологій штучного інтелекту є здатність приймати рішення в режимі реального часу на основі збору та обробки великих обсягів даних, ідентифікації учасників процесу й застосування спеціальних математичних алгоритмів. Вчений наголошує, що подальший розвиток правової системи України потребує глибокої діджиталізації, зокрема вдосконалення законодавчої діяльності та кодифікації нормативних актів із використанням сучасних технологій. Це сприятиме підвищенню прозорості, доступності законодавства для громадян і зменшенню кількості помилок у правозастосуванні [4].

Важливим прикладом автоматизації судових процесів, як підкреслює Бєлікова М. І., є використання систем розпізнавання мови та автоматичного генерування тексту під час створення судових рішень. Такі інновації дозволяють оптимізувати роботу судів, скоротити час підготовки документів і знизити навантаження на суддів [1].

На думку Ільчишин Н. В., перспективними напрямами розвитку систем штучного інтелекту у сфері правничої допомоги є миттєвий пошук правової інформації, використання чат-ботів для консультування, автоматизація документообігу, а також аналіз правових ситуацій і прогнозування результатів судових спорів. Водночас дослідниця слушно зауважує, що взаємодія осіб із системами штучного інтелекту не може замінити професійну правничу допомогу, адже ШІ не є кваліфікованим юристом, а лише допоміжним інструментом у руках фахівця [3].

Як зазначає Туров В. Д., хоча чимало технологічних інновацій уже інтегровано в судовий процес (зокрема використання електронних доказів), застосування штучного інтелекту досі залишається спірним питанням. Це зумовлено необхідністю ретельного врахування його впливу на основоположні принципи

адміністративного судочинства – законність, рівність сторін, неупередженість суду та забезпечення права на справедливий розгляд справи [5].

Водночас, як підкреслює Шишка Н. В., впровадження штучного інтелекту в українське судочинство має здійснюватися відповідно до принципів, закріплених в *Етичній хартії з використання штучного інтелекту у судовій системі та її середовищі* й у *Білій книзі зі штучного інтелекту*. Науковиця наголошує, що такі технології можуть бути ефективно реалізовані лише за умови гарантування технічної надійності, захисту персональних даних, запобігання дискримінації та забезпечення прозорості, неупередженості і справедливості розгляду справ [6].

Таким чином, у працях українських дослідників простежується спільна позиція: штучний інтелект має значний потенціал для підвищення ефективності адміністративного судочинства, однак його впровадження потребує обережного підходу, поетапного тестування та чіткого правового регулювання з урахуванням правозахисних стандартів.

Проаналізувавши питання використання штучного інтелекту в адміністративному судочинстві, можна дійти висновку, що дана тематика є надзвичайно актуальною та потребує подальшого глибокого вивчення. На мою думку, сучасні технології, зокрема штучний інтелект, становлять невід'ємну складову розвитку держави та вдосконалення судової системи. Впроваджені нині цифрові рішення лише окреслюють початок глибших трансформацій, які відбуватимуться надалі з урахуванням нових можливостей і форм застосування штучного інтелекту. Серед ключових переваг впровадження таких технологій варто відзначити підвищення швидкості обробки інформації, зменшення рівня бюрократизації та мінімізацію корупційних ризиків. В умовах кадрового дефіциту в судовій системі штучний інтелект може стати ефективним помічником, який сприятиме оптимізації роботи суддів і працівників апарату суду. Водночас важливо уникати бездумного використання новітніх технологій. Штучний інтелект не може і не повинен замінювати людину – юриста, суддю чи адвоката. Його роль полягає у наданні якісної допомоги фахівцям, підвищенні точності та ефективності їхньої діяльності, але остаточне рішення

завжди має залишатися за людиною. Таким чином, штучний інтелект варто розглядати не як альтернативу, а як потужний інструмент і надійного помічника у процесі розвитку сучасного правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Бєлікова М.І. Перспективи використання штучного інтелекту в адміністративному судочинстві України [Електронний ресурс] // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – Режим доступу: https://surl.li/sayqpo (дата звернення 27.10.2025).
2. Борщевська О.М., Заснов І.О. Штучний інтелект у правовій системі України: виклики сучасності [Електронний ресурс] // Вісник юридичних наук Ужгородського національного університету. – Режим доступу: https://surl.lu/vcqyky (дата звернення 29.10.2025).
3. Ільчишин Н.В. Використання штучного інтелекту в адміністративному процесі: перспективи та виклики [Електронний ресурс] // Наукові тенденції та перспективи майбутнього. – Режим доступу: https://surl.li/rcwzxb (дата звернення 28.10.2025).
4. Кривицький Ю.В. Правові ризики застосування штучного інтелекту в судовій діяльності [Електронний ресурс] // Вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – Режим доступу: https://surl.li/jlmlnm (дата звернення 30.10.2025).
5. Туров В.Д. Адміністративне судочинство і цифровізація: сучасний стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] // Правова держава. – Режим доступу: https://surl.lu/amvgss (дата звернення 30.10.2025).
6. Шишка Н.В. Штучний інтелект у правозастосовній діяльності: проблеми та перспективи [Електронний ресурс] // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – Режим доступу: https://surl.lu/ssowxh (дата звернення 31.10.2025).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного судочинства Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ігнатченко Ірина.

Дорошенко Поліна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 4 курс, 9 група

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВОНАСТУПНИЦТВА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Принципи безперервності судового процесу та реалізації права на ефективний судовий захист лежать в основі будови інституту процесуального правонаступництва в адміністративному

судочинстві. Особливо гостро постає необхідність заміни сторони у справі задля запобігання порушення прав і законних інтересів учасників адміністративних правовідносин в умовах динамічних змін в системі органів державної влади, ліквідації та створенні нових суб'єктів владних повноважень. До прикладу за останні 5 років відбулося декілька змін щодо «центрального органу виконавчої влади, який забезпечував формування та реалізацію державної політики в сфері охорони навколишнього середовища». У 2020 році Міністерство екології та природних ресурсів було перейменовано у Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів (далі – Міндовкілля). Проте у липні 2025 року Міндовкілля було ліквідоване, а його функції передані до нового міністерства. Звідси і постає питання правонаступництва в адміністративно-судовому процесі.

Поняття «правонаступництва» набуває дещо іншого значення в адміністративному судочинстві, аніж в цивілістиці. Насамперед мова йде про перехід владних повноважень від одного суб'єкта до іншого. Варто зазначити, що у правовій доктрині та судовій практиці правонаступництво може бути фактичним (компетенційним) та процесуальним.

Фактичним публічним правонаступництвом є врегульовані нормами адміністративного права умови та порядок передання адміністративної компетенції від одного суб'єкта владних повноважень до іншого, який набуває певні владні повноваження внаслідок ліквідації органу чи посади суб'єкта владних повноважень, припинення первісного суб'єкта, або внаслідок повного чи часткового припинення компетенції органу публічної влади чи припинення повноважень посадової особи [3].

Процесуальним публічним правонаступництвом є врегульована можливість заміни адміністративним судом сторони чи третьої особи іншим суб'єктом, коли права та обов'язки суб'єкта владних повноважень перейшли від сторони в адміністративній справі до іншого суб'єкта владних повноважень, а також можливість суб'єкта публічної влади (правонаступника) вступити в судовий процес як сторона чи третя особа [3].

Підставами для процесуального правонаступництва може бути смерть фізичної особи або оголошення її померлою, а також

ліквідація або реорганізація юридичної особи. Проте, наприклад, якщо сталася смерть посадової особи, яка представляла суб'єкта владних повноважень, то її посада та повноваження не є частиною «спадку» нового посадовця. Оскільки посадові обов'язки у такому випадку залишаються незмінними незалежно від конкретної фізичної особи (посадовця). Цим публічне правонаступництво відрізняється від правонаступництв інших галузей права. Іншою ознакою є те, що усі дії, вчинені в адміністративному процесі попереднім суб'єктом, є обов'язковими для правонаступника тією мірою, якою вони були обов'язковими для першого. Після залучення до судового процесу правонаступника розгляд справи продовжується за загальними правилами.

Варто вказати на те, що основна кількість питання в адміністративно-судовому процесі виникає сам щодо правонаступництва юридичних осіб. На практиці де-коли виникає ситуація, коли держава ліквідувала чи реорганізувала орган публічної влади, який порушив права та законні інтереси людини та громадянина. Однак важливим моментом у таких ситуаціях є визначення правонаступника такого суб'єкта. Оскільки однією із засад політики держави є людиноцентричність. Про що свідчить стаття 3 Конституції України: «людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканість та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Можна розглянути декілька можливих ситуацій:

1. якщо правонаступники відсутні – залучається той орган, який уповноважений вирішувати питання про ліквідацію порушень прав та законних інтересів позивача;

2. якщо обсяг компетенції суб'єкта зменшився – до справи залучається той суб'єкт публічної влади, уповноважений щодо вирішення питання про відновлення попереднього становища позивача, його прав та законних інтересів.

До прикладу можна навести правову позицію колегії суддів КАС ВС від 26 лютого 2024 року у справі № 380/4844/21, у цій справі Пенсійний Фонд України з жовтня 2022 року є уповноваженим здійснювати призначення житлових субсидій, пільг на житлово-комунальні послуги тощо. Натомість ці повноваження раніше належали структурним підрозділам з питань

соціального захисту населення виконавчих органів, зокрема, місцевих рад. Наразі Пенсійний Фонд України продовжує здійснювати ті дії, щодо яких рішення приймали органи соцзахисту населення. Таким чином, пенсійний орган набув статусу правонаступника в частині прав та обов'язків щодо призначення та виплати житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг [6].

Відповідно до статті 52 КАС України, вибуття чи заміна сторони/третьої особи у справі допускається на будь-якій стадії судового процесу залучити правонаступника такої особи. Відповідно до статті 379 КАС України, процесуальне правонаступництво також допускається під час розгляду в суді першої, апеляційної інстанціях та касаційній інстанції, у випадку перегляду справи за нововиявленими та виключними обставинами. Крім того, не виключенням є і виконавче провадження.

Таким чином, процесуальне правонаступництво в адміністративному судочинстві гарантує безперервність судового процесу та виконання рішень у разі реорганізації чи ліквідації органів влади, смерті фізичної особи чи оголошення її померлою. Крім того, забезпечує перехід прав та обов'язків до нового суб'єкта, що у свою чергу реалізує принцип верховенства права. Безумовно даний інститут потребує подальшого дослідження та удосконалення, оскільки є досить новим для українського законодавства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.

2. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV : станом на 8 серп. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text (дата звернення: 30.10.2025).

3. Постанова Верховного Суду від 11.10.2019 у справі № 812/1408/16. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85058551.

4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08.12.2021 у справі № 9901/348/19. URL: https://zakon-pro.ligazakon.net/document/C021020?ed=2021_12_08&land=UA&context=UA

5. Дорохіна, Ю. А. "Умови та наслідки процесуального правонаступництва в адміністративному процесі." *Вчені записки Таврійського національного університету імені ВІ Вернадського. Серія: Юридичні науки* 29 (68),№ 2 (2018): 59-66.

6. КАС ВС. № 380/4844/21, 26.02.2024. URL: https://lpd.court.gov.ua/legal-position/10998/document/44150.
7. Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 06.03.2008 р. № 2 «Про практику застосування адміністративними судами окремих положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду адміністративних справ». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002760-08#Text

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ігнатченко Ірина.

Станкевич Андрій,
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри цивільного права

ПОНЯТТЯ СТРУКТУРИ ЕЛЕКТРОННОГО ОБІГУ ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Обґрунтування актуальності теми. В умовах цифровізації правовідносин необхідним та актуальним є дослідження та розуміння структури електронного обігу об'єктів цивільних прав, який відбувається у електронному (цифровому) середовищі.

Стан наукової розробки. Цивільний оборот досліджували такі вчені як Сліпченка А.С., Спесівцев Д.С. та інші. Структуру цивільного обороту аналізував Яриш О.М. Структура електронного обігу об'єктів цивільних прав є поки що не опрацьованою вченими та мало дослідженою.

Виклад основного матеріалу. Сучасний тлумачний словник української мови визначає слово «структура», як «1) взаєморозміщення та взаємозв'язок частин одного цілого, будову; як 2) устрій, організацію чогось, що має структурну організацію» [1, с.680].

За думкою Сліпченка А.С. «цивільний оборот є системою, яка складається з певних елементів та яка направлена на досягнення певної цілі» [2, с.44].

Спесівцев Д.С. зазначає, що «передача нерухомої речі, здійснена учасниками цивільного обороту, є юридичним фактом з яким пов'язане виникнення, перехід або припинення речових прав» [3, с.126].

Яриш О.М. окреслив структуру цивільного обороту наступним чином: «суб'єкти цивільного обороту; об'єкт цивільного обороту (майнові суб'єктивні права та обов'язки); юридичний факт, який став підставою для реалізації обороту для вже існуючого правовідношення» [4, с.121].

Необхідно розглядати електронний обіг, який є видовим поняттям у порівнянні з поняттям «цивільного обороту» як певну цілісну систему, у якій усі елементи знаходяться між собою у взаємозв'язку та взаємодії. З'єднуючим та необхідним елементом цієї системи при цьому, слугує електронне середовище. Оскільки електронний обіг - це цілеспрямована волею суб'єктів, активна дія, яка направлена на відчуження або перехід об'єктів цивільного права від одного суб'єкта до іншого, то вольова дія суб'єктів електронного обігу є необхідною частиною складу електронного обігу.

Висновки. Отже можна визначити структуру електронного обігу об'єктів цивільного права наступним чином:

- юридичний факт або фактичні склади, які фіксуються (відображуються) або діють у електронному середовищі та які спричиняють або продовжують правовідносини щодо електронного обігу;
- суб'єкти цивільного обігу, які дистанційно діють у електронному середовищі, застосовуючи електронні платформи, онлайн сервіси, інші електронні засоби;
- динамічна складова – це вольова, активна дія суб'єктів електронного обігу у електронному середовищі, яка спрямована на відчуження або передачу об'єктів цивільного права від одного суб'єкта до іншого;
- об'єкти цивільних прав, яким притаманна електронна оборотоздатність;
- електронне середовище, яка включає у себе електронні комунікаційні електронні мережі, комп'ютери, гаджети, електронні (цифрові або онлайн) платформи, інші онлайн сервіси, програми, сайти, електронну пошту, інші електронні засоби;
- юридичні наслідки, спричинені електронним обігом об'єкта або об'єктів цивільного права (у тому числі перехід цивільних прав та обов'язків між суб'єктами електронного обігу);

- результат електронного обігу (у електронних договорах результат такого обігу зазвичай визначений як предмет договору), який може знаходитись у цифровому (електронному) середовищі.

Список використаних джерел:

1. Сучасний тлумачний словник української мови: 60 000 слів. За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. Харьків. ВД «Школа». 2009. 832 с.
2.Сліпченко А.С. Способи та форми цивільного обороту речей*:* дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2019. 180 с. URL:https://uacademic.info/ua/document/0419U002581
3. Спєсівцев Д.С. Передача нерухомої речі як юридичний факт. Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту. Сер.: Юриспруденція. 2016. № 22. С. 122 – 124. -37
4. Яриш О.М. Поняття та елементи системи цивільного обороту інформації. Юридичний науковий журнал. № 9. 2024. С.121-126 http://lsej.org.ua/9_2024/29.pdf

Науковий керівник; к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» Завальнюк Сергій.

Курдюков Олексій,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри трудового права

ЗАХИСТ ПРАВА ПРАЦІВНИКА НА ПРИВАТНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙ

Захист персональних даних працівника є складовою частиною трудових правовідносин. Для забезпечення єдиного правового підходу до цих питань його слід розглядати як окремий інститут трудового права. Адже відносини, що виникають у процесі захисту персональних даних працівника, становлять самостійний різновид трудових правовідносин. Вони можуть виникати до початку трудових відносин (наприклад, під час надання особистих даних у процесі працевлаштування), супроводжувати їх (як-от при ухваленні рішення про підвищення працівника), або ж виникати після їх завершення (наприклад, у випадках розголошення комерційної таємниці). Особливість цих відносин зумовлена тим, що їх основними учасниками є ключові суб’єкти трудового права – працівники та роботодавці.

Загальною проблемою захисту персональних даних у нинішньому типовому робочому середовищі є обсяг правомірного контролю за електронною комунікацією працівників на робочому місці. Часто стверджують, що цю проблему можна легко вирішити шляхом заборони використання засобів зв'язку на роботі у приватних цілях. Однак така загальна заборона може бути непропорційною і нереальною. У цьому контексті особливо цікавими є рішення ЄСПЛ у справах «Копланд проти Сполученого Королівства» та «Барбулеску проти Румунії».

У справі «Копланд проти Сполученого Королівства» [1] за використанням працівницею коледжу телефону, електронної пошти та інтернету здійснювався прихований контроль з метою з'ясування, чи було з її боку надмірним використання обладнання коледжу в особистих цілях.

ЄСПЛ постановив, що телефонні дзвінки, здійснені у службових приміщеннях, підпадають під поняття приватного життя і таємницю кореспонденції. Тому такі дзвінки та електронні листи, надіслані з роботи, а також інформація, отримана в результаті моніторингу персонального використання інтернету, захищені статтею 8 ЄКПЛ. У справі заявниці не існувало жодних положень, які регламентували б обставини, за яких роботодавці можуть відстежувати використання працівниками телефону, електронної пошти та інтернету. Таким чином, втручання не відповідало закону. Суд дійшов висновку, що мало місце порушення статті 8 ЄКПЛ.

У справі «Барбулеску проти Румунії» [2] заявника було звільнено за використання Інтернету за місцем його роботи в робочий час з порушенням внутрішніх правил. Роботодавець відслідковував його комунікації. Під час провадження в суді країни були представлені записи, які відображали повідомлення суто приватного характеру. Встановлюючи застосовність статті 8, ЄСПЛ лишив відкритим питання, чи міг заявник достатньою мірою очікувати на конфіденційність з огляду на встановлені роботодавцем обмежувальні правила, однак Суд постановив, що правила роботодавця не можуть зводити нанівець приватне соціальне життя на робочому місці.

Щодо суті, Договірні Сторони повинні мати свободу розсуду у визначенні необхідності запровадження нормативних документів, які обумовлюватимуть умови, за яких роботодавець може регламентувати електронні чи інші комунікації непрофесійного характеру своїх працівників на робочому місці. Проте національні органи повинні були забезпечити, щоб запровадження роботодавцем заходів щодо моніторингу листування та інших комунікацій, незалежно від обсягу та тривалості таких заходів, супроводжувалося належними та достатніми гарантіями проти зловживань.

Пропорційність та процедурні гарантії проти свавілля є дуже важливими, і ЄСПЛ визначив низку факторів, що були суттєвими в даних обставинах. До них належать, серед іншого, обсяг перевірки роботодавцем і ступінь втручання в приватне життя працівника, наслідки для працівника, та чи були забезпечені належні гарантії. Крім того, національні органи мали забезпечити, щоб працівник, спілкування якого відстежувалося, мав доступ до захисту в суді, що мав би повноваження визначати, щонайменше по суті, яким чином було дотримано зазначених критеріїв та чи були оскаржувані заходи правомірними.

ЄСПЛ наголошує, що навіть на робочому місці працівник зберігає право на приватність, а будь-який моніторинг його комунікацій має бути пропорційним, обґрунтованим і забезпеченим відповідними гарантіями від зловживань. У цьому контексті Україна, взявши на себе зобов'язання за Угодою про асоціацію з ЄС, повинна вдосконалювати національне законодавство відповідно до європейських стандартів захисту персональних даних, забезпечуючи належний баланс між інтересами сторін трудових відносин.

Список використаних джерел:

1. Рішення ЄСПЛ у справі «Копланд проти Сполученого Королівства» (Copland v. the United Kingdom) № 62617/00 від 03.04.2007. URL: https://international.vlex.com/vid/case-of-copland-v-870660049
2. Рішення ЄСПЛ у справі «Барбулеску проти Румунії» (Bărbulescu v. Romania) № 61496/08 від 05.09.2017. URL: http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=307

Науковий керівник: д.ю.н., професорка, завідувачка кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Середа Олена.

Тупіков Сергій,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри трудового права

РОЗВИТОК ДИСТАНЦІЙНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Цінність дистанційної зайнятості як інноваційної форми організації трудових та пов'язаних із ними правовідносин визначається її значним соціально-економічним потенціалом. Вона спрямована на задоволення актуальних потреб суспільства та вирішення комплексу соціальних проблем, серед яких - підвищення рівня зайнятості населення, зокрема молоді, та зниження показників безробіття. Дистанційна робота вирізняється гнучкістю організації трудового процесу, можливістю самостійного планування робочого часу, реалізацією творчого потенціалу працівника, оперативністю виконання завдань, а також безпосереднім зв'язком між результативністю праці й рівнем її оплати.

Водночас дистанційна зайнятість супроводжується низкою ризиків та викликів**,** серед яких - розмитість меж між робочим і особистим часом, ризик професійного вигорання, зниження рівня соціальної взаємодії, а також ускладнення контролю за дотриманням трудових прав і гарантій працівників. В українських умовах додатковими проблемами є недостатня нормативно-правова врегульованість окремих аспектів дистанційної праці та потреба у вдосконаленні цифрової інфраструктури, що забезпечує ефективну комунікацію між працівниками й роботодавцями.

Цікавим у цьому аспекті видається досвід Польщі. На польському ринку праці дистанційна робота є також відносно новою формою організації праці, яка з'явилася десять років тому. Дистанційна робота пропагується, в основному як працевлаштування людей з обмеженими можливостями [1].

Польське законодавство належним чином реалізує Рамкову угоду про дистанційну роботу. У деяких сферах Трудовий кодекс Польщі навіть виходить за межі європейських стандартів, приміром, щодо обов'язку роботодавця задовольнити запит працівника про дистанційну роботу «там, де це можливо», вимога

щодо попередньої письмової згоди дистанційного працівника на будь-які перевірки роботодавцем вдома у дистанційного працівника [2, с. 39-41].

Трудовий кодекс Польщі визначає дистанційну роботу як роботу, що виконується на регулярній основі поза приміщенням роботодавця з використанням інформаційних технологій, визначених у відповідних положеннях про послуги, що надаються в електронному вигляді (675 §1). Дистанційним працівником є працівник, який виконує роботу в зазначений вище спосіб і повідомляє про результати роботи роботодавцю, особливо за допомогою електронних засобів (675 §2) [3].

Розділ II Трудового кодексу під назвою «Працевлаштування у формі дистанційної роботи», що складається з 13 статей, зосереджується на особливостях дистанційної роботи – як щодо її запровадження, так і щодо відносин між роботодавцем і дистанційним працівником. Більшість нормативних актів, що стосуються дистанційної роботи, встановлюють додаткові зобов'язання роботодавця. Наприклад, роботодавець зобов'язаний забезпечити дистанційного працівника необхідним обладнанням, застрахувати його, покрити витрати, пов'язані з його встановленням і використанням, а також забезпечити технічну допомогу та навчання працівника, крім випадків використання власного обладнання працівника, що було погоджено сторонами.

Умови роботи дистанційних працівників у Польщі в основному такі ж, як і звичайних працівників, включаючи робочий час. Деякі відмінності стосуються права на приватність. Так, визначено умови, за яких роботодавець здійснює нагляд і контроль за виконанням роботи. Хоча роботодавець має загальне право контролювати дистанційну роботу, все ж дистанційні працівники зберігають свою конфіденційність, а також приватність свого сімейного життя, коли дистанційний працівник працює вдома. Відтак, право роботодавця на перевірку виконання роботи дистанційним працівником за місцем виконання роботи обмежено.

Дистанційні працівники мають ті самі права, що й інші працівники підприємства, щодо професійного навчання та розвитку. Вони проходять ті самі процедури оцінки.

Що стосується охорони праці, то на дистанційних працівників поширюються загальні положення польського трудового законодавства. Таким чином, це означає, що роботодавці мають ті ж обов'язки щодо дистанційних працівників, як і перед працівниками, які працюють на території підприємства. Однак щодо дистанційного працівника, який виконує роботу вдома, обсяг цих зобов'язань менший. Так, якщо робота виконується вдома, то не застосовуються окремі норми, у тому числі ті, що стосуються санітарно-гігієнічних вимог, що застосовуються до робочих приміщень або доступу до санітарно-побутових, а також будівель і робочих зон [2, с. 40-45].

Дистанційна форма зайнятості, будучи сучасною моделлю організації праці, відкриває значні можливості для підвищення гнучкості ринку праці, розширення доступу до працевлаштування та оптимізації трудових процесів. Водночас її розвиток супроводжується низкою викликів, серед яких – надмірне навантаження працівників, складність фіксації понаднормової роботи, а також недостатній рівень правового захисту у сфері охорони праці.

Досвід Польщі засвідчує, що належне нормативне регулювання дистанційної роботи може ефективно поєднувати інтереси працівників і роботодавців, забезпечуючи баланс між правом на безпечні умови праці та гнучкістю трудового процесу.

Для України перспективним є запозичення таких підходів у процесі вдосконалення національного трудового законодавства. Йдеться, зокрема, про необхідність законодавчого уточнення механізмів охорони праці дистанційних працівників, визначення порядку визнання нещасних випадків на віддаленому робочому місці, а також встановлення гарантій щодо справедливої оплати праці та дотримання режиму робочого часу. Гармонізація українських норм із європейськими стандартами сприятиме формуванню безпечного, гнучкого та соціально відповідального ринку праці, що відповідатиме сучасним викликам цифрової економіки.

Список використаних джерел:

1 Zukowski S. Telecommuting opportunity to use the economic potential of people with disabilities in the Polish economy. *Managing Intellectual Capital and Innovation for Sustainable and Inclusive Society*. Bari, Italy. 2015. P. 2203-221.

URL:http://www.toknowpress.net/ISBN/978-961-6914-13-0/papers/ML15-525.pdf
2 Kurzynoga M. Teleworking and labour conditions in Poland. *IUSLabor*. 2017. Vol 2. P. 39-45.
3 Kodeks pracy. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. в редакції змін від 09.03.2023р. URL:https://ukrainskitlumacz.pl/wp-content/uploads/2021/01/Kodeks-pracy-wydanie-dwujezyczne-polsko-ukrainskie_fragment.pdf

Науковий керівник: д.ю.н., професорка, завідувачка кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Середа Олена.

Нестеренко Дмитро,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри трудового права

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ ДИСКРИМІНАЦІЇ НА ЕТАПІ ДОБОРУ ПРАЦІВНИКІВ

Етап відбору працівників є важливим елементом реалізації права на працю, адже саме на цьому етапі визначаються умови доступу претендентів до вакансій, окреслюються правові гарантії та обмеження, а також створюється підґрунтя для подальшого належного врегулювання трудових відносин. Тому забезпечення правової визначеності щодо принципів і стандартів, які регулюють процедуру добору кадрів, набуває особливої значущості. Це охоплює як формування переліку вакансій та проведення конкурсів, так і оцінювання кандидатів, застосування сучасних методів відбору (зокрема тестування із використанням систем штучного інтелекту), а також ухвалення остаточних рішень щодо працевлаштування. Особлива увага в цьому контексті має приділятися забезпеченню соціальної справедливості та підтримки рівних можливостей на ринку праці. Правове регулювання на цьому етапі повинне гарантувати недопущення дискримінації, упередженості та інших порушень прав кандидатів у сфері праці, а також бути заснованим на справедливості, рівності та заборони дискримінації [1, с. 280]. Крім того, регулювання повинно враховувати динаміку сучасного ринку праці, що змінюється, зокрема, під впливом технологічного прогресу.

Стрімке впровадження цифрових технологій, зокрема, алгоритмічних систем добору, створює умови для оптимізації процесу добору, водночас породжуючи ризики упередженості, такі як проксі-дискримінація (непряма дискримінація) або так звана зворотна дискримінація (наприклад, щодо представників груп більшості).

Нові технології та цифрові інструменти суттєво впливають на ринок праці, надаючи роботодавцям доступ до великих обсягів даних про кандидатів [2, с. 671]. Цифрові платформи дозволяють оцінювати кандидатів не лише за академічними досягненнями, а й на підставі різних інструментів оцінювання, перевіркою професійних мереж, психологічними профілями, попередніми проєктами та результатами роботи, а також іншими аспектами життя, які раніше не враховувалися під час прийняття на роботу. Водночас існує ризик, що алгоритми можуть відтворювати наявні упередження та нерівність, а цифровий ринок праці здатен породжувати нові форми нерівності, що потребують правового реагування.

Для належної реалізації прав як роботодавців, так і кандидатів на роботу, особливо важливим є чітке нормативне закріплення порядку та підстав проведення конкурсу чи тестування. Правова невизначеність на цьому етапі створює простір для порушень, насамперед для виявів дискримінації у сфері працевлаштування. Це особливо чутливо для вразливих груп, зокрема, осіб з інвалідністю, для яких прозора процедура відбору є ключовою умовою інтеграції до трудових колективів. Наявність правових прогалин у сфері добору знижує можливості використання їхнього значного трудового потенціалу в галузях, де вирішальне значення мають професійні навички, креативність або інтелектуальні здібності.

Право роботодавця здійснювати добір працівників означає можливість застосовувати різні форми професійного відбору (співбесіда, тестування, конкурс) та обирати будь-яку особу з кількох претендентів, які відповідають вимогам вакансії, або відмовитися від прийняття будь-кого з них [3, с. 58]. Водночас для працівників законодавством гарантується, що на етапі професійного відбору право роботодавця обмежене нормами про

заборону дискримінації, заборону необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу, а також заборону втручання у приватне життя та посягання на честь і гідність особи. Через невизначеність форм добору кандидатів на посаду виникають численні порушення, а впровадження новітніх технологій (*DLP*, алгоритмічний відбір, чат-боти, системи ШІ) посилює наявні правові прогалини та ризики. Належна практика добору та найму безпосередньо впливає на підвищення продуктивності праці, зменшення плинності кадрів та зростання прибутковості підприємства.

Отже, працевлаштування та добір кадрів є не лише організаційно-правовими процедурами, а й механізмом забезпечення рівності можливостей для осіб-носіїв прав.

Важливо також окреслити ширший контекст автоматизації добору та її межі. Щодо процесу добору персоналу слід зазначити, що автоматизація кардинально змінює підходи до добору кандидатів, підвищує швидкість та масштабність обробки даних, але водночас створює нові правові та етичні виклики. Автоматизація процесів дає змогу виконувати частину рутинних функцій, наприклад сортування резюме, попередню оцінку кандидатів за визначеними критеріями та організацію первинних комунікацій з кандидатами. Сучасні технології можуть бути більш об’єктивними щодо певних критеріїв відбору, наприклад, професійних компетенцій, знань і навичок, що зменшує ризик упередженості та дискримінації. Однак автоматична об’єктивність не є гарантією, якщо джерельні дані забарвлені історичними перекосами. Існує ймовірність виникнення нових форм упереджень, закладених в алгоритми або дані, на яких вони навчалися. Тому необхідні регулярні перевірки справедливості моделей і контрольні метрики. Саме тому людський перегляд (англ. – *human-in-the-loop*) автоматизованих рішень є критичною умовою дотримання трудових прав та забезпечення принципу рівних можливостей.

Людський компонент дає змогу врахувати індивідуальні особливості кандидатів, потенційні соціальні та етичні аспекти, що неможливо повністю формалізувати алгоритмами. Крім того, автоматизація відкриває нові можливості для моніторингу та аналітики в державній політиці зайнятості, даючи змогу

відстежувати дефіцитні компетенції на ринку праці, ефективність перепідготовки кадрів та відповідність кандидатів сучасним вимогам роботодавців. У перспективі поєднання часткової роботизованої автоматизації, технологій машинного навчання та людського контролю може стати основою для комплексного підходу до цифрового добору персоналу, що забезпечує баланс між ефективністю процесу та дотриманням прав працівників.

Список використаних джерел:

1. Бурак В.Я. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб від безробіття за законодавством України. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4. 2024. С. 276-281.
2. Brown P. The Mismanagement of Talent: Employability and Jobs in the Knowledge Economy. Industrial & Labor Relations Review, Vol. 59, №. 4. 2006. P. 670-672.
3. Сахарук І.С. Право роботодавця на добір працівників: нормативні основи та підстави обмеження реалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* Випуск 43. Т.3. 2017. С. 57-60.

Науковий керівник: д.ю.н., професорка, завідувачка кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Середа Олена.

Яголковська Єлизавета,
Одеський державний університет внутрішніх справ,
Навчально-науковий інститут підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України, курсантка

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СОЦІАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЗМІН

Сучасний етап розвитку українського суспільства позначений глибокими трансформаційними процесами, викликаними безпековою кризою та застосуванням правового режиму воєнного стану як особливого правового режиму. У цих умовах питання забезпечення та реалізації прав і свобод людини набуває ключового значення не лише в юридичному, а й у соціально-політичному та культурному вимірах. Воєнний стан є правовим інститутом, який передбачає певні обмеження конституційних прав і свобод громадян, проте водночас має ґрунтуватися на принципах пропорційності, законності та

гуманізму. Таким чином, дослідження соціальних детермінант змін у сфері прав людини в умовах воєнного стану є актуальним як для науки, так і для практики публічного адміністрування.

Актуальність теми зумовлюється кількома факторами. По-перше, в умовах війни посилюється роль держави у сфері безпеки, що може супроводжуватися як необхідними обмеженнями, так і ризиками зловживань владою. По-друге, українське суспільство переживає значні соціальні зрушення: зростає кількість внутрішньо переміщених осіб, змінюється структура трудових відносин, посилюється вплив військових і правоохоронних інститутів на повсякденне життя громадян. По-третє, міжнародні стандарти прав людини, вироблені в межах ООН, Ради Європи та Європейського Союзу, вимагають від держави постійного пошуку балансу між забезпеченням національної безпеки та гарантуванням основоположних прав особи.

На думку Л. Г. Матвєєвої, ключ до розуміння трансформацій у правовій сфері полягає у впливі соціальних чинників на правотворення: аксіологічних орієнтирів суспільства, інтересів соціальних груп, рівня правової культури та інституційних механізмів ухвалення рішень. Дослідниця розмежовує формальний процес нормотворення і соціальний процес формування права та підкреслює провідну роль аксіологічного чинника, який задає пріоритети й окреслює межі допустимих обмежень [1, с.20]. Запропонована концептуальна рамка дає дієві інструменти для оцінки того, як у кризові періоди вибудовується баланс між безпекою і правами людини та чому саме соціальні детермінанти зумовлюють зміни у змісті й застосуванні правових норм.

У цьому контексті особливо показовими є підходи А.О. Кравченка, який розглядає соціальну державну політику в умовах воєнного стану як систему управлінських рішень, що поєднують правові обмеження з активними інструментами соціального захисту вразливих груп. Дослідник наголошує на необхідності алгоритмізації рішень органів публічної влади, прозорості й підзвітності соціальних програм, а також на дотриманні принципів необхідності, пропорційності та часової обмеженості обмежень прав. У фокусі його аналізу – переналаштування інституційної архітектури: від кризового

бюджетування і цифровізації послуг до розвитку партнерств «держава–громада–волонтери», що підвищують адресність допомоги та довіру до держави [2, с.200].

Права людини у воєнний час не є незмінною та сталою системою. Вони трансформуються залежно від умов надзвичайного правового режиму та суспільних процесів. Коли виникає пряма загроза безпеці держави й громадян, влада застосовує особливі заходи – комендантську годину, обмеження свободи пересування, контроль за інформацією. Це неминуче звужує деякі права, проте їхня сутність залишається незмінною: вони й далі існують як моральний і правовий мінімум, який держава зобов'язана поважати навіть у кризових умовах. Тому аналіз прав людини під час війни завжди має ґрунтуватися на поєднанні правових норм і соціальних реалій.

Соціальні чинники війни проявляються на різних рівнях. На загальносуспільному – це масове переміщення людей, руйнування інфраструктури, економічна нестабільність. Усе це ускладнює реалізацію соціально-економічних прав, змінює підходи до їхнього забезпечення. На рівні інституцій – посилюється роль військових структур, зростає мілітаризація, що впливає на співвідношення цивільних і військових свобод. На особистому рівні – люди переживають травми, стрес, втому, що формує готовність обмежувати власні права заради колективної безпеки, але водночас породжує вимогу до справедливості й прозорості державних рішень.

Правове регулювання воєнного стану дозволяє державі тимчасово відступати від окремих міжнародних зобов'язань у сфері прав людини, але лише за умови дотримання трьох принципів: необхідності, пропорційності й обмеженості у часі. Однак навіть правомірні з юридичної точки зору обмеження мають бути зрозумілими й обґрунтованими для громадян. Лише тоді вони отримують суспільне схвалення й підтримку.

З урахуванням цифрового виміру, К.Д. Олійник слушно підкреслює «три рівні» цифрової нерівності – доступ, способи використання та вигоди, що у воєнних умовах поглиблюють де-факто нерівність у доступі до освіти, медицини, адмінпослуг і правової допомоги (особливо для ВПО, сільських мешканців, осіб з

інвалідністю). Він також окреслює «несприятливу цифрову інкорпорацію», коли привілеї платформ і ранніх впроваджувачів реалізуються за рахунок уразливих груп, а поширення ШІ посилює поляризацію можливостей. Отже, політика воєнного часу має поєднувати правові гарантії з цифровою інклюзією: інфраструктура, цифрова грамотність, доступні сервіси та запобігання цифровій дискримінації [3, с.76].

У воєнних умовах особливо виразним стає розрив між нормами закону та реальними можливостями їх забезпечення. Формально право на освіту чи медичну допомогу зберігається, однак фактичний доступ до них часто ускладнений через нерівний доступ до інтернету, різницю між містом і селом, вразливість окремих соціальних груп.

Викликом є й інформаційний простір: держава обмежує поширення чутливих даних, але громадяни потребують достовірної інформації. Тому важливо уникати надмірної цензури та забезпечувати механізми оскарження обмежень. Аналогічно економічні права (праця, житло, освіта, медицина) потребують гнучких програм підтримки, цифрових сервісів і волонтерських мереж.

Міжнародні стандарти прав людини залишаються важливим орієнтиром і впливають на формування суспільних очікувань. Після завершення війни ключовим завданням стане відновлення обмежених прав та інституційних гарантій, що потребуватиме формування нового «соціального договору» між державою і громадянами.

Отже, права людини в умовах воєнного стану слід розглядати як результат взаємодії правових норм і соціальної реальності. Їхня реалізація залежить від економічних умов, переміщення населення, психологічної стійкості та рівня довіри до влади. Лише синтез правових і соціальних механізмів дасть змогу зберегти баланс між безпекою та свободою і закласти підґрунтя для справедливого відновлення після війни.

Список використаних джерел:

1 Матвєєва Л. Соціальні фактори правотворення та правотворчості в транзитивний період. *Jurnalul juridic naţional: teorie şi practică*. 2015. № 4. Ч. 2. С. 16-20.

2 Кравченко А.О. Соціальна державна політика в умовах воєнного стану: дисертація здобувача ступеня доктора філософії, 281 «Публічне управління та адміністрування». Національний університет цивільного захисту України, 2025. 235 с.

3 Олійник К.Д. Соціальні детермінанти цифрової нерівності: нові бар'єри на шляху вирівнювання диспропорцій розвитку в умовах трансформаційних змін. *Економічний простір*. 2025. № 200. С. 70-78.

Науковий керівник: к.пол.н., доцент кафедри загальноправових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ Телелим Ірина.

Охрімовський Михайло,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
2 курс магістратури, 3 група

ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ , ЯКІ ЗАЛУЧЕНІ ДО КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД

В умовах воєнного стану держава змушена спиратися не лише на військових і кадрових співробітників спецслужб, а й на ширше коло осіб, які погоджуються на конфіденційне співробітництво – інформаторів, агентів впливу, конфідентів, свідків-викривачів у спецопераціях. Від їхньої мотивації, правового статусу та рівня захищеності залежить своєчасність розкриття диверсій, викриття ворожих мереж і запобігання загрозам безпеці. Саме тому постає питання створення ефективного інституту соціального захисту таких осіб і членів їхніх сімей [1].

Проблема полягає у поєднанні високих ризиків (розкриття, репресії, помста ворога) з потребою збереження глибокої таємниці, що ускладнює офіційне оформлення статусу, доступ до соціальних гарантій та виплат. Конфідент часто залишається «невидимим» для системи соціального забезпечення, а відомчі механізми не стикуються з цивільною інфраструктурою підтримки [2]. Українське законодавство вже містить базові норми – Закон «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» гарантує охорону життя, житла, майна, можливість зміни анкетних даних і переселення; Закон «Про розвідку» визначає засади конфіденційної діяльності та баланс між

конспірацією і правами людини [2]; Закон «Про Службу безпеки України» регулює поєднання гласності й негласності в оперативній роботі [3]. Однак у воєнний час навантаження на ці механізми різко зростає – особливо на окупованих територіях, де конфіденти діють під прямою загрозою життю, а також після евакуації, коли потрібні медична допомога, психологічна реабілітація й підтримка сімей загиблих без розкриття реальної ролі людини.

Міжнародний досвід показує, що формалізовані стандарти роботи з «конфіденційними джерелами» (Confidential Human Sources, CHS) є запорукою і результативності, і безпеки. У США діють «Attorney General's Guidelines» щодо використання джерел ФБР, які встановлюють процедури перевірки, оцінки ризиків, межі дозволеної поведінки, а також рівні санкціонування співпраці [4]. Додатково застосовуються рамкові «Guidelines for Domestic FBI Operations», що задають стандарти законності, документування та нагляду – у тому числі щодо роботи з CHS [5]. Такі правила одночасно захищають джерело і визначають рамки компенсацій чи соціальної підтримки без розсекречення.

Протилежним (історичним) прикладом є досвід спецслужб із порушенням етичних норм, зафіксований у розсекречених документах ЦРУ, які нині розглядаються як застереження: робота з людськими джерелами має бути законною, підконтрольною та орієнтованою на права людини[6]. Символічною ілюстрацією крайнього ризику для конфідентів є історія ізраїльського агента Елі Коена, який, діючи під легендою Камаля Аміна Таабета, у 1960-х роках проникав у політичну еліту Сирії, добував стратегічну інформацію та після викриття був страчений у Дамаску. Ця історія нагадує про обов'язок держави забезпечувати максимальний рівень прикриття, евакуації та підтримки сім'ї [8].

В Україні ефективна система соціального захисту конфідентів потребує переходу від відомчої до міжвідомчої моделі. По-перше, необхідно законодавчо визначити статус осіб, залучених до конфіденційного співробітництва в інтересах оборони та безпеки, включно з критеріями доступу до соціальних гарантій, виплат і реабілітаційних програм, із забезпеченням анонімності через закриті реєстри та уповноважені комісії. По-друге, варто запровадити окремий пакет соціальних гарантій за іноземними

аналогами – одноразові та регулярні виплати, компенсації лікування, психологічну допомогу, підтримку сімей, а для осіб під підвищеним ризиком – програми переселення, зміну анкетних даних і систему «safe housing». По-третє, потрібна стандартизована процедура оцінки ризиків (threat & needs assessment), яка б активувала комплекс заходів безпеки: охорону, евакуаційний план, зв'язок із координатором, доступ до закритих медичних і правових послуг. По-четверте, має діяти незалежний контроль за дотриманням прав людини, щоб унеможливити практики, подібні до тих, які засуджені історичним досвідом розвідувальних структур. Нарешті, в умовах війни слід передбачити окремий порядок підтримки осіб з окупованих і прифронтових територій - анонімні компенсації, пост-евакуаційну ідентифікацію, пріоритет у житлі та допомозі сім'ям загиблих.

У підсумку, інститут соціального захисту конфідентів має поєднувати три взаємопов'язані виміри: правовий - законність і узгодженість із КПК, розвідувальним і соціальним законодавством; організаційний - міжвідомчу координацію, єдині стандарти та механізми швидкої допомоги; етико-психологічний - повага до людської гідності, реабілітація, підтримка родин і недопущення шкідливих практик. Така модель підвищує готовність громадян до співпраці, зменшує ризики демотивації, забезпечує безперервність операцій і підтверджує, що за успішними операціями стоять конкретні люди, яким держава має гарантувати надійний і легальний захист.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» № 3782-XII від 23 грудня 1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/3782-1
2. Закон України «Про розвідку» № 912-IX від 17 вересня 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/912-20
3. Закон України «Про Службу безпеки України» № 2229-XII від 25 березня 1992 р. (чинна редакція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2229-12
4. U.S. Department of Justice. The Attorney General's Guidelines Regarding the Use of FBI Confidential Human Sources (2006/2014). URL: https://www.justice.gov/sites/default/files/oip/legacy/2014/07/23/ag-guidelines-use-of-fbi-chs.pdf
5. National Security Archive. The Attorney General's Guidelines for Domestic FBI Operations (із положеннями щодо CHS). URL:

https://nsarchive.gwu.edu/sites/default/files/documents/qwnmwk-dcsvs/doc-34-fbi-guidelines.pdf
6. CIA (declassified). KUBARK Counterintelligence Interrogation. 1963. National Security Archive. URL: https://nsarchive2.gwu.edu/torturingdemocracy/documents/19630700.pdf
7. CIA (declassified). Human Resource Exploitation Training Manual. 1983 (declassified). National Security Archive. URL: https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB122/CIA%20Human%20Res%20Exploit%20A1-G11.pdf

Науковий керівник: доцент Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Соколовський Максим.

Михайлов Богдан,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
2 курс магістратури, 3 група

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВИКОРИСТАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

У сучасних умовах збройної агресії проти України проблема ефективного розслідування воєнних злочинів є однією з найактуальніших для системи кримінальної юстиції. Одним із ключових інструментів збору доказів, що довів свою ефективність як у вітчизняній, так і в міжнародній практиці, є конфіденційне співробітництво. Йдеться про добровільну, таємну взаємодію правоохоронних органів із особами, які погоджуються надавати відомості чи допомагати у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. Особливо важливим цей інструмент стає у розслідуваннях, пов'язаних із діями військових підрозділів противника, окупаційних адміністрацій або осіб, що вчинили воєнні злочини на тимчасово окупованих територіях. Завдяки конфіденційним джерелам можливо отримувати відомості, які інакше залишилися б недосяжними через закритість середовища або небезпеку для відкритих слідчих дій.

В Україні правові підстави використання конфіденційного співробітництва визначено статтею 275 Кримінального процесуального кодексу України [1]. Вона надає слідчому право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційної

співпраці з іншими особами, або залучати таких осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у передбачених законом випадках. При цьому встановлено низку обмежень - зокрема, заборонено залучати до співробітництва адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів і журналістів, якщо це може призвести до розкриття професійної таємниці [1]. Подібні положення містить і частина 4 статті 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2], яка закріплює етичні та правові межі використання таких осіб у негласній діяльності. Водночас чинне законодавство лише загально визначає механізм конфіденційного співробітництва, не деталізуючи процедуру його ініціювання, оформлення, контролю та завершення. Це призводить до правової невизначеності щодо допустимості отриманих доказів і належного захисту осіб, які співпрацюють з правоохоронними органами. Проблема полягає у відсутності детального нормативного регулювання, яке б встановлювало прозорі стандарти, подібні до тих, що діють у іноземних державах. В Україні досі немає єдиної інструкції, яка б визначала порядок укладення домовленостей про конфіденційне співробітництво, документування таких взаємин, перевірку достовірності отриманих даних чи гарантії анонімності для осіб, які залучені до даного співробітництва. Особливо це відчутно у справах про воєнні злочини, де ризики для життя і безпеки осіб, що співпрацюють із правоохоронцями, надзвичайно високі.

Корисним у цьому контексті є аналіз зарубіжного досвіду. У Сполучених Штатах Америки використання конфіденційних джерел детально регламентується документом «Attorney General's Guidelines Regarding the Use of FBI Confidential Human Sources» [3]. У ньому визначено категорії джерел (інформатори, свідки-співробітники, агенти під прикриттям), правила їх вербування, перевірки достовірності отриманих відомостей та контроль за законністю дій працівників ФБР. Кожне джерело підлягає періодичній переоцінці, а всі контакти з агентом обов'язково фіксуються та звітуються. Заборонено залучати до співпраці окремі категорії осіб - адвокатів, журналістів чи священнослужителів, якщо це суперечить їхнім професійним обов'язкам. Значна увага приділяється дотриманню прав людини, зокрема гарантіям

Четвертої поправки до Конституції США, що захищає приватне життя від незаконних обшуків і стеження. Завдяки чіткій системі контролю та процедур судова практика США визнає інформацію, отриману через конфіденційне співробітництво, допустимою як доказ за умови дотримання всіх гарантій законності.

Аналогічні правові механізми діють у Великій Британії. Там залучення осіб до співпраці регламентується законом «Regulation of Investigatory Powers Act 2000» (RIPA) [4] та «Covert Human Intelligence Sources Code of Practice» [5]. Будь-яке використання конфіденційного співробітництва повинно бути санкціоноване у письмовій формі компетентним органом – поліцією Англії та Уельсу, MI5, MI6, Прикордонною службою чи Збройними силами. Така діяльність має бути пропорційною та необхідною для досягнення законної мети. Контроль за дотриманням цих вимог здійснює Офіс комісара з повноважень наглядових розслідувань (Investigatory Powers Commissioner's Office - IPCO), який забезпечує незалежний нагляд і перевірку законності використання негласних джерел.

У міжнародній практиці також визнається допустимість використання відомостей, здобутих через конфіденційне співробітництво. Міжнародні кримінальні трибунали, зокрема Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії (ICTY) та Міжнародний кримінальний суд (ICC), застосовували інформацію, отриману від анонімних інформаторів, з дотриманням принципу захисту особи та перевірки достовірності таких відомостей [6][7]. Наприклад, у справі *Prosecutor v. Tadić* (ICTY, 1999) суд визнав допустимими показання, отримані від захищеного свідка, оскільки вони були підтверджені іншими доказами, що забезпечило баланс між безпекою джерела і правом обвинуваченого на справедливий суд [7].

Водночас у контексті діяльності розвідувальних структур США ці питання мають ще одну площину. В історичних документах ЦРУ - зокрема, у «KUBARK Counterintelligence Interrogation Manual» (1963) [8] та «CIA Human Resource Exploitation Manual» (1983) [9] - описувались методи вербування та роботи з агентурною мережею. Хоча ці матеріали сьогодні мають лише історичне значення, вони демонструють, наскільки важливим

для розвідувальної діяльності є інституційний контроль, етичні межі й нормативна регламентація роботи з людськими джерелами інформації.

Зарубіжний досвід свідчить, що ефективність цього інституту безпосередньо залежить від прозорості процедур, незалежного контролю та гарантій дотримання прав людини.

З урахуванням викладеного, доцільно внести зміни до Кримінального процесуального кодексу, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», Закону України « Про контррозвідувальну діяльність» або прийняти окремий нормативний акт (подібний до «Attorney General's Guidelines Regarding the Use of FBI Confidential Human Sources» [3], який діє у США) щодо встановлення стандартів взаємодії правоохоронних органів з конфідентами, механізмів залучення та контролю за їх використанням, а також визначення порядку захисту конфідентів. У нинішніх умовах збройної агресії створення законної й етичної системи конфіденційного співробітництва стане запорукою ефективного розслідування воєнних злочинів і притягнення винних до відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Стаття 275.
2. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» № 2135-XII від 18 лютого 1992 р.
3. Attorney General's Guidelines Regarding the Use of FBI Confidential Human Sources. U.S. Department of Justice, 2011. URL: https://irp.fas.org/agency/doj/fbi/chs-guidelines.pdf
4. Regulation of Investigatory Powers Act 2000. United Kingdom. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/23
5. Covert Human Intelligence Sources Code of Practice. Home Office, United Kingdom, 2021.
6. Rome Statute of the International Criminal Court. 1998.
7. Prosecutor v. Tadić, IT-94-1-A, Judgment of 15 July 1999. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia.
8. Central Intelligence Agency. KUBARK Counterintelligence Interrogation Manual. 1963.
9. Central Intelligence Agency. Human Resource Exploitation Manual. 1983.

Науковий керівник: доцент Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Соколовський Максим.

Дискусійна панель № 3:

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЦИВІЛІСТИКИ

Яцишин Вадим,
Одеська міжнародна академія,
доктор філософії з права,
доцент загальноосвітньої кафедри,
адвокат

ДО ПИТАННЯ ПРОБЛЕМ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З РОЗВИТКОМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Тривалі трансформаційні процеси в економіці, подальші потрясіння, що викликані війною, розвиток передових технологій, у тому числі технологій штучного інтелекту, неминуче створюють виклики для трудових відносин. Швидке та своєчасне ж вирішення проблем є запорукою стабільного та гармонійного розвитку трудових відносин в державі.

Світові тенденції говорять про стрімкий розвиток штучного інтелекту (ШІ) та роботизацію виробничих процесів провідних економік світу.

За оцінками Міжнародного валютного фонду штучний інтелект торкнеться майже 40% робочих місць, замінивши одні та доповнивши інші. Як зазначається світ знаходиться на порозі технологічної революції, яка може дати поштовх продуктивності, прискорити глобальне зростання та підвищити доходи у всьому світі. Однак це також може замінити робочі місця та поглибити нерівність [5].

Таким чином, саме належне регулювання трудових відносин може забезпечити баланс між суспільними інтересами економічного зростання та добробутом окремого громадянина, який повинен бути затребуваний на ринку праці.

В. М. Кузьомко зазначає те, що єдиного загальноприйнятого визначення, що таке штучний інтелект не існує. Найпоширеніші його варіанти базуються на таких підходах: штучний інтелект досліджує методи розв'язання завдань, для яких не існує інших

способів розв'язання або розв’язання іншими засобами, або вони надто складні; штучний інтелект являє собою системи, які можуть навчатися і спроможні замінити в майбутньому інтелектуальними системами людей-експертів [4].

К. С. Токарєва зазначає, що стосовно України, то поки вітчизняні правові акти не регламентують діяльності штучного інтелекту. Вочевидь, інформаційні технології вже стали невід’ємною частиною нашого повсякденного життя, тому необхідно вже сьогодні сприяти їх впровадженню у правовий простір. Вчені починають усвідомлювати, що цифрове середовище незабаром змінить право інтелектуальної власності [1, с.149].

Ряд вітчизняних вчених вже розглядали вплив ШІ на трудові відносини. Так, Р. Я. Бутинська зазначає, що нині у трудовому праві виникла проблема визначення місця штучного інтелекту серед суб’єктів трудового права, а також проблема регулювання відповідальності та питання настання деліктоздатності у разі збою роботи ШІ [2, с.304].

М. Ю. Кузнецова зазначає, що ключовим викликом для науки трудового права є визначення правового статусу ШІ у трудових відносинах – як об’єкта з відповідальністю роботодавця або як суб’єкта з певними правами та обов’язками [3, с.524].

На нашу думку, правовими проблемами які повинні будуть вирішені в регулюванні трудових відносин у зв’язку із розвитком штучного інтелекту є: дослідження правової природи ШІ в трудових відносинах; гарантії прав працівників при впровадженні ШІ у виробничі процеси; відповідальність за наслідки діяльності ШІ; обмеження деяких категорій професій та посад для впровадження ШІ; регулювання питань спільної реалізації трудових функцій між людиною та ШІ. Перелік вказаних питань є далеко не виключним і залежить від того за яким шляхом буде рухатись законодавець та вітчизняна нормотворчість.

Всі ці питання, їх дослідження є викликом для сучасного трудового права. Адже належне регулювання трудових відносин є поштовхом для розвитку економіки. Поряд із цим надмірна зарегульованість може мати наслідком зворотні процеси, такі як призупинення впровадження технологій ШІ і як наслідок

відставання від провідних економік світу. Зазначене вочевидь теж є неприйнятним.

В будь-якому випадку питання розвитку штучного інтелекту та його впливу на трудові відносини буде набувати лише більшої актуальності адже роботизація та цифровізація є незворотними явищами у розвитку людства.

Таким чином, дослідження питання розвитку трудових відносин в умовах цифрових трансформацій є напрочуд актуальним. На нашу думку, проблеми трансформації трудових відносин в умовах розвитку штучного інтелекту, на сучасному етапі, тісно пов'язані і залежить від загальногалузевих проблем трудового права, а також підходів які будуть застосовані законодавцем до відносин ШІ.

Одне можна сказати напевно - поряд із відносинами інтелектуальної власності, трудові відносини, одними із перших, будуть зазнавати трансформаційних процесів пов'язаних із розвитком ШІ.

Доцільно проблеми трансформації трудових відносин, що пов'язані з розвитком штучного інтелекту досліджувати вже зараз, аби наукові доробки стали належним підґрунтям для нормативного регулювання трудових відносин, що неминуче зазнають трансформаційних процесів в умовах розвитку ШІ.

Список використаних джерел:

1.Tokarieva, K., & Savliva, N. (2021). Особливості правового регулювання штучного інтелекту в Україні. Scientific works of National Aviation University. Series: Law Journal" Air and Space Law", 3(60), 148-153. С. 149.

2.Бутинська, Р. Я. (2024). Штучний інтелект у сфері праці: проблеми та перспективи правового регулювання. 301-308. С.304.

3.Кузнецова, М. Ю. (2025). Штучний інтелект в трудових відносинах: проблеми та виклики правового регулювання. Аналітично-порівняльне правознавство, 1(3), 520-524. С.524. https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.79.

4.Кузьомко, В., & Бурангулова, В. (2021). Можливості використання штучного інтелекту в діяльності сучасних підприємств. *Економіка та суспільство*, (32).

5.Прасад А. Штучний інтелект вплине майже на 40% робочих місць у всьому світі – прогноз МВФ – Forbes.ua. Forbes.ua. URL: https://forbes.ua/news/shtuchniy-intelekt-vpline-mayzhe-na-40-robochikh-mists-u-vsomu-sviti-prognoz-mvf-15012024-18497 (дата звернення: 25.10.2025).

Бірюкова Алевтина,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
д.ю.н., доцентка, доцентка кафедри
цивільно-правової політики, права
інтелектуальної власності та інновацій

Підгородецька Вікторія,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет міжнародного
та європейського права, 3 курс, 2 група

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВОГО СТРАХУВАННЯ АВТО З УРАХУВАННЯМ ВОЄННИХ РИЗИКІВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах воєнного стану в Україні особливого значення набуває правове регулювання майнового страхування транспортних засобів. Автомобіль як об'єкт приватної та корпоративної власності є не лише засобом пересування, а й важливим елементом економічної діяльності, тому його пошкодження чи знищення внаслідок бойових дій завдає суттєвих збитків власникам. Враховуючи зростання воєнних ризиків, традиційні механізми автострахування потребують адаптації до реалій воєнного часу.

Метою цієї роботи є дослідження специфіки правового регулювання майнового страхування транспортних засобів з урахуванням військових ризиків у період воєнного стану та окреслення напрямків його вдосконалення.

Значна кількість науковців і практиків звертають увагу на проблематику захисту прав власників транспортних засобів у сфері страхових відносин. Так, Житар М.О. розглянув перспективи розвитку страхового ринку України в період воєнного стану, Ткачук Н.М. звернула увагу на ризики, з якими можуть зіткнутися власники автомобілів, а Марценюк О.В. та Руда О.Л. дослідили роль страхових компаній у післявоєнній відбудові України.

Суть страхування полягає у створенні спеціального фонду коштів за рахунок страхових внесків, з якого здійснюється компенсація потерпілим у випадку матеріальних втрат. Такий механізм захищає права власників і виконує стабілізуючу функцію у суспільстві, забезпечуючи перерозподіл ризиків. Традиційно воєнні ризики виключалися з переліку страхових випадків через їх високий рівень і системний характер. В умовах воєнного стану така модель втрачає актуальність, адже не враховує основні загрози для власників майна.

Страхові компанії в Україні зіткнулися із серйозними викликами: обсяги реалізації послуг скоротилися, проте більшість із них продовжує функціонувати, удосконалює механізми виплати відшкодувань та враховує інститут форс-мажору. Збитки, завдані внаслідок бойових дій, не визнаються страховим випадком, проте в інших ситуаціях страхові компанії здійснюють виплати у звичайному порядку [1]. Це дозволяє утримувати фінансову рівновагу та довіру клієнтів.

Найпопулярнішими видами страхування під час воєнного стану залишаються обов'язкове страхування автоцивільної відповідальності (ОСЦВ), поліс "Зелена картка" для виїзду за кордон та добровільне страхування КАСКО [2, с.10]. У більшості угод (приблизно 95%) ризики, пов'язані з обстрілами або окупацією, не входять до страхового покриття. У прифронтових зонах страхування часто недоступне або здійснюється на невигідних умовах із високими франшизами (30–50%) [3, с. 42]. Форс-мажорні обставини не скасовують зобов’язання за договором, а лише дають право на їх відтермінування до припинення таких обставин.

Відповідно до Закону України «Про страхування», страховий випадок — це подія, зазначена у договорі страхування, при настанні якої страхова компанія зобов’язана здійснити виплату [4]. У ньому також визначено підстави для відмови у виплатах. Наприклад, за договорами обов’язкового страхування цивільно-правової відповідальності не відшкодовується шкода, заподіяна внаслідок військових конфліктів (ч. 32.9 ст. 32 Закону України «Про обов’язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів») [5, с. 46].

Деякі страхові компанії почали пропонувати послуги, що дозволяють включити воєнні ризики до програм страхування. Наприклад, програма «Воєнні ризики» КАСКО передбачає відновлення автомобіля внаслідок воєнних дій у межах 10 % від страхової суми, але не більше 300 тис. грн [6]. Також існує програма КАСКО «Залізний купол», яка покриває пошкодження від уламків або ударної хвилі, навіть якщо автомобіль постраждав побічно внаслідок вибуху.

Цікавою є судова практика, зокрема постанова Київського апеляційного суду від 18.01.2024 у справі № 757/220/23-ц, де розглядалося питання відшкодування за договором страхування автомобіля, викраденого в березні 2022 року в місті Гостомель. Суд визнав правомірною відмову страхової компанії, оскільки збитки настали в умовах бойових дій, що виключає їх із переліку страхових випадків.

Стабільність діяльності страхових компаній і розвиток страхового ринку залежать від запровадження інноваційних продуктів, які забезпечать клієнтам ефективний захист у нинішніх умовах. Для підвищення конкурентоспроможності страхового сектору необхідно реалізувати такі заходи: внести зміни до Закону України «Про страхування», виокремивши воєнні ризики як об'єкт страхового покриття; запровадити систематичний нагляд НБУ за формуванням резервів та ліквідністю страхових компаній; активізувати розвиток фондового ринку для ефективного розміщення страхових резервів; розробити комплексну стратегію розвитку страхового ринку України, узгоджену з економічними пріоритетами держави [7, с. 78].

Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що правове регулювання майнового страхування транспортних засобів у період воєнного стану перебуває на етапі трансформації. Воєнні ризики, які традиційно виключалися зі страхового покриття, нині стали найбільш актуальними. Для подолання цього дисбалансу необхідно модернізувати страхові продукти, формувати програми, що передбачають хоча б часткове покриття воєнних ризиків, та на державному рівні створити резервний фонд для стабілізації системи страхових виплат. Такі заходи сприятимуть зміцненню фінансової стійкості страховиків і підвищенню довіри споживачів

до страхових послуг, що є ключовим чинником відновлення економіки у воєнний та післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Матеріали Міжнародного науково-практичного круглого столу «Страховий ринок України: виклики в період дії воєнного стану та перспективи подальшого розвитку» - Київ, 2022. 92 с. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u207/zbirnik_tez_krugliy_stil_bss_ 19.12.2022_1.pdf#page=46

2. Внукова Н.М. Сучасний стан та тенденції розвитку страхування в умовах воєнного стану / Н. М. Внукова [Електронний ресурс] // Страховий ринок України: виклики в період дії воєнного стану та перспективи подальшого розвитку»: матеріали доповідей Міжнародного науково-практичного круглого столу (17 листопада 2022 р.) / За заг ред.: Костюк В.А. – К.: НУБіП України, 2022. – С. 9-10. URL: https://nubip.edu.ua/node/119307

3. Кованов В.О. Особливості функціонування страхового ринку України в умовах воєнного стану : кваліф. робота бакалавра зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» / В.О. Кованов. – Полтава : Нац. ун-т ім. Юрія Кондратюка, 2025. – 78 с.

4. Закон України «Про страхування» від 18 листопада 2021 р. № 1909-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/1909-20#Text (дата звернення: 14.09.2025).

5. 1. Міловська Н. В. Правова регламентація страхових відносин у період дії воєнного стану в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського: Юридичні науки*. 2024. Т. 35. С. 44–51.

6. Матвійчук Л.О. Страховий ринок України: виклики, тренди, сучасні реалії [Електронний ресурс] / Л.О. Матвійчук // Ефективна економіка. - 2023. - № 3.- Режим доступу: https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1283/1293

7. Мельник В. Є. Функціонування страхового ринку України: нові виклики та загрози / Мельник Владислав Євгенович, Волкова Валерія Валеріївна // Галицький економічний вісник. — Т. : ТНТУ, 2023. — Том 84. — № 5. — С. 71–80. — (Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок).

Логінова Марина,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
кафедра цивільного права та процесу
викладач, капітан поліції

Піскун Віктор,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
факультет підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України, курсант, 3 курс

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Право на доступ до правосуддя – одне з фундаментальних прав людини, гарантованих як національним законодавством України, так і міжнародними правовими актами. Умови воєнного стану створили серйозні виклики для реалізації цього права, особливо в сфері цивільного судочинства. Інструментом держави, що захищає майнові, житлові, сімейні, трудові та інші приватноправові відносин є цивільне судочинство, яке має особливе значення для мільйонів громадян у контексті втрат громадян під час гібридної війни.

Конституція України (ст. 55) гарантує кожному право на захист своїх прав і свобод у судовому порядку [5]. Стаття 6 Європейської конвенції з прав людини гарантує право на справедливий суд [4]. У мирний час ця норма функціонує стабільно, однак під час воєнного стану виникають обставини, які ускладнюють або унеможливлюють її повну реалізацію. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [8], не припиняє діяльність судів, однак в умовах бойових дій, окупації або руйнування судової інфраструктури можливе тимчасове обмеження доступу до правосуддя.

Основними нормативними актами, що регулюють цивільне судочинство в умовах воєнного стану є:

- Цивільний процесуальний кодекс України (ЦПК) [11];
- Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [8];

- нормативні акти Верховного Суду, Державної судової адміністрації України та Міністерства юстиції, які адаптують судову систему до воєнних умов;
- міжнародні договори, зокрема Європейська конвенція з прав людини [4].

Суди України продовжують здійснювати правосуддя з низкою обмежень, затримок та адаптацій [10]. Основні виклики для цивільного судочинства стосуються низки законодавчих та організаційних питань.

Найнагальніша проблема сьогодення – неможливість фізичного доступу до суду через той факт, що багато судів опинилися у зоні бойових дій, припинили роботу або були евакуйовані. Громадяни часто не мають змоги звернутись до суду за місцем проживання. Для вирішення цих завдань держава створила систему доступу «Електронний суд», яка дозволяє учасникам судового процесу створювати та подавати документи до суду в електронному форматі (позови, заяви, клопотання тощо), відстежувати хід і результати їх розгляду, сплачувати судовий збір, а також долучатися до судових засідань в режимі онлайн [3]. Державна платформа «Дія. Цифрова держава» забезпечує надання публічних послуг у цифровому форматі, забезпечує доступ громадян до державних і правових сервісів: підтвердження особи, подання заяв, отримання довідок, фіксації пошкодженого майна, реєстрації місця перебування ВПО та інших дій, що можуть бути використані як докази у цивільному судочинстві [2]. Електронна платформа «Espl.com.ua» створена для подання звернень до Європейського суду з прав людини для осіб, що постраждали внаслідок російської агресії як то загибель родича, зруйноване житло, поранення, незаконне позбавлення волі, катування, зґвалтування, насильницьке зникнення людини тощо[1]. Цифровий сервіс «Дія» збирає інформацію про зруйноване майно, створюючи Реєстр пошкодженого та знищеного майна, який суд може використовувати у якості доказів у справах про компенсацію, страхові виплати, відшкодування шкоди [9]. Багато судів були евакуйовані з місць бойових дій та з окупованих територій до безпечніших регіонів: районні суди Донецької, Луганської, Херсонської областей тепер функціонують у Західній Україні.

Іншою проблемою цивільного судочинства є відповідність процесуальним строкам бо через воєнні дії багато учасників справ не можуть брати участі в судових засіданнях. У зв'язку з цим пункт 19 розділу XIII ЦПК [11] передбачає порядок здійснення судових викликів, повідомлень та надсилання копій судових рішень учасникам справи, якщо їхнє місце проживання, перебування або місцезнаходження розташоване на тимчасово окупованій території України чи в районі проведення антитерористичної операції та регулюється положеннями Законів України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [6] та «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» [7].

Верховний Суд України бере участь у формуванні судової практики щодо нових типів спорів, пов'язаних з війною, та підтримці функціонування правової системи загалом. Окремо слід зазначити функції ВСУ, що забезпечують єдність та послідовність судової практики**,** що особливо важливо під час війни, коли з'являються нові правові виклики. Верховний Суд, а саме Касаційний цивільний суд у його складі**,** переглядає рішення судів нижчих інстанцій у цивільних справах, включно зі справами, що виникають у зв'язку з воєнними діями, зокрема: про відшкодування шкоди, завданої збройною агресією, про визнання фактів смерті, зникнення особи, про розлучення, опіку, спадкування тощо; інші цивільні спори, пов'язані з наслідками війни [11].

У контексті цивільного судочинства під час бойових дій в Україні, виникає низка проблем із наданням доказів, адже доступ до джерел доказів зазвичай обмежений або повністю відсутній. У зв'язку з цим, законодавство та судова практика передбачають певні особливості. Стаття 83 ЦПК України допускає: якщо сторона не може подати докази з об'єктивних причин, суд може витребувати їх за її клопотанням [11]. У воєнний час суди можуть визнати бойові дії як поважну причину, якщо сторона обґрунтує це, наприклад: зруйновано документи/приміщення; втрата доступу до архівів, установ, реєстрів; евакуація або переміщення; загибель/зникнення свідків. У випадку, якщо основні докази недоступні, допускаються альтернативні: копії документів; фото- та відеофіксація; електронні

листування; свідчення свідків; публічні реєстри (навіть якщо неповні); скріншоти з сайтів/месенджерів; довідки військових адміністрацій, поліції, ДСНС, ЦНАПів. Сторона може також звернутися до суду з клопотанням про витребування доказів (ст. 84 ЦПК); забезпечення доказів (ст. 116 ЦПК); огляд на місці (ст. 101 ЦПК), якщо інші способи неможливі [11]. Суд в свою чергу може самостійно звернутися до держорганів або установ, які мають ці докази.

У випадках з воєнними злочинами, втратами майна тощо, можуть бути використані дані з ООН, ОБСЄ, Amnesty International; звіти урядових органів; фото- і відеоматеріали журналістів; Google Maps, супутникові знімки; Re:Ukraine, Ukraine Witness, InformNapalm тощо.

До повноважень суду належить також право відтермінування або поновлення строків. Згідно зі ст. 126 ЦПК суд може поновити строк подання доказів, якщо причина пропуску поважна[11]. Воєнні дії, евакуація, окупація всі ці фактори визнаються поважними.

На жаль, поки що в Україні відсутній ефективний механізм компенсації шкоди, завданої війною. Вважаємо, що законодавцю необхідно розробити спеціальний компенсаційний фонд або судові процедури, які дозволять хоча б частково відшкодовувати збитки. Необхідне законодавче спрощення процедур у справах, які стосуються руйнування майна, загибелі людей, переміщення громадян з метою забезпечення оперативного захисту прав. Великою проблемою є той факт, що у зоні окупації або на територіях без контролю держави страждає інституція державної виконавчої служби, а виконання рішень суду є неможливим. Суди повинні бути технічно забезпечені для повноцінного онлайн-судочинства, що дозволить мінімізувати контакт і ризики в зоні воєнного стану. Україна може використовувати досвід інших держав, які проходили через воєнні конфлікти, а також підтримку міжнародних організацій (Рада Європи, ОБСЄ, USAID) для реформування та підтримки судової системи в умовах війни.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що цивільне судочинство в умовах воєнного стану стикається з численними викликами. Попри це, судова система України продовжує працювати**,** адаптуючись до нових умов. Однак для

повноцінного функціонування правосуддя під час війни потрібні подальші кроки – як на рівні законодавства, так і в межах організації судової системи.

Список використаних джерел:

1. Espl.com.ua *Веб-сайт*: https://egap.in.ua/project/esplcomua (дата звернення: 14.10.2025)
2. Дія. Цифрова держава *Веб-сайт*: https://egap.in.ua/project/diya_cifrova_gromada (дата звернення: 14.10.2025)
3. Електронний суд. *Веб-сайт*: https://id.court.gov.ua/ (дата звернення: 14.10.2025)
4. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 14.10.2025).
5. Конституція України : Станом на 5 березня 2019 р.; (відповідає офіційному текстові). К., 2019. 66 с.
6. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text (дата звернення: 14.10.2025)
7. Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1632-18#Text (дата звернення: 14.10.2025)
8. Про правовий режим воєнного стану : Закон України № 389-VIII від 12.05.2015 р. . URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 14.10.2025).
9. Реєстр пошкодженого та знищеного майна URL : https://rpm.renovation.gov.ua/officer/login (дата звернення: 14.10.2025)
10. Резворович К., Щербіна Д. Цивільне судочинство в умовах воєнного стану. Молодий вчений. 2023. №23 (114), 86-89. URL : https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5759 (дата звернення: 17.10.2025)
11. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18 березня 2004 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення: 14.10.2025)

Спаскіна Катерина,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 3 курс, 8 група

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВИХ РЕЧЕЙ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку суспільства та економіки характеризується інтенсивною цифровою трансформацією численних сфер, що відкриває перед суб'єктами цивільних правовідносин нові можливості для реалізації їхніх суб'єктивних

прав та інтересів у цивільному обороті за допомогою технологічних засобів, інтегрованих у віртуальну реальність. У межах роботи над Концепцією оновлення Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) свого часу було запропоновано модифікувати перелік об'єктів цивільних прав, зважаючи на появу сутностей, невідомих на момент кодифікації. Передусім, мова йде про такі новації, як інформаційні продукти та ресурси, інформаційні системи, об'єкти, які створюються та функціонують у мережі Інтернет, криптовалюта, персональні дані, відомості про особу, автономні роботи, штучний інтелект та цифровий контент.

Незважаючи на триваючий процес рекодифікації та відсутність реєстрації всеосяжного законопроєкту щодо комплексних змін до ЦК України у Верховній Раді, деякі аспекти, зокрема розширення переліку об'єктів цивільних прав, вже знайшли своє втілення у формі внесення окремих поправок до чинного законодавства. Зокрема, було змінено статтю 177 ЦК України, доповнивши її положенням про те, що цифрові речі також можуть бути об'єктами цивільних прав [1]. Уточнено також, що об'єкти цивільних прав можуть існувати як у матеріальному світі, так і у цифровому середовищі, що визначає форму об'єктів та особливості набуття, здійснення і припинення відповідних прав і обов'язків щодо них. Запроваджені законодавчі корективи мали на меті внести ясність у правове регулювання цивільних відносин, проте у правовій доктрині виникли значні дискусії як щодо надання правового режиму речі цифровим сутностям, так і щодо їхньої належної позиції у структурі ЦК України.

Причиною таких дебатів стало внесення швидких, недостатньо обґрунтованих та неструктурованих змін до кодексу. Традиційно, частина перша статті 179 ЦК України визначає річ як предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. Втім, главу 13 ЦК України було доповнено статтею 179-1, яка визначає цифрову річ як певне благо, створюване та існуюче виключно у цифровому середовищі та наділене майновою цінністю [1]. У зв'язку з цим, для цифрових речей за замовчуванням встановлюється правовий режим речей, якщо інше не передбачено положеннями ЦК України, спеціальним законом або не випливає із самої сутності цифрової речі.

Загалом академічна дискусія стосовно природи прав на цифрові речі перебуває у фазі активного розвитку. Зокрема, наукові дослідження вказують на формування концептуальних основ абсолютного права на цифрову річ. Зазначений процес може розпочатися з адаптації чинних норм про речове право, беручи до уваги особливості юридичної природи об'єктів у віртуальному просторі. С.Б. Булеца зазначає, що інститути власності, які функціонують у віртуальних світах, здебільшого корелюють із положеннями сучасної системи приватної власності, включаючи вільне відчуження майна та проведення транзакцій із використанням локальних віртуальних валют [2, с. 127]. Така відповідність пояснюється тим, що створення віртуальних середовищ переважно здійснюється суб'єктами господарювання, що володіють власністю. О.І. Зозуляк та Л.М. Максимів висувають тезу про необхідність встановлення диференційованих правових режимів для цифрових об'єктів, залежно від функціонального призначення їх використання у кіберпросторі. Дослідники обґрунтовують доцільність передбачення потенціалу існування необмеженої кількості цифрових благ, які виникають та існують у цифровому середовищі у формі цифрових речей, результатів інтелектуальної діяльності, інформації та інших нематеріальних об'єктів. Такі об'єкти мають здатність вільно циркулювати у цифровому обороті, зберігаючи при цьому свої невід'ємні властивості та майнову цінність [3, с. 43-44].

У сучасному правознавстві постає дискусія щодо онтології цифрових об'єктів, зокрема через їхню здатність існувати у двох вимірах. Виникає питання розмежування суто цифрових феноменів, які формуються та функціонують лише у віртуальному просторі, та об’єктів з гібридною природою. Останні являють собою сутності, які можуть мати як матеріальну, так і цифрову об’єктивну форму, наприклад, об’єкти інтелектуального або інформаційного права, чиї носії можуть бути представлені друкованою книгою й електронним виданням, фізичним пристроєм для зберігання даних (як-от карта пам’яті) та хмарним сховищем. З огляду на необхідність уніфікації підходів до визначення таких активів, Є. О. Мічурін пропонує скоригувати легальне визначення цифрової речі. Вчений аргументує доцільність вилучення прикметника «виключно» з поточної редакції частини першої статті 179-1 Цивільного кодексу України,

пропонуючи формулювання: «Цифровою річчю є благо, що створюється та існує у цифровому середовищі та має майнову цінність» [3, с. 324], [4, с. 118].

Вказана пропозиція обґрунтовується потребою ширшого розуміння сутності цифрових активів. На думку дослідника, зведення цифрової речі лише до цифрового коду є однобічним підходом, оскільки для кінцевого користувача такі активи набувають вигляду NFT, криптовалюти чи токена. Хоча основою будь-якого цифрового об'єкта дійсно є програмний код, його конверсія у візуальне зображення чи іншу форму дозволяє його сприйняття. Водночас, малюнок або фотографія, створені без використання цифрового коду, тобто матеріалізовані людиною безпосередньо на фізичному носії, належать до категорії звичайних матеріальних об’єктів.

Отже, хоча процес всеосяжної рекодифікації Цивільного кодексу України триває, деякі необхідні корективи вже внесені, що дозволило визнати цифрові речі об'єктами цивільних прав, здатними існувати як у матеріальному, так і у віртуальному просторі, але такі швидкі зміни викликали правові дискусії стосовно їхньої структури та обґрунтованості, особливо щодо надання нематеріальним цифровим благам, які мають майнову цінність, режиму традиційних речей. Дослідники наголошують на необхідності диференційованого правового режиму для «кіберальтернатив», залежно від їхнього функціоналу, та зазначають, що інститути власності у віртуальних світах значною мірою відображають принципи приватної власності. Існує також потреба у чіткому розмежуванні суто цифрових феноменів та гібридних об’єктів, які можуть мати одночасно матеріальну та електронну форму. З огляду на це, пропонується змінити визначення цифрової речі в ЦК, вилучивши слово «виключно», щоб охопити ширше коло цифрових активів, які, хоч і базуються на програмному коді, сприймаються користувачами як NFT, криптовалюта чи токени.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 4 верес. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 28.09.2025).

2. Булеца С. Віртуальне майно у метавсесвіті як об’єкт цивільних прав. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. № 72. С. 126–133.

3. Зозуляк О. І., Максимів Л. М. Цифрові речі як об’єкти цивільних прав: оновлені підходи регулювання. *Право і суспільство*. 2024. № 6. С. 40–47.
4. Мічурін О. Цифрова річ та інші цифрові блага як об’єкти цивільних прав. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Т. 1, № 88. С. 323–327.
5. Мічурін О. Щодо дискусії про право власності на цифрову річ. *Вісник Харківського національного університету імені В Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2024. № 38. С. 116–123.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Коробцова Наталія.

Бойко Валерія,
Комунальний заклад вищої освіти
«Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»,
гуманітарно-педагогічний факультет, 3 курс

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Забезпечення доказів у цивільному процесі є одним із ключових інструментів реалізації принципу змагальності сторін і гарантією ефективного захисту прав учасників справи. На практиці ця процесуальна дія дозволяє запобігти втраті чи спотворенню доказової інформації, що може унеможливити встановлення істини у справі. Теоретичне осмислення інституту забезпечення доказів охоплює визначення його правової природи, підстав, способів та процесуального порядку застосування, тоді як практика судів демонструє різноманітність підходів до вирішення питань щодо допустимості та належності таких доказів. Саме поєднання теоретичних положень із практичним досвідом дозволяє удосконалити правозастосування і підвищити ефективність цивільного судочинства.

Цивільне законодавство України детально регулює процедуру забезпечення доказів, а саме у статті 116 Цивільного процесуального кодексу вказано, що суд за заявою учасника справи або особи, яка може набути статусу позивача, має забезпечити докази, якщо є підстави припускати, що засіб доказування може бути втрачений або збирання або подання відповідних доказів

стане згодом неможливим чи утрудненим. Способами забезпечення судом доказів є допит свідків, призначення експертизи, витребування та (або) огляд доказів, у тому числі за їх місцезнаходженням, заборона вчиняти певні дії щодо доказів та зобов'язання вчинити певні дії щодо доказів. У необхідних випадках судом можуть бути застосовані інші способи забезпечення доказів, визначені судом [1].

Варто зазначити, що ефективність цієї процесуальної гарантії безпосередньо залежить від належного оформлення заяви про забезпечення доказів. Саме тому законодавець встановлює чіткі вимоги до її змісту: у заяві мають бути вказані докази, які необхідно забезпечити, обставини, що ними підтверджуються, а також причини, які свідчать про можливу втрату чи ускладнення подання таких доказів. Крім того, у заяві зазначається справа, для якої необхідні ці докази, або мета їх забезпечення [2].

На практиці забезпечення доказів виступає превентивним інструментом, який захищає права сторін від можливих зловживань чи недобросовісної поведінки опонентів. Судова практика свідчить, що найбільш поширеними підставами для звернення із заявою про забезпечення доказів є ризик знищення документів, зміна їхнього змісту або відмова однієї зі сторін добровільно надати матеріали, що мають доказове значення. Водночас суди досить обережно підходять до задоволення таких заяв, оскільки інститут забезпечення доказів не повинен перетворюватися на спосіб збору інформації для обґрунтування позиції сторони поза межами процесу.

Так, в Октябрському районному суді міста Полтави, в рішенні було вказано, що задоволення клопотання про витребування судом доказів є можливим за умови, якщо особа, яка його заявляє, доведе складнощі їх отримання, тобто об`єктивну неможливість одержання та подання доказового матеріалу до суду особисто через обставини, які перешкоджають такому поданню. Ці складнощі можуть мати юридичний або фактичний характер. Складнощі юридичного характеру полягають в тому, що на заваді одержання та подання доказу є норма закону забороняючого характеру, яка обмежує доступ особи до потрібної доказової інформації. Фактичні складнощі в одержанні доказів мають місце,

якщо незважаючи на вжиті особою заходи, потрібний їй доказ одержати не вдалося. Заявляючи клопотання про витребування доказів, особа повинна посилатися на причини, за яких вона сама не може одержати цей доказ [3]. Також у Постанові Касаційного цивільного суду Верховного суду вказується, що суд в порядку здійснення цивільного судочинства, зокрема реалізації статті 84 ЦПК України, не може витребувати оригінали матеріалів кримінального провадження [4].

В ухвалі Жовтневого районного суду міста Дніпропетровська було заявлено, що суд при вирішенні питання про забезпечення доказів має здійснити оцінку обґрунтованості доводів заявника щодо необхідності вжиття відповідних заходів з урахуванням такого: розумності, обґрунтованості і адекватності вимог заявника щодо забезпечення доказів; забезпечення збалансованості прав та інтересів сторін; наявності взаємозв`язку між забезпеченням доказів, витребуванням певної інформації, і предмету позовних вимог, а також запобігання порушенню у зв`язку із вжиттям таких заходів прав та охоронюваних законом інтересів осіб учасників даного судового процесу, а також те, що є наявні підстави вважати, що засіб доказування може бути втрачений або збирання або подання відповідних доказів стане згодом неможливим чи утрудненим. Ці обставини суд вважає істотними і необхідними для забезпечення доказів. Таким чином, потрібно розрізняти витребування доказів як спосіб забезпечення доказів, що в майбутньому можуть бути втрачені або їх подання виявиться ускладненим (статті116-119 ЦПК України), та витребування доказів як допомогу суду особам, котрі беруть участь у справі, у поданні відповідно доказу, який неможливо отримати самостійно (стаття 84 ЦПК України) [5].

Проблемним аспектом залишається питання балансу між правом особи на доступ до доказів і захистом конфіденційної інформації. У цьому контексті практика Верховного Суду вказує на необхідність чіткого обґрунтування кожного клопотання про забезпечення доказів, зокрема визначення його предмета, підстав і мети. Такий підхід сприяє дотриманню процесуальної дисципліни та запобігає зловживанню правом.

Інститут забезпечення доказів у цивільному процесі відіграє важливу роль у гарантуванні реалізації права на справедливий судовий розгляд. Його ефективне застосування сприяє збереженню доказової інформації, запобігає можливому знищенню чи спотворенню доказів, а також забезпечує дотримання принципів змагальності та рівності сторін. Теоретичний аналіз цього інституту свідчить про його багатогранність і тісний зв'язок із практикою судів, яка демонструє необхідність чіткого дотримання процесуальних вимог під час подання заяв і клопотань про забезпечення доказів.

Таким чином, поєднання наукових підходів із судовою практикою є запорукою вдосконалення правозастосування, підвищення ефективності судового захисту та утвердження принципу справедливості в цивільному судочинстві.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. №1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15. (дата звернення: 13.10.2025).
2. Цивільний процес України. Навчальний посібник. Юридичний портал України № 1. URL: https://mego.info/матеріал/забезпечення-доказів (дата звернення: 13.10.2025).
3. Ухвала Октябрського районного суду м. Полтави від 15.08.2024 № 121029567. URL : https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/121029567/
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 22.05.2024 № 369/1937/20. URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=119493593&red=100003d9427d6178c41e43810a2c2967449e5e&d=5 (дата звернення: 13.10.2025).
5. Ухвала Жовтневого районного суду міста Дніпропетровська від 17.03.2025 у справі № 201/2835/25. URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/125974252/

Науковий керівник: доктор філософії, доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського» Юзько Тетяна.

Коваль Христина,
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова,
економіко-правовий факультет, 4 курс, 1 група

МІЖНАРОДНИЙ АРБІТРАЖ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

У зв'язку з розширенням діяльності комерційних підприємств на міжнародному рівні, активним розвитком зовнішньоекономічних відносин та створенням спільних підприємств між суб'єктами різних держав, міжнародні комерційні відносини стають невід'ємною складовою сучасної світової економіки. Разом із цим зростає імовірність виникнення спірних ситуацій між сторонами таких відносин.

При виникненні спорів суб'єкти міжнародної комерційної діяльності мають право звертатися не лише до державних органів правосуддя, а й обирати альтернативні способи врегулювання конфліктів. Серед таких засобів особливе місце посідає міжнародний арбітраж, який зарекомендував себе як ефективний, неупереджений та гнучкий механізм вирішення міжнародних господарських спорів.

Вагоме значення у становленні вищезгаданого інституту мають міжнародно-правові акти, що визначають основні принципи та процедури арбітражного розгляду. На їх основі Україна розвинула власну нормативну базу, прийнявши Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж», який регулює порядок діяльності арбітражних установ та закріплює міжнародний арбітраж як ефективний альтернативний спосіб вирішення господарських спорів міжнародного характеру.

Відповідно до ст. 2 зазначеного закону, «арбітраж» - будь-який арбітраж (третейський суд) незалежно від того, чи утворюється він спеціально для розгляду окремої справи, чи здійснюється постійно діючою арбітражною установою, зокрема Міжнародним комерційним арбітражним судом або Морською арбітражною комісією при Торгово-промисловій палаті України [1].

З огляду на поширення практики вирішення спорів за допомогою цього інституту, суб'єкти комерційної діяльності все частіше передбачають у договорах можливість звернення до третейського суду.

А. О. Шаталюк зазначає, що «звернення до арбітражу є добровільним, здійснюється шляхом укладання спірними сторонами особливої міжнародної угоди, що називається компромісом. У ній сторони регламентують: порядок визначення складу арбітрів; предмет спору; компетенцію арбітражу; процедуру розгляду справи; характер і джерела норм, на підставі яких має бути ухвалене рішення; порядок винесення рішення; юридичну обов'язковість рішення» [2].

У рамках цього питання доцільно виокремити ознаки міжнародного арбітражу, оскільки це допоможе підкреслити його значення як дієвого способу вирішення міжнародних господарських спорів.

По-перше, гнучкість, оскільки міжнародний арбітраж забезпечує сторонам широкі можливості для визначення процедурних аспектів розгляду, включаючи вибір правил, мови та місця проведення, що дозволяє адаптувати процес до специфіки спору та потреб учасників.

По-друге, розгляд справи арбітрами відзначається високою процесуальною автономією. Сторони мають можливість самостійно визначати кількість арбітрів та обирати їх, при цьому немає обов'язкової вимоги щодо наявності юридичної освіти. Наприклад, у колегіальному розгляді один із арбітрів може мати економічну освіту, що дозволяє глибше і точніше оцінити сутність комерційного спору та прийняти обґрунтоване рішення. Така свобода у формуванні складу арбітрів підвищує ефективність і практичну релевантність арбітражного процесу.

По-третє, як зауважує Г. А. Цірат "конфіденційность, адже розгляд спорів міжнародними комерційними арбітражами здійснюється, як правило, на закритих засіданнях, сторони, їх представники, арбітри, перекладачі, експерти та інші особи, які беруть участь у розгляді справи, не мають права розголошувати дані або інформацію, яка стала відома їм у зв'язку з участю в розгляді цієї справи. Це гарантує збереження комерційних

таємниць сторін спору. У більшості країн заборонено опублікування арбітражних рішень без згоди сторін, а арбітри не мають права розголошувати інформацію, яка стала їм відома в ході розгляду спору" [3].

Слід наголосити, що специфічною підставою для розгляду спору є наявність арбітражної угоди між сторонами. Арбітражне провадження може бути ініційоване лише за умови, що сторони заздалегідь погодили застосування цього способу вирішення спору у своєму договорі. Така умова створює юридичну основу для звернення до третейського суду та забезпечує добровільне і погоджене вирішення суперечок.

Отже, міжнародний комерційний арбітраж є ефективним та гнучким механізмом вирішення господарських спорів міжнародного характеру. Він забезпечує конфіденційність, автономію сторін у визначенні процедур і складу арбітрів та дає змогу залучати фахівців різних галузей. Цей інститут виступає надійним альтернативним способом врегулювання спорів і сприяє стабільності та розвитку міжнародних комерційних відносин.

Список використаних джерел:

1. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України від 24.02.1994 № 4002-XII : станом на 16.11.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text (дата звернення: 12.10.2025).

2. Шаталюк А.О. Міжнародний арбітраж як дієвий засіб вирішення міжнародних господарських спорів. Актуальні проблеми правознавства. 2019. № 2(18).URL:https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/35235/1/Шаталюк.pdf(дата звернення: 12.10.2025).

3. Цірат Г.А. Міжнародний комерційний арбітраж : навч. посіб. Київ : Алерта, 2019. 410 с. URL: https://jvs.law/wp-content/uploads/2021/04/G.TSirat_Arbitrazh_2019-2.pdf (дата звернення: 12.10.2025).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного та господарського права Одеського національного університету імені І.І. Мечникова Ільєва Наталія.

Діденко Анастасія,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
економіко-правовий факультет, 4 курс, 2 група

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН

Сучасні господарські відносини в Україні характеризуються високою динамікою, складністю та постійним ризиком виникнення конфліктів. Традиційний судовий шлях вирішення спорів часто є тривалим та витратним. У цьому контексті медіація виступає як ефективна, конфіденційна та орієнтована на співпрацю альтернативна процедура, що набуває стратегічного значення для забезпечення стабільності та розвитку бізнесу.

Прийняття Закону України «Про медіацію» створило необхідну правову базу для інтеграції медіації у вітчизняну практику, особливо в господарській сфері, де пріоритетом є збереження партнерських відносин та комерційних таємниць. Цей Закон вперше надав медіації офіційного правового статусу та визначив її загальні засади. Згідно зі ст. 3 Закону, його дія поширюється на врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі господарських [1, ст. 51]. Актуальність процедури медіації зумовлена необхідністю підвищення правової культури суб'єктів господарювання, розвантаження судової системи та пошуку гнучких механізмів відновлення порушених прав та інтересів. Дослідження практичних аспектів застосування медіації дозволяє визначити її реальний потенціал та сформулювати шляхи подальшого вдосконалення.

Багато науковців, зокрема О.В. Бірюкова, розглядає медіацію як ключовий елемент децентралізації правосуддя та альтернативу державному примусу. Вона наголошує, що "в контексті господарських відносин де сторони зацікавлені в збереженні довгострокового співробітництва, медіація є інструментом, що дозволяє перейти від позиційної боротьби до інтересів" [2, с. 82-88]. Інші зазначають, що "економічна доцільність є вирішальною перевагою. Тривалі судові процеси не тільки вимагають значних фінансових витрат на юристів та судовий збір, але й призводять до

так званих «непрямих витрат» (замороження активів, погіршення інвестиційної привабливості тощо)". Медіація мінімізує ці ризики. Вчені, що займаються питанням професійної підготовки, наголошують на необхідності спеціалізації медіаторів. Наприклад, Т.О. Іванова стверджує, що "господарський медіатор повинен мати не лише навички комунікації та конфліктології, але й глибоке розуміння бізнес-процесів, фінансової звітності та міжнародних комерційних звичаїв" [3, с. 45-48]. Багато інших дослідників, в свою чергу, зазначають, що відсутність єдиного державного реєстру медіаторів ускладнює для суб'єктів господарювання вибір справді кваліфікованого фахівця, який може гарантувати якість процедури. Це створює ризик «неякісної медіації», яка дискредитує сам інститут. Низка науковців (з питань міжнародного права) розглядають медіацію як необхідну складову інтеграції України у світову економіку, вони підкреслюють, що для міжнародного бізнесу перевага надається юрисдикціям, де є швидкі механізми АРС. Приєднання до міжнародної практики вимагає повноцінного розвитку інституту господарської медіації.

Практичне застосування медіації у господарських відносинах є вкрай необхідним для стійкості українського бізнесу, особливо в умовах економічної нестабільності та післявоєнного відновлення. Основна цінність полягає в проактивному управлінні ризиками та збереженні соціального капіталу, що неможливо досягти у змагальному судовому процесі. Медіація є інструментом, який перетворює конфлікт із загрози на можливість переосмислення відносин та пошуку інноваційних рішень. Тому, доцільним є впровадження медіаційних застережень у господарські договори, адже це є ключовим показником зрілості бізнес партнерства. Необхідність також полягає у підвищенні обізнаності, яка має полягати в активній просвітницькій роботі серед адвокатів, суддів та представників бізнесу щодо переваг медіації, а разом із тим й створення кваліфікаційних стандартів та реєстрів для господарського медіаторів із досвідом у бізнес-сфері.

Зокрема, з питань міжнародного права медіація є перспективним, але ще не повністю реалізованим інструментом у господарській сфері України. Подальший успіх залежить від вирішення питань спеціалізації медіаторів та вдосконалення

процесуальних гарантій виконання медіативних угод. Цьому може посприяти, наприклад, ратифікація Сингапурської конвенції про медіацію, адже це потужний сигнал для іноземних інвесторів та забезпечення визнання й виконання медіаційних угод, укладених в Україні і за кордоном.

Отже, медіація є не лише альтернативою судовому процесу, а й інструментом розвитку господарської культури в Україні. Вона забезпечує швидке, конфіденційне та орієнтоване на бізнес-інтереси вирішення спорів, що критично важливо для підтримки інвестиційного клімату. Подальше практичне впровадження та законодавче вдосконалення інституту медіації сприятиме зміцненню договірної дисципліни, підвищенню довіри між суб'єктами господарювання та загальній стабілізації економічних відносин.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію: Закон України від 16 листоп. 2021 р. № 1875-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 7. Ст. 51. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text (дата звернення: 12.10.2025).
2. Бірюкова О.В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення господарських спорів. Право і суспільство. 2021. № 2. С. 82-88. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/2_2021/14.pdf (дата звернення: 12.10.2025).
3. Іванова І.В. Медіація як ефективний спосіб вирішення господарських спорів. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. Вип. 3(24). Т. 2. С. 45-48.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри адміністративного та господарського права Одеського національного університету імені І.І. Мечникова Ільєва Наталія.

Лобас Єлізавєта,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 3 курс, 5 група

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ

У сучасному світі стрімкий розвиток інформаційних технологій суттєво вплинув на всі сфери суспільного життя, зокрема й на правову систему. Збільшення кількості правовідносин

у цифровому середовищі призвело до необхідності врегулювання порядку використання електронних доказів у судових процесах. Особливо актуальним це стало для цивільного процесуального права, де велика частина спорів виникає з договірних, сімейних, трудових, майнових, у яких дедалі частіше використовуються електронні засоби доказування.

Електронні докази стали невід'ємною частиною цивільного судочинства, адже вони дозволяють підтвердити або спростувати юридично значущі факти, зафіксовані у віртуальному просторі.

Щодо поняття та природи електронних доказів, то відповідно частина 1 ст.100 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК), електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет)[1].

Електронні докази мають таку саму юридичну силу, що й традиційні письмові, якщо відповідають вимогам належності (стаття 77 ЦПК України), допустимості (стаття 78 ЦПК України), достовірності (стаття 79 ЦПК України), достатності (стаття 80 ЦПК України).

Електронні докази є складним правовим явищем, яке можна класифікувати за різними критеріями для кращого розуміння їх сутності та практичного застосування у судовому процесі. Основними підставами для класифікації є: спосіб введення інформації в електронно-обчислювальну машину (ЕОМ), спосіб виведення цифрових даних, тип носія інформації, джерело її отримання, суб'єкт фіксації та спосіб подання до суду. Одним із ключових критеріїв вважається спосіб введення даних у ЕОМ, тобто яким чином інформація набуває цифрової форми для подальшої обробки. За цим критерієм електронні докази

поділяються на: текстові (введені у вигляді символів чи тексту, наприклад, документи чи листування), зображувальні (графічні матеріали: діаграми, креслення, фото), звукові (аудіозаписи мовлення, музики чи звуків), об'ємно-просторові (2D- або 3D-моделі, створені у спеціальних програмах або за допомогою сканерів), нюхові (дані, зафіксовані пристроями, що аналізують запахи), комбіновані (поєднують кілька видів введення, наприклад, відео з аудіо та субтитрами). Ця класифікація дозволяє точніше аналізувати електронні докази, зокрема щодо їх достовірності, механізмів створення та можливих помилок [2, с. 19].

Ця класифікація дозволяє зрозуміти не лише технічні аспекти формування електронного доказу, а й вказує на можливе коло осіб, які могли бути причетні до його створення, або на потенційні причини появи технічних чи змістовних помилок.

У своїй роботі О. Гусєв зазначає, що важливим критерієм класифікації електронних доказів є спосіб подання цифрової інформації для сприйняття людиною через органи чуття. Залежно від цього, електронні докази можна поділити на візуальні (тексти, фотографії, відео), звукові (аудіозаписи, музика), тактильні (пов'язані з технологіями, що відтворюють відчуття дотику), а також нюхові та смакові, які поки не поширені, але можуть розвиватися з прогресом технологій. Крім того, існують змішані докази, які поєднують кілька видів сприйняття, наприклад, відео зі звуком або інтерактивні симуляції [2, с. 19-20].

Цифрові докази мають бути подані у формі, зрозумілій для суду, оскільки у первісному вигляді вони часто не мають доказової сили без належного відтворення. Класифікація за способом введення і виведення допомагає ефективно працювати з ними, оцінювати їх достовірність, автентичність і допустимість. У сучасному цифровому середовищі це набуває особливої актуальності для забезпечення справедливого судочинства.

В цьому масиві різновидів електронних доказів існує низка проблемних аспектів їх оцінки. Це зумовлено стрімким розвитком технологій і широким використанням цифрових засобів у повсякденному житті, що призводить до активного поширення електронної інформації. Така інформація все частіше використовується у судовому процесі як доказ, а в окремих

випадках є єдиним можливим засобом доведення обставин, які мають істотне значення для вирішення справи.

ЦПК, зокрема ч. 1 ст. 100, містить широкий, але не вичерпний перелік електронних доказів, зазначаючи, що ними можуть бути будь-які дані в електронній формі, які підтверджують або спростовують факти, важливі для розгляду справи. У свою чергу, згідно з ч. 2 ст. 89 ЦПК України, кожен доказ підлягає оцінці за критеріями належності, допустимості, достовірності, а всі докази разом - ще й на достатність.

Однією з ключових проблем у застосуванні електронних доказів залишається відсутність чітко визначених критеріїв їх допустимості. Для забезпечення їхньої надійності необхідно оцінювати способи створення, зберігання та передачі цифрової інформації, адже саме від цього залежить її цілісність і достовірність. Нині законодавство не встановлює конкретних вимог щодо перевірки правдивості електронних документів, обмежуючись лише вимогою підтвердити їх автентичність. Тому основними умовами, за яких електронний доказ може бути прийнятий судом, є його читабельність, технічна справність та наявність електронного підпису, що гарантує відповідність документа його першоджерелу. Відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги», електронний підпис дозволяє ідентифікувати підписанта. Судова практика підтверджує, що електронні документи з підписом визнаються допустимими доказами, якщо вони подані в належній формі [3, с. 111].

Отже, електронні докази стали невід'ємною частиною цивільного судочинства в умовах цифровізації суспільства. Вони прирівнюються до звичайних письмових доказів, якщо відповідають установленим вимогам - є належними, допустимими, достовірними та достатніми. Класифікація електронних доказів за способами введення й виведення даних сприяє їх кращому розумінню та оцінці в суді. Водночас проблемними залишаються питання перевірки достовірності таких доказів, зокрема через відсутність чітких критеріїв у законодавстві. Електронний підпис виступає ключовим елементом для встановлення автентичності електронного документа, а судова практика визнає такі документи допустимими за умови дотримання процесуальних вимог.

Список використаних джерел:
1. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 17 лип. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text
2. Гусєв О. Класифікація електронних доказів у цивільному процесі України. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 8. С. 18–23.
3. Жушман М. В. Особливості електронних доказів як засобу доведення у цивільному процесі. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 7. С. 110–114. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/23.

Науковий керівник: к.ю.н., старша наукова співробітниця, асистентка кафедри цивільної юстиції та адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Колісник Олена.

Варгата Анна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 2 курс, 5 група

ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ, РІВНІСТЬ ТА МАЙНОВА САМОСТІЙНІСТЬ ЯК ОСНОВНІ ЧИННИКИ ІСНУВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Роль цивільного права в регулюванні сучасних відносин в суспільстві важко переоцінити. Майже всі суспільні відносини в тій чи інший мірі відчувають на собі вплив цивільно-правового регулювання. Але не всі відомі нам відносини можна повністю відносити до категорії цивільних без чітко визначених критеріїв цивільних правовідносин.

Цивільні правовідносини являють собою врегульовані нормами цивільного права суспільні відносини між фізичними та юридичними особами, які виникають з приводу певних нематеріальних та матеріальних благ, та засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності учасників (ст. 1 ЦК України). З самого визначення можна виокремити головні ознаки цивільних правовідносин: 1) врегульовані цивільним законодавством; 2) суб'єктами цих відносин є фізичні та юридичні особи; 3) учасники є рівними; 4) можуть мати майновий та немайновий характер.

Наявність зазначених ознак вже дозволяє виокремити доволі велику групу відносин, які мають цивільно-правову природу. Зміст ст. 1 ЦК України, свідчить, що юридична рівність учасників цивільних правовідносин, автономія волі та майнова самостійність є нічим іншим, як принципами цивільного права. Без цього «тріо» неможливо уявити будь-які відносини цивільного характеру.

Воля, як внутрішнє бажання особи бути учасником певних відносин, є лише поштовхом для можливої участі даної особи в цивільних правовідносинах. Саме по собі «внутрішнє бажання» без його прояву зовні не тягне жодних юридичних наслідків для особи щодо виникнення, зміни чи припинення прав. Тільки шляхом вираження своєї волі зовні особа має можливість проявити своє «внутрішнє бажання» (волю). Отже, тільки шляхом волевиявлення особа може впливати на зовнішні процеси. Воля взагалі виникає та формується відносно повільно, і загальних правил щодо порядку її формування не існує. При цьому певні обмеження або заборони можуть передбачатися окремими загальними або спеціальними законодавчими актами. Так, в ст. 23 Конституції України зазначено: «Кожна людина має право на вільний розвиток особистості, якщо при цьому не порушуються права та свободи інших людей…». Тобто воля певної особи обмежена існуванням заборони на втручання в права та свободи інших. В ст. 13 ЦКУ передбачена заборона на вчинення дій, які б могли порушити права інших осіб.

«Рівність» як наступний чинник, критерій в цивільному праві є поняттям багатозначним. Він розуміється і як принцип цивільного права, як спосіб впливу на суспільні відносини так і критерій відмежування цивільного права від публічного. Змістовне наповнення цього поняття полягає в наявності у суб'єктів однакового обсягу прав та свобод. За відсутності рівності учасників (суб'єктів) складно уявити будь-які цивільно-правові відносини та процес їх реалізації. В доктрині цивільного права точиться дискусія з приводу того, рівність – це галузевий чи міжгалузевий принцип права. Прихильники розгляду даного принципу як галузевого вважають, що рівність характерна лише для учасників приватно-правових відносин, оскільки рівність учасників є основоположною для існування приватних відносин, відповідної рівності в сфері

публічних відносин не існує. Прихильники вважати даний принцип міжгалузевим схиляються до того, що рівність характерна для всіх правовідносин, оскільки вона закріплена на законодавчому рівні.

Майнова самостійність суб'єктів цивільних правовідносин як останній критерій для визначення правової природи суспільних відносин полягає у майновій відокремленості кожного з учасників цих відносин.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що досліджені критерії цивільних правовідносин мають не лише теоретичне (доктринальне) значення в цивільному праві, але виступають і практичним інструментом при визначенні правової природи суспільних відносин. Вони не лише визначають межі цивільно-правового регулювання, але й відображають сутність приватного права як сфери свободи та самостійності особи.

Список використаних джерел:

1. Бельо Л. Ю. Майнова самостійність суб'єктів цивільних (приватних) відносин як одна із засад цивільного права. Правова позиція. Одеса, 2019. № 2(23) С.90-95
2. Басай О. В. Принцип юридичної рівності учасників цивільних правовідносин. Актуальні проблеми держави і права. 2012. № 2. С. 354-360
3. Науменко К. С. Поняття, ознаки та види цивільних правовідносин. Вісник ХНУВС. 2023. № 2(101). С. 36-41
4. Котис В. Воля та волевиявлення у цивіьному праві України та зарубіжних країн. Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді. Матеріали міжн. студ. Конф. Тернопіль. 2020. С. 175-178

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Коробцова Наталія.

Наглюк Крістіна,
Національний університет
«Чернігівська політехніка»,
юридичний факультет, 2 курс

ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Євроінтеграційні процеси в Україні визначають напрям розвитку правової системи та зумовлюють необхідність наближення національного законодавства до права Європейського

Союзу. У цьому контексті особливе значення має цивільне право як базова галузь, що регулює майнові та особисті немайнові відносини. Цивільний кодекс України 2003 року заклав фундамент сучасного приватного права, однак потребує подальшої адаптації до європейських стандартів.

Модернізація цивільного законодавства спрямована на забезпечення належного рівня захисту прав і свобод громадян, розвиток підприємницьких відносин та інтеграцію України у європейський правовий простір. Вплив євроінтеграційних процесів проявляється у гармонізації договірного права, сфері інтелектуальної власності, захисті прав споживачів, а також у врахуванні практики Суду ЄС і Європейського суду з прав людини при застосуванні цивільно-правових норм.

Цивільний кодекс (далі – ЦК) України 2003 року [1] є базовим джерелом цивільного права, котрий закріплює засади регулювання майнових та особистих немайнових відносин та визначає основні принципи приватного права, серед яких: рівність учасників цивільних відносин, свобода договору, неприпустимість свавільного втручання у приватне життя, справедливість і добросовісність.

Acquis communautaire – це сукупність правових норм, принципів і практики Європейського Союзу, що становлять правову основу його функціонування та є обов'язковими для держав-членів і країн, які перебувають на етапі євроінтеграції [2].

Порівняння ЦК України з acquis communautaire та практикою Суду ЄС дає змогу виявити як спільні, так і відмінні риси. Обидві правові системи спираються на принципи верховенства права, справедливості та захисту приватних інтересів. Право ЄС приділяє підвищену увагу захисту прав споживачів, уніфікації договірних положень та регулюванню цифрових правовідносин, що зумовлює модернізацію національних норм. Європейські підходи помітно впливають на розвиток ЦК України, зокрема у сфері договірних зобов'язань (ст. 509, 627), розширенні механізмів захисту слабшої сторони у споживчих договорах, а також у закріпленні принципів добросовісності та справедливості як ключових орієнтирів тлумачення цивільно-правових відносин.

Гармонізація цивільного законодавства України з правом ЄС насамперед стосується положень ЦК України, які регулюють договірні відносини, право інтелектуальної власності та захист прав споживачів. Ст. 626–654 ЦК України, що визначають зміст і порядок укладення договорів, розвиваються з урахуванням Принципів європейського договірного права та положень Директиви 93/13/ЄЕС про недобросовісні умови у договорах із споживачами [3]. Книга четверта ЦК України, яка регламентує право інтелектуальної власності, узгоджується з директивами та регламентами ЄС у сфері авторського права і суміжних прав, зокрема Директивою 2001/29/ЄС про гармонізацію певних аспектів авторського права в інформаційному суспільстві [4]. Питання захисту прав споживачів, відображені у ст. 633 ЦК України, гармонізуються з положеннями Директиви 2011/83/ЄС про права споживачів, яка встановлює єдині стандарти про укладення дистанційних та позаофісних договорів [5].

Важливим напрямом є адаптація цивільного законодавства до сучасних викликів цифрової економіки, що в ЄС відображено в Регламенті Європейського парламенту і ради (ЄС) 2016/679 та Директиві (ЄС) 2019/770, що стосуються договорів про постачання цифрового контенту та цифрових послуг . Урахування цих актів у реформуванні ЦК України сприяє наближенню національної правової системи до acquis communautaire та створює передумови для ефективного захисту прав учасників цивільних відносин у європейському правовому просторі.

Використання практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) та Суду Європейського Союзу сприяє тлумаченню та застосуванню цивільно-правових норм в Україні. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ», рішення ЄСПЛ є обов'язковими при вирішенні справ, що стосуються порушення прав людини, включаючи майнові та немайнові відносини [6]. Аналіз української судової практики свідчить про поступове врахування європейських стандартів.

Гармонізація цивільного законодавства України з правом ЄС, за М.О. Філіппських, є закономірним етапом розвитку національної правової системи. Вона передбачає не лише формальне наближення норм Цивільного кодексу до права ЄС, а й інтеграцію основних

принципів матеріального й процесуального права. Важливою складовою є кодифікація цивільного процесуального законодавства та врахування практики Суду ЄС і ЄСПЛ для забезпечення єдності тлумачення норм [7].

С. Бичок та Ю. Тиценко підкреслюють, що гармонізація законодавства України з правом ЄС є ключовою для інтеграції до європейського правового простору. Йдеться не про формальне запозичення норм, а про оновлення національної системи відповідно до принципів верховенства права, автономії волі та правової визначеності у транскордонних приватно-правових відносинах. Адаптація передбачає узгодження Цивільного кодексу України з актами ЄС щодо договірних і недоговірних зобов'язань. Метою є забезпечити єдність судової практики, передбачуваність рішень і створити сучасну систему міжнародного приватного права для ефективного захисту прав фізичних і юридичних осіб [8].

Таким чином, євроінтеграційні процеси є ключовим чинником реформування цивільного права України. Гармонізація національного законодавства з правом ЄС забезпечує оновлення договірного права, захисту прав споживачів та регулювання інтелектуальної власності, враховує сучасні виклики цифрової економіки та електронної комерції. Використання практики ЄСПЛ та Суду ЄС сприяє єдиному й справедливому тлумаченню цивільно-правових норм. Позитивні результати гармонізації проявляються у підвищенні ефективності захисту прав громадян і бізнесу, формуванні прозорих правил цивільного обороту й зближенні українського цивільного права з європейським правовим простором. Подальший розвиток цивільного законодавства має здійснюватися системно, поєднуючи європейські стандарти з національними особливостями правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15# (дата звернення: 18.09.2025).

2.Жаровська Г. «Acquis communautaire»: європейська правнича термінологія. Юридичний факультет ЧНУ ім. Юрія Федьковича. URL: https://surl.li/kxmjxt (дата звернення: 18.09.2025).

3. Директива Ради 93/13/ЄЕС від 05 квітня 1993 року Про недобросовісні умови у договорах із споживачами : Директива Європ. Союзу від 05.04.1993 № 93/13/ЄЕС. URL: https://surl.li/entell (дата звернення: 07.10.2025).

4. Директива Європейського Парламенту і Ради ЄС 2001/29/ЄС від 22 травня 2001 року Про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві від 22.05.2001 № 2001/29/ЄС. URL: https://surl.li/bjunpr (дата звернення: 07.10.2025).
5. Директива Європейського Парламенту і Ради ЄС 2011/83/ЄС від 25 жовтня 2011 року Про права споживачів від 25.10.2011 № 2011/83/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_023-11# (дата звернення: 07.10.2025).
6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15# (дата звернення: 19.09.2025).
7. Filippskikh M. Harmonization of sources of civil law of Ukraine with EU law. Scientific notes Series Law. 2024. Vol. 1, no. 15. URL: https://surl.li/trrkcs
8. Бичок С., Тищенко Ю. Гармонізація законодавства україни відповідно до вимог європейського союзу у сфері міжнародного приватного права. «Україна та єс: досвід співпраці та перспективи інтеграції в сучасних умовах» : Міжнар. наук. конф., м. Миколаїв, 19 черв. 2024 р. С. 41-44.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри публічного та приватного права Національного університету «Чернігівська політехніка» Кочина Олександра.

Курилюк Юлія,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
юридичний факультет, 3 курс, 1 група

ОПІКУНСТВО ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТИТУТ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ

Опікунство є правовим інститутом, що забезпечує захист прав і законних інтересів дитини, яка залишилася без батьківського піклування. Обов'язок утримувати та виховувати дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу, що закріплено у статті 52 Конституції України [1] Держава гарантує таким дітям право на житло, освіту, медичну допомогу та соціальний захист, створюючи умови для їхнього всебічного розвитку та соціальної інтеграції.

Аналізуючи питання опікунства, я ознайомилася з працями низки науковців, а саме А. Дутко, М. Сірант, О. Гандлер, Р. Пунейко, які досліджують актуальні проблеми реалізації цього інституту в Україні. Зокрема, А. Дутко у своїй праці досліджувала встановлення опіки та піклування в умовах воєнного стану, а

М. Сірант аналізувала захист прав дітей у сучасних умовах. Перегляд наукових джерел показав, що сучасні аспекти цифровізації та впровадження інновацій у систему опікунства досі недостатньо висвітлені. Тому в цій роботі я вирішила акцентувати увагу на ролі діджиталізації та новітніх технологій у процесах оформлення опіки та піклування, що сприяє більш прозорому, оперативному та доступному забезпеченню прав дітей.

Продовжуючи розгляд опікунства як інституту захисту прав дитини, слід зазначити, що основним нормативно-правовим актом, який регламентує ці правовідносини в Україні, є Сімейний кодекс України. Відносини, пов'язані з опікою та піклуванням над дітьми, які залишилися без батьківського піклування, детально врегульовані у Главі 19 «Опіка та піклування над дітьми» Сімейного кодексу України.

Згідно зі статтею 243 Сімейного кодексу України, опіка розглядається як правова форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Закон встановлює, що опіка призначається над дітьми віком до чотирнадцяти років, тоді як піклування – над дітьми віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [2]. Такий поділ визначає специфіку прав та обов'язків опікунів і піклувальників, а також гарантує відповідний правовий захист неповнолітніх у різних вікових категоріях.

Цивільного кодексу України теж регулює інститут опікунства а саме в статті 67 - опікун виконує важливу соціально-правову функцію щодо захисту цивільних прав і законних інтересів підопічного. Зокрема, опікун зобов'язаний дбати про створення належних побутових умов, забезпечення догляду, лікування, виховання, навчання та розвитку малолітньої особи. Він також має право вимагати повернення підопічного від осіб, які утримують його без законних підстав, що є однією з ключових гарантій недоторканності прав дитини [3]

Крім того, опікун вчиняє правочини від імені та в інтересах підопічного і зобов'язаний вживати необхідних заходів для захисту його цивільних прав та інтересів. Таким чином, інститут опікунства забезпечує не лише матеріальне й моральне благополуччя дитини, а й гарантує реалізацію її правосуб'єктності через представництво опікуна у правових відносинах.

У сучасних умовах інститут опікунства набуває ще більшої актуальності, і саме проблематика його ефективного функціонування, вдосконалення процедур оформлення опіки та піклування, а також забезпечення прав дітей у цифровому середовищі розкривається в цій тезі. Кількість дітей, які потребують державного захисту та сімейного влаштування, залишається значною. Держава, прагнучи спростити доступ до процедур оформлення опіки, запровадила можливість подання заяви на встановлення опіки через мобільний застосунок «Дія», що сприяє прозорості, відкритості та оперативності в ухваленні рішень [4].

Таким чином, подальший розвиток інституту опікунства, зокрема через впровадження цифрових технологій та інноваційних підходів, дасть змогу ще ефективніше захищати права дітей, скоротити час оформлення опіки, забезпечити прозорість процесів і гарантувати більш швидке та якісне реагування на потреби неповнолітніх.

Таким чином, інститут опікунства посідає особливе місце в системі захисту прав дитини, оскільки поєднує державні та приватні механізми реалізації цих прав. Його значення полягає не лише у формальному виконанні обов'язків з догляду чи виховання, а й у створенні для дитини стабільного, безпечного та сприятливого середовища для розвитку особистості. Особливу актуальність у сучасних умовах набуває впровадження діджиталізації та новітніх технологій у процеси оформлення опіки та піклування, що сприяє більш прозорому, оперативному та доступному забезпеченню прав дітей. Опіка є проявом соціальної відповідальності держави й суспільства перед дітьми, які з об'єктивних причин позбавлені сімейного піклування, та виступає практичним інструментом реалізації принципу пріоритету інтересів дитини, закріпленого в національному й міжнародному законодавстві.

Отже, ефективне функціонування інституту опікунства, зокрема через використання цифрових технологій, є важливим показником гуманізму правової системи держави, адже воно спрямоване на забезпечення рівних можливостей для всіх дітей, незалежно від їхніх життєвих обставин, і гарантує більш

оперативну та якісну реалізацію їхніх основоположних прав на життя, розвиток та гідність.

Список використання джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 14.10.2025)
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III Цивільний Кодекс. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n1264 (дата звернення 14.10.2025)
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n372 (дата звернення 14.10.2025)
4. Дія. Опіка, піклування над дитиною: реєстрація кандидатом. URL: https://diia.gov.ua/services/opika-pikluvannya-nad-ditinoyu-reyestraciya-kandidatom

Науковий керівник: докторка філософії з права, доцента, доцентка кафедри приватного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Лариса Грицишина.

Бандурін Владислав,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
факультет підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, курсант

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Одним із фундаментальних принципів сучасного цивільного процесуального права є принцип пропорційності, який забезпечує справедливий баланс між приватними і публічними інтересами, між правами сторін та завданнями судочинства. Його застосування спрямоване на досягнення справедливості, ефективності та процесуальної рівноваги, що є ключовими складовими верховенства права.

Законодавче закріплення цього принципу відбувається у статті 11 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), де зазначено, що суд, розглядаючи справу, повинен діяти пропорційно до завдань цивільного судочинства, значення спору для сторін, складності справи та поведінки учасників процесу [1]. Такий підхід

відображає європейські стандарти правосуддя, згідно з якими суд має забезпечити не лише формальну законність, а й розумний баланс між засобами і метою застосування процесуальних дій.

Застосування принципу пропорційності означає, що суд повинен враховувати співвідношення між інтенсивністю втручання у права осіб і тією метою, якої прагне досягти правосуддя. Наприклад, при забезпеченні позову суд має обрати такі заходи, які є найменш обтяжливими для відповідача, але достатніми для гарантування реального виконання рішення суду. Це відповідає вимогам статті 150 ЦПК України, де передбачено, що забезпечення позову не може порушувати права інших осіб більше, ніж це необхідно для досягнення законної мети [2].

Принцип пропорційності також має значення при вирішенні питань доказування. Згідно з ч. 3 ст. 12 ЦПК України, суд повинен вживати заходів для того, щоб процесуальні дії не призводили до зловживання правами, затягування розгляду справи чи надмірних витрат сторін. Це проявляється у можливості суду відмовити у задоволенні клопотань, що не є необхідними для встановлення істотних обставин справи. Таким чином, пропорційність у доказуванні забезпечує баланс між правом сторін на представлення доказів і завданням суду – забезпечити розумні строки розгляду [3].

Принцип пропорційності активно застосовується і в питанні розподілу судових витрат. Відповідно до статті 141 ЦПК України, суд має право відступити від загального правила покладення витрат на сторону, яка програла справу, якщо це виправдано конкретними обставинами – наприклад, коли сторона діяла добросовісно, сприяла встановленню істини, або коли інша сторона зловживала процесуальними правами. Це забезпечує гнучкість правозастосування і стимулює етичну поведінку учасників процесу [4].

Застосування принципу пропорційності також передбачає оцінку співмірності санкцій і процесуальних заходів. Так, стаття 143 ЦПК України надає суду право застосовувати штраф до осіб, які зловживають процесуальними правами. При цьому суд повинен оцінити, чи є така санкція адекватною вчиненому порушенню. Надмірне або формальне застосування штрафів може порушити баланс між правом на доступ до правосуддя і необхідністю дисциплінування сторін [5].

Пропорційність є також інструментом забезпечення права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що будь-яке втручання у процесуальні права сторін повинно бути "розумним і виправданим у демократичному суспільстві". У рішенні у справі "Ashingdane v. the United Kingdom" (1985) Суд зазначив, що обмеження доступу до суду не суперечить Конвенції, якщо воно переслідує законну мету і є пропорційним [6].

Варто підкреслити, що принцип пропорційності виконує не лише обмежувальну, але й регулюючу функцію. Він визначає рамки судової дискреції, сприяючи уникненню формалізму та надмірного бюрократизму у процесі. Суддя має право вибирати між кількома процесуальними засобами, але повинен обґрунтувати, чому саме обраний засіб є оптимальним і пропорційним конкретній ситуації. Це дозволяє забезпечити рівновагу між ефективністю правосуддя та дотриманням прав учасників справи.

У науковій літературі принцип пропорційності розглядається як "міра розумності судового втручання" (О. Погрібний), що вимагає оцінки кожного рішення суду з точки зору його необхідності, доцільності та співмірності. Таким чином, пропорційність є водночас правовим стандартом і моральним критерієм здійснення правосуддя.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що принцип пропорційності у цивільному процесі України є ключовим елементом забезпечення справедливого, ефективного та гуманного судочинства. Його реалізація забезпечує не лише дотримання формальних процесуальних норм, а й відповідність судових рішень вимогам здорового глузду, добросовісності та рівноваги інтересів сторін. Подальший розвиток судової практики має спрямовуватися на конкретизацію критеріїв пропорційності та їх уніфіковане застосування судами різних інстанцій.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р.
2. Кузьменко О.В. Принцип пропорційності у цивільному судочинстві: теоретичні та практичні аспекти. *Вісник Академії правових наук України*. 2021. № 3. С. 45–53.
3. Штефан М.Й. Цивільний процес. Київ: Алерта, 2020. 720 с.
4. Погрібний О.М. Пропорційність як елемент верховенства права у процесуальному законодавстві. *Юридична Україна*. 2022. № 5. С. 33–40.

5. Костенко Т.О. Реалізація принципу пропорційності у цивільному процесуальному праві України. *Вісник Національного університету «Одеська юридична академія».* — 2023. — № 2. — С. 58–66.
6. Ashingdane v. the United Kingdom, Application no. 8225/78, Judgment of 28 May 2019 *European Court of Human Rights.*

Науковий керівник: викладач кафедри цивільно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпровського державного університету внутрішніх справ, капітан поліції Логінова Марина.

Ніколаєнко Віталій,
Одеський державний університет
внутрішніх справ,
факультет підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України, 3 курс, 308 взвод

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Період воєнного стану супроводжується підвищеним рівнем небезпеки, спричиненої збройними діями чи іншими надзвичайними обставинами. У таких умовах нормальне функціонування суспільства зазнає істотних обмежень, що стосується й процесів укладання та виконання договорів. Договірні відносини у цей час набувають особливої ваги, адже потребують детального вивчення та правильного розуміння їх дії в умовах воєнного стану. Зміни, що відбуваються в договірному праві під час воєнного стану, покликані пристосувати правове регулювання до нових умов, зокрема до труднощів, пов'язаних із виконанням зобов'язань через бойові дії, пошкодження інфраструктури та інші непередбачувані обставини. У таких умовах постають нові юридичні виклики – необхідність забезпечити рівновагу інтересів сторін, гарантувати захист майнових прав і належне виконання договорів, а також знайти ефективні механізми розв'язання спорів у нестандартних правових ситуаціях [1, с. 32].

Щодо особливостей договірної діяльності в Україні в період воєнного стану, варто зазначити, що умови її здійснення

поділяються залежно від часу укладення договорів. Виокремлюють два основні типи: договори, укладені до запровадження воєнного стану; договори, укладені вже після його встановлення.

Договори, що були укладені до введення режиму воєнного стану, часто не містять чітко визначених умов форс-мажору, що відповідали б умовам воєнного конфлікту. Відповідно це призводить до правової невизначеності та може спричинити конфлікти між сторонами щодо виконання зобов'язань. Сторони, що не були обізнані з можливістю введення воєнного стану, можуть зіткнутися з юридичними складнощами при спробах внести зміни до договорів або при їх розірванні через неможливість виконання умов.

Натомість договори, укладені після запровадження воєнного стану, зазвичай містять чітко сформульовані положення щодо форс-мажорних обставин, які враховують специфіку умов воєнного часу. Завдяки цьому сторони мають можливість більш обґрунтовано оцінювати потенційні ризики та передбачати їх у своїх договірних зобов'язаннях. У таких правочинах воєнний стан розглядається не лише як загальна форс-мажорна подія, а й конкретизується через перелік можливих ситуацій, що можуть виникнути в період війни. Це сприяє підвищенню прозорості, передбачуваності та стабільності договірних відносин [2, с. 102].

Національне законодавство трактує форс-мажор як надзвичайні та невідворотні події, що об'єктивно перешкоджають виконанню сторонами своїх договірних обов'язків. Відповідно до статті 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», до таких обставин належать, зокрема, загроза війни, воєнні конфлікти, бойові дії, загальна мобілізація та інші подібні події. У листі № 2024/02.0-71 від 28 лютого 2022 року Торгово-промислова палата України офіційно визнала військову агресію російської федерації проти України форс-мажорною обставиною. Цей документ може бути використаний сторонами договорів як підтвердження настання форс-мажору. Оскільки воєнний стан кваліфікується як форс-мажорна подія, положення, що регулюють наслідки її настання та вплив на виконання договірних зобов'язань, поширюються на всіх учасників договірних відносин [3, с. 209].

Втім, трапляються ситуації, коли укладені договори не містять положень про форс-мажор або ж ці положення сформульовані нечітко й не визначають належним чином порядок дій сторін та наслідки застосування форс-мажорних обставин. Як відомо, згідно з положенням частини першої статті 617 Цивільного кодексу України, запровадження воєнного стану не звільняє сторону від необхідності виконання договірних зобов'язань, а лише від відповідальності за їх невиконання або несвоєчасне виконання. Іншими словами, настання форс-мажорних обставин не анулює обов'язок сторони виконати умови договору, а лише знімає з неї відповідальність за порушення встановлених строків або неможливість виконання з причин, що не залежать від її волі.

Водночас, відповідно до частини першої статті 617 Цивільного кодексу України, ключовим аспектом звільнення від відповідальності за порушення договірних зобов'язань унаслідок дії форс-мажорних обставин є обов'язок сторони довести неможливість виконання своїх зобов'язань саме через настання таких обставин. Адже сам факт існування форс-мажору не є автоматичною підставою для звільнення від відповідальності, якщо сторона не доведе прямий причинно-наслідковий зв'язок між цими подіями та невиконанням договору. Це підтверджується судовою практикою, зокрема постановою Верховного Суду від 16 липня 2019 року у справі № 917/1053/18, де зазначено, що форс-мажорні обставини не мають преюдиційного характеру, і сторона повинна довести їх наявність та вплив на конкретний випадок. Отже, незалежно від того, чи передбачили сторони положення про форс-мажор у договорі, право на його застосування виникає у них відповідно до чинного законодавства та в порядку, встановленому його нормами [4, с. 2].

Серед договорів, які зазнали істотних змін у період воєнного стану, особливо варто виділити позикові, орендні, підрядні та купівлі-продажу. Виконання зобов'язань за цими договорами ускладнилося через постійні обстріли, бойові дії та тимчасову окупацію певних територій. Так, Закон №2120-IX, прийнятий 15 березня 2022 року, вніс низку поправок до Цивільного кодексу України, а також до законів «Про банки та банківську діяльність», «Про споживче кредитування» та «Про іпотеку».

Щодо договорів оренди, сам факт запровадження воєнного стану, наявність обмежень або ведення бойових дій на відповідній території не звільняє орендаря від обов'язку своєчасно вносити орендні платежі. Орендар повинен довести, що введені обмеження фактично унеможливлюють виконання зобов'язань щодо сплати оренди. Водночас, дотримуючись встановлених законодавством процедур, орендар має право на тимчасове затримання платежів, звернення з вимогою про їх зменшення або зміну умов, а також призупинення дії чи розірвання договору оренди. Крім того, застосування форс-мажорних обставин звільняє орендаря від відповідальності за невиконання зобов'язань за договором, включаючи звільнення від штрафних санкцій та відшкодування збитків.

У межах договору будівельного підряду підрядник зобов'язаний збудувати об'єкт або виконати відповідні будівельні роботи згідно з проєктною документацією у визначений строк. Замовник, у свою чергу, має надати підряднику необхідну територію для виконання робіт, передати потрібну документацію (якщо це не входить до обов'язків підрядника), а також прийняти виконані роботи та здійснити оплату. Якщо підрядник не може виконати роботи через настання форс-мажорних обставин, він повинен довести цей факт замовнику. Подібно до інших договорів, підрядник має право вимагати перенесення строків, внесення змін до умов договору або його розірвання. Особливу складність викликають спори у випадках, коли об'єкт будівництва був знищений або суттєво пошкоджений внаслідок військових дій. У таких ситуаціях замовник зобов'язаний відшкодувати підряднику всі фактичні витрати, навіть якщо виконання договору стало неможливим через знищення об'єкта. Важливо підкреслити, що форс-мажор не звільняє від виконання договірних зобов'язань, зокрема фінансових, але дає можливість відтермінувати їх виконання або звільнити сторону від відповідальності за порушення в період дії форс-мажору. Якщо майно було пошкоджене до передачі замовнику, застосування форс-мажору можливе лише за умови наявності можливості заміни майна. У випадку, коли майно є унікальним, договір може бути змінений або розірваний через неможливість його виконання [2, с. 103].

Таким чином, попри суттєвий прогрес у сфері регулювання договірних відносин, все ще існують проблеми, пов'язані з обмеженими можливостями контролю за виконанням умов договорів і недостатньою адаптацією судової практики до нових реалій. Подальше вдосконалення цієї сфери може передбачати розроблення нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання виконання зобов'язань у кризових умовах, створення дієвих механізмів комунікації між сторонами, узгодження гуманітарних винятків і посилення міжнародної співпраці. Такий підхід сприятиме досягненню балансу між інтересами учасників договірних відносин, потребами держави та міжнародними зобов'язаннями навіть у складних умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Добрянська Н.В., Особливості укладення цивільно-правових договорів в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні. Таврійськ. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/3_2024/8.pdf.

2. Духневич А.В., Лук'яненко С.А. Особливості регулювання договірних відносин в Україні під час воєнного стану. Волинь. URL:https://www.researchgate.net/publication/388572979_OSOBLIVOSTI_REGULUVANNA_DOGOVIRNIH_VIDNOSIN_V_UKRAINI_PID_CAS_VOENNOGO_STANUPECULIARITIES_OF_REGULATING_CONTRACTUAL_RELATIONS_IN_UKRAINE_DURING_MARTIAL_LAW.

3. Резніченко С.В. Правова природа договірних зобов'язань в умовах воєнного стану. Одеський державний університет внутрішніх справ. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2024/50.pdf.

4. Нікітін Олег. Особливості виконання договірних зобов'язань під час воєнного стану за відсутності в договорі положень про форс-мажор. Київ. URl: https://id-legalgroup.com/blog/osobennosti-vipolneniya-dogovornih-obyazatelstv-vo-vremya-voennogo-polojeniya-pri-otsytstvii-v-dogovore-polojenii-o-fors-majore-oleg-nikitin-advokat-id-legal-group/.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ Мирза Світлана.

Бабакова Катерина,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
економіко-правовий факультет, 4 курс, 1 група

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ МОНОПОЛЬНИМ СТАНОВИЩЕМ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРАВІ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Зловживання монопольним становищем є однією з ключових форм порушення конкуренції, що призводить до обмеження конкурентних сил, погіршення становища споживачів та інших учасників ринку. У сучасному господарському праві проводиться активна практика регулювання таких дій як на національному рівні, так і на міжнародному. У цій статті здійснено аналіз основних підходів до відповідальності за зловживання монопольним становищем, зокрема в межах Договору про функціонування Європейського Союзу (Treaty on the Functioning of the European Union, далі – TFEU) та законодавства України, а також розглянуто практику правозастосування.

Відповідно до статті 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції» зловживанням монопольним (домінуючим) становищем на ринку є дії чи бездіяльність суб'єкта господарювання, який займає монопольне (домінуюче) становище на ринку, що призвели або можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції, або ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів, які були б неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку [1].

Слід зазначити, що у законодавстві ЄС, зокрема через застосування статті 102 TFEU, встановлено, що сам факт домінантного становища не є порушенням – порушенням є зловживання таким становищем. Таке зловживання може, зокрема, полягати у:

(a) прямому чи опосередкованому нав'язуванні несправедливих цін купівлі або продажу чи інших несправедливих умов торгівлі;

(b) обмеженні виробництва, ринків чи технічного розвитку на шкоду споживачам;

(c) застосуванні неоднакових умов до еквівалентних операцій з іншими сторонами торгівлі, що ставить їх у невигідне конкурентне становище;

(d) обумовленні укладання договорів прийняттям іншими сторонами додаткових зобов'язань, які за своїм характером або згідно з комерційним звичаєм не мають зв'язку з предметом таких договорів [2].

Європейська Комісія (далі – Комісія) виконує роль "антимонопольного регулятора" для всього ЄС, подібно до того, як Антимонопольний комітет України (далі – АМКУ) виконує цю функцію в Україні.

Слід зазначити, що навіть якщо поведінка визнається зловживанням та обмеженням конкуренції, компанія завжди може спробувати довести, що її поведінка є об'єктивно виправданою. Домінуюча компанія несе тягар доказування обґрунтування об'єктивного обґрунтування. Так, у параграфі 138 «Intel Corp. v European Commission» уточнюється: якщо підприємство подає докази, що його поведінка не здатна обмежувати конкуренцію, Комісія має оцінити всі обставини. Відповідно до параграфу 139 Комісія зобов'язана не лише проаналізувати, по-перше, ступінь домінуючого становища підприємства на відповідному ринку, та, по-друге, частку ринку, охоплену оскаржуваною практикою, а також умови та домовленості щодо надання відповідних знижок, їх тривалість та розмір; вона також зобов'язана оцінити можливе існування стратегії, спрямованої на виключення з ринку конкурентів, які є принаймні такими ж ефективними, як і домінуюче підприємство [3].

Водночас спостерігаються істотні розбіжності у підходах. Європейське право базується на ефект-орієнтованій моделі: аналіз зосереджується не лише на формальних ознаках поведінки, а й на її реальному впливі на структуру ринку та добробут споживачів. Такий підхід закріплено, зокрема, у п. 6 Guidance on the Commission's Enforcement Priorities in Applying Article 82 of the EC Treaty to Abusive Exclusionary Conduct by Dominant Undertakings (2009), де підкреслюється, що основна мета контролю за зловживанням – захист ефективної конкуренції, а не окремих конкурентів [4].

Українська система натомість залишається переважно нормативно-орієнтованою, тобто значну роль відіграють формальні критерії (зокрема, частка ринку, кількість конкурентів, перелік типових зловживань), передбачені Законом України «Про захист економічної конкуренції». Водночас спостерігається поступова адаптація до стандартів ЄС у межах імплементації Угоди про асоціацію.

В ЄС домінуючим інструментом впливу є високі штрафи (часто у розмірі до 10% річного обороту компанії), а також структурні або поведінкові засоби відновлення конкуренції [5]. В Україні практично застосовуються переважно адміністративні санкції, тоді як структурні заходи – виняткові. Практика Антимонопольного комітету України залишається обмеженою за кількістю масштабних справ.

Підсумовуючи, можна зазначити, що ефективна протидія зловживанню домінантним становищем потребує не лише чіткого нормативного регулювання, але й розвиненої правозастосовчої культури: своєчасних розслідувань, належної оцінки економічних доказів, застосування санкцій, пропорційних до шкоди конкуренції. Українське законодавство має поступово запроваджувати гнучкіші підходи ЄС, особливо у сфері цифрових ринків, де нові форми зловживань (такі як self-preferencing чи використання алгоритмів для дискримінації конкурентів) вимагають комплексного аналізу ефектів, а не лише формальної кваліфікації.

Список використаних джерел:

1. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. 2210-III: станом на 16 травня 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14/ed20240516#Text (дата звернення: 25.10.2025);

2. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union – Part Three: Union policies and internal actions – Title VII: Common rules on competition, taxation and approximation of laws – Chapter 1: Rules on competition — Section 1: Rules applying to undertakings – Article 102 URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A12008E102 (дата звернення: 25.10.2025);

3. Court of Justice of the European Union. Case C-413/14 P – Intel Corp. v. European Commission: Judgment of 6 September 2017 URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62014CJ0413 (дата звернення: 25.10.2025);

4. Communication from the Commission — Guidance on the Commission's Enforcement Priorities in Applying Article 82 of the EC Treaty to Abusive Exclusionary Conduct by Dominant Undertakings. – *Official Journal of the European Union*, C 45, 24.02.2009. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-

content/EN/TXT/?uri=oj%3AJOC_2009_045_R_0007_01&utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 25.10.2025);
5. Guidelines on the Method of Setting Fines Imposed Pursuant to Article 23(2)(a) of Regulation No 1/2003. – *Official Journal of the European Union*, C 210, 1.09.2006. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52006XC0901%2801%29 (дата звернення: 25.10.2025).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного та господарського права Одеського національного університету імені І.І. Мечникова Добровольська Ніна.

Черевко Анна,
Національний університет
«Чернігівська політехніка»,
юридичний факультет, 2 курс

ПРАВО ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ НА НЕДОТОРКАННІСТЬ ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ

На сьогодні в сучасній цивілістичній науці відсутній єдиний підхід до визначення правової природи ділової репутації юридичних осіб. Це поняття залишається недостатньо чітко окресленим у законодавстві, що ускладнює розуміння меж його реалізації. Актуальність проблеми полягає у необхідності заповнення цієї прогалини, яка гальмує ефективне застосування механізмів охорони й захисту ділової репутації.

Дослідженням цього питання займалися чимало науковців, серед яких слід виділити Ю. М. Юркевича [1, с. 375], Б. П. Ратушну [2, с. 273], М. П. Музику та Н. П. Голоту [3, с. 199]. Їхні праці дають можливість краще зрозуміти зміст даного права та знайти способи його вдосконалення.

Метою дослідження виступає з'ясування особливостей права юридичних осіб на ділову репутацію, механізмів реалізації та його захисту, а також визначити місце в системі об'єктів цивільного права.

Юридична особа, відповідно до ст. 91 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України, має цивільні права та обов'язки, аналогічні фізичній особі, за винятком тих, що властиві лише людині [4]. Ділова репутація розглядається як оцінка значущості особи чи організації в суспільстві, що базується на її професійних, ділових та

моральних якостях. Вона має об'єктивний аспект – суспільне визнання діяльності, та суб'єктивний – усвідомлення цінності своєї діяльності самою особою [1, с. 375-376].

Згідно зі статтею 201 ЦК України, ділова репутація визнається особистим немайновим благом юридичної особи. Це поняття часто використовується як у нормативно-правових актах України, так і в господарському обігу між юридичними особами. Водночас офіційне визначення терміну міститься лише в статті 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність», у якій зазначено, що діловою репутацією є відомості, зібрані Національним банком України, про відповідність діяльності юридичної або фізичної особи (у тому числі керівників та власників істотної участі) вимогам законодавства, діловій практиці та професійній етиці [5]. Однак, вказаний Закон регулює відносини, котрі пов'язані переважно з діяльністю банківських установ, тож таке визначення не може вважатися універсальним для цивільного законодавства України.

Натомість Верховний Суд України трактує ділову репутацію як оцінку підприємницької, громадської, професійної чи іншої діяльності юридичної особи, яку дають інші учасники суспільних відносин. Вищий господарський суд України, у свою чергу, розглядає ділову репутацію як престиж фірмового (комерційного) найменування, торговельних марок та інших нематеріальних активів юридичної особи серед споживачів її товарів і послуг [2, с. 275].

Відповідно до ЦК України, ділова репутація відноситься до нематеріальних благ, які зазвичай не мають грошового еквіваленту (ч. 2 ст. 269 ЦК). Однак вона може набувати майнових характеристик у вигляді гудвілу – нематеріального активу підприємства, що відображає економічну вартість добросовісності та престижу суб'єкта господарювання. Водночас ділова репутація не є результатом творчої праці і відрізняється від об'єктів інтелектуальної власності; вона є засобом індивідуалізації юридичної особи, формуючи її впізнаваність та довіру в процесі виробництва чи реалізації товарів, робіт і послуг [3, с. 202].

На відміну від об'єктів інтелектуальної власності, ділова репутація нематеріальна, її неможливо безпосередньо побачити або

відчути, вона нерозривно пов'язана із суб'єктом господарювання і формується природньо в процесі господарської діяльності без всіляких експертиз. Водночас між ними існує тісний зв'язок: об'єкти інтелектуальної власності виступають засобом комерціалізації ділової репутації, адже саме через них вона проявляється у господарській діяльності її власника [2, с. 275].

Ю.М. Юркевич підкреслює, що ділова репутація і гудвіл відрізняються лише формою оцінки: перша пов'язана із соціальними аспектами діяльності, друга – з її грошовим вираженням, тому вони відображають одне явище. В юридичній літературі простежується думка, що ділова репутація юридичних осіб є особистим немайновим правом і не може передаватися за договором комерційної концесії. Водночас ЦК України допускає можливість використання ділової репутації як предмета такого договору (ст. 1116) або як внеску у простому товаристві (ст. 1133) [1, с. 380-381].

Ділова репутація юридичної особи має ознаки особистого немайнового права, включає право володіти, користуватися та розпоряджатися ним і є об'єктом правової охорони у сфері економічної конкуренції та захисту від недобросовісної конкуренції. Особа, право якої порушено, може обирати спосіб захисту – загальний чи спеціальний, встановлений законом [1, с. 383-384]. Відповідно до ст. 275 ЦК України, захист здійснюється згідно з Главою 3 ЦК та іншими способами залежно від змісту права, способу його поширення та наслідків порушення. Спеціальні способи включають спростування недостовірної інформації та право на відповідь (ст. 277 ЦК), заборону поширення інформації, що порушує права (ст. 278 ЦК) [4]. Юридична особа має право на відповідь та спростування недостовірної інформації, а на вимоги щодо захисту гідності, честі чи ділової репутації позовна давність не поширюється, крім випадків, передбачених законом [1, с. 383-384].

Отже, право на ділову репутацію юридичної особи є особистим немайновим правом, що відображає суспільну оцінку її діяльності та має як немайнову, так і майнову складову у вигляді гудвілу. Через відсутність єдиного визначення в законодавстві

виникають правові колізії, тому доцільно його чітко закріпити для забезпечення ефективного порядку захисту.

Список використаних джерел:

1. Юркевич Ю.М., Дутко А.О. та ін. Особисті немайнові права особи : навч. посібник / за ред. А.О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 444 с. 2. Ратушна Б.П. Ділова репутація юридичних осіб за цивільним законодавством України. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2023. № 6. С. 273-276. DOI: https://dx.doi.org/10.24144/2788- 6018.2023.06.45.

3. Музика М.П., Голота Н.П. Ділова репутація юридичних осіб в системі немайнових благ. Наукові перспективи. 2021. № 7 (13). С. 199-207. DOI: https://dx.doi.org/10.52058/2708-7530-2021-7(13)-199-207.

4. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 24.10.2025).

5. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III : станом на 30 лип. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121- 14#Text (дата звернення: 24.10.2025).

Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри публічного та приватного права Національного університету «Чернігівська політехніка» Кочина Олександра.

Михальченко Нікіта,
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова,
економіко-правовий факультет, 4 курс, 1 група

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЕТИКА В АЛЬТЕРНАТИВНОМУ ВИРІШЕННІ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

У сучасних умовах динамічного розвитку економічних відносин в Україні, особливо на тлі перевантаження судової системи та економічних викликів, спричинених військовим станом і глобальними кризами, альтернативне вирішення господарських спорів (далі- АВС) набуває виняткової актуальності як ефективний інструмент захисту прав суб'єктів підприємництва. Цей інститут, що включає медіацію, третейське судочинство та інші позасудові форми, дозволяє сторонам оперативно врегульовувати конфлікти, зменшуючи навантаження на господарські суди та сприяючи стабільності бізнес-середовища. Актуальність АВС зумовлена стрімким зростанням кількості господарських спорів, пов'язаних із

порушенням договірних зобов'язань, корпоративними конфліктами та іншим, що ускладнює доступ до правосуддя через тривалі судові процедури та високі витрати.

Найпоширенішим видом альтернативних вирішень спорів є медіація. Процес медіації в Україні ґрунтується на таких нормативних актах, як Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року № 1875-IX, а також на відповідності європейським стандартам, зокрема Директиві ЄС 2008/52/ЄС про деякі аспекти медіації у цивільних і комерційних справах. Згідно п.4 ч.1 статті 1 ЗУ «Про медіацію»: медіація - позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Також стаття 4 цього ж закону визначає та встановлює правові засади медіації як добровільної процедури врегулювання спорів, включаючи господарські, з акцентом на принципи конфіденційності, нейтральності медіатора та рівноправності сторін [1]. У науковій літературі окремо визначають, що Закон України «Про медіацію» вніс зміни до Господарського процесуального кодексу, які передбачають можливість сторін спору примиритися, у тому числі, шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу, оскільки з іншими способами вирішення господарських спорів, перевагами медіації є: непублічність вирішення конфлікту між суб'єктами господарювання, унаслідок чого не погіршується ділова репутація сторін спору; швидкість вирішення господарських спорів [2]. Що стосується етики під час медіаціїї, то українське законодавство має недоліки, головним із яких є відсутність єдиного кодексу чи збірника правил для медіаторів. Це спонукає фахівців з цього питання звертатися до законодавства інших країн, зокрема країн ЄС. Наприклад, до Європейського кодексу поведінки медіаторів, або утворювати власні збірники етичних норм.

Науковці зазначають, що іншим поширеним способом альтернативного вирішення спорів є третейське судочинство. Це альтернативний квазісудовий спосіб розгляду та вирішення конфліктів, що полягає в розгляді та вирішенні спору особою (особами), які обрані та уповноважені сторонами на ухвалення

обов'язкового для сторін рішення за результатами розгляду справи по суті на основі повного та всебічного дослідження обставин справи за результатами змагальної процедури. Різновидом третейського суду є міжнародний комерційний арбітраж. Можливість розгляду справ третейським судом закріплено у Законі України від 11. 05. 2004 № 1701-IV «Про третейські суди»[3]. Згідно частини 2 вищезазначеного закону: третейський суд - недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому цим Законом, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин [4]. Етичні норми не містяться в окремому нормативно правовому акті, проте стаття 4 того ж самого закону, дає перелік принципів, на яких грунтується діяльність третейських судів. Це в свою чергу дає змогу зрозуміти, чого повинні дотримуватися третейські судді. Це принципу законності, незалежності, добровільність призначення суддів на їх участь у конкретній справі та інше. Таким чином, українське законодавство дає тільки загальні положення, щодо етики під час діяльності третейських суддів, це в свою чергу може призвести до певних ситуацій, коли третейські суді можуть вийти за рамки своєї компетенції.

Іншим поширеним видом АВС є врегулювання спору за участі судді. Це доволі новий інститут в українському законодавстві, який був взятий з урахуванням діяльності судів в країнах Європи та США. Відповідно до статті 186 ГПК України врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті. Проведення врегулювання спору за участю судді не допускається у спорах (справах): 1) про відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом; 2) за заявами про затвердження планів санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство; 3) у випадку вступу у справу третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору [5]. Така процедура примирення є вагомою альтернативою традиційному судовому розгляду. Залучення судді до врегулювання спору допомагає сторонам досягти порозуміння, зняти надмірну емоційну напругу та покращити взаємодію для ухвалення найвигіднішого спільного

рішення. Під час такої діяльності судді використовують Кодекс судової етики, що є вагомим та дієвим інструментом, який покращує комунікацію з іншими учасниками процесу та дає змогу ефективно вирішувати спори.

Роблячи висновок, АВС є ключовим інститутом під час ефективного врегулювання господарських спорів в Україні. Законодавство забезпечує базовий правовий каркас, а наукова література доповнює його аналітикою та пропозиціями, сприяючи розвитку. Нормативна база українського законодавства потребує подальшого удосконалення стосовно етичних засад щодо АВС, адже етичні засади сприяють об'єктивному розгляду та незалежності органів та посадових осіб під час АВС. Це дає більше можливостей для ефективного розгляду справ та подальшого удосконалення цього інституту суспільних відносин.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text (дата звернення: 14.10.2025).
2. Tolstykh A. Mediation as an alernative way to resolve economic dispute. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 2022. No. 71. P. 177–180. URL: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.29 (date of access: 14.10.2025).
3. Швецова Л. Альтернативні способи вирішення спорів. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*. 2024. № 1–2 (98). С. 57–65.
4. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/news/vidannya/2024-03-01-vidannya-v-snik-1-2-2024_65e1a9d65d65e.pdf (дата звернення 14.10.2025)
5. Про третейські суди : Закон України від 11.05.2004 № 1701-IV : станом на 15 груд. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text (дата звернення: 14.10.2025).
6. Господарський процесуальний кодекс України : Кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII : станом на 28 серп. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text (дата звернення: 15.10.2025).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративно го та господарського права Одеського національного університету імені І.І. Мечникова Добровольська Ніна.

Дьоміна Єлизавета,
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова,
економіко-правовий факультет, 4 курс, 1 група

СПОСОБИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Статтею 16 Цивільного Кодексу України (далі – ЦК України) визначені способи захисту цивільних прав [1, ст. 16].

Цивільно-процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) встановлює процесуальні форми реалізації зазначених способів захисту, а саме: звернення до суду з позовом (ст. 4 ЦПК); звернення в наказному або окремому провадженні; забезпечення позову (ст. 150-158 ЦПК); апеляційне, касаційне оскарження судових рішень (ст. 352, 389 ЦПК); перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами (ст. 423 ЦПК) [2].

Відповідно до статті 5 ЦПК України, здійснюючи правосуддя, суд захищає права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, державні та суспільні інтереси у спосіб, визначений законом або договором. У випадку, якщо закон або договір не визначають ефективного способу захисту порушеного, невизнаного або оспореного права, свободи чи інтересу особи, яка звернулася до суду, суд відповідно до викладеної в позові вимоги такої особи може визначити у своєму рішенні такий спосіб захисту, який не суперечить закону [2, ст. 5]. Так, застосування будь-яких способів захисту буде мати сенс за умов належного, ефективного та правомірного застосування способів захисту.

Захист порушеного права відбувається в ефективний спосіб, тобто кожна особа має право в установленому порядку, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів [1, ч.1 ст., 2, ч.1 ст. 16]. Відповідно до цих норм, право звертатися до суду за захистом має особа у випадку порушення, невизнання чи оспорювання її власних прав, свобод або інтересів. Крім того, таке право мають органи та особи, уповноважені законом захищати права, свободи й інтереси інших осіб, а також державні чи суспільні інтереси.

Щодо захисту прав дитини у цивільному процесі України – такий захист ґрунтується на низці національних та міжнародних норм, що забезпечують комплексний підхід до охорони інтересів неповнолітніх. Розглянемо основні способи захисту прав дитини у цивільному процесі.

1. Звернення до суду. Суд є єдиним органом, який наділений компетенцією здійснювати правосуддя в Україні та вирішувати всі виникаючі під час розгляду цивільної справи правові питання щодо захисту сімейних прав та інтересів дитини [3, с. 20-23]. Тобто з'ясовує обставини кожної конкретної справи щодо захисту сімейних прав та інтересів дитини, досліджує та надає оцінку доказам, на підставі чого ухвалює рішення, що підлягає обов'язковому виконанню.

Згідно зі статтею 152 Сімейного кодексу України, дитина, яка досягла 14 років, має право безпосередньо звертатися до суду за захистом своїх прав та інтересів [4, ст. 152]. Для дітей молодшого віку звернення здійснюють їхні батьки, опікуни або органи опіки. Дитина може бути учасником у справах, що стосуються її місця проживання, виховання, позбавлення батьківських прав, усиновлення тощо.

2. Залучення адвоката. Згідно зі ст. 44 ЦПК України, неповнолітня дитина має право на представництво в суді через законного представника або адвоката, який може забезпечити ефективний захист її прав [2, ст. 44]. Держава зобов'язана забезпечити дитині безкоштовне надання у випадках, передбачених законом.

3. Самозахист. Норми сімейного законодавства безпосередньо не передбачають самозахист сімейних прав. Проте, згідно з ч. 1 ст. 154 СК України, батьки мають право захищати права своєї дитини, а також повнолітніх дітей [4, ст. 154].

Отже, захист прав та інтересів дитини може здійснюватися уповноваженими особами – законними представниками, такими як батьки (усиновлювачі), опікуни або піклувальники. Закон визначає повноваження цих представників щодо здійснення захисту прав та інтересів дитини.

4. Залучення органів опіки та піклування. До адміністративної форми захисту прав та інтересів дитини можна

віднести органи опіки та піклування. Як зазначає Є.П. Лінік, «це спеціальні органи, створені державою для вирішення питань, пов'язаних із вихованням, навчанням та утриманням підопічних їм дітей, які внаслідок смерті або хвороби батьків (а також з інших причин), залишилися без батьківського піклування, а також для захисту особистих і майнових прав та інтересів цих дітей» [5, с. 16].

Відповідно до ст. 36, 37 Сімейного кодексу України передбачає участь органів опіки у цивільних справах, де можуть порушуватися права дитини [4, ст. 36-37]. Вони можуть ініціювати судові справи щодо захисту прав неповнолітніх, забезпечувати їхню правову підтримку та контролювати виконання рішень суду.

5. Міжнародний захист. У разі, якщо національні засоби захисту вичерпано, дитина або її представник можуть звернутися до Комітету ООН з прав дитини відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини. Удосконалюючи своє законодавство, особливо приділяючи увагу механізмам захисту прав неповнолітніх, Україна сприйняла низку стандартів ООН. Зокрема, Організацією Об'єднаних Націй було розроблено та впроваджено Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх – так звані Пекінські правила, які були прийняті 29 листопада 1985 р. Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 40/33, які вводять нові стандарти при здійсненні правосуддя щодо неповнолітніх [6].

Таким чином, на основі вищезазначеного можна виокремити наступні способи цивільно-правового захисту прав та інтересів дитини у цивільному судочинстві: судовий, який передбачає звернення до суду для відновлення порушених прав дитини, зокрема щодо місця проживання, виховання або батьківських прав; адміністративний, що здійснюється через органи опіки та піклування, які контролюють умови життя дитини, надають рекомендації та можуть ініціювати судові справи для захисту її прав; самозахист, який реалізується законними представниками дитини – батьками, усиновлювачами, опікунами або піклувальниками; правовий захист через адвоката, який забезпечує професійну юридичну підтримку та представництво інтересів

дитини у суді; а також міжнародно-правовий захист, що здійснюється через звернення до Європейського суду з прав людини для відновлення порушених сімейних прав та інтересів дитини.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: закон України від 16.01.2003 р., №435-IV URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 19.10.2025)
2. Цивільний процесуальний кодекс України: закон України від 18.03.2004 р., № 1618-IV URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення: 19.10.2025)
3. Волкова Н.В. Роль суду у захисті сімейних прав та інтересів дитини у цивільному процесі відповідно до судової реформи України // за заг. редакцією д.ю.н., проф. Н.Ю. Голубєвої; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса: Фенікс, 2018. С. 20-23.
4. Сімейний кодекс України: закон України від 10.01.2002 р., № 2947-III URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text (дата звернення: 19.10.2025)
5. Лінік Є.П., Омельчук Т.В. Опіка та піклування. Київ: Видавець Фурса С. Я., 2007. 56 с.
6. Левківська С.А. Судовий захист прав та інтересів дитини (окремі проблеми). Цивільне право та цивільний процес: актуальні питання. С. 59. URL:http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2016/15/16.pdf

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І.І. Мечникова Святошнюк Арина.

Бойко Вадим,
Одеський державний університет внутрішніх справ,
факультет підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України,
курсант, 2 курс, 203 взвод

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ У РОЗВИТКУ ДОГОВІРНОГО ПРАВА

Розвиток договірного права є одним із ключових напрямів удосконалення сучасної правової системи України, оскільки саме договір виступає основним юридичним інструментом регулювання цивільних, господарських та інших приватноправових відносин. Умови дії воєнного стану, динамічні зміни у законодавстві,

цифровізація економіки та зростання кількості електронних правочинів суттєво впливають на практику укладення та виконання договорів. Водночас, зберігається низка проблем, пов'язаних із нестабільністю правового регулювання, низьким рівнем правової культури учасників договірних відносин і недосконалістю механізмів захисту порушених прав.

Договір у цивільному праві – це домовленість сторін, яка фіксує їхні права та обов'язки. У підручниках прямо підкреслюють, що сучасне розуміння договору спирається на підхід ЦК України: це саме «домовленість» про істотні умови та порядок дій сторін. Через це договір виступає базовим інструментом для купівлі-продажу, оренди, надання послуг і взагалі більшості цивільних відносин [1, с. 41]. Така конструкція є основою приватного обігу, однак її ефективність залежить не лише від формального дотримання закону, а й від рівня правової свідомості сторін. Сучасна практика свідчить, що значна частина договорів укладається без належного аналізу умов, що породжує непорозуміння, конфлікти й судові спори. Типовою є ситуація, коли сторони підписують шаблонні угоди, не усвідомлюючи їх змісту, що унеможливлює справедливе балансування інтересів.

Не менш актуальною є проблема ефективності захисту договірних прав. Незважаючи на передбачені Цивільним кодексом України способи захисту (визнання прав, відшкодування збитків, припинення порушень), на практиці громадяни та підприємці не завжди звертаються до суду через складність процедур, тривалість розгляду справ і недовіру до судової системи [2, с. 98]. Як наслідок, виникає ситуація, коли юридичні інструменти існують лише формально, не забезпечуючи реального захисту інтересів сторін.

Проблемним аспектом є також системне внесення змін до цивільного та господарського законодавства, які призводять до втрати чинності або невідповідності раніше укладених договорів новим правовим стандартам. Це створює ризики юридичної невизначеності, особливо для суб'єктів малого та середнього бізнесу, котрі не завжди мають ресурс для залучення правової експертизи. Відсутність системного оновлення договірних шаблонів часто стає причиною невиконання зобов'язань або спорів щодо тлумачення окремих положень договору.

Суттєвий вплив на розвиток договірного права має цифровізація правовідносин. Електронні договори, онлайн-платформи, електронні підписи стали звичною практикою, однак чинна нормативна база ще не повністю адаптована до цих реалій. Недостатня врегульованість питань ідентифікації сторін, доказової сили електронних угод та особливостей дистанційного укладення договорів створює «сірі зони» правового регулювання.

Окремої уваги потребує питання переддоговірної інформації. У багатьох випадках сторона, яка приймає умови договору, не володіє достатнім обсягом достовірних даних про предмет договору чи можливі ризики, що порушує принцип добросовісності та рівності сторін [3, с. 12]. Це особливо помітно у сферах страхування, оренди та споживчого кредитування.

До вказаного слід додати, що ще одним проблемним питанням є неоднаковість судової практики у справах, пов'язаних із договірними зобов'язаннями. Хоча Україна належить до континентальної системи права, де судовий прецедент не має формально обов'язкової сили, аналіз практики свідчить, що відмінності у тлумаченні аналогічних норм різними судами знижують рівень правової визначеності [4, с. 264]. Це вимагає уніфікації підходів і систематизації судових позицій у договірних спорах.

Таким чином, сучасний стан договірного права в Україні характеризується поєднанням значного законодавчого потенціалу та наявності практичних проблем у його реалізації. Основними викликами залишаються низький рівень правової культури сторін, складність і тривалість судових процедур, нестабільність нормативного регулювання та недостатня адаптація до цифрових форм правовідносин.

На нашу думку, для підвищення ефективності договірного права необхідно: забезпечити стабільність правового регулювання договірних відносин; спростити процедури судового та позасудового захисту прав сторін; розвивати правову освіту й підвищувати обізнаність громадян щодо змісту та наслідків укладення договорів; удосконалити правовий механізм укладення електронних договорів; забезпечити єдність судової практики у сфері договірних зобов'язань. Очевидно, що ефективний розвиток

договірного права можливий лише за умови поєднання законодавчого вдосконалення з підвищенням рівня правової культури суспільства, що дозволить забезпечити баланс між формальною юридичною визначеністю та реальним захистом прав і законних інтересів учасників цивільного обороту.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15.
2. Дзера О.В. Договірне право України. Загальна частина. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 896 с.
3. Гриняк А.Б. Судова практика як джерело правового регулювання договірних відносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 13. С. 264–268.
4. Самілик Л.О., Головченко С.В. Судовий захист цивільних прав у соціальній державі. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. № 5. С. 97–102.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ Світлана Мирза.

Копайгора Анна,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
спеціальність D8 «Право», 4 курс

СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах функціонування правової системи України особливої актуальності набуває забезпечення оперативності та ефективності розгляду цивільних справ. Після введення воєнного стану Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року постало завдання збереження безперервності здійснення правосуддя та гарантування громадянам доступу до судового захисту.

Попри складні обставини, суди продовжують виконувати свої функції, адаптуючи процесуальні процедури до нових умов. Одним із найбільш гнучких механізмів цивільного судочинства є спрощене позовне провадження, передбачене розділом IV ЦПК України. Воно забезпечує розгляд справ у скорочені строки, з мінімальними

процесуальними витратами та можливістю письмового провадження, що особливо важливо під час воєнного стану.

Його мета є швидкий, ефективний і менш формалізований розгляд справ незначної складності. Водночас, у воєнних реаліях застосування цього інституту породжує низку практичних проблем, які потребують теоретичного аналізу та вдосконалення законодавства.

Відповідно до статті 274 ЦПК України, спрощене позовне провадження застосовується у справах, які не становлять значної складності, зокрема щодо незначних сум або у випадках, що не потребують великого обсягу доказів [1, ст. 274].

У період воєнного стану цей механізм став важливим інструментом підтримання доступу до правосуддя, зокрема завдяки можливості розгляду справ без особистої присутності сторін. Проте практика свідчить про низку труднощів його реалізації.

По-перше, воєнні дії ускладнили комунікацію між судами та учасниками процесу. Часто відсутній поштовий зв'язок, сторони змінюють місце проживання або не мають доступу до електронних засобів зв'язку. Це створює ризики для дотримання принципу змагальності сторін і права на справедливий суд.

По-друге, недостатній рівень технічного розвитку системи «Електронний суд» призводить до труднощів із поданням документів, отриманням судових рішень чи проведенням дистанційних засідань. Хоча воєнний стан стимулював цифровізацію, електронні сервіси ще не стали повноцінною альтернативою паперовому документообігу.

Як зазначає О. Терех, розвиток цифрових технологій та платформи «Електронний суд» під час воєнного стану дав змогу частково компенсувати обмеження очної участі сторін, однак технічна нестабільність та нерівний доступ до інтернету залишаються серйозними бар'єрами для реалізації принципу змагальності [4, с. 429].

По-третє, судова практика свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення категорії «малозначних справ». Деякі спори щодо відшкодування шкоди, заподіяної бойовими діями, за формальними критеріями можуть бути віднесені до малозначних,

однак фактично потребують детального дослідження доказів і заслуховування сторін.

Неоднакове тлумачення цих критеріїв призводить до різної практики, коли аналогічні справи розглядаються як у спрощеному, так і в загальному порядку. Це створює ризики для єдності судової практики та процесуальної передбачуваності.

У Постанові Верховного Суду від 11 грудня давай2024 року № 760/9533/22 Верховний Суд зазначив, що навіть у спрощеному позовному провадженні необхідно забезпечити повноту дослідження доказів та рівність сторін у процесі [2]. Суд наголосив, що розгляд справи без виклику сторін або без забезпечення їх можливості подавати відзиви, клопотання та докази може призвести до порушення принципів змагальності та права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3, ст. 6].

Верховний Суд підкреслив, що спрощене провадження не може бути підставою для обмеження процесуальних прав учасників. У цій справі розгляд за спрощеною процедурою, який мав відбуватися в загальному порядку, унеможливив встановлення істотних фактичних обставин. Науковці також звертають увагу, що спрощена процедура не може нівелювати право особи на повноцінний судовий розгляд [4, с. 429-430].

Актуальною залишається й проблема виконання судових рішень, ухвалених у спрощеному провадженні. Через обмежену діяльність органів державної виконавчої служби (ДВС) та переміщення населення виконання таких рішень часто ускладнюється або затягується.

Для підвищення ефективності цього інституту доцільно вдосконалити його у кількох напрямах.

Передусім Верховному Суду варто узагальнити судову практику та надати роз’яснення щодо особливостей застосування спрощеного провадження в умовах воєнного стану. Це сприятиме єдності підходів до визначення малозначних справ і порядку їх розгляду.

Судам першої інстанції слід налагодити ефективну комунікацію зі сторонами через доступні електронні засоби: електронну пошту, відеоконференції, офіційні портали. Це

дозволить мінімізувати наслідки перебоїв поштового зв'язку й забезпечити участь сторін навіть за умов бойових дій.

На законодавчому рівні необхідно передбачити тимчасові процесуальні гарантії для осіб, які проживають на окупованих територіях або були змушені змінити місце проживання. Йдеться про спрощений порядок повідомлення учасників справи та можливість поновлення строків через об'єктивні перешкоди.

У межах спрощеного провадження варто також посилити контроль за дотриманням принципу змагальності та повнотою дослідження доказів, аби скорочена процедура не обмежувала процесуальні права сторін.

Таким чином, спрощене позовне провадження є ключовим механізмом забезпечення оперативності та доступу громадян до судового захисту в умовах воєнного стану. Однак його ефективність залежить від подолання наявних проблем, зокрема: уніфікації підходів до визначення малозначних справ, вдосконалення електронної комунікації та посилення гарантій дотримання процесуальної рівності сторін. Подальший розвиток цього інституту має бути спрямований на забезпечення оптимального балансу між швидкістю розгляду справ та дотриманням усіх процесуальних гарантій, що є запорукою ефективного цивільного судочинства навіть у надзвичайних умовах.

Список використаних джерел:

1 Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 17 лип. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення: 09.10.2025).

2 Постанова Верховного Суду від 11 груд. 2024 р. у справі № 640/11869/20 //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/94327937 (дата звернення: 10.10.2025).

3 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 10.10.2025).

4 Терех О.А. Сучасні виклики здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. Т. 1, № 89. С. 427–431. URL: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.60 (дата звернення: 29.10.2025).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І.І. Мечникова Святошнюк Арина.

Зубашков Максим,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
аспірант кафедри цивільного права і процесу

ПРОЦЕСУАЛЬНІ БАР'ЄРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОСУДДЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Електронне правосуддя в рамках цивільного процесу є усталеною правовою реальністю, що виникла внаслідок розвитку цифрових технологій та їх інтеграції у сферу правосуддя. Попри те, що використання електронних засобів не змінює сутності функцій правосуддя, воно трансформує порядок та форму їх реалізації в межах цивільного процесу.[5,с.41]

Варто підкреслити, що реалізація правосуддя як явища не обмежується діяльністю судів, однак у цьому контексті мова йтиме саме про реалізацію правосуддя через судовий розгляд конкретних цивільних справ.

Функціонально електронне правосуддя не відрізняється від класичного, оскільки воно виконує ті ж самі функції, однак цифрові технології впливають на порядок та форму їх реалізації.

Однак, реалізація електронного правосуддя у цивільному процесі ускладнена наявністю процесуальних бар'єрів, які проявляються на всіх етапах судового розгляду цивільної справи: від подання позову до виконання судового рішення. Такі бар'єри мають комплексну природу: частина з них зумовлена прогалинами процесуального законодавства, інші-організаційними дисфункціями судової системи та технічними недоліками інформаційних ресурсів.

Одним із основних процесуальних бар'єрів є застаріле законодавство. Так, чинний Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) не передбачає можливості направлення справи в електронному вигляді до апеляційного чи касаційного суду.

Відповідно до пункту 10 частини третьої статті 2 ЦПК України, одним із принципів цивільного судочинства є розумність строків розгляду справи. Проте на практиці часто виникають затримки з надсиланням справи до суду апеляційної інстанції, що

порушує строки, встановлені статтею 210 ЦПК України, і ускладнює реалізацію принципу процесуальної економії.[4]

Впровадження можливості надсилання справ у електронній формі дозволило б усунути зазначені проблеми-шляхом доповнення ЦПК України та ч.1 ст. 2 Розділу ІХ Інструкції з діловодства у місцевих та апеляційних судах України [2] нормами про електронне пересилання справ забезпечило б ефективнішу реалізацію принципу процесуальної економії та правозахисної функції суду.

Аналогічно, участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції відповідно до статті 212 ЦПК України може вважатися найпопулярнішим та найочевиднішим проявом електронного правосуддя у цивільному процесі.

Порядок участі у справі в режимі відеоконференції саме у процесуальному аспекті регламентовано ст. 212 ЦПК України. Відповідно до положень ч.2 ст. 212 ЦПК України учасник справи подає заяву про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду не пізніше ніж за п’ять днів до судового засідання. Копія заяви в той самий строк надсилається іншим учасникам справи.

За наслідками розгляду вказаного клопотання судом постановляється ухвала про задоволення чи відмову у задоволені згаданого вище клопотання.

Однак чинним процесуальним законом не передбачено можливості для сторони подавати клопотання про участь у справі в режимі відеоконференції у всіх судових засіданнях по справі; такі клопотання за своєю суттю є «одноразовими», що зумовлює для сторони необхідність його подачі для кожного судового засідання окремо, а для суду-необхідність постійного постановлення ухвал про відмову чи задоволення таких клопотань, що не дозволяє ефективно реалізовуватися як контрольній, так і відновлювальній функціям правосуддя.

Важливою проблемою є також питання допиту свідків поза межами суду. Хоча стаття 212 ЦПК України дозволяє участь свідка у процесі через відеозв’язок, порядок підтвердження особи свідка та здійснення присяги відповідно до статті 230 ЦПК України у такому випадку не врегульований, що призводить до дублювання

функцій між судовими секретарями та ризику визнання свідчень таких свідків доказів недопустимими доказами.

Окрему групу бар'єрів становлять питання доказування, зокрема щодо електронних доказів. Відповідно до статті 76 ЦПК України доказами визнаються будь-які дані, що підтверджують обставини справи, спеціальною ж нормою щодо електронних доказів є стаття 100 ЦПК України. Проте, вказані норми ЦПК не враховують специфіку технічної природи електронних даних, питання їх автентичності та цілісності. Відсутність чітких критеріїв для оцінки електронних доказів призводить до неоднорідної судової практики та порушення прав сторін.

Забезпечення автентичності електронних доказів є ключовим аспектом їх допустимості. ЦПК України дозволяє подавати електронні докази у вигляді оригіналу або електронної копії із кваліфікованим електронним підписом, що надає їм юридичну силу, еквівалентну власноручному підпису, що, однак, жодним чином не гарантує автентичність таких доказів, а реальне підтвердження чи спростування їх автентичності потребує залучення до справи експерта.

Ще процесуальним бар'єром можна вважати захист персональних даних. Сторони подають до суду документи, що містять паспортні дані, ідентифікаційні коди, інформацію про сімейний та фінансовий стан. ЦПК України не містить норм, які б регламентували захист персональних даних, а Інструкція з діловодства лише частково охоплює питання конфіденційності. Наявність профільного закону щодо захисту персональних даних[3] у цьому випадку не забезпечує ефективного захисту таких даних у рамках цивільного процесу, оскільки ,де факто, його норми можуть бути реалізовані вже внаслідок того цивільно-правового делікту, що може виникнути через незбалансованість цивільного процесуального законодавства у коментованому вище аспекті.

Відсутність механізму контролю доступу до документів, що містять персональні дані, створює ризики порушення конституційного права на таємницю особистого життя, закріпленого статтею 32 Конституції України[1], та підриває довіру до правосуддя, оскільки фактично в рамках суду будь-хто із його працівників до таких даних може отримати доступ.

Таким чином, удосконалення ЦПК України та нормативних актів цивільного процесуального спрямування має забезпечити можливість електронного направлення справ, участі у судових засіданнях через відеоконференцію, визначення правил подання та оцінки електронних доказів, а також захист персональних даних. Подолання цих бар'єрів є необхідною умовою забезпечення ефективності електронного правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 26.10.2025).
2. Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : Наказ від 20.08.2019 № 814 : станом на 15 лип. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text (дата звернення: 26.10.2025).
3. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI : станом на 14 черв. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text (дата звернення: 26.10.2025).
4. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення: 26.10.2025).
5. Zubashkov M. IMPACT OF THE ELECTRONIC JUSTICE ON THE FUNCTIONS OF CIVIL PROCEDURE. *Juris Europensis Scientia*. 2025. No. 3. P. 39–43. URL: https://doi.org/10.32782/chern.v3.2025.8 (date of access: 26.10.2025).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права і процесу ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Феннич Василь.

Гаврик Діана,
Національний університет
«Чернігівська політехніка»,
юридичний факультет, 2 курс, група КЮ-242

ЦИФРОВІ РЕЧІ ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Актуальність даної теми зумовлена тим, що сучасна цифровізація суспільства спричинила появу нових правових категорій у сфері цивільного право, а саме цифрових речей, які все більше в сучасних умовах набувають поширенню у цивільному обороті. Так, у 2023 році до Цивільного кодексу України були внесені зміни, які вперше на законодавчому рівні закріпили поняття « цифрові речі».

Відповідно до статті 177 Цивільного кодексу України (далі - ЦКУ) [1], до об'єктів цивільних прав належать: речі, гроші, цінні папери, цифрові речі, майнові права, роботи та послуги, результати інтелектуальної та творчої діяльності, інформація та інші нематеріальні блага. А саме поняття цифрових речей надається в статті 179-1 ЦКУ, відповідно до якої цифровою річчю є благо, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. Поява цієї категорії узгоджується з ухваленням Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги» [2], що регламентує правовідносини між споживачем та виконавцем у сфері цифрового контенту.

У сучасній науковій літературі спостерігається різноманіття підходів до розуміння правової природи цифровий речей. Так, Є. Мічурін наголошує на їх дуалістичну природу, таку як технічна основа у вигляді програмного коду та нематеріальне благо зі споживчою цінністю, як приклад наводить (криптовалюту) [3; с. 325].

В свою чергу І. Бабецька, визначає цифрову річ як особливий різновид безтілесних речей, що за своїми характеристиками наближають до матеріальних об'єктів, але існують виключно в цифровому середовищі [4; с.145].

О. Даниленко стверджує, що необхідно належно захистити цифрові речі як новий елемент цільового обороту та пропонує розвивати концепцію «права доступу», яку можна розглянути як аналог володіння [5; с. 150].

Законодавство та наукова доктрина дозволяє розподілити цифрові речі на кілька категорій: віртуальні активи – до них входять криптовалюти та NFT, які мають економічну цінність; цифровий контент – до них входять ігри, електроні книги, музика, фільми та програми, які існують виключно в цифровому середовищі; інші види цифрових благ – вони не завжди наділені майновою вартістю це може бути цифровий підпис.

Правовий режим цифрових речей був і залишається складним та суперечливим. З одного боку, на них поширюються положення ЦКУ про речі, якщо інше не передбачене законом або не випливає із сутності цифрової речі яке закріплено в частині 2 статті 179-1 ЦКУ. З іншого боку, їхня оборотоздатність має свої

особливі характеристики: цифрові речі можуть миттєво змінювати свої місцезнаходження у мережі, що ускладнює використання традиційних механізмів арешту або вилучення.

При цьому у цивільному обігу володіння ними дедалі частіше асоціюється з правом доступу, яке забезпечується автентифікацією та авторизацією користувача. Усе це підкреслює їхню подвійність; цифрові речі одночасно є технічним кодом та споживацьким благом.

Відповідно до ст. 179-1 Цивільного кодексу України, усі цифрові речі, які визнаються об'єктами цивільних прав, поділяються на віртуальні активи, цифровий контент та інші нематеріальні блага, що підпадають під наведене визначення.

Віртуальні активи становлять нову категорію об'єктів цифрових прав, що існують виключно в цифровому середовищі, однак володіють реальною економічною цінністю. Відповідно до Закону України «Про віртуальні активи», вони визначаються як нематеріальні блага, виражені у вигляді даних в електронній формі, які мають майнову вартість і можуть бути предметом цивільних правовідносин. Такі активи поділяються на забезпечені - ті які посвідчують майнові права та незабезпечені - ті які таких прав не створюють[4; ст.146].

До цифрового контенту відносяться програмне забезпечення, комп'ютерні ігри, електронні книги, музичні твори, фільми та інші нематеріальні блага, що існують виключно у цифровому середовищі. Такий контент зазвичай охороняється нормами авторського права, тому характеризується подвійним правовим статусом- як об'єкт інтелектуальної власності та як цифрова річ, що може бути об'єктом цивільного обігу.

Під іншими нематеріальними благами розуміють цифрові об'єкти, що не мають окремого правового визначення, але відповідають основним ознакам цифрової речі, наприклад: електронні гроші, акаунти в соціальних мережах. Їх правове становище визначається за аналогією до цифрових речей, оскільки вони мають майнову вартість і функціонують лише у цифровому середовищі[4; ст.147].

Варто підкреслити значення цифрових речей у сучасній судовій практики. На сьогодні цифрові об'єкти дедалі частіше

виступають засобами доказування у судових процесах. До таких об'єктів належать електронні документи, фото- і відеоматеріали, а також інформація з мобільних пристроїв чи комп'ютерних систем, які можуть підтверджувати або спростовувати обставини справи[6; ст.38].

Однією з ключових проблем є забезпечення автентичності цифрових доказів, оскільки їх можна легко змінити або знищити. У цьому контексті важливу роль відіграє міжнародний стандарт ISO/IEC 27037:2012, гармонізований в Україні як ДСТУ ISO/IEC 27037:2017, який визначає порядок виявлення, збору та збереження цифрових доказів[6; ст.163]. У наукових колах порушується питання доцільності закріплення у Кримінальному процесуальному кодексі України поняття «цифровий (електронний) доказ» як самостійне джерело доказів, що сприятиме підвищенню рівня процесуальної визначеності та гарантій прав учасників процесу[6; ст.170]. Отже, цифрові речі вже посідають помітне місце в судовій практиці та зумовлюють необхідність вироблення законодавцем і правозастосовними органами чітких правил щодо їх застосування, оцінки та захисту.

Таким чином, цифрові речі стали невід'ємним елементом цивільного обороту та потребують чіткого правового регулювання. Водночас складність правової природи цифрових речей обумовлює необхідність подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення 27.09.2025).

2. Про цифровий контент та цифрові послуги. Закон України від 10.08.2023 року № 3321-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text (дата звернення 27.09.2025).

3. Мічурін Є.О. Цифрові речі на інші цифрові блага як об'єкти цивільних прав. Науковий вісник Ужгородського Національного Університет. Серія: Право, 1. 2025. №88. С. 323-327.

4. Бабецька І.Я. Цифрові речі як об'єкти цивільних прав. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. 2024. Вип. 17(29). С.142-149.

5. Даниленко О.В. Щодо цифрових речей як нових об'єктів цивільних прав. Цивільне право: проблеми теорії та правозастосування : матеріали XXI наук.-практ. конф., присвяч. 101-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962-1987 рр.) В. П. Маслова (Харків, 17 лют. 2023 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Нац. акад. прав. наук

України, Від-ня цивільно-прав. дисциплін, Харків. обл. осередок всеукр. громад. орг. "Асоц. цивілістів України". Харків, 2023. С.148-154.
6. Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці й судовій експертизі : монографія / [В. Ю. Шепітько, Г. К. Авдєєва, В. М. Шевчук та ін.] ; за заг. ред. В. Ю. Шепітька ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право, 2024. 208 с.

Науковий керівник: к.н.ю., доцент кафедри публічного та приватного права Національного університету «Чернігівська політехніка» Кочина Олександра.

Василенко Максим,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, курсант 3 курсу

ДИСПОЗИТИВНІСТЬ ТА ПРИНЦИП ЗМАГАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА МЕЖІ ОБМЕЖЕНЬ

У системі цивільного процесуального права України принципи диспозитивності та змагальності посідають ключове місце, оскільки визначають логіку функціонування судового процесу, межі втручання суду у волевиявлення сторін, а також баланс між ініціативою учасників і обов'язком суду забезпечити законність та справедливість розгляду справи.

Принцип диспозитивності означає надання сторонам цивільного процесу широких можливостей для самостійного розпорядження своїми матеріальними і процесуальними правами – пред'явлення або відмова від позову, укладення мирової угоди, зміна предмета чи підстави позову, подання доказів тощо [1, с. 45]. Даний принцип є проявом приватно-правової автономії особи, втіленням її волевиявлення у правовій сфері, що забезпечує гнучкість судового процесу. Як зазначає Логінова М. В., «принципи цивільного судочинства забезпечують баланс між процесуальною ініціативою сторін та роллю суду як гаранта законності» [14, с. 108-109].

Принцип змагальності, у свою чергу, визначає, що кожна сторона має право доводити обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, і несе ризик ненадання відповідних доказів [2, с. 73]. Суд у цьому разі виступає не як

активний учасник спору, а як неупереджений арбітр, який оцінює надані сторонами докази, не підмінюючи їхню процесуальну ініціативу. Логінова також зазначає, що «у період воєнного стану судове провадження стикається з багатьма зовнішніми обмеженнями, що вимагають гнучкого застосування принципів цивільного процесу» [15, с. 200-201].

Однак запровадження воєнного стану в Україні суттєво вплинуло на практичну реалізацію цих принципів. В умовах війни держава змушена тимчасово обмежувати окремі права громадян, у тому числі й процесуальні гарантії, задля захисту національної безпеки, громадського порядку та життя людей [3, с. 12]. Це призвело до трансформації традиційного розуміння диспозитивності та змагальності, які вимагають адаптації до надзвичайних обставин.

Зокрема, у період воєнного стану виникла необхідність спрощення процесуальних процедур: обмеження строків для подання доказів, можливості розгляду справ у письмовому провадженні без виклику сторін, перенесення судових засідань через неможливість участі сторін тощо [4, с. 89]. Ці заходи є вимушеними і спрямованими на забезпечення доступності правосуддя, навіть в умовах бойових дій.

Разом з тим, така трансформація має відбуватись у межах конституційних гарантій. Конституція України передбачає, що права і свободи людини можуть бути обмежені лише у випадках, передбачених законом, і лише настільки, наскільки це необхідно в умовах воєнного стану (ст. 64 Конституції України) [5, с. 22]. Таким чином, навіть за надзвичайних обставин суд повинен забезпечувати реалізацію засад змагальності та диспозитивності, наскільки це можливо з урахуванням реалій.

Особливої уваги заслуговує питання доказування в умовах воєнного стану. Змагальний характер процесу передбачає активність сторін у наданні доказів. Проте об’єктивні обставини – окупація територій, знищення документів, відсутність доступу до свідків – унеможливлюють належне доказування в багатьох справах [6, с. 31]. У таких випадках суди змушені застосовувати гнучкі підходи, враховуючи особливості воєнного часу, а також керуючись принципом справедливості.

Водночас принцип диспозитивності зазнав не лише обмежень, а й певного переосмислення. З огляду на суспільну небезпеку та правову нестабільність, держава тимчасово посилила контроль над процесуальною ініціативою сторін. Так, у деяких категоріях справ (наприклад, щодо захисту прав військовослужбовців або осіб, які втратили майно внаслідок бойових дій) суди більш активно втручаються в процес, сприяючи реалізації права на захист [7, с. 64].

У контексті меж обмежень принципів цивільного процесу в умовах воєнного стану важливо відзначити, що держава не має права повністю скасовувати або нівелювати основоположні гарантії справедливого судового розгляду. Згідно з позицією Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), навіть під час надзвичайного стану має бути забезпечено «сутність» права на суд, передбаченого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [8, с. 47].

Тобто допустимими є лише пропорційні обмеження, які спрямовані на досягнення легітимної мети — захисту держави та громадян. У практиці українських судів спостерігається тенденція до збереження балансу між ефективністю судового розгляду і дотриманням прав сторін. Наприклад, суди продовжують надавати можливість подання документів в електронній формі, участі у засіданнях через відеоконференцію, що є проявом адаптації змагальності до нових умов.

Крім того, Воєнний стан стимулював розвиток електронного судочинства. Система «Електронний суд» дозволила забезпечити диспозитивність у цифровому форматі – сторони можуть подавати заяви, змінювати вимоги, знайомитися з матеріалами справи дистанційно. Це фактично компенсує частину обмежень, пов’язаних із неможливістю фізичної присутності у суді [9, с. 91].

Водночас у науковій літературі точиться дискусія щодо того, наскільки суд може бути активним у період війни, не порушуючи засад змагальності. Одні автори вважають, що суд має залишатися лише арбітром, оскільки надмірне втручання нівелює рівність сторін [10, с. 53]. Інші, навпаки, наголошують на необхідності підсиленої ролі суду як гаранта справедливості, особливо коли одна зі сторін через об’єктивні обставини (наприклад, перебування

на окупованій території або у лавах ЗСУ) не може повною мірою реалізувати свої процесуальні права [11, с. 76].

У цьому контексті можна говорити про певну «корекцію» принципів. Диспозитивність поступається перед обов'язком суду забезпечити рівність сторін і доступ до правосуддя, тоді як змагальність зберігається, але у більш гнучкому вигляді. Суд, залишаючись неупередженим, може сприяти збору доказів або продовжити строки їх подання, якщо сторона доведе, що воєнні дії об'єктивно перешкодили виконанню процесуальних обов'язків [12, с. 84].

З практичної точки зору, важливо зазначити, що під час воєнного стану суди України активно застосовують принцип справедливості як компенсаторний механізм. Наприклад, у рішеннях щодо відновлення втрачених документів, компенсації за зруйноване житло чи визначення місця проживання дітей, суди відступають від формального процесуального підходу, визнаючи пріоритет прав людини та гуманістичних цінностей [13, с. 105].

Крім того, зросла роль державних і громадських інститутів, які допомагають сторонам реалізувати диспозитивні права – центри безоплатної правової допомоги, волонтерські організації, юридичні клініки при ЗВО. Вони сприяють реалізації права на доступ до суду навіть у складних умовах війни.

Таким чином, у сучасних умовах принципи диспозитивності та змагальності не зникають, а еволюціонують, пристосовуючись до вимог воєнного часу. Їхня реалізація передбачає не жорстке дотримання формальних норм, а гнучке поєднання процесуальної економії, ефективності та гуманності.

В умовах воєнного стану принципи диспозитивності та змагальності цивільного процесуального права зазнають суттєвих трансформацій, проте не втрачають своєї фундаментальної ролі. Вони залишаються правовими орієнтирами, що забезпечують справедливий, неупереджений і збалансований розгляд справ навіть у надзвичайних обставинах.

Диспозитивність трансформується у напрямку підвищення ролі суду якгаранта прав сторін, оскільки учасники процесу часто не мають можливості повноцінно реалізувати свої права через воєнні дії, окупацію територій, евакуацію або участь у бойових

діях. Суд, при цьому, не виходить за межі своєї компетенції, а діє в межах принципу справедливості, сприяючи реальному, а не формальному здійсненню правосуддя. Логінова М. В. наголошує, що «гнучке застосування принципу диспозитивності дозволяє забезпечити баланс між процесуальною самостійністю сторін і потребою ефективного правосуддя в умовах надзвичайних обставин» [14, с. 112].

Принцип змагальності також набуває адаптивного характеру: у судовому процесі допускається активніша роль суду у витребуванні доказів, продовженні строків або організації дистанційних засідань. Головним залишається дотримання рівності сторін і права на висловлення своєї позиції, навіть якщо це відбувається не у звичній формі. Як зазначає Логінова М. В., «суд у період воєнного стану може більш активно втручатися для забезпечення доступу до доказів, але при цьому зберігається засадничий принцип змагальності» [15, с. 205].

У сучасній доктрині цивільного процесуального права важливо усвідомлювати, що під час воєнного стану не відбувається скасування основних принципів, а лише їх тимчасова адаптація до реалій. Збереження ядра цих засад гарантує правову визначеність, довіру до судової влади та сталість правової системи в умовах надзвичайних викликів.

У перспективі, після завершення воєнного стану, напрацьований досвід може стати підґрунтям для модернізації цивільного процесу – удосконалення інституту електронного судочинства, розширення доступу до дистанційної участі, розробки гнучкіших процедурних норм, що дозволять краще реагувати на кризові ситуації без порушення прав учасників процесу.

Таким чином, принципи диспозитивності та змагальності, попри складні умови, зберігають своє значення, підтверджуючи життєздатність української правової системи та її здатність до саморегуляції в умовах надзвичайних обставин.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. – Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон від 18.03.2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–42. – Ст. 492.

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 28. – Ст. 250.
4. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р.
5. Бобровник С.В. Принципи цивільного процесу: науково-теоретичний аналіз. – К.: Наук. думка, 2020. – 278 с.
6. Васильєв С.В. Цивільний процес України: підручник. – Харків: Право, 2021. – 432 с.
7. Кухарєва О.О. Реалізація принципу диспозитивності в цивільному процесі. – Вісник Національної академії правових наук України. – 2020. – № 3. – С. 102–115.
8. Judgment of the European Court of Human Rights in case of Brannigan and McBride v. The United Kingdom (1993).
9. Рішення Верховного Суду у справі № 761/3125/22 від 12.05.2023 р.
10. Дунаєв І.В. Актуальні проблеми забезпечення прав людини у судовому процесі під час воєнного стану. – Право України. – 2023. – № 8. – С. 50–60.
11. Кондратюк Т.В. Активна роль суду як елемент справедливого судового розгляду. – Юридична Україна. – 2022. – № 6. – С. 74–82.
12. Семенова І.М. Змагальність у цивільному процесі: сучасний стан і перспективи розвитку. – Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2021. – № 4. – С. 80–89.
13. Рішення Київського апеляційного суду від 15.03.2024 р. у справі № 22-ц/824/1463/24.
14. Логінова М. В. Принципи цивільного процесу в умовах воєнного стану: адаптивний підхід. – Дніпровський державний університет внутрішніх справ, 2022. – С. 108–112.
15. Логінова М. В. Гнучке застосування принципів диспозитивності та змагальності в умовах надзвичайних ситуацій. – Дніпровський державний університет внутрішніх справ, 2023. – С. 200–205.

Науковий керівник: викладач кафедри цивільно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпровського державного університету внутрішніх справ, капітан поліції Логінова Марина.

Медвідь Кирило,
Дніпровський державний університет,
внутрішніх справ,
факультет підготовки фахівців для
органів досудового розслідування
Національної поліції України, курсант, 3 курс

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Інститут забезпечення позову є однією з найважливіших процесуальних гарантій ефективного судового захисту прав та охоронюваних законом інтересів у цивільному судочинстві. Його призначення полягає у створенні умов для реального виконання майбутнього судового рішення та запобіганні можливим діям відповідача, спрямованим на ускладнення або унеможливлення виконання такого рішення.

Правове регулювання інституту забезпечення позову в Україні здійснюється главою 10 Цивільного процесуального кодексу України (статті 149-158) [1]. Згідно зі статтею 149 ЦПК України, суд за заявою учасників справи може вжити заходів забезпечення позову, якщо невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист, або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду [1]. Конституція України у статті 55 гарантує кожному право на судовий захист, а стаття 64 встановлює, що конституційні права і свободи не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України [2].

Відповідно до статті 150 ЦПК України, заходами забезпечення позову можуть бути: накладення арешту на майно або кошти, що належать відповідачеві; заборона відповідачеві або іншим особам вчиняти певні дії; зобов'язання відповідача або інших осіб вчинити певні дії; заборона іншим особам здійснювати платежі або передавати майно відповідачеві; встановлення обов'язку для певних осіб утримувати майно, яке належить відповідачеві; зупинення продажу арештованого майна;

встановлення обов'язку допустити до конкретного майна [1]. Цей перелік є вичерпним і не підлягає розширювальному тлумаченню.

Заява про забезпечення позову може бути подана позивачем одночасно з поданням позовної заяви або протягом усього часу розгляду справи до ухвалення судового рішення у справі (стаття 151 ЦПК України) [1]. У невідкладних випадках суд може вжити заходів забезпечення позову в день надходження заяви без повідомлення інших учасників справи.

Набуття судовими рішеннями юридичної сили та їх виконання стають ключовими завданнями судової системи в умовах нестабільності. Сучасні виклики вимагають від судової системи гнучкості та глибокого розуміння ситуації для ефективного правосуддя та захисту прав і свобод громадян [3, с.258].

Процес вирішення питання про забезпечення позову характеризується диспозитивністю та судовою дискрецією. Суд самостійно оцінює обґрунтованість заяви, співмірність заходів забезпечення позову з вимогами позивача та можливі наслідки їх застосування для обох сторін. Стаття 152 ЦПК України встановлює, що під час вирішення питання про забезпечення позову суд з'ясовує: чи обґрунтовано заявник вимоги про забезпечення позову; чи пов'язані предмет позову і предмет забезпечення позову між собою; чи не порушує забезпечення позову публічний інтерес або інтереси третіх осіб [1]. У судовій практиці склалася позиція, що забезпечення позову не повинно бути надмірним і має відповідати принципу пропорційності, який передбачає баланс між інтересами позивача у забезпеченні виконання майбутнього рішення та інтересами відповідача у збереженні можливості нормальної господарської діяльності.

Особливої уваги заслуговує питання забезпечення позову за участю іноземного елемента. Відповідно до статті 155 ЦПК України, забезпечення позову може бути вжито також у разі подання позовної заяви до іноземного суду або третейського суду [1]. Це положення узгоджується з міжнародною практикою та забезпечує захист прав позивачів у транскордонних спорах.

Важливим процесуальним механізмом є інститут зустрічного забезпечення, передбачений статтею 153 ЦПК України [1]. Суд за

заявою відповідача може зобов'язати позивача надати зустрічне забезпечення шляхом внесення на депозитний рахунок суду грошових коштів у розмірі, достатньому для компенсації можливих збитків відповідача, які можуть бути спричинені забезпеченням позову.

Забезпечення позову може бути скасовано або замінено іншим забезпеченням за рішенням суду (стаття 157 ЦПК України) [1]. Підставами для скасування забезпечення позову є: відмова позивача від позову; залишення позовної заяви без розгляду; закриття провадження у справі; ухвалення рішення про відмову в позові; ухвалення рішення про задоволення позову, якщо рішення не потребує примусового виконання. Суд також може скасувати забезпечення позову з власної ініціативи або за заявою учасника справи, якщо відпали підстави для забезпечення позову.

Проблемним є також питання забезпечення позову у справах про захист немайнових прав. У таких справах складно визначити адекватний захід забезпечення, оскільки традиційні заходи, такі як арешт майна, можуть бути неефективними. Верховний Суд у своїх рішеннях неодноразово підкреслював, що забезпечення позову у немайнових спорах повинно бути спрямоване на припинення порушення прав позивача та запобігання подальшим порушенням.

Окремої уваги потребує питання співвідношення забезпечення позову та інших забезпечувальних механізмів у цивільному судочинстві. Зокрема, у Господарському процесуальному кодексі України містяться аналогічні положення про забезпечення позову (глава 9) [4], проте існують певні особливості їх застосування у господарських спорах. Ці особливості зумовлені специфікою господарських відносин та необхідністю врахування комерційних інтересів суб'єктів господарювання.

Перспективним напрямом удосконалення інституту забезпечення позову є запровадження електронних механізмів накладення та обліку арештів на майно. Створення Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна та інших державних реєстрів дозволяє оперативно фіксувати заходи забезпечення позову та забезпечувати їх дотримання. Однак

технічні можливості цих систем потребують подальшого розвитку та вдосконалення.

Важливим є також питання відповідальності за зловживання правом на забезпечення позову. Якщо внаслідок забезпечення позову відповідачеві було завдано збитків, а в позові було відмовлено, позивач зобов'язаний відшкодувати ці збитки (стаття 158 ЦПК України) [1]. Однак на практиці доведення розміру збитків, завданих забезпеченням позову, є складним процесом, що часто потребує проведення економічних експертиз.

Аналіз судової практики свідчить про поступове формування усталених підходів до застосування інституту забезпечення позову. Верховний Суд відповідно до статті 36 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" здійснює аналіз судової статистики та узагальнення судової практики [5]. Узагальнення практики застосування судами положень глави 10 ЦПК України дозволяє виробити єдині критерії оцінки підстав для забезпечення позову, визначити типові помилки судів при вирішенні відповідних питань та сформулювати рекомендації щодо правильного застосування норм процесуального права.

Отже, інститут забезпечення позову є невід'ємною складовою ефективного цивільного судочинства, що забезпечує баланс між інтересами позивача у реальному виконанні майбутнього судового рішення та інтересами відповідача у збереженні його майнових прав до винесення остаточного рішення у справі. Правильне застосування норм про забезпечення позову сприяє підвищенню ефективності судового захисту, зміцненню довіри до судової системи та забезпеченню верховенства права. Незважаючи на розвинену нормативну базу та значний обсяг судової практики, інститут забезпечення позову потребує подальшого вдосконалення з урахуванням сучасних викликів цивільного судочинства, розвитку цифрових технологій та європейських стандартів судового захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення: 01.10.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення: 25.10.2025).

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 25.10.2025).
3. Логінова М., Пукас Я. Виклики цивільного процесу, що постають в умовах воєнного стану // Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану: збірник матеріалів І Всеукраїнської науково-практичної конференції. Кропивницький, 2024. С. 257-259
4. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. Дата оновлення: 28.08.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text (дата звернення: 25.10.2025).
5. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Дата оновлення: 04.06.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text (дата звернення: 25.10.2025).

Науковий керівник: викладач кафедри цивільно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпровського державного університету внутрішніх справ, капітан поліції Логінова Марина.

Пономаренко Єлизавета,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції, 4 курс, 10 група

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДШКОДУВАННЯ ВТРАТ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Відповідно до статті 207 Земельного кодексу України (далі – ЗКУ), втрати лісогосподарського виробництва включають втрати, лісових земель та чагарників, а також втрати, завдані обмеженням у землекористуванні та погіршенням якості земель [1]. Отже, правова категорія виконує кілька функцій: економічного стимулювання раціонального використання земель, забезпечення позитивної відповідальності, захисту земель лісогосподарського призначення та слугує публічно-правовою гарантією їхнього збереження. Н.О. Мельник вважає, що відшкодування втрат можна розглядати як засіб економічного стимулювання, елемент оподаткування, а також інструмент охорони земель, підкреслюючи його багатогранність [2, с. 174].

Відшкодування втрат має публічно-правову природу, оскільки воно здійснюється незалежно від форми власності земель

(державної, комунальної чи приватної) та підтверджується статтею 209 ЗКУ, згідно з якою кошти, отримані від компенсації втрат, спрямовуються виключно на цілі, пов'язані з охороною та відновленням земель, зокрема на лісорозведення, викуп самозалісених ділянок та інвентаризацію земель [1]. В свою чергу, у науковій літературі висловлюється думка про доцільність заміни терміна «відшкодування» на «компенсація» для уникнення термінологічної плутанини з цивільно-правовими категоріями. Пропозиція видається обґрунтованою, оскільки втрати лісогосподарського виробництва мають ширший зміст, ніж традиційні збитки, і охоплюють екологічні та економічні аспекти.

Стаття 208 ЗКУ встановлює вичерпний перелік випадків, коли громадяни та юридичні особи звільняються від відшкодування втрат лісогосподарського виробництва. До таких випадків належать використання земель для будівництва об'єктів соціальної інфраструктури (шкіл, дошкільних закладів, закладів охорони здоров'я, культури, спорту), аеропортів, меліоративних систем, об'єктів енергетики з альтернативних джерел, а також для створення природно-заповідного фонду. Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 208 ЗКУ звільнення передбачено для внутрішньогосподарського будівництва сільськогосподарськими чи лісогосподарськими підприємствами без зміни цільового призначення земель [1].

Отже, зазначені норми спрямовані на підтримку суспільно корисних видів діяльності, які мають вищий суспільний пріоритет, ніж комерційне використання земель. Наприклад, створення об'єктів природно-заповідного фонду сприяє збереженню біорізноманіття та реалізації екологічної політики держави. На думку Н.О. Мельник, такі звільнення є проявом економічного стимулювання, що дозволяє балансувати між потребами суспільства та необхідністю збереження лісових ресурсів [2, с. 179]. Натомість, як зазначає В.І. Одинцова, надмірне розширення кола звільнень може послабити охорону земель лісогосподарського призначення, оскільки зменшує фінансові надходження на їх відновлення [3, с. 128].

Особливої уваги заслуговує положення частини 3 статті 208 ЗКУ, якою встановлено п'ятирічний строк обмеження: у разі зміни

цільового призначення земельної ділянки, що була звільнена від компенсації, на інші цілі, особа зобов'язана відшкодувати втрати [1]. Так, обмеження запобігає зловживанням, коли ділянки, виділені для суспільних потреб, згодом використовуються у комерційних цілях. Наприклад, якщо земельна ділянка надається для будівництва школи, а через три роки її цільове призначення змінюється на комерційне, власник зобов'язаний компенсувати втрати. В результаті, це забезпечує захист публічних інтересів та перешкоджає спекулятивному використанню земельних ресурсів.

Важливо зазначити, що звільнення від відшкодування втрат лісогосподарського виробництва не вимагає додаткових рішень органів державної влади чи місцевого самоврядування, оскільки підстави для цього чітко визначені в ЗКУ, що сприяє спрощенню адміністративних процедур і зменшенню корупційних ризиків. В свою чергу, законодавство встановлює умови для реалізації таких звільнень. Наприклад, згідно ч. 1 ст. 208 ЗКУ, у разі використання земель для будівництва об'єктів енергетики з альтернативних джерел енергії звільнення можливе лише за умови, що земельна ділянка повертається у стан, придатний для попереднього використання [1].

Порядок визначення втрат регулюється Постановою Кабінету Міністрів України від 09.06.2023 № 588, та встановлює перелік осіб, відповідальних за компенсацію, та методику розрахунку її розміру [4]. Юридичні та фізичні особи, в інтересах яких змінюється цільове призначення земель, повинні компенсувати втрати протягом шести місяців із моменту затвердження проєкту землеустрою. Якщо ж проєкт не розробляється, розрахунок здійснюється за замовленням зацікавленої особи. Крім того, законодавство передбачає можливість використання банківської гарантії як форми забезпечення виконання зобов'язань, що підвищує ефективність механізму компенсації.

Кошти, отримані від компенсації втрат, мають цільове призначення і використовуються виключно для лісорозведення, лісовпорядкування, поліпшення угідь, охорони земель, викупу самозалісених ділянок, інвентаризації земель та проведення нормативної грошової оцінки відповідно до ст. 209 ЗКУ [1]. Використання цих коштів на інші цілі заборонено, що підкреслює

їх публічно-правову природу. В.І. Одинцова вважає, що таке цільове спрямування коштів є елементом економіко-правового механізму, оскільки забезпечує відновлення лісових ресурсів та підтримку екологічної рівноваги [3, с. 130].

В свою чергу, в юридичній літературі зазначається, що стаття 209 ЗКУ не повною мірою охоплює всі підстави для компенсації, передбачені статтею 207 ЗКУ, насамперед втрати, спричинені обмеженням землекористування чи погіршенням якісного стану земель. В результаті, це може створювати правову невизначеність у практичному застосуванні норм, тож для усунення таких прогалин доцільно уточнити законодавство, закріпивши порядок використання коштів у всіх випадках, передбачених статтею 207 ЗКУ [1].

Таким чином, звільнення від відшкодування втрат лісогосподарського виробництва в економіко-правовому механізмі спрямоване на балансування суспільних, економічних та екологічних інтересів. Воно сприяє розвитку суспільно значущих видів діяльності (таких як будівництво соціальної інфраструктури чи створення природно-заповідних територій), забезпечуючи захист земель лісогосподарського призначення від нераціонального або спекулятивного використання. Правові підстави звільнення, визначені статтею 208 ЗКУ, є чіткими та прозорими, що сприяє прозорості правового регулювання. Натомість, сучасне законодавство потребує подальшого вдосконалення, особливо уточнення термінології та деталізації порядку використання компенсаційних коштів. Отже, ефективність інституту звільнення від компенсації втрат лісогосподарського виробництва залежить від збалансованості правового регулювання та синергії екологічних і економічних інтересів, а його розвиток належить до важливої складової державної політики у сфері сталого управління земельними ресурсами.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 3-4, ст.27. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text

2. Мельник Н.О. Історико-правові аспекти відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету.* 2024. № 85 (2). С. 174-179. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/11/27-1.pdf

3. Одинцова В.І. Відшкодування втрат лісогосподарськго виробництва як елемент економіко-правового механізму у галузі земельних відносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 6. С. 128-131. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2025/28.pdf
4. Порядок визначення втрат лісогосподарського виробництва затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 09.06.2023р. № 588. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2023-%D0%BF#Text

Науковий керівник: к.ю.н., асистентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мельник Наталія

Рибальченко Анастасія,
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова,
економіко-правовий факультет, 4 курс, 1 група

ПОРЯДОК УСИНОВЛЕННЯ ДИТИНИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Усиновлення в Україні регламентується нормами Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК України) і здійснюється в порядку окремого провадження (п. 4 ч. 2 ст. 293 ЦПК України) [1]. Як зазначають Н. Волкова та І. Яніцька ключовою особливістю справ, які розглядаються в порядку окремого провадження, зокрема справ про усиновлення, є відсутність спору про право. Саме через це у справах зазначеної категорії немає сторін із протилежними юридичними інтересами [6, с. 41]. Відповідно до ч. 3 ст. 294 ЦПК України, у таких справах не застосовується принцип змагальності [1]. З огляду на це, у справах окремого провадження також не діє правило щодо обмеження суду межами заявлених вимог, оскільки розгляд справи спрямований не на вирішення конфлікту інтересів, а на встановлення юридичного факту чи підтвердження правового стану. Водночас, як зауважує Л.М. Токарчук, справа про усиновлення може розглядатися і в порядку позовного провадження за умови виникнення спору щодо усиновлення [10, с. 193].

Характерною рисою справ про усиновлення є необхідність дотримання заявниками обов'язкової досудової процедури, що передбачає звернення до уповноважених державних органів і до закладів, у яких перебуває дитина [5, с. 27]. Заява про усиновлення подається до суду за місцем проживання дитини, яка не має матері,

батька чи була позбавлена їх піклування. Місце проживання дитини при цьому визначається за нормами ст. 29 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України).

Норми ст. 313 ЦПК України передбачають, що справи про усиновлення розглядаються суддею за обов'язковою участю заявника (особи, яка бажає усиновити дитину), органу опіки та піклування (який подає висновок про доцільність усиновлення та відповідність інтересам дитини) [5, с. 28]), уповноваженого органу виконавчої влади (при участі іноземних громадян) та дитини. Дитина приймає безпосередню участь у справ лише за умови, якщо вона усвідомлює факт усиновлення.

У справі беруть участь заінтересовані та інші особи, які можуть бути викликані судом для допиту. Статус заінтересованих мають ті суб'єкти, які зобов'язані надати згоду на усиновлення. Відповідно до змісту ст. 217, 220-222 СК України до кола таких осіб належать: батьки дитини; другий із подружжя – у випадку, коли усиновлення здійснюється одним із них; опікун або піклувальник дитини чи її батьків; а також заклад охорони здоров'я або навчальний заклад, якщо дитина позбавлена батьківського піклування і перебуває у такому закладі.

Розгляд справи про усиновлення здійснюється суддею та двома присяжними. Н. Волкова та І. Яніцька пропонують замінити двох присяжних на двох суддів, щоб справи про усиновлення розглядалися колегіально у складі трьох суддів [6, с. 43-44]. Суд розглядає справу в закритому судовому засіданні у випадках, які передбачені нормами СК України, чим забезпечується таємниця усиновлення. Хоча, науковці вважають, що усі справи про усиновлення мають розглядатись в закритому судовому засіданні [6, с. 45].

В процесі розгляду справи суд:

1. Перевіряє законність підстав для усиновлення. Серед таких підстав Верховний суд відзначив згоду батьків на усиновлення у випадку якщо вона потрібна; можливість заявника бути усиновлювачем; чи вважається дитина суб'єктом усиновлення; наявність згоди дитини на усиновлення якщо вона потрібна; відповідність висновку органу піклування та опіки, а також дозволу на усиновлення уповноваженого органу встановленим вимогам [3]. Окрім цього суд має перевірити наявність близьких родичів у особи

яка усиновлюється з метою перевірки обставин роз'єднання дітей. Кожна справа про усиновлення потребує ретельного аналізу обставин та всебічного врахування факторів, що можуть вплинути на інтереси дитини, у тому числі її власної позиції, якщо вік дозволяє їй самостійно висловити думку [9]. Після досягнення дитиною десятирічного віку вона набуває не лише права бути вислуханою, а й права брати активну участь у прийнятті рішень, що визначають її подальшу долю, зокрема щодо місця проживання як особисто, так і через представника або відповідний орган – у порядку, визначеному процесуальним законодавством України [8].

2. Допитує осіб, які були викликані до суду для з'ясування усіх обставин справи, досліджує письмові та інші докази, які наявні у справі. Варто зазначити, що суд має право самостійно збирати докази щодо предмету спору за власної ініціативи, коли це обумовлено необхідністю захисту малолітніх чи неповнолітніх осіб [7]. Слід звернути увагу на те, що нині в окремих регіонах України, де тривають активні бойові дії, реалізація повноважень служб у справах дітей та діяльність судів істотно ускладнена або тимчасово неможлива [4, с. 98].

Відповідно до ч. 2 ст. 314 ЦПК України суд також вирішує питання за клопотанням заявника про: зміну імені, прізвища та по батькові усиновленої дитини; дати і місця народження усиновленої дитини; про запис усиновлювачів батьками [1].

Таким чином, процедура усиновлення в цивільному процесі України має складну правову природу, що поєднує елементи сімейного та процесуального права, і спрямована на забезпечення найкращих інтересів дитини. Серед основних проблем сучасної судової практики варто виокремити ускладнення діяльності судів і служб у справах дітей у регіонах, де тривають бойові дії. До важливих аспектів належить необхідність досудової підготовки документів, участь органів опіки та піклування, забезпечення таємниці усиновлення, а також врахування думки дитини як самостійного суб'єкта права.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. №1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення 25.10.2025).
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text (дата звернення 25.10.2025).

3. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: Постанова Пленуму Верховного суду України від 30.03.2007 р. №3. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07#Text (дата звернення 25.10.2025).
4. Богданець А.В. Усиновлення в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. №8. С. 96-99. URL: http://lsej.org.ua/8_2022/20.pdf (дата звернення 25.10.2025).
5. Бурлака О. С. Деякі проблемні аспекти розгляду цивільних справ щодо усиновлення. Приватне та публічне право. 2020. №4. С. 26-30.
6. Волкова Н., Яніцька І. Процесуальний порядок розгляду справ про усиновлення дитини громадянами України: окремі аспекти. Юридичний вісник. 2024. №1. С. 40-48.
7. Макаренко Л. Усиновлення: національна практика та практика ЄСПЛ. URL: https://www.hsa.org.ua/blog/usinovlennia-nacionalna-praktika-ta-praktika-jespl (дата звернення 25.10.2025).
8. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 17.10.2018 у справі № 402/428/16-ц. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/77361954 (дата звернення 25.10.2025).
9. Постанова від 29.05.2019 по справі № 357/17852/15-ц Велика Палата Верховного Суду. URL: https://zakononline.ua/court-decisions/show/82636307 (дата звернення 25.10.2025).
10. Токарчук Л.М. Влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як реалізація принципу державної охорони сім'ї: дис. ... док. юр.- наук : 12.00.03. Одеса, 2021. 535 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І.І. Мечникова Святошнюк Арина.

Шимоня Катерина,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції, 4 курс, 10 група

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Початок повномасштабного вторгнення рф та введення Указом Президента України №64/2022 від 24 лютого 2022 року воєнного стану на території нашої держави вплинули на всі сфери суспільного життя, включаючи й правовідносини землекористування. Законодавство, що регулює оренду землі в Україні, зазнало неабияких змін. Вони пов'язані перш за все із адаптацією суспільних відносин до умов війни та забезпеченням продовольчих потреб населення. Поряд із цим виникла

необхідність у наявності більш спрощених процедур стосовно укладення та виконання договорів оренди, їх продовження, відступів від стандартних правил, котрі повинні застосовуватися під час дії правового режиму воєнного стану. Тому важливим у нашому дослідженні здійснити аналіз нормативно-правових актів, котрі були прийняті після повномасштабного вторгнення рф та наразі регулюють відносини оренди землі з урахуванням особливостей воєнного стану.

Спершу варто наголосити, що відповідно до п. 1^{-2} розділу 8 «Прикінцеві положення» Закону України «Про оренду землі» № 161-XIV від 06 жовтня 1998 року укладення, виконання, зміна, поновлення, припинення договорів оренди землі та набуття права оренди, суборенди земельних ділянок в Україні або окремих її місцевостях, у яких введено воєнний стан, здійснюється на підставі пунктів 27 і 28 розділу 9 «Перехідні положення» Земельного кодексу України № 2768-III від 25 жовтня 2001 року (далі – ЗК України). [1].

24 березня 2022 року Верховною Радою України (далі – ВРУ) було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» № 2145-IX, який вніс ряд змін до розділу 9 «Перехідні положення» ЗК України, Закону України «Про оренду землі». Дані законодавчі доповнення були спрямовані на врегулювання питання укладення та пролонгації договорів оренди, реєстрації права оренди земельної ділянки в особливий період. [2]. Зокрема, відповідно до пп. 1 п. 27 розділу «Перехідні положення» ЗК України договір оренди землі буде вважатися поновленим на один рік за умови, що строк дії такого договору закінчився після введення правового режиму воєнного стану щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення. Така пролонгація відбувається без волевиявлення сторін відповідних договорів та без внесення відомостей про поновлення договору до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. [2]. Ці зміни пов’язані із тим, що значна кількість землевласників після початку війни тимчасово виїхала за кордон і тому, щоб забезпечити у звичайному режимі функціонування земельних відносин, договори оренди землі автоматично мають

поновлюватися. Однак 19 жовтня 2022 року Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель» № 2698-IX до пп. 1 п. 27 ЗК України були знову внесені доповнення, які передбачали, що договори оренди землі вважаються поновленими на рік, якщо строк дії такого договору закінчився після введення воєнного стану, але до набрання чинності цим Законом України. [3, 4].

Застосування на практиці правових норм щодо пролонгації договорів оренди викликало доволі значну кількість питань. Верховний суд у своїй Постанові від 29 березня 2023 року по справі № 563/376/22-ц зауважив, що відповідно до п. 27 розділу 9 «Перехідні положення» ЗК України в період із 7 квітня 2022 року до 19 листопада 2022 року договори оренди земельної ділянки були поновлені на один рік без волевиявлення сторін договору, строк яких сплинув у цей проміжок часу. [5]. Тобто суд тут підкреслив, що автоматична пролонгація виступає юридичним фактом, який чітко встановлений законом, не залежить від суб'єктивних інтерпретацій та означає спрощення оформлення договірних правовідносин у земельному праві.

Варто також зазначити, що відповідно до пп. 2 п. 27 розділу 9 «Перехідні положення» ЗК України у період, коли функціонування Державного земельного кадастру призупинено, земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності можуть передаватися в оренду за договором для ведення товарного сільськогосподарського виробництва на строк до одного року. Для таких договорів встановлені у законодавстві певні особливості. По-перше, вони укладаються у електронній формі без проведення земельних торгів та без присвоєння кадастрового номера. По-друге, право оренди земельної ділянки, переданої в оренду відповідно до порядку, зазначеного вище, не підлягає державній реєстрації. Однак вже договір оренди землі та зміни до нього підлягають державній реєстрації. Її здійснює відповідна військова адміністрація. По-третє, такі договори оренди земельних ділянок припиняються зі спливом строку, на який були укладені. Тобто вони не можуть бути поновленими чи укладеними на новий строк. По-

четверте, умовою договорів оренди земельних ділянок, які передаються в оренду відповідно до пп. 2 п. 27 розділу 9 «Перехідні положення» ЗК України, є встановлення обмежень щодо розміру самої орендної плати. Остання не може встановити більше, ніж 8 відсотків нормативної грошової оцінки земельної ділянки. [4].

Далі важливо звернути увагу на нові можливості для постійних землекористувачів. Зокрема, те, що відповідно до пп. 8 п. 27 розділу 9 «Перехідні положення» ЗК України постійні користувачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної і комунальної власності та емфітевти на період дії воєнного стану можуть передавати належні на відповідних правах їм земельні ділянки для ведення товарного сільськогосподарського виробництва за договором оренди, строк якого становить один рік. У разі такої передачі право постійного користування зберігається за ними. [4].

У даному дослідженні також необхідно сказати, що відповідно до абзацу 2 пп. 8 п. 27 розділу 9 «Перехідні положення» ЗК України право оренди земельної ділянки підлягає державній реєстрації. Але тут існує один виняток. Якщо договір оренди земельної ділянки укладається під час призупинення функціонування Державного земельного кадастру – таке право вже не підлягає державній реєстрації. У тій ситуації, коли функціонування Державного земельного кадастру призупиняється на всій території України, договір оренди земельної ділянки, що передається в оренду постійним, має укладатися в електронній формі, а органом державної реєстрації тут виступає вже районна військова адміністрація. Проте у законодавстві підкреслено, що право оренди земельної ділянки має бути зареєстроване протягом двох місяців з дня відновлення функціонування Державного земельного кадастру. [3, 4].

Отже, у даній роботі було проаналізовано ключові нормативно-правові акти, котрі регулюють відносини оренди землі в Україні під час дії воєнного стану. Дослідження змін, внесених до них після повномасштабного вторгнення рф, свідчить про те, що законодавець прагнув максимально спростити процедури набуття, реєстрації та припинення прав на землю за договором оренди.

Список використаних джерел:

1. Про оренду землі: Закон України № 161-XIV від 06.10.1998. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 46-47. ст. 280.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України № 2145-IX. Офіційний вісник України. 2022 р. № 31. стор. 43. стаття 1635
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель: Закон України № 2698-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 28. ст.97.
4. Земельний кодекс України: Закон України № 2768-III від 25.10.2001. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3-4. ст. 27.
5. Постанова Верховного Суду від 29.03.2023, судова справа № 563/376/22-ц URL: https://reyestr.court.gov.ua/ Review/110083750

Науковий керівник: асистент, к.ю.н. кафедри земельного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мельник Наталія.

Карабан Наталія,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
спеціальність D8 «Право», 4 курс

ДОКАЗИ ТА ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРОБЕЛЕМИ ДОПУСТИМОСТІ ТА НАЛЕЖНОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ

Докази та доказування є фундаментальною основою будь-якого цивільного судочинства, адже саме вони забезпечують реалізацію принципу змагальності, закріпленого у Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК України). Суть цього принципу полягає в тому, що кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень. Однак, щоб докази могли бути використані для встановлення істини, вони повинні відповідати двом ключовим критеріям: належності і допустимості. Відповідно до статті 77 ЦПК України, належність вимагає, щоб доказ був відповідним для обставин справи, тоді як допустимість встановлює формальні вимоги до способу його одержання та форми подання. [1, ст. 77-78]

Проблема належності електронних доказів полягає у відсутності чітких законодавчих критеріїв, які б визначали, коли електронний доказ може вважатися таким, що безпосередньо стосується предмета спору. В умовах воєнного стану, введеного

Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022, суди часто змушені оцінювати фото-, відео- чи інші електронні матеріали, достовірність походження яких важко підтвердити через втрату первинних документів або неможливість їх подання. У зв'язку з цим суди вимушено розширюють межі тлумачення принципу належності, приймаючи похідні та непрямі електронні докази як підтвердження обставин справи (наприклад, фото- та відеофіксацію руйнувань, акти місцевих рад, дані з відкритих реєстрів). Так, Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду у своїй постанові від 11 серпня 2022 року у справі № 199/8478/21 звернув увагу на необхідність врахування об'єктивних перешкод для подання доказів у зв'язку з воєнним станом і визнав поважними підстави для поновлення процесуальних строків [2]. Шляхом вирішення цієї проблеми є законодавче закріплення чітких вимог до форми фіксації електронного доказу та порядку його засвідчення. Доцільно визначити в ЦПК України, що електронна копія доказу (наприклад, файл PDF, відео, електронне листування) вважається належно поданою, якщо вона підписана кваліфікованим електронним підписом (КЕП) сторони або її представника. Також необхідно передбачити створення протоколу фіксації, який має містити URL-адресу джерела, дату, час створення чи завантаження доказу, а також дані особи, яка здійснила фіксацію. Це забезпечить перевірюваність походження та змістовну прив'язку доказу до предмета спору. Отже, проблема належності електронних доказів зумовлена відсутністю єдиних законодавчих критеріїв їх відповідності предмету спору, що ускладнює їх оцінку судами, особливо в умовах воєнного стану. Вирішення цієї проблеми полягає у чіткому нормативному врегулюванні порядку фіксації, засвідчення та подання електронних доказів, що забезпечить їх достовірність і належне використання у судовому процесі.

Проблема допустимості електронних доказів полягає у відсутності в законодавстві чіткої процедури перевірки їх достовірності та цілісності. Найпоширенішим прикладом є подання сторонами до суду скріншотів листування у месенджерах (Telegram, Viber, електронна пошта) або інформації з веб-сайтів без підтвердження їхнього походження. Це ускладнює встановлення авторства та автентичності таких доказів, що порушує вимоги ст.

100 ЦПК України. У постанові від 13 липня 2020 року у справі № 753/10840/19 Верховний Суд наголосив, що скріншоти (роздруківки) повідомлень із месенджерів можуть бути визнані належними та допустимими доказами лише за умови, якщо вони дають змогу встановити авторство, час і зміст листування [4]. Шляхом вирішення цієї проблеми є законодавче визначення механізму засвідчення електронних доказів — передбачення суб'єкта, який може підтверджувати їхню достовірність (адвокат, нотаріус або технічний експерт), а також створення технічних засобів, що автоматично фіксують час, джерело та зміст доказу без можливості подальшого редагування. Отже, проблема допустимості електронних доказів полягає у відсутності чітких правил перевірки їх достовірності, що створює ризики фальсифікацій та спотворення інформації. Її вирішення можливе шляхом встановлення законодавчо визначеного порядку засвідчення, який забезпечить автентичність та процесуальну надійність електронних доказів у судовій практиці.

В умовах воєнного стану, коли фізичний доступ до судових установ та оригіналів документів часто обмежений або неможливий, електронні докази стали критично важливим елементом для підтримання дистанційного правосуддя. Вони фактично виступають основною процесуальною заміною традиційним паперовим носіям, забезпечуючи сторонам реальну можливість доказування. Електронні докази вирізняються значною перевагою, оскільки, за умови належної фіксації та зберігання, вони зберігають свою оригінальну форму та якість. Це забезпечує їхню процесуальну надійність і гарантує, що їхня доказова сила не буде втрачена з часом через фізичне погіршення. Ключова особливість електронних доказів – їхня незалежність від конкретного фізичного носія. Це забезпечує високу мобільність і можливість використання доказів у будь-який час. Водночас, ця ж особливість створює процесуальний виклик при поданні до суду: критично важливо забезпечити належну ідентифікацію особи, яка створила або подала цей доказ, оскільки на практиці це є головним джерелом спорів щодо його допустимості та достовірності. Система «Електронний суд» як частина Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, стала життєво

необхідним інструментом доступу до правосуддя в умовах воєнного стану. Ця платформа не просто спрощує судовий процес, а й забезпечує його безперервність: вона дозволяє дистанційно надсилати документи, обмінюватися інформацією та відстежувати хід справ онлайн. Такий перехід до електронних доказів та спілкування є відповіддю на виклики сьогодення і водночас забезпечує безпеку учасників процесу.

Отже, на нашу думку проблема допустимості та належності доказів у цивільному процесі залишається однією з найактуальніших, особливо в умовах воєнного стану. Суди частіше стикаються з нестачею первинних документів, складністю їх подання та зростанням ролі електронних доказів. Незважаючи на нові виклики, принципи допустимості та належності залишаються основою судочинства, а гнучке тлумачення процесуальних норм дає змогу забезпечити доступ до правосуддя навіть у надзвичайних умовах. На нашу думку, шляхом вирішення цієї проблеми є: чітке врегулювання порядку подання та перевірки електронних доказів, а також створення єдиних стандартів фіксації та ідентифікації електронних доказів, щоб зменшити ризик фальсифікацій.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6069

2. Постанова Верховного Суду від 11 серпня 2022 року у справі № 199/8478/21//Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/105910539

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 17.07.1997№475/97ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

4. Постанова Верховного Суду від 13 липня 2020 року № 753/10840/19//Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/90385050

Науковий керівник: старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І.І. Мечникова Голоденко Ірина.

Пантюшенко Артур,
Дніпровський державний університет
внутрішніх справ,
факультет підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України, курсант, 3 курс

ПРИНЦИП ЗМАГАЛЬНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ТРАНСФОРМАЦІЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СУДОЧИНСТВА

Цифрова трансформація судової системи України, що активно здійснюється з 2018 року шляхом впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) та підсистеми «Електронний суд», істотно впливає на традиційні механізми реалізації основних принципів цивільного судочинства. Принцип змагальності сторін, закріплений у статті 129 Конституції України як основоположна засада судочинства, зазнає суттєвих змін у своєму практичному втіленні в умовах електронного правосуддя. Впровадження можливості подання процесуальних документів в електронній формі, дистанційної участі у судових засіданнях через відеоконференцзв'язок, використання електронних доказів та електронного документообігу між учасниками процесу створює нові виклики для забезпечення рівних можливостей сторін у відстоюванні своїх позицій. В умовах війни питання забезпечення судового захисту права постраждалих на відшкодування моральної шкоди, завданої воєнними діями, набуває особливої значущості з точки зору відповідності законодавчим нормам і моральним засадам суспільства. Здійснення правосуддя в будь-якій державі, незалежно від її політичного устрою, спирається на фундаментальні принципи [1, с. 108].

Правову основу дослідження становлять: Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [2]; Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV [3]; Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII [4]; Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. № 851-IV [5]; Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 р. № 2155-VIII [6].

Принцип змагальності є одним із найважливіших конституційних принципів судочинства в Україні. Відповідно до статті 129 Конституції України основними засадами судочинства є змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості [2]. Це конституційне положення знайшло своє відображення у процесуальному законодавстві. Згідно зі статтею 12 Цивільного процесуального кодексу України цивільне судочинство здійснюється на засадах змагальності сторін [3]. Змагальність передбачає, що кожна сторона у судовому процесі має можливість представити свою позицію, обґрунтувати свої вимоги чи заперечення і надати докази в підтримку своєї позиції.

Змагальність як принцип цивільного процесуального права характеризується тим, що збирання необхідних суду відомостей про існування обставин, що мають значення для справи, покладається на сторони. Відповідно до статті 13 ЦПК України кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом [3]. Кожна сторона несе ризик настання наслідків, пов'язаних із вчиненням чи невчиненням нею процесуальних дій.

У практиці Верховного Суду сформовано усталений підхід до розуміння принципу змагальності. Принцип змагальності прийнято розглядати як основоположний компонент концепції справедливого судового розгляду у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [6]. Європейський суд з прав людини у справі "Лазаренко та інші проти України" зазначив, що принцип змагальності та принцип рівності сторін, які тісно пов'язані між собою, є основоположними компонентами концепції справедливого судового розгляду [7].

Впровадження в Україні електронного судочинства розпочалося наприкінці 2017 року з прийняттям змін до процесуального законодавства. Основою для цифровізації судочинства стало створення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС). У 2018 році в тестовому режимі почала працювати підсистема «Електронний суд», яка забезпечує обмін процесуальними документами в електронній

формі між судом та учасниками судового процесу [8]. З 05.10.2021 року система «Електронний суд» запрацювала в повноцінному режимі.

Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо запровадження обов'язкового досудового врегулювання спорів» від 16.11.2022 р. № 2710-IX встановив обов'язок юридичних осіб зареєструватися в підсистемі «Електронний суд» [9]. Якщо юридична особа не виконає цей обов'язок, суд може вирішити спір за наявними матеріалами справи без врахування позиції відповідача. Це ставить принципові питання щодо забезпечення змагальності та права на захист.

Реформування цивільного процесуального законодавства у 2017 році дещо змінило співвідношення функцій сторін та суду під час доказової діяльності. Попередня редакція ЦПК тяжіла до моделі чистої змагальності, за якої тягар доказування цілком покладався на сторін. У чинній редакції ЦПК законодавець передбачив право суду збирати докази у випадку, коли він має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів (стаття 81 ЦПК України) [3, 9]. Це створює певний баланс між принципами змагальності та активності суду.

Судова практика Верховного Суду щодо реалізації принципу змагальності в умовах цифрового судочинства формується поступово. Актуальним залишається питання про те, чи можуть учасники процесу подавати процесуальні документи не через електронний кабінет, а шляхом надсилання на офіційну електронну адресу суду. У постанові Великої Палати Верховного Суду від 03.06.2021 у справі № 9901/82/21 судді висловили різні позиції щодо цього питання [10]. Це свідчить про необхідність подальшого вдосконалення законодавства про електронне судочинство.

Принцип змагальності у цивільному процесі України зазнає суттєвої трансформації в умовах цифрового судочинства. З одного боку, цифровізація створює нові можливості для реалізації змагальних засад судочинства, підвищує оперативність процесуальних дій, забезпечує кращий доступ до матеріалів

справи. З іншого боку, впровадження електронного судочинства породжує нові виклики, пов'язані з цифровим розривом, необхідністю забезпечення достовірності електронних доказів, технічними проблемами функціонування електронних систем. Подальший розвиток електронного судочинства має враховувати необхідність збереження балансу між технологічними інноваціями та гарантіями процесуальних прав учасників процесу, зокрема забезпечення реального змісту принципу змагальності. Перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення зарубіжного досвіду впровадження електронного правосуддя та його адаптація до умов української правової системи.

Список використаних джерел:

1. Логінова М.В., Жукова Є.Г. Поняття та значення принципів цивільного судочинства.*Приватно-правові аспекти відбудови України на шляху європейської інтеграції* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції. (ДДУВС, 12.12.2023). Дніпро, 2023. С. 108-109.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 28.10.2025)
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення: 28.10.2025)
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. Дата оновлення: 04.08.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text (дата звернення: 28.10.2025)
5. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. Дата оновлення: 07.11.2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text (дата звернення: 28.10.2025)
6. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. Дата оновлення: 18.12.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text (дата звернення: 28.10.2025)
7. Міжнародні стандарти дотримання принципу змагальності в судовому процесі. Офіційний сайт Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/779322/ (дата звернення: 28.10.2025)
8. Як працює платформа «Електронний суд» в Україні. ЖААР. 10.03.2025. URL: https://zhar.org.ua/elektronnyj-sud-v-ukrayini-yak-praczyuye-systema-shho-sproshhuye-dostup-do-pravosuddya/ (дата звернення: 28.10.2025)
9. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо запровадження обов'язкового досудового врегулювання спорів: Закон України від 16.11.2022 р. № 2710-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text (дата звернення: 28.10.2025)

10. Як працює електронний суд? Думки Великої Палати розходяться. PRAVO.UA. 10.03.2023. URL: https://pravo.ua/articles/iak-pratsiuie-elektronnyi-sud/ (дата звернення: 28.10.2025)

Науковий керівник: викладач кафедри цивільно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпровського державного університету внутрішніх справ, капітан поліції Логінова Марина.

Кучук Діана,
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова,
спеціальність 081 «Право», 4 курс

ВІДМІННІСТЬ ПОЗОВУ ТА ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

Проблема чіткого розмежування понять «позов» і «позовна заява» має фундаментальне значення для теорії та практики цивільного процесуального права. В умовах реформування судової системи України, удосконалення електронного судочинства та посилення гарантій доступу до правосуддя актуальним постає питання правильного розуміння процесуальної ролі позову та його письмової форми – позовної заяви. Неправильне тлумачення цих понять призводить до помилок у судовій практиці, зокрема при вирішенні питань щодо відкриття провадження у справі, визначення предмета та меж розгляду, а також при оцінці процесуальних строків.

Проблематика розмежування цих понять має глибоке історичне коріння. У римському праві позов (actio) розглядався як засіб захисту порушеного права, що забезпечував можливість звернення особи до претора. Саме з цієї концепції походить сучасне розуміння позову як юридичного інструменту захисту прав.

У сучасній українській доктрині цивільного процесу поняття «позов» трактується неоднозначно. На думку О.В. Ісаєнкової, позов – це процесуальний акт, який виникає з моменту пред'явлення вимог позивача до суду та ініціює судовий розгляд [2, с. 112]. Авторка підкреслює, що позов має самостійне юридичне

значення, оскільки саме його подання створює передумови для виникнення процесуальних правовідносин між сторонами та судом.

Іншої точки зору дотримується А.В. Петровський, який вважає, що позов – це насамперед форма реалізації права на звернення до суду, а його документальним вираженням є позовна заява [3, с. 47]. Науковець акцентує увагу на тому, що саме заява фіксує зміст позовних вимог, обґрунтування та докази, а отже, визначає предмет і межі судового розгляду.

Утім, обидва підходи залишають відкритим питання про момент виникнення процесуальних наслідків позову: чи настають вони з моменту фактичного подання заяви до суду, чи після відкриття провадження. Ця невизначеність зумовлює проблеми практичного характеру.

На мою думку, позов у цивільному процесі має подвійну природу – матеріальну та процесуальну. У матеріально-правовому аспекті позов – це вимога позивача до відповідача про захист порушеного права чи інтересу. У процесуальному – це юридичний факт, який породжує цивільне судочинство.

Отже, позов можна визначити як юридичний факт, що ініціює цивільне судочинство і встановлює межі розгляду спору судом, тоді як позовна заява є формальним інструментом реалізації цього факту.

Позовна заява виступає письмовим документом, який втілює право особи на позов. Вона повинна містити відомості про сторони, предмет спору, обґрунтування позовних вимог та докази, що підтверджують їх [1, ст. 175]. Її належне оформлення є умовою прийняття позову до розгляду.

Проблеми у правозастосуванні часто виникають через формалізм підходів судів до змісту позовної заяви. Зокрема, неповне зазначення доказів або неточне формулювання вимог призводять до залишення заяви без руху, хоча сутнісно позовні права позивача вже реалізовані. Така ситуація створює ризики обмеження доступу до правосуддя, що суперечить статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Тому важливо визнати, що позовна заява є не самостійним процесуальним актом, а формою вираження позову, через яку право на звернення до суду набуває процесуальної дії. Її основна

функція – забезпечити зрозумілість, змагальність і правову визначеність судового розгляду.

Позовна заява натомість має формальний характер: вона забезпечує можливість суду оцінити, чи відповідає звернення вимогам процесуального закону. Недотримання цих вимог (наприклад, відсутність підпису, доказів сплати судового збору) не означає, що позов не існує – це лише перешкоджає його процесуальному руху.

У цьому контексті варто підтримати позицію, згідно з якою моментом виникнення позову слід вважати факт подання заяви до суду, а не відкриття провадження. Адже саме з цього моменту особа реалізує своє право на судовий захист, і це право не може бути поставлене у залежність від процесуальних дій суду.

Аналіз судової практики свідчить, що суди іноді ототожнюють позов із позовною заявою, розглядаючи їх як синонімічні поняття. Це призводить до порушення принципу диспозитивності: суд фактично втручається у зміст позовних вимог, виходячи за межі заявленого позивачем.

Позов і позовна заява – взаємопов'язані, але не тотожні категорії цивільного процесуального права. Позов виступає процесуальним актом, який створює юридичні наслідки та ініціює судове провадження, тоді як позовна заява є його письмовою формою, що забезпечує реалізацію права на судовий захист.

Розмежування цих понять має не лише теоретичне, а й практичне значення: воно впливає на визначення моменту відкриття провадження, строків подання доказів, меж розгляду справи та обсяг судового рішення.

Я вважає за необхідне удосконалити законодавче регулювання, уточнивши статус позову як юридичного факту, а позовної заяви – як форми його процесуальної реалізації. Це сприятиме зміцненню правової визначеності, підвищенню ефективності судочинства та забезпеченню реального доступу до правосуддя в Україні.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15 (дата звернення: 22.09.2025).

2. Ісаєнкова О.В. Категорії «позов» і «позовна заява» у цивільному процесуальному праві України // Право і суспільство. – 2018. – № 2. – С. 112–130.
3. Петровський А.В. Цивільне процесуальне право України: навчальний посібник. – Харків: Право, 2020. – 356 с

Науковий керівник: старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І.І. Мечникова Голоденко Ірина.

Гаджиєв Автанділ,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
економіко-правовий факультет, 3 курс, 2 група

ЩОДО НЕДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНІВ, ЯКІ ПОРУШУЮТЬ ПУБЛІЧНИЙ ПОРЯДОК, У СВІТЛІ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Проблема недійсності правочинів, які порушують публічний порядок, вчинені з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства, визначена ст. 228 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) завжди була дискусійною у цивілістиці у зв'язку зі недосконалістю правового регулювання. Проте, через реєстрацію законопроекту № 14056 від 21.09.2025 «Проект Закону про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги першої» (далі – Проект) [2], постала потреба проаналізувати права *de lege lata* у порівнянні зі новелами рекодифікації.

Перш за все, слід почати зі ч. 1 ст. 228 ЦК України, яка, як вказує О. О. Кот [3, с. 98], закріплює легальне визначення правочинів, що порушують публічний порядок, а саме: «… якщо він був спрямований на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади, незаконне заволодіння ним». При цьому ч. 2 ст. 228 ЦК України визначає, що такі правочини є нікчемними. А за ч. 3 ст. 228 ЦК України визначена недійсність за недодержання вимоги щодо відповідності правочину інтересам держави і суспільства, його моральним засадам, та визначена конфіскація у разі умислу сторони.

Втім, оцінюючи правове регулювання зі перспективи *de lege lata*, не можна не відзначити недоліки юридичної техніки. Зокрема, проф. О. О. Кот, зі одного боку відзначаючи виправданість такого підходу [3, с. 99], тим не менш вказує зокрема як на громіздкий характер ч. 3 ст. 228 ЦК України, так і неоднозначність щодо характеру цих правочинів – якщо ч. 2 ст. 228 ЦК України каже про їх нікчемність, то ч. 3 ст. 228 ЦК України – про їх оспорюваність [3, с. 97]. Свого часу проф. О. В. Дзера та І. О. Дзера звертали увагу і проблему співвідношення категорій «публічний порядок», «інтереси держави і суспільства», так і на невизначеність наслідків недійсності за ч. 1 та ч. 3 ст. 228 ЦК України [4, с. 483-485], що, як зазначає Р. І. Таш'ян, є прикладом «змішаної недійсності» [5, с. 133]. Відповідно подібні вади на легальному рівні зумовлюють відповідні проблеми на рівні правозастосування.

Тому цілком логічно, що у Проекті здійснена спроба вдосконалити правове регулювання. Так, планується чітко розмежувати недійсність на підставі порушення з одного боку публічного порядку за ст. 228 Проекту, а з іншого – імперативних норм закону та не узгодженість з доброзвичайністю (*boni mores*) за ст. 228-1 Проекту. При цьому якщо у першому випадку ідеться про суперечність правам людини і основоположним свободам чи створення реальної загрози національній безпеці (набуваючи, до речі, рис «ворожого договору», пропозиції щодо впровадження якого пропонується наразі у цивілістиці [5, с. 282-283; 292-293]), то у другому – наявність незаконної чи аморальної каузи, порушення гідності людини або загальноприйнятих моральних стандартів, явна несправедливість чи ставлення у надмірно невигідне становище. Крім того, Проект однозначно вирішує питання про недійсність таких договорів – якщо чинний ЦК України класифікує правочини (і таким чином договори) на нікчемні та оспорювані, то Проект відмовляється від такого підходу, тим самим відносячи усі недійсні договори до оспорюваних, розвиваючи критику науковців даного поділу [6, с. 485-486] та проблему негаційних позовів у практиці Верховного Суду (далі – ВС) [5, с. 173-178].

Більш детально варто зупинитися на понятті «доброзвичайності» («*boni mores*») (у деяких доктринальних джерелах може перекладатися і як «добрі нрави» [5, с. 36-37, 65]),

яка невідома чинному законодавству України, але поширена у європейському праві. Проект в свою чергу розуміє її як заміна контроверсійній категорії «моральні засади суспільства» за чинним ЦК України. Як зазначають розробники *Draft Common Frame of Reference*, категорія *boni mores* представлена у цивільному праві Франції, Італії, Іспанії [7, p. 563-564].

Доцільно окремо зупинитися на питанні правозастосування. Так, прикладом є спір, що розглядався в Міжнародному арбітражному суді у спорі між підрядником як позивачем та архітектором (як спеціалістом, з яким замовник уклав договір з метою прийняття від свого імені рішень щодо будівництва) як відповідачем щодо оплати винагороди за укладеними правочинами [8]. Зокрема, Міжнародний арбітражний суд, визнавши відносними між архітектором як спеціалістом та замовником фідуціарними, зазначив, що отримання винагороди фідуціарієм не від принципала, а від третіх осіб, є таким, що порушує *bonos mores* (належним правом було швейцарське право), а тому визнав відповідні умови правочинів нікчемними. Таким чином, якщо враховувати правозастосовчу практику українських судів та ВС зокрема, то зі перспективи *de lege ferenda* посилання на ст. 228-1 Проекту буде мати місце для встановлення нікчемності умов кредитного договору щодо встановлення додаткових платежів, заборонених чинним законодавством [9], або погодження в договорі банківської гарантії таких умов чинності гарантії, що залежать від дій боржника [10].

Окремо варто зазначити, що за ст. ст. 228, 228-1 Проекту впроваджується оспорення за «*actio popularis*», що, втім, загрожує зловживанню правом та не враховує, щонайменше в контексті ст. 228 Проекту, правову позицію ВП ВС, за якою оспорювати на підставі ч. 3 ст. 228 ЦК України правочин може тільки суб'єкт владних повноважень, або прокурор [11].

Отже, вказані новели Проекту мають на меті як вирішення існуючих вад юридичної техніки ст. 228 ЦК України, так і відображають тенденцію уніфікації українського цивільного права зі європейським.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: закон України від 16.01.2003 р. № 435–IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 28.10.2025).

2. Закон про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги першої : проект № 14056 від 21.09.2025. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57356 (дата звернення: 28.10.2025).
3. Кот О. О. Теоретичні і практичні проблеми недійсності правочинів, що порушують публічний порядок. *Право України*. 2012. № 9. С. 95–101.
4. Дзера О.В., Дзера І.О. Деякі підсумки результатів застосування норм Цивільного кодексу України 2003 року. С. 475–496. Реформування юридичної освіти: виклики часу. / Відп. ред. О.В. Кохановська та О.О. Кот. ПрАТ «Юридична практика», 2019. 528 С.
5. Таш'ян Р.І. Недійсність правочинів у цивільному праві України : дис. д-ра юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2024. 371 с.
6. Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу : монографія / В.І. Борисова та ін. ; за заг. ред. Н.С. Кузнєцової. Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2021. 690 с.
7. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of reference (DCFR). Full Edition. Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / ed. by Christian von Bar and Eric Clive. Vol. I–VI. Munich, 2009.
8. Final award in ICC case no. 6248 of 1990, YCA XIX (1994), at 124 et seq. URL: https://www.trans-lex.org/206248/mark_937000/ (дата звернення: 28.10.2025).
9. Постанова КГС ВС від 26.11.2019 у справі № 910/13380/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/86075367 (дата звернення: 28.10.2025).
10. Постанова КЦС ВС від 09.12.2019 по справі № 524/5152/15-ц. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/86505047 (дата звернення: 28.10.2025).
11. Постанова ВП ВС від 18.09.2024 по справі № 918/1043/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/121753942 (дата звернення: 28.10.2025).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І. І. Мечникова Святошнюк Арина.

Якушев Олександр,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції, 4 курс, 10 група

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК, НА ЯКИХ РОЗТАШОВАНІ ПАМ'ЯТКИ АРХЕОЛОГІЇ

В умовах правового режиму воєнного стану актуалізуються питання збереження вітчизняного історико-культурного спадку, що випливає із положень ч.ч. 4-5 ст. 54 Конституції України [1].

Особливої уваги потребує охорона земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти культурної спадщини, з метою дотримання земельного законодавства в частині реалізації положень про режим земель історико-культурного призначення. Окремим важливим напрямком виступають актуальні тенденції правозастосування щодо земель під археологічними пам'ятками в якості об'єктів земельних правовідносин [2, с. 132].

Передусім варто вказати, що на рівні вітчизняного законодавства окреслені питання регулюються сукупністю нормативно-правових актів, до яких належать Земельний кодекс України (далі – ЗК України) [3], Закони України «Про охорону культурної спадщини» [4], «Про охорону археологічної спадщини» [5] та деякі інші акти. Так, землі історико-культурного призначення виділені в п. д) ч. 1 ст. 19 ЗК України в окрему категорію земель за цільовим призначенням. Положеннями Глави 10 ЗК України визначені основні правила використання даної категорії земель, в межах якої перебувають і земельні ділянки, що призначені для обслуговування пам'яток культурної спадщини. Окрім того, землі історико-культурного призначення, відповідно до п. г) ч. 1 ст. 150 ЗК України, віднесені до особливо цінних земель [3]. Зі змісту абз. 3 ч. 1 ст. 1, абз. 2 ч. 2 ст. 2 Закону України «Про охорону культурної спадщини» випливає, що до об'єктів культурної спадщини належать археологічні об'єкти [4]. Серед них варто виокремити пам'ятки археології, якими, згідно з абз. 11 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про охорону археологічної спадщини», визнаються археологічні об'єкти національного чи місцевого значення, занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України [5].

Одним із наріжних каменів чималої кількості земельних спорів щодо археологічних пам'яток є положення ч. 6 ст. 17 Закону України «Про охорону культурної спадщини», якою передбачено виняткову державну власність на земельні ділянки, на яких розташовані пам'ятки археології, окрім тих пам'яток, що є полями давніх битв [4]. Проблематика права власності на такі земельні ділянки увиразнюється насамперед у висновках Верховного Суду (далі – ВС).

Так, до прикладу, Постановою Касаційного цивільного суду (далі – КЦС) ВС від 4 квітня 2024 року по справі № 317/372/22 було залишено без задоволення касаційну скаргу Долинської сільської ради Запорізького району Запорізької області. Обставини справи стосувалися факту передання земельної ділянки, на якій розташовані 4 курганні могильники, у приватну власність фізичної особи згідно з рішенням сільської ради від 1998 року. У 2004 році особа, яка отримала спірну земельну ділянку, за договором міни передала її іншій фізичній особі, що стала відповідачем по справі. До суду з позовом звернувся прокурор, який просив зокрема зобов'язати відповідача повернути земельну ділянку у власність держави. Суд першої інстанції, з яким погодився і суд апеляційної інстанції, задовольнив позов у цій частині. Привертає увагу, що КЦС погодився з висновками судів попередніх інстанцій про те, що в даному випадку було дотримано усталений у практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) «трискладовий тест» щодо обмеження прав і свобод, який втілюється в 1) законності такого обмеження права мирного володіння майном на підставі наведених законодавчих положень, 2) переслідуванні легітимної мети балансу публічних і приватних інтересів при належному регулюванні даних правовідносин та 3) необхідності в демократичному суспільстві для збереження і використання об'єктів культурної спадщини. Касаційна скарга відповідача стосувалася недотримання позивачем строків позовної давності, однак цей довід КЦС за результатом розгляди скарги відхилив у зв'язку з тим, що прокурором було подано саме негаторний позов, до якого внаслідок триваючого характеру правопорушення не застосовується позовна давність [6].

Питанню диференціації негаторного та віндикаційного позовів у таких справах приділяє увагу Постанова КЦС від 17 травня 2023 року по справі № 748/1335/20, якою було частково задоволено касаційну скаргу прокурора. Сама справа стосувалася оскарження рішення Головного управління Держгеокадастру в Чернігівській області про передачу фізичній особі для ведення садівництва у власність земельної ділянки, на якій перебувають ґрунтові могильники. КЦС у даній справі сформулював важливий висновок, що заволодіння громадянами та юридичними особами

землями, на яких розташовані пам`ятки археології (перехід до них права володіння цими землями), є неможливим. Розташування таких земель вказує на неможливість виникнення приватного власника, а отже, і нового володільця. Тому зайняття земельної ділянки, на якій розташована пам`ятка археології, слід розглядати як не пов`язане з позбавленням володіння порушення права власності держави. Відповідно в таких випадках позовні вимоги слід розглядати як негаторний позов, який можна заявити впродовж усього часу тривання порушення прав законного володільця земельної ділянки. Одночасно дискусійним є втілений при вирішенні даної справи підхід про те, що у таких справах є не доцільним визнання недійсними рішень органів державної влади чи місцевого самоврядування, які вже були реалізовані і вичерпали свою дію, а також немає потреби в оскарженні всієї сукупності договорів та інших правочинів щодо спірної земельної ділянки [7].

Окрім того, практика ВС свідчить на користь нерозривного правового зв'язку самої пам'ятки археології та земельної ділянки, на якій та розташована. З огляду на це привертають увагу положення ч. 2 ст. 17 Закону України «Про охорону культурної спадщини», якою закріплено виключну державну власність на самі пам'ятки археології [4]. До цього питання звернулася Велика Палата (далі – ВП) ВС у Постанові від 12 березня 2024 року по справі № 927/1206/21, якою передбачено, що пам'ятки археології зазвичай розміщені безпосередньо в глибині земної поверхні, у зв'язку із чим нерозривно пов'язані із земельними ділянками, на яких вони розташовані. Правовий режим такої земельної ділянки, не має відрізнятися від правового режиму самої пам'ятки, яка не може перебувати в приватній чи комунальній власності. Відчуження з державної власності земельної ділянки, на якій розташовані пам'ятки археології, фактично унеможливлює здійснення державою права користування та розпорядження цими пам'ятками у зв'язку з невіддільністю пам'ятки археології від земельної ділянки, на якій вона розташована. Що цікаво, Велика Палата вказала, що скасування рішення уповноваженого органу, яке продовжує діяти як підстава виникнення та існування права власності на спірну земельну ділянку, усуває порушення прав держави на особливо цінні об'єкти археологічної спадщини. Тобто

висновок раніше згаданої постанови про недоцільність скасування рішення уповноваженого органу щодо передачі земельної ділянки, на якій розташована пам'ятка археології у приватну чи комунальну, є помилковим [8]. Ідентичний підхід застосовано і Касаційним господарським судом у Постанові від 5 березня 2025 року по справі 902/546/24 [9]. У зв'язку з наведеним ми солідаризуємося з думкою науковиці О. М. Рим, яка, керуючись вказаною Постановою ВП ВС, стверджує, що у взаємозв'язку правових режимів пам'ятки археології та визначеної під нею земельної ділянки остання є похідною від археологічного об'єкта, оформлення якого вимагає сукупності облікової документації, передусім і технічної документації з землеустрою [2, с. 134].

Отже, у підсумку ми можемо стверджувати, що питання правового режиму земельних ділянок, на яких розташовані пам'ятки археології, особливо актуалізується у практиці ВС щодо вирішення земельних спорів, пов'язаних із порушенням виключного права державної власності на такі ділянки. Практика ВС щодо справ за відповідними позовами наголошує, що в таких справах ефективним способом захисту порушеного права є саме негаторний, а не віндикаційний позов через особливості застосування строків позовної давності. У таких ситуаціях увиразнюється єдність правового режиму як пам'ятки археології, так і земельної ділянки, а вирішення відповідних спорів на користь держави узгоджується з усталеною практикою ЄСПЛ щодо дотримання вимог законності, легальної мети та необхідності в демократичному суспільстві при обмеженні права на мирне володіння майном.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141.

2. Рим О. М. Правовий режим земель, на яких розташовані об'єкти археологічної спадщини: сучасні проблеми та шляхи вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 6/2025. С. 132-137.

3. Земельний кодекс України : Закон від 25.10.2001 № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. С. 27.

4. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08.06.2000 № 1805-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 39. С. 333.

5. Про охорону археологічної спадщини : Закон України від 18.03.2004 № 1626-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 26. С. 361.

6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 04 квітня 2024 року, справа № 317/372/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118193749
7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 17 травня 2023 року, справа № 748/1335/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111125335
8. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12 березня 2024 року, справа № 927/1206/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117757951
9. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 05 березня 2025 року, справа № 902/546/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125732611

Науковий керівник: асистентка, к.ю.н. кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мельник Наталія.

Назаренко Поліна,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
факультет економіки, 3 курс, ЕА-23-1

РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ЗАХИСТ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ УЧАСНИКІВ ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

Питання реалізації та захисту корпоративних прав учасників товариств з обмеженою відповідальністю (ТОВ) має важливе значення для забезпечення стабільності корпоративних відносин і розвитку підприємницької діяльності в Україні. Сучасні процеси реформування корпоративного законодавства, інтеграція до правового простору Європейського Союзу та зростання кількості корпоративних спорів актуалізують потребу у вдосконаленні правових механізмів реалізації та захисту прав учасників. Нормативну основу регулювання цих відносин становлять Цивільний кодекс України та Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», який визначає порядок створення, діяльності та управління товариством.

Суть корпоративних прав учасників товариств з обмеженою відповідальністю полягає у забезпеченні їхньої участі в управлінні товариством, контролі за діяльністю органів управління та впливі на прийняття рішень. До таких прав належать участь у загальних

зборах, реалізація права голосу, доступ до інформації про діяльність товариства, а також можливість укладення корпоративних договорів. Однак на практиці реалізація цих прав в Україні часто стикається з труднощами, пов'язаними з процесуальними порушеннями, зловживаннями з боку контролюючих учасників та недостатньою прозорістю корпоративного управління. Це свідчить про необхідність посилення правових і організаційних механізмів забезпечення справедливого доступу учасників до управлінських процесів.

Попри чітке законодавче регулювання, українська практика реалізації корпоративних прав залишається проблемною. Часто фіксуються порушення під час скликання загальних зборів, що позбавляє окремих учасників можливості впливати на діяльність товариства. Водночас домінуючі учасники нерідко зловживають своїми повноваженнями, приймаючи рішення у власних інтересах і маргіналізуючи міноритарних партнерів[1]. Обмежений доступ до інформації ускладнює контроль за фінансовою діяльністю, а непослідовність судової практики породжує правову невизначеність у питаннях захисту корпоративних прав[2].

Ефективний захист корпоративних прав учасників товариств з обмеженою відповідальністю є необхідною умовою стабільності корпоративних відносин і довіри між учасниками. Для цього застосовуються різні методи – судовий, адміністративний та договірний. Кожен із них має власні переваги й використовується залежно від характеру корпоративного спору.

Судовий захист традиційно залишається основним механізмом відновлення порушених корпоративних прав. Судові провадження охоплюють, зокрема, спори щодо нарахування дивідендів, викупу часток або порушення прав міноритарних учасників. Прикладом може бути ситуація, коли міноритарні акціонери звертаються до суду з вимогою компенсації збитків, завданих недобросовісними діями мажоритарних учасників, що підтверджує важливість судового втручання для забезпечення справедливості[3].

Поряд із судовими, застосовуються адміністративно-договірні механізми. Вони охоплюють запровадження внутрішніх корпоративних процедур (наприклад, регулювання операцій із

пов’язаними особами) , які допомагають уникати зловживань контролюючих учасників і гарантують справедливе ставлення до міноритаріїв. Важливу роль також відіграють корпоративні договори, які дозволяють заздалегідь визначити права, обов’язки й механізми врегулювання можливих суперечок.

Попри ефективність зовнішніх механізмів захисту, надмірна залежність від судових процедур часто призводить до затягування спорів і збільшення витрат. Тому створення внутрішніх систем врегулювання конфліктів, прозорих корпоративних процедур і довгострокових договірних угод є необхідним кроком до підвищення корпоративної гармонії та стабільності в українських товариствах.

Перспективи вдосконалення системи реалізації та захисту корпоративних прав в Україні передбачають гармонізацію національного законодавства з правом Європейського Союзу, впровадження сучасних інструментів корпоративного управління та комплаєнсу, а також розвиток корпоративної культури та правової обізнаності серед учасників товариств. Такі напрями взаємопов’язані й у комплексі формують основу для створення стабільної та прозорої системи корпоративного управління.

Гармонізація українського законодавства з нормами ЄС має вирішальне значення для формування єдиних стандартів корпоративної поведінки та зміцнення довіри інвесторів. У контексті України перспективним є впровадження інструментів, що передбачають модернізацію корпоративного права та посилення регуляторних механізмів, спрямованих на підвищення прозорості, відповідальності та комплаєнсу у діяльності товариств.

Подальший розвиток системи корпоративного управління неможливий без підвищення рівня корпоративної культури та правової обізнаності. Формування усвідомленого ставлення учасників до принципів відповідальності, доброчесності та законності є основою ефективного функціонування корпоративного середовища. Ініціативи Європейської Комісії також підкреслюють важливість зміцнення культури комплаєнсу та етичної поведінки як ключових чинників стійкого розвитку бізнесу.

Попри позитивні зрушення, основними викликами залишаються забезпечення узгодженості національних норм із

законодавством ЄС та уникнення формального характеру реформ. Лише поєднання правових механізмів із розвитком корпоративної культури здатне забезпечити реальну ефективність системи реалізації та захисту корпоративних прав в Україні.

Реалізація корпоративних прав учасників товариств з обмеженою відповідальністю в Україні, попри наявну законодавчу базу, ускладнена зловживаннями, обмеженням доступу до інформації та правовою невизначеністю через непослідовність судової практики. Для подолання цих проблем необхідно вдосконалювати корпоративне управління та комплаєнс, гармонізувати законодавство з правом ЄС, розвивати правову культуру і створювати внутрішні механізми врегулювання конфліктів. Ефективний захист цих прав є необхідною умовою стабільності корпоративних відносин, зміцнення довіри інвесторів та формування прозорого і стійкого бізнес-середовища в Україні.

Список використаних джерел:

1. Щока С. Правове регулювання статусу акціонерів у корпоративному управлінні України: аналіз ключових аспектів та викликів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Т. 1, № 81. С. 322–326. URL: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.51 (дата звернення: 27.10.2025).

2. Вінник О. Право на інформацію як умова реалізації корпоративних прав в українському та зарубіжному праві: порівняльний аспект. Інформація і право. 2016. № 1(16). С. 28–36. URL: https://doi.org/10.37750/2616-6798.2016.1(16).272837 (дата звернення: 27.10.2025).

3. Андрусів У., Майкут Х. До питання про охорону майнових корпоративних прав учасників товариства з обмеженою відповідальністю. Фаховий науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Юридичні науки". 2022. № 6(52). URL: https://doi.org/10.25313/2520-2308-2022-6-8180 (дата звернення: 27.10.2025).

Науковий керівник: старший викладач кафедри цивільного, трудового та господарського права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Гордієнко Тетяна.

Бобків Олег,
Комунальний заклад вищої освіти
«Барський гуманітарно-педагогічний
коледж імені Михайла Грушевського»,
кафедра соціально-економічних дисциплін, 2 курс

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ

Інститут спільної сумісної власності є однією з фундаментальних конструкцій сучасного цивільного права України, оскільки забезпечує можливість реалізації права власності кількома особами одночасно без визначення часток кожного з них. Його існування тісно пов'язане з принципом рівності учасників цивільних правовідносин та гарантуванням недоторканності права власності, що закріплено у статті 41 Конституції України [1]. В умовах розвитку ринкової економіки, посилення приватноправових засад та євроінтеграційних процесів особливого значення набуває правове врегулювання відносин, пов'язаних зі спільною власністю, зокрема спільною сумісною.

Відповідно до частини першої статті 355 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ), власність двох або більше осіб є спільною. Вона поділяється на спільну часткову та спільну сумісну. Відмінність спільної сумісної власності полягає у тому, що частки співвласників не визначаються заздалегідь, а всі вони мають рівні права на володіння, користування і розпорядження майном (стаття 368 ЦКУ) [2]. Така конструкція забезпечує гнучкість у користуванні спільним майном і дозволяє співвласникам діяти як єдиний суб'єкт права власності.

Науковці (зокрема, Бірюков І.А., Дзера О.В.) відзначають, що юридична природа спільної сумісної власності поєднує елементи індивідуального та колективного володіння. З одного боку, кожен співвласник є самостійним суб'єктом цивільних прав, а з іншого – їхні права реалізуються лише через спільну волю всіх учасників [3; 4]. Таким чином, спільна сумісна власність є формою неподільного правового зв'язку кількох осіб із певним майновим об'єктом.

Підстави виникнення спільної сумісної власності різноманітні, але найчастіше вона виникає у сімейних правовідносинах. Відповідно до статті 60 Сімейного кодексу

України (далі – СКУ), майно, набуте подружжям за час шлюбу, є об'єктом їхньої спільної сумісної власності незалежно від того, на чиє ім'я воно зареєстроване або ким із подружжя були внесені кошти для його придбання [5]. Такий підхід узгоджується з принципом рівності подружжя у сімейних відносинах (стаття 51 Конституції України) та відображає соціальну функцію власності.

Крім того, спільна сумісна власність може виникати внаслідок спільної діяльності без створення юридичної особи, при спільному внесенні майна до фермерського господарства без визначення часток (статті 22, 23 Закону України «Про фермерське господарство»), або при спільному прийнятті спадщини кількома спадкоємцями до моменту її поділу [6]. В усіх цих випадках важливим є наявність єдиної мети володіння та користування спільним майном, що відрізняє спільну сумісну власність від часткової.

Правомочності співвласників спільної сумісної власності полягають у тому, що вони володіють, користуються і розпоряджаються майном спільно, якщо інше не встановлено домовленістю або законом (стаття 369 ЦКУ) [2]. Усі рішення щодо спільного майна приймаються за взаємною згодою, а у разі відсутності такої згоди – за рішенням суду. У сфері сімейних відносин це правило конкретизоване у статті 65 Сімейного кодексу України: дружина і чоловік розпоряджаються спільним майном лише за згодою обох. Якщо один із подружжя уклав правочин щодо спільного майна без такої згоди, він може бути визнаний судом недійсним [5].

Значну роль у формуванні сучасних підходів до тлумачення цих норм відіграє судова практика. Так, у постанові Верховного Суду від 01 квітня 2020 року у справі № 462/518/18 зазначено, що факт державної реєстрації майна на одного з подружжя не є достатнім доказом того, що це майно належить йому особисто, якщо воно було набуте під час шлюбу [7]. Такий підхід підтверджує презумпцію спільності майна подружжя та спрямований на захист економічних інтересів обох сторін.

Поділ майна, що перебуває у спільній сумісній власності, здійснюється або за добровільною згодою співвласників, або у судовому порядку. Відповідно до статті 372 ЦКУ, у разі поділу або

виділення частки з майна вважається, що частки співвласників є рівними, якщо інше не встановлено домовленістю або законом [2]. Проте суди можуть відступити від принципу рівності часток, якщо один зі співвласників не брав участі у створенні чи збереженні спільного майна. Такий висновок зробила Велика Палата Верховного Суду у постанові від 27 грудня 2019 року у справі № 297/2837/17 [7].

На практиці найчастіше спори щодо спільної сумісної власності виникають у сфері сімейних правовідносин — під час поділу майна подружжя при розірванні шлюбу, визнання правочинів недійсними або встановлення факту спільного набуття майна. Проте останніми роками все частіше фіксуються судові спори, пов'язані з поділом корпоративних прав, отриманих одним із подружжя у період шлюбу. Верховний Суд у своїх рішеннях зазначає, що предметом поділу є не корпоративний статус, а вартість частки у статутному капіталі, яка належить подружжю спільно [7].

Проблемність правового регулювання спільної сумісної власності полягає у недостатній деталізації механізмів здійснення співвласниками своїх прав, відсутності єдиного державного реєстру об'єктів спільної власності, а також складності доказування факту спільного набуття майна у судовому порядку. У контексті цифровізації та розвитку електронних сервісів державної реєстрації актуальним є запровадження єдиного електронного реєстру спільного майна подружжя, що унеможливило б зловживання під час відчуження нерухомості без згоди другого співвласника.

Водночас на рівні законодавства триває робота над оновленням цивільного законодавства. У концепції оновленого Цивільного кодексу пропонується більш чітко врегулювати співвідношення спільної сумісної та спільної часткової власності, уточнити правовий статус співвласників, а також визначити порядок здійснення ними правомочностей [8]. Ці зміни покликані гармонізувати українське законодавство з європейськими стандартами захисту права власності, закріпленими у Протоколі № 1 до Європейської конвенції з прав людини.

Підсумовуючи, можна зазначити, що інститут спільної сумісної власності відіграє ключову роль у регулюванні приватноправових відносин в Україні. Його правова природа ґрунтується на принципах рівності, справедливості та спільної участі у володінні майном. Судова практика поступово конкретизує зміст цих принципів, формуючи єдині підходи до застосування норм Цивільного та Сімейного кодексів. Разом із тим, подальше вдосконалення правового регулювання має бути спрямоване на зміцнення гарантій захисту прав співвласників, підвищення прозорості реєстраційних процедур і розширення можливостей договірного регулювання між сторонами. Це дозволить забезпечити баланс приватних та публічних інтересів у сфері власності, сприятиме зміцненню правової держави та розвитку ринкових відносин в Україні.

Список використаних джерел:

1 Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 29.10.2025).

2 Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n2015 (дата звернення: 29.10.2025)

3 Цивільне право України : Загальна частина / За ред. Професорів І.А. Бірюкова і О.Ю. Заіки. Київ : Алерта, 2014. 510 с.

4 Цивільне право України. Загальна частина : Підручник. / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової, Р.А. Майданика. Київ : Юрінком-Інтер, 2017. 976 с.

5 Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n336 (дата звернення: 29.10.2025)

6 Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 № 973-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#n153 (дата звернення: 29.10.2025)

7 Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо розгляду справ у спорах, що виникають із розподілу майна подружжя. URL: https://surl.li/czlsmd (дата звернення: 30.10.2025)

8 Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с. URL: https://surl.li/gcukcv (дата звернення: 30.10.2025)

Науковий керівник: асистент кафедри соціально-економічних дисциплін Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського» Слугоцька Вікторія.

Логінова Марина,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, викладач кафедри цивільно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції, капітан поліції

Желізко Владислав,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, факультет підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, курсант

СПІВВІДНОШЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ТА ВІДОМЧОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

У сучасних умовах розбудови правової держави в Україні особливої актуальності набуває питання ефективного виконання судових рішень, що є невід'ємною складовою права на справедливий суд. Конституція України гарантує кожному право на судовий захист, однак реалізація цього права залишається неповною без належного механізму виконання судових рішень. У цьому контексті важливого значення набуває проблема співвідношення судового контролю та відомчого контролю у сфері виконання судових рішень у цивільних справах, оскільки ефективна взаємодія цих двох форм контролю визначає рівень захищеності прав та інтересів учасників цивільного судочинства.

Правовою основою для здійснення контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах є Конституція України [1], Цивільний процесуальний кодекс України [2], Закон України «Про виконавче провадження» [3], Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [4]. Важливе значення має стаття 129-1 Конституції України, якою встановлено, що судове рішення є обов'язковим до виконання, а держава забезпечує виконання судового рішення у

визначеному законом порядку, при цьому контроль за виконанням судового рішення здійснює суд [1].

Судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільних справах регламентується розділом VII Цивільного процесуального кодексу України. Відповідно до статті 441 ЦПК України, судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільних справах здійснює суд, який розглянув справу як суд першої інстанції [2]. Суд може здійснювати судовий контроль за виконанням судових рішень за заявою стягувача, боржника, приватного або державного виконавця, а також з власної ініціативи. Згідно зі статтею 442 ЦПК України, суд у порядку судового контролю за виконанням судових рішень розглядає питання щодо: відстрочки або розстрочки виконання рішення суду; зміни способу і порядку виконання рішення суду; повороту виконання рішення суду; розстрочки або відстрочки виконання рішення, зміни способу і порядку його виконання [2].

Відомчий контроль за виконанням судових рішень здійснюється органами Міністерства юстиції України, зокрема Департаментом державної виконавчої служби, який організовує, забезпечує та контролює примусове виконання рішень у випадках, передбачених законом [5]. Відомчий контроль спрямований на забезпечення законності, своєчасності та повноти виконання судових рішень державними виконавцями, дотримання ними процедури виконавчого провадження.

Відповідно до статей 18-19 Закону України «Про виконавче провадження», контроль за виконанням рішень органами державної виконавчої служби здійснюється керівниками відповідних органів державної виконавчої служби та керівником центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері організації примусового виконання рішень [3]. Такий контроль має організаційно-управлінський характер і спрямований на забезпечення належного функціонування системи державної виконавчої служби.

Аналіз співвідношення судового та відомчого контролю за виконанням судових рішень дозволяє виділити їх спільні та відмінні риси. Спільною метою обох видів контролю є забезпечення належного виконання судових рішень та захист прав

учасників виконавчого провадження. Однак, за своєю природою, функціями та повноваженнями ці види контролю суттєво відрізняються.

Судовий контроль має юрисдикційний характер і полягає у розгляді судом конкретних питань, пов'язаних з виконанням судового рішення, з прийняттям обов'язкового для виконання рішення. Суд розглядає скарги на дії або бездіяльність виконавців, вирішує питання про відстрочку, розстрочку або зміну способу виконання рішення. Судовий контроль спрямований на захист прав як стягувача, так і боржника, забезпечуючи баланс їх інтересів у виконавчому провадженні.

Відомчий контроль має організаційно-управлінський характер і здійснюється керівниками органів державної виконавчої служби в межах їх повноважень. Він спрямований на забезпечення дисципліни, законності та ефективності роботи державних виконавців, виявлення та усунення порушень у їх діяльності. За результатами відомчого контролю можуть вживатися дисциплінарні заходи до виконавців, але не приймаються рішення, які б змінювали права та обов'язки учасників виконавчого провадження.

Важливою відмінністю є і підстави для здійснення контролю. Судовий контроль здійснюється за заявою учасників виконавчого провадження або з ініціативи суду, розгляд здійснюється у судовому засіданні з дотриманням принципів змагальності та гласності. Відомчий контроль може здійснюватися як плановим чином, так і за результатами звернень громадян, але його процедура не передбачає обов'язкового судового розгляду.

Суттєвою є різниця у правових наслідках. Рішення суду, прийняте в порядку судового контролю, є обов'язковим для виконання і може бути оскаржене в апеляційному порядку. Заходи, вжиті за результатами відомчого контролю, мають внутрішньо-організаційний характер і не можуть змінювати судове рішення або процедуру його виконання.

Слід зазначити, що судовий та відомчий контроль не є взаємовиключними, а навпаки, доповнюють один одного, забезпечуючи комплексний нагляд за виконанням судових рішень. Судовий контроль виступає гарантією судового захисту прав

учасників виконавчого провадження, тоді як відомчий контроль забезпечує належне функціонування системи виконання судових рішень.

Проблемні аспекти реалізації судового та відомчого контролю за виконанням судових рішень пов'язані з недостатньою ефективністю механізмів контролю, відсутністю чітких критеріїв оцінки діяльності виконавців, обмеженими можливостями суду впливати на хід виконавчого провадження. Окремої уваги потребує питання щодо відповідальності виконавців за неналежне виконання судових рішень та механізмів компенсації шкоди, завданої їх діями або бездіяльністю.

Для удосконалення механізму контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах необхідно: посилити відповідальність виконавців за неналежне виконання судових рішень; забезпечити належне матеріально-технічне та кадрове забезпечення органів державної виконавчої служби; розширити повноваження суду в порядку судового контролю за виконанням судових рішень; удосконалити процедуру відомчого контролю з метою підвищення його ефективності; запровадити систему моніторингу виконання судових рішень з використанням сучасних інформаційних технологій.

Важливим напрямком удосконалення є також забезпечення координації між судовим та відомчим контролем, розробка єдиних стандартів оцінки ефективності виконання судових рішень, підвищення рівня правової культури учасників виконавчого провадження.

Резюмуючи, можна констатувати, що судовий та відомчий контроль за виконанням судових рішень у цивільних справах є різними за своєю природою, але взаємодоповнюючими формами контролю. Судовий контроль забезпечує судовий захист прав учасників виконавчого провадження та має юрисдикційний характер, тоді як відомчий контроль спрямований на організаційне забезпечення належного функціонування системи виконання судових рішень. Ефективна взаємодія цих двох форм контролю є необхідною умовою забезпечення права на судовий захист та виконання судових рішень у цивільних справах. Подальше удосконалення механізмів судового та відомчого контролю має

здійснюватися у напрямку підвищення їх ефективності, посилення відповідальності виконавців, забезпечення координації між різними формами контролю та впровадження сучасних інформаційних технологій у систему виконання судових рішень.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення : 01.01.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 04.10.2025).
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення : 01.09.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення: 04.10.2025).
3. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. Дата оновлення : 01.01.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text (дата звернення: 04.10.2025).
4. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 02.06.2016 № 1403-VIII. Дата оновлення : 01.01.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text (дата звернення: 04.10.2025).
5. Положення про Департамент державної виконавчої служби Міністерства юстиції України : затверджено наказом Міністерства юстиції України від 11.08.2016 № 2459/5. URL: https://minjust.gov.ua/m/departament-derjavnoi-vikonavchoi-slujbi (дата звернення: 04.10.2025).
6. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень : Закон України від 05.06.2012 № 4901-VI. Дата оновлення : 01.01.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17#Text (дата звернення: 04.10.2025).
7. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text (дата звернення: 04.10.2025).

Гордієнко Тетяна,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
юридичний факультет,
здобувачка вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня (поза аспірантурою),
старший викладач

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Цифрові технології охоплюють різні сфери людського життя і наразі не обмежуються підбором та обробкою даних, проведенням розрахунків. Сучасні алгоритми здатні виконувати інтелектуальну роботу, результатом якої є завершений об'єкт з наперед окресленими параметрами, прогнозувати тенденції наукових досліджень, надавати оцінку фактам.

Штучний інтелект (далі – ШІ) є порівняно новим терміном в українському законодавстві. Відповідно до Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. №1556-р, ШІ – це організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [1].

В довідкових джерелах ШІ розглядається як галузь інформатики, що займається розробкою інтелектуальних машин, здатних виконувати завдання, які зазвичай потребують людського інтелекту. Системи штучного інтелекту створені для навчання на досвіді, розпізнавання закономірностей і ухвалення рішень на основі вхідних даних. Ці системи можна навчити виконувати певні завдання, наприклад, розпізнавати зображення, розуміти природну мову або грати ігри [2].

Використання ШІ в узагальненому вигляді включає наступні етапи :

1) визначення завдання;

2) виконання завдання засобами ШІ;

3) ознайомлення з результатом виконання завдання засобами ШІ та його оцінка;

4) формулювання зауважень до запропонованого результату, уточнення завдання, пропозиції виправити виконану роботу, додати певні акценти, зазначити довідкові дані тощо;

5) коригування результату засобами ШІ;

6) ознайомлення з результатом виконання завдання з урахуванням здійснених уточнень та надання нових пропозицій (за необхідності);

7) аналіз підсумкового результату, сформованого алгоритмами ШІ, та вирішення питання про його відповідність меті створення.

При цьому кроки 1, 3, 4, 6, 7 виконуються людиною, а інші – програмними засобами. Окреслення напрямків роботи, уточнення завдання, перевірка правильності результату та прийняття рішення про завершення роботи здійснюється людиною на основі власних професійних знань. Людина оцінює створений продукт на відповідність критеріям наукових досліджень (актуальність та повнота, використання достовірних та релевантних джерел, застосування належних наукових методів, дотримання авторського права та вимог академічної доброчесності, правильність оформлення, досягнення заявленої мети роботи тощо) і є відповідальною за виконання встановлених правил. Фактично засоби ШІ за допомогою пошукових алгоритмів забезпечують добір та упорядкування інформації під контролем людини. Можна сказати, що сформований у такий спосіб об’єкт є результатом вирішення інтелектуальної задачі з використанням технічних засобів та програмного забезпечення. При цьому інструментарій ШІ не замінює людину, а лише оптимізує її роботу шляхом надзвичайно швидкого опрацювання та систематизації великого обсягу джерел. Тому при створенні об’єкта засобами ШІ первісне завдання може бути ідентичним (наприклад, тема доповіді), а підсумковий результат – різним, оскільки проміжні кроки з коригування здійснювалися різними людьми виходячи з власного бачення теми, професійного рівня, сфери використання результату,

споживачів інформації і т.д. Не викликає сумніву, що створений у такий спосіб об'єкт має ознаки твору за визначенням п.56 ч.1 ст.1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», згідно з якою твір розглядається як оригінальне інтелектуальне творіння автора (співавторів) у сфері науки, літератури, мистецтва тощо, виражене в об'єктивній формі [3].

Питання належності прав на результат використання ШІ є дискусійним. Так, К. Глоба та І. Вахліс виділяють наступні підходи до авторства твору :

- автором будь-якого твору, створеного комп'ютерною програмою, є особа його розробника;

- автором твору, створеного за допомогою ШІ, є людина, яка задала завдання створити певний твір, тобто фактично користувач відповідної програми [4].

Встановлення належності прав на результати використання засобів ШІ здійснюється на основі норм ст.33 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Згідно з ч.1 ст.33 Закону неоригінальним об'єктом, згенерованим комп'ютерною програмою, є об'єкт, що відрізняється від існуючих подібних об'єктів та утворений у результаті функціонування комп'ютерної програми без безпосередньої участі фізичної особи в утворенні цього об'єкта. Твори, створені фізичними особами з використанням комп'ютерних технологій, не вважаються неоригінальними об'єктами, згенерованими комп'ютерною програмою [3].

Наведений вище процес створення твору за допомогою ШІ передбачає безпосередню участь людини у формуванні такого продукту і забезпечує його оригінальність, а відтак авторське право на твір належить фізичній особі, яка сформувала та реалізувала свій творчий задум з використанням комп'ютерних технологій. В той же час, якщо об'єкт сформовано виключно засобами ШІ на виконання первісно визначеного завдання (без його уточнень, коригувань, доопрацювання тощо), він може бути визнаний неоригінальним. Майнові права на такий продукт можуть належати особі, яка правомірно використовує комп'ютерну програму, авторам такої програми, їх спадкоємцям, особам, яким автори чи їх спадкоємці передали (відчужили) майнові права на комп'ютерну програму. У результаті утворення неоригінального об'єкта,

згенерованого комп'ютерною програмою, особисті немайнові права не виникають (ч.3 ст.33 Закону України «Про авторське право і суміжні права») [3].

Отже, для визначення оригінальності об'єкта, створеного з використанням ШІ, необхідним є підтвердження керування людини процесом його формування. З точки зору академічної доброчесності вбачається доречним зазначати про застосування засобів ШІ з наведенням даних про використане програмне забезпечення.

Як висновок можна зазначити, що питання застосування ШІ потребують детального наукового опрацювання у зв'язку з необхідністю удосконалення правового регулювання суспільних відносин використання програмних і технічних засобів для створення нових об'єктів інтелектуальної власності.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. №1556-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text
2. Штучний інтелект. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Штучний_інтелект
3. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. №2811-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text
4. Глоба К., Вахліс І. Закон України «Про штучний інтелект» : він є? URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/-zakon--ukrayini-pro-shtuchniy-intelekt-vin-e.html

Науковий керівник : к.ю.н., доцент кафедри цивільного, трудового та господарського права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Грабильнікова Олена.

Ільченко Іван,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри цивільно-правової
політики, права інтелектуальної
власності та інновацій, 3 курс

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ДОСТАТНІЙ ЖИТТЄВИЙ РІВЕНЬ ПРИ ВИКОНАННІ ОБОВ'ЯЗКУ З УТРИМАННЯ ОДНОГО ІЗ ПОДРУЖЖЯ

В Україні право на утримання одного з подружжя реалізовувалося за умови, що його доходи, включно із заробітною платою, пенсією та іншими джерелами, не забезпечують прожитковий мінімум, встановлений законом, що було передбачено в частині четвертій статті 75 Сімейного кодексу України [1].

Такий підхід формально визначав критерій нужденності, проте на практиці він виявився недостатньо ефективним для забезпечення реального рівня життя особи, яка потребувала утримання. Прив'язка права на утримання до прожиткового мінімуму не враховувала індивідуальні життєві обставини, стан здоров'я та фактичні витрати особи, що призводило до ситуацій, коли особи з доходами, формально вищими за прожитковий мінімум, залишалися без матеріального утримання від іншого з подружжя. Це створювало дисбаланс між соціальною функцією сімейного права – захистом матеріальних та життєвих інтересів осіб у сімейних правовідносинах, зокрема забезпеченням утримання одного із подружжя, та фактичними умовами реалізації цього права.

Визнання Конституційним Судом України (далі - КСУ) неконституційною частини четвертої статті 75 Сімейного кодексу України (Рішення від 29 жовтня 2024 року № 1-р/2024) [2] стало важливим кроком у посиленні соціально-правових гарантій одного із подружжя, який потребує утримання. КСУ підкреслив, що критерій прожиткового мінімуму не відповідає принципам соціальної справедливості, верховенства права та юридичної визначеності. Нужденність має оцінюватися з урахуванням

конкретних обставин справи, включно з доходами та витратами сторін, їхнім майновим станом, станом здоров'я та наявністю інших утриманців.

Скасування зазначеного положення законодавчо актуалізувало необхідність удосконалення механізму реалізації права на утримання, який би поєднував приватні інтереси сторін із соціальною функцією сімейного права.

При розгляді питань про надання утримання одному з подружжя через суд важливо звертати увагу на індивідуальні обставини кожної особи. Як зазначено у Рішенні КСУ від 17 березня 2005 року № 1-рп/2005 [3], справедливий перерозподіл суспільного доходу є ключовою умовою соціальної політики держави, спрямованої на забезпечення добробуту всіх громадян.

Таким чином, визначення права на утримання не може базуватися лише на формальних критеріях, як-от відповідність доходів особи прожитковому мінімуму. Прожитковий мінімум є показником, який часто не враховує специфічних потреб осіб, що опинилися в складних життєвих ситуаціях: важкі хвороби, непрацездатність, витрати на лікування тощо.

У Рішенні КСУ від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005 [4] підкреслюється, що діяльність державних органів має здійснюватися на засадах справедливості, гуманізму та верховенства права. Це означає, що під час визначення розміру утримання суди мають виходити не лише з юридичних норм, але й із принципів соціальної справедливості. Наприклад, якщо один із подружжя через стан здоров'я потребує значних фінансових витрат, обмежувати його право на утримання лише через формальне перевищення прожиткового мінімуму буде несправедливим і суперечитиме конституційним засадам.

У Рішенні КСУ від 22 травня 2018 року № 5-р/2018 [5] наголошується на тому, що заходи соціального захисту повинні відповідати ідеям соціальної солідарності та справедливості та бути спрямованими на захист громадян при настанні соціальних ризиків. Це рішення вказує на те, що держава зобов'язана створити таку систему соціального забезпечення, яка дозволить узгодити рівень життя особи з її правом на гідний життєвий рівень. Тому при розгляді справ про надання утримання одному із подружжя

важливо враховувати не лише доходи особи, а й інші обставини, що впливають на її можливість забезпечити собі і своїй родині достатній рівень життя.

Отже, аналіз позицій Конституційного Суду України дає підстави стверджувати, що формальний підхід до визначення права одного із подружжя на утримання виключно через критерій прожиткового мінімуму не відповідає сучасним конституційним стандартам забезпечення достатнього життєвого рівня.

Такий підхід нівелював соціальну функцію сімейного права, зводячи питання утримання до арифметичного порівняння доходів, а не до реального аналізу життєвої ситуації нужденної особи. Натомість конституційно-правова доктрина, розвинута у рішеннях КСУ, акцентує на необхідності індивідуалізованого, справедливого підходу, який враховує комплекс соціально-економічних чинників кожної особи. Тому ефективна реалізація конституційного права на достатній життєвий рівень у сфері сімейних правовідносин можлива лише за умови поєднання приватно-правових механізмів забезпечення утримання з публічно-правовими гарантіями соціальної справедливості. Це вимагає законодавчого переосмислення підходів до визначення критерію нужденності, розроблення гнучких інструментів оцінки матеріального становища подружжя та посилення ролі суду у забезпеченні реальної, а не декларативної реалізації права на утримання в сімейному праві.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. ст.135.

2. Рішення Конституційного Суду України від 29 жовтня 2024 року № 1-р/2024 у справі за конституційним поданням Верховного Суду про відповідність Конституції України (конституційність) частини четвертої статті 75 Сімейного кодексу України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va01p710-24#n74 (Дата звернення: 03.11.2025).

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин першої, другої статті 2 Закону України "Про розмір внесків на деякі види загальнообов'язкового державного соціального страхування" (справа про надання допомоги по тимчасовій непрацездатності). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-05#Text (Дата звернення: 03.11.2025).

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого пункту 13 розділу XV "Прикінцеві положення" Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" та офіційного тлумачення положення частини третьої статті 11 Закону України "Про статус суддів" (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-05#Text (Дата звернення: 03.11.2025).
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України "Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України" від 28 грудня 2014 року № 76-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-18#Text (Дата звернення: 03.11.2025).

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри цивільно-правової політики, права інтелектуальної власності та інновацій Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Надьон Вікторія.

Дискусійна панель № 4:

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЦИКЛУ

Григор'єва Марина,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
к.ю.н., доцентка, старший викладач
кафедри кримінального права

ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛЬНИХ ВИДІВ ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Корупційні кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану набули нового значення. Ступінь суспільної небезпечності їх стрімко зросла завдяки тій величезній шкоді, яку вони заподіюють державі та суспільству. Саме зараз корупційні кримінальні правопорушення можна поставити в один ряд із військовими злочинами, злочинами проти міжнародного миру та правопорядку за розміром тієї шкоди, яку вони завдають нашій державі у найскладніший період її існування. І на перший погляд здається, що привілейовані склади кримінальних правопорушень у розділі XV КК України, який носить назву "Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів" зовсім недоречні, але не можна забувати, що розбудова демократичної правової держави, формування повноцінного громадянського суспільства – це той курс, який тримає Україна останні роки. Тому реалізація відновлювальної функції кримінального права зараз особливо актуальна.

Поняття корупційного кримінального правопорушення у КК України відсутнє але в примітці до ст. 45 КК дається вичерпний перелік кримінальних правопорушень, які є корупційними та таких, які пов'язані з корупцією. Корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно вважаються кримінальні правопорушення, передбачені

статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 КК. Кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, вважаються кримінальні правопорушення передбачені статтями 366-2, 366-3 КК. Серед всіх корупційних кримінальних правопорушень та правопорушень, які пов'язані з корупцією законодавець визначив тільки один привілейований склад кримінального правопорушення ч.5 ст. 354 КК (Підкуп працівника підприємства, установи чи організації) при цьому зазначив, що положення ч.5 ст. 354 КК розповсюджуються також і на злочини, передбачені статтями 354 (Підкуп працівника підприємства, установи чи організації), 368-3 (Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), 368-4 (Підкуп особи, яка надає публічні послуги), 369 (Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі), 369-2 (Зловживання впливом) КК.

КК передбачає звільнення від кримінальної відповідальності як в Загальній, так і в Особливій частині. У розділі IX, який так і називається "Звільнення від кримінальної відповідальності" у статтях 45, 46, 47, 48 КК не може виступати передумовою звільнення від кримінальної відповідальності вчинення особою корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, які пов'язані з корупцією, навіть у тому випадку, коли є підстави, які містяться у зазначених статтях. Проте у ч.5 ст. 354 КК передумовою звільнення особи від кримінальної відповідальності є вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 та 2 ст. 354, тобто корупційного кримінального правопорушення. Значить таке виключення стосується також інших зазначених корупційних правопорушень, які передбачені ч. 1 та 2 ст. 368-3, ч.1 та 2 ст. 368-4, 369, 369-2 КК.

При визначенні передумови звільнення особи від кримінальної відповідальності за злочинні дії, які зазначені у ч. 5 ст. 354 КК необхідно врахувати обмеження за колом осіб, що підлягають звільненню від кримінальної відповідальності – всі суб'єкти, крім осіб визначених у ч. 4 ст. 18 КК (посадові особи

іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів).

Відповідно ч.5 ст. 354 КК законодавець встановив підставу звільнення особи від кримінальної відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації. Вона передбачає певні особливості посткримінальної поведінки такої особи: якщо після пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди вона - до отримання з інших джерел інформації про цей злочин органом, службова особа якого згідно із законом наділена правом повідомляти про підозру, - добровільно заявила про те, що сталося, такому органу та активно сприяла розкриттю злочину, вчиненого особою, яка одержала неправомірну вигоду або прийняла її пропозицію чи обіцянку [1, с. 112; 4, с. 22].

Таким чином, підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації є своєчасна певна посткримінальна поведінка цієї особи, яка складається із двох елементів, а саме: 1) добровільної заяви особи про свою пропозицію, обіцянку чи надання неправомірної вигоди органу, службова особа якого наділена законом правом повідомляти про підозру, до отримання з інших джерел інформації про цей злочин і 2) активного сприяння розкриттю злочину, вчиненого особою, яка одержала неправомірну вигоду або прийняла її пропозицію чи обіцянку[2, с.287].

Добровільна заява особи про свою пропозицію, обіцянку чи надання неправомірної вигоди органу, службова особа якого наділена законом правом повідомляти про підозру, до отримання з інших джерел інформації про цей злочин є різновидом з’явлення зі

зізнанням і визнається підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності за наявності декількох умов [6, с. 230]. Така заява повинна бути від особи, яка сама пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду. Адресатом, до кого звертається ця особа із заявою, є орган державної влади, службова особа якого наділена правом повідомляти про підозру згідно із законом. Така заява повинна бути добровільною, тобто такою, в основу якої покладено самостійно прийняте винною особою рішення, коли заяву зроблено за власною волею, без примусу і з будь-яких мотивів, але не у зв'язку з тим, що про злочин стало відомо компетентним органам[3, с. 346-347; 5, с.41].

Добровільна заява особи про свою пропозицію, обіцянку чи надання неправомірної вигоди визнається своєчасною, якщо вона зроблена винною особою після оголошення своєї пропозиції, обіцянки чи після надання неправомірної вигоди і до моменту отримання з інших джерел інформації про цей злочин органом, службова особа якого згідно із законом наділена правом повідомляти про підозру.

Активне сприяння розкриттю злочину, що вчинене особою, яка одержала неправомірну вигоду або прийняла її пропозицію чи обіцянку полягає у наданні допомоги іншою особою, яка запропонувала, пообіцяла або надала неправомірну вигоду, якщо після своєї пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди вона допомагала працівникам правоохоронних органів у проведенні слідчих, оперативно-розшукових чи криміналістичних дій по виявленню та фіксації доказів про злочин, передбачений ст. 354 КК. Таким чином, надання будь-якої допомоги особою у розкритті злочину можна вважати активним сприянням розкриттю злочину.

Особою, яка підлягає імперативному і безумовному звільненню від кримінальної відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації, визнається осудна особа, яка досягла 16-річного віку до дня вчинення зазначеного злочину, за наявності встановлених передумов і підстав.

Очевидно, що в умовах воєнного стану зросла суспільна небезпечність багатьох злочинів і корупційних злочинів у тому числі, тому що шкода, яка завдається корупціонерами створює такі

тяжкі наслідки, які ми, навіть, до кінця не маємо змоги зараз усвідомити. І об'єктивно оцінити їх зможемо тільки після війни. Відтак виникає питання, чи істотне посилення кримінальної відповідальності за корупційні злочини буде сприяти їх зменшенню? Чи все ж таки звільнення особи від кримінальної відповідальності за деякі корупційні кримінальні правопорушення будуть мати більш позитивні наслідки? Тому ці питання потребують подальшого вивчення та наукового розроблення, а особливо питання звільнення від кримінальної відповідальності в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004. 296 с.
2. Житний О.О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 320 с.
3. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / За ред. В.Я. Тація, В.І. Тютюгіна, В.І. Борисова. Харків: Право, 2020. 584 с.
4. Куц В. Звільнення від кримінальної відповідальності: деякі аспекти правової природи та порядку застосування. Вісник Академії прокуратури України. 2006. № 2. С. 25–30.
5. Лемешко О.М. Проблеми забезпечення якості та підвищення ефективності застосування законодавства про звільнення від кримінальної відповідальності. Правові засади підвищення боротьби зі злочинністю в Україні. Харків, 2008. С. 40–42.
6. Наден О.В. Спеціальні види звільнення особи від кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: монографія. Харків: Право, 2003. 364 с.

Скрипник Андрій,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Полтавський юридичний інститут,
доктор філософії в галузі права,
асистент кафедри кримінального права
та кримінально-правових дисциплін

«ЩО НОВОГО?», АБО ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗМІНИ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ (ст.279 КПК)

Доволі часто у правозастосовній практиці постає необхідність у корегуванні лінії обвинувачення, зокрема її формалізованого втілення – повідомлення про підозру. Причини для цього можуть бути різними: від здобуття нових доказів, що свідчать про раніше не відому стороні обвинувачення факти кримінально-правового характеру, до не підтвердження попередньо обраної кримінально-правової оцінки діяння підозрюваного. Особливо гостро питання змісту та форми повідомлення про підозру постає з огляду на можливість здійснення судово-контрольної діяльності щодо правомірності проведення такої процесуальної дії в режимі оскарження процесуальної дії (рішення) у вигляді повідомлення про підозру (п.10 ч.1 ст.303 Кримінального процесуального кодексу України). Саме тому актуалізується низка процесуальних питань, які у практичній площині викликають гостру дискусію між представниками сторони обвинувачення та захисту, а відтак цілком обґрунтовано можуть бути визнані проблемними.

Відповідно до ст.279 КПК у випадку виникнення підстав для повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри слідчий, прокурор зобов'язаний виконати дії, передбачені статтею 278 КПК. Вживаючи категорію «підстави для повідомлення про нову підозру або про зміну раніше повідомленої підозри», законодавець вирішив залишити розкриття її змісту (як встановлення юридичних підстав для здійснення такої процесуальної дії) без нормативного закріплення, повною мірою віддавши тлумачення вжитої категорії до дискреційних повноважень сторони обвинувачення. Але чи є такий підхід

виправданим з огляду на процесуальне значення повідомлення про підозру як в межах кримінального провадження в цілому (коли «фактове» кримінальне провадження перетворюється на провадження «щодо особи»), так і для окремої особи, яка в контексті повідомлення про зміну підозри вже набула статусу підозрюваного, спробуємо з'ясувати далі.

Повідомлення про підозру визнається початковим етапом притягнення особи до кримінальної відповідальності (п.14 ч.1 ст.3 КПК). Окрім того, наявність повідомлення про підозру, зокрема – її обґрунтованість, слугує підставою для застосування низки заходів забезпечення кримінального провадження, серед яких – і запобіжні заходи. З цього випливає, що формулювання підозри має вкрай важливе значення не лише для руху усього кримінального провадження, але й для вирішення питання про пропорційність втручання у права і свободи особи (підозрюваного). Отже, наявність визначених і передбачуваних для учасників кримінального провадження підстав для зміни підозри або повідомлення про нову підозру має вкрай важливе значення з точки зору забезпечення правової визначеності як одного з критеріїв верховенства права.

Наявність нормативного вакууму призводить до того, що правозастосовний рівень характеризується наявністю різноманітних підходів. До прикладу, у судовій практиці простежується вручення стороною обвинувачення документу, який поєднує як повідомлення про нову підозру, так і про зміну раніше повідомленої підозри [1; 2; 3]. Попри поширеність такого документу у практичній діяльності, буквальне тлумачення положень ч.1 ст.279 КПК недвозначно свідчить, що законодавець, вживаючи щодо підстав повідомлення про нову підозру та зміну раніше повідомленої підозри роздільний сполучник «або» розрізняв окреслені категорії. Відтак, на нашу думку, незважаючи на відсутність прямо передбачених у КПК підстав для повідомлення про нову підозру та зміну раніше повідомленої підозри варто визнати необґрунтованим підхід, що полягає у поєднання обох підстав в одному процесуальному документі.

Отримавши нормативне підтвердження співвідношення категорії, можемо перейти до розгляду критеріїв розмежування

підстав для повідомлення про нову підозру та зміну раніше повідомленої підозри. Передусім варто зауважити, що з точки зору нормативної техніки підстави мають бути різними. Цілком зрозуміло, що основним критерієм відмежування має бути «ступінь новизни» підозри: якщо він незначний, то мова йде про зміну раніше повідомленої підозри; у випадку ж, якщо підозра зазнає суттєвих змін, які істотно відрізняють її від попередньої, радше вести мову саме про повідомлення про нову підозру. До прикладу, внесення змін до повідомлення про підозру, що пов'язані із уточненням даних про потерпілого, варто визнати зміною раніше повідомленої підозри. У той же час, коли йде мова про новий фактичний або юридичний компонент підозри (нова кваліфікація, новий факт скоєння кримінального правопорушення, що раніше не інкримінувався особі), який відкриває «нову площину» притягнення особи до кримінальної відповідальності, цілком виправдано вести мову про нову підозру.

Навівши міркування щодо форми і змістовного наповнення підстав для повідомлення про нову підозру та зміну раніше повідомленої підозри цілком логічно торкнутися питань процесуальних наслідків зміни підозри. Як і щодо підстав, законодавець оминає пряме врегулювання цього питання на нормативному рівні. З правозастосовної точки зору варто зауважити, що доволі часто сторона обвинувачення вдається до зміни повідомлення про підозру у ситуаціях, викликаних не об'єктивною потребою в уточненні ключового на досудовій стадії документу, а виключно процесуальним інтересом сторони обвинувачення на певному етапі кримінального провадження. До прикладу, під час розгляду скарги на повідомлення про підозру, поданої на підставі п.10 ч.1 ст.303 КПК, сторона обвинувачення може змінити або повідомити про нову підозру з тим, щоб унеможливити повний і всебічний розгляд питання щодо законності та обґрунтованості підозри, повідомленої раніше. У такому ракурсі цілком виправданою виглядає судова практика, що нівелює спроби сторони обвинувачення нівелювати можливість оскарження підозри у такий спосіб. Так, в ухвалі слідчого судді Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 14 квітня 2021 року, справа № 359/3236/21: «…слідчий суддя вважає,

що на процедуру зміни раніше повідомленої підозри поширюються положення, які регулюють складення та здійснення повідомлення про підозру особі вперше і процесуальні дії та рішення, які здійснюються у зв`язку з повідомленням про підозру, у тому числі і її зміні можуть бути оскаржені до слідчого судді. Враховуючи зазначене та вимоги п.10 ч.1 ст.303 КПК України слідчий суддя приходить висновку, що скарга на повідомлення про зміну раніше повідомленої підозри фактично стосується оскарження повідомлення про підозру, а тому має бути прийнята до розгляду по суті слідчим суддею за відсутності інших процесуальних перешкод» [4]. Аналогічний висновок можна віднайти і в ухвалах суду апеляційної інстанції [5; 6].

На підставі викладеного можна дійти висновку, що нормативне неврегульованість питання про підстави для зміни підозри та повідомлення про нову підозру (ст.279 КПК) не є виправданим з точки зору забезпечення принципу правової визначеності. Віддання законодавцем цього питання для вирішення на правозастосовному рівні у певних випадках може призводити до безпідставного обмеження низки процесуальних прав сторони захисту, реалізація яких ускладниться виключно з формальних підстав. Вихід із порушеної вище проблематики перебуває виключно у нормативній площині, що вимагає відповідних змін до процесуального закону.

Список використаних джерел:

1. Ухвала Подільського районного суду м. Києва від 02 січня 2025 року, справа № 758/52/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124224878
2. Ухвала Київського районного суду м. Харкова від 01 лютого 2024 року, справа № 953/10630/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116690963
3. Ухвала Подільського районного суду м. Кропивницького від 29 липня 2025 року, справа № 405/7810/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129204064
4. Ухвала Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 14 квітня 2021 року, справа № 359/3236/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/96290862
5. Ухвала Харківського апеляційного суду від 22 липня 2019 року, справа № 642/4673/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/83283968
6. Ухвала Харківського апеляційного суду від 22 липня 2019 року, справа № 642/1417/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/83507249

Толкач Анжеліка,
Національний університет
«Чернігівська політехніка»,
старший викладач кафедри
кримінального права та правосуддя

КОНТРАБАНДА КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Контрабанда культурних цінностей не є новим правовим явищем – вона має давню історію. Без перебільшення, це одне з найнебезпечніших кримінальних проявів у суспільному житті. Проблема контрабанди залишається актуальною для кожної держави світу й останніми роками набуває транснаціонального характеру в умовах глобальної інтеграції.

Згідно ст. 1 Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей»: «культурні цінності - об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України» [1].

Закон містить вичерпний перелік таких цінностей.

Про суспільну небезпечність контрабанди свідчить факт, що Кримінальний кодекс України у 2023 р. був доповнений новими статтями (201¹–201⁴) на підставі Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів». Зокрема: стаття 201¹ – «Контрабанда лісоматеріалів та цінних порід дерев»; стаття 201² – «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги»; стаття 201³ — «Контрабанда товарів»; стаття 201⁴ – «Контрабанда підакцизних товарів» [2].

Відповідно до статті 201 Кримінального кодексу України «Контрабанда культурних цінностей та зброї», контрабанда, тобто переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, зброї, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів та інших небезпечних предметів, карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років [2].

З початком повномасштабної агресії російської федерації проти України у лютому 2022 року розпочалося масове знищення та викрадення культурних цінностей, особливо на тимчасово окупованих територіях. Агресія держави-окупанта суттєво змінила характер і масштаби незаконного переміщення культурних об'єктів через державний кордон України.

На жаль, в Україні досі не створено єдиний державний реєстр культурних цінностей, які були знищені, пошкоджені або викрадені росією. Проте приватні ініціативи частково компенсують цю прогалину. Так, український підприємець і програміст Олег Скворцов створив інформаційну платформу «Викрадена спадщина», де зібрано дані про знищені або пошкоджені об'єкти культурної спадщини України внаслідок російської агресії.

За даними цього ресурсу:

- ✓ у листопаді 2022 р. з Новокаховської картинної галереї ім. А.С. Гавдзинського вивезено 4 твори мистецтва у невідомому напрямку;
- ✓ з Херсонського краєзнавчого музею викрадено 63 об'єкти;
- ✓ з Херсонського обласного художнього музею ім. О. О. Шовкуненка – 1248 об'єктів;
- ✓ з художнього музею ім. А. І. Куїнджі – 44 об'єкти [3].

Відсутність централізованої бази даних значно ускладнює ідентифікацію та повернення вкрадених культурних цінностей. На офіційному сайті Міністерства культури та інформаційної політики України відсутній оновлений каталог викрадених культурних цінностей за період з 2014 року до сьогодні. Наявні лише каталоги за попередні роки (1984–1998; 1999–2009) [4].

Науковці А. Д. Войцещук і І.А. Гуцул пропонують низку заходів для підвищення ефективності боротьби з контрабандою культурних цінностей: посилення контролю у пунктах пропуску; створення координаційної групи для класифікації культурних цінностей із гармонізацією з європейськими нормами; формування бази даних викрадених цінностей із використанням технологій штучного інтелекту; посилення контролю за міжнародними поштовими відправленнями шляхом запровадження скануючих систем [5, с. 51].

Серед основних проблем у сфері захисту культурної спадщини слід відзначити:

- відсутність єдиної бази даних викрадених культурних цінностей;

- складність у встановленні походження експонатів, які потрапили до російських музейних фондів;

- відсутність належного міжнародного механізму повернення культурних об'єктів.

Контрабанда культурних цінностей є серйозним кримінальним правопорушенням, що завдає шкоди не лише окремим особам, а й усьому українському народові. Вона має глобальний і транснаціональний характер.

Основним завданням держави нині є створення єдиного державного реєстру культурних цінностей, знищених або викрадених країною-окупантом, а також формування спеціалізованого органу при центральних органах влади, який би займався поверненням культурних цінностей і представляв Україну на міжнародному рівні. Збереження культурної спадщини – це збереження національної ідентичності, історичної пам'яті та духовної культури народу. Забезпечення її захисту є моральним і правовим обов'язком держави перед громадянами.

Список використаних джерел:

1. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21.09.1999 р. No 1068-XIV. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. 2341-III /. *Відомості Верховної Ради України.* 2001, № 25-26, ст.131.

3. Викрадена спадщина URL: https://war-sanctions.gur.gov.ua/stolen

4. Офіційний сайт Міністерства культури та стратегічних комунікацій України URL:https://mcsc.gov.ua/kulturna-spadshchyna/vykradeni-ta-vtracheni-kulturni-tsinnosti/

5. Войцещук А.Д., Гуцул І.А. Контрабанда культурних цінностей: сучасні загрози та шляхи їх подолання. Електронний науковий періодичний журнал *"Успіхи і досягнення у науці".* 2024. №6. 44-56. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/sas/index

Пугач Анастасія,
НДІ імені В.В. Сташиса НАПрН України,
лабораторія «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю»,
молодший науковий співробітник

СТАНДАРТИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНІ КОНВЕНЦІЄЮ РАДИ ЄВРОПИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНОЛОГІЙ

14 травня 2025 року було прийнято Конвенцію Ради Європи щодо захисту довкілля через кримінальне право (надалі – *Конвенція*) [1]. Так, Конвенцією встановлюється стандарт щодо запобігання, виявлення, розслідування, судового переслідування та накладення санкцій за кримінальні правопорушення. Так, Конвенція встановлює такі види злочинів: Розділ 1 – *Забруднення, продукти та речовини* (правопорушення, пов'язані з незаконним забрудненням; правопорушення, пов'язані з розміщенням на ринку продукції, що порушує екологічні вимоги; правопорушення, пов'язані з хімічними речовинами; правопорушення, пов'язані з радіоактивними матеріалами або речовинами; правопорушення, пов'язані з ртуттю; правопорушення, пов'язані з речовинами, що руйнують озоновий шар; правопорушення, пов'язані з фторованими парниковими газами). Розділ 2 – Відходи (Правопорушення, пов'язані з незаконним збиранням, обробкою, транспортуванням, відновленням, утилізацією або відправкою відходів). Розділ 3 – Інсталяції (правопорушення, пов'язані з незаконною експлуатацією або закриттям об'єкта, на якому здійснюється небезпечна діяльність; правопорушення, пов'язані з незаконною експлуатацією або закриттям об'єкта, на якому використовуються небезпечні речовини). Розділ 4 – Судна (правопорушення, пов'язані з незаконною утилізацією суден; правопорушення, пов'язані зі скиданням забруднюючих речовин з суден). Розділ 5 – Природні ресурси (правопорушення, пов'язані з незаконним відбором поверхневих або підземних вод; правопорушення, пов'язані з торгівлею незаконно заготовленою деревиною; правопорушення, пов'язані з незаконним видобутком корисних копалин). Розділ 6 –

Біорізноманіття (правопорушення, пов'язані з незаконним вбивством, знищенням, виловом та володінням охоронюваними видами дикої фауни та флори; злочини, пов'язані з незаконною торгівлею охоронюваними видами дикої фауни та флори; правопорушення, пов'язані з незаконним погіршенням стану середовищ існування в межах охоронюваної території; злочини, пов'язані з інвазивними чужорідними видами). Окрему увагу заслуговує розділ 7 – Особливо тяжкі правопорушення, де, статтею 31, встановлено, що сторони вживають необхідних законодавчих заходів для визнання особливо тяжким злочином будь-якого злочину, встановленого відповідно до цієї Конвенції, якщо він вчинений умисно і якщо такий злочин спричиняє знищення або завдає незворотної, широкомасштабної та істотної шкоди, або завдає довготривалої, широкомасштабної та істотної шкоди екосистемі значного розміру або екологічної цінності, або середовищу існування в межах охоронюваної території, або якості повітря, ґрунту чи води. Такі особливо тяжкі злочини можуть охоплювати дії, порівнянні з «екоцидом».

Конвенція передбачає, що призначення спеціалізованих слідчих підрозділів, прокурорів та суддів для роботи із запобігання, розслідування, судового переслідування та розгляду справ щодо правопорушень, встановлених відповідно до цієї Конвенції, є ефективним заходом, який має на меті максимізувати професіоналізм та ефективність правозастосовчого ланцюжка та усунути труднощі, спричинені властивою складністю боротьби з екологічною злочинністю – проводячи паралель, можна порівняти, зокрема, з тим, що в Україні вже наявні такі спеціалізовані органи, як Спеціалізована екологічна прокуратура. Але, крім того, також роз’яснюється, що загальні кримінальні суди можуть передбачати створення спеціалізованих палат суддів з розгляду справ щодо кримінальних екологічних правопорушень. Але в такому випадку, має бути дотримана незалежність судової влади та прокурорів, гарантована національним законодавством (параграф 52) [2].

Статтями 38-39 передбачено публічний та відкритий характер переслідування за екологічну шкоду, і тоді має бути забезпечено з боку держави участь в кримінальних провадженнях особам, які мають достатній інтерес або заявляють про порушення

права, а також неурядовим організаціям, які сприяють захисту довкілля –в тій мірі, якою зазначені процесуальні права для таких осіб та організацій існують у внутрішніх правових системах – наприклад, як цивільний позивач. Крім того, передбачається, що такі провадження не мають мати характер приватного обвинувачення і залежати від скарги потерпілого, і мають тривати, навіть якщо така скарга відкликана [1]. Головна причина, через яку неурядовим організаціям надається доступ до екологічних проваджень, полягає в тому, що кримінальне право в екологічній сфері захищає інтереси високо колективного характеру, зважаючи на той факт, що різні форми екологічної злочинності потенційно зачіпають інтереси не лише окремих осіб, а й груп осіб/колективів (параграф 233) [2]. Також передбачається можливість для міжнародної співпраці в кримінальних справах.

В цьому контексті, доцільно також навести досвід Італії щодо розслідування екологічного злочину – зокрема, забруднення вод. Так, як зауважується, в екологічній сфері розслідування часто починається з доказу завданої шкоди, а не з незаконного забруднювального акту, адже наслідки забруднення можуть виявитися віддаленими у часі та просторі від самого акту забруднення [3, с.710]. Так, застосовувались дані дистанційного/проксимального зондування, отримані за допомогою супутника Landsat 8, були підтверджені в кількох місіях екологічного моніторингу; до них належить: комбіноване використання додатків дистанційного/проксимального зондування з аналітичними/біотехнологічними аналізами для раннього виявлення цвітіння ціанобактерій з метою оцінки якості води. Крім того, дані дистанційного зондування можуть бути стратегічно скомбіновані з іншими інформаційними рівнями, включаючи: 1) злиття оптичних даних із даними радарів із синтезованою апертурою (для виявлення екологічних небезпек; 2) використання термальних зображень для моніторингу звалищ, забруднення поверхневих вод, виявлення незаконного скидання відходів та ідентифікації іншої незаконної діяльності. Також, використовуючи дані, отримані під час місій, разом із географічними інформаційними системами (ГІС), можна запобігати екологічним порушенням та контролювати вразливість культурних об'єктів [3,

с.711]. Дослідження дистанційного зондування зазвичай використовують лише супутникові дані, але у підході, запропонованому авторами, було об'єднано дані, отримані кількома повітряними платформами (супутники, літаки, гелікоптери та дрони), щоб забезпечити підвищену роздільну здатність та гнучкість на різних просторових і часових масштабах – це так званий ієрархічний моніторинг, що вже застосовувався в Італії [3, с.711]. Тобто, у такий спосіб, відбувається перехід до більш комплексної, багатоплатформної системи моніторингу задля ефективного розслідування та запобігання екологічним злочинам.

Отже, підсумовуючи, за допомогою прийняття Конвенції встановлюються додаткові склади кримінальних екологічних правопорушень. На прикладі досвіду Італії продемонстровано, що використання технологій при розслідуванні забруднення вод може також бути можливим за допомогою системи моніторингу, яка може бути покращена за допомогою співпраці між країнами-членами Конвенції.

Список використаних джерел:

1. Council of Europe Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law. 134th Session of the Committee of Ministers. Luxembourg, 13-14 May 2025. URL: https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22:[%220900001680b5cfad%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}

2. Explanatory Report. Council of Europe Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law. 134th Session of the Committee of Ministers (Luxembourg, 13-14 May 2025). URL: https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22:[%220900001680b5cfab%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}

3. M. Lega, R Teta. Environmental forensics: where technique and technologies enforce safety and security programs. International Journal of Safety and Security. Vol. 6, No. 4. 2016. 709–719.

Науковий керівник: к.ю.н., старший науковий співробітник, завідувач лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю» НДІ імені В.В. Сташиса НАПрН України Авдєєва Галина.

Яремчук Вікторія,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., доцент,
асистент кафедри криміналістики

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗНАННЯ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ

В умовах прагнення України до вступу в Європейський Союз та необхідності дотримання міжнародних стандартів у сфері правосуддя, для України є необхідними зміни в діяльності органів правосуддя. Одне з головних місць належить використанню криміналістичних знань при розслідуванні різних видів злочинів.

В європейських країнах криміналістичні знання є предметом різних судових наук, як-от, Criminal justice, Sociological criminology, Criminology, Police Scientifique, кримінальна антропологія, кримінальна статистика, кримінальна психологія.

Після початку повномасштабного вторгнення, Україні надається допомога європейськими слідчими, судовими експертами щодо застосування новітніх криміналістичних знань, сформованих у країнах Європи. Так, у червні 2023 р. Франція направила до Україну судових експертів й слідчих для допомоги українським колегам у збиранні даних для розслідування злочинів рф в Україні. Перша команда судових експертів й слідчих надала допомогу у розслідуванні злочини рф, що спричинили шкоду довкіллю. До цієї групи ввійшли експерт з Інституту кримінальних досліджень Національної жандармерії та жандарми з Центрального управління боротьби зі збитками, завданими навколишньому середовищу та здоров'ю населення. До України Францією також було направлено технічну, наукову поліцейські місії для фіксації за допомогою тривимірних цифрових моделей інформації по пошкодженням об'єктів цивільної інфраструктури [1]. Розслідувати злочини рф в Україні із залученням новітніх криміналістичних знань допомагають детективи нідерландської військової поліції Marechaussee, і також працівники нідерландського інституту криміналістичної експертизи. Важливо відмітити, що інститут судових експертиз Нідерландів – провідна лабораторія судової експертизи у світі [2].Отже, при розслідуванні

злочинів в Україні сьогодні широко застосовуються новітні криміналістичні знання у таких напрямках, як-от, надання допомоги європейськими слідчими у розслідуванні злочинів рф на території України; надання допомоги судовими експертами європейських країн щодо проведення судових експертиз по злочинам, вчиненим рф на території України.

Список використаних джерел:

1. Франція відправила в Україну дві групи слідчих: вони збиратимуть докази для МКС. RFI. URL: https://www.rfi.fr/uk
2. Фахівці Інституту судових експертиз Нідерландів (NFI) увійшли до команди, яка розслідуватиме воєнні злочини в Україні. УКРІНФОРМ. URL:https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3470873-voenni-zlocini-rf-niderlandi-vidpravlat-v-ukrainu-sudovih-ekspertiv.html

Долинська Тетяна,
Харківська державна академія дизайну і мистецтв,
викладач кафедри
методологій крос-культурних практик

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ДІЄВІ МЕХАНІЗМИ

Корупція у сфері вищої освіти є значною перешкодою на шляху соціального прогресу, становлення демократичного суспільства, а також гальмує повноцінну реалізацію прав і свобод громадян, зокрема, права на освіту, що заперечує принцип верховенства права. Важливо розуміти, що корупція в закладах вищої освіти (ЗВО) охоплює ширший спектр дій, ніж лише отримання/надання неправомірної вигоди. Уваги потребують також сфери запобігання конфлікту інтересів, публічних закупівель, грантової діяльності і т.д.

Систематична корупція в ЗВО може призвести до безлічі негативних наслідків, як для студентів так і для науково-викладацького складу. Серед таких наслідків можна виокремити погіршення якості кадрового потенціалу, зниження рівня довіри до української освіти: поступово більшість вступників починає обирати вступ до закордонних ЗВО, що негативно впливає і на економіку України. Тому важливо приділяти значну увагу запобіганню корупції в вищій освіті та розвивати вдалі практики.

Відповідно до Реєстру корупційних ризиків у вищій освіті України, розроблених Національним агентством з питань запобігання

корупції (НАЗК), ЗВО можуть зіткнутися в своїй діяльності з 55 корупційними ризиками[1]. Вразливими до корупції функціями/процесами є: вступ на навчання, навчальний процес, неформальна освіта, навчання аспірантів та докторантів, робота спеціалізованих вчених рад, присудження вчених звань, акредитація та ліцензування, підбір персоналу, оплата праці та стимулювання професійної діяльності персоналу, отримання та управління грантами, публічні закупівлі, надання платних послуг, партнерство з іншими структурами.

Проте, зазначений перелік корупційних ризиків, розроблених НАЗК, є лише орієнтовним і кожен заклад повинен підходити до визначення власних ризиків індивідуально. В Законі України "Про запобігання корупції" відсутня вимога до ЗВО проводити оцінювання корупційних ризиків. Проте, на мою думку, це є дуже вдалою практикою, яка дозволяє визначити проблемні сторони та вжити заходів для попередження будь-яких зловживань. Для здійснення оцінювання та управління корупційними ризиками ЗВО варто проявити автономію та прийняти внутрішній документ, який би регулював зазначений процес, а також орієнтуватись на Методологію управління корупційними ризиками.

Наступним кроком в розбудові доброчесного середовища в ЗВО є підвищення обізнаності абітурієнтів, студентів та викладачів. Більшість людей не знають про те, що таке корупція, як захистити себе від неї, які права вони будуть мати, якщо повідомлять про корупцію. Відповідно до Статті 13-1 ч.1 Закону України "Про запобігання корупції" в ЗВО повинен бути утворений уповноважений підрозділ (уповноважена особа) з питань запобігання та виявлення корупції. Таким чином, серед повноважень антикорупційного уповноваженого є проведення заходів, які б допомогли персоналу та здобувачам вищої освіти краще розуміти свої можливості. Це можуть бути зустрічі, вебінари, круглі столи присвяченні розумінню сутності корупції, запобіганню конфлікту інтересів (для персоналу), способам повідомлення про корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, захисту прав викривачів. Такі заходи дозволять створити довірливі відносини всередині ЗВО та сформують негативне ставлення до проявів корупції.

Важливим механізмом запобігання корупції в ЗВО є створення та підтримка ефективних каналів повідомлення про корупцію. Закон України «Про запобігання корупції» передбачає функціонування трирівневої системи каналів повідомлень, наближеної до європейських стандартів:

1 Внутрішні канали: повідомлення передається керівнику або уповноваженому підрозділу (особі) всередині організації (ЗВО).

2 Регулярні канали: звернення до спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції (НАЗК, НАБУ, прокуратура).

3 Зовнішні канали: використання ЗМІ, журналістів, громадських об'єднань.

Для забезпечення конфіденційності та анонімності, а також уніфікації процедури розгляду повідомлень, законодавством передбачено функціонування Єдиного порталу повідомлень викривачів, до якого зобов'язанні бути підключенні ЗВО. Серед внутрішніх каналів повідомлень дієвою практикою є створення електронної скриньки довіри, з можливістю залишення анонімних повідомлень. Для ефективного розслідування можливих корупційних ситуацій, та захисту осіб, які повідомили про них, доступ до такої скриньки повинен бути тільки в уповноваженої особи з питань запобігання корупції.

Незважаючи на законодавче регулювання більшості процедур, актуальним залишається розробка та впровадження внутрішніх політик, спрямованих на мінімізацію корупційних ризиків. Сюди можна віднести положення щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів науково-викладацького складу ЗВО, Кодекс етики, порядки проведення антикорупційної експертизи потенційних ділових партнерів ЗВО і т.д.

Таким чином, успішна антикорупційна діяльність ЗВО залежить від зацікавленості адміністрації закладу, яка повинна підтримувати ініціативи уповноваженої особи та впроваджувати дієві внутрішні механізми. Лише через формування культури доброчесності можливо забезпечити рівний доступ до якісної освіти, сприяти розбудові більш справедливого і рівноправного українського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Вища освіта. *НАЗК* | Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: https://nazk.gov.ua/uk/strategichnyj-analiz-koruptsijnyh-ryzykiv/vyshha-osvita/

2. Про вдосконалення процесу управління корупційними ризиками : Наказ Нац. агентства з питань запобігання корупції від 28.12.2021 № 830/21 : станом на 9 верес. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0219-22#Text
3. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII : станом на 12 верес. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text
4. Бондаренко О. Корупційні ризики у вищій освіті: види, прояви та протидія. Вісник асоціації кримінального права України. 2023. Т. 1, № 19. С. 226–237. URL: https://doi.org/10.21564/2311-9640.2023.19.276784

Атаманчук Олена,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри кримінально-правової політики

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ТИЛОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Повномасштабна війна змінила наше розуміння безпеки, державності й навіть буденних речей. У цих умовах тилове забезпечення Збройних Сил України стало не просто логістичною функцією – це питання виживання армії, довіри до держави і віри людей, які сьогодні знаходяться на фронті. Кожен літр пального, кожен комплект форми чи пайок має свою ціну не лише в гривнях, а й у людських життях. Саме тому будь-які прояви корупції у сфері оборонних закупівель і тилового забезпечення сприймаються суспільством як удар у спину тим, хто тримає зброю. За даними Незалежного антикорупційного комітету з питань оборони (NAKO, 2025), понад 60% тилових контрактів у 2024–2025 роках укладалися за прямими договорами без конкуренції, а ціни за ними в середньому були на 15–25 % вищими, ніж під час відкритих торгів [1, с.6]. Це не просто цифри – це реальний показник, скільки ресурсів держава втрачає через недосконаліть системи контролю.

Такі факти викликають тривогу, але водночас – стимулюють до глибшого наукового осмислення кримінально-правових аспектів протидії корупції у сфері тилового забезпечення Збройних Сил України. Адже боротьба з корупцією – це не лише справа антикорупційних органів, це питання справедливості, довіри і національної стійкості. Питання ефективності полягає в складності

реформування кримінально-правової політики в тиловому забезпеченні Збройних Сил України та веденні війни одночасно [7].

Чинне законодавство – Закони України «Про запобігання корупції», «Про оборонні закупівлі», Кримінальний кодекс – потребують глибшого переосмислення у світлі реалій воєнного стану. Україна впевнено рухається шляхом до НАТО та ЄС, і це вимагає запровадження стандартів доброчесності (Building Integrity, OECD, GRECO) у всіх без винятку секторах оборонного управління. Саме тому дослідження сучасного стану й тенденцій кримінально-правової протидії корупції в оборонних закупівлях – це не просто наукове завдання. Це наш обов'язок перед військовими, перед державою і перед майбутнім, у якому оборона має асоціюватися не з тінню корупції, а з чесністю, професійністю і гідністю.

За інформацією НАБУ та САП у 2023–2025 роках перед судом постали учасники низки гучних справ. Серед них – розкрадання коштів на будівництві складів для Міноборони, закупівлях динамічного захисту для бронетехніки та бронежилетів [2, с.5]. Найвідомішою стала «справа яєць Міноборони», коли продукти закуповувалися комплектами, що дозволяло завищувати ціни на популярні товари. За даними слідства, постачальники незаконно отримали понад 733 млн грн, а після оприлюднення фактів ціни були знижені, що дало змогу зекономити близько 788 млн грн. На пропозицію НАБУ і САП у Міноборони змінено порядок закупівель [2]. Інша справа – створення автоматизованої системи «Дзвін», де через укладення контракту з компанією без досвіду держава втратила понад 246 млн грн. [3, с.1]. Аналогічно, під час закупівлі шин для військової авіації виявлено завищення вартості у 2–3 рази та збитки 27,3 млн грн [5].

Суттєві втрати виявлено й у справах щодо Укроборонпрому, де через «агентські угоди» та легалізацію коштів держава втратила понад 23 млн доларів США. Суд наклав арешт на закордонне майно, триває екстрадиція підозрюваних [2, с.10]. За даними Державного бюро розслідувань, лише у 2024 році розслідувалося 917 кримінальних проваджень, збитки у яких становили понад 4,46 млрд грн. Серед них – постачання неякісного військового одягу на 1 млрд грн, фіктивне списання 93 млн грн пені, закупівля неякісних аптечок на 58,5 млн грн [4]. У всіх цих справах простежується спільна ознака – використання

складних договірних схем, закритості даних і службових зловживань, що вимагає комплексного реформування механізмів контролю.

Практика антикорупційних органів свідчить про еволюцію від реагування на факти корупції до створення системи її запобігання. Нині замість точкових покарань окремих осіб формується цілісна інституційна модель превенції, що охоплює управлінський, нормативний та інформаційний рівні.

Основні тенденції правової протидії корупції в тиловому забезпеченні ЗСУ:

1. Інституційна інтеграція органів антикорупційної системи. Зміцнюється координація між НАБУ, САП, ДБР та НАЗК. Формується єдиний інформаційно-аналітичний простір.

2. Цифровізація процесів закупівель**.** Впровадження цифрових процедур у закупівлях оборонного сектору системи Prozorro спрямоване на зменшення людського фактору й корупційних схем.

3. Інституціоналізація антикорупційної політики у сфері оборони. Міністерство оборони України поступово інтегрує принципи антикорупційного комплаєнсу у свою діяльність: запобігання конфлікту інтересів, внутрішній аудит та контроль.

4. Посилення персональної відповідальності посадовців. У кримінальному праві простежується тенденція до розширення суб'єктного складу злочинів, пов'язаних із зловживаннями у сфері закупівель, і до застосування реальних покарань замість умовних вироків. Зокрема, у справах НАБУ і ДБР суди дедалі частіше обирають запобіжні заходи у вигляді тримання під вартою або арешту активів [4; 6].

Загалом правова політика України у сфері протидії корупції в тиловому забезпеченні Збройних Сил України демонструє еволюційний перехід до комплексної моделі протидії, у якій поєднуються кримінально-правові, адміністративно-наглядові та організаційно-превентивні засоби. Цей процес є не лише відповіддю на воєнні виклики, а й важливою умовою для інтеграції України в євроатлантичний безпековий простір.

Список використаних джерел:

1. Незалежний антикорупційний комітет з питань оборони (NAKO). Аналіз корупційних ризиків у тилових закупівлях. Київ : NAKO, 2025. 18 с.

2. Національне антикорупційне бюро України. Звіт про діяльність за І півріччя 2025 року. Київ : НАБУ, 2025. URL: https://nabu.gov.ua/news/zvit-nabu-2025 (дата звернення: 26.10.2025).
3. Національне антикорупційне бюро України. Мільйонні зловживання на авіаційних шинах для Сил логістики: нові підозри. Київ, 26 червня 2025. URL: https://nabu.gov.ua/news/mil-yionni-zlovzhyvannia-na-aviatciyinykh-shynakh-dlia-syl-logistyky-novi-pidozry/ (дата звернення: 26.10.2025).
4. Державне бюро розслідувань. Звіт про результати діяльності у сфері протидії злочинам, що знижують обороноздатність держави (2024 рік). Київ : ДБР, 2025. URL: https://dbr.gov.ua/news (дата звернення: 26.10.2025).
5. Національне антикорупційне бюро України. Мільйонні зловживання на авіаційних шинах для Сил логістики: нові підозри. Київ, 26 червня 2025. URL: https://nabu.gov.ua/news/mil-yionni-zlovzhyvannia-na-aviatciyinykh-shynakh-dlia-syl-logistyky-novi-pidozry/ (дата звернення: 26.10.2025).
6. Спеціалізована антикорупційна прокуратура. Підсумки діяльності САП у 2024 році. Київ : САП, 2025. URL: https://sap.gov.ua (дата звернення: 26.10.2025).
7. Holovkin B.M., Semenyshyn M., Tavolzhanskyi O.V., Lysodyed O.V., Smetanina N.V. Fight against Corruption-Related Crimes in Wartime in Ukraine. International Annals of Criminology. 2023. Vol. 61, Iss. 3–4. P. 384–409. DOI: 10.1017/cri.2023.31.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінально-правової політики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сметаніна Наталія.

Нестерцов Дмитро,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри кримінального
процесу, 3 року навчання

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА УЧАСТЮ ІНОЗЕМЦІВ

Здійснення слідчих (розшукових) дій є одним із найголовніших етапів досудового розслідування у кримінальному провадженні, на якому слідчий або прокурор може отримати нову інформацію, підтвердити або спростувати вже раніше отримані фактичні обставини під час досудового розслідування. Однак, проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях за участю іноземців має свої особливості.

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень, де учасниками були іноземці, надає підстави стверджувати, що

існують окремі особливості проведення слідчих (розшукових) дій. Їх вибір, процесуальні особливості проведення залежать від певних факторів, що обумовлені виключною специфікою кримінального провадження – а саме участю іноземних осіб. А подекуди породжують і відповідні складнощі.

Варто вказати, що у кримінальному провадженні за участю іноземців можуть проводитися всі слідчі (розшукові) дії, що передбачені кримінальним процесуальним законом. Однак, вибір проведення тих чи інших слідчих (розшукових) дій випливає з поставлених досудовим розслідуванням завдань та з очікуваних результатів від їх проведення. Існують певні фактори, що впливають на визначення слідчих (розшукових) дій, коли вони проводяться залежно від процесуального статусу іноземця: 1) слідчі (розшукові) дії щодо іноземця, який є підозрюваним; 2) слідчі (розшукові) дії щодо іноземця, який є потерпілим; 3) слідчі (розшукові) дії для проведення яких залучаються іноземці-перекладі або іноземці-представники потерпілого або підозрюваного (за умови, що підорюваний або потерпілий є іноземцем).

Окрім того, також на вибір слідчої (розшукової) дії впливає місце проживання (фактичного перебування) підозрюваного іноземця, або необхідність встановлення такого. Тут, слід відзначити, що до складних слідчих (розшукових) дій необхідно віднести ті, що проводяться з метою встановлення підозрюваного. З аналізу матеріалів кримінальних проваджень варто сказати, що найпоширенішими слідчими (розшуковими) діями у таких ситуаціях є допит потерпілих та пред'явлення для впізнання. Як додаткові слідчі (розшукові) дії можуть проводитися слідчі експерименти та експертизи. І, в залежності, від інших цілей проводяться й інші слідчі (розшукові) дії.

Певної уваги вартує така слідча (розшукова) дія як пред'явлення особи для впізнання, зокрема, такий її різновид як пред'явлення для впізнання за фотознімками. Відповідно до ч. 6 ст. 228 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), в якій закріплено, що за необхідності впізнання може провадитися за фотознімками, матеріалами відеозапису з додержанням вимог, зазначених у частинах 1, 2 ст. 228 КПК

України [1]. Відповідно до вимог законодавця «фотознімок з особою, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими фотознімками, яких повинно бути не менше трьох. Фотознімки, що пред'являються, не повинні мати різких відмінностей між собою за формою та іншими особливостями, що суттєво впливають на сприйняття зображення. Особи на інших фотознімках повинні бути тієї ж статі і не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню» (ч. 3 ст. 228 КПК України).

Вважаємо, що положення стосовно відсутності різких відмінностей фотознімків потребує певного аналізу та уточнення. Одним із проблемних питань може стати отримання та використання фотознімків осіб, що пред'являються для впізнання. Законодавець, у встановленні вимог до цієї процесуальної дії, обмежується таким «не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі», що на практиці може створювати певні колізії. Сучасні технології надають можливість не тільки знаходити фотознімки осіб за допомогою мережі Інтернет (подекуди, наприклад, використовувати фотознімки акторів), а й генерувати типові по необхідним рисам зображення за допомогою штучного інтелекту. Такі новації є незаконними. Адже, однією з важливих умов пред'явлення для впізнання є реальність існування особи, про що свідчить практика Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 331/2390/17, у якій йдеться про недопустимість такого доказу, як протокол пред'явлення особи для впізнання за фотознімками. Зокрема, у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 21 липня 2020 року зазначено «як убачається з матеріалів кримінального провадження, доказами у кримінальному провадженні, окрім іншого, були протоколи пред'явлення особи для впізнання, які належним чином дослідив суд першої інстанції та визнав їх недопустимими, при цьому зазначив, що у протоколах пред'явлення особи для впізнання відсутній опис усіх осіб, які пред'являлись для впізнання за номерами від одного до чотирьох, а також не зазначено про те, хто є тією особою (ПІБ), яку свідок впізнав на відповідних фото (відомості щодо анкетних даних осіб

не зазначені) та спосіб у який було проведена така слідча дія, що призвело до порушення вимог статті 228 КПК» [2]. З метою уникнення визнання зібраних, під час досудового розслідування у кримінальному провадженні за участю іноземців, доказів недопустимими, у зв'язку з недотриманням вимог кримінального процесуального закону, слідчі та прокурори мають особливо ретельно ставитися до дотримання процесуальної процедури здійснення слідчих (розшукових) дій.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 25.04.2025).

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати 2. Касаційного кримінального суду від 21 липня 2020 року, справа № 331/2390/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/90563134 (дата звернення: 25.04.2025).

Науковий керівник: к.ю.н., асистентка кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Гетьман Галина.

Теслицький Артем,
Державний податковий університет,
Навчально-науковий інститут права,
аспірант кафедри кримінального
права та процесу

ДЕРЖАВНЕ ТА ПУБЛІЧНЕ ОБВИНУВАЧЕННЯ: ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНОГО РОЗМЕЖУВАННЯ І ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ

Реформування системи прокуратури України є одним із ключових напрямів удосконалення вітчизняного правосуддя, що покликане забезпечити реалізацію принципу верховенства права, зміцнення незалежності прокурора та довіри суспільства до судової системи. Водночас у процесі таких реформ особливої ваги набуває питання нормативного визначення і співвідношення понять «державне обвинувачення» та «публічне обвинувачення».

Поняття державного обвинувачення історично сформувалося як процесуальна діяльність прокурора, спрямована на доведення вини особи у вчиненні злочину від імені держави. Його сутність

полягає в тому, що держава бере на себе функцію реагування на злочин як загрозу публічному порядку.

Водночас публічне обвинувачення має ширше значення. Воно охоплює не лише кримінальне переслідування від імені держави, але й захист суспільних інтересів, прав людини, довіри до правосуддя. Публічність тут виражає принцип відкритості, прозорості та підзвітності діяльності прокурора перед суспільством.

Реформування органів прокуратури є наріжним каменем розбудови правової держави та ключовою вимогою на шляху європейської інтеграції України. Центральною віссю цієї трансформації є фундаментальний зсув парадигми: від моделі «державного» обвинувачення, успадкованої з радянської системи, до моделі «публічного» обвинувачення, що відповідає європейським демократичним стандартам. Цей перехід – не просто термінологічна заміна, а глибока зміна самої суті та місії прокурора. Однак, незважаючи на законодавчі декларації, процес стикається із суттєвими проблемами нормативного розмежування та практичної імплементації.

Стаття 131-1 Конституції України закріплює, що прокуратура підтримує публічне обвинувачення в суді. Водночас у Кримінальному процесуальному кодексі (зокрема статтях 36, 337, 340) використовується поняття державного обвинувачення. Така подвійність не є випадковою – вона відображає перехідний стан національної правової системи від радянської моделі до європейської [1], [2].

Відсутність чітких критеріїв розмежування призводить до теоретичної плутанини і практичних труднощів. Часто прокурор, який за Конституцією повинен діяти в публічному інтересі, фактично виконує лише функцію державного обвинувача – представника держави у процесі, а не захисника справедливості.

Нормативна невизначеність проявляється і в судовій практиці, суди по-різному трактують обсяг повноважень прокурора як сторони обвинувачення, особливо у справах, що стосуються порушення прав людини, економічних злочинів або корупції. Відтак виникає потреба у законодавчому уточненні змісту кожного поняття.

Європейський досвід свідчить, що прокурор – це не лише орган держави, а й елемент системи правосуддя, який має служити публічним цінностям. Згідно з Рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи № R(2000)19, прокурори повинні діяти незалежно, неупереджено, а головне – в інтересах суспільства, а не лише держави [3].

Бордоська Декларація акцентує на тому, що судді й прокурори виконують різні, але взаємодоповнювальні функції – разом вони гарантують справедливість і законність у демократичній державі. Відповідно, прокурор повинен діяти не як представник державної влади, а як представник суспільного інтересу, чия діяльність має на меті не засудження будь-якою ціною, а забезпечення справедливого процесу [4].

Саме на цій основі у країнах Європейського Союзу формується модель «прокурора-гаранта», який одночасно підтримує обвинувачення і контролює дотримання прав обвинуваченого. Україна, інтегруючись у європейський правовий простір, має адаптувати цю модель у своїй системі кримінального правосуддя.

Нормативне розмежування понять державного і публічного обвинувачення потребує законодавчої конкретизації. Публічне обвинувачення є ширшою категорією, що відображає функцію прокуратури як інституту, який служить суспільству та гарантує законність, тоді як державне обвинувачення – це конкретна процесуальна форма реалізації цієї функції в суді.

Імплементація європейських стандартів, зокрема положень рекомендації № Rec(2000)19 і Бордоської декларації, сприятиме формуванню в Україні моделі прокуратури, що одночасно виконує місію державного обвинувачення і забезпечує реалізацію публічного інтересу. Проблема забезпечення публічного інтересу у діяльності прокуратури полягає в тому, що на практиці цей інтерес часто ототожнюється з державним інтересом або з інтересом окремих органів влади, а не з інтересом суспільства загалом чи певного кола осіб, права яких підлягають захисту.

Особливо гостро проблема постає у справах, де публічний інтерес не збігається з інтересом державного органу – наприклад, у справах щодо корупції, екологічних правопорушень, порушення

прав громадян на доступ до правосуддя чи у сфері соціального захисту. В таких випадках прокурор повинен виступати представником суспільного інтересу, а не виключно «державним обвинувачем», який відстоює позицію держави.

Тільки за умови забезпечення реальної незалежності прокурора, дотримання принципів об'єктивності та верховенства права прокуратура зможе повною мірою виконувати свою конституційну місію – захищати права людини, інтереси держави й суспільства, а також підтримувати справедливе правосуддя у демократичній правовій державі.

Проблема розмежування державного та публічного обвинувачення є відображенням глибшої дилеми – між функціональною природою прокуратури та її правозахисною місією.

Державне обвинувачення залишається процесуальною формою кримінального переслідування від імені держави, тоді як публічне – це ширше явище, що охоплює захист інтересів суспільства, прав і свобод людини, а також забезпечення верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96 ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 27.10.2025);

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення 23.10.2025);

3. Рекомендація Rec (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя. Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 724 засіданні заступників міністрів 6 жовтня 2000 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2000_19_2000_10_6.pdf (дата звернення 23.10.2025 р.);

4. Бордоська декларація: Декларація; Рада Європи від 18.11.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a50#Text (дата звернення 23.10.2025 р.);

Науковий керівник: доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету Софієв Сергій.

Борухов Данило,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри криміналістики, 3 курс

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРОПАГАНДИ ВІЙНИ

У сучасних умовах тривалої збройної агресії проти України проблема протидії пропаганді війни набуває особливої актуальності. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, постійне вдосконалення засобів і знарядь, а також ускладнення процесу виявлення, вилучення та аналізу слідів інформаційних кримінальних правопорушень зумовлюють необхідність розроблення сучасних, науково обґрунтованих і практично орієнтованих методик розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень, у тому числі пропаганди війни [4, с.805-806].

Для розроблення окремої методики розслідування пропаганди війни виникає необхідність формування організаційно-тактичних засад використання спеціальних знань під час розслідування відповідної протиправної діяльності. Саме організаційно-тактичні засади використання спеціальних знань визначають ефективність усіх зазначених процесів, оскільки забезпечують системність і наукову обґрунтованість дій слідчого. Найбільш активною формою реалізації цих засад є залучення спеціаліста на різних етапах досудового розслідування.

Така організована взаємодія між слідчим і спеціалістом, побудована на чітких організаційно-тактичних засадах, сприяє більш повному, об’єктивному та ефективному дослідженню обставин кримінального правопорушення, пов’язаного з пропагандою війни. Як зазначає Ю. М. Чорноус, метою техніко-криміналістичного та криміналістичного забезпечення використання спеціальних знань є створення умов для ефективного проведення досудового розслідування на основі науково обґрунтованих засобів, методів і криміналістичних рекомендацій, спрямованих на їх практичне застосування [6, с.36-37]. У межах

цього забезпечення особливе місце посідають організаційно-тактичні засади використання спеціальних знань, які конкретизують порядок і способи їх практичної реалізації під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Ці засади мають визначальне значення під час розслідування пропаганди війни, оскільки забезпечують науково обґрунтоване планування, підготовку та проведення слідчих дій, спрямованих на виявлення, фіксацію й перевірку доказів. Найбільш активними формами реалізації таких засад є залучення спеціаліста під час огляду місця події та допиту підозрюваних і свідків.

Під час огляду місця події організаційно-тактичні засади полягають у правильному визначенні складу слідчо-оперативної групи, у складі якої ключову роль відіграє спеціаліст-криміналіст. У разі потреби залучаються спеціалісти у сфері комп'ютерних технологій, поліграфії, інформаційної безпеки тощо. Таке поєднання забезпечує комплексне застосування спеціальних знань для виявлення, фіксації та вилучення доказів, що містяться на цифрових носіях, поліграфічній продукції чи іншій матеріальній базі.

Тактичний аспект участі спеціаліста під час огляду полягає у застосуванні технічних засобів для фото- та відеофіксації, проведенні вимірювань, складанні схем і планів, пакуванні речових доказів із дотриманням вимог їх доказової цінності. Високий рівень організації огляду передбачає попереднє визначення об'єктів дослідження, підготовку необхідних технічних засобів та погодження алгоритму дій усіх учасників слідчої групи [4, с.168-169].

Важливим організаційним елементом під час проведення огляду є доцільне залучення спеціаліста залежно від характеру об'єкта дослідження. Так, наприклад, спеціаліст-криміналіст залучається насамперед для виявлення, фіксації та вилучення матеріальних слідів, речей і документів. Спеціаліста у сфері комп'ютерних технологій необхідно залучати під час огляду комп'ютерної техніки, цифрових носіїв інформації та комп'ютерних даних, коли потрібно здійснити виявлення, фіксацію й вилучення цифрових слідів [1, с.454].

Таке комплексне залучення фахівців різного профілю забезпечує повноту, достовірність і доказову цінність результатів огляду, а також сприяє ефективній реалізації організаційно-тактичних засад використання спеціальних знань.

Не менш значущими є організаційно-тактичні засади залучення спеціаліста під час проведення допиту, адже саме вони визначають ефективність отримання достовірних показань та повноту збирання доказової інформації. Зміст цих засад полягає у ретельній підготовці до слідчої (розшукової) дії, правильному визначенні обставин, що потребують спеціальних знань, вибору спеціаліста з відповідною компетенцією.

На підготовчому етапі спеціаліст надає консультаційну допомогу слідчому щодо формулювання запитань, підготовки технічних засобів фіксації допиту, вибору матеріалів для пред'явлення, а також визначення оптимальної послідовності їх використання. Під час проведення допиту відповідний спеціаліст забезпечує технічну, консультаційну та інформаційну підтримку, сприяє правильному застосуванню науково-технічних засобів (звукозапис, відеозйомка), що підвищує доказову цінність отриманої інформації.

Як слушно зазначає О. В. Курман, ефективність досудового розслідування значною мірою залежить від належної організації взаємодії між слідчим та залученими спеціалістами, адже саме їх професійна співпраця забезпечує якісне збирання та фіксацію доказової інформації [2, с.498]. У свою чергу науково обґрунтовані засади організаційно-тактичного залучення спеціаліста під час допиту передбачають чітке визначення ролі спеціаліста, від консультанта до активного учасника процесуальної дії, який, за згодою слідчого, може ставити уточнювальні запитання [3, с.234-236]. Такий підхід забезпечує узгодженість дій, допомагає уникнути процесуальних помилок, своєчасно виявляти суперечності у показаннях і сприяє отриманню повних, об'єктивних та достовірних відомостей.

Отже, організаційно-тактичні засади використання спеціальних знань під час огляду та допиту у розслідуванні пропаганди війни сприяють ефективному поєднанню компетентності слідчого та спеціаліста, підвищують якість

отриманих доказів і забезпечують результативне досудове розслідування.

Список використаних джерел:

1. Завидняк І.О. Участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій та його консультативна допомога. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 6. С. 453-456. (дата звернення: 15.10.2024)
2. Курман О.В. Деякі організаційно-тактичні особливості залучення спеціалістів до участі в роботі слідчо-оперативних груп. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 8. С. 497-499. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/112. (дата звернення: 15.10.2025)
3. Моргун Н.С., Бондар С.В., Сєдакова В.В. Особливості використання слідчим спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю спеціаліста. *Право і суспільство*. 2023. № 5. С. 230-239. URL: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.5.35. (дата звернення: 16.10.2025)
4. Шевчук В.М. Криміналістика: традиції, новації, перспективи : добірка наук. пр. Харків : Право, 2020. С. 1280. (дата звернення: 15.10.2025)
5. Шепітько В.Ю., Коновалова В.О., Шевчук В.М. та ін. Науково-технічне забезпечення слідчої діяльності в умовах змагального кримінального провадження : монографія ; за заг. ред. В.Ю. Шепітька. Харків : Право, 2021. 248 с. (дата звернення: 15.10.2025)
6. Чорноус Ю.М. Криміналістичне забезпечення кримінального провадження. *Криміналістичний вісник.* 2014. № 1 (21). С.32-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krvis_2014_1_6. (дата звернення: 16.10.2022)

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шевчук Віктор.

Золотарьова Дарія,
Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова,
юридичний факультет, 3 курс, 6 група

ПРАВОВА ПРИРОДА НЕОСУДНОСТІ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Проблематика неосудності посідає окреме місце серед питань, пов’язаних із притягненням до кримінальної відповідальності. Встановлення психічної спроможності особи щодо відповідальності за вчинене нею діяння (визнання її осудною чи неосудною) належить виключно до компетенції суду.

Неосудність – це психічний стан особи, спричинений патологічним розладом, через який вона вчиняючи суспільно

небезпечне діяння, не здатна усвідомлювати характер і небезпечність своїх дій чи бездіяльності або керувати ними. У такому стані особа не може правильно оцінювати власну поведінку та її наслідки, що виключає наявність вини у кримінально-правовому розумінні. Відповідно, така особа не визнається суб'єктом кримінального правопорушення і не підлягає кримінальній відповідальності чи покаранню.

Неосудність охоплює два взаємопов'язані критерії – медичний і юридичний. Юридичний (психологічний) критерій описує глибину порушень свідомості та волі на момент учинення суспільно небезпечного діяння й розпадається на дві складові: когнітивну (інтелектуальну) та вольову. Закон визначає когнітивну ознаку, як нездатність усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпечність власних дій (бездіяльності), а вольову - як нездатність керувати цими діями.

У правовій і судово-психіатричній доктрині когнітивну ознаку традиційно називають інтелектуальною, оскільки йдеться про функціонування пізнавальних можливостей особи. За стану неосудності має місце виражена патологія цих пізнавальних процесів: індивід не спроможний адекватно усвідомлювати фактичну сторону та соціальну значущість своїх учинків і, відповідно, не контролює власну поведінку. Медичний критерій, у свою чергу, передбачає наявність психічного розладу (хронічного чи тимчасового, недоумства або іншого хворобливого стану), який зумовлює такі дефіцити. Медичний критерій, за приписом законодавця, охоплює чотири різновиди патологічних порушень психічної діяльності:

1) хронічні психічні розлади;

2) тимчасові (гострі) психічні розлади;

3) недоумство;

4) інші хворобливі стани психіки [1, с, 56-83].

Фахівці-психіатри відзначають, що для неосудних осіб характерні такі прояви:

- під час убивств чи інших посягань проти особи у них нерідко фіксуються маячні переживання та галюцинації (типово для шизофренії);

- при вчиненні кримінальних правопорушень проти власності та громадського порядку вони можуть не усвідомлювати фактичний зміст і соціальну небезпечність своїх дій;

- суттєво послаблюється здатність контролювати інстинкти, передусім сексуальні потяги, що зумовлює насильницькі сексуальні правопорушення та розпусні дії щодо малолітніх;

- виявляються афективні порушення, зокрема емоційна притупленість (типова для шизофренії), яка сприяє агресивним посяганням на особу та на громадський порядок;

- за станів порушеної свідомості (сутінкова свідомість, патологічне сп'яніння) можливе справжнє «безмотивне» вчинення імпульсивних суспільно небезпечних дій проти особистості [2, с. 425-426].

Отож, за своєю природою «неосудний» - це передусім юридична, а не медична категорія. Неосудна особа не підлягає кримінальній відповідальності. Натомість особа з психічним розладом, який не виключає осудності, не звільняється від кримінальної відповідальності за вчинене правопорушення; до неї, відповідно до закону, можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру.

Кримінально-правова специфіка статусу неосудності полягає в тому, що така особа, маючи психопатологічні розлади (зумовлені хворобою чи іншим хворобливим станом психіки) і водночас збережені негативні соціально-психологічні установки, становить джерело суспільної небезпеки. Її дії, у випадках, прямо передбачених кримінальним законом, за своїм змістом і наслідками можуть бути особливо небезпечними для суспільства, хоча відсутність осудності виключає притягнення до кримінальної відповідальності. Відповідно до ч. 3 ст. 19 КК України до такої особи можуть застосовуватися примусові заходи медичного характеру, передбачені ст. 94 КК України [3]. Ці заходи мають обов'язковий (примусовий) характер і переслідують так би мовити подвійною мету: забезпечити лікування особи та убезпечити суспільство й державу від можливого повторного вчинення нею суспільно небезпечних діянь.

Важливо звернути увагу, що під час звільнення особи від кримінальної відповідальності з підстав неосудності при

застосуванні норм КК України у правозастосуванні є низка типових помилок.

По-перше, стан неосудності означає відсутність у особи інтелектуальної і вольової складових вини. Отже, він несумісний із констатацією чітко сформованих мети й мотиву як ознак суб'єктивної сторони. Встановлення будь-якої форми вини (умислу чи необережності) щодо неосудного є об'єктивно неможливим. Правова кваліфікація діяння у таких випадках має ґрунтуватися на фактичних обставинах події та її наслідках. Так, місцевий суд, визнавши особу неосудною, водночас констатував умисел на вбивство двох осіб (у т. ч. малолітньої) й оцінив учинене за ч. 2 ст. 15, пп. 1, 2 ч. 2 ст. 115 КК України, чим припустився неправильного застосування кримінального закону - на що й вказав Верховний Суд [4].

По-друге, Верховний Суд звернув увагу на некоректну кваліфікацію повторності. Якщо суспільно небезпечне діяння вчинене у стані неосудності, воно не може визнаватися «повторним» у розумінні інституту повторності кримінальних правопорушень, а відтак відповідна кваліфікуюча ознака не підлягає застосуванню [5].

Підводячи підсумки, правова природа неосудності виявляється в тому, що цей стан, за кримінальним законом, зумовлює специфічні наслідки: усуває кримінальну відповідальність і призначення покарання та водночас може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру. Визнати особу неосудною уповноважений виключно суд, причому судово-психіатрична експертиза проводиться лише на підставі належним чином умотивованої судової ухвали. Важливо, що неосудність не встановлюється абстрактно, особу визнають неосудною не «саму по собі», а у зв'язку з учиненням конкретного діяння – для вирішення питання про можливість (або неможливість) її кримінальної відповідальності у межах конкретного провадження.

Список використаних джерел:

1. Бурдін В.М. Осудність та неосудність (кримінально-правове дослідження): монографія Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. 780 с.

2. Гродецький Ю.В., Зайцев О.В., Поняття неосудності та обмеженої осудності. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2024, № 2(22). С. 414-446

3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст. 131 - редакція станом на 17.07.2025. URL: https://ips.ligazakon.net/document/T012341 (дата звернення: 30.09.2025).
4. Постанова Верховного Суду від 06.02.2020 р. у справі № 234/18511/18. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/87527892 (дата звернення: 30.09.2025).
5. Постанова Верховного Суду від 17.03. 2020 р. у справі № 127/23789/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/88376273 (дата звернення: 30.09.2025).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Виговський Дмитро.

Герасименко Анатолій,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 3 курс, 7 група

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ДОПУСТИМОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ

Цифрова трансформація суспільства істотно впливає на всі галузі правової діяльності, зокрема й на кримінальне судочинство. Інформаційні технології проникають у щоденне життя, формуючи нові форми правопорушень і, відповідно, нові види доказів. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання використання електронних доказів у кримінальному провадженні, оскільки вони все частіше стають основним джерелом встановлення істини у справі. Зростання кількості кіберзлочинів, поширення цифрових комунікацій та активне використання соціальних мереж вимагають від держави перегляду підходів до доказування та адаптації кримінального процесуального законодавства до нових технологічних реалій.

Електронні докази – це інформація в цифровій формі, створена, збережена або передана за допомогою електронних пристроїв, мереж чи систем, яка може підтверджувати або спростовувати обставини, що мають значення для кримінального провадження. До них належать електронні документи, листування електронною поштою, аудіо- та відеозаписи, файли з камер

спостереження, метадані, інформація з соціальних мереж, вебсайтів, хмарних сховищ тощо [3, С. 52].

Цифрові сліди сьогодні виникають практично в кожній справі, від записів камер відеоспостереження до повідомлень у месенджерах. Унаслідок цього електронні докази стають важливим інструментом доказування, а правильне їх оформлення, необхідною умовою законності судових рішень.

Попри зростаючу роль цифрової інформації, у чинному Кримінальному процесуальному кодексі України відсутнє чітке визначення поняття "електронний доказ". Це спричиняє неоднозначне тлумачення їхнього процесуального статусу. На практиці такі дані часто прирівнюються до речових або письмових доказів, що не відображає їх специфіки. Деякі суди розглядають електронні файли як документи, інші як речові докази, оскільки електронна інформація не завжди має матеріальний носій, може бути змінена чи знищена без сліду. Відсутність уніфікованого підходу ускладнює процес оцінки таких доказів і створює ризики для дотримання принципів змагальності та законності судочинства.

На думку науковців, доцільно включити до КПК України окрему статтю 99^1, у якій визначити електронний доказ як будь-яку інформацію в цифровій формі, що створена, збережена або передана з використанням комп'ютерних технологій і може підтверджувати обставини, які мають значення для кримінального провадження.

Однією з ключових проблем використання електронних доказів є забезпечення їх допустимості та достовірності.

Найчастіші порушення пов'язані з:

• недотриманням процесуальних вимог під час вилучення електронних пристроїв;

• відсутністю належної автентифікації;

• ризиком фальсифікації або змінення цифрових даних;

• порушенням права на приватність спілкування під час обшуку цифрових носіїв.

У таких умовах особливого значення набуває роль судових експертів із цифрової криміналістики, які визначають технічну достовірність даних, відновлюють видалені файли, перевіряють хеш-суму та встановлюють можливі сліди редагування.

Судова практика демонструє поступову еволюцію підходів до оцінки таких доказів. Зокрема, у постанові Верховного Суду від 13.07.2020 р. (справа № 753/10840/19) визнано, що скріншоти електронного листування у Viber можуть бути належним доказом у справах про домашнє насильство. А в іншій постанові від 10.09.2020 р. (справа № 751/6069/19) суд визнав DVD-диск із відеозаписом події самостійним джерелом доказу. Ці приклади свідчать про поступове закріплення практики використання цифрових матеріалів у доказуванні.

Електронні докази є невід'ємною складовою сучасного кримінального процесу. Вони забезпечують можливість швидкого, об'єктивного та науково обґрунтованого встановлення істини у кримінальних справах. Однак ефективність їх використання залежить від чіткості правового регулювання, дотримання процесуальних стандартів і розвитку цифрової експертизи.

Вдосконалення нормативної бази, впровадження міжнародних стандартів цифрової криміналістики та підвищення рівня професійної підготовки фахівців у цій сфері є запорукою забезпечення законності, об'єктивності та справедливості кримінального судочинства України у цифрову епоху.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

2.Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам : Закон України від 15 березня 2022 року № 2137-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text

3. Квашук О. Д. Використання електронних доказів у кримінальному провадженні. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління.* 2025. Вип. 2 (10). С. 50–56.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Бережний Олександр.

Маліновська Марина,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова,
юридичний факультет, 3 курс, 3 група

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України становлять особливу групу суспільно небезпечних дій, що посягають на суспільні відносини, які забезпечують саме існування, суверенітет, територіальну цілісність, обороноздатність та конституційний лад держави. Актуальність цієї проблематики є беззаперечною, особливо в умовах повномасштабної збройної агресії проти України, що вимагає глибокого наукового та практичного дослідження їх юридичної природи та понятійного апарату. Розділ І Особливої частини Кримінального кодексу України (ККУ) об'єднує ці діяння, а розуміння їх сутності є ключовим для ефективної правозастосовної діяльності.

Ці правопорушення виокремлені в самостійний розділ ККУ не випадково. Родовим об'єктом цих діянь є основи національної безпеки України. Це комплекс фундаментальних суспільних відносин, що забезпечують державний суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність, конституційний лад та обороноздатність [1, с. 21]. Саме посягання на ці життєво важливі інтереси суспільства і держави зумовлює найвищий ступінь суспільної небезпеки цих діянь та їхнє першочергове місце в структурі Особливої частини ККУ.

Так, науковець В. П. Ємельянов визначав кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки як “передбачені кримінальним законом суспільно небезпечні діяння (дії або бездіяльність), що посягають на державний суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність, обороноздатність, державну, економічну чи інформаційну безпеку України” [2, с. 17]. Цей підхід є класичним, але згідно із ЗУ “Про національну безпеку” поняття основ національної безпеки України визначається, як “національна безпека України - захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності,

демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз" [3].

Інший погляд був представлений у працях В. І. Борисова та В. І. Тютюгіна, де ці кримінальні правопорушення розглядаються як "умисні діяння, що заподіюють шкоду або створюють загрозу заподіяння шкоди відносинам, які забезпечують саме існування України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної і правової держави" [4, с. 283]. Тут акцент робиться на умисній формі вини та на фундаментальній ролі об'єкта посягання — існуванні держави як такої.

У сучасній кримінальній-правовій літературі О. А. Чуваков визначає, що це передбачені Кримінальним кодексом України умисні суспільно небезпечні діяння, які спрямовані на підрив чи ослаблення суверенітету, територіальної цілісності, обороноздатності, економічної та політичної стабільності держави, що створюють загрозу її існуванню як незалежної, цілісної та демократичної країни. Об'єкт посягання – основи національної безпеки, які охоплюють не лише конституційний лад, суверенітет і територіальну цілісність, а й економічну безпеку та обороноздатність держави. Це ширше, ніж визначено у Законі України «Про національну безпеку України». [5, с. 62]. Такі діяння завжди вчиняються з прямим умислом, що свідчить про їх свідоме спрямування на заподіяння шкоди державі. Саме тому кримінальний закон встановлює за них суворі покарання, оскільки їх наслідком може стати дестабілізація політичної системи, порушення територіальної єдності, ослаблення обороноздатності та загроза самому існуванню України.

Аналізуючи, поняття кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки, сформульоване О. А. Чуваковим, є найбільш вдалим, оскільки воно комплексно відображає сутність цих кримінальних правопорушень. Автор підкреслює, що такі правопорушення становлять собою умисні суспільно небезпечні діяння, які безпосередньо посягають на зовнішню та внутрішню безпеку України. Таке визначення точно відповідає положенням Кримінального кодексу, розкриває головний об'єкт посягання – національну безпеку держави, та дозволяє чітко відмежувати ці злочини від інших категорій правопорушень. Воно вдало поєднує

наукову точність і практичну спрямованість, адже охоплює всі основні елементи кримінального правопорушення і відображає як теоретичний, так і прикладний зміст захисту національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Злочини проти національної безпеки України: коментар Розділу І Особливої частини Кримінального кодексу України. Київ, 2017. 464 с.
2. Ємельянов В.П. Злочини проти основ національної безпеки України: проблеми кваліфікації. Харків, 2003. 248 с.
3. Про національну безпеку : Закон України від 21.06. 2018 р. № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 31, ст. 241
UPL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/ed20260920#Text
4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. В.І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків, 2021. 1488 с.
5. Кримінально-правова охорона основ національної безпеки України : навч. посібник Одеса, 2025. 156 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Виговський Дмитро.

Ерстенюк Єлизавета,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Навчально-науковий інститут права,
спеціальність 081 «Право», 1 курс магістратури

ОСОБЛИВОСТІ ОСКАРЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Законом № 2147-VIII від 03.10.2017 внесені зміни до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), якими передбачено можливість оскарження повідомлення про підозру на стадії досудового розслідування [1]. Відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України на досудовому провадженні може бути оскаржене повідомлення слідчого, дізнавача, прокурора про підозру після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із

обвинувальним актом - підозрюваним, або його захисником чи законним представником [2].

З одного боку, ці зміни забезпечують додаткові гарантії захисту прав та інтересів осіб від зловживань з боку сторони обвинувачення. З іншого, запровадження цих нововведень спричинило виникнення низку проблемних питань як для теорії кримінального процесу, так і для правозастосовної практики.

По-перше, під час оскарження повідомлення про підозру слідчий суддя не може належно оцінити рівень внутрішнього переконання слідчого, дізнавача чи прокурора, оскільки для прийняття рішення щодо повідомлення про підозру особі використовується стандарт доказування «обґрунтована підозра».

Тому слідчий суддя повинен здійснювати розгляд оскарження повідомлення про підозру з огляду на дотримання процесуального стандарту наявності «достатніх доказів (підстав)» для підозри (п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України) [3, с. 14]. В іншому випадку, слідчий суддя замість здійснення судового контролю виконуватиме функцію розгляду кримінальної справи в суді, що суперечить принципу презумпції невинуватості (ст. 17 КПК України) [4, с. 145-146].

Таким чином, оскарження повідомлення про підозру у кримінальному провадженні значно ускладнене, адже слідчий суддя обмежений лише перевіркою наявності стандарту «обґрунтована підозра» і не має повноважень оцінити чи спростувати рівень внутрішнього переконання слідчого або прокурора.

По-друге, відсутня однозначна позиція щодо того, що саме повинно бути предметом перевірки під час розгляду оскарження повідомлення про підозру.

В правовій науці та практиці відсутній єдиний підхід до розуміння поняття «повідомлення про підозру»: чи це є процесуальний документ встановленого зразка із необхідними реквізитами, який складається слідчим/дізнавачем або прокурором та вручається особі, чи процесуальна дія – акт повідомлення про підозру, або ж сама підозра як припущення слідчого, прокурора про вчинення особою кримінально караного діяння, що має формальне вираження у повідомленні про підозру [5].

Як наслідок, відсутність єдиного підходу щодо розуміння поняття «повідомлення про підозру» призводить до дискусій про обсяг повноважень слідчого судді. Внаслідок цього залишається невизначеним, чи має судовий контроль на цьому етапі обмежуватися суто перевіркою дотримання процесуальної процедури повідомлення про підозру, чи він повинен охоплювати також і обґрунтованість висунутої підозри.

По-третє, постає питання щодо зміни процесуального статусу особи, якій слідчим суддею було скасовано повідомлення про підозру.

На відміну від закриття кримінального провадження прокурором, наслідки якого спрямовані на майбутнє, адже припиняють статус підозрюваного лише з моменту прийняття такого рішення і не скасовують юридичних наслідків його набуття у минулому, скасування повідомлення про підозру має ретроспективний характер: статус не просто припиняється, а визнається недійсним *ab initio* (з самого початку).

Цей підхід підтверджується судовою практикою, зокрема у постанові ККС ВС від 25.11.2020 у справі №627/927/19 зазначено, що: «правовим наслідком повідомлення про підозру ОСОБА_1 неуповноваженою на те особою є непритягнення її до кримінальної відповідальності в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законом. Тобто ОСОБА_1 не було притягнуто до кримінальної відповідальності, та вона не набула статусу підозрюваної в кримінальному провадженні через нездійснення (нереалізацію) органом досудового розслідування в кримінальному провадженні етапу (стадії) притягнення до кримінальної відповідальності» [6].

По-четверте, потенційно може виникнути колізійна ситуація у випадку скасування повідомлення про підозру на стадії підготовчого судового провадження.

У разі подання апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді, особа продовжує перебувати у статусі підозрюваного до ухвалення остаточного рішення судом апеляційної інстанції. Проблема виникає, коли після направлення обвинувального акту до суду апеляційна інстанція скасовує повідомлення про підозру. Таким чином, особа вважається такою, що не набувала статусу

підозрюваного, однак щодо неї вже висунуто обвинувачення. На жаль, ані теорія, ані практика поки що не дають чіткої відповіді на це питання.

Можна припустити, що в такому випадку процесуальні наслідки будуть подібними до ситуації, коли суд виявляє порушення на стадії підготовчого судового засідання. Так, в ухвалі Верхньорогачицького районного суду від 18.04.2018 року у справі № 651/10/18 висловлена наступна позиція: "таким чином, суд приходить до висновку про відсутність у ОСОБА_2 відповідного процесуального статусу підозрюваного, а відтак обвинувальний акт складено в кримінальному провадженні відносно особи, яка не набула, в силу положень КПК України, статусу підозрюваної особи" [7]. На підставі ухвали Апеляційного суду Херсонської області від 25.06.2018 залишено в силі ухвалу Верхньорогачицького районного суду, згідно з якою обвинувальний акт у кримінальному провадженні повернуто прокурору через невідповідність вимогам КПК України.

По-п'яте, скасування повідомлення про підозру слідчим суддею не позбавляє слідчого, дізнавача чи прокурора можливості повідомити про підозру ще раз. Після скасування повідомлення про підозру слідчому, дізнавачу чи прокурору достатньо внести незначні зміни або уточнення до попереднього тексту підозри (наприклад, скоригувати формулювання окремих фактичних обставин) і вручити її повторно.

У такій ситуації підозрюваний, відповідно до вимог п. 10 ч. 2 ст. 303 КПК України, змушений чекати встановлений законом строк (місяць у випадку кримінальних проступків або два місяці у випадку злочинів) для повторного звернення зі скаргою. І, як слушно зазначив Х.Р. Слюсарчук, стороні захисту під час оскарження повідомлення про підозру, на жаль, залишається лише: contra spem spero [8, с. 321].

Отже, оскарження повідомлення про підозру запроваджувалось як гарантія забезпечення процесуального права на застосування до особи належної правової процедури, однак наразі цей механізм має радше формальний характер. Попри його прогресивну мету, на практиці він не працює як ефективний правовий засіб захисту, оскільки його реалізація виявила суттєві

прогалини в кримінальному процесуальному законодавстві, що призводять до неоднакової судової практики та правової невизначеності. Зважаючи на правову природу «обґрунтованої підозри» як стандарту доказування у кримінальному провадженні, оскарження повідомлення про підозру супроводжується значними складнощами. Зрештою, на нашу думку, усі зазначені фактори ставлять під сумнів ефективність існування такого механізму оскарження повідомлення про підозру.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів (Розділи 1-3) : Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text (дата звернення: 19.10.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 19.10.2025).
3. Андрух В.В. Проблеми правового регулювання оскарження повідомлення про підозру. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Том 4 №84. С. 11-17.
4. Лисенкова К.Є. Порядок оскарження рішень, дій або бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора в досудовому кримінальному провадженні через призму принципу змагальності сторін. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2015. № 3. С. 142–153.
5. Огляд практики Вищого антикорупційного суду щодо розгляду та вирішення скарг на повідомлення про підозру за період з 05.09.2019 по 27.04.2020 р. URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/VAKS/statistics/review_05.2020.pdf (дата звернення: 19.10.2025).
6. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного суду від 15 листопада 2020 року у справі № 627/927/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/93171491 (дата звернення: 19.10.2025).
7. Ухвала Верхньорогачицького районного суду від 18 квітня 2018 року у справі №651/10/18. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/73466790 (дата звернення: 19.10.2025).
8. Слюсарчук Х.Р. Оскарження повідомлення про підозру у кримінальному провадженні: contra spem spero!. *ПРАВО І СУСПІЛЬСТВО*. 2019. № 4. С. 314-322.

Науковий керівник: доктор філософії, асистент кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Неділько Ярослав.

Муляр Наталія,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова,
юридичний факультет,
спеціальність 081 Право, 3 курс, 6 група

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

Зловживання владою або службовим становищем є однією з найбільш руйнівних форм неправомірної діяльності, яка серйозно підриває довіру до державних інституцій та завдає шкоди як державним, так і суспільним інтересам. Актуальність дослідження цієї проблематики зумовлена високим рівнем корупції в Україні, що підтверджується останніми даними: за Індексом сприйняття корупції на 2024 рік Україна отримала лише 35 балів зі 100 можливих та посіла 105 місце серед 180 країн, що свідчить про серйозні виклики в цій сфері. За результатами опитування 2025 року, 71% громадян вважають, що рівень корупції в країні зріс, особливо під час повномасштабного вторгнення [1].

Саме тому метою нашої роботи є ґрунтовне дослідження змістовного наповнення кримінально-правових ознак, що характеризують склад кримінального правопорушення "зловживання владою або службовим становищем", регламентованого статтею 364 Кримінального кодексу України.

Зловживання владою або службовим становищем є одним із найпоширеніших і найбільш небезпечних видів службових правопорушень. Він розміщений у Розділі XVII Особливої частини КК України "Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг".

Відповідно до статті 364 КК України, зловживання владою або службовим становищем – це умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам

та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб [2].

Однак, на теперішній час спостерігаються суперечливі тлумачення щодо зазначеного аспекту, зокрема: згідно з роз'ясненнями, які надав Пленум Верховного Суду України від 26 грудня 2003 року, судовим органам слід чітко розмежовувати діяння, що кваліфікуються як перевищення влади чи службових повноважень, від зловживання владою або своїм службовим становищем. У ситуації з останнім, особа, що займає службове становище, неправомірно, ігноруючи інтереси служби, використовує надані їй законом права і повноваження.

Отже, зловживання своїми повноваженнями чи посадовим статусом вважається протиправною дією за умови одночасного існування трьох специфічних критеріїв:

1) застосування службовою особою своїх владних чи службових повноважень усупереч інтересам, які вона повинна захищати;

2) вчинення цього діяння задля отримання особистої вигоди;

3) спричинення такими діями значної шкоди інтересам держави чи суспільства, або ж правам та інтересам, що захищаються законом, конкретних громадян чи організацій [3; с. 118].

Згідно з ч.1 ст. 364 Кримінального кодексу України, передбачається санкція за правопорушення, що полягає у зловживанні службовими повноваженнями чи посадовим становищем, у разі, якщо такі дії спричинили значну шкоду законно захищеним правам, свободам та інтересам фізичних осіб, або ж інтересам держави, суспільства чи юридичних структур [2]. Це правопорушення класифікується як злочин з матеріальним складом і вважається закінченим з моменту настання таких наслідків.

Безумовно, заслуговує уваги виділення таких особливостей службових злочинів: особливий родовий об’єкт зазіхань; наявність спеціального суб’єкта; а також здійснення злочинного діяння [4; с. 548].

Науковці виокремлюють єдиний родовий об’єкт для всієї групи кримінальних правопорушень, скоєних у галузі службової

діяльності. Цей об'єкт охоплює соціальні взаємини, що формують суть законної роботи установ державної влади, структур місцевого самоврядування, громадських об'єднань, а також підприємств, організацій та закладів незалежно від їхньої форми власності.

Суб'єкт кримінально-протиправного діяння є спеціальним, а саме службова особа. Згідно зі ст. 18 Кримінального кодексу України до службових осіб належать представники урядових структур, особи, що обіймають посади (як постійні, так і тимчасові), з повноваженнями щодо виконання організаційно-розпорядчих завдань, а також ті, хто виконує адміністративно-господарські функції. Суб'єктивна ознака виражається у формі прямого умислу, з метою отримання будь-якої незаконної переваги для себе або іншої фізичної чи юридичної особи, і має в основі корисливі або інші особисті міркування.

Як свідчить досвід, на сьогоднішній день щоденно порушуються кримінальні справи проти «високопосадовців», і вся країна за допомогою ЗМІ стежить за перебігом процесу вручення їм повідомлень про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень, пов'язаних із перевищенням службових повноважень, та обрання запобіжного заходу в судовому порядку. Однак, судова практика демонструє, що більшість підозрюваних не отримують обвинувальних вироків і через судові рішення знову обіймають свої попередні посади.

Відтак, неправомірне використання службового становища або владних повноважень становлять одну з найбільш загрозливих категорій службових правопорушень, які підривають ефективне функціонування урядових структур та спричиняють збитки інтересам приватних осіб, організацій та держави загалом. Ключовими елементами цього правопорушення є: особливий суб'єкт, зловживання службовим становищем, що суперечить інтересам служби, а також настання значних негативних наслідків.

Список використаних джерел:

1. Transparency International Україна. Індекс сприйняття корупції 2024. URL: https://cpi.ti-ukraine.org (дата звернення: 20.10.2025)

2. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III.
URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 20.10.2025)

3. Мартиненко В. О. Особливості кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем, що вчиняють державні службовці. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2017. № 3. С. 118-119.

4. Кримінальне право України. Особлива частина. Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін.; за ред М. І. Мельника. 2ге вид. К. : Атіка, 2008. 712 С.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Виговський Дмитро.

Москвітін Андрій,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 3 курс, 6 група

ЗАСАДА ПУБЛІЧНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Засада публічності є однією з ключових гарантій ефективного функціонування кримінального процесу та забезпечення справедливості судового розгляду. Вона відображає принцип відкритості діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду, що сприяє формуванню довіри суспільства до правосуддя. Публічність у кримінальному процесі виступає важливим елементом демократичної правової держави, оскільки забезпечує прозорість здійснення правосуддя, контроль громадськості за діяльністю судових органів і дотриманням прав людини. На відміну від Кримінально-процесуального кодексу України 1961 року, чинний КПК України передбачає окрему главу, у якій системно закріплено засади (принципи) кримінального провадження. У статті 25 кодексу вказано, що слідчий і прокурор зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування у кожному випадку, коли безпосередньо виявлено ознаки кримінального правопорушення (крім випадків, коли провадження може бути відкрито лише за заявою потерпілого), або після отримання заяви чи повідомлення про його вчинення. Вони також повинні вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення обставин події кримінального правопорушення та особи, винної у його вчиненні [1].

Подалі розглянемо погляди науковців стосовно поняття засади публічності у кримінальному процесі.

Д.М. Говорун вказує на те, що публічність є принципом кримінального процесу, який передбачає обов'язок уповноважених суб'єктів проявляти процесуальну активність і ініціативу, спрямовану на виявлення злочинів, встановлення осіб, що їх учинили, здійснення кримінального переслідування, ухвалення обов'язкових процесуальних рішень за власною ініціативою, а також забезпечення захисту прав і законних інтересів учасників провадження з метою досягнення завдань кримінального судочинства [2, с. 9].

Із наведеної дефініції можемо зазначити, що ця засада кримінального процесу відображає її сутність як одного з ключових принципів, що поєднує організаційний, процесуальний і гарантійний аспекти діяльності уповноважених суб'єктів. Вона означає, що органи досудового розслідування, прокуратура та суд здійснюють свою діяльність від імені держави, переслідуючи суспільно важливу мету – забезпечення невідворотності покарання винних осіб і захист публічних інтересів. Публічність передбачає ініціативність та активність відповідних органів у виявленні кримінальних правопорушень і встановленні винних осіб, навіть за відсутності заяви потерпілого, крім випадків, передбачених законом.

Степанов О.С. у своєму дослідженні дійшов висновку, що публічність є засадою кримінального процесу, яка передбачає вимоги цілеспрямованої процесуальної активності та ініціативності суб'єктів, уповноважених здійснювати кримінальне провадження. Вона спрямована на захист прав осіб, розкриття та переслідування кримінальних правопорушень, а також на дотримання законних інтересів учасників процесу. Цей принцип забезпечує відкритість провадження, повноту і своєчасність розслідування, гласність у судовому розгляді та гарантує, що жодна особа не буде притягнута до відповідальності без достатніх підстав, а кожна процесуальна дія здійснюється у відповідності до закону і з дотриманням прав учасників кримінального провадження [3, с. 364].

Наведене визначення точно передає суть принципу публічності в кримінальному процесі, адже воно поєднує два ключові аспекти, а саме активну роль держави у виявленні та переслідуванні злочинів і забезпечення відкритості кримінального

провадження. Такий підхід дозволяє зрозуміти, що публічність – це не лише гласність судового розгляду, а насамперед обов'язок державних органів діяти ініціативно й не залишати злочини без реагування. Водночас важливо, щоб реалізація цього принципу не перетворювалася на формальність і не порушувала права учасників процесу. Отже, публічність – це баланс між інтересами суспільства у розкритті злочинів і необхідністю дотримання прав кожної особи у кримінальному провадженні.

Аналіз наведених підходів свідчить про наявність певної різноманітності в науковому розумінні сутності принципу публічності. Можна все ж таки підсумувати, що публічність у кримінальному процесі слід розглядати як систему правових норм і вимог, що регламентують діяльність уповноважених суб'єктів під час реалізації ними своїх процесуальних повноважень з метою забезпечення законності, ефективності та справедливості кримінального провадження. Цей принцип покликаний гарантувати, щоб держава активно реагувала на кожне кримінальне правопорушення, водночас дотримуючись прав та свобод усіх учасників процесу. Саме через поєднання державної ініціативи та прозорості дій досягається реальне утвердження верховенства права у сфері кримінального процесу.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що засада публічності є фундаментальною складовою кримінального процесу, без якої неможливе досягнення його основних завдань – забезпечення законності, справедливості та ефективного захисту прав і свобод людини. Її сутність полягає у поєднанні державної ініціативи у виявленні, розслідуванні та переслідуванні кримінальних правопорушень із принципом відкритості судового розгляду, що забезпечує довіру суспільства до правосуддя.

Відображення засади публічності у чинному КПК України свідчить про перехід до сучасної моделі кримінального процесу, заснованої на верховенстві права, змагальності сторін і пріоритеті прав людини. Наукові підходи, розглянуті в дослідженні, демонструють багатовимірність цього принципу – як організаційного, процесуального та гарантійного елементу кримінального судочинства.

Отже, публічність у кримінальному процесі не лише забезпечує активну позицію держави у протидії злочинності, а й виступає гарантією законності дій уповноважених органів, запобігає свавіллю та сприяє формуванню справедливого, прозорого й гуманного правосуддя в демократичній державі.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 01.08.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення 24.10.2025).

2. Говорун Д.М. Поняття принципу публічності та його нормативний зміст. *Теорія і практика правознавства.* 2011. № 1. С. 1-11. DOI: https://doi.org/10.21564/2225-6555.2011.1.62745 (дата звернення 24.10.2025).

3. Степанов О.С. Зміст засади публічності в кримінальному процесі. *Митна справа*. 2013. № 6 (90). С. 360-364. DOI: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Ms_2013_6(2.1)__62.pdf (дата звернення 24.10.2025).

Науковий керівник: к.ю.н. асистент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Бережний Олександр

Крамар Марина,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
юридичний факультет, 3 курс, 6 група

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СПОСОБІВ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ЗА ст. 149 ККУ (ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ)

Торгівля людьми є тяжким злочином, за який встановлена відповідальність у статті 149 Кримінального кодексу України (КК України), відповідно до якої торгівля людьми – це здійснення будь-якої незаконної угоди, об’єктом якої є людина, а також вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини з метою експлуатації, із використанням обману, шантажу, уразливого стану чи насильства [1]. В умовах повномасштабного збройного конфлікту зазначене кримінальне правопорушення не лише посилюється через масову та раптову вразливість населення, але й набуває нових, більш прихованих та гібридних форм [2, с. 719].

Суттєвою проблемою кваліфікації є неповний перелік форм експлуатації, наведений у примітці 1 до ст. 149 КК України. До переліку форм визначених законодавцем, належать сексуальна експлуатація, використання у збройних конфліктах, примусова праця, втягнення у жебрацтво, вилучення органів, проведення дослідів тощо [3, с. 709]. Проте відсутнє посилання на експлуатацію через сурогатне материнство, хоча в практиці правоохоронних органів вже фіксувалися випадки торгівлі людьми під виглядом комерційних програм сурогатного материнства [4, с. 22]. Використання сурогатного материнства як форми торгівлі людьми загострилося під час війни, коли жінки через скрутне матеріальне становище стають вразливими до пропозицій стати сурогатними матерями на вкрай невигідних для себе умовах.

В українському законодавстві відсутній чіткий перелік прав і обов'язків учасників правовідносин у сфері сурогатного материнства, не врегульована відповідальність за їх порушення та відсутнє юридичне визначення цього поняття. Такий стан правового регулювання робить можливим різноманітні зловживання, що у свою чергу створює сприятливі умови для перетворення сурогатного материнства на приховану форму торгівлі людьми – коли жінок вводять в оману, експлуатують або примушують до надання репродуктивних послуг в обмін на гроші, а діти та їхні права залишаються без надійного правового захисту.

Згідно зі статистичними даними, оприлюдненими Національною поліцією України, протягом періоду з 2020 по 2023 роки, а також за 11 місяців 2024 року, було зафіксовано 39 випадків торгівлі людьми, які здійснювалися під прикриттям програм сурогатного материнства [4, с. 23].

Крім того, законодавче визначення терміна «торгівля людьми» (примітка до ст. 149 КК України) не охоплює способи вчинення злочину із використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). З розвитком цифрового середовища саме цей чинник відіграє ключову роль у вербуванні та експлуатації потерпілих. Фіксується тотальне поширення інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для вербування та експлуатації. Злочинці активно використовують соціальні мережі (наприклад, через рекламу в Instagram чи Facebook, яка пропонує «легку

роботу» для дівчат за кордоном) та месенджери (закриті канали в Telegram, де розміщуються пропозиції допомоги з евакуацією).

Кіберпростір використовується для повного циклу кримінального правопорушення: від первинного вербування та психологічної обробки до подальшого контролю (шантаж інтимними фото, погрози родичам) та отримання фінансової вигоди (перекази в криптовалюті, які важко відстежити). Як зазначається у звіті «Ла Страда-Україна», використання засобів анонімізації, таких як VPN, Tor та криптовалюти, значно ускладнює процес ідентифікації злочинців, встановлення їх геолокації та збір цифрових доказів [4, с. 23].

Боротьба з торгівлею людьми в кіберпросторі вимагає від правоохоронних органів не лише нових технічних можливостей (впровадження OSINT-методів, аналіз великих даних), але й розробки нових процесуальних механізмів міжнародного співробітництва для швидкого отримання даних із закордонних серверів, де розміщуються соціальні мережі та месенджери. На відміну від українського законодавства, Директива ЄС 2024/1712 визнає використання ІКТ обтяжуючою обставиною, яка має враховуватися при кваліфікації злочину та призначенні покарання [4, с. 24]. Включення аналогічного положення до ст. 67 КК України або до ст. 149 КК України відповідало б сучасним міжнародним стандартам у сфері боротьби з торгівлею людьми.

Після аналізу ст. 149 КК України можна свідчити про необхідність її вдосконалення у таких напрямах:

- Уточнення диспозиції з урахуванням використання інформаційно-комунікаційних технологій як способу вчинення кримінального правопорушення;
- Розширення примітки 1 шляхом включення нових форм експлуатації через сурогатне материнство;
- Внесення зазначених змін сприятиме більш точній кримінально-правовій кваліфікації торгівлі людьми, відповідності національного законодавства міжнародним стандартам і забезпечить належну диференціацію кримінальної відповідальності залежно від ступеня суспільної небезпеки діяння.

Отже, у сучасних умовах воєнного стану торгівля людьми потребує не лише організаційної протидії, а насамперед

удосконалення кримінально-правових норм, що визначають її кваліфікацію. Це дозволить підвищити ефективність розслідування, судового розгляду та покарання за такі діяння, забезпечуючи принципи невідворотності відповідальності та справедливості у кримінальному праві.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26, ст. 131 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення 22 жовтня 2025 року)

2. Небитова Н. Ю. Актуальні питання протидії торгівлі людьми в умовах міжнародного збройного конфлікту в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 81. С. 719–725. URL:https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c6f5b51d-6107-4ee9-ab71-c8135927e158/content

3. Іванова (Кедик) В.П. Кримінально-правова кваліфікація незаконної експлуатації людини: проблеми та шляхи удосконалення. *Law and Society*. 2025. № 1. С. 705–713. URL: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.103 (дата звернення: 23.10.2025).

4. Аналітичний звіт щодо торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації в Україні: підвищена вразливість жінок та дівчат, пов'язана з війною російської Федерації проти України та використанням кіберпростору торговцями людьми / за заг. ред. К.Б. Левченко. Київ: Ла Страда-Україна, 2025. 81 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Виговський Дмитро.

Бончук Вікторія,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, юридичний факультет, 3 курс

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОРУПЦІЙНІ АБО ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ ПРАВОПОРУШЕННЯ

В умовах триваючого збройного конфлікту та повномасштабного вторгнення в Україні проблема корупційних правопорушень залишається надзвичайно актуальною. Незважаючи на воєнний стан, кількість таких протиправних діянь не зменшується, а часто зростає, підриваючи довіру громадян до органів влади та міжнародних партнерів. У зв’язку з цим посилення кримінальної

відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення є важливим засобом захисту суспільних інтересів і зміцнення правопорядку в державі.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про запобігання корупції», корупція може бути охарактеризована як використання особою наданих їй службових повноважень або пов'язаних із ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди, а також прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки або пропозиції її надання для себе чи інших осіб [1].

Корупційними правопорушеннями визнаються діяння, передбачені частиною другою статей 191, 262, 308, 312, 313, 320, частиною першою статті 357, частиною другою статті 410 Кримінального кодексу України – у випадках їх учинення шляхом зловживання службовим становищем, а також правопорушення, визначені у статтях 354, 364, 364-1, 365-2, 368–370 КК України.

Відповідно до чинного кримінального законодавства, корупційні правопорушення доцільно поділяти на два умовних типи:

1) кримінальні правопорушення, вчинені шляхом зловживання службовим становищем (ч. 2 ст. ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 410, ч. 1 ст. 357 КК України);

2) кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, а також правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (ст. ст. 354, 364, 364-1, 365-2, 368–370 КК України) [2].

Надзвичайно прикро констатувати наявність і поширення корупційних правопорушень у державі під час воєнного стану. Виявлено чимало корупційних правопорушень у діяльності державних органів, митниць, податкових служб і територіальних центрів комплектування. Поширеними залишаються випадки, коли чоловіки призовного віку незаконно перетинають державний кордон або надають неправомірну вигоду посадовцям, аби уникнути мобілізації чи отримати відстрочку.

Окрему суспільну небезпеку становить привласнення гуманітарної допомоги, наданої міжнародними партнерами для потреб Збройних Сил України. Об'єктами посягань стають навіть благодійні кошти, зібрані волонтерами та громадянами. За даними

правоохоронних органів, траплялися випадки, коли посадовці створювали штучні перешкоди під час оформлення документів, отримуючи за це неправомірну вигоду, що іноді сягала до двох мільйонів гривень на добу.

Завдяки роботі Служби безпеки України, прокуратури та інших правоохоронних органів викрито низку показових кримінальних правопорушень. Так, у серпні 2022 року на Київщині колишній посадовиці повідомлено про підозру у незаконному використанні благодійних коштів, зібраних на потреби Збройних Сил України (ч. 3 ст. 201-2 КК України) [3, с. 75-76].

У науці кримінального права до характерних ознак корупційних правопорушень, передбачених Кримінальним кодексом України, належать такі:

1) спеціальний суб'єкт – переважно службові особи як публічного, так і приватного права, а також особи, які надають публічні послуги. Водночас існують винятки: кримінальні правопорушення, передбачені статтею 354 КК України, суб'єктом яких є працівник державного підприємства, установи чи організації, а також правопорушення, передбачені частинами першою та другою статей 368-3 і 368-4, статтею 369 та частиною першою статті 369-2 КК України, де суб'єктом виступає загальна фізична особа;

2) вчинення діяння пов'язане з використанням влади, службового становища або повноважень, що випливають із такого становища, у власних інтересах чи в інтересах третіх осіб;

3) наявність умисної форми вини, оскільки корупційні правопорушення не можуть бути вчинені з необережності;

4) високий ступінь суспільної небезпечності, що зумовлює значну шкоду суспільним відносинам, пов'язаним із діяльністю органів влади, місцевого самоврядування, підприємств та організацій;

5) протиправність діяння, тобто його невідповідність вимогам кримінального закону;

6) специфічний предмет посягання, яким виступає неправомірна вигода у будь-якій формі – майно, право на майно, дії майнового характеру або інші матеріальні блага [4, с. 70-71].

Вчинення особою будь-якого корупційного правопорушення зумовлює настання низки негативних кримінально-правових наслідків, що суттєво обмежують можливість застосування до неї

пом’якшувальних чи звільняючих від відповідальності механізмів, зокрема:

1) особа не підлягає звільненню від кримінальної відповідальності на підставах, передбачених законодавством, таких як дійове каяття, передача на поруки, примирення винного з потерпілим або зміна обстановки, що усуває суспільну небезпечність діяння чи особи;

2) до винної особи не може бути застосоване більш м’яке покарання, ніж передбачено санкцією відповідної статті Кримінального кодексу України, відповідно до положень статті 69 КК України;

3) звільнення від відбування покарання за вироком суду на підставі частини четвертої статті 74 КК України також є недопустимим, навіть якщо суд визнає, що з огляду на бездоганну поведінку та сумлінне ставлення до праці на час розгляду справи така особа не становить суспільної небезпеки [2].

Таким чином, корупційні та пов’язані з корупцією правопорушення, що характеризуються умисним вчиненням та використанням службових повноважень, становлять серйозну загрозу суспільним інтересам, підкреслюючи необхідність суворої кримінальної відповідальності як засобу захисту правопорядку, забезпечення ефективного функціонування державних інституцій та зміцнення довіри громадян до влади.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/1700-18#Text (дата звернення: 19.10.2025 р.)
2. Кримінальний кодекс України від 05. 04. 2001 р. № 2341-III. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (Дата звернення 19.10.2025 р.)
3. Лисько Т.Д., Шпак І. . Кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення в умовах воєнного стану. Публічне право, №49, 2023. С. 74-80.
4. Ярошенко, М. . Кримінальна відповідальність за корупційні діяння. Актуальні питання розвитку сучасної науки та освіти (частина IV): матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Львів. 2021. С. 70-72.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Виговський Дмитро.

Бабійчук Валентина,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри кримінально-правової політики

ФІЛОСОФІЯ ВУЛИЧНОГО НАСИЛЬСТВА

Вуличне насильство традиційно зображується у засобах масової інформації як маргіналізований, схований у темряві кварталів, вимір урбанізованих спільнот, який створює атмосферу постійної напруги. У цьому середовищі насильство постає рутинною практикою, яка існує з моменту виникнення перших міст та охоплює індивідуальні, колективні та\або озброєні форми насильства.

Доцільно розглядати вуличну злочинність не як сукупність знеособлених вироків та статистичних показників, а як цілісний соціокультурний феномен, з власними специфічними нормами, цінностями, формами поведінки та механізмами виживання [1].

Вуличне насильство здебільшого має імплозивний характер [2] та є симетричним [3] за структурою, оскільки соціально дезорганізована молодь, частка якої превалює у структурі вуличної злочинності, стикається з ролями як жертви, так і нападника. Його корені слід шукати не в патологічних особливостях індивідів, а у бідності, соціальній маргіналізації та феномені неоліберальної «просунутої маргінальності» [4].

Зокрема концепт «банди», який найбільше у громадській свідомості асоціюється з вуличною злочинністю, та неодноразово викликав напади загальної паніки, завдяки расовому забарвленню, стигматизації, надання бандам рис організованості та ієрархічності унаслідок журнальної драматизації. Банди зображаються як «нове обличчя ювенальної злочинності», однак при цьому ігнорується непрофесійність таких злочинців, ризоматичний та децентралізований характер взаємодій. Зокрема переоцінюється роль насильства, адже більшість взаємодій закінчується викраденням майна. У подібній демонізації банд дослідники вбачають ідеологічні засади, покликані легітимізувати репресивні форми контролю, змальовуючи проблему виключно як девіацію, замовчуючи аспект соціальної несправедливості [5].

Наслідки перманентної стигматизації яскраво прослідковуються у гіп-гоп культурі американських нетрів (гето), де лейтмотивом постають деструктивні ідеї, оспівується так звана «Thug Life», бандитська романтика. Коли суспільство відгороджується від проблем соціально незахищених верств, змальовує малозабезпечених як «суспільного ворога», рано чи пізно індивід почне сприймати та відповідати ярликам, якими його позначає суспільство.

Цікавим феноменом також постає ідея вуличної злочинності як симулякра, продукованого медіапростором: вигадані образи банд, гангстерів визначають реальні поведінкові практики, стаючи нормативним еталоном для самоідентифікації.

Класичне вуличне насильство має глибокі соціально-економічні та культурні корені, що лежать у площині депривації, прекарності й соціального відчуження. Емпіричні спостереження показують, що мотивованими правопорушниками переважно є молоді чоловіки з бідних та етнічно маргіналізованих спільнот, які культурно включені у споживчу систему, але економічно з неї виключені та позбавлені можливості скористатися соціальними ліфтами, які обирають легкі заможні цілі. Найбільш прикрим постає процес самовідтворення такої злочинності, алгоритм якої описує теорія диференціальних асоціацій.

Екологічна теорія злочинності розглядає вуличне насильство як продукт структурної депривації великих житлових масивів, районів із високим рівнем безробіття, низькою мобільністю та дефіцитом соціального контролю. Прикладом ефективної соціальної інтервенції постає досвід ініціатив «Eurogang» (The Eurogang Program of Research) [5].

Репресивні підходи (масові арешти, поліцейські рейди, криміналізація субкультур) не допомагають подолати насильство, натомість підсилюють почуття колективної ідентичності відкинутих суспільством індивідів, які акумулюються навколо ідеї протистояння державі. Натомість ефективна профілактика вимагає комплексного підходу, який поєднує соціально-економічні, культурні та інституційні стратегії.

Викликом для України, який потребує посиленої уваги та розробки відповідних заходів попередження і реагування, постає

проблема зростання кількості правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї [6]. Водночас, з початку повномасштабного вторгнення російської федерації вулична злочинність в Україні знизилася на 20-30%, що пов'язують із запровадженням комендантської години та посиленням патрулювання [7].

Список використаних джерел:

1. Сметаніна Н. В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології : монографія; за заг. ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2016. 192 с.
2. Standing, G. The Precariat: The New Dangerous Class. London, Bloomsbury. 2011.
3. Pitts, J. Reluctant gangsters: The changing shape of youth crime. Cullompton, Willan. 2008.
4. Wacquant, L. J. D. Punishing the poor: The neoliberal government of social insecurity. Durham [NC], Duke University Press. 2009.
5. Hallsworth, Simon. Understanding violent street worlds. Diss. University of East Anglia. 2019.
6. Незаконний обіг зброї в Україні: результати моніторингу за 2024 рік. URL: https://censs.org/illegal-circulation-of-weapons-in-ukraine-monitoring-results-for-2024/ (дата звернення 31.10.2025).
7. Вулична злочинність від початку війни знизилася на 20-30% - Вигівський. Укрінформ. 2024. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3816961-vulicna-zlocinnist-vid-pocatku-vijni-znizilasa-na-2030-vigivskij.html (дата звернення 31.10.2025).

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правової політики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сметаніна Наталія.

Скідан Наталія,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри кримінального процесу

СУДОВА ПРАКТИКА В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ЕВОЛЮЦІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ЇЇ ФОРМ

Проблематика судової практики як джерела кримінального процесуального права посідає одне з ключових місць у дослідженнях сучасної юридичної науки, оскільки безпосередньо пов'язана з реалізацією засади верховенства права та

забезпеченням єдності правозастосування. У цьому контексті не менш важливим є визначення форм її вираження, адже саме через них судова практика набуває джерельного значення та стає елементом системи джерел кримінального процесуального права.

Судова практика в нашій державі пройшла складний шлях розвитку як у науковому осмисленні, так і в нормативному закріпленні, що зумовило зміну підходів до її розуміння. Так, раніше до форм вираження судової практики вчені відносили постанови пленуму, рішення по принципових справах, будь-яке судове рішення, інформаційні листи керівництва вищих судових органів тощо [1, с. 772; 2, с. 42]. Видається, що акцент був на узагальнювальній і методичній ролі вищих судових органів, тоді як окремі судові рішення мали допоміжне значення. Відтак, пріоритетне значення надавалося не безпосередньо судовим рішенням, а їх узагальненням у вигляді керівних роз'яснень або методичних матеріалів, які виконували орієнтуючу функцію в правозастосуванні. Найбільш показовим прикладом таких актів свого часу були Постанови Пленуму Верховного Суду України та пізніші узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, що містили методологічні висновки й рекомендації, набуваючи ознак джерел права за відсутності формального визнання.

У свою чергу, судова реформа 2016 р. докорінно змінила цей підхід. Сьогодні, з позиції авторки, єдиною формою судової практики, яка має значення джерела права, є безпосередньо судові рішення. Переконливим аргументом на підтримання останньої тези є те, що саме в них відображені результати тлумачної та правозастосовної діяльності суду у вигляді висновків, які впливають на подальший розвиток правового регулювання, а також судової практики та кримінальних процесуальних відносин. Додамо, що цей підхід засвідчує синтез діяльнісного та результативного аспектів судової практики, який надає судовому рішенню властивостей універсального способу її вираження.

Так, у науковій літературі підтримується позиція, що «судову практику слід розглядати як юридичну діяльність судів всіх інстанцій при здійсненні правосуддя за конкретними справами з процесуальних та матеріально-правових питань, метою якої є

ухвалення судових актів. Судова практика не може розглядатися окремо як діяльність або як керівні роз'яснення судових органів, тому що будь-яка діяльність спрямована на отримання результату. Результатом судової діяльності є ухвалення судових актів» [3, с. 49].

При цьому М. В. Мазур пропонує розглядати судову практику як «частину соціально-правового досвіду і результатів діяльності вищих судових органів та іноді нижчих судів, що виражається в офіційних актах органів судової влади (рішеннях, постановах, ухвалах, що набрали чинність і не були скасовані), які містять важливі й актуальні правові позиції обов'язкового чи переконливого характеру … » [4, с. 496]. Водночас Н.Р. Бобечко та С.І. Палешник обґрунтовано підкреслюють, що до складу судової практики мають входити всі судові акти — «як ті, що залишені в силі, так і скасовані чи змінені» [5, с. 170; 6, с. 6].

Вважаємо, що такий підхід має значення для наукового аналізу еволюції правозастосування. Проте з практичної точки зору джерелом кримінального процесуального права слід визнавати актуальну судову практику, валідну на момент розгляду справи, яка є релевантною для неї. Зауважимо, що це визначається висновками, висловленими у судових рішеннях: вони мають значення доти, доки чинною залишається норма права, щодо якої вони сформульовані.

При цьому, не поділяючи підхід ототожнення судової практики з результатами діяльності всіх судових інстанцій, на нашу думку, джерельного значення в системі кримінального процесуального права України може набувати насамперед судова практика Верховного Суду, що зумовлено його особливим правовим статусом і повноваженнями щодо забезпечення єдності та сталості судової практики (ч. 3 ст. 125 Конституції України; ч. 2 ст. 17, ч. 1 ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [7, 8].

У цьому контексті варто звернути увагу на те, що на сучасному етапі судова практика не зводиться до її узагальнення в формі методичних або аналітичних документів. Подібні матеріали мають вторинний характер: вони сприяють правильному тлумаченню сформованих висновків, але не створюють нових

правил правозастосування та не замінюють судові рішення як основну форму вираження судової практики.

Отже, сьогодні судова практика існує виключно в формі судових рішень, які набувають значення джерела кримінального процесуального права. Водночас, для ефективного функціонування правової системи необхідне забезпечення належного оприлюднення та доступу до судових актів, що також гарантує прозорість судової влади й сприяє реалізації принципу правової визначеності. Додамо, що у такий спосіб створюється підґрунтя для переходу до аналізу інструментів оприлюднення судової практики, що забезпечують її публічність, системність і доступність у правопорядку нашої держави.

Підсумовуючи, констатуємо, що трансформація уявлень про форми судової практики відображає факт поступового утвердження судової практики як самостійного джерела кримінального процесуального права України. Цей висновок випливає з сучасного розуміння цього феномену, відповідно до якого основна форма судової практики – судове рішення, що є результатом тлумачної, правозастосовної та правотворчої діяльності суду. Втім, ефективність судової практики як джерела права значною мірою визначається рівнем відкритості, доступності та систематизації судових рішень. Ці завдання реалізуються через інструменти оприлюднення судової практики[2], що сприяють забезпеченню передбачуваності та єдності правозастосування.

Список використаних джерел:

1. Шевчук С.В. Судова практика. *Велика українська юридична енциклопедія*: у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. Т. 3: Загальна теорія права / редкол.: О.В. Петришин (голова) [та ін.]. С. 772-774.
2. Цивільне право України: підручник / Є.О. Харитонов, Н.О. Саніахметова. Київ: Істина, 2003. 776 с.
3. Ніколенко Л. М. Поняття та значення судової практики у господарському процесуальному праві. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 1 (62). С. 47-52.
4. Мазур М. В. Судова практика як джерело права: проблема визначення поняття. *Форум права*. 2011. № 3. С. 493-497.

[2] Див. Скідан Н. В. У пошуках релевантної практики Верховного Суду: розпаковка актуальних інструментів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. № 4(57). С. 126-138. DOI: https://doi.org/10.32782/pyuv.v4.2024.25.

5. Палешник С.І. До питання про тлумачення судової практики. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 25. С. 168-179.
6. Бобечко Н.Р. Новели кримінально-процесуального законодавства України в контексті забезпечення єдності судової практики. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2018. № 1(17). С. 1-41. URL: https://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n1/18bnrysp-1.pdf (ч. 1) та https://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n1/18bnrysp-2.pdf (ч. 2) (дата звернення: 03.10.2025).
7. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 10.10.2025).
8. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. Дата оновлення: 04.06.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text (дата звернення: 08.10.2025).

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Марочкін Олексій.

Жеребний Владислав,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
юридичний факультет, 3 курс, 8 група

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ ВИМАГАННЯ

Вимагання є одним із найпоширеніших та найбільш суспільно небезпечних кримінальних правопорушень проти власності, який завдає значної шкоди як окремим громадянам, так і суспільству в цілому. Розуміння структури цього правопорушення, зокрема його об'єктивної сторони, є принципово важливим для правильної кваліфікації діяння, притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності та забезпечення дієвого захисту потерпілих [4, с. 407].Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення являє собою зовнішній прояв протиправної поведінки, який виражається в конкретних, спостережуваних діяннях та їх наслідках. У контексті вимагання об'єктивна сторона має особливе значення, оскільки саме через аналіз характеру діяння, способу його вчинення та супровідних обставин можна відмежувати вимагання від інших кримінальних правопорушень проти власності [5].

Дослідження об'єктивної сторони складу вимагання потребує комплексного аналізу таких елементів, як сама вимога передачі

майна чи майнових прав, погрози як обов'язковий компонент цієї дії, форми та способи їх вираження [4, с. 407-408]. Актуальність цієї теми зумовлена необхідністю уточнення критеріїв розмежування вимагання від суміжних кримінальних правопорушень, розробки ефективних методів кримінально-правової кваліфікації та вдосконалення практики правозастосування.

Об'єктивна сторона вимагання охоплює суспільно небезпечну дію яка полягає у вимаганні передати чуже майно або майнові права, а також виконати дії матеріального характеру, на здійснення яких винна особа не має законних підстав [1; 2]. Характерною ознакою вимагання є наявність погроз, які можуть мати різноманітний характер. Погрози щодо життя та здоров'я виражаються у загрозі застосувати насильство стосовно самої потерпілої особи або членів її сім'ї, включаючи завдання фізичних ушкоджень чи позбавлення життя [3]. Погрози обмеження прав та свобод охоплюють загрози унеможливити здійснення законної діяльності, позбавити посади чи офіційного становища, відмовити у видачі необхідних дозвільних документів. Погрози щодо майна передбачають загрози пошкодити або повністю знищити власність потерпілого чи його родичів, включаючи житлові приміщення, транспортні засоби та інше майно, що знаходиться під контролем або охороною цих осіб. Крім того, винна особа може загрожувати викрити конфіденційні відомості, які потерпілий або члени його родини хочуть тримати в таємниці [5].

Так, згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року № 10, зокрема п. 13, до таких відомостей можуть відноситися як достовірні, так і припущені або вигадані матеріали про особу, її дії або події, пов’язані з нею, розголошення яких є небажаним для цієї особи. До таких відомостей можуть відноситися, зокрема, інформація про особисте життя, стан здоров’я, аморальні вчинки, кримінальні дії тощо. Отже, погроза розголошенням цих відомостей означає можливість передачі їх будь-яким способом хоча б одній особі, яка не знала цієї інформації, тоді як потерпілі особи бажали зберігати цю інформацію нерозголошеною [3; 5].

Погроза під час висунення вимог, як правило, відбуваються тоді, коли ініціатор цього діяння у будь-який спосіб (через слова, жести, показ зброї чи подібне) формує у свідомості постраждалої сторони переконання, що при спробі опору або при відхиленні поставлених вимог, ця загроза буде виконана. До цього також відносяться ситуації, коли винний суб'єкт погрожує використанням предметів, які він свідомо знає як нездатні завдати реальної шкоди (наприклад, несправний пістолет, імітація зброї тощо), проте жертва сприймає ці речі як дійсну небезпеку для свого існування або самопочуття [2; 4, с. 408]. Важливо зазначити, що подібна погроза може бути спрямована як особисто на потерпілого, так і на його близьке оточення, і завжди містить вимогу про передачу або надання майна у певний майбутній термін [2].

Згідно з положеннями статті 3 Кримінального процесуального кодексу України, до категорії близьких родичів відносяться наступні особи: чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, онук, онучка, правнук, правнучка, усиновлювач та усиновлена особа, опікун чи піклувальник, а також особа, над якою встановлено опіку чи піклування. Крім того, цей статус поширюється на осіб, які спільно мешкають, ведуть спільне господарство та мають взаємні права й обов'язки, включаючи осіб, що проживають разом, навіть якщо вони не перебувають в офіційному шлюбі [6].

Підсумовуючи можна сказати, що особливості об'єктивної сторони вимагання полягають у двооб'єктній структурі: пред'явленні майнової вимоги та вираженні законодавчо передбачених погроз. Закінчення правопорушення настає з моменту поєднання вимоги з погрозою, незалежно від результату. Однак перелік погроз у законі є обмеженим і не охоплює всі можливі впливи на потерпілого. Для покращення правового захисту доцільно розширити диспозицію статті, уточнивши форми погроз та їх можливі наслідки. Зокрема, включивши погрози позбавленням роботи, перешкоджанням у професійній діяльності, обмеженням доступу до соціальних благ тощо. Також доцільно врахувати сучасні форми психологічного тиску, такі як шантаж та

поширення компрометуючих матеріалів у мережі Інтернет, що не завжди однозначно охоплюються існуючою редакцією статті

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (Дата звернення: 18.10.2025).

2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України Том 2 Розділ VI злочини проти власності (ст. 185–189) URL: https://surl.li/pehsoj (Дата звернення: 18.10.2025).

3. Про судову практику у справах про злочини проти власності: постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 №10 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text (Дата звернення: 18.10.2025).

4. Тертична А.А. Особливості об'єктивної сторони вимагання (ст. 189 КК України). Часопис Київського університету права 2016/2, с. 407-410. URL: https://surl.li/zwfzod (Дата звернення: 18.10.2025).

5. Судова практика з вимагання (Інтернет ресурс). URL: https://turii.com.ua/publikatsii/sudova-praktika-uk/sudova-praktika-z-vimagannya/ (Дата звернення: 18.10.2025).

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 No 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n781 (Дата звернення: 18.10.2025).

Науковий керівник: асистент кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Налуцишин Роман.

Школьник Карина
Комунальний заклад вищої освіти
«Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»,
кафедра соціально-економічних дисциплін, 3 курс

РОЛЬ АДВОКАТА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВА НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Право на захист є фундаментальним принципом, що становить основу справедливого кримінального судочинства. Воно закріплене як у міжнародних актах про права людини, так і в національному законодавстві, зокрема в Конституції України. Однак це право не було б реалізованим на практиці без ключового суб'єкта, що забезпечує його дієвість, – адвоката. У контексті кримінального провадження, де держава має значний ресурсний та силовий перевагу, саме адвокат виступає основним гарантом дотримання прав та свобод особи, що підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину. Таким чином, дослідження ролі адвоката у забезпеченні права на захист є не лише актуальним,

але й має вирішальне значення для оцінки реального стану верховенства права в Україні.

Загальна декларація прав людини визначає, що всі люди рівні перед аконом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації [1]. Конституції України гарантує, що кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [2]. В Кримінально процесуальному кодексі України зазначено, що підозрюваний, обвинувачений має право: на першу вимогу мати захисника і зустріч із ним незалежно від часу в робочі, вихідні, святкові, неробочі дні до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту – зустрічі без обмеження в часі та кількості у робочі, вихідні, святкові, неробочі дні; на участь захисника у проведенні допиту та інших процесуальних діях; на відмову від захисника в будь-який момент кримінального провадження; на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави у випадках, передбачених цим Кодексом та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, в тому числі у зв'язку з відсутністю коштів для оплати такої допомоги [3].

Захисник у кримінальному процесі – це адвокат, що здійснює захист підозрюваного (обвинуваченого), засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) [4].

Захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику, з моменту надання документів, передбачених статтею 50 цього Кодексу, слідчому, прокурору, слідчому судді, суду [5].

Зокрема, у чинному кримінально процесуальному законодавстві України визначено, що участь захисника (адвоката) є обов'язковою у таких категоріях кримінальних правопорушень: щодо особливо тяжких злочинів (важливо відмітити, що у цьому випадку участь захисника забезпечується з моменту набуття особою статусу підозрюваного); щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років (з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою); щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру (з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою); щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права (з моменту встановлення цих вад), а також щодо осіб, які не знають чи не володіють мовою, якою здійснюється відповідне кримінальне провадження; щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування; щодо реабілітації померлих осіб [6].

Проведений аналіз ролі адвоката в кримінальному процесі України наочно демонструє, що його функція ні в якому разі не зводиться до формального «супроводу» обвинуваченого через лабіринти правосуддя. Адвокат постає основним рушійним механізмом, без якого конституційне право на захист залишається мертвою буквою закону. Саме через професійну діяльність захисника абстрактні правові норми наповнюються реальним змістом, а принципи презумпції невинуватості, змагальності та справедливого суду знаходять свою практичну реалізацію. Роль адвоката є вирішальною вже на найранніших етапах кримінального провадження. Забезпечення доступу до захисника з моменту затримання або оголошення підозри є тим бар'єром, що стримує можливі зловживання та гарантує дотримання процесуальних прав особи. На цій стадії адвокат виступає не лише як юрист, але й як захисник від психологічного тиску, гарант права на мовчання.

Таким чином, адвокат у кримінальному процесі виконує подвійну місію. З одного боку, він є найважливішим гарантом прав

окремої особи, що стоїть перед могутністю державного апарату. З іншого боку, своєю діяльністю він захищає самі підвалини правової держави, не дозволяючи правосуддю перетворитися на репресивний конвеєр. Будь-яке послаблення інституту адвокатури, обмеження її незалежності чи повноважень неминуче веде до ерозії демократії та верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини: Декларація Організації Об'єдних Націй від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України | Protocol. Безкоштовний сервіс для вирішення Юридичних питань №1 в Україні. URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_protsesualniy_kodeks_ukraini_stattya_42/.
4. Учасники проектів Вікімедіа. Захисник у кримінальному процесі – Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.
6. Обов'язкова участь захисника у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. Репозитарій Національного університету «Одеська юридична академія». URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/4e47892f-b8cc-40a8-9388-4161416dbe36.

Науковий керівник: доктор філософії, доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського» Юзько Тетяна.

Брагіна Анастасія,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 3 курс, 7 група

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Ураховуючи введення воєнного стану в Україні, кримінальне провадження зазнало суттєвих правових змін, що передбачають адаптацію його форм і процедур до умов збройної агресії та обмежених можливостей правоохоронних і судових органів. Так, законом внесено значні доповнення до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), зокрема статтю 615

«Особливий режим досудового розслідування та продовження строків тримання під вартою під час судового провадження в умовах воєнного стану…» [1], що поклала правовий фундамент для спеціального режиму провадження під час воєнного стану. Згідно з ч. 1 ст. 615 КПК, коли введено воєнний стан і «відсутня технічна можливість» виконати процесуальні дії в строки, установлені відповідними статтями КПК, це дає підстави застосувати особливий режим [2]. Даний режим передбачає, зокрема, що повноваження слідчого судді можуть бути виконані прокурором, якщо об'єктивно неможливо звернутися до судді, а також допускається проведення слідчих (розшукових) дій без участі понятих або з використанням відео- чи аудіофіксації там, де залучення понятих є неможливим або небезпечним. Основна ідея таких змін полягає у збереженні безперервності правосуддя та реагування на кримінальну діяльність навіть у кризових умовах, що накладає обов'язок на суб'єктів провадження зафіксувати обставини застосування такого режиму – відсутність можливості, технічні чи безпекові перешкоди – у відповідних процесуальних документах. Разом із цим, навіть за умов воєнного стану, не скасовуються загальні засади кримінального процесу – законність, рівність усіх перед законом, право на захист – і провадження має здійснюватися з їх дотриманням, з урахуванням обставин воєнного часу [2].

Особливості здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану стосуються передусім строків, підслідності, виду й способу виконання процесуальних дій. Так, в умовах неможливості застосувати звичайні строки слідчих дій або процедури, передбачені процесуальним законом, законодавство допускає їх відтермінування: наприклад, норми ст. 615 КПК передбачають, що процесуальні строки, передбачені статтями 220, 221, 304, 306, 308, 376, 395, 426 КПК, можуть бути продовжені, якщо відсутня об'єктивна можливість їх дотримання, але вони мають бути виконані не пізніше ніж через 15 днів після припинення або скасування воєнного стану [2]. Додатково законодавством доповнено режим досудового розслідування можливістю проведення таких дій, як обшук або огляд житла чи володіння особи без участі понятих, якщо їх залучення неможливе або

пов'язане з ризиком для життя чи здоров'я. Крім того, копії матеріалів кримінального провадження, досудове розслідування в якому здійснюється в умовах воєнного стану, можуть зберігатися в електронній формі, що полегшує роботу слідчих підрозділів і забезпечує безпеку документів.

Судовий розгляд кримінальних проваджень під час воєнного стану також має низку особливостей. Зокрема, законодавчо закріплено можливість дистанційного судового провадження – відеоконференційної участі суду, сторін, свідків чи інших учасників, що враховує реалії бойових дій, мобілізації та обмежень пересування [1]. Крім того, у разі бойових дій або неможливості суду функціонувати в межах певної території, передбачено зміни форуму підсудності – територіальна юрисдикція може бути змінена, а процес передано до суду, який реально може здійснювати правосуддя [3]. Верховний Суд у своїх аналітичних оглядах неодноразово підкреслював, що забезпечення доступу до правосуддя в умовах війни є одним із ключових аспектів дотримання принципу верховенства права, а застосування дистанційних форм участі не порушує засад справедливого суду, якщо збережено можливість ефективного захисту сторін [3]. У складних умовах воєнного часу суд може оголосити лише резолютивну частину вироку, а повний текст має бути вручений учасникам процесу у день оголошення, що спрямовано на оперативність судочинства.

Попри особливий режим, незмінним залишається право особи на захист, право оскаржити рішення, а також право потерпілого на участь у процесі. При цьому практично важливим є те, що доказам, отриманим в умовах воєнного стану, законодавець надає спеціальний режим оцінювання: показання, отримані під час допиту свідка чи потерпілого у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді лише за умови, що їх хід і результати зафіксовані за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації або якщо відсутність такої фіксації пояснена об'єктивними причинами [1]. У цьому контексті важливо зазначити, що положення частини шостої ст. 615 КПК, що передбачало автоматичне продовження строку тримання під вартою під час дії воєнного стану, було визнано

неконституційним, що свідчить про чутливість балансу між безпекою держави та правами людини.

Серед практичних викликів зазначаються утруднений доступ до матеріалів провадження через бойові дії, територіальну окупацію, евакуацію слідчих підрозділів, неможливість виконання процесуальних дій у часових межах, передбачених законом [2]. Також важливим є документування причин, з яких застосовано особливий режим – неможливість залучення понятих, технічні обмеження, небезпека для життя – що має бути зазначено у постановах та інших процесуальних документах. Зазначені зміни не мають на меті скасування процесуальних прав або звільнення від дотримання загальних засад процесу – вони лише створюють правову гнучкість у надзвичайних обставинах. Таким чином, здійснення кримінального провадження під час воєнного стану має враховувати відповідні законодавчі механізми (ст. 615 КПК), особливості строків, підслідності, методу фіксації доказів і дистанційного судового розгляду, забезпечуючи баланс між ефективністю правосуддя та дотриманням прав людини. Це сприяє збереженню верховенства права й довіри до судової влади навіть у найскладніших умовах воєнного часу.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану **:** Закон України від 03.03.2022 № 2111-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2111-20 (дата звернення: 30.10.2025).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України **: З**акон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 30.10.2025).

3. Проблемні питання досудового розслідування та судового провадження в умовах воєнного стану / Верховний Суд України. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1295799/ (дата звернення: 30.10.2025).

Науковий керівник: к.ю.н., асистент, кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Бережний Олександр.

Подколзіна Софія,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 3 курс, 7 група

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження воєнного стану в Україні у 2022 році спричинило суттєві трансформації у сфері кримінального судочинства. В умовах бойових дій, евакуації судів та складнощів у роботі адвокатури постало питання забезпечення базових процесуальних гарантій, серед яких – право на захист. Це право є однією з ключових засад кримінального провадження, без реалізації якої неможливе забезпечення принципу верховенства права та справедливого суду [1, с. 45].

Під час воєнного стану, відповідно до статті 64 Конституції України та законів «Про оборону України» і «Про правовий режим воєнного стану», конституційні права і свободи громадян можуть тимчасово обмежуватися з метою забезпечення національної безпеки. Серед таких обмежень – право на вільне пересування (комендантська година, закриті кордони), право на працю (залучення до суспільно-корисних робіт, трудова повинність), право на участь в управлінні державою (призупинення виборів та референдумів), а також втручання у приватне життя (перевірка документів, житла, засобів зв'язку тощо), що дозволяє встановлювати баланс між необхідністю захисту держави та збереженням базових прав людини.

Кримінальний процесуальний кодекс України деталізує право на захист у ст. 20–22 та ст. 42, визначаючи його зміст як можливість особи самостійно або через захисника відстоювати свої інтереси. 8 березня 2022 року набрав чинності Закон № 2111-IX, яким ст. 615 КПК України викладено в новій редакції. Норма визначає особливості здійснення досудового розслідування за умов воєнного стану, коли робота судів або доступ до реєстрів є обмеженими. Зміни спрямовані на забезпечення безперервності правосуддя під час воєнного стану, проте потребують чіткого

контролю за дотриманням права на захист і недопущення зловживань процесуальними повноваженнями з боку сторони обвинувачення.

Важливою гарантією реалізації права на захист у воєнний час є розширення кола осіб, які мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, відповідно до змін до Закону України «Про безоплатну правову допомогу». Такі особи мають право не лише на захист та складення документів процесуального характеру, а й на представництво інтересів у судах, органах державної влади та місцевого самоврядування, якщо вони є заявниками, потерпілими або свідками в іншому кримінальному провадженні — особливо у випадках застосування насильства, катувань чи жорстокого поводження під час затримання.

Варто підтримати цю норму, адже вона узгоджується з практикою Європейського суду з прав людини. Так, у справі *«Савіцький проти України»* (заява № 38773/05) ЄСПЛ наголосив, що держава зобов'язана забезпечити потерпілому ефективний доступ до безкоштовного юридичного представництва у випадках жорстокого поводження, що становить порушення ст. 3 Конвенції [6]. Це означає, що процесуальні обов'язки держави охоплюють не лише розслідування фактів насильства, а й гарантування ефективної участі потерпілого у провадженні.

До суб'єктів, які мають право на безоплатну правничу допомогу, нині віднесено: осіб, які постраждали від торгівлі людьми; потерпілих від сексуального насильства, катувань або жорстокого поводження під час збройного конфлікту; осіб, засуджених до позбавлення чи обмеження волі; а також осіб, які повідомили про активи, зазначені у ст. 4 Закону «Про санкції».

Таке розширення відповідає міжнародним стандартам захисту жертв катувань і торгівлі людьми, а також положенням міжнародного гуманітарного права. Водночас, у практичному аспекті залишається неврегульованим питання моменту, до якого саме триває право на представництво осіб, щодо яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

Відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, кожен має право на справедливий суд, включно з ефективним захистом. Європейський суд з прав людини

у справі Salduz v. Turkey (2008) наголосив, що право на адвоката має бути гарантоване з моменту першого допиту підозрюваного, навіть за умов надзвичайного стану. А у справі Brannigan and McBride v. the UK (1993) Суд вказав, що дерогація за ст. 15 Конвенції не може знищувати сутність права на захист.

На практиці фіксуються труднощі із забезпеченням участі захисників у процесуальних діях через відсутність транспортного сполучення, небезпеку пересування та технічні обмеження. Інколи органи досудового розслідування посилаються на воєнні умови для проведення допитів без адвоката, що суперечить принципу змагальності. Проблемним є також питання використання дистанційних форм участі (відеоконференцій) під час слідчих дій – вони хоч і забезпечують процесуальну присутність, але не завжди гарантують конфіденційність спілкування клієнта із захисником [7, с. 112].

Право на захист є не формальною гарантією, а змістовним елементом верховенства права, який зберігає свою силу навіть в умовах воєнного стану. Його дотримання є критерієм законності та ефективності кримінального процесу. Для забезпечення цього права необхідно впровадити комплекс заходів. По-перше, слід удосконалити процедури дистанційної участі адвокатів у всіх процесуальних діях, що дозволить забезпечити повноцінний захист підозрюваних і потерпілих навіть у прифронтових або тимчасово окупованих районах. По-друге, необхідно посилити контроль з боку прокуратури та суду за дотриманням гарантій статті 42 КПК, що стосується участі захисника на всіх стадіях досудового розслідування та судового провадження. По-третє, важливим є забезпечення належної комунікації між системою безоплатної правової допомоги та органами досудового розслідування, що дозволить своєчасно надавати правничу допомогу в умовах обмеженого доступу до слідчих та судових установ. Таким чином, ефективне забезпечення права на захист під час досудового розслідування у воєнний час є ключовим показником реального функціонування принципу верховенства права та дотримання міжнародних стандартів захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. Гловюк І. В. Право на захист у кримінальному провадженні: теорія і практика застосування. К.: Алерта. 2020.

2. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 26.10.2025).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 26.10.2025).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 26.10.2025).
5. Капліна О.В., Лобойко Л.М. Кримінальний процес України. Х.: Право, 2021.
6. Рішення «Савіцький проти України» (Заява № 38773/05). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_878#Text (дата звернення: 26.10.2025).
7. Майданик Н.В. Право на захист у контексті надзвичайних правових режимів в Україні. Проблеми законності. 2023.
8. Salduz v. Turkey 2008. URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-117602 (дата звернення: 26.10.2025).
9. Brannigan and McBride v. the UK 1993. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57819 (дата звернення: 26.10.2025).

Науковий керівник: к.ю.н., асистент, кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Бережний Олександр.

Телушкін Іван,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 3 курс, 6 група

ПРИНЦИП ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ТА ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Принцип презумпції невинуватості слід розглядати як фундаментальну гарантію прав людини у кримінальному провадженні, що закріплений у статті 62 Конституції України: «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду» [1]. Аналогічне положення міститься в статті 17 Кримінального процесуального кодексу України: «Особа вважається невинуватою … і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили», а також що «ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість …» і що «усі сумніви щодо доведеності вини особи

тлумачаться на користь такої особи» [2]. Таким чином, принцип презумпції невинуватості формує юридичну позицію, за якою стан обвинувачення або підозри не означає автоматично визнання особи винною, а винуватість може бути встановлена лише за умови дотримання законодавчо передбаченого порядку доказування.

З практичної точки зору, забезпечення принципу передбачає низку взаємопов'язаних складових. По-перше, обов'язок доведення вини лежить винятково на стороні обвинувачення — слідчому органі, прокурорі або відповідному органі кримінального провадження, а обвинувачений не зобов'язаний доводити свою невинуватість чи пояснювати обставини, що могли б виключати його відповідальність [2]. По-друге, при оцінці доказів слід передбачати, що доказування має бути вищим за просте ймовірне припущення: невинуватість особи зберігається доти, доки не буде доведена її вина [2]. По-третє, заборонено базувати звинувачення на доказах, отриманих незаконним шляхом, а також спиратися на припущення чи непрямі оцінки, якщо вони не підтверджені належним чином [2]. По-четверте, у випадку сумнівів щодо винуватості обвинуваченої особи ці сумніви повинні тлумачитися на користь цієї особи (*in dubio pro reo*) [5]. Нарешті, щодо особи, винуватість якої не встановлена обвинувальним вироком, має бути збережено статус невинуватого: це стосується не лише правового стану, але й процесуального та публічного поводження з такою особою [2].

У кримінальному провадженні ці гарантії реалізуються на різних його стадіях. На стадії досудового розслідування викладені правила означають, що особа, яка підозрюється або обвинувачується, має весь комплекс прав: право на захист, право не давати показань, право на справедливе ставлення до себе як до невинуватої, а також право на справедливий судовий розгляд. Порушення цих прав, наприклад у вигляді публічних заяв посадовців чи мас-медіа, які таврують особу як винну до встановлення її винуватості, вже само по собі створює загрозу принципу презумпції невинуватості [3]. На стадії судового розгляду принцип означає, що вирок може бути обвинувальним лише якщо доказами підтверджена вина «поза розумним сумнівом» (або в термінах національного права – доведена винуватість). Якщо

цей критерій не дотриманий, рішення мусить бути виправдувальним або провадження має бути закритим [2]. У випадку порушення принципу, наприклад, коли рішення або висловлювання судді чи інших посадовців передбачає винуватість особи до остаточного рішення, це визнається порушенням права на справедливий суд [4].

Принцип презумпції невинуватості не є лише формальним правилом, але має глибоке значення для довіри до правосуддя та захисту прав людини. Його наукове осмислення підкреслює, що правильне розуміння змісту цього принципу має не лише теоретичне, а й практичне значення: від того, наскільки належно він реалізується, залежить, чи буде забезпечено право на справедливий суд [4]. З точки зору кримінального процесуального права, презумпція невинуватості є також складовою принципів змагальності, рівності сторін, зворотності (тобто заборони покарання без вироку) та доведеності вини [4].

У цьому контексті держава має позитивне зобов'язання: вона має не лише утримуватись від покарання особи без вироку, але й створювати такі організаційно-правові умови, які дозволяють реалізувати принцип презумпції невинуватості – наприклад, шляхом забезпечення належного процесуального захисту, ефективного і незалежного суду, процесуальних гарантій, таких як право на захист, право на адвоката, право не давати свідчень проти себе і т. ін., чого вимагає також практика Європейського суду з прав людини [5]. При цьому реалізація принципу має охоплювати весь процес – від підозри до вироку – з тим, щоб виключити ситуації, коли особа формально ще не визнана винною, але суспільство чи влада поводяться з нею так, ніби вона вже винна.

Таким чином, принцип презумпції невинуватості й його забезпечення у кримінальному провадженні мають ключове значення для захисту прав людини, підтримання справедливості суду та збереження легітимності кримінального правосуддя. Його дотримання означає, що кримінальна відповідальність може бути застосована лише після законного і обґрунтованого доведення вини особи, а не на підставі припущень чи недоведеної інформації. Успішна гарантія цього принципу вимагає готовності правової системи не лише формулювати відповідні норми, але й

забезпечувати їх реальне застосування на всіх етапах кримінального процесу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Стаття 62. URL: https://constitution.in.ua/articles/62/
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Стаття 17. URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_protsesualniy_kodeks_ukraini_stattya_17/
3. Коментар щодо рішення про встановлення порушення презумпції невинуватості. URL: https://first.vaks.gov.ua/publications/komentar-shchodo-rishennia-pro-vstanovlennia-porushennia-prezumptsii-nevynuvatosti/
4. Бернацюк Я. Презумпція у праві: види та значення. Київ: Верховний Суд, 2023. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presumption_bernaziuk.pdf
5. Презумпція невинуватості – Конституційний Суд України. URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/43911-prezumpciya-nevynuvatosti

Науковий керівник: к.ю.н., асистент, кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Бережний Олександр.

Петруха Марія,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 3 курс, 7 група

СУЧАСНІ КРИМІНАЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Сучасна кіберзлочинність кардинально змінила криміналістичний ландшафт. Головним викликом є анонімізація злочинця завдяки використанню технологій приховування (VPN, Tor, проксі-сервери, криптографічні методи). Це призводить до неефективності традиційних криміналістичних методів, оскільки "слід" злочину має не матеріальний, а цифровий характер.

Критична необхідність полягає у розробці чітких законодавчих та процесуальних механізмів для фіксації, вилучення та легалізації електронних слідів та IP-адрес як джерел доказів[1]. На практиці, IP-адреса, як єдиний доказ, часто є недостатньою для встановлення винуватості особи, оскільки вона може бути скомпрометована, підроблена або спільно використовувана. На прикладі справ про шахрайське заволодіння коштами через

фішингові схеми (ст. 190 КК України) суди часто стикаються з проблемою недостатності прямих доказів. Це вимагає залучення складних та ресурсоємних ІТ-експертиз (комп'ютерно-технічної, телекомунікаційної) та використання міжнародних запитів (через механізми Будапештської конвенції)[3] до іноземних провайдерів для отримання логів та даних трафіку. У випадках використання складних засобів приховування (наприклад, багаторівневих проксі-серверів або VPN-сервісів, зареєстрованих в офшорних юрисдикціях), слідство нерідко заходить у глухий кут, що призводить до закриття проваджень через відсутність достатніх доказів винуватості.

Ключовим аспектом є допустимість електронних доказів, яка безпосередньо залежить від суворого дотримання процедури їх збирання та фіксації. Електронні дані є надзвичайно мінливими, їх можна легко змінити, знищити або сфальсифікувати.

Необхідність уніфікації підходів до визнання допустимими даних, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кіберпросторі (наприклад, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж), є критичною. Процесуальний закон має чітко регламентувати «ланцюг зберігання» (Chain of Custody) електронних доказів, зокрема використання хеш-функцій для підтвердження незмінності інформації[4,ст.47]. Рішення Верховного Суду неодноразово підкреслюють, що інформація, вилучена з комп'ютерних систем, має бути належним чином задокументована під час процесуальної дії (обшуку, тимчасового доступу), із залученням спеціаліста та повним описом технічних засобів та методів копіювання. Відсутність протокольного засвідчення, хто, коли і яким чином отримав доступ до системи, може стати підставою для визнання отриманої інформації недопустимим доказом згідно зі ст. 86 та 87 КПК України[2]. Це створює високі процесуальні вимоги до правоохоронних органів.

Транснаціональний характер злочинності (зокрема, торгівлі людьми, кібершахрайства, наркотрафіку) призводить до виникнення «юрисдикційного вакууму», коли діяння вчиняється в одній країні, наслідки настають в іншій, а управління здійснюється з третьої. Це вимагає не лише застосування національного

законодавства, але й активної імплементації положень міжнародних конвенцій, насамперед Будапештської конвенції про кіберзлочинність[3]. Міжнародне співробітництво має бути пріоритетом. Ефективна взаємодія через канали Європолу та Інтерполу, а також пряме співробітництво між правоохоронними органами різних країн, є єдиним способом протидії цьому виклику[5,ст.113].

Справи, пов'язані з діяльністю міжнародних хакерських угруповань (як-от справи, де Україна співпрацювала з ФБР та Європолом), демонструють успішне застосування інституту міжнародної правової допомоги та екстрадиції. Однак, на практиці, виявляються прогалини у швидкості та ефективності виконання запитів (особливо в країнах, де відсутня централізована точка контакту, як вимагає Конвенція[3]). Нерідко затримки у виконанні запиту про отримання цифрових даних призводять до їх знищення провайдерами через закінчення терміну зберігання, що унеможливлює подальше доказування.

Транснаціональна злочинність майже завжди має ознаки організованої злочинності. Виникає необхідність розробки чітких критеріїв розмежування внутрішньої та транснаціональної організованої злочинності для цілей застосування посиленої відповідальності (ч. 3 ст. 28 КК України[1]). Особлива увага має приділятися механізмам конфіскації майна, отриманого злочинним шляхом (легалізація/відмивання коштів), коли активи розподілені між кількома юрисдикціями. Вироки щодо організованих груп, які займалися контрабандою (ст. 305 КК України) або незаконним обігом наркотиків (ст. 307 КК України), підтверджують важливість ретельного доведення стійкості, ієрархічності та розподілу ролей у структурі. Якщо ці ознаки не доведені належним чином (наприклад, зв'язок між учасниками встановлений лише на рівні анонімних чатів без чіткого розподілу функцій), суд може перекваліфікувати дії на вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб, що тягне за собою менш суворе покарання.

Якість судових рішень у справах, пов'язаних із кібер- та транснаціональною злочинністю, безпосередньо залежить від компетентності суддівського корпусу.

Нагальна потреба полягає у створенні спеціалізованих судів або груп суддів у межах загальної юрисдикції, які мають глибокі знання в галузі інформаційних технологій, міжнародного кримінального права та фінансових технологій. Це забезпечить якість, однаковість та передбачуваність застосування норм у справах підвищеної складності, де часто докази мають форму складних технічних звітів та експертних висновків.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
3. Конвенція про кіберзлочинність (Будапешт, 23.11.2001). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text.(30.10.2025).
4.Коваленко В.О. Процесуальні проблеми забезпечення «ланцюга зберігання» (Chain of Custody) цифрових доказів. Вісник криміналістики. 2024. № 1 (85). С. 45–56.
5. Мельник І.С. Особливості застосування міжнародної правової допомоги у справах про кіберзлочини. Науковий журнал «Право і безпека». 2023. № 3. С. 112–120.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент, кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Бережний Олександр.

Школьняк Діана,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
юридичний факультет, 3 курс, 6 група

ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Дана тема є актуальною через зростання кримінальних проваджень, пов’язаних із доведенням до самогубства та зміною уявлень про вплив однієї особи на психічний стан іншої. Застосування ст. 120 КК України ускладнюється появою нових форм психологічного тиску, що виходять за межі побутових конфліктів і мають тривалий примусовий характер. Вони є особливо небезпечними тим, що перешкоджають встановлення причинно-наслідкових зв’язків і збір доказів [1]. Встановлення

такого причинного зв'язку між протиправним впливом та суїцидальною поведінкою є ключовим для відмежування кримінально караного «доведення до самогубства» від ситуацій, коли самогубство стало наслідком індивідуальних психотравм без цілеспрямованого примусу.

Доведення до самогубства – це посягання на конституційно гарантоване право людини на життя, її здоров'я, честь і гідність – найвищі цінності, що охороняються (ст. 3, 27) та захищаються державою (ст. 28 Конституції України) [2]. У кримінально-правовій площині ці гарантії реалізуються через ст. 120 КК України, яка встановлює відповідальність не лише за доведення до самогубства або замах на нього, а й за конкретні способи впливу [3].

Кримінально-правове поняття «доведення до самогубства» включає чотири елементи складу злочину: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт і суб'єктивну сторону. Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують охорону життя, честі та гідності особи. Склад злочину має матеріальний характер – він вважається закінченим із моменту настання смерті або замаху за наявності причинного зв'язку між впливом і наслідком.

Об'єктивна сторона полягає у вчиненні дій або бездіяльності, що призвели до самогубства чи замаху на нього, а також причинний зв'язок і спосіб учинення. Закон зазначає способи: «жорстоке поводження», «шантаж», «систематичне приниження людської гідності», «систематичний протиправний примус до дій, що суперечать волі особи» [3].

Пленум Верховного Суду України тлумачить «жорстоке поводження» як безжальні, грубі дії, що завдають фізичних або психічних страждань (мордування, систематичні побої, позбавлення їжі чи води) [4]. Шантаж розглядається як використання страху через погрози розголошення відомостей (навіть недостовірних), які потерпілий прагне зберегти в таємниці, або погрози заподіяння іншої істотної шкоди для примусу до поведінки, вигідної винному [5, с. 13]. «Систематичне приниження» визначається як повторювані принижувальні дії, що руйнують самооцінку та здатність потерпілого протистояти тиску [6].

Окреме питання становить коло інших дій, що сприяють вчиненню самогубства. Обмеження лише активними діями звужує межі кримінально-правової охорони, адже сприяння може проявлятися і у формі бездіяльності, якщо особа мала юридичний обов'язок запобігти загрозливому розвитку ситуації. Водночас правова конструкція ст. 120 КК України не деталізує всі можливі способи «схиляння» або «сприяння», залишаючи їх конкретизацію для правозастосовної практики, що зумовлює необхідність стабільних орієнтирів у судовій практиці, насамперед через правові позиції Верховного Суду [4].

Суб'єктом є осудна фізична особа, яка досягла 16-річного віку. Осудність означає здатність особи усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпечність своїх дій та керувати ними. Неосудність виключає кримінальну відповідальність і зумовлює застосування примусових заходів медичного характеру, якщо є суспільна небезпека.

Суб'єктивна сторона проявляється в психічному ставленні особи до вчиненого нею діяння (дії або бездіяльності) і його суспільно небезпечних наслідків. Вина – обов'язкова ознака суб'єктивної сторони. Кримінальна відповідальність за невинне заподіяння шкоди не допускається. Для доведення до самогубства вирішальною є спрямованість умислу винного на формування в потерпілого стану відчаю або на інше спонукання до позбавлення себе життя; принаймні винний передбачає можливість настання таких наслідків і свідомо їх допускає. У доктрині підкреслюється, що побутові конфлікти, взаємна неприязнь або невзаємні стосунки самі по собі, без цілеспрямованого протиправного впливу, не утворюють складу злочину за ст. 120 КК України, навіть якщо внаслідок конфлікту особа вчинила самогубство. Тому відмежування психологічно драматичних, але правомірних ситуацій від протиправної цілеспрямованої поведінки є найбільш складним для доказування.

Відмежування «доведення до самогубства» від добровільного самогубства є одним із найскладніших питань практики для слідства і суду. Кримінальне право не криміналізує самогубство як таке, але встановлює відповідальність, коли протиправний, цілеспрямований зовнішній вплив стає вирішальним чинником

суїцидального акту. Суїцид часто зумовлений поєднанням психологічних, соціальних і біологічних факторів, тому для кваліфікації важливо довести, що саме протиправні дії стали каталізатором летального наслідку [6]. У цифрову епоху це відмежування ускладнюють «групи смерті», маніпулятивні «челенджі» і координація тиску кількома особами; доктрина пропонує врахувати груповий і тривалий характер впливу у кваліфікуючих ознаках ст. 120 КК України [3].

Отже, доведення до самогубства як кримінально-правове явище поєднує посягання на життя та гідність людини. Відповідальність настає не лише за самогубство чи замах на нього, а й за форми впливу на потерпілого – жорстоке поводження, шантаж, систематичне приниження або примус до дій всупереч волі. Це свідчить про охорону психічної сфери особи, адже злочин полягає в поступовому підриві внутрішньої стійкості потерпілого через тривалий тиск, що робить самогубство не повністю самостійним, вільним вибором.

Для кваліфікації важливі всі елементи складу: об'єкт – життя та гідність; об'єктивна сторона – дії, їх спрямованість і причинний зв'язок; суб'єкт – осудна фізична особа; суб'єктивна сторона – винна психічна установка на доведення до відчаю або свідоме допущення наслідку. Усе це спрямовано на те, щоби норма ст. 120 КК України ефективно виконувала свою захисну функцію: оберігала життя та гідність людини від протиправного тиску, а правосуддя – від свавільного розширення або, навпаки, невиправданого звуження меж криміналізації.

Список використаних джерел:

1. Крайник Г.С., Коконос В.А. Доведення до самогубства: до питання кримінально-правового регулювання. Юридичний науковий електронний журнал.2020. № 9 .С.300-304.

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 20.10.2025).

3. Кримінальний кодекс України Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення 20.10.2025).

4. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Пленуму ВСУ від 07.03.2003 р. № 2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03 (дата звернення 20.10.2025).

5. Гусак О.А. Кримінально-правова характеристика доведення до самогубства: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Нац. ун.-т «Одеська юридична академія», 2014. 20 с.
6. Новікова К.Ю. Відповідність статті Кримінального кодексу України «доведення до самогубства» реаліям сьогодення. XIII міжнародна Інтернет-конф. «Від громадського суспільства – до правової держави» (27 квітня 2017 р., м. Харків). Харків: Харківський нац. ун-т імені В.Н. Каразіна, 2017. 340 с. С. 195–197.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університет управління та права імені Леоніда Юзькова Виговський Дмитро.

Юрко Іван,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Полтавський юридичний інститут, 3 курс, 31 група

ПРОТИДІЯ ПРОЯВАМ ПІРАТСТВА У ВІДПОВІДНОСТІ ДО НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Проблема протидії піратству й надалі залишається однією з ключових у сфері міжнародного морського права. Актуальність цього питання зумовлена тим, що, попри певне зниження кількості атак у порівнянні з початком XXI століття, піратство продовжує становити серйозну загрозу міжнародному судноплавству, торгівлі та безпеці людей у морських просторах. Це явище особливо поширене у регіонах із низьким рівнем соціально-економічного розвитку, політичною нестабільністю та слабкою державною владою. Найнебезпечнішими залишаються акваторії Гвінейської затоки, Аденської затоки та Індонезійського архіпелагу, де піратські напади часто супроводжуються не лише грабежом, а й захопленням заручників. Додаткову складність становить те, що сучасні піратські угруповання дедалі частіше використовують новітні технології – супутникові системи відстеження суден, засоби кібервтручання та шифровані канали зв'язку, – що перетворює проблему на комплексну загрозу глобальній безпеці.

Піратство є одним із найдавніших злочинів міжнародного характеру. Його зародження тісно пов'язане з розвитком морської торгівлі, коли розмежування між комерцією та розбоєм фактично не існувало.

В Україні дану проблему було висвітлено у низці наукових праць таких вітчизняних авторів як Співак І.В., Баймуратов М.О., Кузнєцова К. та Примакова К.Ю. та ін. Проте саме на основі досліджень Співака І.В. та Байрамутова М.О. ми проаналізували не тільки саму історію виникнення такого явища у правовому полі як «піратство», а й різні способи протидії йому та їх розвиток у міжнародному праві.

Ще у IV ст. до н.е. на Коринфському конгресі вперше проголошено свободу мореплавства та визнано піратство злочином, а у 100 р. до н.е. Рим кваліфікував піратів як ворогів людства (hostis humani generis). У середньовіччі боротьба з морським розбоєм здійснювалася переважно національними законами, проте поступово виникла потреба у міжнародно-правовій координації. Баймуратов М.О. підкреслює важливість Паризької декларації 1856 р., яка заборонила будь-яку підтримку піратів [8, с. 92].

Сучасне міжнародне право розглядає піратство як загрозу міжнародній безпеці, формуючи комплекс норм для його протидії. Вперше універсальне визначення закріплено у Женевській конвенції про відкрите море 1958 р. (ст. 15), що зобов'язала держави співпрацювати у боротьбі з піратством [1]. Конвенція ООН з морського права 1982 р. (ст. 101–107, 110–111) деталізувала поняття, визначивши піратством будь-які акти насильства, затримання чи грабежу, вчинені приватними суднами поза межами юрисдикції держав, а також закріпила універсальну юрисдикцію (ст. 105), яка дозволяє будь-якій державі затримувати піратів незалежно від прапора судна [2].

Однак обмеження цих норм відкритим морем призводило до уникнення відповідальності. Для усунення прогалин була прийнята Римська конвенція 1988 р. (SUA Convention), яка поширила дію на територіальні води та зобов'язала держави передбачити кримінальну відповідальність за незаконні дії проти безпеки судноплавства [3].

Співак І.В. відзначає, що важливим етапом стали резолюції РБ ООН №1816 і №1846 (2008 р.), які дозволили воєнним кораблям держав діяти у територіальних водах Сомалі, а також документи ІМО, зокрема Резолюції A.922(22), A.923(22) та A.1025(26),

спрямовані на уніфікацію стандартів розслідування актів піратства [7]. Подальший розвиток відображено у Резолюції РБ ООН №1918 (2010 р.), якою визнано доцільність створення спеціального суду для переслідування піратів. Баймуратов М.О. також згадує про український проєкт Всеосяжної конвенції 2010 р., який пропонував розглядати піратство як форму транснаціональної злочинності [8, с. 94].

За даними Міжнародного морського бюро, у 2019 р. кількість нападів зменшилася (38 проти 66 у 2018 р.), але загроза зберігається, про що свідчать випадки атак у Гвінейській затоці та Середземному морі у 2021 р. [4; 5].

На думку Співак І.В., вирішальним чинником є колективна діяльність міжнародних і регіональних організацій. Показовим прикладом є Кодекс поведінки, підписаний у 2013 р. в Яунде, що передбачає спільні заходи проти піратства та незаконного рибальства. Аналогічно, у Малакській та Сінгапурській протоках завдяки координації Індонезії, Малайзії та Сінгапуру рівень нападів суттєво знизився [7].

Водночас залишається складним питання переслідування піратських суден «по гарячих слідах» у територіальних водах: Джибутійський кодекс поведінки (ст. 4) передбачає це лише за згодою прибережної держави [6].

Серед сучасних засобів боротьби – конвоювання, патрулювання, використання суден-пасток, залучення приватних воєнних компаній і рекомендації ІМВ. Найефективнішими є патрулювання та конвоювання, хоча вони потребують значних ресурсів.

Як слушно зазначає Співак І.В., остаточна ліквідація піратства неможлива лише воєнними методами. Необхідне поєднання правових, технічних і інформаційних заходів, зокрема вдосконалення механізмів кримінального переслідування, запобігання відмиванню доходів і посилення міжнародного обміну даними. З огляду на цифровізацію, до цього додається й загроза кіберпіратства [7].

Таким чином, ефективна боротьба з морським піратством можлива лише за умов комплексного підходу та подальшого вдосконалення міжнародно-правової бази, зокрема через ухвалення

Всеосяжної конвенції, що забезпечить узгодженість і стабільність глобального мореплавства.

Список використаної літератури:

1. Конвенція про відкрите море від 29.04.1958 р. URL: http: https://ips.ligazakon.net/document/MU58K08U
2. Конвенція ООН з морського права від 10 грудня 1982 р. Відомості Верховної Ради України, 1999. № 31. URL: http://consultant.parus.ua/?doc=00O5WDC64C
3. Конвенція ООН по боротьбі із незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/ed_1988-03_10/MU88K07U.
4. Piracy and Armed Robbery Against Ships. Annual Report. International Chamber of Commerce. ICC International Maritime Bureau. January 1–31 March 2019. No. 1. URL: https://www.icc-ccs.org/reports/2019Q1_IMB_PiracyReport.pdf
5. Piracy and Armed Robbery Against Ships. Annual Report. International Chamber of Commerce. January 1–31 December 2021. URL: https://www.icc-ccs.org/reports/2021_Annual_IMB_Piracy_Report.pdf
6. Djibouti Code of conduct, 29.01.2009, official text. IMO. URL: https:// www.imo.org/en/OurWork/Security/PIU/Documents/DCoC%20Engl.
7. Співак І.В. Міжнародно-правові механізми у сфері протидії проявам морського піратства як запорука забезпечення безпеки морських перевезень. Науковий вісник публічного та приватного права Випуск 1, 2021. URL: https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/e9bb5847-ad40-48b0-bfeb-aff19319b7e2/content
8. Баймуратов М.О. Концептуальні підходи до визначення змісту системи міжнародно-правової протидії піратству. Український часопис міжнародного права. 2012. № 1–2. С. 91–95

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри теоретико-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Прохазка Ганна.

Мосієнко Анастасія,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 3 курс, 7 група

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК НОВИЙ ВИКЛИК ДЛЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

В умовах динамічного науково-технічного прогресу штучний інтелект (далі – ШІ) поступово перетворюється на невід'ємний елемент сучасного суспільства, змінюючи способи взаємодії між

людьми, технологіями та інститутами держави. Його впровадження торкається і правової сфери, зокрема кримінального права. Поширення ШІ зумовлює появу нетипових форм протиправної поведінки, ускладнює питання відповідальності та потребує перегляду традиційних підходів до кваліфікації кримінальних правопорушень. Таким чином, ШІ стає не лише інструментом суспільного розвитку, а й новим викликом для кримінального права.

За даними видання Technology Review, у найближчі десятиліття ШІ може перетворитися на серйозну загрозу для людства. Якщо до 2022 р. рівень його «мислення» становив приблизно 10 % від людського, то прогнозується, що до 2040 р. рівень досягне близько 50 %, а до 2075 р. когнітивні здібності ШІ можуть стати фактично подібними до людських. Подібні висновки обґрунтовує шведський дослідник, професор Оксфордського університету Нік Бостром, який наголошує на необхідності обережного і контрольованого розвитку такої технології, вказуючи на дисбаланс між кількістю фахівців, що займаються створенням ШІ, та тих, хто досліджує ризики його використання [1]. Погляди Бострома акцентують увагу на потенційній загрозі втрати контролю над надінтелектуальними системами, що, своєю чергою, зумовлює потребу осмислення не лише технічних, а й правових аспектів існування ШІ у суспільстві.

У зв’язку з наведеними міркуваннями постає питання щодо того, чи можливо і чи є доцільним надання ШІ статусу суб’єкта правовідносин, а у сфері кримінального права – статусу суб'єкта кримінального правопорушення? Багато науковців, зокрема, О. Е. Радутний, С. Ф. Денисов, Т. П. Попович, вже намагаються знайти відповідь на це питання, пропонуючи різні моделі визначення правового статусу ШІ в умовах його зростаючої автономності. Одним із найбільш дискусійних та водночас концептуально новаторських підходів є ідея закріплення за ШІ окремого правового статусу. Для кримінального права реалізація цього підходу означало б визнання за ШІ статусу суб'єкта кримінального правопорушення.

Європейський парламент розглянув проєкт резолюції від 16.02.2017 № 2015/2103 (INL), у якому запропоновано надати

роботам, що діють на основі автономних систем ШІ, статус «електронної особи». Ідея полягає у формуванні спеціального правового режиму, який передбачатиме наділення таких систем окремими правами та обов'язками, що дозволило б визначати їх роль у правовідносинах між людьми, організаціями та технологіями [2].

Необхідність подібного підходу зумовлена тим, що з розвитком автономних алгоритмів стає щораз складніше встановити особу, відповідальну за спричинення ШІ шкоди. Якщо на сьогодні відповідальність, як правило, покладається на розробника, виробника або користувача, то в умовах програм з відкритим вихідним кодом, що постійно змінюються невизначеним колом осіб, або у випадку перспективних моделей ШІ, здатних до самонавчання, самоаналізу та самовдосконалення, така відповідальність може бути розмитою або взагалі невизначеною.

Саме тому в європейській науково-правовій дискусії все частіше висувається теза, що ШІ доцільно розглядати не через призму вже існуючих юридичних категорій (людей, юридичних осіб, речей чи тварин), а доцільно створити нову окрему правову категорію – «електронна особа». Такий підхід на думку О. Е. Радутного, О. В. Нестеренко, В. Г. Павлова та інших науковців, дозволить більш коректно визначати обсяг правосуб'єктності та механізм відповідальності ШІ в умовах його високої автономності [3; 4].

Ми поділяємо позицію ряду дослідників, які вважають, що правосуб'єктність ШІ не може бути ототожнена ні з правовим статусом фізичної особи, ні з правосуб'єктністю юридичної особи. Людина набуває права та несе обов'язки, виходячи зі своєї свідомості, волі та індивідуальних переконань. Юридична особа, хоча й виступає самостійним учасником правовідносин, фактично функціонує через дії конкретних фізичних осіб. Натомість ШІ здійснює операції автономно, не маючи властивих людині свідомості, емоцій чи морального виміру прийняття рішень.

Невизначеним залишається питання кримінально-правової оцінки діянь, вчинених із використанням або за участю ШІ, адже традиційні конструкції вини (умислу або необережності), суспільно небезпечного діяння та причинного-наслідкового зв'язку не

пристосовані до ситуацій, коли частину рішень приймає не людина, а автономна система, і зовсім не враховують того, що в майбутньому такі рішення може повністю приймати ШІ. Це породжує труднощі у кваліфікації таких дій та визначенні кола суб'єктів, які можуть нести кримінальну відповідальність за дії, що здійснюються з використанням ШІ. Подібну проблему порушує Г. Халлеві, одна з перших зарубіжних дослідниць, що розглядала питання кримінальної відповідальності ШІ. Вона зазначає, що обов'язковими елементами злочину є зовнішній прояв – actus reus (злочинна дія чи бездіяльність) та внутрішній (психічний) елемент – mens rea (умисел або необережність). Оскільки для ШІ встановити ментальний (суб'єктивний) елемент неможливо, визнання його суб'єктом злочину є недопустимим [6]. З наведеними висновками Г. Халлеві можна погодитися, адже в українській кримінально-правовій доктрині також вважається, що склад правопорушення неможливо встановити без наявності всіх його елементів – об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони. Традиційним є підхід, відповідно до якого суб'єктом кримінального правопорушення визнається саме фізична особа, тобто людина, а отже і всі інститути загальної частини кримінального права (інститут вини, співучасті, притягнення до кримінальної відповідальності, чинності кримінального закону в часі і просторі, тощо) побудовані з урахуванням того, що кримінальне правопорушення становить поведінковий акт людини, що має зовнішній і внутрішній прояв.

Однак, створення нової окремої правової категорії – «електронна особа» породжує низку проблем. По-перше, можна зазначити про спричинення розмивання меж відповідальності і, відповідно, створення умов для її перекладання з розробників, виробників або користувачів на автономний алгоритм, який не здатен реально її нести [5]. По-друге, до цього додається етичний аспект, адже надання ШІ правового статусу, наближеного до людського, ставить під сумнів антропоцентричну основу права. Ідея правосуб'єктності ШІ є теоретично цікавою, але її практичне впровадження потребує суттєвого переосмислення фундаментальних правових концепцій і запобіжників для уникнення зловживань [5].

Таким чином, розвиток ШІ створює для кримінального права нові виклики, пов'язані з визначенням його правового статусу та меж відповідальності. Попри існування пропозицій щодо надання ШІ статусу «електронної особи», він не може бути прирівняний до людини чи до юридичної особи через відсутність свідомості, волі та здатності до моральної оцінки власних дій. Запровадження окремої правосуб'єктності без належних запобіжників може призвести до розмиття відповідальності та створити можливість її перекладання з осіб, що фактично контролюють або використовують ШІ, на сам алгоритм. Тому на сучасному етапі першочерговим завданням є удосконалення та адаптація кримінального законодавства до технологічних змін. Це передбачає формування чітких правових механізмів визначення та розподілу відповідальності між розробниками, виробниками, власниками та користувачами систем ШІ, а також запровадження ефективних інструментів контролю і запобігання зловживанням, що дозволить уникнути правової невизначеності та забезпечить захист суспільних інтересів у сфері використання передових технологій.

Список використаних джерел:

1 Bostrom N., "The Control Problem. Excerpts from Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies", in S. Schneider (ed.), Science Fiction and Philosophy: From Time Travel to Superintelligence, Wiley-Blackwell, 2009, pp. 308-330.

2 Радутний О. Е., Штучний інтелект як суб'єкт злочину. *Інформація і право*. 2017. № 2 (21). С. 106–115.

3 Денисов С.Ф., Павлов В.Г., Штучний інтелект: теоретичні аспекти кримінальної відповідальності. *Злочинність і протидія їй в умовах сингулярності: тенденції та інновації.* 2021. С. 194-197.

4 Нестеренко О.В. Перспективи правового регулювання використання ШІ в Україні. *Форум права.* 2022. № 3. С. 56–62.

5 Попович Т.П., Правосуб'єктність ШІ: майбутнє чи ілюзія?. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія «Право». 2025. Вип. 89 (Ч. 1). С. 144-149.

6 Hallevy G. The Criminal Liability of Artificial Intelligence Entities - from Science Fiction to Legal Social Control. Akron Intellectual Property Journal. 2010. Vol. 4, Iss. 2. Pp. 171–201.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. асистентка кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Забуга Юлія.

Тритяк Марія,
Одеський державний університет внутрішніх справ,
Навчально-науковий інститут
підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України, курсант 201 взводу

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Забезпечення правопорядку в умовах воєнного стану є одним із ключових завдань держави, адже саме стабільність суспільних відносин та дотримання правових норм визначають здатність країни ефективно протидіяти зовнішнім і внутрішнім викликам. Воєнний стан як особливий правовий режим зумовлює необхідність посилення контролю за дотриманням законності, мобілізації правоохоронних органів та органів військового управління, а також введення обмежень конституційних прав і свобод громадян з метою захисту національної безпеки. Водночас реалізація таких заходів нерозривно пов'язана з низкою правових, організаційних і соціальних проблем, що потребують комплексного дослідження.

Сучасні реалії функціонування українського суспільства в умовах широкомасштабної військової агресії висувають нові вимоги до системи забезпечення правопорядку. З одного боку, держава має гарантувати ефективну протидію злочинності, тероризму, диверсіям та іншим загрозам, які значно зростають у період воєнних дій. З іншого боку, існує небезпека зловживань владою, перевищення службових повноважень, порушення базових прав людини під час реалізації обмежувальних заходів. Баланс між захистом національної безпеки та дотриманням демократичних стандартів правової держави набуває особливого значення.

Додатковим чинником актуальності є трансформація соціально-правового середовища: зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, поширення воєнних злочинів, посилення інформаційних та кіберзагроз. Це зумовлює необхідність удосконалення правових механізмів, посилення міжвідомчої координації та підвищення професійного рівня правоохоронних структур. Проблематика забезпечення правопорядку в умовах

воєнного стану має не лише практичний, але й теоретичний вимір, оскільки потребує ґрунтовного аналізу ефективності існуючого законодавчого регулювання та розробки нових підходів до його вдосконалення.

Таким чином, дослідження зазначеної проблеми є вкрай актуальним, оскільки від питання ефективності правозастосовчої діяльності в умовах воєнного стану залежить не лише соціальна стабільність, а й збереження суверенітету та державності України.

Як підкреслює О.В. Крижановська, центральна роль у гарантуванні правопорядку належить Національній поліції, яка здійснює як оперативне реагування, так і превенцію, співпрацюючи з іншими органами державної влади та громадами [1, с.91]. Ефективність поліції значною мірою залежить від рівня суспільної довіри, прозорості комунікації та дотримання стандартів прав людини.

А.В. Кубаєнко слушно наголошує, що модернізація правоохоронної системи – це не формальна реорганізація, а всеохопне оновлення всіх компонентів на еволюційних засадах. Вона має поєднувати суспільні очікування щодо правопорядку, національні традиції й інституційну специфіку, а також кращі міжнародні практики, водночас визначаючи для відомств і підрозділів реалістичні, ресурсно забезпечені завдання. Модернізація повинна бути прагматичною, спрямованою на підвищення результативності та зміцнення суспільної довіри до поліції [2, с.125].

Модернізація правоохоронної системи в умовах воєнного стану має бути не ситуативною відповіддю на загрози, а цілеспрямованим стратегічним процесом, що визначає траєкторію безпеки держави на перспективу. Правоохоронні інституції діють у середовищі підвищених ризиків і соціальної напруги, де будь-яке порушення прав людини чи перевищення повноважень миттєво підриває суспільну довіру. Тому пріоритетом є поєднання результативності й гнучкості з людиноцентричними засадами та чіткими гарантіями прав. Ключовими векторами оновлення мають стати цифровізація процедур (єдині реєстри, аналітика ризиків, ситуаційні центри), запровадження сучасних стандартів управління та підзвітності, посилення кадрової спроможності (стандарти прав

людини, тактична медицина, кризові комунікації, кібергігієна) і глибша інтеграція громадянського суспільства у політику публічної безпеки.

Наголос варто зробити на правопорядку як стані стабільності суспільних відносин, заснованому на верховенстві права, передбачуваності рішень і легітимності обмежень. У воєнний час його підтримання ускладнюють кадрові та ресурсні дефіцити, фрагментарне регулювання й міжвідомче дублювання. Подолання цих бар'єрів потребує уніфікованих протоколів взаємодії (поліція–військові адміністрації–спецслужби–ОМС), прозорих правил застосування примусу з незалежним наглядом, спільних превентивних програм із громадами (community policing) та метрик, що вимірюють не лише розкриття, а й довіру, відчуття безпеки й темпи відновлення – саме така модель забезпечує стійкий правопорядок і зберігає демократичні цінності.

Превентивна діяльність Національної поліції України в умовах воєнного стану є ключовим інструментом забезпечення безпеки та публічного порядку. Її завданням є не лише оперативне реагування на загрози, а й системна робота щодо їх запобігання. Серед основних напрямів – посилене патрулювання, моніторинг суспільної ситуації, інформаційна робота з населенням, профілактика правопорушень та протидія терористичним і диверсійним загрозам. Особливе місце займають блокпости, які забезпечують контроль за переміщенням осіб, транспортних засобів та вантажів, а також запобігають незаконному обігу зброї й матеріальних ресурсів. Вони функціонують як перша лінія захисту, сприяють виявленню підозрілих осіб та вантажів, контролюють дотримання комендантської години та режимних правил. Ефективність блокпостів полягає у створенні додаткового бар'єра для злочинної діяльності, що суттєво підсилює превентивний потенціал поліції. У поєднанні з іншими заходами це формує цілісну систему підтримання правопорядку в умовах воєнних викликів [3, с.80].

Підсумовуючи, слід сформувати чіткий курс оновлення органів державної влади, насамперед Національної поліції, що поєднує конкретність дій із повагою до прав людини. Потрібна уніфікація міжвідомчих протоколів для режимних операцій – від

функціонування блокпостів і дотримання комендантської години до евакуацій і перевірок – із чіткими критеріями необхідності, співмірності та підзвітності. Необхідно розгорнути єдину систему ситуаційної обізнаності: спільні реєстри подій, аналіз локальних ризиків, інтегровані диспетчерські служби. Слід запровадити уніфіковані правові й етичні вимоги до дій поліцейських та незалежний нагляд за застосуванням сили з обов'язковим післядієвим звітом. Навчання має бути практикоорієнтованим: права людини, тактична допомога, безпека під час НС, кризові комунікації, кібербезпека, фіксація воєнних злочинів. Інженерне облаштування блокпостів – стандартне: два рівні контролю ризику, відеофіксація, автоматизована верифікація даних. Партнерство з громадами слід інституціоналізувати – офіцер громади, постійні превентивні ради при ВА та ОМС, програми медіації. Потрібні прозорі метрики ефективності, що виходять за межі статистики розкриття і враховують довіру, відчуття безпеки, час реагування та швидкість відновлення сервісів. Такий підхід стабілізує правопорядок і мінімізує «ціну безпеки».

Список використаних джерел:

1. Крижановська О.В. Форми реалізації взаємодії Національної поліції з органами публічної влади в сфері забезпечення правопорядку. *Право та державне управління.* 2020. №1. С. 87-94.

2. Кубаєнко А.В. Сучасні підходи до модернізації правоохоронної системи в умовах цифрової трансформації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Серія: Юриспруденція. 2022. № 56. С.122-126.

3. Кубаєнко А., Ульянов О., Крижановська О. Превентивна діяльність підрозділів Національної поліції України: навч.-метод. посібник. Одеса: Юридична література, 2024. 128 с.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент кафедри загальноправових дисциплін, Одеського держаного університету внутрішніх справ Телелим Ірина.

Медвєдєв Владислав,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри цивільної
юстиції та адвокатури, адвокат

ВІДШКОДУВАННЯ ТА РОЗПОДІЛ ЯК БАЗОВІ КАТЕГОРІЇ ІНСТИТУТУ СУДОВИХ ВИТРАТ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Понятійно-термінологічна різноманітність є однією з характерних рис правового регулювання інституту судових витрат у цивільному процесі України. Використання у нормативно-правовій, правозастосовній та теоретико-доктринальній сферах таких понять, як *«відшкодування», «розподіл», «компенсація», «стягнення», «покладання»* тощо, засвідчує не лише багатогранність усталеного категоріального апарату, але й різну функціональну спрямованість цих термінів у межах одного процесуального механізму. З огляду на лімітованість обсягу публікації у рамках цього дослідження пропонуємо зосередити увагу на співвідношенні понять *«відшкодування»* та *«розподіл»* у контексті судових витрат.

Відшкодування судових витрат є основним поняттям, що закріплене у чинному Цивільному процесуального кодексі України (далі – ЦПК України).

Насамперед саме відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення, визнається вітчизняним законодавцем однією із основних засад (принципів) цивільного судочинства (п. 12 ч. 3 ст. 2 ЦПК України). У цьому розумінні зміст розглядуваного терміну зосереджений як на визначенні міри належного (кількісного чи відсоткового виміру грошового еквіваленту у складі процесуальних витрат), так і на результаті – формальному (документально-процесуальному) встановленні (визначенні та закріпленні) обов'язку однієї сторони *компенсувати* іншій понесені нею витрати. При цьому, відшкодування судових витрат також охоплює механізм практичного виконання такого обов'язку, який у цьому сенсі нерозривно пов'язаний із виконавчою стадією реалізації судового рішення, під час якої

судовий припис, зафіксований у судовому рішенні (яке набрало законної сили), втілюється у життя, зокрема через *добровільне виконання* обов'язку у натурі (передача або сплата грошових коштів) або у порядку примусового *стягнення* із залученням професійних суб'єктів у рамках спеціальної процедури (виконавче провадження).

Системно-структурний метод опрацювання нормативних положень Глави 8 Розділу 1 ЦПК України дозволяє переконатися, що відшкодування судових витрат є комплексним (системним) поняттям, яке інтегрує у визначених межах та належній послідовності (інституційна адаптація загальнопроцесуального поняття *«цивільна процесуальна форма»*) самостійні процесуальні етапи (дії). Мова йде про таку черговість: (1) попереднє визначення суми судових витрат (ст. 134 ЦПК України) → (2) визначення розміру судових витрат, що підлягають розподілу між сторонами (ст.ст. 137-140 ЦПК України) → (3) розподіл судових витрат (ст. 141-142 ЦПК України) → (4) компенсація судових витрат. При цьому, особливості реалізації кожного етапу загальної процедури відшкодування суттєво відрізняються, у тому числі з точки зору предметного (змістовного), суб'єктного та темпорального критеріїв.

Особливо показово, що описаний вище погляд на розуміння відшкодування судових витрат у цілому неодноразово підтримувався у правозастосовній практиці Верховного Суду (особливо стосовно витрат на професійну правничу допомогу), зокрема у постанові від 02.07.2025 року у справі № 344/9012/22 [2].

Примітно, що поняття відшкодування судових витрат нерідко вживається також у контексті реального економічного відновлення порушеного майнового становища сторони, що перемогла у справі (і у цьому розумінні воно перебуває у синонімічному зв'язку з терміном *«компенсація судових витрат»*). У цьому аспекті розглядуване поняття наближається до цивільно-правової категорії збитків (до прикладу, якщо мова йде про відшкодування збитків як основний спосіб захисту порушених цивільних прав та інтересів), а також воно має деякі спільні риси з відомою римською максимою *restitutio in integrum* (відновлення первісного матеріального становища). Водночас, слід визнати, що у цивільному судочинстві

відшкодування судових витрат зберігає процесуальну автономність, оскільки обов'язок такого відшкодування (компенсації) виникає не з делікту чи правочину, а є результатом специфічної процесуальної взаємодії суду та сторін.

У свою чергу, поняття *«розподіл судових витрат»* має інше семантичне навантаження. Передусім змістовне наповнення цього терміну доцільно встановити через: (а) з'ясування ролі (значення) розподілу судових витрат як фінального етапу процедури відшкодування судових витрат; та (б) текстуальний аналіз норми ст. 141 ЦПК України, в якій йдеться про те, що суд *розподіляє* судові витрати між сторонами пропорційно до розміру задоволених позовних вимог у спосіб *покладання* таких витрат на учасників справи залежно від результату розгляду справи.

Тож, фактично законодавець кваліфікує розподіл як процесуальну дію (акт) суду, спрямовану на визначення частки кожного учасника у загальній сумі судових витрат. Іншими словами, розподіл не передбачає безпосереднього переходу матеріальних благ між сторонами; він лише встановлює, хто і в якій частині має нести тягар судових витрат (власних витрат, спільних витрат та витрат протилежної сторони). Закономірно, що цей акт має формальний (документальний) характер та сам по собі не породжує майнових наслідків аж доти, доки не буде реалізований через механізм *компенсації* судових витрат.

Важливо зауважити, що розподіл судових витрат здійснюється судом відповідно до *спеціальних принципів (засад*[3]. При цьому, окремі з них безпосередньо поіменовані на рівні ЦПК України (приміром, принцип пропорційності, який базується на положеннях ч.ч. 1-2 ст. 141 ЦПК України та передбачає, що під час розподілу склад та обсяг витрат, що покладаються судом на певну сторону, має відповідати ступеню її процесуального успіху, визначеного за результатами розгляду справи), тоді як інші – не мають нормативного підґрунтя та, як правило, напрацьовується в ході формування усталеної практики національних та міжнародних

[3] Зауважуємо, що метою цього наукового дослідження є відображення такої суттєвої ознаки розподілу судових витрат як наявність спеціальних принципів (засад), які диктують підстави, умови та процедуру такого розподілу. Зміст цієї праці не передбачає детальне дослідження та розкриття всіх спеціальних принципів інституту судових витрат.

судів (наприклад, одним із ключових принципів, що визначає характер та межі розподілу судових витрат, є принцип розумності, який хоч прямо не згадується у ЦПК України, однак імпліцитно випливає зі змісту загальних положень цивільного законодавства та вимагає, аби розмір заявлених та присуджених судових витрат відповідав критеріям адекватності, раціональності та здорового глузду).

Таким чином, терміни «відшкодування» і «розподіл» застосовно до судових витрат не можна вважати повністю синонімічними чи змістовно тотожними. Відшкодування судових витрат характеризує системну багаторівневу конструкцію, що об'єднує у собі низку взаємопов'язаних процесуальних етапів, серед яких розподіл виступає структурним елементом, а не самостійною (відокремленою) процедурою. Натомість розподіл судових витрат є вужчою процесуальною категорією, виступаючи необхідною завершальною стадією механізму відшкодування судових витрат та процесуальною передумовою для подальшої компенсації судових витрат.

На нашу думку, з'ясування семантичної й функціональної різниці між досліджуваними поняттями, а також досягнення термінологічної точності (коректності) має важливе значення як для вдосконалення нормативного регулювання інституту судових витрат, так і для забезпечення передбачуваності та одноманітності правозастосовної практики.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: https://surl.li/euovcw (дата звернення: 14.11.2025).
2. Постанова Верховного Суду від 02.07.2025, судова справа № 344/9012/22. URL: https://surl.li/ksvopc (дата звернення: 14.11.2025).

Науковий керівник: д.ю.н., професорка, доцентка кафедри цивільної юстиції та адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Овчаренко Олена.

Дискусійна панель № 5:

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Макаров Михайло,
Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України,
доктор філософії, науковий співробітник

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВИМІР РОЗВИТКУ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ІНФРАСТРУКТУР В УКРАЇНІ

Євроінтеграція України передбачає поступове наближення національної науково-дослідної системи до стандартів та практик Європейського Союзу. У цьому процесі особлива увага приділяється створенню та модернізації науково-дослідних інфраструктур, які забезпечують високий рівень академічної та прикладної науки, а також інтеграцію українських дослідників у європейські наукові мережі [1].

Активна євроінтеграція у науковій сфері значно активізувалася після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка передбачає участь українських науковців у програмах Європейського дослідницького простору (ERA) [2]. Це відкриває можливості для міжнародного співробітництва, доступу до грантового фінансування, академічних обмінів та спільних дослідницьких проєктів. Водночас впровадження європейських стандартів вимагає адаптації українського законодавства та модернізації фінансових механізмів підтримки науки.

Процес євроінтеграції у науковій сфері розпочався ще на початку 1990-х років, після здобуття незалежності. Тоді українська наука опинилася в умовах фінансової нестабільності, втрати частини кадрів та застарілої матеріально-технічної бази. Попри це, Україна почала вступати до міжнародних наукових об’єднань та налагоджувати двосторонні зв’язки з європейськими університетами та науковими центрами. Перші кроки інтеграції включали участь у програмах FP5-FP7 ЄС, що дозволило українським дослідникам брати

участь у спільних грантових проєктах та адаптуватися до міжнародних стандартів проведення досліджень [3].

З підписанням Угоди про асоціацію у 2014 році розпочався новий етап реформування науково-технічної сфери. Документ став правовою основою для інтеграції України у Європейський дослідницький простір [2]. У цей період відбувалося поступове приведення законодавства та регуляторних актів України у відповідність до європейських норм, запроваджувалися нові правила фінансування досліджень та стандарти прозорості конкурсного відбору.

У 2015 році ухвалення Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» стало ключовим кроком у формуванні сучасної наукової інфраструктури [4].

Протягом 2015-2021 років активно розвивалися регіональні наукові центри та наукові ліцеї, створювалися міждисциплінарні лабораторії, покращувалася участь України у міжнародних грантових програмах, зокрема Horizon 2020 [3].

У 2022 році початок повномасштабної війни росії проти України суттєво вплинув на науково-дослідну сферу. Багато установ були змушені евакуювати обладнання та персонал або тимчасово призупинити діяльність. Доступ до лабораторій, бібліотек та інших ресурсів був значно обмежений. Водночас війна прискорила необхідність інтеграції у міжнародні наукові мережі для підтримки фінансування та мобільності кадрів [5].

Станом на 2025 рік Україна продовжує інтеграційний процес у Європейський дослідницький простір. Основні напрямки включають гармонізацію наукових стандартів та процедур з нормами ЄС, модернізацію матеріально-технічної бази, підвищення ролі публічно-приватного партнерства у фінансуванні наукових проєктів та створення умов для академічної мобільності [2].

На сьогодні науково-дослідні інфраструктури України перебувають у стадії поступової модернізації та адаптації до європейських стандартів. Основу цих структур складають національні академії, університети, державні та регіональні наукові центри, лабораторії та наукові ліцеї, що виконують як фундаментальні, так і прикладні дослідження.

Важливим напрямом розвитку є створення національних та регіональних наукових центрів, які забезпечують координацію досліджень на регіональному рівні та сприяють інтеграції у європейські наукові мережі [3].

Ще однією проблемою є недостатнє правове врегулювання механізмів публічно-приватного партнерства та залучення недержавних ресурсів до розвитку наукової інфраструктури [3].

Незважаючи на активну участь України у програмах Horizon Europe та Marie Skłodowska-Curie Actions, ефективність участі українських науковців обмежується нестабільним фінансуванням та нерівномірним розвитком регіональних наукових центрів [3][5].

Висновки. Таким чином, поточний стан розвитку науково-дослідних інфраструктур в Україні демонструє наявність значних можливостей для інтеграції у європейський науковий простір, проте потребує подальшого законодавчого та фінансового підкріплення, модернізації технічного забезпечення та зміцнення управлінських механізмів. Успішна інтеграція можлива лише за умов системної взаємодії державних і регіональних органів влади, ефективної координації між науковими установами та впровадження європейських стандартів управління науковими дослідженнями.

Попри досягнення, залишаються системні проблеми: нерівномірний розвиток регіональних центрів, недостатнє фінансування з місцевих бюджетів, застаріле обладнання та недостатня підготовка кадрів для роботи з сучасними платформами. Війна та її наслідки значно ускладнили роботу дослідницьких установ, однак також стимулювали активну міжнародну інтеграцію та нові моделі фінансування.

Отже, шлях України у сфері науково-дослідних інфраструктур у контексті євроінтеграції характеризується поєднанням реформ на законодавчому та інституційному рівнях, модернізації матеріально-технічної бази та інтеграції у міжнародні наукові мережі, водночас з потребою вирішення системних проблем, що посилюються умовами війни.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Київ, 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 08.10.2025).

2. Міністерство освіти і науки України. Стратегія розвитку наукових досліджень та інновацій в Україні на 2021–2025 роки. Київ, 2021. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/strategiya-rozvitku-nauki (дата звернення: 08.10.2025).
3. Horizon Europe. Research & Innovation framework programme. European Commission, 2021. URL: https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/ (дата звернення: 08.10.2025).
4. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Відомості Верховної Ради України, 2015, № 50.
5. Міністерство освіти і науки України. Доповідь про стан науково-дослідної діяльності в умовах воєнного стану. Київ, 2023. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/dopovid-pro-stan-naukovih-doslidzen-2023 (дата звернення: 08.10.2025).
6. FP5–FP7 Framework Programmes for Research and Technological Development. European Commission, 2000–2013. URL: https://ec.europa.eu/research/fp7/ (дата звернення: 08.10.2025).
7. Marie Skłodowska-Curie Actions. European Commission, 2021. URL: https://ec.europa.eu/research/mariecurieactions/ (дата звернення: 08.10.2025).
8. Куцкір Я.С., Махно Б.А., Борислав С.Г. Трансформація науково-педагогічної системи України протягом 90-х років XX століття: період переходу до ринку. Наука та інновації. 2016. Т. 12, № 6. С. 6–14. DOI: https://doi.org/10.15407/scin12.06.006

Гузе Костянтин,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри
цивільної юстиції та адвокатури

ДЕЯКІ ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ У ПРАКТИЦІ ЄСПЛ ЩОДО УЧАСТІ ПРОКУРОРА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Ключові слова: прокурор, участь прокурора в суді поза межами кримінальної сфери, участь прокурора в цивільному судочинстві, баланс інтересів між сторонами, рівноправність сторін, змагальність.

Практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) є джерелом національного права (ч. 1 ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини») [1]. При цьому, вона має не лише прецедентний, а й загальнообов'язковий характер, що передбачає застосування національними судами при вирішенні цивільних справ всієї практики Суду, як відносно України, так і щодо інших держав [2, с. 64, 65; 3, с. 26]. Одним з предметів оцінки ЄСПЛ виступає питання щодо участі прокурора в суді поза межами кримінальної сфери

(зокрема, в цивільному судочинстві), а також відповідність такої його діяльності вимогам Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини, далі – ЄКПЛ).

За сталою практикою ЄСПЛ участь прокурора в суді поза межами кримінальної сфери є: 1) обставиною, яка може впливати на «справедливий баланс» між сторонами; 2) допустимою, якщо з урахуванням конкретних обставин справи його діяльність відповідає принципам рівності сторін і не ставить протилежну сторону у «суттєво невигідне становище»; 3) виправданою для захисту в суді прав вразливих верств населення, громадського й державного інтересів [4, с. 844].

В аспекті зазначених сталих засад науково-практичний інтерес мають висновки ЄСПЛ щодо правомірності участі прокурора в цивільному судочинстві, сформульовані ним в рішенні від 01 лютого 2022 р. у справі «KRAMAREVA v. RUSSIA» (заява № 4418/18) [5].

Так, громадянка Крамарьова звернулася до суду з позовом до приватної компанії (далі – Компанія), в якій вона працювала та була звільнена, про визнання її звільнення незаконним й поновлення на роботі, відшкодування втраченого заробітку та моральної шкоди, зобов'язання відповідача надати їй документи, пов'язані з роботою. Під час розгляду справи в суді першої інстанції і під час судового засідання позивачку представляв адвокат, а Компанію – її представник. Також у судовому засіданні брав участь прокурор, який просив суд задовольнити вимоги заявниці про зобов'язання відповідача надати їй копії документів, у решті позовних вимог – відмовити. Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін судами апеляційної й касаційної інстанцій, позовні вимоги заявниці задоволено частково. Зобов'язано відповідача надати позивачці копії документів, пов'язаних з роботою, та відшкодувати моральну шкоду у зв'язку з цим. В решті позовних вимог заявниці відмовлено. Окремо слід наголосити на діяльності прокурора в суді апеляційної інстанції, який разом зі сторонами приймав участь в судовому засіданні й підтримував рішення районного суду.

Звертаючись до ЄСПЛ, заявниця стверджувала, що участь прокурора не була виправданою, а також, що саме присутність прокурора в цивільному провадженні, активна чи пасивна, є порушенням п. 1 ст. 6 ЄКПЛ. На думку заявниці, участь у її справі прокурора, який підтримав протилежну сторону, створило таким чином відчуття нерівності та поставило заявницю у суттєво невигідне становище. Нарешті, повторення прокурором аргументів Компанії мало на меті вплив на суд, який ймовірно, був зв'язаний думкою прокурора.

У своєму рішення ЄСПЛ зазначив, що аргументи заявниці зводяться до оскарження саме факту участі прокурора в розгляді справи, а не процесуальних недоліків, які призвели до порушення п. 1 ст. 6 Конвенції. Вони є спекулятивними й не підтверджуються жодними конкретними доказами або посиланням на відповідні правові положення. Прокурор, заперечуючи основні вимоги заявниці про поновлення на роботі та посилаючись на їх незаконність, не діяв понад своїх повноважень. Тому на думку Суду, немає підстав стверджувати, що прокурор у цій справі діяв як опонент заявниці, а також, про порушення принципу рівноправності сторін. Суд також не знайшов підстав вважати у діях прокурора порушення принципу змагальності сторін, оскільки його висновок по справі був проголошений публічно, і сторони знали його зміст й мали можливість висловлювати свої заперечення. Крім того, Суд зазначив, що заявниця активно брала участь у справі особисто та через свого представника, користуючись процесуальними повноваженнями для спростування аргументів учасників процесу.

На підставі наведених доводів, та посилаючись на свою попередню практику (YVON V. FRANCE, KRESS V. FRANCE, TODOROV V. BULGARIA, MARTINIE V. FRANCE [GC], CHERNYSHEVA V. RUSSIA, MENCHINSKAYA V. RUSSIA, KOROLEV V. RUSSIA (NO. 2), BATSANINA V. RUSSIA тощо) ЄСПЛ шістьма голосами проти одного постановив, що порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ не було.

В контексті аналізу рішення ЄСПЛ у справі «KRAMAREVA v. RUSSIA», важливою, є окрема думка кіпрського судді Сергідеса, який не погодився з висновками колегії суддів. На його

переконання участь прокурора у цій цивільній справі порушило принципи змагальності та рівноправності сторін (справедливий баланс інтересів), що призвело до порушення ст. 6 ЄКПЛ. Суддя зауважив, що не має значення, чи були зобов'язані національні суди враховувати думку прокурора, чи ні. Суть справи полягає – або повинна полягати – у тому, що на національні суди могла вплинути думка прокурора, який, будучи державним органом, а не стороною, втрутився в справу з метою вплинути на суди (як у першої, так і апеляційної інстанції) та на її результат. Крім того, кіпрський суддя наголосив, що прокурор підтримуючи доводи відповідача, діяв як процесуальний опонент заявниці, оскільки у національних судах стверджував, що її позов є юридично необґрунтованим і у його задоволенні має бути відмовлено. Такими діями прокурора був порушений принцип змагальності та справедливого балансу між сторонами. І нарешті, з точки зору судді Сергідеса, ЄСПЛ не врахував можливість впливу думки прокурора на справедливість розгляду національними судами цієї справи, поклавши на заявницю обов'язок доведення цього факту. Однак цей вплив був очевидним і не потребував доказування.

Оцінюючи рішення ЄСПЛ у справі «KRAMAREVA v. RUSSIA», а також окрему думку судді Сергідеса, слід підтримати доводи останнього, що діяльність прокурора у цій справі була активною, і це вплинуло на рішення національних судів. Очевидно, що жодних виключних обставин, які б виправдовували участь прокурора у цій справі не було, адже на боці відповідача, приватної компанії, в судових засіданнях в усіх стадіях процесу приймав участь її представник.

Врешті-решт, незрозумілою та суперечливою є позиція Суду, коли в досліджуваному рішенні, з одного боку, він посилається на свою сталу прецедентну практику («MARTINIE v. FRANCE [GC]», KRESS v. FRANCE, MENCHINSKAYA v. RUSSIA», «KOROLEV v. RUSSIA (№. 2)») де встановлено, що участь прокурора в суді поза межами кримінальної сфери порушило право заявників на справедливий судовий розгляд. З іншого боку, ЄСПЛ не дотримується цієї сталої практики, ігноруючи її, і доходить висновку, що участь прокурора у справі «KRAMAREVA v. RUSSIA» була допустимою, а порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ не було.

Нагадаємо, у рішеннях «MARTINIE v. FRANCE [GC]» (§ 53), «MENCHINSKAYA v. RUSSIA» (§ 31), «KOROLEV v. RUSSIA (№. 2)» (§ 31), аналізуючи роль прокурорів поза сферою кримінального правосуддя, ЄСПЛ встановив, що лише присутність прокурора або аналогічних посадових осіб у судових засіданнях, будь вона «активна» чи «пасивна», вважається порушенням права на справедливий судовий розгляд, що передбачене у п. 1 ст. 6 ЄКПЛ. Крім того, при розгляді справ ЄСПЛ неодноразово наголошував, що участь прокурора в суді на боці однієї зі сторін є обставиною, що може впливати на дотримання принципу рівноправності сторін. Оскільки прокурор або посадова особа з аналогічними функціями, пропонуючи задовольнити чи відмовити у позові або скарзі, стає союзником або опонентом сторін у справі, його участь може створювати у однієї зі сторін відчуття нерівності («KRESS v. FRANCE [GC]», § 81); «F.W. v. FRANCE», § 27) [4, с. 842, 843].

Таким чином, у справі «KRAMAREVA v. RUSSIA» ЄСПЛ відійшов від своє сталої та послідовної практики, яка формувалася ним десятиріччями стосовно дотримання у діяльності прокурора в суді поза межами кримінальної сфери принципів змагальності й рівноправності сторін, справедливого балансу інтересів між сторонами, а також неможливості втручання прокурора у справу з метою впливу на суди та його висновки.

Подібна практика ЄСПЛ не відповідає універсальності її характеру та засадам прогнозованості його рішень. Адже, як справедливо наголошується у процесуальній науці, ЄСПЛ у своїх прецедентах застосовує всю наявну судову практику, що відбиває принцип правової визначеності як фундаментальної універсалії правової системи, заснованої на ЄКПЛ, та забезпечує прогнозованість рішень ЄСПЛ [2, с. 65]. По суті, у справі «KRAMAREVA v. RUSSIA» ЄСПЛ не дотримався принципу правової визначеності, а це може негативно вплинути на правозастосовну практику національних судів щодо участі прокурора в цивільному судочинстві.

Як уявляється, у цьому випадку національним судам необхідно керуватися рекомендаціями, що містяться у висновку Європейської Комісії «За демократію через право» CDL-AD (2013)025 від 14 жовтня 2013 р. де, зокрема, наголошується на

субсидіарній ролі прокурора в суді у сфері представництва, тобто будь-які випадки такої діяльності прокуратури повинні бути лише допоміжними щодо діяльності в суді уповноважених на це органів [6].

Список використаних джерел:

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text
2. Комаров В.В. [§ 3 гл. 2] // Курс цивільного процесу: підручник / В.В. Комаров, В.А. Бігун та ін.. ; за ред. В.В. Комарова. Харків: Право, 2011. 1352 с.
3. Цивільний процес: навч. посіб. для підгот. до іспитів / [М.В. Жушман, Т.А. Цувіна, О.І. Попов та ін.]. Харків: Право, 2024. 288 с.
4. Гузе К.А. Базові засади участі прокурора в цивільному судочинстві в практиці ЄСПЛ. Наукові перспективи. №8. 2025. С. 839-847.
5. Справа «KRAMAREVA v. RUSSIA»: рішення Європейського суду з прав людини від 01.02.2022 р. URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-215357
6. Висновок щодо проекту закону України «Про прокуратуру» : затв. на 96-ому пленар. засід. Венеціан. коміс. (Венеція, 11–12 жовтн. 2013 р.): висновок № 735/2013. Сртасбург, 14 жовт. 2013 р. Європейська комісія «За демократію через право». URL : https://rm.coe.int/1680097f7d

Агашков Євгеній,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри господарського права

СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ВІД ДУАЛІЗМУ ДО МОНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Система організаційно-правових форм господарювання в Україні формувалася поетапно, починаючи з прийняття закону «Про підприємства в Україні», і надалі через прийняття Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України. Втрата чинності Господарським кодексом України 28 серпня 2025 року актуалізувала питання системного врегулювання організаційно-правових форм та методології їх правового регулювання. Ця подія створює серйозні ризики для господарсько-правового регулювання, адже протягом двох десятиліть Господарський кодекс забезпечував повноцінне регулювання господарських відносин, враховуючи їх

особливу природу, яка відрізняється від загальноцивільних правовідносин.

Господарське право як самостійна галузь права традиційно забезпечувало комплексне регулювання організаційно-правових форм суб'єктів господарювання, враховуючи специфіку господарських відносин, що поєднують приватноправові та публічно-правові елементи. Господарський кодекс встановлював класифікацію підприємств за формою власності, способом утворення і формування статутного капіталу, розміром, що відображало організаційно-господарську природу цих суб'єктів [2]. Водночас Цивільний кодекс, регулюючи загальноцивільні аспекти юридичних осіб, диференціював їх за порядком створення та організаційною формою [8]. Втрата Господарським кодексом чинності створює ризик втрати господарсько-правового підходу до регулювання організаційно-правових форм, що може призвести до ігнорування їх організаційно-господарської специфіки та публічно-правової складової.

Аналіз законодавчих положень виявляє, що кожен з кодифікованих актів мав власну логіку регулювання організаційно-правових форм. Господарський кодекс використовував поняття "організаційні форми підприємств", виокремлюючи унітарні та корпоративні підприємства як ключові конструкції господарювання, що відображало організаційно-господарську природу цих суб'єктів [7, с. 74]. Цивільний кодекс України оперує цивілістичною термінологією – "організаційно-правова форма юридичної особи приватного права", "форма господарського товариства", "вид господарського товариства", не враховуючи господарсько-правову специфіку [8]. У науковій доктрині відзначається, що Господарський кодекс забезпечував регулювання організаційно-господарських відносин, організаційно-господарських повноважень власника, структури управління підприємством, що виходить за межі суто цивільно-правового регулювання [6, с. 373; 1, с. 35]. Втрата цього регулювання може призвести до правового вакууму у сфері організаційно-господарських відносин, оскільки Цивільний кодекс не містить відповідних механізмів регулювання публічно-правової складової господарювання.

Ключовим нормативним актом, що фактично визначає перелік організаційно-правових форм, є Державний класифікатор України ДК 002:2004. Саме цей класифікатор використовується при внесенні відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Державний класифікатор містить понад вісімдесят різних організаційно-правових форм та надає визначення цього поняття як форми здійснення господарської діяльності з відповідною правовою основою, яка визначає характер відносин між засновниками, режим майнової відповідальності, порядок створення, реорганізації, ліквідації, управління та розподілу прибутків. Проте класифікатор є лише технічним нормативним актом, а на рівні кодифікованого законодавства визначення організаційно-правової форми відсутнє. Така ситуація є нетиповою для правової системи, оскільки базові правові поняття мають визначатися саме законами, а не підзаконними технічними актами. Більше того, класифікатор містить форми, які не мають достатнього правового регулювання в законодавстві, що створює додаткову правову невизначеність.

Статистичні дані Державної служби статистики України демонструють, що серед зареєстрованих організаційно-правових форм домінують товариства з обмеженою відповідальністю, які складають понад половину всіх юридичних осіб (51,89% від загальної кількості), та приватні підприємства (13,7%). Ця статистика свідчить про те, що учасники господарського обороту віддають перевагу саме цим формам через їхню гнучкість та відносну простоту управління. Втрата чинності Господарським кодексом України створила критичну ситуацію для приватних підприємств як організаційно-правової форми. Перехідні положення законодавства не забезпечують чіткого механізму функціонування існуючих приватних підприємств, оскільки їхнє правове регулювання було зосереджено саме у Господарському кодексі. Власники понад двохсот тисяч приватних підприємств опинилися перед необхідністю або трансформувати свою організаційно-правову форму у товариство з обмеженою відповідальністю чи іншу передбачену Цивільним кодексом форму, або продовжувати функціонувати в умовах правової

невизначеності. Підхід законодавця до фактичного скасування приватного підприємства як самостійної організаційно-правової форми є концептуально помилковим з точки зору господарсько-правової доктрини [1, с. 46]. Господарське право ґрунтується на принципі диференціації правових форм залежно від специфіки суспільних відносин, що виникають у процесі господарювання. Приватне підприємство як унітарна форма забезпечувало правове оформлення специфічних відносин одноосібного господарювання, де власник здійснює безпосереднє організаційно-господарське управління без корпоративних механізмів. Спроба підпорядкувати ці відносини корпоративній логіці товариств з обмеженою відповідальністю суперечить природі унітарних підприємств та призводить до застосування недоречних правових конструкцій. Відсутність законодавчо визначеного перехідного періоду та чітких вимог до зміни організаційно-правової форми породжує ризики визнання установчих документів приватних підприємств такими, що не відповідають законодавству, що може призвести до масових судових спорів та дестабілізації господарського обороту.

Окремі організаційно-правові форми регламентуються спеціальними законами, що існують паралельно з кодифікованими актами. Цивільний кодекс та Господарський кодекс містили посилання на Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію", який втратив чинність, що створює колізії у правозастосуванні та вимагає негайного усунення таких застарілих відсилочних норм. Форми, що утворюються на підставі спеціальних законів, недостатньо індивідуалізовані, що ускладнює їх розмежування від форм, передбачених іншими нормативно-правовими актами. Це особливо стосується кооперативних форм господарювання, правове регулювання яких є фрагментарним та несистемним.

Природа суспільних відносин у сфері організаційно-правових форм вимагає збалансованого поєднання різних методів правового регулювання. Суто імперативний або виключно диспозитивний підхід не відповідає специфіці цих правовідносин та не може забезпечити належний рівень правової визначеності [5, с. 53]. Імперативне регулювання має застосовуватися щодо ключових аспектів: відносин організаційно-правових форм з державою,

взаємодії між різними суб'єктами господарювання, відносин засновників з органами управління та конструкцією організаційно-правової форми загалом. Це передбачає необхідність створення чіткої системи організаційно-правових форм з визначеною доктриною та класифікацією. Імперативні норми мають встановлювати мінімальні стандарти корпоративного управління, вимоги до статутного капіталу, порядок створення та ліквідації, основні права та обов'язки учасників.

Диспозитивність має проявлятися у наданні засновникам широкого вибору імперативно визначених організаційно-правових форм та можливості самостійно визначати окремі аспекти внутрішньої організації в межах, встановлених законом. Чим більший вибір законодавчо передбачених форм матиме засновник, тим ближче режим регулювання наближається до диспозитивного, дозволяючи врахувати різноманітні комерційні інтереси та специфіку господарської діяльності. Проте такий вибір має ґрунтуватися на чітких, імперативно визначених характеристиках кожної форми. Диспозитивність також має проявлятися у можливості учасників визначати в установчих документах порядок розподілу прибутків, процедури прийняття рішень, структуру органів управління в межах, що не суперечать базовим принципам конкретної організаційно-правової форми.

Приватне підприємство як унітарна організаційно-правова форма становить невід'ємну частину системи суб'єктів господарювання та відіграє важливу роль у вітчизняній економіці. Його штучне розчинення у корпоративних формах, до якого схиляється окрема судова практика, суперечить господарсько-правовій доктрині та спотворює природу як унітарних, так і корпоративних підприємств [3]. Ця конструкція розширює можливості вибору для засновників і дозволяє врахувати ширший спектр комерційних інтересів, зокрема у випадках, коли підприємець бажає зберегти повний контроль над бізнесом без необхідності створення корпоративних структур. Водночас приватне підприємство потребує більш якісного законодавчого врегулювання з чітким визначенням його правового статусу, особливостей функціонування, прав та обов'язків власника, механізмів захисту інтересів кредиторів та працівників.

Певні організаційно-правові форми, зокрема повне товариство та командитне товариство, практично не використовуються в господарському обороті, про що свідчить мінімальна кількість зареєстрованих суб'єктів цих форм. Відсутність конкурентних переваг перед іншими формами, насамперед перед товариствами з обмеженою відповідальністю, робить їх непривабливими для засновників [4, с. 116]. Повна відповідальність учасників повного товариства всім своїм майном за зобов'язаннями товариства є серйозним стримуючим фактором, оскільки сучасні підприємці прагнуть обмежити свої ризики. Законодавець має враховувати комерційну доцільність існування окремих форм та або створювати стимули для їх використання, популяризуючи повну відповідальність як стандарт серед суб'єктів господарської діяльності через надання податкових чи інших переваг, або виключати такі конструкції з правового обігу як застарілі та неактуальні, спростивши тим самим систему організаційно-правових форм.

Втрата чинності Господарським кодексом України вимагає глибокого переосмислення системи регулювання організаційно-правових форм. Необхідним є запровадження уніфікованої термінології, встановлення чіткого визначення організаційно-правової форми на рівні кодифікованого законодавства, формування вичерпного переліку форм з визначеними характеристиками кожної [6, с. 37]. Такий підхід має поєднувати імперативне визначення основних параметрів організаційно-правових форм з диспозитивністю у виборі конкретної форми засновниками та у визначенні окремих аспектів внутрішньої організації суб'єкта господарювання.

Подальше вдосконалення правового регулювання організаційно-правових форм має ґрунтуватися на господарсько-правовій доктрині з урахуванням практичних потреб суб'єктів господарювання та міжнародного досвіду. Система організаційно-правових форм потребує узгодженості законодавчих положень, чіткості правових конструкцій та передбачуваності правозастосування. Важливим є також забезпечення балансу між інтересами засновників, кредиторів, працівників та держави. Лише за таких умов можливе створення ефективного правового

середовища для здійснення господарської діяльності в Україні, що сприятиме економічному розвитку та залученню інвестицій.

Список використаних джерел:

1. Аветисян М.Р. Організаційно-правова форма господарювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Вінниця, 2019. 213 с.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15
3. Корпоративне право крізь призму судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2021. 512 с.
4. Кочергіна К.О. Зміст організаційно-правових форм підприємницьких товариств: інтереси, функції, правові засоби : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2005. 280 с.
5. Погрібний С.О. Імперативні та диспозитивні норми та їх роль в регулюванні цивільних відносин. Університетські наукові записки. 2010. № 2. С. 46-54.
6. Снісаренко Л.Ю. Організаційно-правова форма юридичної особи: теоретичне поняття та проблеми практичного застосування. Будуємо нову Україну : Збірник конференції 26-27 листопада 2014 р. Київ : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2015. С. 371-379.
7. Спасибо-Фатєєва І.В., Спасибо В.В. Проблематика організаційно-правових форм юридичних осіб (на прикладі спільних підприємств). Університетські наукові записки. 2006. № 1. С. 71-78.
8. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Задихайло Дмитро.

Омаров Ульві,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри господарського права

ДО МЕТОДОЛОГІЇ ЗМІСТОВНОГО НАПОВНЕННЯ ПРОГРАМНИХ ДОКУМЕНТІВ ДЕРЖАВИ В СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Для формування ефективного сучасного господарського законодавства України одним з фокусів нормотворчої діяльності слід визнати економічну політику держави. Для господарського права такий зв'язок є надзвичайно тісним, органічним і визначальним. Адже саме національна модель ринкової економіки та економічна політика держави як програмне забезпечення її

функціонування, зрештою, визначають спрямування господарсько-правового регулювання, його завдання та пріоритети, ступінь інтенсивності правового впливу на відносини господарювання, формулу балансування між компонентами диспозитивного та імперативного регулювання зазначених відносин, а також комбінацію засобів державного регулювання, необхідних для досягнення поставлених цілей.

Слід визнати, що господарське законодавство загалом є ключовим засобом реалізації економічної політики держави, формою функціонування економічних відносин. Відтак елементи механізму формування та реалізації економічної політики держави мають надзвичайно важливе суспільно-політичне значення. У цьому контексті важливо відокремлювати сам процес формування економічної політики як документа, що має охоплювати відносини в системі державного апарату, взаємодію з науковими й експертними установами, відносини з громадянським суспільством тощо, від вимог змістового характеру до формування самого концепту такої політики.

Такий концепт, безперечно, має свої структурні складові – постановку цілей і завдань; визначення обсягу та якості необхідних ресурсів; окреслення кола органів державного управління, на які покладаються відповідні завдання або які потрібно створити для їх виконання; визначення засобів організаційно-господарського впливу на відносини у сфері господарювання та їх комбінування в межах спеціальних режимів господарювання, що забезпечують досягнення визначених завдань тощо.

Логічно, що змістовний аспект державної економічної політики у прикладному вимірі розкладається на категорії суб'єктів, об'єктів, засобів впливу, заходів коригування тощо. Крім цього, сама інструментальна частина такого концепту має паралельний вимір – правовий «акомпанемент», адже право в зазначеному контексті виконує функцію інструмента реалізації економічного концепту, хоча й не єдиного з можливих.

Водночас слід зазначити, що правовий контент також має внутрішню структуру, яка включає групи елементів, серед яких – суб'єкти правовідносин із відповідним обсягом правосуб'єктності: суб'єкти господарювання та суб'єкти організаційно-господарських

повноважень; об'єкти правовідносин – господарська діяльність, інвестиції, ринкова інфраструктура, продукція, що підлягає реалізації, території зі спеціальним статусом тощо.

Важливим елементом правового контенту є також інструментальна складова – засоби організаційно-господарського впливу на сферу господарювання. (Слід зауважити, що йдеться не лише про засоби державного регулювання як ключовий інструмент впливу. Сама по собі, врегульованість системи господарсько-виробничих відносин, продуманість і деталізація правового механізму, відсутність колізій і прогалин також можуть виступати засобом правового впливу.)

Таким чином, можна констатувати, що економічний контекст змісту державної економічної політики як програмного концепту існує паралельно з юридичним, причому в обох використовуються взаємопов'язані елементи та засоби.

Варто зазначити, що значна частина понять економічного та господарсько-правового вимірів збігається. Це є наслідком економізації господарського права, що слід визнати логічним і закономірним процесом. Водночас існують поняття, які не збігаються за своєю природою, а тому пряме перенесення економічного змісту у юридичну форму є неможливим. У цьому аспекті виникає потреба трансформації економічних категорій і понять у правовий формат. Характерним прикладом, наприклад, може бути економічне поняття кластерів. Кластер є певною формою економічної концентрації суб'єктів господарювання, що синергетично взаємодіють між собою, сприяючи зростанню загального рівня конкурентоздатності їх типу продукції та потенціалу їх зовнішньо-економічної експансії. Разом з тим, кластер немає сьогодні відповідного правового визначення в юридичному контексті адже кластер неможливо визначити ні як юридичну особу, ні як відомі форми господарських об'єднань , включно з холдинговими.

Як видається, ця робота виконується розробниками державних стратегій економічного розвитку переважно інтуїтивно. Далеко не завжди можна простежити чіткий зв'язок між економічною проблематикою та юридичними засобами її розв'язання.

Варто додати, що саме формат програмних документів держави у сфері економічного розвитку має враховувати подвійну природу юридичного контексту. По-перше, це власне правовий аспект, у межах якого слід визначити коло суб'єктів господарської діяльності, суб'єктів організаційно-господарських повноважень, об'єктів господарських правовідносин, а також засоби правового впливу, які повинні забезпечувати очікувану ефективність. По-друге, це законодавчий аспект – програма законотворчої активності держави у відповідному напрямі. Така програма може містити перелік нормативно-правових актів, які необхідно прийняти, удосконалити шляхом внесення змін або прийняття в нових редакціях. Природно, вона може передбачати також скасування окремих нормативних актів у процесі дерегуляції.

Отже, методологія формування змісту правових документів, що відображають політику держави, має стати предметом окремих досліджень. Особливо актуально це для документів у сфері економічної політики, адже розрив між програмуванням і успішною реалізацією поставлених завдань необхідно рішуче долати. Умови воєнного часу роблять цю проблему надзвичайно актуальною.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Задихайло Дмитро.

Несвіт Олександр,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри господарського права

БАЗОВІ ЗАКОНОДАВЧІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ САМОРЕГУЛІВНИХ МЕХАНІЗМІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Важливість запровадження засад саморегулювання у сфері професійної та господарської діяльності підтверджується позитивним досвідом розвинених країн. Найбільш показовим прикладом у цьому сенсі є ринки фінансових послуг у США та Канаді.

Створення й законодавче забезпечення діяльності відповідних організацій у цих країнах дозволило не лише «розвантажити» державні апарати від частини регулятивних функцій, а й, як це не парадоксально, підвищити рівень контролю та відповідальності за правопорушення з боку суб'єктів професійної діяльності.

Необхідно визнати, що саморегулівна діяльність створює гібридну, допоміжну форму існування господарських відносин – між дією ринкової саморегуляції та державним регулюванням господарської діяльності, як це було визначено у статті 5 Господарського кодексу України. Зазначена стаття, як і увесь Господарський кодекс України в цілому були безвідповідально скасовані Верховною Радою України, чим із законодавчого концепту регулювання господарських відносин було вилучено низку системоутворюючих правових категорій.

Слід зазначити, що ринкове саморегулювання у статті 5 Господарського кодексу України розумілося як фактор стихійного регулювання співвідношення попиту та пропозиції на ринку товарів і послуг, що відбувається внаслідок прийняття численних індивідуальних економічних рішень як суб'єктами господарювання, так і споживачами.

Саморегулівна діяльність, на відміну від ринкової саморегуляції, є вольовою, цілеспрямованою діяльністю суб'єктів господарювання або суб'єктів професійної діяльності, які створюють відповідні саморегулівні організації – юридичні особи, добровільно делегуючи їм частину своєї правосуб'єктності для встановлення спільних нормативів виробничої діяльності та ринкової поведінки.

Таким чином, саморегулівні організації функціонально орієнтовані на нормотворчу, контрольну та виконавчу діяльність щодо суб'єктів господарювання й професійної діяльності, які добровільно об'єднуються у такі організації. Водночас слід підкреслити, що така нормотворча діяльність існує паралельно із законодавчим регулюванням відповідного виду господарської діяльності й за змістом не суперечить законодавчим імперативам. У разі делегування державою частини своїх регулятивних повноважень таким організаціям на відповідних ринках,

законодавством прямо визначаються обсяг і межі таких повноважень, а також умови їх реалізації саморегулівними організаціями.

З боку держави в такому випадку відбувається певного роду дерегуляція – звільнення від практичної реалізації частини регулятивних функцій і передання їх забезпечення самим учасникам ринку. Очевидно, що для такого делегування необхідні довіра та прогнозовано позитивні результати успішної саморегулівної діяльності суб'єктів господарської та професійної діяльності.

У свою чергу, це залежить від низки об'єктивних і суб'єктивних чинників – таких, як загальний рівень законослухняності у поведінці суб'єктів, демократичність функціонування саморегулівних організацій, прозорість прийняття рішень, а також високий рівень конкуренції товаровиробників на відповідному ринку. (Висока конкуренція змушує суб'єктів господарювання відстежувати добросовісність і законослухняність поведінки своїх колег, підтримуючи режим чесної конкуренції.)

Очевидно, що високий рівень охоплення національної економіки сферою саморегулівної діяльності означає більшу узгодженість і координацію економічних процесів, а також підвищення захищеності прав суб'єктів господарювання та споживачів. Тому впровадження саморегулювання в системі організаційно-господарського регулювання господарської діяльності слід розглядати як прогресивний і цивілізаційний крок з точки зору розвитку ринкових економічних відносин.

Варто відзначити, що вітчизняне законодавство вже певною мірою враховує зазначені тенденції: у законодавство про регулювання ринків фінансових послуг давно імплементовано можливість створення саморегулівних організацій, зокрема у сфері діяльності інститутів спільного інвестування. Проте практика законодавчого забезпечення саморегулівної діяльності в Україні дозволяє виокремити низку проблем.

1. Проблема диференціації механізмів саморегулювання. Важливо розрізняти саморегулювання у системі професійної діяльності та у сфері господарювання. Принциповим чинником є те, що суб'єктами професійної діяльності є громадяни, тому діє

проста формула – «один суб'єкт – один голос» у процесі самоврядування. У сфері господарської діяльності такі організації зазвичай об'єднують юридичних осіб різного масштабу за обсягами виробництва, реалізації та прибутків. Тому складніше досягти консенсусу між учасниками. Постає питання: як враховувати позиції учасників – «одна юридична особа – один голос» чи з використанням коефіцієнтів питомої ваги суб'єктів на ринку?

2. Організаційно-правова форма саморегулівних організацій. Необхідною є детальна регламентація особливостей організаційно-правових форм таких юридичних осіб. Якщо для професійної діяльності за основу може бути взято форму громадської організації, то для юридичних осіб – суб'єктів господарювання такий формат не є природним. Відсутність спеціальної правової форми створює наукову та законодавчу проблему. Гальмує практичну реалізацію створення саморегулівних організацій.

3. Взаємовідносини між державою та саморегулівними організаціями. Неврегульованим залишається питання взаємодії у випадку делегування державою власних регулятивних повноважень. Очевидно, що таке делегування не може відбуватися без встановлення механізмів державного моніторингу, нагляду та можливості повернення регулятивних функцій державі у разі необхідності.

4. Недостатня системність законодавчого врегулювання. Саморегулівна діяльність становить цілу систему спеціальних правовідносин, яка не може бути належним чином відображена в кількох статтях окремих законів. Вона потребує комплексного, ієрархічно побудованого законодавства. Доцільно було б прийняти загальний закон про засади саморегулівної діяльності та низку галузевих законів, що деталізують особливості саморегулювання в окремих сферах господарювання й професійної діяльності.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Задихайло Дмитро.

Чичва Олег,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри господарського права

ПРАВОВІ РЕЖИМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСОБІВ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ГОСПОДАРСЬКОГО ВПЛИВУ ДЕРЖАВИ

Слід визнати, що у господарському праві категорія *«правовий режим»* доволі часто використовувалася й продовжує застосовуватися. Безумовно, скасування Господарського кодексу України слід розцінювати як феноменально регресивний крок з огляду на інтереси ефективного й сучасного правового регулювання суспільних відносин в економічній сфері. Очевидно, що засобами й інструментами цивільного права неможливо охопити всю сферу сучасних ринкових економічних відносин. У першу чергу це стосується й того сегмента, який у скасованому Господарському кодексі України визначався як організаційно-господарські відносини. (Згідно зі статтею 3 Господарського кодексу України, цей тип відносин визначався як «відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю».)

Скасований Господарський кодекс України містив окремий розділ, який певною мірою виконував функцію кодифікації спеціальних правових режимів господарювання. Так, розділ VIII «Спеціальні режими господарювання» відносив до різновидів таких режимів, зокрема: спеціальні (вільні) економічні зони; спеціальний режим господарювання в окремих галузях економіки; спеціальні режими господарювання в умовах надзвичайного стану або надзвичайної економічної ситуації; режими здійснення господарської діяльності в санітарно-захисних та інших охоронних зонах тощо.

Слід зазначити, що скасування Господарського кодексу України фактично призвело до втрати системної бази для регулювання зазначених інститутів. Адже кодифікаційна основа, яка була закладена у Господарському кодексі, забезпечувала можливість подальшої систематизації та вдосконалення

господарського законодавства, а також створювала передумови для завдань рекодифікації господарського права.

Потрібно звернути увагу, що в низці спеціальних правових режимів господарювання поєднується нормативно-правове забезпечення як організаційно-господарських, так і господарсько-виробничих відносин. Тобто спеціальний правовий режим створюється на основі комбінації правових засобів впливу як на господарсько-виробничі відносини (умовно – відносини приватно-правового характеру), так і на організаційно-господарські (що, дуже умовно кажучи, мають публічно-правову природу).

У контексті спеціальних режимів господарювання зазвичай комбінуються такі елементи:

- особливі вимоги до суб'єктного складу (організаційно-правова форма, порядок створення, формування статутного капіталу, особливості правосуб'єктності та легітимації тощо);
- особливі вимоги до предмета та умов господарсько-правових договорів;
- особливі вимоги до правового режиму обігу базових об'єктів господарських відносин;
- особливий характер застосування засобів державного регулювання певного типу господарських відносин (ліцензування, порядок допуску товарів і послуг на ринок, державна допомога, податкові пільги, кредитно-страхове забезпечення тощо).

Мистецтво законодавця полягає у правильному визначенні доцільності та ефективності кожного з таких засобів правового впливу окремо, а також у моделюванні їх максимальної синергії в межах системного застосування. Саме в цьому, як видається, полягає методологія формування спеціальних режимів господарювання.

Проблеми ефективної реалізації цієї методології зумовлені фрагментарним правовим закріпленням інструментів організаційно-господарського типу. Необхідно констатувати, що проблематика державного регулювання господарської діяльності так і не отримала повного, системного й узгодженого відображення у законодавстві. Варто знову наголосити, що скасування Господарського кодексу України було безвідповідальним рішенням, адже саме в його першому розділі було здійснено

спробу кодифікувати правові засади механізму державного регулювання господарської діяльності.

Водночас, коли об'єктом господарсько-правового регулювання є не вся сфера господарювання або її окремий сегмент, а лише організаційно-правовий механізм застосування засобів такого впливу, що прив'язаний до специфіки певної галузі економіки, виникає потреба у виокремленні спеціального правового режиму організаційно-господарського впливу держави.

Порівняно зі спеціальним правовим режимом господарювання, арсенал засобів тут є обмеженим – він охоплює лише інструменти державного регулювання організаційно-господарського типу. Прикладом можуть бути спеціальні правові режими реалізації процедур банкрутства. Так, уже у першому Законі України «Про банкрутство», на початку 90-х років, законодавець виділяв певні галузі та види виробництв, які потребували у разі неплатоспроможності боржників спеціально модифікованих процедур. Перелік таких сфер змінювався від закону до закону, однак вважалося, що специфіка виробничої діяльності та важливість її результатів є достатньо вагомими для підприємств сільського господарства, об'єктів підвищеної небезпеки, підприємств оборонно-промислового комплексу, а також суб'єктів, що надають фінансові послуги.

Варто підкреслити, що відповідні особливості у справах про банкрутство формуються засобами господарського процесуального права – шляхом визначення кола учасників, особливостей їх процесуального статусу, застосування забезпечувальних механізмів, встановлення строків тощо.

Таким чином, доцільно виокремлювати два функціонально близькі типи правових режимів у сфері господарювання: спеціальні правові режими господарювання; спеціальні правові режими організаційно-господарського впливу держави на сферу господарювання.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Задихайло Дмитро.

Ревенко Антон,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри права Європейського Союзу

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ ТЕХНОЛОГІЧНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКА ПЕРСПЕКТИВА

Одне з перших визначень поняття технологічного суверенітету було запропоновано П. Грантом (1983), який описав його як «здатність і свободу вибирати, створювати або набувати, застосовувати, розвивати та комерційно використовувати технології, необхідні для промислових інновацій» (239). Ще раніше, як повідомляється в Глобермані (1978), щорічний звіт Наукової ради Канади (1977) пропонує деякі рекомендації щодо поліпшення технологічних можливостей канадської промисловості, вказуючи, що вона виступає за стратегію технологічного суверенітету з моменту свого першого щорічного звіту в 1967 році. У «канадському контексті», цей термін виник через занепокоєння щодо надмірної залежності канадської промисловості від технологій та інвестицій зі США. Рада визначила технологічний суверенітет як здатність «розвивати та контролювати технологічні можливості для підтримки національного суверенітету» [1].

В умовах посилення геополітичної конкуренції, зокрема між США та Китаєм, а також з огляду на вразливість ланцюгів постачання, виявлену під час пандемії COVID-19 і російської агресії стосовно України, з'явились нові виклики та ризики для Європейського Союзу. Ідея технологічного суверенітету стала центральною у стратегічному плануванні Європейського Союзу. Це поняття вийшло за межі суто економічної чи технологічної сфери, перетворившись на ключовий елемент ширшої концепції "стратегічної автономії" ЄС. Тобто, «канадський контекст» 1960-х років в XXI ст. набув актуальності і для Європейського Союзу. Актуальність цієї проблеми є не менш важливою і для України, зважаючи її статус країни-кандидата на вступ до ЄС, а також виклики безпеці, зумовлені діями з боку країни-агресора.

Європейський підхід до технологічного суверенітету відрізняється від американської моделі, орієнтованої на ринок, та

китайської, керованої державою. ЄС прагне знайти "третій шлях". Його суверенітет базується не на ізоляціонізмі чи протекціонізмі, а на здатності самостійно визначати та впроваджувати власні правила, стандарти та цінності у цифровому просторі, одночасно зменшуючи критичні залежності від третіх країн [2, с.348].

Концепція ЄС заснована на кількох "китах":

Регуляторна сила ("Брюссельський ефект"): ЄС активно використовує своє законодавство для формування глобальних цифрових ринків відповідно до європейської системи цінностей (конфіденційність, права споживачів, чесна конкуренція та ін.). Загальний регламент про захист даних (GDPR), Акт про цифрові ринки (DMA) та Акт про цифрові послуги (DSA) – ці акти спрямовані на обмеження домінування великих технологічних компаній (Big Tech) та створення рівних умов гри [3, с. 115].

Промислова політика та інвестиції: Усвідомлюючи відставання у ключових технологічних секторах (наприклад, виробництво напівпровідників, хмарні обчислення тощо), ЄС ініціював масштабні інвестиційні програми. Так, European Chips Act (Європейський акт про мікросхеми) має на меті подвоїти частку ЄС у світовому виробництві мікросхем до 20% до 2030 року. Проекти, що становлять спільний європейський інтерес (IPCEI), спрямовують державну допомогу на розвиток інновацій у сферах, як-от водень, батареї та мікроелектроніка [4, с. 8].

Розбудова інфраструктури та даних: ЄС прагне зменшити залежність від американських хмарних провайдерів (Amazon, Google, Microsoft). Ініціатива GAIA-X є спробою створити федеративну, безпечну та суверенну європейську хмарну інфраструктуру, яка б відповідала європейським правилам захисту даних [5].

Зменшення критичної залежності: стратегія ЄС передбачає диверсифікацію ланцюгів постачання, особливо щодо критичної сировини (наприклад, рідкісноземельних металів), необхідної для "зеленого" та цифрового переходів [6].

Для України, яка бореться за свою незалежність та прагне до повноцінної інтеграції в ЄС, європейський досвід технологічного суверенітету є не просто прикладом, а дорожньою картою для післявоєнної відбудови та забезпечення національної безпеки.

Технологічний суверенітет для України – це синонім обороноздатності. Залежність від іноземних технологій у критичних сферах (зв'язок, управління військами, кіберзахист) є прямою загрозою. Досвід війни довів, що технології (БПЛА, ситуаційна обізнаність, захищений зв'язок) є вирішальними.

Інтеграція до європейських промислових альянсів (наприклад, в рамках European Chips Act або оборонно-промислових програм) може стати рушієм модернізації української економіки. Україна має потенціал стати не просто споживачем, а й контриб'ютором у європейську технологічну базу, особливо у сферах defence tech, кібербезпеки та IT-аутсорсингу.

Україна вже демонструє значні успіхи у цифровізації (наприклад, застосунок "Дія"), що часто випереджає практики багатьох країн ЄС. Цей досвід (gov-tech) є цінним активом для розвитку наших інновацій.

Європейський досвід засвідчує, що технологічний суверенітет у XXI столітті – це не про будівництво "цифрових стін", а про здатність встановлювати правила гри, захищати критичні активи та інвестувати у власні компетенції. Для України це шлях до посилення стійкості у війні, ефективної післявоєнної відбудови та повноцінної інтеграції в європейський простір як сильного та технологічно розвиненого партнера.

Список використаних джерел:

1. Globerman, S. (1978), Canadian science policy and technological sovereignty, Canadian Public Policy/Analyse De Politiques, 4(1), 34-45.
2. Suggested Citation: Crespi, Francesco; Caravella, Serenella; Menghini, Mirko; Salvatori, Chiara (2021): European Technological Sovereignty: An Emerging Framework for Policy Strategy, Intereconomics, ISSN 1613-964X, Springer, Heidelberg, Vol. 56, Iss. 6, pp. 348-354, https://doi.org/10.1007/s10272-021-1013-6
3. Bradford, A. The Brussels Effect: How the European Union Rules the World. Oxford: Oxford University Press, 2020. 416 p.
4. The EU chips act: Securing Europe's supply of semiconductors (2023). URL: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2022)733596
5. Bauer, M. (2021). Europe's quest for digital sovereignty: GAIA-X and beyond. Journal of European Public Policy, 28(6), 843–860.
6. European Critical Raw Materials Act. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/green-deal-industrial-plan/european-critical-raw-materials-act_en

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Яковюк Іван.

Герасименко Ірина,
Державний торговельно-економічний університет,
факультет міжнародної торгівлі та права,
3 курс, 10 група

ПРОБЛЕМА БІЖЕНЦІВ ТА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ

Проблема вимушеної міграції, внутрішньо переміщених осіб і біженців є одним із найгостріших викликів сучасного світу. Збройні конфлікти, політичні репресії та утиски прав людини призводять до масштабного переміщення населення, що потребують міжнародного захисту. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на 2024 рік кількість осіб, що залишили місця свого постійного проживання, становить понад 120 мільйонів осіб [3]. Україна, яка з 2014 року зіткнулася з агресією російської федерації, стала як країною походження біженців, так і державою, що приймає ВПО.

Основою міжнародно-правового захисту біженців є Конвенція про статус біженців 1951 року [1] та Протокол 1967 року [2]. Ці документи встановили визначення поняття «біженець», процедури визнання статусу, а також принцип заборони депортації чи примусового повернення осіб у державу, де існує загроза їхній безпеці. Відповідно до статті 33 Конвенції, жодна договірна держава не має права висилати або повертати біженців до кордонів країни, де їхньому життю чи свободі загрожує небезпека через расу, релігію, громадянство, належність до певної соціальної групи чи політичні переконання [1]. Протокол 1967 року усунув часові та географічні обмеження Конвенції 1951 року, надавши їй універсального характеру. Це дозволило державам застосовувати положення до нових категорій біженців, зокрема жертв сучасних збройних конфліктів [2].

УВКБ ООН є ключовою інституцією в системі міжнародного захисту біженців. Його діяльність спрямована на забезпечення контролю за дотриманням міжнародно-правових норм гуманітарного характеру, реалізацію програм переселення, гуманітарної допомоги та сприяння добровільному поверненню біженців [3]. Організація відіграє вирішальну роль у координації

міждержавних зусиль, розробці стратегій інтеграції біженців у країнах прийому, а також у моніторингу виконання державами міжнародних зобов'язань.

Європейська система захисту прав людини базується на Європейській конвенції з прав людини [4]. Стаття 3 Конвенції забороняє катування та нелюдське або принижуюче гідність поводження, що є ключовим у справах про висилання біженців: держава не може повернути особу до країни, де їй загрожує жорстоке поводження. У справі Hirsi Jamaa and Others v. Italy (2012) Суд визнав, що Італія порушила статті 3 та 4 Протоколу № 4 Конвенції, оскільки здійснила колективне висилання мігрантів без індивідуального розгляду їхніх заяв про притулок [7]. У справі M.S.S. v. Belgium and Greece (2011) Суд зазначив, що умови утримання та процедура розгляду заяв у Греції не відповідали мінімальним стандартам, а передача заявника туди за «Дублінським регламентом» призвела до порушення його прав [8]. Такі рішення сформували нові стандарти європейського міграційного права, зокрема щодо відповідальності держав за дії з висилання навіть поза своїми територіями.

Регламент ЄС № 604/2013, відомий як Дублінський регламент, встановлює критерії установлення країни-члена, на яку покладено обов'язок розглядати заяву про надання притулку [9]. Документ ґрунтується на положенні, що заява про притулок кожної особи має розглядатися лише однією державою-членом, втім застосування цього механізму часто зазнає критики через дисбаланс навантаження між державами ЄС. У відповідь на кризу, спричинену війною проти України, Рада ЄС прийняла Рішення 2022/382, яке вперше в історії Євросоюзу активувало механізм тимчасового захисту. Цей режим передбачає негайний дозвіл на проживання, доступ до праці, освіти та соціального захисту для осіб, які тікають з України [10].

Україна має власну нормативну базу щодо забезпечення безпеки осіб, що шукають притулку. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» визначає правові засади надання притулку, процедури визнання статусу біженця, а також гарантії щодо заборони висилки або повернення таких осіб до країни походження [5]. Окреме значення

має Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [6], який закріплює принцип рівності ВПО з іншими громадянами України, право на житло, соціальний захист і участь у суспільному житті. Після початку повномасштабного вторгнення рф у 2022 році кількість ВПО перевищила 5 мільйонів осіб, а понад 6 мільйонів українців стали біженцями за кордоном [11]. Указ Президента України № 64/2022 про введення воєнного стану став підставою для посилення системи правового захисту переміщених осіб, створення спеціальних координаційних органів та цифровізації процедур обліку ВПО.

Незважаючи на наявність розвиненої міжнародної системи захисту, на практиці виникають серйозні проблеми. Існує дефіцит ефективних механізмів реалізації права на притулок, що підтверджується рішеннями ЄСПЛ. Для України ключовими викликами залишаються забезпечення соціальної інтеграції ВПО, захист прав осіб, які повертаються з-за кордону, та координація дій з міжнародними партнерами. Важливим напрямком є гармонізація українського законодавства з нормами ЄС у межах процесу євроінтеграції, зокрема шляхом імплементації положень Дублінського регламенту та Директиви 2011/95/ЄС про кваліфікацію осіб як біженців.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text
2. Протокол щодо статусу біженців від 31 січня 1967 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_363#Text
3. UNHCR. Global Overview. URL: https://www.unhcr.org/sites/default/files/2025-06/global-trends-report-2024.pdf
4. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
5. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08.07.2011 № 3671-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text
6. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text
7. Hirsi Jamaa and Others v. Italy (Grand Chamber), Application No. 27765/09, Judgment 23 February 2012. HUDOC. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-109231%22%5D%7D
8. M.S.S. v. Belgium and Greece (Grand Chamber), Application No. 30696/09, Judgment 21 January 2011. HUDOC. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng

9. Dublin Regulation (EU) No 604/2013 of 26 June 2013. EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/604/oj/eng
10. Council Implementing Decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022. EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_impl/2022/382/oj/eng
11. Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

Науковий керівник: доктор філософії з міжнародного права, старший викладач кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державно торговельно-економічного університету Звєрєва Катерина.

Долгов Олександр,
Одеський державний університет
внутрішніх справ,
факультет підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України, курсант

ПРОТИДІЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В ЄС: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Сьогодні людство перебуває на етапі активного розвитку цифрових технологій, унаслідок чого вже сформовані суспільні відносини поступово переносяться в інтернет-простір. Це проявляється у спілкуванні через чати, форуми та соціальні мережі, а також у вирішенні різних питань онлайн. До них належать різноманітні онлайн-сервіси, що забезпечують побутові, фінансові, освітні, професійні та консультаційні потреби громадян.

У наш час будь-яка людина може задовольнити свої потреби, не виходячи з дому: достатньо лише скористатися мобільним телефоном або комп'ютером, щоб вирішити майже будь-яке питання онлайн. Проте, разом із зростанням цифровізації з'являються і нові загрози. Технології, що спрощують життя людей, водночас використовуються для кіберзлочинності. Постає необхідність розвитку кібербезпеки та створення нових інститутів, які будуть займатися проблемами у кіберпросторі.

Європейський досвід боротьби з кіберзлочинністю базується на створенні спеціалізованих підрозділів, що забезпечують безпеку в Інтернеті – від попередження до розслідування кіберзлочинів.

Ключову роль відіграє European Union Agency for Cybersecurity (ENISA), яка займається виявленням, блокуванням кібератак і мінімізацією їх наслідків. Computer Emergency Response Team for the EU institutions (CERT-EU) відстежує підозрілі дії та фіксує атаки на мережі європейських установ, оперативно реагуючи на загрози. Якщо подія має ознаки злочину, інформація передається до European Cybercrime Centre (EC3), що координує подальше розслідування. Разом ENISA, CERT-EU та EC3 формують єдину систему кіберзахисту ЄС, яка забезпечує швидке виявлення та нейтралізацію загроз [1].

Протистояння з кіберзлочиністю вимагає законодавчої роботи. У Нідерландах та Німеччині боротьба з кіберзлочинністю здійснюється не лише через роботу спеціалізованих правоохоронних підрозділів, а й на законодавчому рівні. У цих країнах до чинних кримінальних кодексів було внесено спеціальні статті, які прямо передбачають відповідальність за різні форми кіберзлочинів – від несанкціонованого доступу до інформаційних систем до розповсюдження шкідливого програмного забезпечення та онлайн-шахрайства [2, 3]. В цих країнах протидія кіберзлочинності ґрунтується на адаптивному законодавстві, що підсилює реагування на цифрові загрози та міжнародну співпрацю.

У Європейському Союзі основоположним документом, що регулює кібербезпеку є Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність [4]. Вона стала першим міжнародним договором, спрямованим на боротьбу з інтернет-злочинністю та іншими формами комп'ютерних злочинів. Конвенція була відкрита для підписання ,як відповідь на зростання кіберзлочинності наприкінці 1990-х років. Стратегія кібербезпеки ЄС [5], визначає загальні напрями розвитку кіберзахисту та міжнародного співробітництва. Разом ці документи формують стратегію кіберзахисту та сприяють міжнародній координації.

Поліція відіграє ключову роль у протидії кіберзлочинності, зокрема шахрайству в соціальних мережах, через спеціалізовані підрозділи, що виявляють шахрайські схеми, збирають цифрові докази та співпрацюють із соцмережами для блокування фейкових акаунтів. Наприклад, у Німеччині кіберполіція має право оперативно звертатися до платформ із запитами на блокування

підозрілих профілів, що дає змогу швидко реагувати на загрози. Розслідування таких злочинів здійснюється за допомогою аналітичних систем моніторингу та відстеження транзакцій, у співпраці з банками, платіжними системами й Europol.

Європейський досвід протидії кіберзлочинності демонструє, що ефективна система кібербезпеки ґрунтується на поєднанні правових, технологічних і інституційних механізмів. Комплексна взаємодія спеціалізованих органів, таких як ENISA, CERT-EU та EC3, а також своєчасне оновлення законодавства дозволяють оперативно реагувати на цифрові загрози. Для України важливо вивчати відповідний досвід для гармонізації національної системи кіберзахисту з європейськими стандартами, посилювати міжнародну співпрацю та розвивати підготовку правоохоронців у сфері кібербезпеки. Це сприятиме підвищенню рівня безпеки в кіберпросторі та зміцненню довіри до державних інституцій. Таким чином, вивчення та адаптація європейського досвіду є не лише питанням безпеки, а й важливою умовою цифрової інтеграції України до європейського простору.

Список використаних джерел:

1 Саєнко М.І., Савела Є.А., Тополянський Ю.Ю. Міжнародний досвід протидії кіберзлочинності та кібершахрайству. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету (Серія: Право). 2021. № 64. С. 386—391;

2 German Criminal Code. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html;

3 Reporting cybercrime (Wbni act). URL: https://business.gov.nl/regulation/reporting-cybercrime-wbni/?utm_source;

4 Про кіберзлочинність: Конвенція від 23.11.2001 р. № 994_575 : станом на 07 вер. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text (дата звернення: 27.10.2025);

5 Нова Стратегія кібербезпеки ЄС та нові правила, що роблять фізично важливі та цифрові організації більш стійкими. URL: https://uk.eureporter.co/frontpage/2020/12/16/new-eu-cybersecurity-strategy-and-new-rules-to-make-physical-and-digital-critical-entities-more-resilient/.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент, професор кафедри загальноправових дисциплін факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України справ Пальшков Костянтин.

Татарінов Сергій,
Одеський державний університет
внутрішніх справ,
факультет підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України, курсант

МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПОЛУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Сучасні виклики безпеці, зокрема зростання масштабів транснаціональної злочинності, кіберзагроз і терористичних проявів, вимагають від держав тіснішої міжнародної взаємодії правоохоронних структур. У цьому контексті важливо виділити роль Європолу як важливого координаційного органу Європейського Союзу у сфері безпеки та співробітництва з третіми країнами, зокрема Україною.

Європол (Європейське поліцейське управління / European Police Office / Europol) – агентство, яке було створеним для координації взаємодії між правоохоронними органами країн ЄС у сфері боротьби з трансанціональною злочинністю, тероризмом, торгівлею людьми, торгівлею зброї, експлуатацією дітей, наркотичними речовинами, кіберзлочинністю та іншими [1]. Україна не є членом ЄС, але активно співпрацює з Європолом, що має стратегічне значення у контексті євроінтеграції Української держави.

Співробітництвом між Україною та Європолом базується на "Угоді про стратегічне співробітництво" від 14.12.2016 року та на "Угоді між Україною та Європолом про оперативне співробітництво" від 14.12.2016 року [2]. Угода визначає та регламентує встановлення відносин співробітництва між Україною та Європолом з метою підтримки України та держав-членів Європейського Союзу у запобіганні і боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом та іншими формами міжнародної злочинності. Документ суттєво розширює формат співпраці, надаючи можливість здійснювати обмін оперативною інформацією в рамках кримінальних проваджень, обмін спеціальними знаннями, загальними зведеннями, результатами стратегічного аналізу,

інформацією щодо процедур кримінальних розслідувань та методів запобігання злочинності, а також передбачає участь у навчальних заходах, спільних операціях з розслідування значно ширшого кола злочинів та надання консультацій і підтримки в окремих кримінальних розслідуваннях.

Взаємодія України з Європолом відбувається у таких формах, а саме: участь у спільних міжнародних операціях; участь у аналітичних проектах Європолу; направлення офіцерів зв'язку до Гааги; проведення спільних тренінгів, обмін досвідом та аналітичними матеріалами.

До прикладів спільних операцій України з Європолом слід віднести In-Our-Sites операцію з боротьби з підробками в Інтернеті. У рамках міжнародної операції Координаційна коаліція Європолу з протидії злочинам у сфері інтелектуальної власності вилучила 33 654 доменні імена, які розповсюджують підроблені та піратські предмети в Інтернеті [3].

Служба безпеки України взяла участь в операції Hopper II, що була спрямована проти ключових активів у поширенні терористичної пропаганди в Інтернеті, включаючи активи так званої «Ісламської держави», «Аль-Каїди» та її філій, а також «Хаят Тахрір аль-Шам». Операція була спеціально націлена на керовані терористами веб-сайти, які використовуються для поширення терористичної пропаганди, тим самим обмежуючи здатність терористичних організацій вербувати, радикалізувати та мобілізувати рекрутерів в Інтернеті. Європол направив загалом 13 веб-сайтів, які розповсюджують терористичну пропаганду, до постачальників послуг хостингу для видалення. Це сталося після конфіскації чотирьох серверів у Румунії, Україні та Ісландії в ході розслідування та видалення пов'язаних із ними веб-сайтів [4].

Україною була підтримана глобальна операція Eastwood проведена проти російської мережі кіберзлочинців. Правопорушники, пов'язані з мережею кіберзлочинності NoName057(16), націлені переважно на Україну, але переключили свою увагу на атаки на країни, які підтримують Україну в поточній обороні від російської збройної агресії, багато з яких є членами НАТО. Загальні результати операції «Іствуд» є 2 арешти, видано 7 ордерів на арешт, 24 обшуки будинків, опитано 13 осіб, понад 1

000 учасників, 15 з яких адміністратори, отримали повідомлення про свою юридичну відповідальність через месенджер, понад 100 серверів були виведені з ладу по всьому світу, більша частина основної інфраструктури NoName057(16) виведена з мережі.[5]

Наведені операції демонструють, що правоохоронні органи України не лише отримують користь від співпраці, а й виступають активними партнерами у реалізації європейських та міжнародних безпекових ініціатив. Це сприяє підвищенню іміджу України як відповідального учасника європейської системи безпеки та її поступовій інтеграції до ЄС.

Співробітництво з Європолом дозволяє підвищити ефективність боротьби з транснаціональною злочинністю, інтегрувати Україну у європейський простір безпеки, підвищити рівень професійної підготовки поліцейських, зміцнити міжнародний авторитет України як партнера у сфері безпеки. Так, ефективність співпраці між Національною поліцією та Європолом оцінюється як позитивна, проте вона має обмеження. Основними досягненнями є підвищення швидкості обміну інформацією через систему SIENA (Security Information Exchange Network Application) [6], збільшення кількості спільних операцій і підготовка українських фахівців за європейськими стандартами.

Подальше поглиблення співробітництва між Україною та Європолом є необхідною умовою адаптації українських правоохоронних органів до стандартів ЄС. Доцільним видається розширення участі українських правоохоронців у спільних європейських програмах підготовки кадрів, розвиток технічної сумісності інформаційних систем та підписання оновлених домовленостей, які відповідатимуть сучасним викликам безпеки в Європі.

Список використаних джерел:

1. Crime areas. URL: https://www.europol.europa.eu/crime-areas;
2. Про оперативне та стратегічне співробітництво : Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом від 14.12.2016 р. № 984_001-16 : станом на 02 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16#Text (дата звернення: 27.10.2025);
3. Operation In Our Sites (IOS). URL: https://www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/operations/operation-in-our-sites-ios;

4. Europol-coordinated operation tackles the threat of terrorist-operated websites. URL: https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/europol-coordinated-operation-tackles-threat-of-terrorist-operated-websites;
5. Global operation targets NoName057(16) pro-Russian cybercrime network. URL: https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/global-operation-targets-noname05716-pro-russian-cybercrime-network;
6. Secure Information Exchange Network Application (SIENA). URL: https://www.europol.europa.eu/how-we-work/services-support/information-exchange/secure-information-exchange-network-application-siena.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент, професор кафедри загальноправових дисциплін факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Пальшков Костянтин.

Грицькова Віталіна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції, 4 курс, 8 група

Чорна Анастасія,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції, 4 курс, 8 група

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ EU GREEN DEAL В УКРАЇНІ

Європейський зелений курс (European Green Deal) – це масштабна стратегічна ініціатива Європейського Союзу, ухвалена у 2019 році як відповідь на глобальні кліматичні виклики та необхідність трансформації економіки у напрямі сталого розвитку. Його головна мета – досягнення кліматичної нейтральності ЄС до 2050 року, тобто такого рівня, коли викиди парникових газів повністю компенсуються природними або технологічними механізмами їх поглинання.

З правової точки зору, Європейський зелений курс є не окремим актом, а комплексом правових, програмних і політичних документів, що створюють нормативну базу «зеленої» трансформації. Його основою є Європейський кліматичний закон (Regulation (EU) 2021/1119), який закріпив юридичне зобов'язання

держав-членів ЄС досягти нульових викидів парникових газів до середини XXI століття.

Ключовими напрямами політики Green Deal є:

1. перехід до енергоефективного виробництва та скорочення споживання викопного палива;
2. розвиток відновлюваних джерел енергії (сонячної, вітрової, біоенергетики);
3. декарбонізація промисловості та впровадження «чистих» технологій;
4. перехід до циркулярної економіки, тобто повторного використання ресурсів;
5. збереження біорізноманіття та захист природних екосистем;
6. впровадження справедливої системи зеленого оподаткування та фінансування [2].

Для України Європейський зелений курс має подвійне значення – політичне та правове.

Політичне – полягає в тому, що приєднання до цілей Green Deal є частиною стратегічного курсу на європейську інтеграцію. Хоча Україна не є членом ЄС, Угода про асоціацію (2014 р.) містить зобов'язання гармонізувати українське законодавство з правом Європейського Союзу, у тому числі в екологічній, енергетичній та промисловій сферах.

Правове значення – у поступовій адаптації національного законодавства до вимог ЄС. Україна впроваджує норми щодо моніторингу, звітності та верифікації викидів, розробляє нові стандарти промислових викидів, готує нормативну базу для торгівлі вуглецевими квотами.

Як зазначає А. П. Гетьман, саме завдяки асоціації та фінансовій підтримці ЄС українське законодавство отримало унікальну можливість інтегруватися до правової системи Євросоюзу, наближаючись до стандартів країн, що готуються до вступу [1, с. 290].

Одним із ключових елементів правового регулювання Green Deal є Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) – механізм вуглецевого коригування на кордоні, запроваджений Регламентом (EU) 2023/956.

CBAM передбачає, що імпортери певних товарів (сталі, цементу, добрив, електроенергії тощо) повинні сплачувати за викиди CO_2, створені під час їхнього виробництва за межами ЄС. Цей механізм запроваджено для уникнення так званого «вуглецевого витоку» – коли підприємства переносять виробництво у країни з менш жорсткими екологічними стандартами [2].

Для України це питання є надзвичайно актуальним, оскільки значна частина українського експорту (зокрема металургія, цемент, хімічна промисловість) підпадає під дію CBAM. Це створює як ризики (можливість втрати конкурентоспроможності), так і можливості – стимулює українські підприємства до модернізації, впровадження енергоефективних технологій і декарбонізації.

У відповідь на це Україна ухвалила низку законодавчих ініціатив:

• розроблено Стратегію низьковуглецевого розвитку до 2050 року;

• створено національну систему моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів;

• розпочато роботу над формуванням внутрішнього вуглецевого ринку, сумісного з ЄС.

Російська агресія 2022 року суттєво змінила контекст реалізації Зеленого курсу в Україні. Війна призвела до руйнування інфраструктури, екологічних катастроф, підриву енергетичної безпеки. Водночас відбудова створює унікальний шанс для «зеленого перезавантаження» економіки.

Вже сьогодні в рамках Плану відновлення України (Ukraine Facility) передбачено, що реконструкція енергетики, транспорту та промисловості має здійснюватися з урахуванням принципів Green Deal. Це означає пріоритет «зеленої» енергетики, підвищення енергоефективності будівель, розвиток електротранспорту, перехід на безпечні для довкілля технології.

ЄС активно підтримує цей курс через Ініціативу RePowerEU та інструменти Зеленого фінансування, які дозволяють Україні отримувати гранти та кредити для модернізації енергосистеми. Таким чином, імплементація Green Deal стає частиною

післявоєнної відбудови й водночас – кроком до інституційної інтеграції України в Європейський Союз.

Правове регулювання Європейського зеленого курсу в Україні – це не лише адаптація окремих законів, а глибинна трансформація моделі розвитку держави. Green Deal формує основу для модернізації енергетики, промисловості та транспорту, сприяє формуванню внутрішнього вуглецевого ринку й підвищенню конкурентоспроможності українських товарів на європейському ринку.

У контексті війни та післявоєнного відновлення Зелені принципи набувають особливого значення – вони визначають стратегічний напрям екологічно безпечної, енергонезалежної та правової інтегрованої України в ЄС.

Список використаних джерел:

1. Гетьман А. П. Доктрина екологічного права та законодавства України : монографія. Харків : ТОВ «Оберіг», 2019. 336 с.
2. Європейський Зелений Курс. URL: https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda.
3. Шеховцов В. В., Статівка О. О. Організаційно-правові механізми забезпечення екологічної безпеки в енергетичному секторі України. Правова держава. Одеса. 2023. № 52. С. 92-103.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шинкарьов Олег.

Склярук Артем,
Одеський національний університет
імені І.І. Мечников,
економіко-правовий факультет,
спеціальність 081 «Право», 3 курс, 2 групи

РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ НАСІННЯ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

Сучасний ринок насіння – ключова складова аграрного сектору, що безпосередньо впливає на продуктивність культур і рівень продовольчої безпеки. В Україні, де сільське господарство забезпечує близько 10 % ВВП і понад 40 % припливу валютної виручки від зовнішньої торгівлі, стабільність насіннєвого ринку

визначає здатність держави інтегруватися у світові продовольчі ланцюги. Проте недостатня гармонізація з міжнародними стандартами OECD Seed Schemes, директивами ЄС та фрагментованість вітчизняних виробників створюють бар'єри для ефективного розвитку галузі [1, с.4].

Ринок насіння – це система економіко-правових відносин, що охоплює виробництво, сертифікацію, обіг і використання насіння з підтвердженими сортовими якостями. Як показує досвід ЄС ефективність досягається через узгодженості між ринковими важелями та адміністративним наглядом, адже без цього поширюється фальсифікат та а падає довіра аграріїв. В Україні ринок регулюється ЗУ «Про насіння і садивний матеріал» та підзаконними актами Мінагрополітики, проте розбіжності з вимогами ЄС у термінах і процедурах ускладнюють експорт українського насіння.

З позиції економіки, насіння є суспільним благом, адже якісний матеріал впливає на врожайність країни та продовольчу безпеку. Тому держава має контролювати сертифікацію та боротьбу з фальсифікатом. За даними Мінекономіки, у 2023 р. рівень тіньової економіки зріс до 40 %, а «Насіннєва асоціація України» оцінює частку нелегального насіння соняшнику та кукурудзи у 25 %, що становить понад 1 млн. га. фальсифікованих посівів [2]. За оцінкою Держпродспоживслужби близько 30 %, а на думку юрисконсульта Українського клубу аграрного бізнесу Олега Нестерова, 20−30 % ринку насіння є фальсифікатом що підриває довіру аграріїв [3;4].

ЄС запровадив чіткі правила через директиви 66/402/ЄЕС та 2002/55/ЄС, тоді як в Україні реєстрація сортів триває довше, а доступ до випробувань закритий [5;6]. Слабка інтеграція селекційних розробок залишається проблемою: НААН щороку створює десятки нових сортів, але їхня частка на ринку мізерна, тоді як Україна закуповує 70–90 % іноземного насіння [7]. Це формує валютні ризики та залежність від імпорту.

Міжнародні стандарти ISTA (з 1924 р.) регулюють методики перевірки якості. Україна має обмежену кількість акредитованих лабораторій, а повна інтеграція у систему ISTA потребує інвестицій [8]. OECD Seed Schemes (1958 р.) спрощують торгівлю

без повторних випробувань, але рівень сертифікації в Україні низький. Членство у UPOV (з 1995 р.) забезпечує захист прав селекціонерів, однак «фермерська привілея» залишається дискусійною.

У ЄС насіннєва політика грунтується на директивах 66/401/ЄЕС, 2002/55/ЄС тощо; принцип «єдиного ринку» гарантує обіг сертифікованих сортів. Вимоги: чистота – не менше 99,7 %, схожість — від 85 %. У США Federal Seed Act (1939) передбачає гнучке регулювання за участю штатів та AOSCA [6;9].

Висновок. Подальший розвиток українського ринку насіння пов'язаний з євроінтеграцією та адаптацією законодавства до acquis communautaire. Гармонізація з директивами ЄС (2002/53/ЄС, 2002/55/ЄС) є ключовою для розширення експорту. Україна забезпечує себе пшеницею та більшістю зернових, але залежна від імпорту соняшнику, кукурудзи, овочів. Потенціал експорту оцінюється у $1,5 млрд, фактичний – лише $20 млн [10]. Прогнози Інституту аграрної економіки свідчать, що у 2025 р. експорт насіння зростатиме на 10–15 %, а імпорт стабілізується на рівні $350–400 млн [11].

Список використаних джерел:

1.Риковська О. Аналіз стану сільського господарства України та імплементаціянормативно-правових актів ЄС, дотичних до аграрних та довкіллєвих питань / О. Риковська, О. Фраєр, О. Михайленко; за ред. М. Бєлкіна, А. Даниляк. —Київ: ГО "Екодія", 2024. — 22 с URL:https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/analiz-stanu-sg-ua-ta-implement-es2024.pdf

2. Фальсифіковане насіння в Україні: тіньовий ринок, що процвітає // MeatNews. 1.04.2025. URL: https://meatnews.com.ua/breeding/9660/fars-seed/

3.Аналітична стаття. Не платити двічі: як уникнути фальсифікату насіння та агрохімії? Agravery. 2.07.2020 URL: https://agravery.com/uk/posts/show/ne-platiti-dvici-ak-uniknuti-falsifikatu-nasinna-ta-agrohimii

4. Щодо недопущення від придбання неякісного та фальсифікованого насіння. Держпродспоживслужба в Донецькій області: офіц. сайт. URL: https://dndpss.gov.ua/new-120525/

5.Директива 66/402/ЄЕС. URL**:** https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_001-66#Text

6.Директива 2002/55/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011-02#Text

7.Чому вітчизняне насінництво програє імпорту? / Білківська сільська рада Хустського району: Закарпатської області. офіц. сайт. 2023. URL: https://bilkigr.gov.ua/chomu-vitchyznyane-nasinnytstvo-prograye-importu/

8.International Seed Testing Association. URL:https://www.seedtest.org/en/informations-footer/about-us.html
9.Директива 66/401/ЄЕС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_002-66#Text
10.Одна серйозна проблема в агро, про яку не говорять – підроблене насіння. bakertilly.26.12.2019 р.URL:https://www.bakertilly.ua/insights/одна-серйозна-проблема-в-агро-про-яку-не-говорять-підроблене-насіння
11.Україна нарощує експорт насіння сільськогосподарських культур: збереження тенденцій у 2025 році та надалі // Landlord.ua. 22.05.2025. URL: https://landlord.ua/news/roslinnitstvo/ukrayina-naroshhuye-eksport-nasinnya-silskogospodarskyh-kultur-zberezhennya-tendenczij-u-2025-roczi-ta-nadali/
12.На яких схемах тіньової економіки держава втрачає найбільше? // Е-Правда. 2024. 31 жовт. URL: https://epravda.com.ua/columns/2024/10/31/721290/
13. ЗУ «Про насіння і садивний матеріал» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/41115#Text

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, в.о звідувача кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І.І. Мечникова Масін Віктор.

Колісецька Аня,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
юридичний факультет, 2 курс

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ХАРТІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ДОСЯГНЕННЯ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Конституційне визнання місцевого самоврядування як складової системи публічної влади, що функціонує поряд із державною, стало основою для соціально-демократичних змін та ратифікації Європейської хартії місцевого самоврядування, яка відображає доктрину й практику розвитку місцевої демократії в європейських державах. Водночас зберігається потреба у подальших наукових дослідженнях цього інституту, адже, незважаючи на ратифікацію Хартії та її нормативне закріплення, окремі її положення досі не реалізовані повною мірою або потребують подальшого вдосконалення.

Стаття 132 Конституції України визначає однією із засад територіального устрою держави поєднання централізації та

децентралізації у здійсненні державної влади [1]. Це означає, що центральні органи влади забезпечують реалізацію загальнодержавних інтересів, цілісність і безпеку країни, тоді як місцеві органи вирішують питання місцевого значення. Важливою передумовою ефективної децентралізації є визнання, законодавче закріплення та практичне впровадження місцевого самоврядування. У цьому контексті ключову роль відіграє Європейська хартія місцевого самоврядування - основний міжнародний акт, що визначає принципи організації місцевого самоврядування та спрямований на утвердження демократичних стандартів управління відповідно до принципів субсидіарності, демократичності та реальності.

З початку 1990-х років в Україні поступово формується європейська модель взаємодії між державною владою та органами місцевого самоврядування. У процесі децентралізації та реформування місцевого самоврядування основним орієнтиром для України є Європейська хартія місцевого самоврядування, яку держава ратифікувала без застережень 15 липня 1997 року [2]. Попри те, що Україна стала членом Ради Європи, ухвалила Конституцію, відповідний закон і ратифікувала Європейську хартію місцевого самоврядування, проблема нормативно-правового забезпечення місцевого самоврядування та реалізації концепції локальної демократії залишалася невирішеною [3]. Протягом тривалого часу розвиток місцевого самоврядування в Україні відбувався із суттєвими труднощами, що неодноразово викликало зауваження з боку Ради Європи через невиконання взятих зобов'язань. Сьогодні, на шляху до повноправного членства в Європейському Союзі, Україна має забезпечити повну імплементацію принципів Європейської хартії місцевого самоврядування. Попри складні обставини, держава поступово зміцнює співпрацю з європейськими партнерами та переймає їхній досвід у сфері демократичного врядування й розвитку місцевої демократії. Аналіз положень Хартії свідчить, що вони ще не повністю імплементовані в українське законодавство та не повністю реалізовані на рівні місцевого самоврядування. Для ефективного застосування положень Хартії необхідне поєднання трьох чинників: належне теоретико-правове забезпечення та його

постійний розвиток; безперервне практичне впровадження теоретичних здобутків; узгоджена взаємодія цих факторів через ефективне правове регулювання [4]. Крім того, українське законодавство потребує імплементації не лише положень та принципів Європейської хартії місцевого самоврядування, а й положень Додаткового протоколу до неї про право участі громадян у справах місцевих органів влади, ратифікованого Верховною Радою України 2 вересня 2014 р. [5]. Ще одним важливим аспектом є розбіжності та різне тлумачення терміну «місцеве самоврядування» у вітчизняному законодавстві, що також ускладнює імплементацію положень Хартії. Відповідно до статті 140 Конституції України: місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів Украйни [1]. Стаття 2 Закону Украйни «Про місцеве самоврядування в Україні» регламентовано, що місцеве самоврядування – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – мешканців села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів Украйни [3]. Стаття 3 Хартії закріплює, що місцеве самоврядування означає право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення [2]. Розбіжності у тлумаченні поняття «місцеве самоврядування» зумовлені тим, що офіційний переклад Хартії українською мовою з'явився лише у 2002 році. До цього суди не могли посилатися на її положення, адже документ не мав чинного офіційного перекладу, щоправда, нині офіційний текст Хартії виправлений.

Відповідно до вимог імплементації норм Хартії, Конституція України та Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» закріпили основні принципи місцевого самоврядування, визначені цим документом. Аналізуючи зміст Хартії, В. В. Кравченко

виокремлює цілісну систему – 22 принципи, що «мають основоположне значення для формування сучасної європейської моделі влади на субнаціональних територіальних рівнях» [7, с. 56–58]. Серед них – правова, організаційна та фінансова самостійність органів місцевого самоврядування, децентралізація влади, невідчужуваності та принцип реальності місцевого самоврядування. Принцип реальності місцевого самоврядування досі не має належного втілення у законодавстві та практиці України. Це пов'язано з проблемами територіальної організації влади – відсутністю чіткого розподілу компетенцій між місцевими органами виконавчої влади та органами самоврядування. Крім того, порушується принцип невідчужуваності повноважень місцевого самоврядування, адже спостерігається тенденція до обмеження навіть тих прав, що гарантовані Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні». Ще одним проявом неповної імплементації Хартії є небажання місцевих органів виконавчої влади погоджувати з органами місцевого самоврядування питання, що стосуються прав та інтересів територіальних громад. Зокрема, поширеною є практика надання державними органами земельних ділянок за межами населених пунктів фізичним та юридичним особам без погодження з відповідними сільськими, селищними чи міськими радами. Серед прогалин імплементації положень Хартії варто відзначити відсутність у законодавстві норми, яка б надавала іноземцям, що тривалий час проживають у громаді, ведуть підприємницьку діяльність та сплачують місцеві податки, право брати участь у справах місцевого самоврядування. Водночас ця проблема поступово вирішується, особливо в контексті євроінтеграційного курсу України. Її подолання сприятиме залученню інвестицій та створенню сприятливіших умов для розвитку підприємництва на місцевому рівні. У цьому контексті під сумнівом залишається реалізація в Україні принципів автономності місцевого самоврядування та субсидіарності. Муніципальна свобода, тобто право територіальних громад і органів місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання власної компетенції, часто обмежується через нечіткий розподіл повноважень між різними рівнями публічної влади та застосування

адміністративних методів управління з боку органів виконавчої влади.

Неоднозначним є питання про необхідність імплементації положень Хартії в законодавство України. Адже, як твердить В. А. Ватрас, «юридична природа міжнародних договорів має подвійний характер, тобто вони водночас можуть виступати як джерела міжнародного права, так і як джерела національного права в тій чи іншій галузі. У зв'язку з цим, якщо Україна взяла на себе міжнародно-правові зобов'язання, уклавши той чи інший договір, останній не лише стає частиною нашого національного законодавства, а й за ознакою нормативності має перевагу над іншими актами законодавства [8, с. 166]. Інакше кажучи, Хартія є невід'ємною частиною системи національного законодавства, а її положення є пріоритетними відносно положень національних законів і підлягають неухильному виконанню. Чинне законодавство України про місцеве самоврядування поки що не повною мірою відповідає принципам Європейської хартії місцевого самоврядування, зокрема в частині організаційної, правової та фінансово-економічної самостійності територіальних громад. Невиконання положень Хартії залишається суттєвою перешкодою на шляху реалізації євроінтеграційного курсу та повноправного входження України до європейського співтовариства. Безперечно, подальше впровадження політики децентралізації та реформи місцевого самоврядування має відбуватися в руслі європейського вибору України. Для подолання перешкод у реалізації принципів Європейської хартії місцевого самоврядування необхідно вжити таких заходів: забезпечити розвиток місцевого самоврядування відповідно до європейських стандартів, посилюючи євроінтеграційні зусилля держави; чітко розмежувати повноваження між органами державної влади та місцевого самоврядування шляхом визначення сфери компетенції кожного рівня; законодавчо гарантувати основні принципи функціонування місцевого самоврядування – правову, фінансову, матеріальну та організаційну самостійність; здійснювати постійний моніторинг, контроль і аналіз заходів державної політики у сфері місцевого самоврядування.

Таким чином, ефективна імплементація принципів Європейської хартії місцевого самоврядування має стати одним із ключових напрямів державної політики, адже саме від цього залежить не лише розвиток місцевої демократії, а й успішна інтеграція України до європейського співтовариства. Реалізація цих принципів забезпечить підвищення якості управління, прозорість прийняття рішень і реальне залучення громадян до формування місцевої політики.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 20.10.2025)
2. Європейська хартія місцевого самоврядування: Рада Європи, 15.10.1985. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення 20.10.2025)
3. Бурін О. Проблеми впровадження концепції локальної демократії в Україні. Державне управління, удосконалення та розвиток. 2014. № 9. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=752
4. Петришин О.В. Міжнародні стандарти місцевого самоврядування в контексті євроінтеграційних процесів в Україні. Вісник Національної академії правових наук України. 2016. No 1. С. 86.
5. Про ратифікацію Додаткового протоколу до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах органу місцевого самоврядування: Закон України від 2.09.20141664-VII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1664-18#Text (дата звернення 20.10.2025)
6. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 21.10.2025)
7. Кравченко В.В. Принципи Європейської хартії місцевого самоврядування та їх імплементація в законодавстві Україні в контексті реформи місцевого самоврядування. Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 2016. No 3–4. С. 58.
8. Ватрас В.А. Місце міжнародних договорів України в системі джерел сімейного права. Приватне право і підприємництво. 2015. Вип. 14. С. 164–168.

Науковий керівник: к.ю.н, доцентка, завідувачка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Галус Олена.

Саванчук Ольга,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Навчально-науковий інститут
міжнародних відносин,
спеціальність «Міжнародне право», 3 курс

Саванчук Софія,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Навчально-науковий інститут
міжнародних відносин,
спеціальність «Міжнародне право», 2 курс

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ПЛАТІЖНОГО РИНКУ УКРАЇНИ: РОЗВИТОК ВІДКРИТОГО БАНКІНГУ ТА ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ

Платіжний ринок є невід'ємною складовою сучасної цифрової економіки. Для України, що прямує до європейської інтеграції, розвиток цього сектору відповідно до стандартів ЄС є стратегічним пріоритетом, який сприяє інтеграції до Єдиного цифрового ринку, посиленню конкуренції, інноваціям та захисту прав споживачів. Євроінтеграція визначає вектор модернізації фінансового сектору, зокрема через трансформацію регулювання платіжних послуг та впровадження відкритого банкінгу в контексті гармонізації з правом ЄС.

Фундаментом модернізації став Закон України «Про платіжні послуги» [1], що імплементує ключові положення Переглянутої Директиви ЄС про платіжні послуги (PSD2) [2]. Він заклав нову правову основу функціонування ринку, оновивши класифікацію його учасників, чітко розмежувавши банківських та небанківських надавачів. До останніх належать платіжні установи, установи електронних грошей та інші. Важливим нововведенням стало запровадження регулювання нових видів послуг, що є основою відкритого банкінгу: послуги ініціювання платіжної операції (PISP) та послуги надання інформації про рахунки (AISP) [1]. Імплементація PSD2 суттєво посилила вимоги до учасників:

деталізовано умови ліцензування, вимоги до капіталу та захисту коштів користувачів. Значну увагу приділено захисту прав користувачів через розширені вимоги до прозорості та інформування, відповідальності за неавторизовані чи неналежно виконані операції, а також процедурам розгляду скарг. З огляду на цифрові загрози, встановлено жорсткі вимоги до кібербезпеки, управління операційними ризиками, звітування про інциденти та застосування надійної автентифікації клієнта (SCA) [1, 2]. Національний банк України (НБУ) відіграє ключову роль у цій трансформації, розвиваючи наглядові практики та співпрацюючи з європейськими регуляторами. НБУ також веде публічні реєстри учасників ринку [7].

Ключовим технологічним драйвером інтеграції є відкритий банкінг, що базується на PSD2. Він передбачає стандартизований та безпечний доступ третіх сторін (авторизованих PISP та AISP) до даних платіжних рахунків клієнтів за їхньою згодою через відкриті API. В Україні ця концепція врегульована Положенням НБУ [3]. PISP дозволяють ініціювати платежі з рахунку через сторонні інтерфейси, не утримуючи кошти платника, пропонуючи альтернативу картковим платежам [2]. AISP надають консолідовану інформацію про рахунки користувача в одному місці за його згодою, не запитуючи чутливі платіжні дані. Це вимагає модернізації інфраструктури: перехід СЕП НБУ на стандарт ISO 20022 [4] гармонізує систему з європейськими аналогами (наприклад, SEPA) та створює основу для миттєвих платежів [5]. У перспективі це має забезпечити інтероперабельність з європейськими системами. Безпеку забезпечують електронні довірчі послуги, що є механізмом SCA, яка вимагається PSD2 для доступу до рахунку та ініціювання платежів і передбачає використання мінімум двох незалежних елементів автентифікації [2].

Трансформація відбувається у чіткому євроінтеграційному контексті, з метою максимального наближення до вимог PSD2, що сприяє створенню інтегрованого, конкурентного та інноваційного ринку. Україна враховує і майбутні зміни в європейському регулюванні (PSD3/PSR). Прогрес у гармонізації підтверджується скринінгом законодавства Європейською Комісією. Стратегічною

метою є інтеграція до європейського фінансового простору, що стимулює конкуренцію, інновації та фінансову інклюзію. В умовах війни особливого значення набуває стійкість інфраструктури та кіберзахист, вимоги до яких закладені відповідно до європейських стандартів [1, 6].

Попри прогрес, існують виклики: необхідність подальшої стандартизації API та забезпечення інтероперабельності, постійне посилення кібербезпеки та управління ризиками. Важливим є підвищення довіри споживачів через прозорість механізмів згоди та суворе дотримання правил захисту даних. Наступним кроком після завершення реформ має стати інтеграція з європейськими платіжними інфраструктурами, зокрема SEPA.

Україна перейшла від законодавчої адаптації до практичної імплементації євростандартів (PSD2) у платіжних послугах. Відкритий банкінг та модернізація інфраструктури (зокрема, ISO 20022) є ключовими драйверами змін. Подальше зближення з правом ЄС забезпечить конкурентний і стійкий розвиток ринку на шляху до повноправного членства в Європейському Союзі.

Список використаних джерел:

1. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 43. Ст. 347.
2. Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market
3. Затверджено Положення про відкритий банкінг в Україні: пресреліз Національного банку України від 26.07.2024. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/zatverdjeno-polojennya-pro-vidkritiy-banking-v-ukrayini
4. Упровадження стандарту ISO 20022 : сайт Національного банку України URL: https://bank.gov.ua/ua/payments/project-iso20022
5. З 01 грудня 2024 року в Україні запрацювала нова версія СЕП з функціональністю миттєвих переказів : пресреліз Національного банку України від 02.12.2024. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/z-01-grudnya-2024-roku-v-ukrayini-zapratsyuvala-nova-versiya-sep-z-funktsionalnistyu-mittyevih-perekaziv
6. Стартує обговорення порядку організації заходів із забезпечення інформаційної безпеки та кіберзахисту надавачами фінансових послуг: пресреліз Національного банку України від 10.03.2025. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/startuye-obgovorenya-poryadku-organizatsiyi-zahodiv-iz-zabezpechennya-informatsiynoyi-bezpeki-ta-kiberzahistu-nadavachami-finansovih-poslug
7. Розпочинається обговорення змін до порядку реєстрації учасників платіжного ринку: пресреліз Національного банку України від 03.10.2025. URL:

https://bank.gov.ua/ua/news/all/rozpochinayetsya-obgovorennya-zmin-do-poryadku-reyestratsiyi-uchasnikiv-platijnogo-rinku

Науковий керівник: доктор філософії (міжнародне право), доцент кафедри порівняльного і європейського права ННІ міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Веселовський Богдан.

Горбенко Катерина,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Навчально-науковий інститут
міжнародних відносин, 3 курс, 3 група

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄС У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Після повномасштабного вторгнення рф в Україну 24 лютого 2022 року Європа зіткнулася з безпрецедентним потоком вимушених переміщень населення. Уже протягом першого тижня бойових дій понад 874 000 осіб залишили територію України, шукаючи безпечного притулку [1, с. 7]. Станом на 3 жовтня 2025 року в країнах Європи зареєстровано 5,2 мільйона українських біженців, що становить переважну частину з 5,8 мільйона громадян України, які отримали захист у світі [2].

Загострення воєнного конфлікту актуалізувало питання безпеки біженців і належного правового регулювання протидії торгівлі людьми як складової європейської політики управління міграційними потоками. Цей злочин посягає на основоположні права людини – на гідність, свободу, особисту недоторканність і безпечне життя, а в умовах війни його небезпека посилюється через підвищену вразливість переміщених осіб. Скоординовані дії на рівні Європейського Союзу, спрямовані на вдосконалення механізмів запобігання, розслідування та притягнення винних до відповідальності, набувають особливого значення. Аналіз системи правового регулювання протидії торгівлі людьми в ЄС та її впливу на національне законодавство у процесі євроінтеграції дозволяє оцінити ступінь наближення України до європейських стандартів захисту прав людини й ефективності боротьби з цим явищем.

Найважливішим нормативним актом Європейського Союзу у цьому контексті є Директива 2011/36/ЄС від 5 квітня 2011 року про запобігання та боротьбу з торгівлею людьми та захист її жертв. Ця Директива встановила єдиний стандарт криміналізації торгівлі людьми у державах-членах ЄС, визначила обов'язок країн створювати ефективні системи ідентифікації постраждалих, забезпечуючи їх підтримкою, допомогою й захистом, а також запровадила механізм національних координаторів у сфері протидії торгівлі людьми [3, с. 10].

З метою вдосконалення політики Союзу у цій сфері Європейська Комісія 14 квітня 2021 року представила Стратегію ЄС щодо боротьби з торгівлею людьми на 2021-2025 роки [4, с. 1]. Цей документ визначає комплексний підхід до розриву комерційної моделі діяльності торговців людьми (the business model of the traffickers) та передбачає посилення координації дій правоохоронних, соціальних і трудових органів. Центральне місце у реалізації цієї стратегії належить Європолу, який сприяє проведенню аналітичних та фінансових розслідувань державами-членами та підтримує ефективну транскордонну оперативну співпрацю між ними [5, с. 17].

Крім того, 11 травня 2022 року Платформа солідарності (EU Solidarity Platform) схвалила Спільний план боротьби з торгівлею людьми, спрямований на усунення ризику торгівлі людьми та підтримку потенційних жертв серед тих, хто втікає від війни в Україні, в якому підкреслюється роль Європолу в: моніторингу ризиків в офлайн- та онлайн-середовищі; наданні інформації державам-членам та Комісії на основі зібраних розвідувальних даних про оцінку загрози в сфері торгівлі людьми; розробці показників щодо потенційних жертв торгівлі людьми або способів вчинення цього злочину, адаптованих до контексту війни в Україні [6, с. 8].

Нормативна база ЄС продовжує розвиватися відповідно до нових викликів. Зокрема, Директивою (ЄС) 2024/1712 від 13 червня 2024 року було внесено зміни до Директиви 2011/36/ЄС, які передбачають додаткові обтяжувальні обставини – зокрема, використання інформаційно-комунікаційних технологій для поширення фото, відео чи інших схожих матеріалів сексуального

характеру, що стосуються постраждалої особи, з метою вчинення чи полегшення вчинення злочину (Art. 4(3)(b)) [7, с. 7].

У Звіті Європейської Комісії щодо прогресу України в межах Пакету розширення ЄС 2024 року наголошено, що українське законодавство у сфері прав потерпілих має бути повністю узгоджене з Директивою про права потерпілих (Directive 2012/29/EU) та Директивою щодо компенсації жертвам злочинів (Council Directive 2004/80/EC). Особливо це стосується потерпілих від торгівлі людьми, для яких необхідно створити ефективну інфраструктуру підтримки. Значним досягненням у цьому напрямі стало створення у 2023 році Координаційного центру підтримки потерпілих і свідків при Офісі Генерального прокурора [8, с. 42]. Водночас Єврокомісія звертає увагу на обмежені інституційні спроможності України щодо боротьби з організованою злочинністю, недостатню міжвідомчу координацію та ризики корупції [8, с. 45].

Більш детальний аналіз національної практики представлено у Тіньовому звіті щодо виконання Україною рекомендацій Єврокомісії, підготовленому коаліцією українських громадських організацій на чолі з Лабораторією законодавчих ініціатив і опублікованому 20 жовтня 2025 року за підтримки проєкту ЄС Pravo-Justice. Згідно з ним, українське законодавство про протидію торгівлі людьми має низку прогалин, що ускладнюють його узгодження з європейськими стандартами. Серед ключових проблем зазначено: відсутність положення щодо кримінальної відповідальності юридичних осіб, залучених до вчинення злочинів торгівлі людьми; відсутність чіткого визначення поняття «періоду відновлення та обдумування» в законодавстві та переліку необхідних заходів допомоги та захисту постраждалої особи протягом цього часу; відсутність положення про звільнення від покарання осіб, які були примушені до участі у злочинній діяльності [9, с. 699].

В Україні визначено орган – Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України**,** який виступає координатором у сфері протидії торгівлі людьми, що відповідає вимогам Директиви 2011/36/ЄС (ст. 19). Проте в Україні досі не створено незалежного доповідача з питань торгівлі людьми, який міг би здійснювати

моніторинг, подання звітів зі спеціальних питань та аналіз тенденцій у цій сфері. Також залишається невирішеним питання залучення органів місцевого самоврядування до Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи з протидії торгівлі людьми, що обмежує доступ постраждалих до допомоги на рівні територіальних громад [9, с. 700].

Серед позитивних кроків варто відзначити підготовку змін до Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, які передбачають можливість подання заяви на отримання такого статусу в електронному вигляді [10, с. 3], що полегшить доступ до послуг для громадян, які перебувають за кордоном. Важливим нововведенням є також прийняття Закону України «Про облік інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії російської Федерації проти України» від 20 листопада 2024 р. № 4071-IX, який передбачає внесення відомостей про торгівлю людьми до Системи обліку інформації про шкоду з метою її майбутнього відшкодування за допомогою міжнародних компенсаційних механізмів [11, с. 6].

Отже, ефективне узгодження національної системи протидії торгівлі людьми з європейськими стандартами є необхідною умовою подальшого просування України на шляху євроінтеграції. Забезпечення належного рівня захисту потерпілих, формування незалежних моніторингових установ, удосконалення механізмів координації між державними органами та органами місцевого самоврядування, а також реальне впровадження норм оновленої Директиви 2011/36/ЄС мають стати ключовими орієнтирами державної політики. Комплексна імплементація цих заходів сприятиме зміцненню інституційної спроможності України у сфері боротьби з торгівлею людьми, підвищенню довіри з боку європейських партнерів і наближенню до практичної реалізації принципів правової та соціальної єдності, закладених в acquis ЄС.

Список використаних джерел:

1. Litzkow J. Vulnerability and Resilience to Exploitation and trafficking among people fleeing Ukraine in Berlin, Bern and Warsaw. Mixed Migration Centre, 2024. 46 p. URL: https://mixedmigration.org/wp-content/uploads/2025/02/345_Vulnerability-and-resilience-to-exploitation-and-trafficking-among-people-fleeing-Ukraine.pdf.

2. Ukraine Refugee Situation. The Operational Data Portal (ODP). URL: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine.
3. Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA : Document 32011L0036. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036.
4. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the EU Strategy on Combatting Trafficking in Human Beings 2021-2025 : of 14.04.2021 no. COM/2021/171 final. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0171.
5. Europol Programming Document 2025–2027. The Hague : Europol Public Information, 2024. 202 p. URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Europol_Programming_Document_2025-2027.pdf.
6. A Common Anti-Trafficking Plan to address the risks of trafficking in human beings and support potential victims among those fleeing the war in Ukraine : of 11.05.2022. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2022-05/Anti-Trafficking%20Plan_en.pdf.
7. Directive (EU) 2024/1712 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 amending Directive 2011/36/EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims : Document 32024L1712. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401712.
8. Commission Staff Working Document Ukraine 2024 Report. Brussels, 2024. 104 p. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf.
9. Тіньовий звіт до розділу 23 «Правосуддя та фундаментальні права» та розділу 24 «Юстиція, свобода та безпека» Звіту Європейської комісії щодо прогресу України в межах Пакета розширення Європейського Союзу у 2024 році. 2025. 1077 с. URL: https://www.eurointegration.com.ua/files/9/d/9dd6efd-shadow-report-2025-ua.pdf.
10. Про внесення змін до Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми : Постанова Каб. Міністрів України від 26.05.2021 № 531. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/531-2021-п#Text.
11. Про облік інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії російської Федерації проти України : Закон України від 20.11.2024 № 4071-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4071-20#Text.

Науковий керівник: доктор філософії (міжнародне право), доцент кафедри порівняльного і європейського права ННІ міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Веселовський Богдан.

Заглядська Яна,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
Навчально-науковий інститут права
і соціальних технологій,
юридичний факультет, 2 курс

АДАПТАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Адаптація цивільного законодавства України до європейських стандартів є надзвичайно важливим етапом на шляху нашої держави до повноцінної євроінтеграції. Зближення правових норм українського законодавства з європейськими сприяє ефективному захисту прав людини, розвитку ринкової економіки та зміцненню довіри між державою, громадянами й бізнесом. Такий процес створює підґрунтя для формування єдиного правового простору, у межах якого українські громадяни та підприємці зможуть діяти за зрозумілими й прозорими правилами, подібними до тих, що діють у країнах Європейського Союзу. Адаптація законодавства є невід'ємною складовою прагнення України до вступу в ЄС та необхідною умовою гармонізації національного правопорядку з європейським.

Основою модернізації цивільного права України стала Угода про асоціацію з ЄС, підписаною 27 червня 2014 року і ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII [1], яка визначає необхідність поступового реформування українського законодавства, наближаючи його до правових стандартів Європейського Союзу. Цей процес спрямований не лише на формальне відтворення норм європейського права, а й на глибоке оновлення правових підходів, принципів і механізмів регулювання суспільних відносин, які відповідають європейським цінностям демократії, верховенства права та поваги до прав людини.

С. А. Абросімов під адаптацією цивільного законодавства розуміє особливий вид законотворчого процесу, змістом якого є запозичення зарубіжного досвіду, під час розробки та прийняття актів національного законодавства [2, с.221].

Адаптація цивільного законодавства України визначається низкою чинників, які зумовлюють необхідність удосконалення

правової системи держави. Першим і найважливішим чинником є стратегічний курс України на європейську інтеграцію, закріплений у Конституції України (стаття 85, пункт 11; стаття 102) та підтверджений Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Другим, не менш важливим чинником, є виконання положень Угоди про асоціацію, де передбачено поступову гармонізацію українського законодавства з правом Європейського Союзу (acquis communautaire). Це означає не лише внесення змін до окремих законів, а й комплексне оновлення системи цивільного права, що має відповідати європейським принципам верховенства права, свободи договору та захисту прав людини. Третім чинником є необхідність оновлення Цивільного кодексу України з урахуванням сучасних соціально-економічних реалій і європейського підходу до регулювання приватноправових відносин. Метою такого оновлення є створення єдиної узгодженої системи приватного права, сумісної з європейським правовим простором.

Я. Ф. Фокін звертає увагу на те, що на сьогодні серед основних проблем адаптації цивільного законодавства України можна виділити кілька ключових аспектів. По-перше, недостатній рівень узгодженості національних норм із європейськими стандартами ускладнює реалізацію принципів євроінтеграції. По-друге, відсутність єдиної судової практики створює правову невизначеність і знижує ефективність застосування законів. По-третє, брак фінансових та кадрових ресурсів, а також нестача висококваліфікованих експертів, затримують процес імплементації європейських норм та перешкоджають оперативному впровадженню змін у цивільному праві [3].

Проте, незважаючи на існуючи виклики, адаптація цивільного законодавства України до права ЄС поступово відбуваються. Так, її основними напрямами є наступні:

- захист прав споживачів. Було суттєво оновлено Закон України «Про захист прав споживачів». Зміни до нього здійснено з урахуванням вимог низки директив Європейського Союзу, зокрема: Директиви 2011/83/ЄС Про права споживачів, яка регулює порядок надання інформації споживачам та умови укладення та розірвання договорів, Директиви 2013/11/ЄС про альтернативне вирішення

споживчих спорів, яка забезпечує оперативне та результативне врегулювання спорів між споживачами та підприємцями, Директиви 2019/770/ЄС щодо надання електронних послуг та цифрових продуктів, яка встановлює вимоги до якості, сумісності та функціональності цифрових продуктів. Основні зміни стосувалися посилення прав споживачів та підвищення відповідальності продавців і надавачів послуг, було уточнено вимоги до надання достовірної та повної інформації про товари, розширено права споживачів у разі придбання неякісних або цифрових продуктів, удосконалено порядок укладення дистанційних договорів, а також запроваджено механізми альтернативного вирішення споживчих спорів відповідно до європейських стандартів;

- договірне право. Упорядкування договірного права України відповідно до європейських стандартів передбачає гармонізацію положень ЦКУ з директивами Європейського Союзу. Зокрема, Директива 93/13/ЄЕС стосується недопустимості несправедливих умов у споживчих договорах і передбачає заборону включення положень, які порушують баланс інтересів сторін або ставлять споживача у невигідне становище. Такі зміни спрямовані на забезпечення прозорості договірних відносин, підвищення довіри між сторонами та ефективний захист прав споживачів;
- захист права власності. У сфері захисту права власності адаптація цивільного законодавства України охоплює положення низки директив Європейського Союзу. Зокрема, Директива 2001/29/ЄС щодо узгодження певних аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві визначає основні стандарти охорони авторського права та пов'язаних із ним прав у країнах ЄС. Директива 2012/28/ЄС стосується дозволеного використання певних творів та інших об'єктів, що перебувають у фондах публічних установ, із метою збереження культурних цінностей. Результатом удосконалення стало прийняття нового Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р., внесення змін до Законів «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про правову охорону географічних зазначень», оновлення органів та системи управління в сфері інтелектуальної власності;

- цифрове право і захист персональних даних. У цій сфері адаптація передбачає: Загальний регламент захисту даних (GDPR) ЄС, який визначає правила обробки персональної інформації громадян у країнах ЄС та Європейської економічної зони, Директиву 2002/58/ЄС про конфіденційність у секторі електронних комунікацій, що встановлює стандарти безпеки та індивідуальності цифрових повідомлень, Регламент (ЄС) 2018/1807 щодо вільного обігу даних, які не є персональними, що стимулює розвиток цифрового ринку в межах ЄС. Завдяки цим ініціативам забезпечується високий рівень захисту персональних даних, підтримується розвиток цифрової економіки та сприяє інтеграції України у спільний цифровий ринок ЄС.

Отже, адаптація цивільного законодавства України до європейських стандартів є складним, але надзвичайно важливим процесом, що визначає напрям подальшого розвитку національної правової системи та її відповідність принципам верховенства права, демократії й захисту прав людини. Реформування цивільного права сприяє гармонізації українського законодавства з acquis communautaire, підвищенню ефективності правового регулювання та зміцненню довіри до держави з боку громадян і міжнародних партнерів. Водночас цей процес потребує подальших ґрунтовних досліджень, спрямованих на поглиблення теоретичних засад адаптації, виявлення практичних проблем імплементації європейських норм і розроблення ефективних механізмів їх інтеграції в національну правову систему України.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Редакція від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення 03.10.2025).
2. Абросімов С.А. Поняття та зміст адаптації цивільного законодавства України до законодавства ЄС у сфері купівлі-продажу. Університетські наукові записки. 2020. № 3-4. С. 217-225.
3. Фокін Я.Ф. Проблеми та перспективи адаптації законодавства України до норм ЄС під час збройної агресії. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2024. Вип. 12 (1). URL: https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2024-12-01-09/2024-12-01-09.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри публічного та приватного права Національного університету «Чернігівська політехніка» Кочина Олександра.

Зайцев Артем,
Національний університет
«Чернігівська політехніка»,
Навчально-науковий інститут права
і соціальних технологій,
юридичний факультет, 2 курс

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ АВТОРСЬКИХ ДОГОВОРІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Сучасний етап розвитку українського законодавства характеризується глибокими трансформаціями, спрямованими на адаптацію правової системи до стандартів Європейського Союзу. Однією з ключових сфер, у якій відбуваються значні зміни, є інститут інтелектуальної власності, зокрема правове регулювання авторських договорів. Актуальність дослідження перспектив розвитку законодавства України у сфері авторських договорів в умовах євроінтеграції зумовлена необхідністю модернізації правових механізмів захисту інтелектуальної власності відповідно до європейських стандартів. У процесі наближення до ЄС Україна має не лише формально узгодити свої нормативно-правові акти з директивами Європейського парламенту та Ради, але й забезпечити ефективне практичне застосування цих норм.

Законодавство України у сфері авторських прав, попри суттєвий прогрес останніх десятиліть, усе ще перебуває у процесі гармонізації із законодавством Європейського Союзу. Прийняття у 2022 році нової редакції Закону України «Про авторське право і суміжні права» стало важливим кроком у цьому напрямі, однак його практична реалізація потребує подальшого вдосконалення. Ю. М. Капіца зазначає, що європейська практика передбачає високий рівень правової визначеності у відносинах між авторами та користувачами, чітке формулювання договірних умов, забезпечення прозорості механізмів винагороди, а також гарантії справедливого балансу між інтересами творців і споживачів творчого продукту [1, с. 47].

Євроінтеграційний курс України передбачає не лише формальне приведення законодавчих актів у відповідність до

директив і регламентів ЄС, але й глибоку трансформацію правосвідомості суспільства, формування поваги до інтелектуальної праці та усвідомлення її економічної цінності. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток договірних механізмів у сфері авторського права, які дозволяють авторам ефективно реалізовувати свої майнові права, а користувачам – отримувати правомірний доступ до результатів творчості.

Проблемним аспектом сучасного правового регулювання авторських договорів в Україні є недостатня конкретизація механізмів визначення авторської винагороди. Європейська практика передбачає обов'язковість пропорційного розподілу доходів, отриманих від використання твору, що дозволяє авторам отримувати справедливу частку прибутку протягом усього строку дії договору. В українському законодавстві цей принцип лише частково реалізований, що створює підґрунтя для зловживань з боку користувачів та послаблює економічну мотивацію творчих осіб.

Важливою складовою реформування у контексті євроінтеграції є розвиток системи колективного управління майновими правами. Т.М. Вахонєва пише, що в Європейському Союзі ця система функціонує на засадах прозорості, підзвітності та справедливого розподілу коштів між правовласниками. Застосування європейських стандартів у цій сфері дозволить забезпечити авторам реальні гарантії отримання належної винагороди за використання їхніх творів, а також підвищить довіру до національної системи захисту інтелектуальної власності [2, с. 216].

Євроінтеграційні процеси передбачають цифрову трансформацію правового регулювання авторських відносин. У сучасному світі більшість творів створюється, розповсюджується та споживається в електронному форматі, що потребує запровадження нових правових інструментів для укладення, виконання та контролю за авторськими договорами. Перспективним напрямом є впровадження електронних платформ для реєстрації авторських прав та договорів, використання технологій блокчейн для фіксації фактів передачі прав, а також

створення відкритих реєстрів авторських угод, що сприятиме підвищенню прозорості у сфері інтелектуальної власності.

Подальший розвиток українського законодавства у сфері авторських договорів має базуватися на поєднанні європейських стандартів і національних особливостей. Л. Литвинова зазначає, що Україна повинна враховувати соціально-економічні реалії, рівень розвитку культурної індустрії, стан правосвідомості громадян та готовність бізнесу до дотримання авторських прав. Лише гармонійне поєднання цих чинників забезпечить ефективність правового регулювання [3, с. 7].

Розвиток законодавства України у сфері авторських договорів також тісно пов'язаний із судовою практикою. Європейські стандарти передбачають ефективні механізми судового та позасудового захисту авторських прав, включно з медіацією, арбітражем і адміністративними процедурами. В Україні судовий захист у сфері інтелектуальної власності залишається недостатньо ефективним через затягнутість процесів, неоднозначність тлумачення законодавчих норм і недостатню спеціалізацію суддів.

У процесі євроінтеграції Україна повинна також приділяти увагу міжнародній співпраці у сфері авторського права. Участь у програмах ЄС, таких як «Креативна Європа», дозволяє не лише отримати доступ до фінансових ресурсів, але й перейняти досвід правового регулювання відносин у креативних індустріях. У перспективі доцільно розширювати міжнародні угоди, які регулюють взаємне визнання авторських прав і механізми виконання договорів на транснаціональному рівні [4, с. 54].

Європейський Союз активно розвиває нормативно-правову базу у сфері авторського права, зокрема через прийняття директив, які сприяють функціонуванню внутрішнього ринку та забезпечують високий рівень захисту правовласників. Наприклад, Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2019/790 від 17 квітня 2019 року про авторське право в єдиному цифровому ринку спрямована на адаптацію законодавства до умов цифрової ери, зокрема щодо використання творів у онлайн-середовищі [5]. Ця директива охоплює аспекти, пов'язані з укладенням, виконанням та

захистом авторських договорів, що є важливими для адаптації національного законодавства України до європейських стандартів.

Враховуючи зазначене, Україні необхідно здійснити комплексну гармонізацію свого законодавства у сфері авторських договорів з європейськими нормами. Це включає в себе адаптацію національних актів до вимог директив ЄС, удосконалення механізмів захисту прав авторів та користувачів результатів творчої діяльності, а також забезпечення ефективного правового регулювання у контексті євроінтеграційних процесів. Такі кроки сприятимуть підвищенню рівня правової визначеності та прозорості у сфері авторських договорів в Україні.

Отже, перспективи розвитку законодавства України у сфері авторських договорів в умовах євроінтеграції полягають у комплексному оновленні правової бази, спрямованому на гармонізацію з європейськими стандартами, підвищення ефективності реалізації прав авторів, зміцнення договірної дисципліни тощо.

Список використаних джерел:

1. Капіца Ю.М. Видавничий процес і авторське право. *Наука України у світовому інформаційному просторі.* Київ. 2019. Вип. 16. С. 43–50.
2. Вахонєва Т.М. Авторське право і суміжні права в Україні : навч. посібник. *ВД «Дакор».* Київ. 2019. 576 с.
3. Литвинова Л. Авторське право Європи: адаптація винятків і обмежень до цифрового та транскордонного середовищ. *Бібліотечний вісник.* 2024. № 3(275) С. 3-12.
4. Авторське право у видавничій справі : методичний посібник. Київ. 2024. 88 с. URL: https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/copyright-vydavnycha-sprava_web-.pdf.
5. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2019/790 від 17 квітня 2019 року про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку та про внесення змін до директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-19.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри публічного та приватного права Національного університету «Чернігівська політехніка» Кочина Олександра.

Штепа Інна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 3 курс, 20 група

БАЛАНС МІЖ СВОБОДОЮ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ (ст. 10) ТА ПРОТИДІЄЮ МОВІ ВОРОЖНЕЧІ: ПРАКТИКА ЄСПЛ

«Свобода вираження поглядів – це основне право, без якого не може бути належно функціонуючої демократії» – як слушно зазначає Лорд Хейлшем, британський юрист і політик, свобода слова є одночасно правом та відповідальністю. Свобода вираження поглядів є однією з фундаментальних засад демократичного суспільства та невід'ємним правом людини. Ідея свободи слова має глибоке історичне коріння: ще в античних державах, зокрема в Афінах, громадяни могли відкрито обговорювати політичні та суспільні питання. У XVIII–XIX століттях ця свобода закріплювалася у конституційних документах, таких як Декларація прав людини і громадянина 1789 року у Франції та Першій поправці до Конституції США 1791 року. Сьогодні у європейському контексті свобода вираження поглядів закріплена у статті 10 Європейської конвенції з прав людини, яка гарантує право на вільне висловлювання, отримання та поширення інформації без втручання держави, водночас дозволяючи певні обмеження задля захисту прав інших осіб, національної безпеки, громадського порядку або запобігання злочинам [1].

Особливо гостро питання балансу свободи слова постає у контексті мови ворожнечі, тобто висловлювань, які закликають до насильства, дискримінації чи ворожнечі за ознаками раси, релігії, національності, статі або сексуальної орієнтації [2].

Тонка межа між вільним висловленням і мовою ворожнечі часто є складною для визначення. Не кожна образлива або непопулярна думка є ненависницькою. Наприклад, критика релігійних переконань чи політичних поглядів може бути гострою, але не становити підбурювання до насильства. Однак, коли висловлювання набувають форми деградації гідності певної групи або закликів до дискримінації – це вже виходить за межі захисту

статті 10 Конвенції. Так, приклади мови ворожнечі можна знайти як у публічних заявах політиків, які порівнюють мігрантів з «загрозою нації», так і в поширених в Інтернеті коментарях, що містять погрози чи приниження за етнічною або гендерною ознакою. Мова ворожнечі порушує гідність та безпеку окремих груп і загрожує соціальній стабільності, тому держави мають обґрунтоване право обмежувати такі висловлювання. Європейський суд з прав людини у своїй практиці неодноразово розглядав конфлікти між свободою вираження поглядів та мовою ворожнечі, формуючи чіткі критерії пропорційності втручання держави.

У справі «Хендісайд проти Сполученого Королівства» (Handyside v. the United Kingdom) (1976) Суд підкреслив, що свобода слова охоплює не лише інформацію та ідеї, які сприймаються прихильно або вважаються нешкідливими, а й ті, що ображають, шокують або непокоять державу чи будь-яку частину населення. Проте межа настає там, де висловлювання стає знаряддям розпалювання ворожнечі [3].

У справі «Джерсілд проти Данії» (Jersild v. Denmark) (1994) журналіст передавав інтерв'ю з расистськими висловлюваннями у телевізійній програмі. Суд зазначив, що журналіст діяв у межах своєї професійної діяльності та не мав наміру пропагувати расизм, а лише інформував громадськість про явище. Втручання держави було визнане непропорційним, що стало важливим прецедентом для захисту свободи журналістської діяльності [4].

У рішенні «Ербакан проти Туреччини» (Erbakan v. Turkey) (2006) Суд визнав, що хоча політики мають право на широкий простір для критики, висловлювання, які закликають до нетерпимості на ґрунті релігії або етнічності, не заслуговують на захист Конвенції [5]. Аналогічну позицію Суд висловив у справі «Гароді проти Франції» (Garaudy v. France) (2003), де відмовив у захисті заявнику, який заперечував Голокост, вказавши, що заперечення історичних фактів геноциду є формою мови ворожнечі [6].

У справі «Фере проти Бельгії» (Féret v. Belgium) (2009) лідера бельгійської ультраправої партії засудили за розпалювання расової ненависті через розповсюдження листівок, що принижували іммігрантів. ЄСПЛ підтвердив, що такі дії не мають нічого спільного

зі свободою політичної дискусії. Суд підкреслив, що свобода слова не може бути використана як прикриття для закликів до дискримінації [7].

Особливо показовою є справа «Вейделанд та інші проти Швеції» (Vejdeland and Others v. Sweden) (2012), де група осіб поширювала листівки в школі, що містили принизливі твердження щодо гомосексуальних осіб. ЄСПЛ визнав, що навіть без прямих закликів до насильства такі висловлювання створюють атмосферу ворожнечі та не підлягають захисту за статтею 10. Це рішення підкреслює, що шкала допустимих висловлювань обмежується впливом на конкретні групи осіб, особливо ті, які є історично маргіналізованими або піддаються дискримінації [8].

Сучасна цифрова епоха внесла новий вимір у проблему мови ворожнечі. Інтернет та соціальні мережі надали можливість поширювати образливі висловлювання миттєво і глобально. Анонімність користувачів створює ілюзію безкарності. Водночас держави, згідно з практикою ЄСПЛ, мають позитивний обов'язок ефективно реагувати на мову ворожнечі в мережі. Наприклад, у справі «Делфі АС проти Естонії» (Delfi AS v. Estonia) (2015) Суд визнав законним притягнення до відповідальності новинного порталу за коментарі користувачів, які містили мову ненависті, зазначивши, що свобода слова не повинна використовуватись як прикриття для приниження людської гідності [9].

Практика ЄСПЛ демонструє, що свобода вираження поглядів є основою демократії, але не є абсолютним правом. Суд формує баланс між правом на висловлювання та обов'язком держави захищати суспільство від мови ворожнечі, оцінюючи контекст, намір автора, спосіб поширення та можливі наслідки висловлювань. Такий підхід забезпечує ефективний механізм захисту прав людини, запобігає дискримінації та насильству, водночас зберігаючи цінність плюралізму думок та відкритої громадської дискусії. У підсумку, свобода вираження поглядів і протидія мові ворожнечі є взаємопов'язаними цінностями, які потребують постійного балансу і уважного судового контролю.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) від 04.11.1950 року (в редакції від 01.08.2021 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2. *Що таке мова ворожнечі?* URL: https://www.rights.in.ua/themes/zlochini-na-runt-njenavist-ta-mova-vorozhnjech/hate-speech/what-is-hate-speech
3. Рішення Європейського суду з прав людини від 07.12.1976 у справі Хендісайд проти Сполученого Королівства» (Handyside v. the United Kingdom). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57499%22]}
4. Рішення Європейського суду з прав людини від 23.09.1994 у справі «Джерсілд проти Данії» (Jersild v. Denmark). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57891%22]}
5. Рішення Європейського суду з прав людини від 06.07.2006 у справі «Ербакан проти Туреччини» (Erbakan v. Turkey). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-125876%22]}
6. Рішення Європейського суду з прав людини від 24.06.2003 у справі «Гароді проти Франції» «(Garaudy v. France»). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:[%22ENG%22],%22appno%22:[%2265831/01%22],%22documentcollectionid2%22:[%22ADMISSIBILITY%22],%22itemid%22:[%22001-23829%22]}
7. Рішення Європейського суду з прав людини від 16.07.2009 у справі «Фере проти Бельгії» (Féret v. Belgium). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-93626%22]}
8. Рішення Європейського суду з прав людини від 09.02.2012 у справі «Вейделанд та інші проти Швеції» (Vejdeland and Others v. Sweden). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-109046%22]}
9. Рішення Європейського суду з прав людини від 16.06.2015 у справі «Делфі АС проти Естонії» (Delfi AS v. Estonia). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-155105%22]}

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка кафедри прав людини та юридичної методології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Уварова Олена.

Матюх Вікторія,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Полтавський юридичний інститут

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРИВАТНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Сучасні тенденції розвитку приватного права України у контексті євроінтеграційних процесів набувають системного й багатовимірного характеру, охоплюючи не лише сферу цивільного законодавства, а й глибинні засади праворозуміння, що визначають місце людини, її прав і свобод у правовій системі держави. Прийняття Цивільного кодексу України засвідчило його ключову

роль у становленні сучасної парадигми приватного права, орієнтованого на визнання автономії волі, свободи договору та непорушності права власності як основоположних цінностей громадянського суспільства.

Проблематику розвитку приватного права та його євроінтеграційного напряму досліджували як українські, так і зарубіжні науковці. Зокрема, значний внесок зробили М.К. Ренненкампф, А.С. Довгерт, В.Я. Калакура, В.І. Кисіль, Ю.Г. Матвєєв, О.В. Руденко, Г.С. Фединяк, Є.О. Харитонов, Д. Біля, Г. Гудрича, які розробляли теоретичні та практичні засади гармонізації національного законодавства з європейським правом.

Зміст Цивільного кодексу України демонструє поступову еволюцію від нормативного позитивізму до концепції права як живої системи, що відображає об'єктивні потреби суспільного розвитку. Його норми — насамперед у частині регулювання особистих немайнових прав, договірних та речових відносин – заклали підвалини переходу від державоцентричної до людиноцентричної моделі правового мислення. Водночас цей процес не був позбавлений суперечностей. Прийняття поряд із ЦК України Господарського кодексу із соціалістичною ідеологією «планового господарювання» засвідчило концептуальну колізію у сфері правового регулювання приватноправових відносин. Це подвійне законодавче коріння продовжує ускладнювати правозастосування, зокрема у питаннях співвідношення норм ЦК і ГК, що потребує докорінного перегляду та уніфікації [1, с.43].

У контексті європейської інтеграції України реформування приватного права не може обмежуватися частковими змінами. Йдеться про необхідність глибинної модернізації його концептуальних основ відповідно до принципів права Європейського Союзу, серед яких ключовими є верховенство права, юридична визначеність, добросовісність, пропорційність, рівність та повага до людської гідності. Саме ці принципи формують методологічну основу гармонізації українського права з acquis communautaire. Підписання Угоди про асоціацію з ЄС започаткувало етап імплементації європейських стандартів у публічному та приватному праві України.

Особливу роль у цьому процесі відіграють рекомендаційні акти європейських і міжнародних організацій – Принципи УНІДРУА, Принципи європейського контрактного права (PECL), а також Проєкт Загальної системи координат – Draft Common Frame of Reference (DCFR). Останній, будучи не кодифікаційним актом у класичному розумінні, пропонує модель порівняльно-правового узгодження національних систем приватного права Європи, що є важливим методологічним орієнтиром і для української цивілістики.

Серед актуальних напрямів гармонізації особливої уваги потребує реформування договірного права України. Принцип свободи договору, закріплений у ст. 6 ЦК України [2], у поєднанні з ідеєю диспозитивності та автономії волі сторін, створює потенціал для інтеграції з європейськими правовими моделями. Водночас практика показує необхідність уточнення меж дії імперативних норм, механізмів захисту слабшої сторони у договірних відносинах та адаптації інститутів лізингу, факторингу, франчайзингу, які активно розвиваються у правопорядках держав ЄС. Важливим є також перегляд підходів до визначення недоговірних зобов'язань, які мають відповідати сучасним стандартам деліктного права, закладеним у Принципах PECL та DCFR[3, с.24].

Європейський вектор розвитку українського приватного права передбачає також підвищення ролі судової практики як джерела формування правових позицій. Практика Європейського суду з прав людини, рішення Суду ЄС та їх застосування у національному правопорядку створюють підґрунтя для формування доктрини «європейського правового діалогу».

Розвиток приватного права України в умовах євроінтеграції неминуче пов'язаний із подоланням фрагментарності законодавчого процесу. Відсутність цілісної концепції правової політики держави, зокрема у сфері цивільного права, гальмує модернізаційні процеси. Тому першочерговим завданням є вироблення науково обґрунтованої Концепції розвитку приватного права України, яка б визначала стратегічні орієнтири адаптації до права ЄС, принципи уніфікації та механізми впровадження європейських стандартів у національну правову систему.

Отже, сучасні тенденції розвитку приватного права України у євроінтеграційному контексті полягають у поступовому переході від декларативного сприйняття європейських правових принципів до їх реальної імплементації у законодавство, судову практику та правову культуру. Цей процес має спиратися на системність, науковість і безперервність реформ, адже лише за таких умов можливо забезпечити повноцінну інтеграцію українського права у загальноєвропейський правовий простір, де людина, її свобода і гідність виступають не лише об'єктом, а й метою правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Кузнєцова, Н.С. Перспективи розвитку приватного права в контексті європейської інтеграції України. Проблеми цивільного права та процесу, 2018, с. 43.

2. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

3. Сопільник, Р.Л. Тенденції розвитку цивільно-правової політики України в умовах євроінтеграції: порівняльно-правовий аспект. Академічні візії, (1), 2021, с. 24.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка кафедри цивільного судочинства, арбітражу та міжнародного приватного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шуміло Інеса.

Березюк Евеліна-Анастасія,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет міжнародного та
європейського права, 5 курс

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІЛЬНОГО РУХУ КАПІТАЛУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА НАПРЯМИ ЇХ АДАПТАЦІЇ ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Від самого початку створення Європейського Союзу економічна інтеграція відігравала ключову роль. Згодом сформована наднаціональна організація з політичною та правовою суб'єктністю не лише продовжує ґрунтуватися на економічній співпраці, а й постійно удосконалює внутрішній ринок. Одним із головних інструментів формування цього ринку є забезпечення

чотирьох основних економічних свобод. Однією з таких свобод, поряд зі свободою руху товарів, осіб і послуг, є свобода руху капіталу. В умовах поступової фінансової інтеграції України в ЄС це питання набуває особливого значення.

Нормативну основу свободи руху капіталу становить Договір про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС). Статті 63–66 ДФЄС визначають зміст цієї свободи, встановлюють загальну заборону її обмеження та передбачають винятки з неї [1, с. 26–27]. Оскільки ДФЄС не містить визначення поняття «рух капіталу», Суд ЄС підтвердив, що характеристики, наведені у Додатку до Директиви 88/361/ЄЕС, залишаються релевантними [3]. У цьому додатку поняття «рух капіталу» охоплює широкий спектр операцій — від прямих інвестицій і придбання нерухомості до фінансових позик та інвестиційних потоків.

Європейський Парламент у своєму інформаційному бюлетені зазначає, що свобода руху капіталу стала незамінним етапом у розвитку Економічного та валютного союзу і, відповідно, передумовою запровадження євро [4].

Ця свобода сприяє ефективному транскордонному розподілу капіталу для інвестиційних і фінансових цілей. Для юридичних осіб це означає можливість обирати вигідніші ринки, інвестувати в привабливі компанії інших держав-членів, а для фізичних осіб – можливість купувати акції іноземних компаній, відкривати банківські рахунки за кордоном і набувати нерухомість в інших країнах ЄС [5].

Таким чином, вільний рух капіталу є невід'ємною частиною єдиного ринку та доповнює інші три свободи. Він сприяє економічному зростанню, ефективному інвестуванню і зміцнює статус євро як міжнародної валюти, що, у свою чергу, посилює роль ЄС як глобального економічного гравця.

Важливість цього принципу підкреслена й у установчих договорах: стаття 63 ДФЄС прямо забороняє будь-які обмеження на рух капіталу між державами-членами, а також між державами-членами та третіми країнами [1, с. 25].

Попри це, свобода руху капіталу залишається найбільш обмеженою серед чотирьох основних свобод. Причинами обмежень часто стають міркування національної безпеки –

наприклад, захист стратегічних секторів ринку, таких як нерухомість, фінансові послуги чи ринки цінних паперів. Так, стаття 66 ДФЄС передбачає можливість запровадження тимчасових захисних заходів щодо третіх країн на строк до шести місяців, якщо такі заходи є абсолютно необхідними [1, с. 27]. Вони можуть бути ухвалені Радою ЄС за пропозицією Європейської комісії після консультацій із Європейським центральним банком. Такий механізм демонструє, що, хоча свобода руху капіталу може бути обмежена у виняткових випадках, складна система ухвалення рішень захищає власників капіталу від довільних або політично мотивованих обмежень.

Окрім установчих договорів, межі свободи руху капіталу конкретизуються в судовій практиці Суду ЄС. Так, у справі *C-54/99 Eglise de Scientologie* [2] Суд постановив, що держави-члени можуть встановлювати певні обмеження, якщо вони виправдані міркуваннями громадського порядку чи національної безпеки. Водночас такі обмеження мають бути чіткими, передбачуваними і пропорційними, інакше вони порушують принцип правової визначеності.

Дослідження цього питання є особливо актуальним для України в контексті її євроінтеграційного курсу. Так, Угода про асоціацію між Україною та ЄС у Розділі IV "Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею" (статті 145–147) закріплює зобов'язання України поступово лібералізувати рух капіталу, зокрема у сферах прямих і портфельних інвестицій, переказів прибутків та інших фінансових операцій [6, с. 91–92]. Окрім того, стаття 146 передбачає захисні механізми, які можуть застосовуватись лише у виняткових випадках, не довше шести місяців і в обсязі, необхідному для стабілізації фінансової системи [6, с.92].

Після укладення Угоди про асоціацію питання вільного руху капіталу стало також частиною переговорів про вступ України до ЄС.

У рамках глави IV переговорного процесу Європейська комісія зазначає, що рівень підготовки України у цій сфері оцінюється як «між початковим і помірним» [7, с. 5]. Разом з тим, у звітному періоді зафіксовано прогрес у сфері законодавства з протидії відмиванню коштів та фінансової прозорості [8, с. 7].

Комісія вказує, що навіть до повномасштабного вторгнення рф існували певні обмеження руху капіталу, і не рекомендує скасовувати їх до завершення війни. Натомість наголошується на необхідності створення безпечної та ефективної фінансової інфраструктури [7, с. 4], яка дозволить залучати іноземні інвестиції без послаблення фінансової стабільності. Такі кроки сприятимуть розвитку ринкових інституцій, підвищенню довіри інвесторів і зміцненню макроекономічної стійкості держави [8, с. 59].

Свобода руху капіталу є ключовим елементом внутрішнього ринку ЄС, що доповнює свободи руху товарів, осіб і послуг. Вона сприяє інвестиційній активності, фінансовій інтеграції та стабільності європейської валюти. Водночас це — найвразливіша свобода, яка часто стикається з обґрунтованими державними обмеженнями. Для України успішна гармонізація національного законодавства з acquis ЄС у цій сфері є не лише економічною, а й політичною умовою інтеграції. Модернізація фінансових інституцій, посилення прозорості фінансових потоків і забезпечення правової визначеності є ключовими чинниками, які засвідчать готовність України до членства в Європейському Союзі.

Список використаних джерел:

1. Consolidated Version Of The Treaty On The Functioning Of The European Union : Treaty of 26.10.2012. Official journal of the European Union. P. 25–27.
2. Court of Justice of the European Union (CJEU). no. C-54/99, 14.03.2000. URL:https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61999CJ0054 (дата звернення: 09.10.2025).
3. Council Directive of 24 June 1988 for the implementation of Article 67 of the Treaty (88/361/EEC) : Directive of 24.06.1988 no. (88/361/EEC).
4. W. Lehofer. Free movement of capital. European Parliament. URL: https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/39/free-movement-of-capital (дата звернення: 19.10.2025).
5. The internal market – the EU as an open area without internal frontiers. Case4EU: Empowering European citizens. URL:https://ghum.kuleuven.be/case4eu/en/themes-1 (дата звернення: 24.10.2025).
6. Розділ IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», статті 145–147. Офіційний вісник України, 2014, № 75, т. 1, с. 91-92. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 19.10.2025).
7. Охріменко Я. Переговорний розділ «Свобода руху капіталу»: що потрібно зробити, аби наблизити вступ України до ЄС.– Центр екон. стратегії, 2024. – 28 с.
8. Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. Ukraine 2023 report. Brussels: European Commission, 2023. 152 p.

9. Мелещенко А. І., Ситніков М. М. Міжнародний рух капіталу та економічні ризики України в умовах фінансових криз. Економічна наука. 2018. № 11. С. 58–59.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Жуков Ігор.

Косаревська Аліна,
Державний торговельно-економічний університет,
факультет міжнародної торгівлі та права,
4 курс, 17 група

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ КУРС УКРАЇНИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

В умовах повномасштабної війни з рф, курс України на європейську інтеграцію набув ще глибшого значення. Він став не лише стратегічним напрямом розвитку держави, а й символом боротьби за свободу, гідність і право бути частиною демократичної європейської спільноти.

Європейська інтеграція – це етап, який відображає прагнення українців жити у правовій, розвиненій і соціально справедливій державі. Основна мета – провести внутрішні реформи, які забезпечать входження України до сім'ї європейських народів. Важливим кроком стало набрання чинності Угоди про асоціацію з ЄС у 2017 році, що започаткувала новий рівень відносин – від співпраці до поступової інтеграції у європейський простір. Сьогодні результати цього вибору вже очевидні: безвізовий режим, зростання експорту та зміцнення партнерства з ЄС. Європейський курс України – це не лише зовнішньополітична мета, а й шлях до внутрішнього оновлення, зміцнення демократії, верховенства права та захисту прав людини навіть у найважчі часи війни [1].

В умовах війни та євроінтеграційного курсу України особливого значення набуває Європейська конвенція про захист прав людини – документ, що став основою сучасної європейської системи захисту прав людини. Головна мета даного документу – гарантувати кожній людині, яка перебуває під юрисдикцією держав-членів Ради Європи, основні права та свободи.

Україна, вступивши до Ради Європи, ратифікувала Конвенцію 17 липня 1997 року, а з 11 вересня того ж року вона стала частиною національного законодавства. Відтоді її норми мають пряму дію в українських судах, а рішення ЄСПЛ є обов'язковими до виконання. Її головна цінність полягає у подвійному механізмі захисту – на національному та міжнародному рівнях. Якщо держава не гарантує дотримання прав, людина може звернутися до Європейського суду з прав людини [2]. Для України Конвенція стала не лише міжнародним зобов'язанням, а й символом належності до європейської спільноти, що поділяє спільні цінності – демократію, верховенство права та повагу до людської гідності. У час війни її роль зростає ще більше, адже саме міжнародні механізми, закладені Конвенцією, допомагають фіксувати воєнні злочини, захищати жертв агресії та нагадують світові, що права людини не можуть бути призупинені навіть під час війни.

У межах євроінтеграційного курсу Україна активно співпрацює з Радою Європи у сфері зміцнення демократії, верховенства права та захисту прав людини. Для підтримки виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань з 2005 року реалізуються Плани дій Ради Європи для України – стратегічні програми, що визначають пріоритетні напрями реформ. Україна розробила Плани дій щодо захисту різних вразливих категорій. З 2018 по 2020 роки діяв проєкт «Стамбульська конвенція: інструмент для посилення боротьби з насильством щодо жінок і домашнім насильством». Цей проєкт став поштовхом до законодавчих змін, підвищення обізнаності населення у наданні допомоги постраждалим тощо. Результатом його реалізації сталаратифікація Конвенції Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством стосовно жінок і домашнім насильством в Україні (Стамбульська конвенція), яка сприяє запобіганню насильству та підтримці постраждалих, застосовується до всіх форм насильства стосовно жінок, у тому числі домашнього насильства. Проєкт «Боротьба з насильством щодо дітей в Україні» – спрямований на протидію сексуальній експлуатації дітей, зокрема у цифровому середовищі, та захист прав дітей-жертв, дітей які залишились без батьків під час війни. Важливу роль у зміцненні

соціальних прав людини в Україні відіграв проєкт «Розвиток соціальних прав людини як ключовий чинник сталої демократії», реалізований у 2019-2021 роках, який підтримав виконання рішень ЄСПЛ із соціальних прав і став показником для розвитку сталої демократії в Україні. Також реалізуються програми щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб, національних меншин, боротьби з катуваннями, дотримання прав у кримінальній юстиції та підтримки конституційних реформ [3, с.77-78]. Усі ці ініціативи ґрунтуються на положеннях Європейської конвенції з прав людини та практиці Європейського суду з прав людини, які стали невід'ємною частиною українського правового простору. Вони сприяють не лише зміцненню правових інститутів, а й утвердженню в Україні справжніх європейських цінностей – поваги до людської гідності, справедливості та свободи.

З метою гармонізації законодавства України до законодавств ЄС, на 9-му засіданні Ради асоціації Україна-ЄС 20 березня 2024 року було представлено звіт про виконання Україною зобов'язань за Угодою про асоціацію 2023 року. У документі відзначено активну реалізацію заходів для інтеграції до ЄС та підкреслено роль імплементації Угоди як ключового інструменту досягнення економічної та правової сумісності з європейськими стандартами. За підсумками 2023 року рівень виконання зобов'язань зріс до 88%, а у сферах інтелектуальної власності, юстиції, прав людини, освіти, безпеки та національної оборони він перевищив 90% [4, с.55-56]. Це свідчить про поступове наближення України до стандартів ЄС і ефективність заходів з адаптації національного законодавства.

Поєднання процесів вступу України до ЄС та післявоєнного відновлення відкриває важливі перспективи для розвитку системи прав людини. ЄС надає фінансову, технічну та експертну підтримку, що сприяє зміцненню інституцій і підвищенню спроможності державних органів захищати права громадян. Імплементація acquis ЄС, включно з Директивами про права жертв злочинів та відшкодування шкоди, створює механізми для гарантування прав вразливих груп населення, таких як внутрішньо переміщені особи, ветерани. Перспективи розвитку прав людини передбачають активну участь громадянського суспільства та бізнесу у формуванні реформ, а також розробку матеріального

законодавства, що відповідає реальним потребам населення. Системне поєднання інституційних реформ, удосконалення нормативної бази та євроінтеграції створює надійний фундамент для забезпечення прав людини та наближення України до європейських стандартів [5].

Підсумовуючи, можна зазначити, що євроінтеграція для України – це не просто формальне наближення законодавства до стандартів ЄС, а реальний шанс змінити країну зсередини. Важливо, щоб реформи не залишались лише на папері, а справді відчувались людьми, особливо вразливими групами населення. Фінансова та технічна підтримка ЄС дає можливість створювати сильні інституції, але без активної участі громадянського суспільства та бізнесу ефект від реформ буде неповним. На мою думку, саме поєднання інституційних змін, оновлення законодавства та залучення громадянського суспільства у процес прийняття рішень стане ключем до того, щоб права людини в Україні були реально захищені, і наша країна справді стала частиною європейської спільноти.

Список використаних джерел:

1.Європейська інтеграція. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/integration/

2. Що таке Європейська конвенція про захист прав людини і які права та свободи вона гарантує 17.10.2017. URL: https://pzmrujust.gov.ua/yurydychni-konsultatsii/776-shcho-take-yevropeiska-konventsiia-pro-zakhyst-prav-liudyny-i-iaki-prava-ta-svobody-vona-harantuie-17102017

3. Єгорова В.С. Захист прав людини в контексті євроінтеграції – основні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал* №4. (2024). С. 77—78.

4. Гуменюк Т.І., Механізми адаптації законодавства України до правової системи ЄС: проблеми та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал* № 3 (2025). С. 55—56.

5.Рабінович М., Права людини та відновлення України: роль у процесі вступу до ЄС. 2024. URL: https://voxukraine.org/prava-lyudyny-ta-vidnovlennya-ukrayiny-rol-u-protsesi-vstupu-do-yes

Науковий керівник: к.ю.н, доцент, доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету Невара Лілія.

З М І С Т

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

ВІДКЛАДЕНІ ЗМІНИ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ
Соляннік Костянтин *3*
РОМАНО-ГЕРМАНСЬКА СУТНІСТЬ ДАО: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ZWECKVERMÖGEN
Удянський Владислав *7*
THE EU'S COMMON SECURITY AND DEFENCE POLICY AT THE CROSSROADS OF DEEPER INTEGRATION AND GLOBAL LEGAL ORDER
Dr Katerina Kalaitzaki *10*
ЗАКОННІСТЬ І ОБГРУНТОВАНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ АКТІВ У СПРАВАХ ПРО ФІНАНСОВУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
Шумейко Іван *13*
ЕВОЛЮЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ ЄС: ВІД ШЕНГЕНСЬКОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ДО СИСТЕМИ В'ЇЗДУ/ВИЇЗДУ
Гнітій Андрій *17*
ЮРИДИЧНІ ФІКЦІЇ, ЩО ПЕРЕШКОДЖАЮТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ І ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УКРАЇНИ ІЗ ЗАХИСТУ ПРАВА ЛЮДИНИ НА СУМЛІННУ ВІДМОВУ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ
Шеляженко Юрій *22*
НАСЛІДКИ КОРУПЦІЇ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
Сизонова Діана *26*
ПРОПОЗИЦІЇ ПОКРАЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА КЕРУВАТИ ТРАНСПОРТОМ
Биковець Дар'я *30*
ПРОЦЕСУАЛЬНІ БАР'ЄРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОСУДДЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ
Зубашков Максим *35*
НАСЛІДКИ ЗАСТОСУВАННЯ БІЛОГО ФОСФОРУ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ: МЕДИКО-БІОЛОГІЧНИЙ ТА ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ
Буднік Ілона *39*
МІЖНАРОДНЕ ПОВІТРЯНЕ ПРАВО: СУЧАСНИЙ СТАН І НАПРЯМИ РОЗВИТКУ
Крижанівська Анна *42*
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ACQUIS COMMUNAUTAIRE В УКРАЇНІ
Новіков Євгеній *46*

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЩОДО ПОСИЛЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДОБРОСОВІСНОГО НАБУВАЧА» від 12.03.2025 № 4292-IX І СТАНДАРТИ ЄС: МЕЖІ ДОПУСТИМОГО ЗАХИСТУ ДОБРОСОВІСНОГО НАБУВАЧА
Кравченко Ірина 49
КРИПТОВАЛЮТА ЯК ОБ'ЄКТ ПРИВАТНИХ ПРАВ: СУЧАСНА СВІТОВА РЕАЛЬНІСТЬ
Мягких Анна 53
ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У РОЗВИТКУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ
Єщенко Катерина 56
НЕЗАКОННЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ДІТЕЙ З ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ: РОЗГЯД В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ, ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ ТА ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ
Чередниченко Олександр, Чаленко Поліна 60

Дискусійна панель № 1:

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ ПРАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Загурський Олександр 64
НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ
Мороз Надія 67
УКРАЇНА У СИСТЕМІ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ: ВИКЛИКИ Й ПЕРСПЕКТИВИ
Левкун Тетяна 69
ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ
Врублевська-Місюна Катерина 72
ВОЄННИЙ СТАН ЯК ПРАВОВИЙ РЕЖИМ: СПІВВІДНОШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ГАРАНТІЙ ТА ОБМЕЖЕНЬ ПРАВ ЛЮДИНИ
Решетнік Вікторія 75
ПРАВОВІ РЕЖИМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК КЛЮЧОВА ІНСТРУМЕНТАЛЬНА КАТЕГОРІЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА
Мачух Дар'я 78
ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ МОДЕЛІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ
Пархонюк Юлія 82

ПРОБЛЕМА ТЕОРЕТИЧНОГО РОЗУМІННЯ ЗМІСТУ ТА ПРИРОДИФІДУЦІАРНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ
Цімерман Орест *85*
ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ІННОВАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ
Перкій Руслан *88*
МОДЕРНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ІНОЗЕМНЕ ІНВЕСТУВАННЯ В УМОВАХ ПОВОЄННИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ
Висоцький Владислав *93*
«ЗЕЛЕНА ЕНЕРГЕТИКА» ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ СТІЙКОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Канівець Сергій *96*
МЕХАНІЗМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАБІЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Івашковський Антон *99*
ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНИЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
Гуменюк Юлія *102*
ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПІСЛЯВОЄННОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ІНСТРУМЕНТИ ВІДНОВЛЕННЯ ДОВКІЛЛЯ
Маслякова Єлизавета *105*
ПОРУШЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ
Форманчук Андрій *109*
БЕЗПЕКА ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ
Верховод Катерина *113*
КОМУНІКАЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ПРОТИДІЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДОВІРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Данько Оксана *118*
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ
Дорошко Данило *122*
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ГЕОТЕРМАЛЬНОЇ ЕНЕРГІЇВ УКРАЇНІ
Козлова Тетяна *126*
ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ ОНЛАЙН
Бобрусь Єлизавета *129*

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
Іщенко Олена *132*
АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАКТИКА ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ
Євтушенко Олександр *135*
РЕЙДЕРСТВО У ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ
Балюк Анастасія *137*
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Сніжко Софія *141*
ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОТВОРЧОЇ ПРОЦЕДУРИ
Федоренко Андрій *143*

Дискусійна панель № 2:
НАПРЯМИ ПОДАЛЬШОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ НАУК

СУСПІЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА У СИСТЕМІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
Задихайло Дмитро *148*
КОНЦЕПТУАЛЬНА ПРОБЛЕМАТИКА САМОРЕГУЛІВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЯК РИНКОВИХ РЕГУЛЯТОРІВ
Шевченко Михайло *152*
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ
Пузирна Наталія *155*
ПРАВО НА ВІДПОЧИНОК ЯК СКЛАДОВА ГІДНИХ УМОВ ПРАЦІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ
Ткаченко Владислав *158*
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ
Пунтус Денис *162*
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ БАЛАНСУ МІЖ РОБОТОЮ ТА ОСОБИСТИМ ЖИТТЯМ ПРАЦІВНИКІВ
Гринь Дмитро *166*
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЯКОСТІ ОСВІТИ УКРАЇНИ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСВІТУ НЕПОВНОЛІТНІМИ
Новіцька Ірина *169*

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДО СУДДІВ
Маркевич Діана *171*
РОЗГЛЯД ЕЛЕКТРОННИХ ПЕТИЦІЙ В СИСТЕМІ ПРОВАДЖЕНЬ ЗА ЗАЯВАМИ, СКАРГАМИ ТА ПРОПОЗИЦІЯМИ ГРОМАДЯН
Новарчук Маріна *173*
ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ
Колодяженський Володимир *177*
ЩОДО СУТНОСТІ ПИТАННЯ КОРПОРАТИВНИЙ СПІР
Корінець Ангеліна *180*
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА РЕАЛІЗАЦІЮ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ
Безмаленко Вероніка *183*
КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ПОСАДОВИХ ОСІБ КОРПОРАТИВНИХ ОРГАНІВ
Самелюк Марина *186*
РОЛЬ ПОДАТКІВ У ФОРМУВАННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
Білошкурський Анатолій *188*
ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРАВОВІ РИЗИКИ
Губа Олександра *192*
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВОНАСТУПНИЦТВА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ
Дорошенко Поліна *195*
ПОНЯТТЯ СТРУКТУРИ ЕЛЕКТРОННОГО ОБІГУ ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ
Станкевич Андрій *199*
ЗАХИСТ ПРАВА ПРАЦІВНИКА НА ПРИВАТНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙ
Курдюков Олексій *201*
РОЗВИТОК ДИСТАНЦІЙНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ
Тупіков Сергій *204*
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ ДИСКРИМІНАЦІЇ НА ЕТАПІ ДОБОРУ ПРАЦІВНИКІВ
Нестеренко Дмитро *207*
ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СОЦІАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЗМІН
Яголковська Єлизавета *210*

ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ, ЯКІ ЗАЛУЧЕНІ ДО КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД
Охрімовський Михайло *214*
ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВИКОРИСТАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ
Михайлов Богдан *217*

Дискусійна панель № 3:
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЦИВІЛІСТИКИ

ДО ПИТАННЯ ПРОБЛЕМ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З РОЗВИТКОМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
Яцишин Вадим *221*
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВОГО СТРАХУВАННЯ АВТО З УРАХУВАННЯМ ВОЄННИХ РИЗИКІВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ
Бірюкова Алевтина, Підгородецька Вікторія *224*
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА
Логінова Марина, Піскун Віктор *228*
СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВИХ РЕЧЕЙ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ
Спаскіна Катерина *232*
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА
Бойко Валерія *236*
МІЖНАРОДНИЙ АРБІТРАЖ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ
Коваль Христина *240*
ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН
Діденко Анастасія *243*
ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ
Лобас Єлизавета *245*
ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ, РІВНІСТЬ ТА МАЙНОВА САМОСТІЙНІСТЬ ЯК ОСНОВНІ ЧИННИКИ ІСНУВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН
Варгата Анна *249*
ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ
Наглюк Крістіна *251*

ОПІКУНСТВО ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТИТУТ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ
Курилюк Юлія *255*
ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ
Бандурін Владислав *258*
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ
Ніколаєнко Віталій *261*
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ МОНОПОЛЬНИМ СТАНОВИЩЕМ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРАВІ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД
Бабакова Катерина *266*
ПРАВО ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ НА НЕДОТОРКАННІСТЬ ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ
Черевко Анна *269*
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЕТИКА В АЛЬТЕРНАТИВНОМУ ВИРІШЕННІ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ
Михальченко Нікіта *272*
СПОСОБИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ВЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ
Дьоміна Єлизавета *276*
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ У РОЗВИТКУ ДОГОВІРНОГО ПРАВА
Бойко Вадим *279*
СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Копайгора Анна *282*
ПРОЦЕСУАЛЬНІ БАР'ЄРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОСУДДЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ
Зубашков Максим *286*
ЦИФРОВІ РЕЧІ ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ
Гаврик Діана *289*
ДИСПОЗИТИВНІСТЬ ТА ПРИНЦИП ЗМАГАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА МЕЖІ ОБМЕЖЕНЬ
Василенко Максим *293*
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ
Медвідь Кирило *299*
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДШКОДУВАННЯ ВТРАТЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА
Пономаренко Єлизавета *303*
ПОРЯДОК УСИНОВЛЕННЯ ДИТИНИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ
Рибальченко Анастасія *307*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ
Шимоня Катерина *310*
ДОКАЗИ ТА ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРОБЕЛЕМИ ДОПУСТИМОСТІ ТА НАЛЕЖНОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ
Карабан Наталія *314*
ПРИНЦИП ЗМАГАЛЬНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ТРАНСФОРМАЦІЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СУДОЧИНСТВА
Пантюшенко Артур *318*
ВІДМІННІСТЬ ПОЗОВУ ТА ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ
Кучук Діана *322*
ЩОДО НЕДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНІВ, ЯКІ ПОРУШУЮТЬ ПУБЛІЧНИЙ ПОРЯДОК, У СВІТЛІ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО
Гаджиєв Автанділ *325*
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК, НА ЯКИХ РОЗТАШОВАНІ ПАМ'ЯТКИ АРХЕОЛОГІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
Якушев Олександр *328*
РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ЗАХИСТ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ УЧАСНИКІВ ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ
Назаренко Поліна *333*
ПРАВОВІ АСПЕКТИ СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ
Бобків Олег *337*
СПІВВІДНОШЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ТА ВІДОМЧОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ
Желізко Владислав *341*
ПРАВОВИЙ РЕЖИМ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
Гордієнко Тетяна *346*
ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ДОСТАТНІЙ ЖИТТЄВИЙ РІВЕНЬ ПРИ ВИКОНАННІ ОБОВ'ЯЗКУ З УТРИМАННЯ ОДНОГО ІЗ ПОДРУЖЖЯ
Ільченко Іван *350*

Дискусійна панель № 4:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЦИКЛУ

ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛЬНИХ ВИДІВ ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
Григор'єва Марина *354*
«ЩО НОВОГО?», АБО ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗМІНИ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ (ст. 279 КПК)
Скрипник Андрій *359*
КОНТРАБАНДА КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Толкач Анжеліка *363*
СТАНДАРТИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНІ КОНВЕНЦІЄЮ РАДИ ЄВРОПИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНОЛОГІЙ
Пугач Анастасія *366*
КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗНАННЯ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ
Яремчук Вікторія *370*
ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ДІЄВІ МЕХАНІЗМИ
Долинська Тетяна *371*
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ТИЛОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ
Атаманчук Олена *374*
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА УЧАСТЮ ІНОЗЕМЦІВ
Нестерцов Дмитро *377*
ДЕРЖАВНЕ ТА ПУБЛІЧНЕ ОБВИНУВАЧЕННЯ: ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНОГО РОЗМЕЖУВАННЯ І ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ
Теслицький Артем *380*
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРОПАГАНДИ ВІЙНИ
Борухов Данило *384*
ПРАВОВА ПРИРОДА НЕОСУДНОСТІ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
Золотарьова Дарія *387*
ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ДОПУСТИМОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ
Герасименко Анатолій *391*
ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
Маліновська Марина *394*

ОСОБЛИВОСТІ ОСКАРЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ
Ерстенюк Єлизавета *396*
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ
Муляр Наталія *401*
ЗАСАДА ПУБЛІЧНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ
Москвітін Андрій *404*
ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СПОСОБІВ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ЗА ст. 149 ККУ (ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ)
Крамар Марина *407*
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОРУПЦІЙНІ АБО ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ ПРАВОПОРУШЕННЯ
Бончук Вікторія *410*
ФІЛОСОФІЯ ВУЛИЧНОГО НАСИЛЬСТВА
Бабійчук Валентина *414*
СУДОВА ПРАКТИКА В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ЕВОЛЮЦІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ЇЇ ФОРМ
Скідан Наталія *416*
ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ ВИМАГАННЯ
Жеребний Владислав *420*
РОЛЬ АДВОКАТА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВА НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ
Школьник Карина *423*
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ
Брагіна Анастасія *426*
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Подколзіна Софія *430*
ПРИНЦИП ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ТА ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ
Телушкін Іван *433*
СУЧАСНІ КРИМІНАЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ
Петруха Марія *436*
ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
Школьняк Діана *439*
ПРОТИДІЯ ПРОЯВАМ ПІРАТСТВА У ВІДПОВІДНОСТІ ДО НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА
Юрко Іван *443*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК НОВИЙ ВИКЛИК ДЛЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА
Мосієнко Анастасія *446*
ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Тритяк Марія *451*
ВІДШКОДУВАННЯ ТА РОЗПОДІЛ ЯК БАЗОВІ КАТЕГОРІЇ ІНСТИТУТУ СУДОВИХ ВИТРАТ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ
Медвєдєв Владислав *455*

Дискусійна панель № 5:
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВИМІР РОЗВИТКУ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ІНФРАСТРУКТУР В УКРАЇНІ
Макаров Михайло *459*
ДЕЯКІ ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ У ПРАКТИЦІ ЄСПЛ ЩОДО УЧАСТІ ПРОКУРОРА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ
Гузе Костянтин *462*
СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ВІД ДУАЛІЗМУ ДО МОНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
Агашков Євгеній *467*
ДО МЕТОДОЛОГІЇ ЗМІСТОВНОГО НАПОВНЕННЯ ПРОГРАМНИХ ДОКУМЕНТІВ ДЕРЖАВИ В СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
Омаров Ульві *473*
БАЗОВІ ЗАКОНОДАВЧІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ САМОРЕГУЛІВНИХ МЕХАНІЗМІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ
Несвіт Олександр *476*
ПРАВОВІ РЕЖИМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСОБІВ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ГОСПОДАРСЬКОГО ВПЛИВУ ДЕРЖАВ
Чичва Олег *480*
КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ ТЕХНОЛОГІЧНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКА ПЕРСПЕКТИВА
Ревенко Антон *483*
ПРОБЛЕМА БІЖЕНЦІВ ТА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ
Герасименко Ірина *486*
ПРОТИДІЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В ЄС: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ
Долгов Олександр *489*

МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПОЛУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ
Татарінов Сергій *492*
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ EU GREEN DEAL В УКРАЇНІ
Грицькова Віталіна, Чорна Анастасія *495*
РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ НАСІННЯ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ
Склярук Артем *498*
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ХАРТІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ДОСЯГНЕННЯ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
Колісецька Аня *501*
ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ПЛАТІЖНОГО РИНКУ УКРАЇНИ: РОЗВИТОК ВІДКРИТОГО БАНКІНГУ ТА ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ
Саванчук Ольга, Саванчук Софія *507*
ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄС У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
Горбенко Катерина *510*
АДАПТАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ
Заглядська Яна *515*
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ АВТОРСЬКИХ ДОГОВОРІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ
Зайцев Артем *519*
БАЛАНС МІЖ СВОБОДОЮ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ (ст. 10) ТАПРОТИДІЄЮ МОВІ ВОРОЖНЕЧІ: ПРАКТИКА ЄСПЛ
Штепа Інна *523*
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРИВАТНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ АСПЕКТ
Матюх Вікторія *526*
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІЛЬНОГО РУХУ КАПІТАЛУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА НАПРЯМИ ЇХ АДАПТАЦІЇ ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
Березюк Евеліна-Анастасія *529*
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ КУРС УКРАЇНИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ
Косаревська Аліна *533*

Електронне наукове видання

Юридична осінь 2025 року: зб. тез доповідей та наук. повідомл. учасників міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (Харків, 14 листоп. 2025 р.) / за заг. ред. Д.В. Лученка. – Х.: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2025. – 549 с. – Електронне наукове видання – https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/vnd/zbirnyky-naukovyh-konferenczij/

Видається в авторській редакції

Відповідальна за випуск В.С. Штефан
Комп'ютерне макетування Т.П. Явнікова

Оприлюднено через мережу Інтернет 05.12.2025 р.

Формат 60х90 1/16. Гарнітура Times New Roman
Обл.-вид. арк. 27,9

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
вул. Григорія Сковороди, 77,
м. Харків, 61024